CARPICA

1971

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MUZEUL DE ISTORIE BACAU

CARPICA

IV

1971

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CARPICA
Publicația muzeului de istorie din Bacău.
Toată corespondența va fi trimisă pe adresa: Muzeul de istorie Bacău, Karl Marx, 23. (tel. 1 24 44) județul Bacău, R. S. România.

CARPICA
Revue du Musée d'histoire de Bacău.
Toute correspondance sera envoyée à l'adresse: Muzeul de istorie Bacău, Karl Marx, 23 (Tel. 1 24 44) județul Bacău, Roumanie.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MUZEUL DE ISTORIE BACĂU

CARPICA

SUMAR

pag.

OLGA NECRASOV şi M. BULAI-ŞTIRBU, Contribuţii la studiul faunei pleistocene de la Buda (jud. Bacău), cu o privire specială asupra caracteristicilor renului . . . 7

MIHALACHI BRUDIU şi EUG. POPUŞOI, Cercetări paleolitice la Măluşteni (jud. Vaslui) 21

A. NIŢU, C. BUZDUGAN şi C. EMINOVICI, Descoperirile arheologice de la Gura Văii (municipiul Gh. Gheorghiu-Dej) 31

A. NIŢU, Noi descoperiri de reprezentări antropomorfe în relief pe ceramica Cucuteni A 81

EUG. POPUŞOI, Aspecte ale elementelor vestimentare în plastica de la Igeşti, com. Blăgeşti (jud. Vaslui) . . 89

A. NIŢU şi C. BUZDUGAN, Aşezarea cucuteniană de la Viişoara (Tg. Ocna) 95

C. BUZDUGAN şi C. EMINOVICI, Un mormînt din epoca bronzului descoperit în depresiunea Oneşti . 113

MARILENA FLORESCU şi VIOREL CĂPITANU, Cercetările arheologice de la Dădeşti (jud. Bacău) . . 119

ADRIAN FLORESCU şi GH. MELINTE, Cetăţi hallstattiene, recent descoperite în zona de N-E a Moldovei centrale 129

VIOREL CĂPITANU, Două celturi descoperite în Moldova . . 133

MARILENA FLORESCU şi VIOREL CĂPITANU, Săpăturile de salvare de la Vultureni (jud. Bacău) 137

MARIA CHIŢESCU, Cîteva tezaure monetare romane republicane din Moldova . . 159

VIOREL CĂPITANU şi V. URSACHI, Două tezaure de denari romani republicani şi imperiali, descoperite la Răcătău şi Pîncești (jud. Bacău) 167

ION IONIŢĂ, Elemente autohtone în cultura Sîntana de Mureş (sec. IV e.n.) din Moldova) . . . 197

V. PALADE, Necropola din sec. IV e. n. de la Fălciu (jud. Vaslui) 215

V. PALADE, Un nou centru de prelucrare a cornului de cerb în secolul al IV-lea e.n. la Fedeşti, com. Suletea (jud. Vaslui) . . 207

I. MITREA şi AL. ARTIMON, Descoperiri prefeudale la Curtea domnească Bacău 225

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

VIOREL CĂPITANU, Tezaurul de monede bizantine descoperit la Horgești (jud. Bacău) . . . 253
I. MITREA, Așezarea prefeudală de la Onceşti (jud. Bacău) . 271
VIOREL CĂPITANU, Descoperiri de monede antice și bizantine 287
V. CHIRICĂ, Cercetări arheologice de teren în județul Botoșani . . 299
D. CONSTANTINESCU, Unde a fost înmormîntat Bogdan al II-lea Voievod ? 315
AL. ARTIMON, Un tezaur monetar din secolele XVI-XVII descoperit la Măgura (jud. Bacău) . . . 323
ANDREI PIPPIDI, Date noi despre Rosetești și pămînturile lor la sfîrșitul secolului al XVIII-lea . 331
AL. ARTIMON și C. EMINOVICI, Tezaurul monetar din secolul al XVIII-lea descoperit la Mănăstirea Cașin (jud. Bacău) . 343
D. ZAHARIA, Presa din Italia despre mișcarea revoluționară condusă de Tudor Vladimirescu 349
ALEXANDRU ANDRONIC, Știri noi în legătură cu învățămîntul agricol de la Academia Mihăileană . 357
I. SAIZU și C. BOTEZ, Activitatea social-politică a lui Ion Ionescu de la Brad 363
AL. ZUB, Problema editării izvoarelor în istoriografia română din epoca modernă 375
DUMITRU RUSU, Principalele legi cu privire la munca din România pînă la 1918 și atitudinea mișcării muncitorești față de acestea 415

RECENZII

AL. PĂUNESCU, Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României, București, 1970 (Viorel Căpitanu) 438
EUG. ZAHARIA, Săpăturile de la Dridu. Contribuții la arheologia și istoria perioadei de formare a poporului român, București, 1968 (Al. Andronic) 441

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MUZEE D'HISTOI RE BACAU

CARPICA

SOMMAIRE

pag.

OLGA NECRASOV et M. BULAI, Contribution à l'étude de la faune pléistocène de Buda (dép. de Bacău) avec référence spéciale concernant les caractéristiques de renne 7

M. BRUDIU et EUG. POPUŞOI, Recherches paléolitiques à Mălusteni (dép. de Vaslui) 21

A. NIŢU, C. BUZDUGAN et C. EMINOVICI, Les découvertes archéologiques de Gura Văii (municipe Gh. Gheorghiu-Dej) 31

A. NIŢU, Nouvelles découvertes de représentations anthropomorphes en relief sur la céramique Cucuteni A . . 81

EUG. POPUŞOI, Quelques aspects des éléments vestimentaires dans la plastique anthropomorfhe de Igeşti-Blăgeşti, dans le département de Vaslui 89

A. NIŢU et C. BUZDUGAN, Létablissement cucutènien de Viişoara (Tg. Ocna) . 95

C. BUZDUGAN et C. EMINOVICI, Une tombe de l'époque du bronze découverte dans la dépression d'Oneşti 113

MARILENA FLORESCU et VIOREL CĂPITANU, Les recherches archéologiques de Dădeşti (dép. de Bacău) 119

ADRIAN FLORESCU et GH. MELINTE, Des cités hallstattiennes recemment découvertes dans la zone de NE de la Moldavie centrale 129

VIOREL CĂPITANU, Deux haches en bronze découvertes en Moldavie . 133

MARILENA FLORESCU et VIOREL CĂPITANU, Les fouilles archéologiques de Vultureni (dép. de Bacău) 137

MARIA CHIŢESCU, Plusieurs dépots de monnaies romaines republicaines trouvés en Moldavie . 159

VIOREL CĂPITANU et V. URSACHI, Deux trésors de deniers romains républicaines et impériaux découverts à Răcătău et Pîncești (dép. de Bacău) . . . 167

ION IONIŢĂ, Les éléments autochtones dans la civilisation Sîntana de Mureş (IV-e siécle n.e.) en Moldavie . . 197

V. PALADE, Un nouveau centre du travaie de a corne de cerf au IV-iéme siècle n.e., Fedeşti-Suletea (dép. de Bacău) . 215

V. PALADE, Une necropole du IV siécle n.e. a Fălciu (dép. de Vaslui) 207

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

I. MITREA et AL. ARTIMON, Découvertes préfeodales à la cour princière de Bacău 225
VIOREL CĂPITANU, Un trésor de monnaies byzantine découvertes à Horgeşti (dép. de Bacău) 253
I. MITREA, L'etablisement préféodal d'Onceşti (dép. de Bacău) . 271
VIOREL CĂPITANU, Découverts de monnaies antiques et byzantine . 287
V. CHIRICĂ, Recherches d'archéologiques de surface dans le département de Botoşani . 299
D. CONSTANTINESCU, Ou a été enterré Bogdan II voïevod ? 315
AL. ARTIMON, Un trésor monetaire des XVI-XVII siécle découvert à Măgura (département de Bacău) 323
ANDREI PIPPIDI, Les nouveaux donné de Rosetesti et leur fieus a la fin du XVIII-e siécle . . 331
AL. ARTIMON, C. EMINOVICI, Der münschatz von Mănăstirea Caşin, Kreis-Bacău (18 Jahrhundert) . 343
D. ZAHARIA, La presse de l'Italia concernant les mouvements conduit par Tudor Vladimirescu . . 349
AL. ANDRONIC, Nouvelles donnés concernant l'enseignement agricole à l'Academie de Iassy 357
I. SAIZU et C. BOTEZ, L'activité social-politique de Ion Ionescu de la Brad 363
AL. ZUB, La question des sources dans l'historiographie roumaine de l'époque moderne 375
DUMITRU D. RUSU, Les lois principales concernant le travail des ouvriers de la Roumanie jusqu'à 1918. L'attitude du mouvement ouvrier vis-à-vis de celui-ci 415

COMPTES - RENDUS

AL. PĂUNESCU, L'évolution des outils et des armes en pierre taillée découverts sur le territoire de la Roumanie, Bucureşti 1970 (Viorel Căpitanu) 438
EUG. ZAHARIA , Les fouilles de Dridu. Contributions à l'archéologie et l'histoire de la periode de formation du peuple roumain, Bucureşti, 1968 (Al. Andronic) 441

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CONTRIBUȚII LA STUDIUL FAUNEI PLEISTOCENE DE LA BUDA (JUD. BACĂU) CU O PRIVIRE SPECIALĂ ASUPRA CARACTERISTICILOR RENULUI

O. NECRASOV și M. BULAI—ȘTIRBU

Studiul nostru se referă la resturile osoase descoperite la Buda (jud. Bacău).

Investigațiile asupra acestei stațiuni paleolitice au început în 1952, săpăturile realizate acolo în 1958 și în anii următori de către Muzeul de Istorie din Bacău în colaborare cu Institutul de Arheologie din București, la care au participat la început și arheologii ieșeni (prin tov. N. Zaharia), au avut drept rezultat identificarea unei importante stațiuni preistorice, datînd din Paleoliticul superior, aparținînd fazelor de dezvoltare a culturii gravettiene, după determinările făcute de C. S. Nicolaescu — Plopșor. Industria litică identificată acolo este confecționată din cremene de Prut (vîrfuri gravetiene microlitice, răzuitoare, dălțițe, cuțitașe, împungătoare, nuclee precum și un mare număr de așchii atipice). În afară de aceste resturi de industrie litică, s-a descoperit la Buda un depozit de oase aparținînd faunei din acea perioadă.

Majoritatea resturilor osoase sînt reprezentate prin epifizele oaselor lungi, prin astragale, calcanee, centrotarsale, falange, dinți izolați și fragmente de mandibulă.

Specialiștii care au studiat stațiunea din punct de vedere arheologic sînt de părere că acumularea de oase găsite la Buda corespunde unei practici de magie vînătorească, constînd în depunerea din generație în generație a unor piese și fragmente osoase, în scopul atragerii vînatului și realizării cu succes a vînătorii așa cum aceasta s-a mai constatat în stațiunea de la Ambrozievka (lîngă Marea de Azov) unde au fost găsite resturile osoase a peste 1000 de zimbri.

Resturile osoase (313 piese determinabile) provenite din primele săpături, au fost studiate la București de către Alexandra Bolomei. Acest autor a determinat printre resturile osoase cercetate (și publicate în 1959) următoarele 2 specii : Bos primigenius Boj și Rangifer sp.

Resturile provenite din săpăturile ulterioare ne-au fost transmise spre studiu, de către V. Căpitanu de la Muzeul de Istorie din Bacău, care a continuat săpăturile în stațiunea respectivă. Ele sînt mult mai numeroase, însumînd 1020 piese osoase, dintre care 900 sînt determinabile, restul fiind reprezentat de fragmente nesemnificative.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Marea lor majoritate aparţine bovideelor mari, zimbrul şi bourul, (în total 797 piese), dintre care resturile zimbrului par să formeze majoritatea.

Trebuie să menţionăm că diagnoza diferenţială între piesele osoase şi dinţii acestor două specii, foarte apropiate, este foarte migăloasă şi nu întotdeauna posibilă. Precizările în această privinţă au fost aduse destul de recent, în special în cadrul monografiei lui J. Boessneck, Jéquier şi Stampfli, (1963) precum şi în lucrările lui Bibikova (1958).

Locul al treielea ca frecvenţă este ocupat de ren, reprezentat prin 62 piese osoase şi dinţi.

O prezenţă foarte rară este de semnalat pentru cal şi pentru cerb.

Asociaţia faunistică de la Buda este înfăţişată în tabloul următor :

Tabloul 1

REPARTIŢIA MATERIALULUI OSOS DE LA BUDA

Formele	N	%
Bovideele mari (Bison priscus Boj şi Bos primigenius Boj)	797	88,55
Renul (Rangifer tarandus L)	97	10,77
Cerbul (Cervus elaphus L.)	1	0,11
Calul (Equus sp.)	5	0,55

Starea acestui material este foarte fragmentară. Numai autopodalele (astragale, calcanee, centrotarsale, falangele 1 şi 2) precum şi dinţii sînt întregi. Toate oasele lungi sînt reprezentate prin fragmente corespunzînd doar epifizelor osoase.

Totuşi, prin bogăţia sa în ceea ce priveşte unele piese (astragalele, calcaneele, falangele de bovidee mari) acest material este foarte preţios, dacă ne gîndim la studiul variabilităţii speciilor respective. În ceea ce priveşte renul, în momentul de faţă resturile sale găsite la Buda reprezintă materialul cel mai bogat şi variat găsit şi publicat în vreo staţiune din ţara noastră. Iată de ce, după determinarea asociaţiei faunistice, reprezentată prin materialul osos descoperit în această staţiune, ne vom concentra studiul în primul loc asupra renului.

Renul fosil de la Buda

Este reprezentat prin următoarele părţi ale scheletului :

Un fragment de neurocraniu, fragmente de mandibule, dinţi jugali izolaţi, un fragment de axis, fragmente distale de omoplat, fragmente de humerus (epifize distale), un fragment de radius (epifiza inferioară), un fragment de coxal (regiunea cotiloidă), fragmente de femur, fragmente de tibia, astragale, calcanee, metapodale, falange I şi falange II.

Subliniem că din tot acest material, numai astragalele, calcaneele şi falangele sînt întregi, toate celelalte piese sînt fragmentare. Oasele lungi sînt

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

reprezentate în special prin epifize, iar fragmentul de neurocraniu (o parte din jumătatea sa dreaptă) a fost tăiat aproape dealungul liniei mediane, cu siguranţă în vederea extragerii creerului. Toate acestea ne-ar putea indica că resturile renului, găsite în aşezarea de la Buda nu reprezintă altceva decît resturi menajere (aşa zisele „resturi de bucătărie").

Ţinînd cont de particularităţile pieselor avute la dispoziţie, de vîrsta animalelor cărora au aparţinut (stabilită în special pentru dinţi, pe baza fenomenului de abraziune, precum şi pentru unele oase lungi, pe baza progresiunii osificării discurilor de creştere), resturile osoase ale renului de la Buda, care ne-au parvenit, pot să fi aparţinut la un minimum de 6—7 exemplare. Vîrsta acestora variază de la 2 ani la 8—10 ani.

Studiul cîtorva piese se adevereşte interesant în ceea ce priveşte apartenenţa taxonomică a renului fosil de la Buda, precum şi unele aspecte ale raporturilor sale morfologice cu renul actual.

Fragmentul neurocraniului corespunde cu regiunea postero-laterală dreaptă, formată din o parte a occipitalului şi a parietalului precum şi din o porţiune din frontal, purtînd soclul (pedicelul) conului, oferind orientarea tipică pentru ren. Cornul însuşi a căzut în timpul vieţii, aşa cum o arată suprafaţa poroasă a soclului. Studiul acestei piese ne permite să precizăm, după forma suturii frontoparietale, după înălţimea şi circumferinţa soclului, precum şi după forma suprafeţei acestuia, că neurocraniul aparţinuse unui mascul de peste 5 ani *. Ţinînd seama de faptul că masculii maturi îşi pierd coarnele în lunile noiembrie-decembrie şi că acestea încep să crească din nou în aprilie, se poate conchide că exemplarul căruia a aparţinut piesa respectivă a fost vînat în perioada de iarnă sau primăvară (decembrie-martie).

Măsurătorile efectuate pe soclu ne indică o formă aproape cilindrică a acestuia (şi deci şi a bazei cornului) cu un indice de secţiune de 0.9042. De acord cu noua revizie a genului Rangifer, realizată de Banfield (1961) care confirma printre altele împărţirea genului în cele două grupe ale lui Iacobi (1931), grupa *„cylindricornis"* şi grupa *„compressicornis"*, putem atribui exemplarul reprezentat prin fragmentul de neurocraniu, primului grup *(cylindricornis)*, adică *renului de tundră*. Cum forma eurasiatică a acestuia corespunde lui Rangifer tarandus L., putem conchide astfel asupra prezenţei sale în Pleistocenul românesc. În lipsa cornului nu putem preciza dacă sîntem în prezenţa „demului" R.t. tarandus L, sau a lui R.t. articus Richard, din sistematizarea lui Banfield.

Identificarea unui reprezentant al formei cylindricornis în materialul din staţiunea de la Buda nu exclude însă prezenţa aici şi a altor forme ale renului pleistocen. Se ştie prea bine că, de exemplu, paleontologii francezi au putut identifica în materialele lor aparţinînd renului fosil (care se cifrează pînă în prezent la resturile a mii de exemplare), atît a renului de tundră (cylindricornis), cît şi a renului de pădure (compressicornis). Astfel, M. Boule ca şi J. Bouchud (în numeroase lucrări) admit prezenţa în Europa de vest în timpul Pleistocenului a celor două forme de reni. I. G. Botez este de aceeaşi părere în ceea ce priveşte materialul osos aparţinînd acestui animal provenit de la Moldova şi Cormani.

* Trebuie să amintim aici că diagnoza sexului la ren este mai complicată decît la celelalte cervidee, dat fiind că la această formă, atît masculii cît şi femelele poartă coarne.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În tablourile care urmează dăm variabilitatea dimensiunilor acelor piese întregi pe care le avem mai numeroase (adică astragale, calcanee şi falange) şi, orientativ a cîteva alte piese fragmentare. Pentru dinţi izolaţi nu dăm decît dimensiunile pentru M_3 superioare şi inferioare, diagnoza lor diferenţială fiind absolut sigură. Orientativ, dăm şi dimensiunile altor dinţi jugali ($P_{2,3,4}$ şi M_2 inferioare) a căror precizare este absolut sigură, ei fiind găsiţi în falcă. Dat fiind gradele diferite de eroziune a suprafeţei coroanelor (care depinde de timpul de funcţionare, adică de vîrstă, dar şi de variabilitatea individuală a structurii smalţului precum şi de calitatea hranei, care face ca acelaşi dinte de la acelaşi individ să-şi schimbe dimensiunile la nivelul suprafeţei de masticaţie în timpul vieţii) am luat dimensiunile dentare, atît la acest din urmă nivel, cît şi la nivelul alveolei.

Tabloul II

VARIABILITATEA DIMENSIUNILOR UNOR DINŢI JUGALI (ÎN SPECIAL M_3) în mm.

Piesa	Dimensiunile	Variabilitatea	Medii
M_3 superioară	lungimea la alveolă	18—21	19,0
	lungimea la supr. de masticaţie	20—23	21,6
	lărgimea la alveolă	14—18	15,6
	lărgimea la supr. de masticaţie	—	—
M_3 inferioară	lungimea la alveolă	23—26	24,33
	lungimea la supr. de masticaţie	25—27	26,00
	lărgimea la alveolă	9—11	9,66
	lărgimea la supr. de masticaţie	11—13	11,83
M_2 inferioară	lungimea la alveolă	18—19	18,50
	lungimea la supr. de masticaţie	21	21,00
	lărgimea la alveolă	11	11,00
	lărgimea la supr. de masticaţie	12	12,00
P_4 inferioară	lungimea la alveolă	17	—
	lungimea la supr. de masticaţie	19	—
	lărgimea la alveolă	12	—
	lărgimea la supr. de masticaţie	13	—
P_3 inferioară	lungimea la alveolă	16	—
	lungimea la supr. de masticaţie	17	—
	lărgimea la alveolă	10	—
	lărgimea la supr. de masticaţie	11	—
P_2 inferioară	lungimea la alveolă	12	—
	lungimea la supr. de masticaţie	15	—
	lărgimea la alveolă	8	—
	lărgimea la supr. de masticaţie	9,5	—

Camparînd aceste date asupra dentiţiei jugale a renului de la Buda, cu acele referitoare la alţi reni fosili din Europa, constatăm că ele corespund cu acestea din urmă.

În comparaţie cu renul actual (date obţinute prin măsurători executate de noi pe două schelete de ren aflate în colecţiile laboratorului de Morfologie din Iaşi, unul provenind din Norvegia, altul din nordul Siberiei, precum şi date din literatură), dinţii jugali ai renului fosil de la Buda sînt

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

în medie puţin mai voluminoşi. Din această constatare s-ar putea conchide că şi masivul facial precum şi mandibula ar fi putut fi mai voluminoase, dat fiind raportul care deobicei există între volumul dinţilor şi mărimea fălcilor.

Variabilitatea dimensională a unor oase întregi este prezentată în Tabloul III.

Tabloul III

VARIABILITATEA DIMENSIONALĂ A ASTRAGALULUI, A CALCANEULUI, A FALANGELOR I ŞI II, LA RENUL FOSIL DE LA BUDA, ÎN MM.

Osul		Variabilitatea	Media
Astragal	Lungimea totală laterală	45—50	47,20
	Lungimea totală medială	42—47	44,40
	Lungimea buzei trohleei laterale	30—35	31,90
	Lungimea buzei trohleei mediale	25—30	27,60
	Lărgimea maximă proximală	28—33	29,60
	Lărgimea maximă distală	27—32	29,30
	Lărgimea maximă totală	29—33	30,80
	Diametrul maxim	25—30	28,00
Calcaneu	Lungimea maximă	94—101	98,33
	Lungimea corpului	63—68	66,00
	Lărgimea maximă	30—31	30,50
	Lărgimea tuberozităţii	21—22,5	20,37
	Înălţimea maximă	33—36	34,33
Falanga I	Lungimea maximă	49—57	52,80
	Lărgimea maximă	20—22	21,60
	Diametrul maxim proximal	21—23	22,00
	Diametrul maxim distal	13—14	13,13
Falanga II	Lungimea maximă	37—42,5	38,70
	Lărgimea maximă	17,5—20	18,83
	Diametrul maxim proximal	18—22,5	20,20
	Diametrul maxim distal	18—21	19,40

Pentru alte piese osoase aflate în stare fragmentară şi reprezentate prin puţine exemplare, sau chiar prin cîte unul singur, dăm orientativ dimensiunile care au putut fi luate (Tabloul IV).

Comparînd datele metrice referitoare la oasele scheletului ale renului de la Buda, cu alte materiale fosile aparţinînd aceleiaşi specii, constatăm că variabilitatea materialului nostru se integrează destul de bine în variabilitatea dimensională a acestora din urmă. Se poate doar observa că mica serie de astragale provenind de la Buda, oferă medii dimesionale puţin mai mari decît acele ale marilor serii din Pleisocenul francez (care se cifrează fiecare la mai multe sute de piese).

În comparaţie cu cea mai mare parte a materialului aparţinînd renului actual (datele din literatură cît şi măsurătorile noastre realizate pe cele două schelete aparţinînd renului actual din colecţiile noastre), materialul osos provenind de la Buda oferă aproape întotdeauna dimensiuni puţin mai mici.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Tabloul IV

DIMENSIUNILE UNOR OASE ALE RENULUI FOSIL DE LA BUDA (în mm.)

Osul	Dimensiunile	Variabilitatea	Media
Omoplat	Diametrul max. al capătului artic.	48,5—50	49,16
	Diametrul max. al cavităţii glenoide	37,0—41,5	38,66
	Diametrul min. al cavităţii glenoide	29,0—33,0	30,66
Humerus	Lărgimea max. a epifizei inferioare	40,0—49	45,33
	Lărgimea max. a trohleei	42,0—44	43,00
	Diametrul antero-posterior maxim	42,0—50	46,66
Radius	Lărgimea articulaţiei inferioare	41,0	—
	Diametrul max. al articulaţiei inferioare	24,0	—
Coxal	Lărgimea max. a cavităţii articulare	36,0	—
	Lungimea max. a cavităţii articulare	35,0	—
Femur	Diametrul vertical al cap. articular	32,0	—
	Diametrul lateral al cap. articular	29,0	—
	Lărgimea max. a epifizei inferioare	47,0—57,0	53,33
	Diametrul max. al epifiziei inferioare	65,0—76,0	69,00
Tibia	Lărgimea max. a epifiziei superioare	60,0	—
	Diametrul max. al epifiziei superioare	45,0	—
	Lărgimea max. a epifiziei inferioare	42,00	—
	Diametrul max. al epifiziei inferioare	32,0	—
Metacarpian	Lărgimea max. a epifiziei inferioare	39,0	—
	Lărgimea maximă a trohleei	49,50	—
Metatarsian	Lărgimea max. a epifiziei inferioare	42,50	—
	Lărgimea maximă a trohleei	43,50	—

Putem conchide astfel, că renul fosil de la Buda a aparţinut unei variante de talie în medie mai mică decît renul actual, avînd însă, în medie, dinţii puţin mai voluminoşi.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

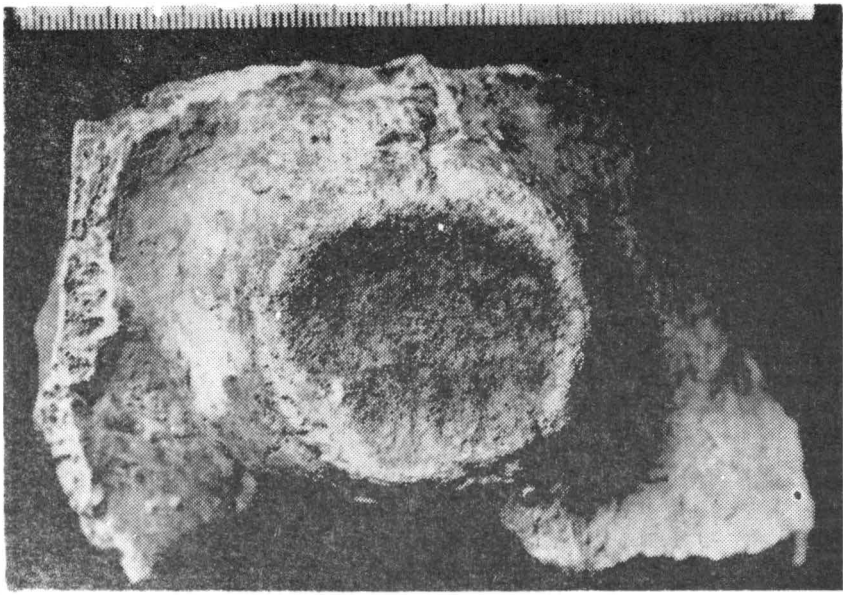

Pl. I : Fragmentul de neurocraniu, cu pedicelul cornului, aparţinînd renului fosil de la Buda

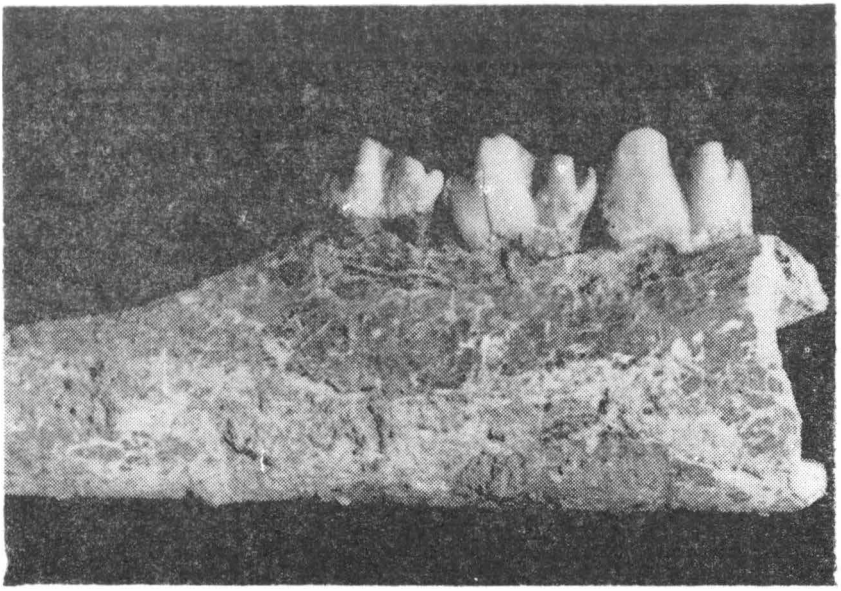

Pl. II : Fragmentul de mandibulă purtînd P_2, P_3, P_4, văzut din profil (renul fosil de la Buda)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pl. III Fragmentul de mandibulă, purtînd P_2, P_3, P_4, văzut de sus (renul fosil de la Buda)

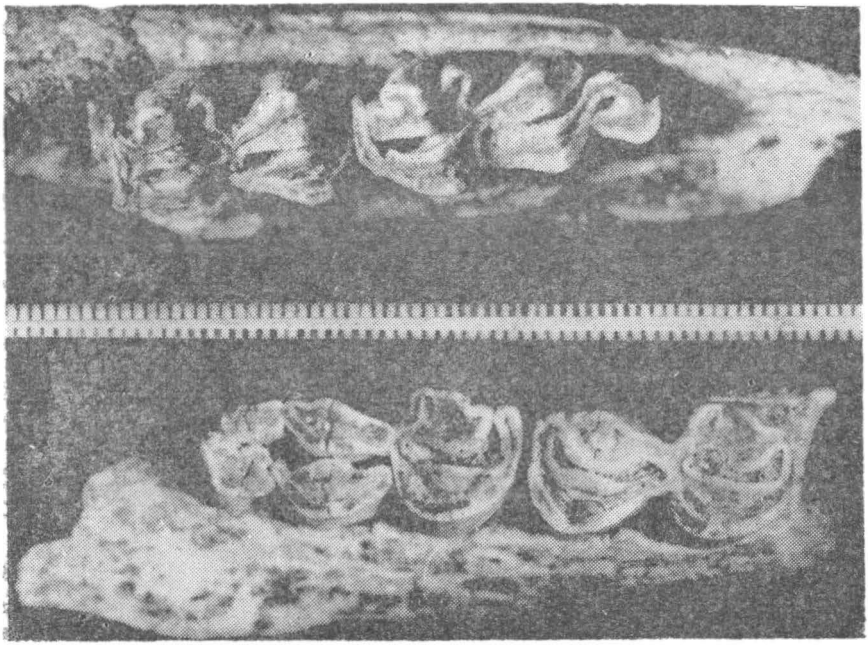

Pl. IV : Două fragmente de mandibulă cu M_2 și M_3 (renul fosil de la Buda)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

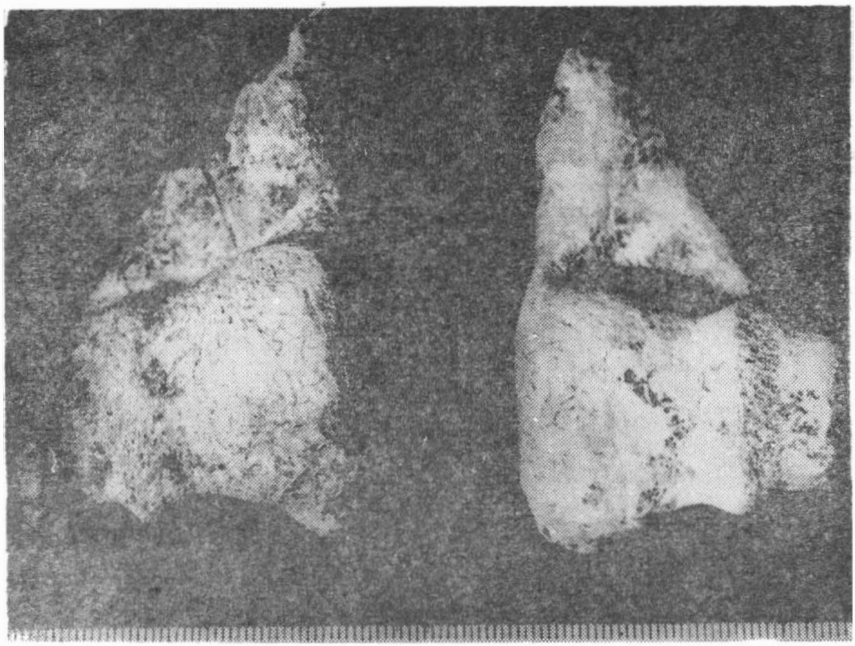

Pl. V Două fragmente inferioare de humerus (renul fosil de la Buda)

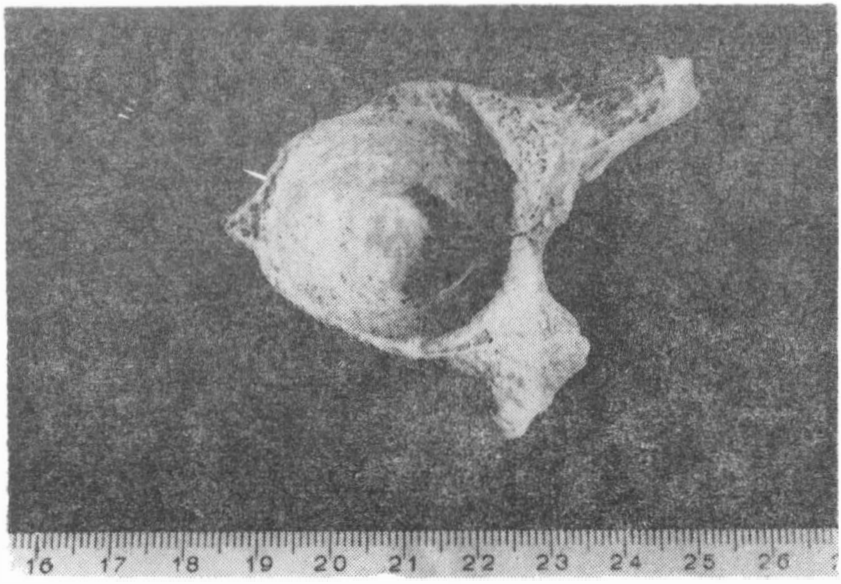

Pl. VI : Un fragment de coxal, aparţinînd renului fosil de la Buda

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

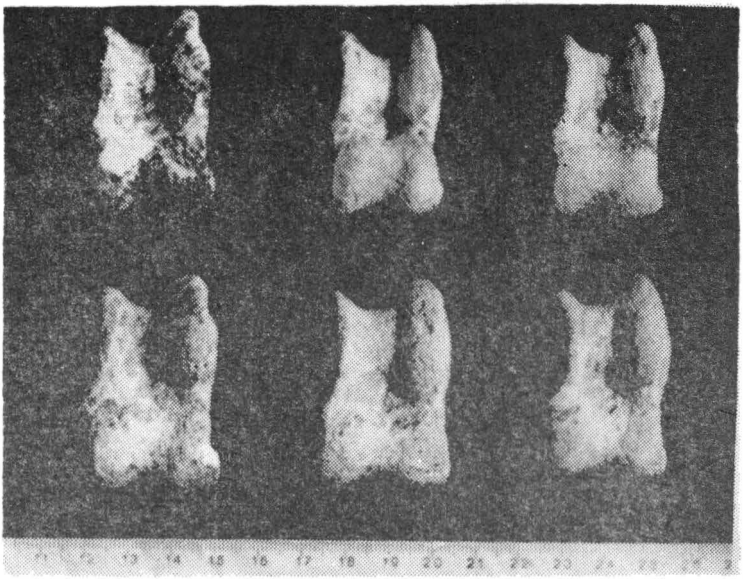

Pl. VII : Astragale aparţinînd renului fosil de la Buda

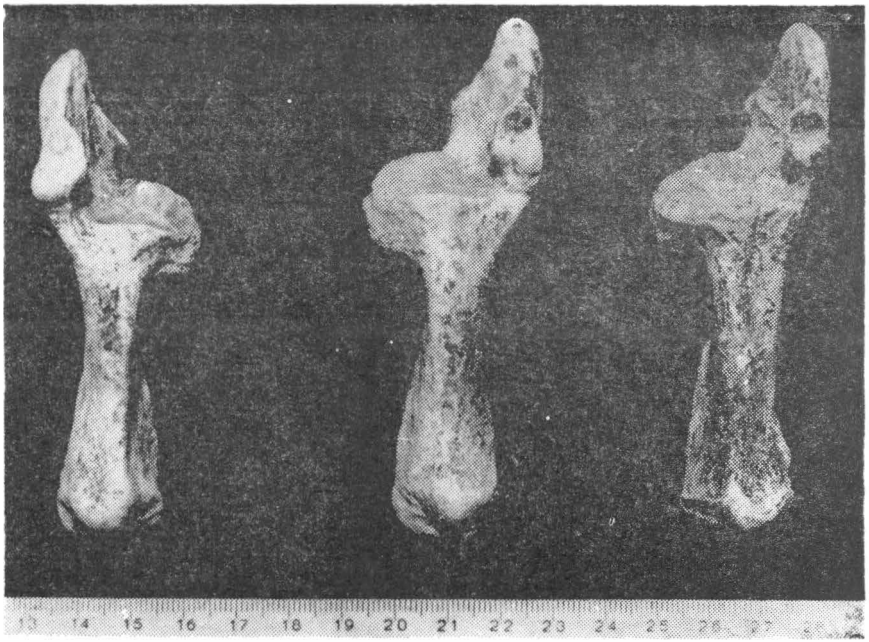

Pl. VIII : Calcanee aparţinînd renului fosil de la Buda

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

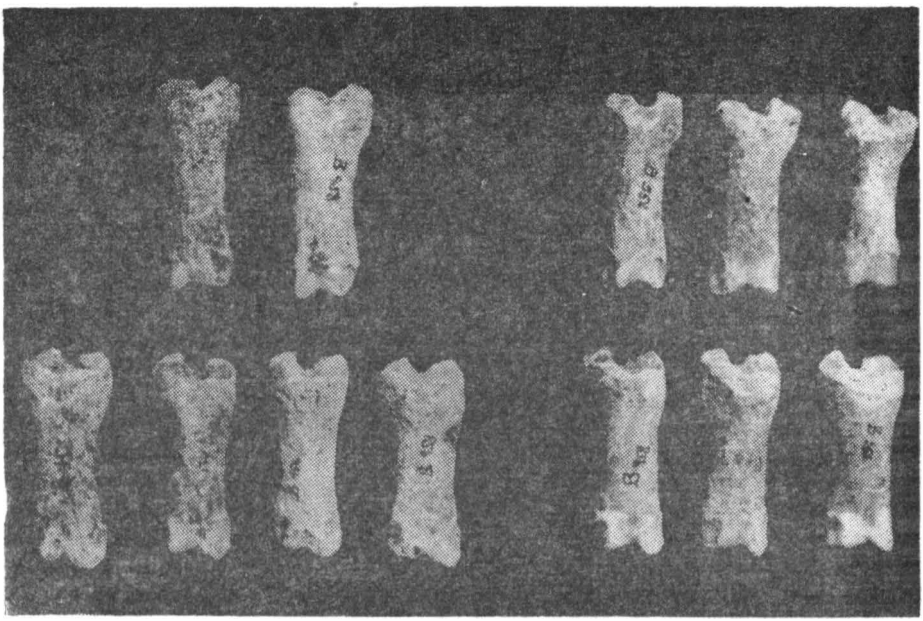

Pl. IX : Cîteva falange I ale renului fosil de la Buda

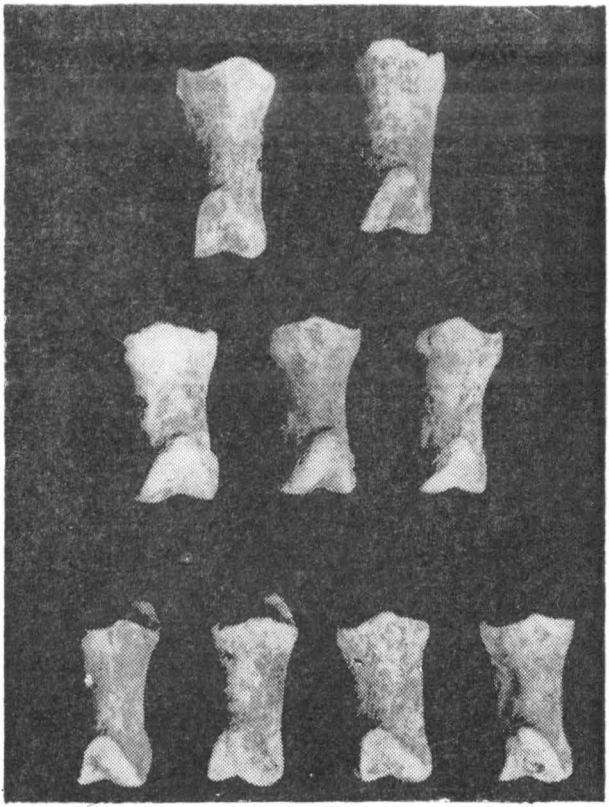

Pl. X : Cîteva falange II ale renului fosil de la Buda

http://www.cimec.ro / http://cimabc.ro

BIBLIOGRAFIE

1. BANFIELD A. W. F.: A revision of the Reindeer and Caribou, genus Rangifer, Nat. Mus. Canada, Biol. Ser. nr. 66, 1961.
2. BIBICOVA V. I.: O nekotorîh otlicinîh certah v kostiah konecinostei zubra u tura. Bul. Obs. Isp. Priorodî, LXIII, 1958.
3. BOESSNECK J., JÈQUIER J-P., STAMPFLI Seeberg Burgäschiser-Süd. T. V., Bern, 1963.
4. BOTEZ I. G.: Recherches de Paléontologie humaine. Iaşi, 1931.
5. BOUCHUD J.: Dents de rennes, bois de rennes et migrations. Bull. soc. préhist. française, LI, 7, 1954.
6. BOUCHUD J. Nouvelles recherches sur le renne quaternaire en France. Problèmes actuels de Paléontologie. Paris, 1962.
7. BOUCHUD J Étude d'un crâne de renne fossile. Problèmes actuels de Paléontologie. Paris, 1957.
8. BOUCHUD J.: L'abri du facteur à Tursac. Gallia F. 1, 1968.
9. BOUCHUD J. et WERNERT P.: Remarques sur les formes des bois de rennes. C. R. et Acad. des Sc. t, 252, 1961.
10. BOULE M. et des VILLENEUVE L. Les grottes de Grimaldi. Monaco, 1906
11. BOULE M. et des VILLENEUVE L.: La grotte de l'Observatoire à Monaco. Arch. de l'Inst. de Pal. hum., Mém. 1, Paris, 1927.
12. DELPECH F. Faunes du Magdalénien VI et de l'Azilien du gisement de Duruthy. Actes de la Soc. Linnéenne de Bordeaux. T. 108, 1968.
13. DELPECH F.: Faunes du Magdalénien IV du gisement de Duruthy. Bull. Ass. fr. pour l'étude du Quaternaire, 1970, 1.
14. EGOROV, O. B.: Dikie kopîtnîe Iakutii. Moskva, 1965.
15. GEPTNER V. G., NASIMOVICI A. A., BANNIKOVA A. G. Mlekopitaiuscie Sovetskovo Soiuza. T. 1, Moskva, 1961.
16. MACAROVICI, N. N.: Asupra cerbilor fosili din Quaternarul Moldovei. An. St. Univ. Iaşi, V, 1, 1959.
17. MOROŞAN, N. N.: Le Pléistocène et le Paléolithique de la Roumanie du N—Est. Bucureşti, 1930.
18. NICOLAESCU-PLOPŞOR, C. S.: Cercetările şi săpăturile arheologice de la Buda, Mat. şi cerc. de arheol., vol. VII, 1958, Viorel Căpitanu, Aşezarea paleolitică de la Buda, în Revista Muzeelor, 3, 1967.
19. PAUL BOLOMEY AL.: Notă asupra resturilor fosile de la Buda. Ibidem.
20. PIDOPLICIKO I. G.: O lednikovom periode, Vol. 2, Kiev, 1951.
21. SAMSON P. şi RĂDULESCU C.: Faunele de mamifere cuaternare din bazinele Ciuc şi Borsec (jud. Harghita). Lucr. Inst. de Speologie „Emil Racoviţă", VIII, 1969.
22. SOKOLOV I. I.: Polovozrastnaia i rasovaia izmencivost cerepa dikovo i domaşnevo severnovo olenia. Sov. olenevodstvo, 9, 1937.
23. SOKOLOV I. I.: Fauna S.S.S.R.: Mlekopitaiuşcie, I, 3, Moskva, 1959.
24. SOKOLOV I. I. i CERNIAVSKII F. B.: Severnîi oleni v Karelskoi A.S.S. R., Moskva, 1962.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CONTRIBUTION À L'ÉTUDE DE LA FAUNE PLÉISTOCÈNE DE BUDA (DÉPART. DE BACĂU) AVEC RÉFÉRENCE SPÉCIALE CONCERNANT LES CARACTÉRISTIQUES DE RENNE

Résumé

L'association faunique de Buda est présentée dans le Tableau I. L'étude des pièces osseuses appartenant au renne fossile (pouvant être attribuées à 6-7 exemplaires, d'âge variant de 2 à 8—10 ans) permet de constater que les dents jugales y étaient un peu plus volumineuses, en moyenne, que celles du renne actuel d'Europe et de Siberie, appartenant à l'espèce R. tarandus, tandis que les pièces du squelette postcranien étaient au contraire un peu moins grandes (Tableux II, III et IV).

L'étude d'un fragment de neurocrâne appartenant à un mâle de plus de 5 ans, abattu en hiver ou au commencement du printemps (Décembre-Mars) permet de préciser son appartenance au type „cylindricons".

EXPLICATION DES FIGURES

Pl. I. Fragment de neurocrânne, avec le socle du bois appartenant au renne fossile de Buda.
Pl. II. Fragment de mândibule, portant P_2, P_3, P_4, vu de profil (renne fossile de Buda).
Pl. III. Fragment de mândibule, portant P_2, P_3, P_4, vu d'en haut (renne fossile de Buda).
Pl. IV. Deux fragments de mândibule, avec M_2 et M_3 (renne fossile de Buda).
Pl. V. Deux fragments inférieurs d'humerus (renne fossie de Buda).
Pl. VI. Un fragment de coxale, appartenant au renne fossile de Buda.
Pl. VII. Des astragales appartenant au renne fossile de Buda.
Pl. VIII. Des calcaneés appartenant au renne fossile de Buda.
Pl. IX. Quelques phalanges I du renne fossile de Buda.
Pl. X. Quelques phalanges II du renne fossile de Buda.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CERCETARI PALEOLITICE LA MĂLUȘTENI (JUD. VASLUI)

M. BRUDIU și EUG. POPUȘOI

Cercetările de suprafață făcute în ultimul timp în sud-estul Moldovei au avut ca rezultat descoperiea unei noi zone care a fost locuită, de om, la sfîrșitul epocii paleolitice.

Cu acest prilej, au fost identificate mai multe puncte, situate pe culmea Leaua, ce domină comuna Măluşteni de unde s-au adunat nenumărate unelte și aşchii din silex, precum și alte roci care se pretează la prelucrare.

Localitatea Măluşteni mai este cunoscută și prin fauna de vertebrate fosile găsită, tot pe dealul Leaua, la rîpa Românească, cu mulți ani în urmă de Ion Simionescu[1] și atribuită de el, pleistocenului superior, iar mai recent, atribuită de alți cercetătiri pleistocenului inferior [2]. Această faună este răspîndită în nisipuri cu structură torențială, ce ating grosimi de 60—70 m. Este important de reținut că în acest depozit nisipul se observă în deschideri și orizonturi de argile.

Peste acest orizont levantian, Victor Sficlea, a urmărit un nivel de pietrișuri zise de „Bălăbănești" [3]. Cercetătoarea Ana Ghenea, a constatat că aceste pietrișuri stau pe nivelul argilos de la partea superioară a Levantinului[4]. Acest fapt este iarăși demn de reținut, deoarece atît nivelele de argilă din pliocenul superior cît și acest depozit de pietrișuri, determină formarea unor orizonturi acvifere și a apelor friatice, la cote înalte, în această zonă.

---

1 Simionescu I, Fauna vertebrată de la Măluşteni (Covurlui), în An. Inst. Geologic al României, tom. 9, Buc., 1922 ; Simionescu I., Vertebratele pliocene de la Măluşteni (Covurlui), Acad. Rom. Publ. fond Adamache, tom. 9, nr. 49, Buc., 1930. Macarovici N, Geologia cuaternarului, Buc., 1960, p. 81.

2 Samson P. și Rădulescu C, Les faunes mammalogique du Pleistocène inferior et moyen de Roumanie, C.R., Acad. Sc. Paris, t. 257, iulie 1963.

3 Sficlea V, Pietrișurile de Bălăbănești și cîteva precizări geomorfologice legate de ele, în An. științifice ale Univ. „Al. I. Cuza", S.N. t. VI, secț. II șt. nat. fasc. 2, Iași 1960, p. 419 și urm., pl. I.

4 Ghenea Ana, Cercetări hidrogeologice pe foaia Bîrlad, în Dări de seamă, Com. Geologic, vol. II, 1963-1964, p. 53-54.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Din cercetările efectuate asupra aşezărilor paleolitice din sud-estul Moldovei[5], am constatat că acestea erau condiţionate de prezenţa unei surse de apă potabilă cît mai apropiată. Alt factor ecologic este altitudinea maximă la care se aşezau, deci şi sursele de apă trebuiau să se găsească tot la mare înălţime. Se mai poate adăuga încă un element, anume, prezenţa unei pante repezi în împrejurimi. Toţi aceşti factori au fost prezenţi aici, iar grupurile de oameni s-au aşezat în mai multe locuri şi etape pe dealul Leaua (Fig. 1).

Prima aşezare cercetată, Măluşteni I, situată la est de lacul care se formează pe creştetul dealului, este lipsită de material arheologic concludent, pentru că depunerile pleistocenului de sfîrşit şi ale holocenului au fost denudate în mare măsură.

A doua aşezare Măluşteni II în care s-a efectuat un sondaj arheologic se găseşte într-un punct unde dealul Leaua ia formă de şea. Faţă de locul amintit mai sus, aşezarea paleolitică în discuţie se află la aproximativ 1 km nord de acesta.

Sondajul arheologic, Măluşteni II, a început prin trasarea unui şanţ lung de 20 m. şi lat de 2 m., orientat sud-nord, cu deschiderile necesare în sectorul estic, putîndu-se urmări în secţiune următoarea stratigrafie :

La suprafaţă, circa 0,20—0,30 m., se află un strat arabil, sub care se găseşte, uneori întrerupt de arături, un sol vegetal de culoare şocolatie. Solul argilos, care urmează, conţine lentile de cenuşă şi prezintă diferenţieri de culoare. Astfel în regiunile întrerupte de lucrările agricole, argila are o nuanţă şocolatie, iar în unele porţiuni, unde urcă pînă la solul arabil, are o culoare galben-verzuie conţinînd şi concreţiuni calcaroase (Fig. 2).

Uneori argila a căpătat o pigmentaţie neagră închisă, datorată purtării pe verticală a solului de către rîme, rădăcini etc. De asemenea în locurile cu lentile de cenuşă, argila de desubt are o nuanţă neagră. De remarcat lipsa depunerii loessoidale, întîlnită în alte aşezări ale paleoliticului superior.

Menţionăm, de asemenea, că solurile din această aşezare se deosebesc total de celelalte din aşezările contemporane. Faptul se datoreşte condiţiilor locale — prezenţa unei pături de argilă — care a menţinut o cantitate de apă mai mare şi în mod permanent. Astfel remarcăm că pe baza unei argile marnoase (calcio-argilită) şi a microclimatului local, s-a ajuns la formarea, aici, a unui sol de tip pseudorendzinic (smolniţă) [6].

Materialul litic se găseşte uneori la suprafaţa solului antrenat de lucrările agricole. În secţiunea deschisă, am putut urmări poziţia stratigrafică a acestuia, şi anume, zonele unde se concentra mai mult se găsesc în partea superioară a argilei şocolatii şi în lentilele de cenuşă.

Din punct de vedere al tehnicii de lucru se observă că detaşarea lamelor şi aşchiilor se făcea pe nuclee prismatice de cele mai multe ori avînd o formă neregulată. Remarcăm predominarea aşchiilor folosite deseori ca răzuitoare.

Din punct de vedere tipologic se întîlneşte gratuarul care este obţinut aproape întotdeauna pe capăt de aşchie lamelară, uneori pe aşchie de decor-

5 Brudiu M, Aşezările paleolitice de la Puricani şi Pleşa, în Danubius IV ; idem Geomorfologia sud-estului Moldovei în legătură cu aşezările paleolitice de sfîrşit din această regiune (mss).

6 Gogoaşă T. şi Cucută Al, Cercetări pedologice în partea de nord a platformei Covurlui, în D. S. Com. Geol. XLIII, 1955-1956, p. 382.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

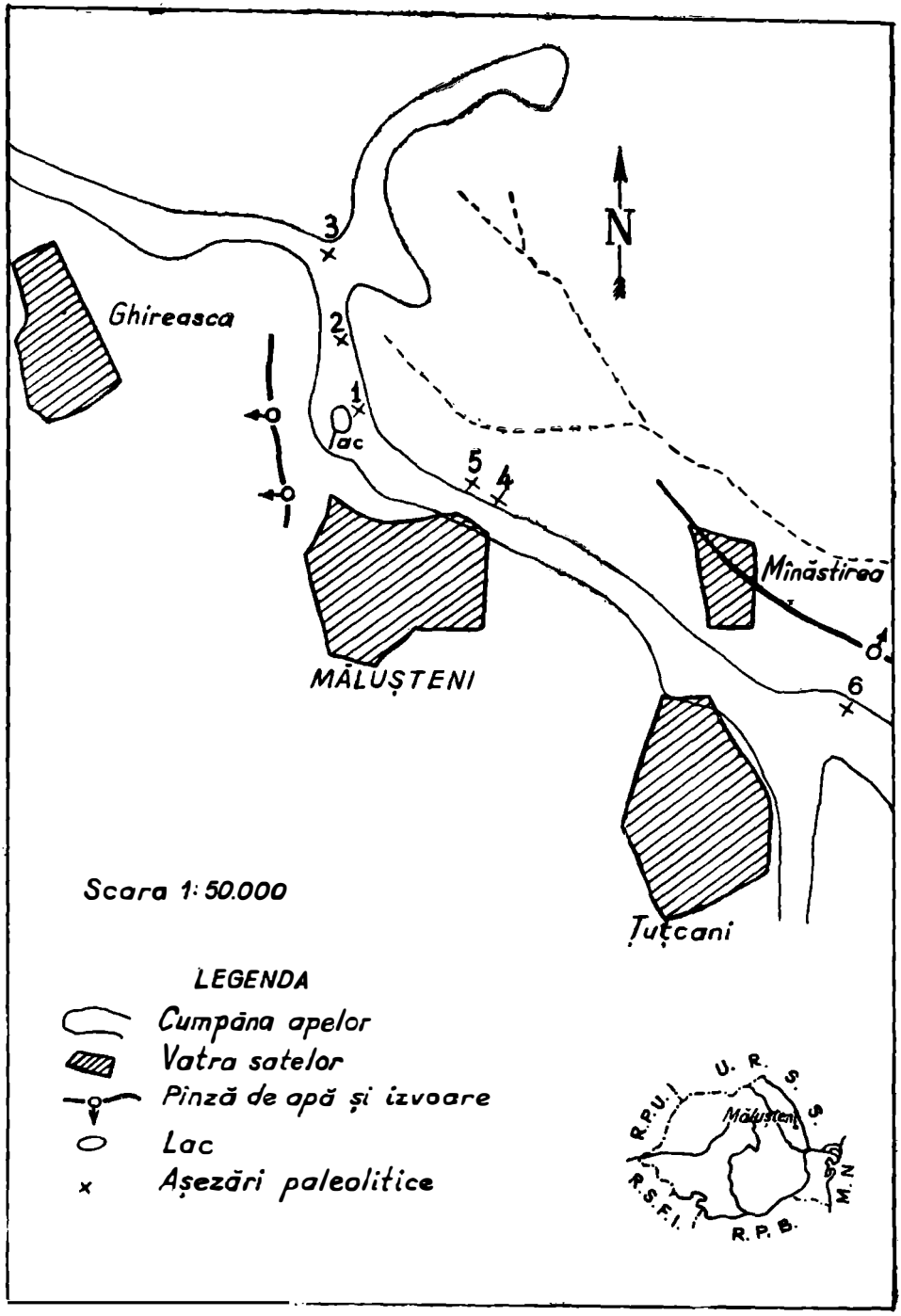

Fig. 1 Situația topografică a așezărilor de Mălușteni

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

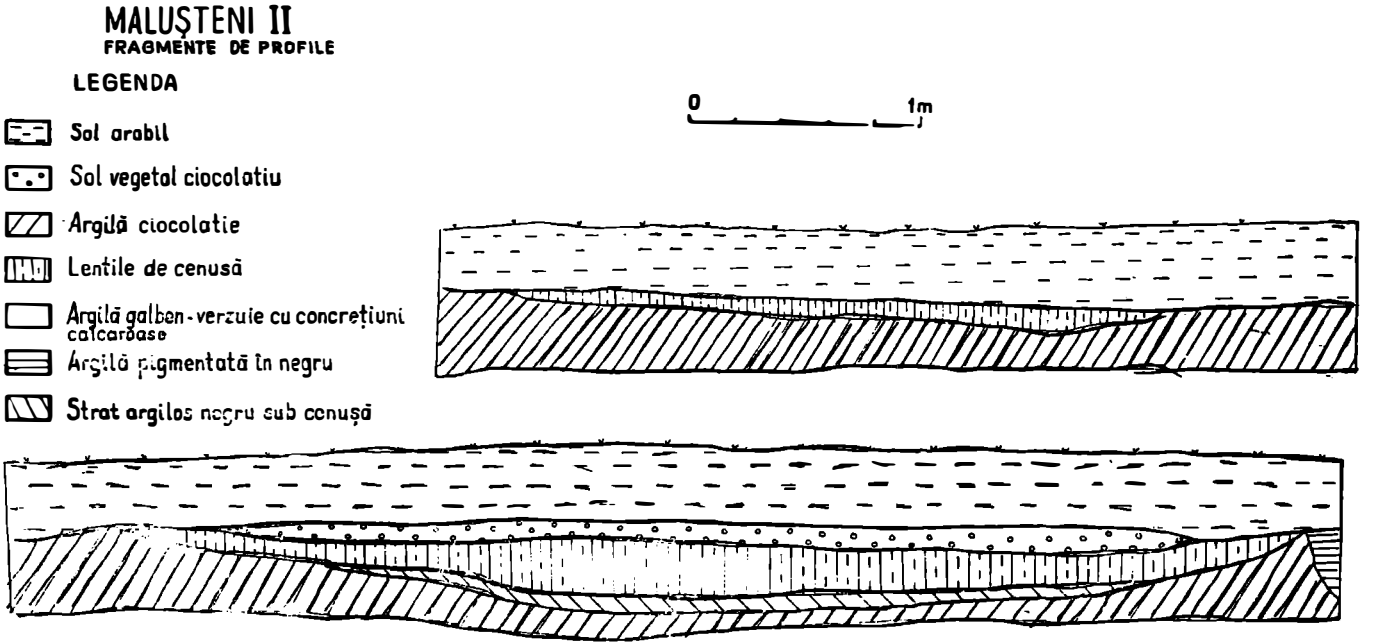

Fig. 2 Profilul şantului I din aşezarea de la Măluşteni

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ticare. Burinul ca unealtă tipică lipsește, în schimb se întîlnește altoit pe gratoare, creîndu-li-se deci acestora o funcție dublă. Legat de această acțiune menționăm mai multe piese coup de burin, avînd retușe pe una din laturi (Fig. 4/7-10).

Roca folosită este în cea mai mare parte silexul de Prut și numai sporadic se întîlnește și menilitul de Carpați.

Cu privire la încadrarea cultural-cronologică a acestei așezări putem afirma că ea aparține unui epigravettian. Tipurile de nucleu ca și gratoarele, sînt singurele repere tipologice care au afinități cu această cultură.

După cum se știe în sud-estul Moldovei se cunosc pînă în prezent numeroase așezări aparținînd gravettianului oriental final cum sînt cele de la: Puricani, Pleșa, Cavadinești (jud. Galați). Spre deosebire de aceste așezări, la Mălușteni II nu s-au întîlnit pînă în prezent lame sau lamele à dos abattu, sau vîrfuri de tip „La gravette". Absența acestor elemente ne determină să considerăm că așezarea Mălușteni II, este mai tîrzie decît cele menționate mai sus.

A treia așezare paleolitică Mălușteni III se găsește la nord-vest de pădurea Sturza. Aici a fost executat un sondaj de 10 m. lungime și un metru lățime.

Din punct de vedere stratigrafic la Mălușteni III au fost surprinse următoarele depuneri:

Solul vegetal, care are o grosime de 25 cm și care suprapune un strat de culoare cenușie. Sub acesta urmează un strat de culoare cenușie cu ușoară nuanță gălbuie, care zace peste o depunere argilo-lossoidă. Stratul de loess aflat sub cel amintit mai sus, suprapune la rîndul său un strat de loess cu înfiltrări de calcar. Situația stratigrafică a acestei așezări, nederanjată pînă în prezent, va permite efectuarea analizelor palitologice în condiții optime.

Din punct de vedere stratigrafic așezarea de la Mălușteni III, prezintă mari deosebiri de cea de la Mălușteni II, și mari asemănări cu celelalte așezări aparținînd paleoliticului superior (Fig. 3).

Prin sondajul efectuat aici am putut constata poziția stratigrafică a resturilor de cultură materială existente aici și anume s-a precizat că materialul litic se află în solul cenușiu cu ușoare nuanțe de galben.

Material litic abundent a fost adunat din ravena drumului. Menționăm că pe lîngă numeroasele așchii atipice adunate de la suprafață s-a găsit o singură piesă tipică, persoar. În schimb, în săpătură numărul pieselor tipice este mai mare.

Repertoriul tipologic al uneltelor de la Mălușteni III este mai bogat. Se întîlnește gratoarul pe capăt de lamă retușat, convex, iar latura dreaptă retușată concav, precum și gratuarul pe așchie nucleiformă; burinul diedru median, persoarul. Apare de asemenea și lamela à dos abattu. O caracteristică a acestui inventar litic este microlitizarea mai pronunțată, decît la alte așezări din sud-estul Moldovei (Fig. 4/1-6, 16).

Din punct de vedere cultural ne găsim într-o fază a gravettianului oriental final, cu un grad de microlitizare destul de pronunțat.

O altă așezare situată pe același deal, pe versantul estic la punctul „Stejarul lui Filiuță", a fost numită Mălușteni IV.

Spre deosebire de alte așezări, aceasta se găsește pe panta estică dinspre valea Lișcovului.

Din punct de vedere stratigrafic, aici lipsește depunerea perioadei holocene care a fost spălată. Materialul litic se găsește la suprafață scos de lu-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

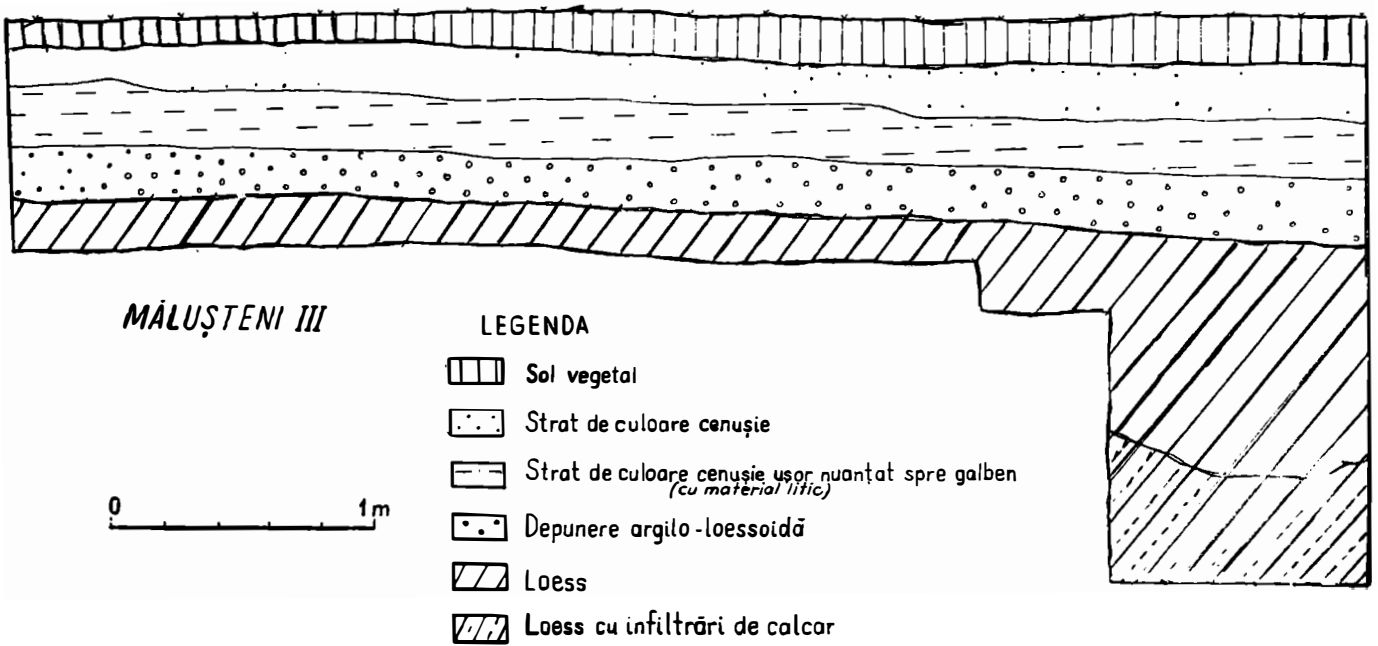

Fig. 3. Profilul șanțului I din așezarea de la Măluțeni

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

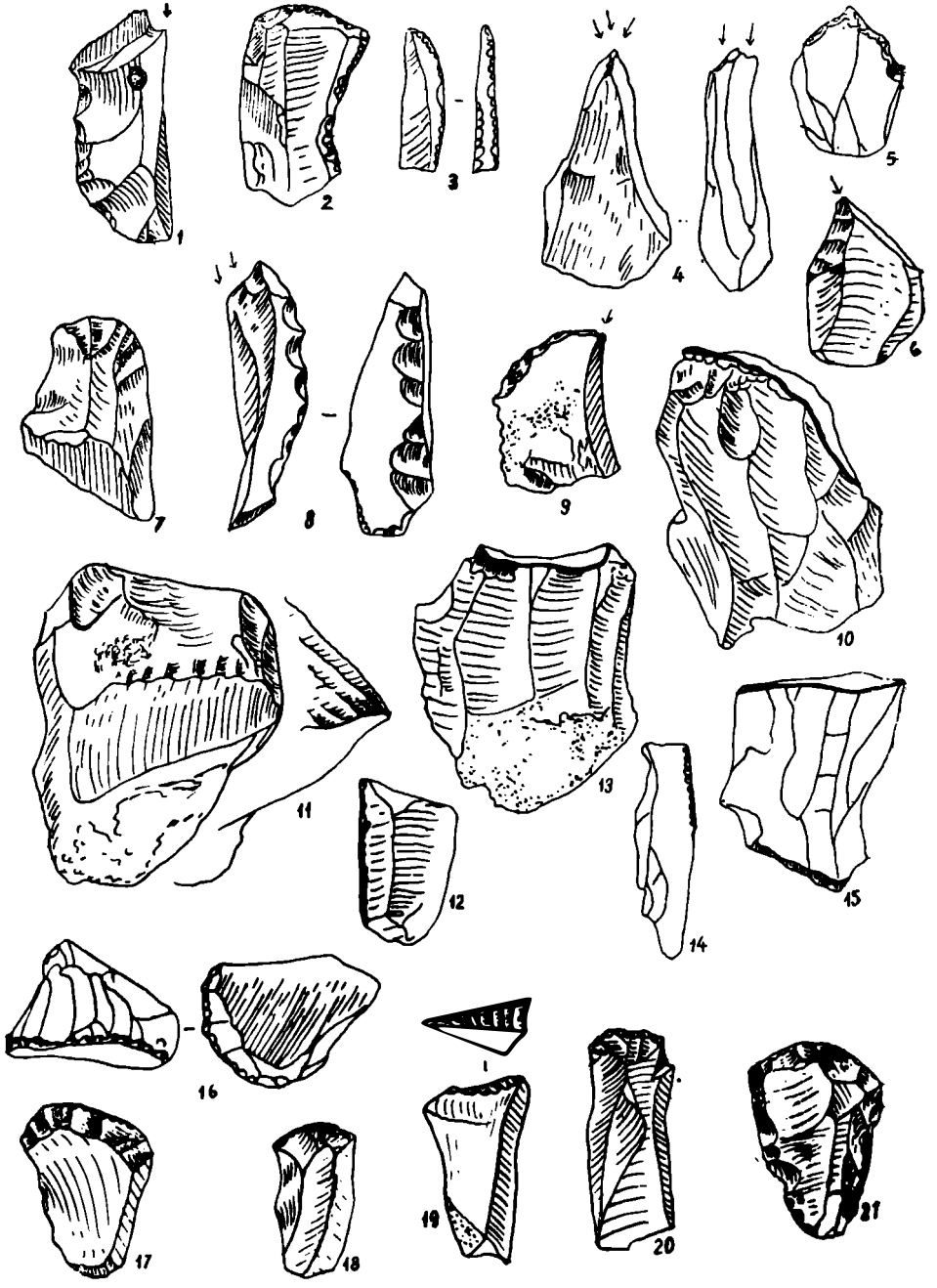

Fig. 4. Materiale litice ; Măluşteni III 1—6, 16 ; Măluşteni II 7—10 ; Măluşteni IV 11—15, 17—21.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

crările agricole. Din această cauză va trebui de urmărit în viitor poziţia in situ a materialului arheologic, în porţiunile de teren nederanjate, care să permită şi recoltarea unor probe pentru analizele palinologice.

Materialul litic. Roca folosită este silexul de Prut. Piesele au uneori o patină albă mai mult sau mai puţin adîncă. Din punct de vedere tipologic se întîlnesc : gratoarele pe aşchie, unguiforme, rotunde, gratoarele nucleiforme şi un tip de gratoar mixt — gratoarul — persoar ; burinile pot fi de tip diedru-median sau diedru dejété. Au apărut şi lame à dos abattu, dar în număr mic.

O piesă unică pînă acum în aşezările cercetate este un rabot obţinut prin lovituri încrucişate asupra bolovanului de silex, iar muchia activă rezultată a primit o serie de retuşe prin presiune. Lamele sînt puţine la număr. Nucleele au afinităţi cu unele din aşezarea de la Puricani. În general ele sînt mai mici decît acolo. Ca tehnică de lucru aceste nuclee au fost folosite numai pe o singură latură, de aici şi forma lor neregulată. La unele se observă detaşări de lame fine, iar în ultima etapă au fost folosite ca gratoare (Fig. 4/11-15, 17-21).

Ce probleme pun aşezările de la Măluşteni ?

În cadrul zonei din sud-estul Moldovei, se poate afirma că există o continuitate între Măluşteni IV şi Puricani. În această din urmă şezare s-a putut constata unele tendinţe de microlitizare mai avansată [7]. Prin urmare, aşezarea Măluşteni IV o putem considera posterioară aşezărilor de la Puricani şi Pleşa. În ceea ce priveşte aşezarea de la Cavadineşti [8] nu se poate stabili nici o legătură tipologică sau stratigrafică.

Avînd în vedere tot criteriul tipologic, întrucît nu posedăm pînă în prezent analize de polen asupra stratigrafiei, considerăm că în ordine cronologică după Măluşteni IV urmează Măluşteni III şi Măluşteni II.

Ce poziţie ocupă aşezăile de la Măluşteni faţă de aşezările gravettianului oriental final din Moldova ?

După cum se ştie din cercetările de pînă acum[9] această cultură materială a cunoscut patru faze de dezvoltare pe teritoriul Moldovei. Cea de a patra, gravettianul oriental final, prezent aproape în toate aşezările de la Ceahlău şi întîlnit la Ripiceni-Izvor şi Movileni-Heleşteni (jud. Iaşi) a cunoscut o arie mai largă de răspîndire decît celelalte faze anterioare[10]

Aşezările de la Măluşteni IV şi III, din punct de vedere tipologic au strînse afinităţi cu aşezăr le din ultima etapă a gravettianului din Moldova, unde se întîlneşte un grad de microlitizare destul de avansat.

Rabotul folosit la răzuit, întîlnit la Măluşteni IV şi persuarul de la Măluşteni III, prezintă similitudini cu cele de la Movileni-Heleşteni [11].

---

7 Brudiu M, Op. cit.

8 Brudiu M, Aşezarea gravetiană de la Cavadineşti (mss) vezi rev. Muzeelor.

9 Nicolaescu-Plopşor C. S., Păunescu Al., Mogoşanu Fl, Le paléolitique de Ceahlău, în Dacia, s. n, X, 1966 ; Păunescu Al, Cercetări paleolitice, în SCIV, 17 1966, 2, p. 327-329 ; Păunescu Al, Sur la succesion de habitats paleolitiques et postpaleolitiques de Ripiceni-Izvor, în Dacia, s. n. IX, 1965.

10 Brudiu M, Aşezarea gravetian-finală de la Puricani (jud. Galaţi), comunicare ţinută la a V-a sesiune a muzeelor, 1969.

11 Păunescu Al., Cercetări paleolitice, op. cit., fig. 6/1 şi 9.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Nu putem preciza deocamdată, din cauza cercetărilor restrînse, dacă fazele cu microlitizare mai avansată existente la Măluşteni, marchează o prelungire a activităţii grupelor de la Puricani, Pleşa şi Cavadineşti, sau au apărut şi ele în cadrul aceluiaşi proces de expansiune demografică, care s-a manifestat în această vreme. Cercetările viitoare, sperăm să ne dea posibilitatea de a lămuri şi acest aspect.

RECHERCHES PALÉOLITIQUES À MĂLUȘTENI VASLUI

Résumé

En 1969 des sondages arhéologiques ont été effectuées sur le territoire de la commune Măluşteni, le district Vaslui. Les recherches ont abouti à l'identification de quatre habitats paléolitiques, Măluşteni I, II, III, IV, situées sur la colline „Leaua".

Le premier habitat Măluşteni I, est dépourvu de matériel arhéologiques concludent, à cause de la dénudation.

Le second habitat Măluşteni II, par les types des noyans et les grattoirs découverts, appartient au point de vue culturel-chronologique au épigravettien, même au épipaléolitique.

Grace au sondage effectué au nord—ouest de la fôret Sturza, on a pu identifier le troisième habitat Măluşteni III, plus riche en materiel litique que les autres. Le répertoire de l'utillage litique — grattoir, burin, percoir, lamme a dos abattu, nous indique l'appartenance de cet habitat au gravettien oriental final — culture à laquelle appartient aussi l'habitat Măluşteni IV.

Au point de vue typologique, les habitats Măluşteni IV et III ont des étroit de affinités avec les habitats de la dernière étape du gravettien de Moldavie.

LEGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — La situation topographique des sites de Măluşteni.
Fig. 2. — Le profil de la fosse I du site Măluşteni II.
Fig. 3. — Le profil de la fosse I du site Măluşteni III.
Fig. 4 — Materiaux litiques ; Măluşteni III 1—6, 16 ; Măluşteni II 7—10 ; Măluşteni IV 11—15, 17—21.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DESCOPERIRILE ARHEOLOGICE DE LA GURA VĂII (MUNICIPIUL GH. GHEORGHIU-DEJ)

A. NIȚU, C. BUZDUGAN și C. EMINOVICI

Cercetările arheolorgice efectuate de Muzeul de istorie din municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej, în perioada 1958—1965, aveau să îmbogățească repertoriul arheologic al depresiunii subcarpatice Onești cu descoperiri de o mare importanță. Printre aceste noi descoperiri, așezarea de la Gura Văii, cunoscută pentru prima dată în 1962 [1], cu ocazia unor cercetări de suprafață, reținea atenția în mod deosebit.

Amplasată într-o zonă submontană, traversată de importante artere de circulație ce se leagă prin trecători cu drumurile de dincolo de munte, unele din ele cunoscute și folosite încă din antichitate[2], această așezare, cu o continuitate neîntreruptă de viață, începînd din neolitic și pînă în Latène-ul geto-dacic, se impunea ca un obiectiv de prim ordin, prin însăși poziția ei în cadrul unei reguiuni de interferență a unor mari sinteze arheologice și prin însemnătatea materialului descoperit.

Bogația și diversitatea materialelor arheologice, descoperite în urma cercetărilor de suprafață și a lucrărilor agricole, făceau tot mai necesară începerea unor lucrări sistematice.

Așezarea se află pe terasa inferioară a rîului Trotuș, la aproximativ 1,5 km est de centrul comunei Gura Văii. Terenul se prezintă sub forma unui platou, asemănător celui de la Podei — Tg. Ocna [3], închis spre nord și est de culmi înalte.

Prima săpătură, efectuată în anul 1965 de către Muzeul de istorie din municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej — în colaborare cu Institutul de arheologie din București[4] — avînd caracterul unui sondaj, urmărea stabilirea straturilor de cultură. Acest sondaj s-a limitat la săparea în sectorul A, care reprezenta limita sud-vestică a așezării neolitice, a unui șanț, S I, de 18×1,50 m. Un alt șanț, lung de 20 m și lat de 1,50 m, a fost deschis în

1 Sondajul arheologic întreprins în vara anului 1962 de Muzeul de istorie din municipiul Gh. Gheorghiu-Dej, în colaborare cu Institutul de istorie și arheologie din Iași, la punctul „Silițe", situat la nord de comuna Gura Văii, a determinat resturile de locuire ale așezării cucuteniene prezentate în acest articol.

2 V. Pârvan, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, București, 1923, p. 174-175 ; idem, *Getica*, București, 1926, p. 104.

3 C. Matasă, *Așezarea eneolitică Cucuteni B de la Tîrgu Ocna-Podei*, în AM, II-III, 1964, p. 2.

4 Din partea Institutului de arheologie din București a participat la săpături Al. Vulpe.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sectorul B. De asemenea, a fost secționat ,în sectorul C, un cenușar din epoca bronzului.

Cu prilejul acestui sondaj s-a constatat, în sectorul A, prezența unui strat de cultură gros de 0,80 m, cuprinzînd elemente Latène, Monteoru și cucuteniene. Nivelul neolitic de locuire este reprezentat mai ales de o mare cantitate de ceramică specifică, după formă și decor, fazelor A2 și B2 ale culturii Cucuteni, obiecte de piatră, unelte și instrumente de os.

În sectorul B, sondajul practicat a scos la iveală un material ceramic destul de bogat, caracteristic primei și celei de a doua epoci a fierului și culturii Monteoru.

Materialele descoperite în sectorul C sînt în exclusivitate de aspect monteorean.

Săpăturile au fost reluate în perioada anilor 1969—1970, în colaborare cu Institutul de arheologie din Iași, în sectorul A, unde resturile de locuire cucuteniene se dovediseră a fi cele mai numeroase, urmărindu-se un plan de exploatare a întregii așezări neolitice.

★

Situată în partea sud-vestică a platoului prezentat, așezarea neolitică, parțial distrusă în urma săpăturilor pentru plantarea viței de vie, se întinde pe o suprafață de aproximativ 1 ha. Din această cauză săpăturile noastre s-au concentrat în porțiunea rămasă liberă, neafectată de distrugeri. În această porțiune de teren au fost săpate șase secțiuni, însumînd o suprafață de circa 265 mp., trasate după un plan care să permită rezolvarea principalelor probleme de stratigrafie a așezării (fig. 1).

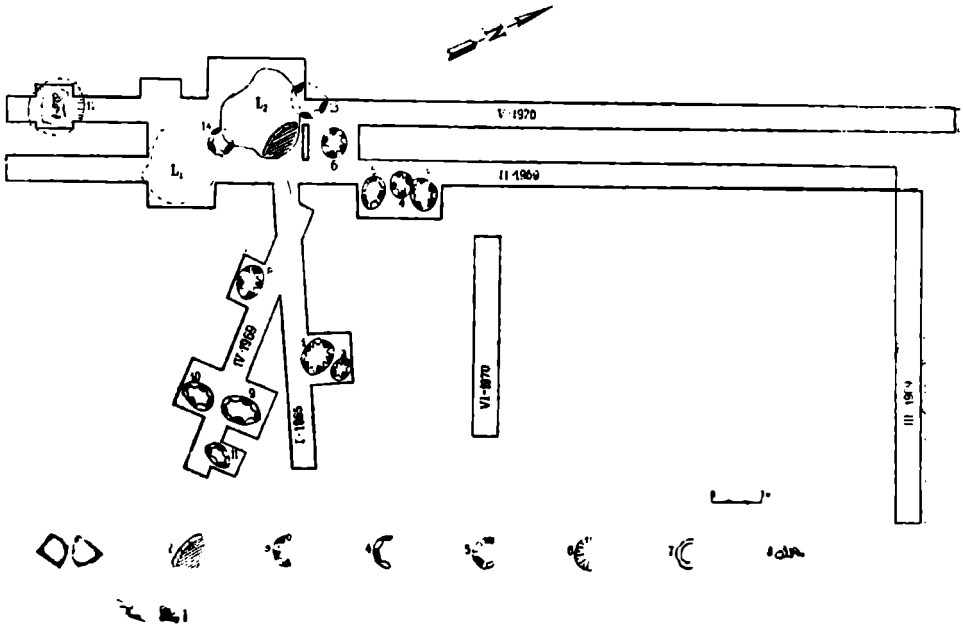

Fig. 1. Planul săpăturii din sectorul A: 1, suprafețe de chirpic; 2, vatra cuptorului; 3, gropi Cucuteni A2; 4, gropi Cucuteni B2; 5, gropi din epoca bronzului; 6, gropi Latène; 7, gropi moderne; 8, mormînt Monteoru.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Astfel, pe baza observațiilor stratigrafice și a materialelor obținute, s-a putut constata că stratul arheologic, a cărui grosime atinge pe alocuri 1,50 m (fig. 3), cuprinde mai multe niveluri de locuire. În solul vegetal actual, gros de circa 0,15 m, s-au găsit fragmente ceramice aparținînd diferitelor perioade.

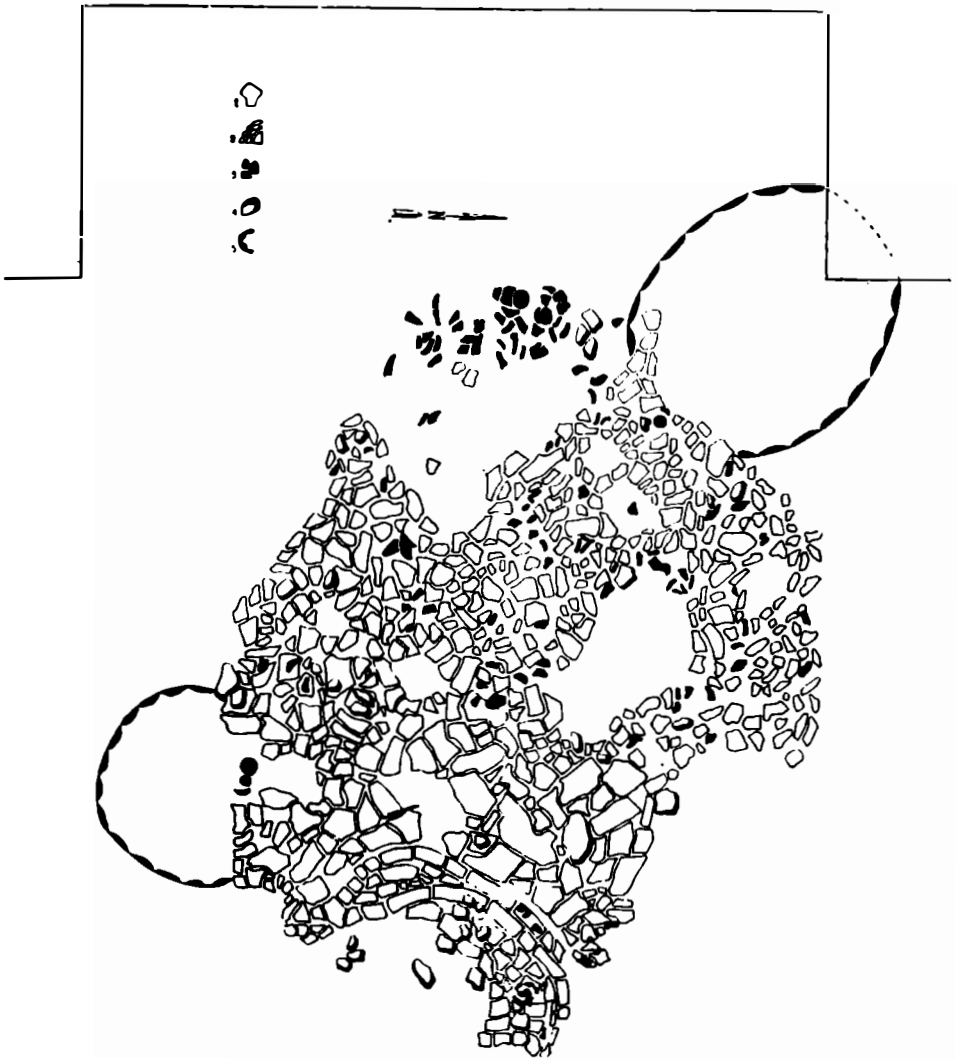

Fig. 2. Planul locuinței 2: 1, fragmente de chirpic; 2, vatra cuptorului; 3, fragmente ceramice; 4, pietre; 5, gropi Cucuteni B

Între 0,15 m și 0,25 m au fost semnalate resturi de locuire, în special ceramică, din a doua epocă a fierului (Latène), Hallstatt și epoca bronzului. De la 0,25 m pînă la 0,80 m apar materiale ceramice aparținînd nivelului cucutenian, cărora li se adaugă rîșnițe întregi sau fragmentare, unelte de piatră și silex,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

unelte de os și corn, greutăți de lut ars, oase de animale etc. Resturi arheologice apar în continuare pînă la solul viu, steril, predominînd ceramica bicromă și tricromă de factură Cucuteni A2 și a grupelor ε și ζ ale fazei B2, ele marcînd raporturi strînse de continuitate tehnică și stilistică. În asociație cu

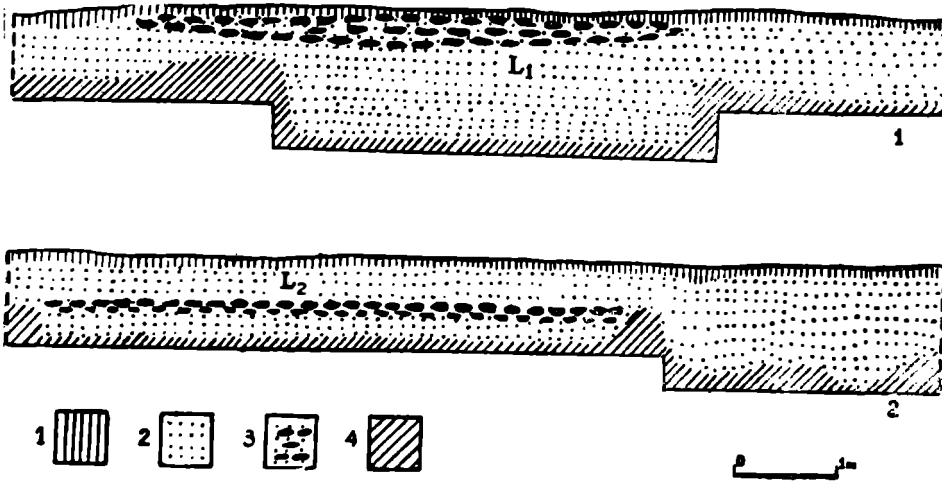

Fig. 3. Profilul stratigrafic al peretelui de vest al șanțurilor II (1) și V (2): 1, sol brun-strat de cultură cucuteniană; 3, suprafețe de chirpic ale locuințelor; 4, sol argilos brun-galben steril

aceste materiale se întîlnesc de multe ori resturi de cultură materială caracteristice celorlalte epoci menționate, provenite de la gropile ce perforează uneori nivelul neolitic de locuire pe întreaga sa adîncime.

Săpăturile efectuate au permis identificarea, în centrul așezării, a două locuințe cucuteniene.

Locuința 1, descoperită în 1969, suferise mari distrugeri în timpul lucrărilor agricole. Resturile de chirpic ars, provenite de la dărîmarea pereților, aflîndu-se la o mică adîncime, fuseseră deranjate și răvășite în pămîntul de arătură. Cu toate aceste distrugeri, care ne-au lipsit de posibilitatea unor observații legate de tehnica de construcție, de pe suprafața locuinței a fost recoltată o cantitate de ceramică, pe cît de bogată pe atît de interesantă, ale cărei forme și motive ornamentale o încadrează în faza Cucuteni A2.

Locuința 2, identificată în imediata apropiere a celei descrisă anterior, ne aduce date mai clare referitoare la tipul de locuințe folosit în această așezare neolitică. Orientată ESE—VNV, locuința are formă dreptunghiulară, cu laturile de aproximativ 5 x 6 m (fig. 2). Grămezile de chirpic ars, amestecat cu paie și pleavă, descoperite la adîncimea de 0,30 m de la suprafața actuală a solului, par să provină, după amprentele de bîrne, de la dărîmarea pereților, fără a surprinde un indiciu sigur de existență a unei platforme, așa cum s-a constatat la unele locuințe din aceeași perioadă[5]. În marginea de est a locuinței, s-au găsit resturile unei vetre din argilă arsă, de formă ovală, cu marginile

5 H. Dumitrescu, *Șantierul arheologic Traian*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 91-105.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ridicare. Sub plăcile de lut ars, ce puteau proveni de la dărîmarea bolții unui cuptor, așa cum, de altfel, sugerează și marginile mult înălțate ale vetrei, s-au găsit cîteva vase cu forme și decor specific culturii Cucuteni B2. Complexe ceramice specifice acestei faze au fost găsite, alături de topoare de piatră, unelte de cremene și de os, la demontarea resturilor locuinței. Printre formele ceramice din aceste complexe deosebim cîteva pahare (fig. 21/4 ; 22/1) și străchini de dimensiuni mici (fig. 21/3).

Cu prilejul săpăturilor s-au descoperit 17 gropi, dintre care 12 au fost săpate în întregime, iar restul parțial. Dintre cele 12 gropi săpate, una este modernă (groapa 7), una din epoca bronzului (groapa 5), una Latène (groapa 12) și celelalte din perioada neolitică. Aceste din urmă gropi, a căror adîncime ajunge uneori pînă la 2 m, au formă aproximativ ovoidală în plan. Unele dintre acestea, cum sînt, de pildă, gropile 3, 4 și 6 din secțiunea II și gropile 8, 9, 10 și 11 din seținea IV, se întretaie parțial, ceea ce dovedește că au fost săpate la intervale diferite. În pămîntul de umplutură al gropilor s-a constatat prezența a numeroase oase de animale, cenușă, bucăți de vetre, chirpic ars, pietre, cochilii de moluște. În afară de aceste resturi s-au găsit pietre de rîșnițe, lame și răzuitoare de cremene, percutoare de piatră, unelte și diferite instrumente de os și corn, greutăți de lut ars, figurine antropomorfe și zoomorfe etc. Din conținutul unor gropi provine, de asemenea, o mare cantitate de ceramică întregibilă, a cărei pictură este foarte bine conservată. Din groapa 13, descoperită sub locuința 2, provine un fragment de vas pictat cu culoare neagră pe fond roșu (fig. 25/3), avînd reliefat sub buză un cap de bovideu, și un vas zoomorf cu decor format din linii paralele, de culoare brună, aplicate pe fond alb (fig. 25/1).

★

În toate nivelurile de locuire au apărut numeroase *unelte și arme* de piatră, os, corn și bronz, fie în complexe arheologice bine determinate, fie izolate, în cuprinsul așezării.

1. *Unelte de piatră.* Bine reprezentate numericește, prezența acestor obiecte definește specificul uneia din laturile economice ale așezării. Această categorie de unelte cuprinde, în primul rînd, rîșnițe primitive de formă ovală și mai rar rotundă, întregi sau fragmentare, descoperite în preajma, dar mai ales în cuprinsul locuințelor sau în pămîntul de umplutură al gropilor.

Topoarele și dălțile de piatră găsite de cele mai multe ori printre resturile de locuințe sau în preajma acestora sînt făcute din marnă fină. Topoarele au formă trapezoidală, plată, cu corpul prelung, tăișul lat și cu capul îngust (fig. 4/5 — 6 ; 5/5 — 6). S-a găsit și un fragment de topor perforat (fig. 5/4). După jumătatea care s-a păstrat, toporul, lucrat din marnă fină, de culoare cenușie, are formă elipsoidală. Aproape de muchea mult lățită este prevăzut cu o gaură tubulară.

2. *Uneltele de silex* se întîlnesc destul de rar. Subliniem prezența a două răzuitoare : unul de culoare brun-gălbuie, lung de 7 cm și lat de 2,8 cm (fig. 4/4), iar celălalt din silex negru-translucid, lung de 4,2 cm și lat de 1,6 cm (fig. 5/3).

Lamele sînt și ele puține la număr, în întreaga săpătură găsindu-se doar cîteva exemplare. Două din ele, prelucrate dintr-un cvarțit negru, sînt prevăzute cu două nervuri longitudinale pe partea dorsală (fig. 4/1 — 2).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Vîrfurile de săgeți sînt extrem de rare. Unul din exemplarele descoperite, de formă triunghiulară, cu baza dreaptă, lucrat din silex alb, prezintă retușuri pe toate laturile, făcute cu multă grijă și migală (fig. 7/2).

3. *Uneltele de os și corn.* Repertoriul obiectelor de os și corn este foarte bine reprezentat. Printre aceste obiecte subliniem în mod deosebit prezența unei unelte din corn de cerb cu trei brațe, dintre care două mai groase ascuțite spre vîrf în formă de tăiș, iar al treilea, șlefuit în urma unei îndelungate folosiri, este mai subțire. La capătul dinspre rădăcina cornului destul de lată este prevăzută cu o gaură transversală (fig. 6/1). După forma ei, unealta ar fi putut îndeplini funcția de săpăligă. Adeseori, din coarne de cerb sau căprior au fost prelucrate unelte de forma unor ciocane perforate transversal, cu un capăt rotund, convex, iar celălalt șlefuit (fig. 6/2 — 3).

Împungătoarele, confecționate de cele mai multe ori din oase subțiri, tubulare, de mamifere ori păsări sînt ascuțite cu îngrijire spre vîrf. De dimensiuni mici, ele au fost prelucrate din oase întregi sau așchii (fig. 8/1—2). În unele cazuri, asemenea instrumente au fost făcute din coarne de căprior sau cerb (fig. 7/3 — 4). Printre uneltele de os se întîlnesc și spatule (fig. 7/1), lucrate din oase late.

4. *Obiecte de lut ars.* Din acea tă categorie fac parte greutățile de lut ars, întregi sau fragmentare, descoperite printre resturile locuințelor. Rudimentar lucrate, ele au forma ovală sau sferică, fiind perforate la mijloc (fig. 9/1-3).

★

Plastica cucuteniană este reprezentată mai ales prin figurine antropomorfe și zoomorfe, caracteristice fazei B. Cîteva exemplare, lucrate din pastă fină, omogenă, sînt pictate în culoare neagră pe lustru roșu. Motivele ornamentale constau din benzi de linii înguste, întretăiate în unghiuri pe abdomen, aplicate pe fața anterioară și posterioară a corpului (fig. 10/2). În marea lor majoritate, idolii umani, prelucrați schematic, sînt fără pictură. Ei au capul alungit și puțin lățit de o parte a nasului, modelat în relief sub forma unei creste verticale (fig. 10/1). Brațele, simple prelungiri ale umerilor, sînt uneori ascuțite (fig. 10/1), iar alteori puțin rotunjite (fig. 10/4). Detaliile anatomice de precizare a centurii ingvinale și a liniei despărțitoare a coapselor pe ambele fețe sînt redate de cele mai multe ori prin incizii (fig. 10/3). Partea inferioară, modelată conic, se termină într-un singur vîrf ascuțit (fig. 10/3 — 4).

Figurinele zoomorfe, foarte rudimentar modelate, sînt mai întotdeauna fragmentare. Reprezentînd diferite animale domestice, cele mai multe dintre ele au picioarele modelate separat, de formă conică (fig. 11/2, 4, 7, 10) și botul ascuțit (fig. 11/1 — 3). Figurinele cu picioarele din față și cele din spate unite două cîte două și terminate într-o singură labă se întîlnesc mai rar.

★

Ceramica. Două complexe de locuire definesc complexele ceramice corespunzătoare la două faze ale culturii cucuteniene: conținutul gropilor pentru ceramica fazei Cucuteni A2 și locuința 2 pentru ceramica fazei Cucuteni B2.

Complexul ceramicii *Cucuteni A2* cuprinde categoria ceramicii poroase și categoria ceramicii pictate cu specii diferite.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

I. *Ceramica poroasă* prezintă vase mari de provizii şi o *tipsie* de mari dimensiuni (fig. 12/1), decortate la exterior prin caneluri în tehnica barbotinei. Tipsia, în formă de tigaie cu fund plat şi margine dreaptă şi oblică, are patru proeminenţe conice în cruce şi este acoperită pe ambele feţe cu un fond de culoare albă. Procedeul este frecvent pe ceramica poroasă în aşezarea de la *Truşeşti* (Botoşani) din faza A2, sau în aşezările protocucuteniene (Cucuteni A1) de tip Stoicani — Aldeni din S Moldovei. Un exemplar de *vas piriform* de dimensiuni reduse, cu gura îngustată printr-o canelură sub buză (fig. 12/2), are faţa exterioară netezită grosier şi decorată în relief : trei perechi de proeminenţe pastilate şi alveolate, dispuse deasupra umărului sub canelura gurii, alternează cu trei proeminenţe conice izolate pe partea inferioară a corpului ; proeminenţele etajate sînt legate prin trei benzi late oblice, fiecare delimitată prin două nervuri care pornesc de la proeminenţele superioare şi se unesc cu una din proeminenţele inferioare. Forma vasului, pasta poroasă arsă cenuşiu cu ape gălbui, proeminenţele alveolate şi benzile oblice cu nervuri reliefate sînt comune în ceramica Stoicani—Aldeni din S Moldovei şi aparţin componentei gumelniţene a acestui facies cultural[6].

II. *Ceramica pictată* cuprinde speciile cu pictură bicromă sau tricromă, cunoscute în aşezările Cucuteni A2 din depresiunea subcarpatică sau din celelalte regiuni ale Moldovei :

1. Ceramica *bicromă* este în genere pictată cu *alb pe roş*. Pasta vasului, fină la pahare şi mai aspră la formele mari, este acoperită cu o feţuială fină sau cu un fond de culoare brună-roşie subţire şi apoi lustruită. Suprafaţa vasului, acoperită sau nu cu stratul de culoare, constituie fondul brun-roş pe care se pictează decorul de culoare albă de asemenea subţire (diluată). Pe formele mari, culoarea albă este uneori groasă (păstoasă). Decorul pictat cu alb este pozitiv sau negativ. În cadrul ceramicii bicrome trebuie deosebite cîteva specii. Prima specie o constituie ceramica cu decor negativ pictat cu linii albe subţiri sau cu decor pozitiv pictat cu linii albe groase pe suprafaţa netedă a diferitelor forme ceramice, lipsite de decor plastic, caneluri sau farţete.

Paharele prezintă o singură zonă decorativă pe partea superioară a vasului şi sînt pictate cu dungi albe subţiri, care *rezervă* pe fondul brun o bandă în „zig-zag". În unghiurile zig-zagului, dungile albe sînt în genere multiplicate (fig. 12/4—5). Această specie prezintă o variantă, cu decorul alb pictat pe *fondul negru* lustruit al vasului (fig. 14/1). Decorul în zig-zag este uneori completat cu un decor plastic şi pictat, redus la alveole circulare umplute cu culoare albă (fig. 12/4) sau înlocuite prin buline pictate cu alb (fig. 14/1), dispuse pe curbura umărului. Prin decorul alveolat, aceste pahare se leagă de specia cu decor plastic şi adîncit a ceramicii bicrome.

Pe alte forme ceramice, decorul pictat cu linii de culoare albă diluată prezintă o compoziţie mai complicată, atît pentru motivele în formă de bandă cruţate în negativ pe fondul brun-roş, cît şi pentru liniile albe pictate în interspaţii ca un decor în sine. Cupa de mari dimensiuni a unui *vas-suport* (fig. 17/1) prezintă în interior două zone decorative, delimitate printr-o bandă circulară cu chenar alb uniliniar. Zona gurii este decorată cu „spirale în Z juxtapuse", iar în spaţiile triunghiulare ale pînzelor cu „ove" şi „benzi de

6 Un exemplar similar s-a găsit în stratul gumelniţean de la *Brăiliţa* (Galaţi) : N. Harţuchi, în *Materiale*, V, 1959, p. 224, fig. 2/3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

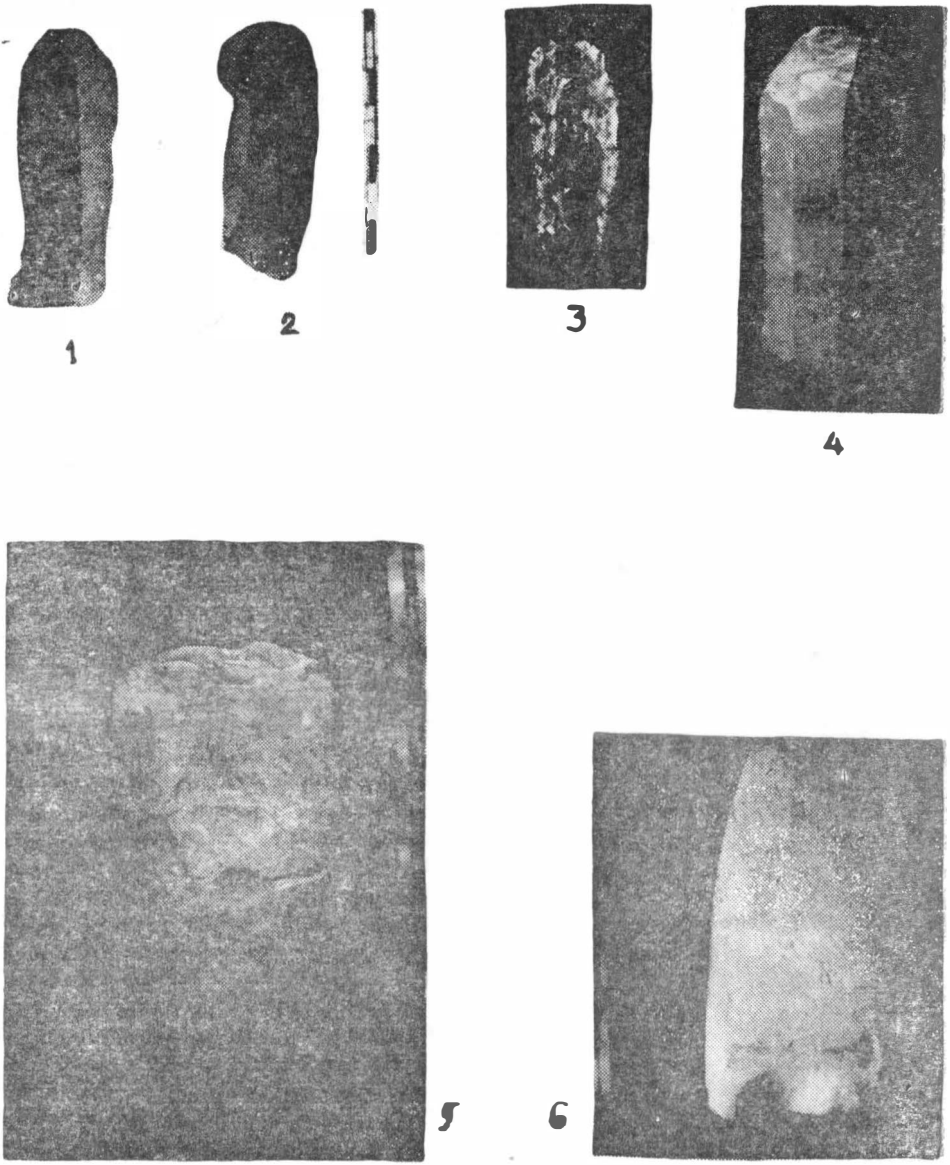

Fig. 4. Unelte de cvarţit, silex şi piatră ; 1-2, 6, şanţul IV ; 3-4, şanţul II; 5, şanţul V

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

legătură". Zona peretelui este decorată cu „spirale agățate" reduse la corpul spiralei prin secționarea buclelor, iar pîlniile alungite cu „benzi de legătură". Motivele decorative sînt conturate printr-o singură linie, dar sînt separate prin grupe de linii. La exterior, cupa prezintă sub gură o canelură tectonică pictată cu alb, care constituie limita interzonală pe ceramica bicromă cu decor pictat și canelat.

Această specie constituie de fapt începutul picturii bicrome pe ceramica protocucuteniană (Cucuteni A1), atît în aria pură a Protocucutenianului din N Moldovei, la *Izvoare III* (Piatra Neamț) în depresiunea subcarpatică [7] cît și în aria de interferență a Protocucutenianului cu cultura Gumelnița A1 din S Moldovei (faciesul Stoicani—Aldeni), la *Ciorani* (Adjud) sau *Stoicani* (Galați) [8] prezentînd, de asemenea, ambele variante cu decor alb pe fondul brun sau negru. Această specie continuă și în faza A2. Decorul paharelor apare în așezările de la *Trușești* sau *Frumușica* (Piatra Neamț). [9] Decorul cu spirale în Z al cupei suportului este frecvent în interiorul și la exteriorul vaselor de la *Frumușica*, aparținînd în genere speciei cu decor pictat și adîncit. [10]

Decorul *pozitiv* pictat cu dungi albe late pe fond brun-roș apare pe o *strachină* mică cu două zone decorative (fig. 13/1). La exterior, decorul alb prezintă patru „elipse" dispuse în cruce pe umăr, alternînd cu „ove" prinse sub buza vasului. În interior, o volută spiralică în culbec este dispusă pe fund, iar zona gurii este împărțită în două metope, despărțite prin grupe de două benzi verticale și decorate cu o bulină albă. Decorul *amforelor* îl formează „spiralele agățate", pictate prin benzi late albe pe fondul brun-roș (fig. 13/2). Decorul pozitiv cu dungi late și pastile pictate cu alb pe fond roș se întîlnește la *Frumușica* [11].

Specia bicromă cu decor *alb liniar* constituie prima grupă stilistică în evoluția ceramicii pictate protocucuteniene. Grupa următoare a ceramicii bicrome protocucuteniene comportă rezervarea decorului prin culoare *albă întinsă* în interspații peste fondul roș, cunoscută la *Frumușica* [12] dar nedocumentată încă în materialul ceramic restaurat de la Gura Văii, unde apare numai în decorul suportului la vasele cu suport, al căror recipient este pictat cu decor tricrom sau cu decor bicrom asociat cu decor incizat.

2. În cadrul ceramicii bicrome cu „alb pe roș" trebuie însă diferențiată specia cu *decor bicrom pictat alături de decorul plastic și de decorul adîncit* al vasului. Această specie constituia pînă acum, prin cantitatea și calitatea ei, frumusețea și originalitatea complexului ceramicii de la *Frumușica* [13], deosebindu-se de categoriile secundare ale ceramicii pictate a așezărilor din faza A2 în celelalte regiuni ale Moldovei. În genere, decorul negativ sau pozitiv pictat cu *alb liniar*, ca în prima specie, este dispus în partea superioară peste fondul brun-roș și lustruit al vasului (fig. 13/4 ; 15/3 — 4). Culoarea albă întinsă este pictată pe fondul roș rămas nelustruit între benzile motivelor crutate din același fond roș, dar lustruit, ca în partea superioară a vasului.

7 R. Vulpe, *Izvoare*, București, 1957, p. 22, 130, fig. 88/3 ; 99/3 și pl. V/3.
8 M. Petrescu-Dîmbovița, *Cetățuia de la Stoicani*, în *Materiale*, I, 1953, fig. 32/4-5.
9 C. Matasă, *Frumușica*, București, 1946, pl. XXVI/187—189, 191.
10 *Ibidem*, p. 117, 123, pl. XXXII/223 ; XXXIV/248.
11 *Ibidem*, pl. B2.
12 *Ibidem*, pl. B1, 3, 5.
13 *Ibidem*, pl. XXVIII ; XXXI—XXXIV.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

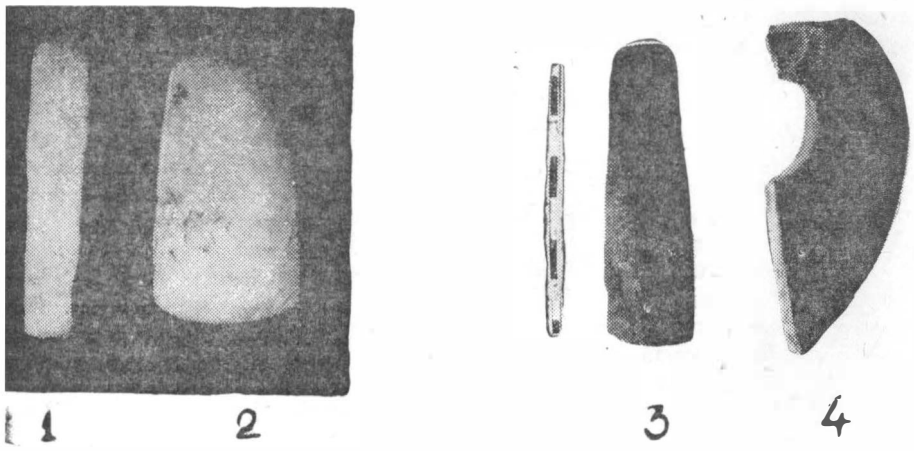

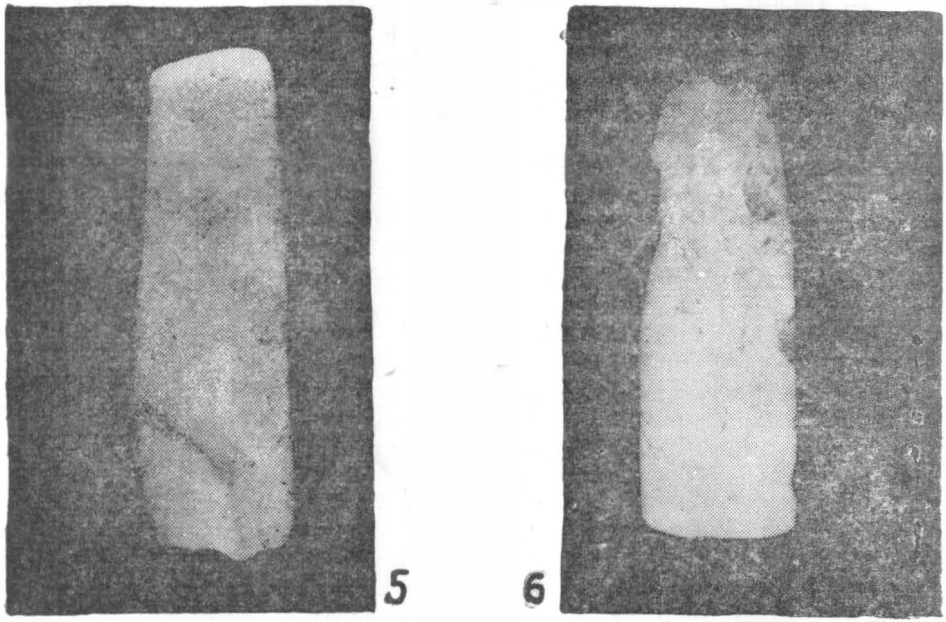

Fig. 5. Unelte de piatră : 1-4, şanţul II ; 5, şanţul IV ; 6, locuinţa 1

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Culoarea albă întinsă nu rezervă propriu-zis în zona umărului (fig. 15/1—2 ; 16/2 — 3) sau a corpului (fig. 15/3) benzile motivelor, care sînt delimitate prin conturul lor incizat, ca în decorul adîncit al ceramicii precucuteniene sau în decorul adîncit şi cu benzile lustruite al ceramicii din faza A2, dar are aparenţa cruţării motivelor prin umplerea interspaţiului cu alb ca pe ceramica bicromă protocucuteniană sau cucuteniană. Decorul plastic determină caneluri largi, aproape plate (fig. 15/1—2) sau chiar faţetate (fig. 15/3 ; 16/5), dispuse fie orizontal pe gîtul amforelor (fig. 15/1) şi craterelor (fig. 16/2) sau pe umărul craterelor (fig. 16/5), fie oblic pe umărul craterelor (fig. 15/3). Zonele canelate prezintă de-a lungul crestelor intermediare alveole distanţate, izolate sau grupate, de dimensiuni mici sau mari şi umplute cu culoare albă (fig. 15/1, 3-4). Decorul plastic se integrează, atît prin canelurile faţetate, cît şi prin modelarea canelurilor înainte de pictarea fondului roş, tectonicii vasului. Decorul cu caneluri şi faţete orizontale îşi are originea în decorul cu caneluri, pliseuri şi faţete pe gîtul şi umărul vaselor din faza precucuteniană [14], transmis ceramicii protocucuteniene [15]. Pe ceramica precucuteniană, tehnica canelurii modelează plastic motivele spiralice ale decorului ,care sînt apoi mărginite cu un chenar incizat liniar sau punctat [16]. Uneori buza vasului este subliniată cu un şir de puncte incizate, iar pe crestele dintre caneluri apar alveole spaţiate sau grupate [17]. Aceste elemente formale ale decorului se întîlnesc şi pe ceramica protocucuteniană din faciesul Stoicani-Aldeni din S Moldovei, de exemplu la *Dodeşti* (Bîrlad) [18]. Decorul cu caneluri şi faţete oblice pe ceramica bicromă de la Gura Văii corespunde canelurilor oblice ale decorului plastic pre- şi protocucutenian, iar alveolele înşirate pe crestele ca elurilor în decorul incizat al ceramicii precucuteniene sau pictat al ceramicii cucuteniene îşi au evident originea în capetele de note pe liniile benzilor spiralice ale decorului ceramicii liniare.

Ceramica bicromă pe fond roş cu decor incizat şi plastic de la Gura Văii prezintă următoarele forme şi aspecte decorative :

Paharele (fig. 13/4) au zona umărului canelată orizontal şi alveole mari umplute cu alb. Decorul pictat cu dungi albe subţiri este dispus pe gît şi prezintă aceeaşi bandă în „zigzag" ca pe paharele precedente. Alveolele umplute cu alb sau înlocuite prin pastile pictate direct cu culoare albă se transmit şi paharelor primei specii (fig. 12/4 ; 14/1). La *Frumuşica,* seria paharelor cu decor plastic, caneluri şi alveole, prezintă şi un decor incizat în partea inferioară, iar decorul pictat cu alb reproduce liniile punctate ale decorului incizat precucutenian sau ovele de sub gura craterelor [19].

Un *capac* în formă de clopot înalt (fig. 15/4) are două zone cu cîte două caneluri circulare sub butonul plat şi deasupra gurii uşor lărgite. Pe creasta mediană, alveolele umplute cu alb sînt grupate în trei perechi în zona superioară şi cinci perechi în zona inferioară. Canelurile delimitează zona decorativă a peretelui. Liniile albe subţiri ale decorului pictat rezervă „două

14 R. Vulpe, *op. cit.*, fig. 26/1,6 ; 27/7 ; 34.
15 *Ibidem*, p. 148—49, fig. 125/2 ; 127/5.
16 *Ibidem*, fig. 33/3 ; 46/2 ; 50/4 ; 61/1 ; 66/2.
17 *Ibidem*, fig. 32/1.
18 La Muzeul naţional de istorie din Bucureşti şi Institutul de istorie şi arheologie din Iaşi.
19 C. Matasă, *Frumuşica*, p. 112 urm., pl. XXVI/193, 195, 202.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

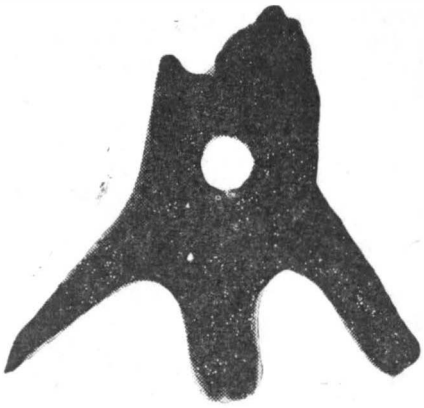

1

2

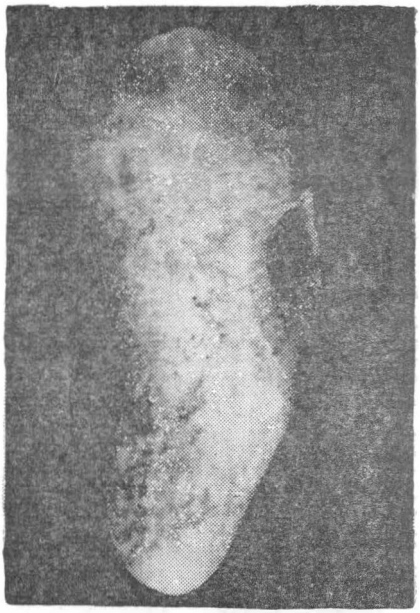

3

Fig. 6. Unelte de os : 1, șanțul I ; 2, groapa 1 ; 3, șanțul IV

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

spirale în *S* agăţate", prevăzute în pînliile inferioare cu o „spirală în *S*" şi „benzi de legătură", iar în pînliile superioare cu o „volută" şi „benzi de legătură". Capacele de la *Frumuşica* au forma identică şi un decor similar [20].

Decorul *craterelor* are concepţia decorului compozit al paharelor sau reproduce decorul amforelor. Un crater cu decor compozit are patru zone decorative (fig. 15/3). Zona gurii este decorată cu „ove" pictate pozitiv prin grupe de linii albe. Zona gîtului este delimitată sus şi jos printr-un şir de puncte albe, care reproduc liniile punctate ale decorului incizat pe ceramica precucuteniană. Decorul pictat cu linii albe rezervă „spirale agăţate cu volutele unghiulare", secţionate de limitele zonei decorative. Zona umărului, proeminentă şi carenată, este separată de gît printr-o canelură, care formează un prag deasupra umărului, ca la vasele piriforme cucuteniene. Decorul plastic este constituit din caneluri oblice faţetate, care accentuează tectonica umărului. În partea inferioară a zonei canelate, alveolele mari şi umplute cu alb sînt grupate cîte două la acelaşi nivel, dar pe crestele suprapuse ale canelurilor oblice. Zona inferioară a corpului este separată de umăr printr-o incizie largă orizontală, acoperită cu o linie lată debordantă de culoare albă. Decorul este constituit de „ove alungite" dispuse radiar în jurul fundului, alternînd cu motive „unghiulare" la limita superioară. Motivele decorative, ove şi unghiuri, sînt cruţate pe fondul brun-roş şi delimitate printr-o incizie largă. Interspaţiul acoperit cu culoare albă groasă, care umple şi contururile incizate, formează ove albe pozitive, care dublează ovele roşii negative. Un decor similar, cu ove sub gură, spirale în *Z* libere pe gît, caneluri orizontale cu grupe de două alveole pe umăr şi ove negative alungite sau semicirculare pe corp, apare pe craterul de la *Frumuşica* [21]. Spirale în *Z* agăţate şi pictate cu alb pe gît, alveolele suprapuse pe crestele canelurilor oblice de pe umăr şi ove negative cu contur incizat cruţate cu alb pe corp decorează craterul Cucuteri A2 de la *Izvoare* [22].

Craterele cu două zone decorative reproduc decorul amforelor. Un crater scund (fig. 15/2) are profilul unui pahar cu corpul tronconic şi este prevăzut chiar cu o singură proeminenţă perforată pe curbura umărului. Suprafaţa vasului este acoperită în întregime, atît la exterior cît şi la interior, cu un fond de culoare brună-roşie lustruită. Zona gîtului este delimitată numai sus printr-o incizie orizontală sub gura vasului şi decorată cu trei caneluri largi orizontale. Zona umărului este delimitată numai jos printr-o incizie simetrică cu aceea de sub gura vasului. Decorul este constituit de „benzi oblice cu capetele ascuţite" conturate printr-o singură incizie, prevăzute pe mijloc cu „benzi de legătură" verticale, conturate prin două linii şi dispuse simetric în pînliile superioare şi inferioare. Motivele sînt cruţate pe fondul roş prin acoperirea interspaţiului cu culoare albă. Sub zona umărului, partea inferioară a peretelui prezintă urme de calcinare sau poate de culoare albă. Decorul cu o zonă canelată pe gît şi o zonă cu motive de aceeaşi factură incizate şi cruţate pe umăr se întîlneşte pe craterele de aceeaşi formă de la *Frumuşica* [23]. Însă pictarea cu alb a inciziilor şi acoperirea interspaţiului dintre motive cu ocru pe aceste cratere de la Frumuşica sînt caracteristice amforelor de la Gura Văii. Motivele în formă de „bandă cu capete ascuţite" constituie corpul „tangentelor"

20 *Ibidem*, p .119 urm., pl. XXVIII/234 ; XXXIII/235—238.
21 *Ibidem*, p. 117, pl. XXXII/223.
22 R. Vulpe, *op. cit.*, p. 127—28, fig. 94/1—2.
23 C. Matasă, *Frumuşica*, p. 114, pl. XXXI/205—206.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

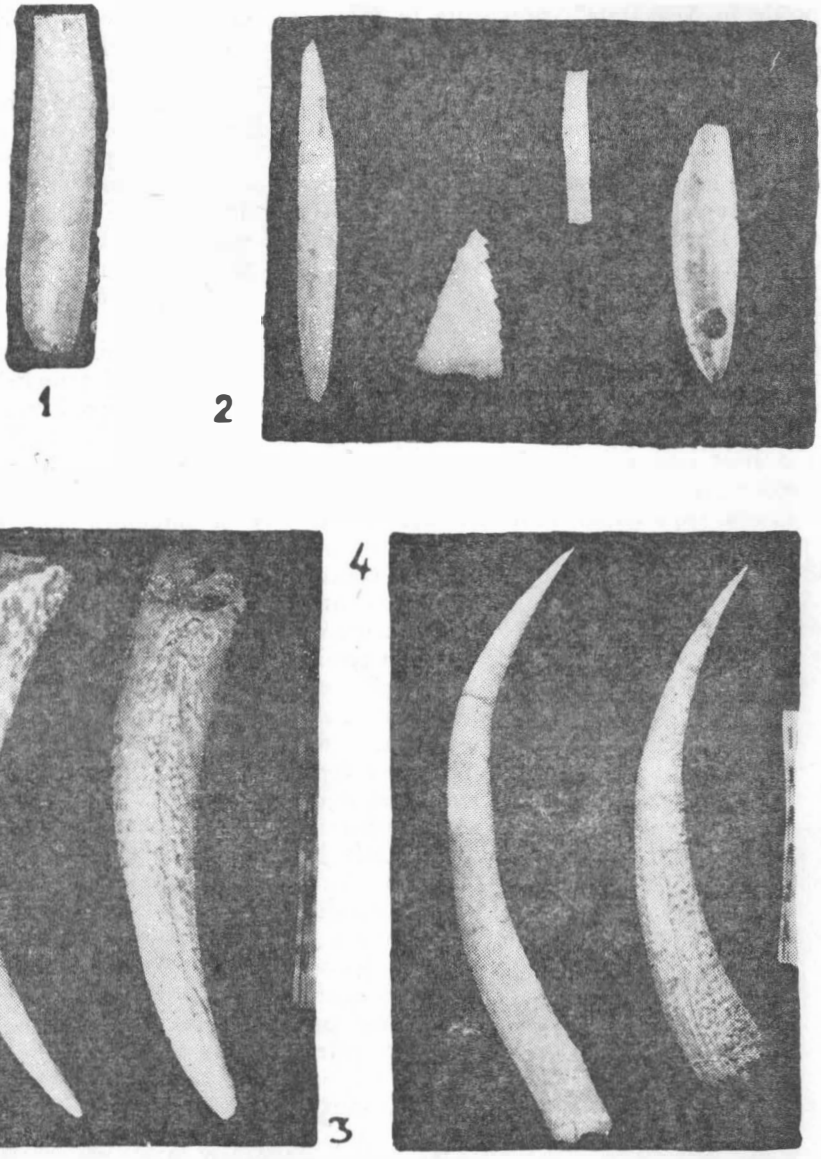

Fig. 7. Unelte de os şi corn, amulet de os şi vîrf de săgeată de silex : 1-2, şanţul V; şanţurile IV-V ; şanţul I şi groapa 1

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

detaşate de elipse pe craterele şi amforele cu decor adîncit şi pictat în genere cu ocru în aşezarea Cucuteni A2 de la *Hăbăşeşti* (Roman) [24]. Vasele de la Hăbăşeşti aparţin însă unei categorii de ceramică secundară diferită şi caracteristică celorlalte regiuni din Moldova, la *Truşeşti* sau *Cucuteni* [25], care continuă decorul adîncit al ceramicii pre- şi protocucuteniene. Benzile cu capete ascuţite, dispuse în şir pe craterul de la Gura Văii, corespund „tangentelor" din decorul eliptic. În adevăr, decorul cu „elipse şi tangente" se întîlneşte pe craterele de la *Izvoare* [27], care aparţin speciei bicrome cu decor plastic şi adîncit de la Frumuşica şi Gura Văii.

Un crater înalt (fig. 16/2) prezintă aceeaşi dispoziţie a decorului. Suprafaţa vasului este acoperită numai la exterior, pe jumătatea superioară de la un umăr la gură, cu fondul de culoare brună—roşie lustruită. Din cauza înălţimii vasului, zona canelată a gîtului multiplică canelurile, ca pe amfore, şi adaugă de asemenea un şir de alveole distanţate în zona liberă a gurii. Canelurile superioară şi inferioară sînt acoperite cu culoare albă, delimitînd zonele decortive. Canelura inferioară determină de asemenea un uşor prag, pentru accentuarea umărului. Culoarea roşie a fondului depăşeşte carena umărului şi constituie limita zonei decorative a umărului, sub forma unei benzi late de culoare roşie. Zona umărului este îngustă şi poartă două torţi prismatice cu bazele triunghiulare, care prezintă astfel o carenă verticală. Decorul este constituit din „benzi unghiulare asimetrice", cruţate pe fondul roş şi conturate printr-o incizie, ca motive anexe dispuse alternativ la limita de sus şi de jos a zonei decorative. Interspaţiul este acoperit cu culoare albă, dar, prin dispoziţia alternativă a motivelor unghiulare, are forma unei benzi în zigzag continuă. În realitate, motivul principal a dispărut, lăsînd ca motive decorative numai motivele unghiulare anexe. Acest decor cu motive unghiulare asimetrice sau simetrice, dar pictate cu linii albe se întîlneşte pe paharele şi cupele acestei specii ceramice la *Frumuşica* [27], pe care însă liniile albe pot rezerva real banda „zigzagului" (fig. 13/4) dispărut în decorul craterului. „Benzi unghiulare" dispuse divers în anexele zigzagului se întîlnesc în decorul ceramicii tricrome, la *Frumuşica* sau *Cucuteni* [28].

Amforele au aceeaşi tectonică, dar profilul svelt prin alungirea gîtului şi îngustarea lui la partea superioară. Gura rămîne lărgită prin înclinarea buzei ,iar umărul proeminent prezintă pragul superior şi carena inferioară. Torţile, de asemenea prismatice cu bazele triunghiulare şi cu muchea mediană, sînt dispuse vertical pe toată lăţimea umărului. Decorul este similar, dar mai diversificat, atît în zona canelată a gîtului, cît şi în compoziţia decorului incizat în zona umărului.

Un exemplar de mari dimensiuni (fig. 15/1) are faţa exterioară acoperită cu fond de culoare brună lustruită. Zona gurii rămîne de culoare brună, dar este decorată cu alveole distanţate, mari şi pictate cu alb. Zona alungită a gîtului este împărţită în trei subzone: una mediană netezită neglijent cu spatula, lăsînd dîre orizontale ca o plisare neregulată, este

24 Vl. Dumitrescu, *Hăbăşeşti*, Bucureşti, 1954, pl. LXIV/2 ; LXVII/2.
25 H. Schmidt, *Cucuteni*, Berlin-Leipzig, 1932, pl. 10.
26 R. Vulpe, *op. cit.*, fig. 92—93/1 ; 95/2.
27 C. Matasă, *Frumuşica*, p. 113 şi urm., pl. XXXI/196 ; XXXII/209.
28 *Ibidem*, pl. XV/120 ; H. Schmidt, *op. cit.*, pl. 4/11.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

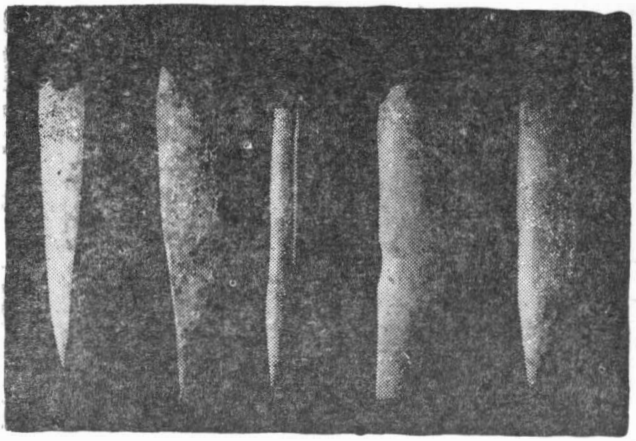

1

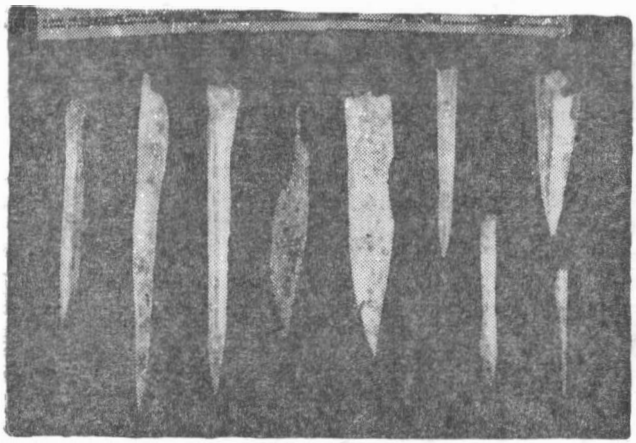

2

Fig. 8. Unelte de os : 1, şanţurile I şi IV ;
2, şanţul I şi groapa 1

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

acoperită cu culoare albă peste fondul brun; deasupra o zonă cu trei caneluri, dintre care cea superioară este pictată în alb și formează limita despărțitoare față de zona gurii; dedesubt o zonă cu două caneluri, dintre care cea inferioară modelează și pragul umărului; în cele două zone canelate, creasta dintre cele două caneluri roșii prezintă alveole pictate cu alb, mai mici și grupate cîte două în zona superioară, mai mari și izolate în zona inferioară. Zona umărului prezintă decorul cu „benzi cu capetele rotunjite", oblice și cu capetele depășite, cruțate din fondul brun nelustruit și conturate cu o incizie, iar în spațiul pînlniilor „ove opace", dispuse alternativ la limita superioară și inferioară, cruțate din fond și conturate cu două incizii. Benzile motivelor sînt apoi lustruite. Interspațiul și liniile adîncite ale motivelor sînt acoperite cu culoare albă. Partea inferioară, tronconică, a amforei lipsește, dar marginile păstrate arată că era acoperită cu culoare albă, constituind de fapt a patra zonă decorativă, ca și pe amfora următoare.

Această amforă, de dimensiune mijlocie (fig. 16/3), prezintă variații de detaliu și de procedee, dar efectul decorativ este același. Pasta este aspră și impură, arsă cărămiziu. Suprafața și partea interioară a gurii au fost acoperite cu un fond de culoare albă. Zona liberă a gurii, cele două zone cu caneluri duble de pe gît și motivele cruțate din fond pe umăr sînt acoperite cu culoare brună pictată peste fondul alb. Alveolele din zonele canelate lipsesc. Inversarea suprapunerii fondurilor de culoare albă și brună determină acoperirea zonei mediane a gîtului și interspațiile decorului bandat și incizat de pe umăr cu culoare roșie care s-a șters, lăsînd urme. Motivul decorativ în zona umărului îl constituie „elipsele cu tangente", conturate printr-o incizie superficială și acoperite cu culoare brună lustruită. Interspațiul este apoi pictat cu culoare roșie, care rezervă în jurul elipselor și de-a lungul tangentelor o bandă albă din fondul inițial. Partea inferioară a corpului și canelura de sub gura vasului păstrează culoarea albă a fondului inițial, canelura fiind puternic lustruită, ca și canelurile brune sau benzile motivelor decorative.

„Benzile cu capete rotunjite și depășite" pe umărul primei amfore (fig. 15/1) sînt identice cu acelea pictate cu linii albe pe cupa vasului-suport (fig. 17/1) și cu acelea incizate pe ceramica de la *Hăbășești* [29] și reprezintă „corpul spiralelor agățate" cu volutele secționate. Ele decorează de asemenea zona umărului pe amfora de la *Frumușica*[30]. „Elipsele cu tangente" pe umărul amforei a doua (fig. 16/3) reprezintă un motiv nou, deoarece amforele corespunzătoare de la Frumușica și Izvoare sînt decorate pe umăr cu spirale în S [31]. Procedeul acoperirii cu culoare roșie a zonei gîtului și a umărului este de asemenea aplicat pe amforele de la Izvoare. Însă pe amfora de la Gura Văii, culoarea roșie pictată alături de culoarea brună determină de fapt o tricromie în cadrul acestei specii ceramice și se apropie de ceramica cu decor adîncit și tricrom de la *Trușești* [32].

Vasele cu suport de la Gura Văii depășesc prin înălțimea lor exemplarele descoperite obișnuit în așezările cucuteniene. Cele 5 exemplare restaurate au

29 Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, pl. LXX/1, 14.
30 C. Matasă, *Frumușica*, p. 115 și urm., pl. XXVIII/219.
31 *Ibidem*, p. 116, pl. XXVIII/220—221; R. Vulpe, *op. cit.*, p. 125, fig. 90; 93/2.
32 M. Petrescu-Dîmbovița, în *SCIV*, V, 1—2, 1954, p. 13, pl. II.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

recipientul în formă de crater și suportul în formă de balustru cu profil dublu arcuit, curbura maximă la mijloc sau în partea superioară și baza evazată. Două exemplare aparțin speciei bicrome cu decor plastic și incizat (fig. 18/1—2). Recipientul are profilul fără prag și este decorat după modelul

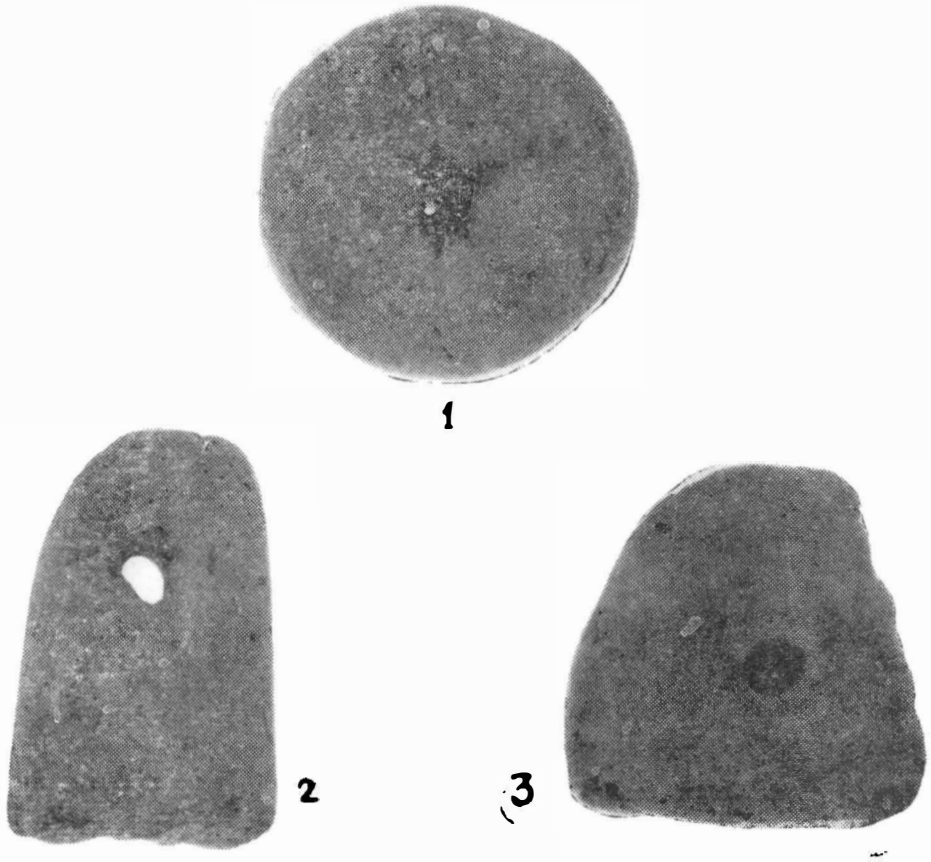

Fig. 9. Greutăți de lut : 1, locuința 1 ; 2-3, șanțul II

craterelor și amforelor. Suprafața este acoperită la exterior și în interior cu fond de culoare brună-roșie lustruită. Zona gurii este liberă sau decorată cu buline distanțate pictate cu culoare albă. Zona gîtului are trei caneluri, dintre care cea superioară este acoperită cu alb și constituie limita interzonală, iar cea inferioară are creasta de jos pictată cu un șir de puncte albe, care constituie chenarul zonei canelate după procedeul benzilor canelate și mărginite de puncte incizate pe ceramica precucuteniană. Zona umărului este delimitată în partea inferioară printr-o bandă rezervată din fondul brun-roș prin două linii adîncite. Baza corpului este acoperită cu culoare albă, ca pe amfore. Zona umărului este decorată identic pe ambele exemplare, dar cu motive diversificate formal. Primul exemplar (fig. 18/1) prezintă motive

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

„eliptice" alungite şi dispuse orizontal într-un singur şir pe mijlocul zonei, iar deasupra şi dedesubt „benzi de legătură" verticale şi dispuse asimetric la capete. Al doilea exemplar (fig. 18/2) are motive „foliacee" dispuse oblic cu capătul ascuţit în jos şi capătul rotunjit în sus, prevăzute de asemenea la capete cu „benzi de legătură" asimetrice. Motivele decorative sînt cruţate din fondul brun-roş prin conturul incizat şi apoi lustruite. Interspaţiul, inclusiv liniile adîncite ale motivelor, este acoperit cu culoare albă lustruită peste fondul brun-roş nelustruit. Suportul la ambele vase este acoperit cu fond de culoare brună-roşie mată şi decorat cu „spirale în *S* agăţate" pe fus şi cu „volute" la bază, rezervate cu culoare albă întinsă în interspaţiu. Această manieră stilistică nu apare pe celelalte forme de vase ale ceramicii bicrome.

Forma şi aspectul decorativ ale acestor vase-suport se întîlnesc în aceeaşi specie ceramică la *Frumuşica* [33], dar zona umărului este decorată cu motivul „spiralei continui". Chenarul de pe gît, format de şirul de puncte albe, şi motivele de pe umăr, prevăzute cu „benzi de legătură" asimetrice, de pe vasele dela Gura Văii se întîlnesc în decorul craterelor obişnuite de la Frumuşica şi Izvoare[34]. Motivele decorative, eliptice sau foliacee, pe umărul vaselor de la Gura Văii se deosebesc de benzile cu capetele rotunjite sau ascuţite din decorul vaselor precedente. Ultimele sînt forme prescurtate ale corpului spiralelor secţionate sau al tangentelor detaşate şi reprezintă motivul principal al decorului geometric (fig. 15/1—2). Primele pot avea o derivaţie diferită şi să reprezinte motivele anexe ale decorului. În adevăr, decorul cu spirale sau elipse este prevăzut în pînlii cu „perle" ovale sau foliacee, ca motive anexe, pe ceramica cu decor adîncit din faza precucuteniană [36] sau din faza Cucuteni A2 [36]. Prin dispariţia motivului principal, rămîn numai motivele anexe, „perle foliacee" oblice şi grupate cîte două, sau „perle ovale" orizontale şi dispuse în două şiruri suprapuse, corespunzător pînliilor superioare şi inferioare din decorul iniţial [37]. Unul din şiruri poate fi înlăturat, rămînînd numai „perlele foliacee" oblice sau „perlele ovale" orizontale corespunzătoare pînliilor superioare sau inferioare ale decorului originar [38]. Această derivaţie explică forma şi poziţia diferită ale Văii.

Ca şi în cazul primei specii ceramice, cu decor alb liniar pe fond roş sau cu decorul pictat pe lustrul negru al suprafeţei (fig. 14/1), specia a doua a ceramicii bicrome, cu decor pictat, incizat şi plastic, prezintă aceeaşi variantă cu suprafaţa *neagră lustruită*. Vasele cu pasta brună-gălbuie sau brună-roşie la Frumuşica prezintă această ardere cu pete în partea superioară sau cu gura în întregime neagră şi lustruită ca şi restul vasului. Aceste vase pot fi cu greu separate de vasele cu lustru brun-roş. De asemenea, la Gura Văii un *pahar* larg cu două preminenţe perforate sub gură, în pastă

33 C. Matasă, *Frumuşica*, p. 121, pl. XXVIII/241 ; XXIX/242 ; XXXIV/241.
34 *Ibidem*, pl. XXXI/205—206 ; R. Vulpe, *op. cit.*, fig. 92 ; 94/1.
35 R. Vulpe, *op. cit.*, fig. 15 ; 21—22 ; 41/1 ; 58/3—4 ; 61/1—2.
36 Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, pl. LXIV/2 ; C. Matasă, *Frumuşica*, pl. XXXIII/218.
37 R. Vulpe, *op. cit.*, fig. 28/1 ; 41/1 ; 48/4 ; 130/4 ; Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, pl. LXIII/5 ; C. Matasă, *Frumuşica*, pl. XXXIV/246.
38 R. Vulpe, *op. cit.*, fig. 42/1 ; 60/6 ; 95/1 ; Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, pl. LXX/1 (zona secundară inferioară).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

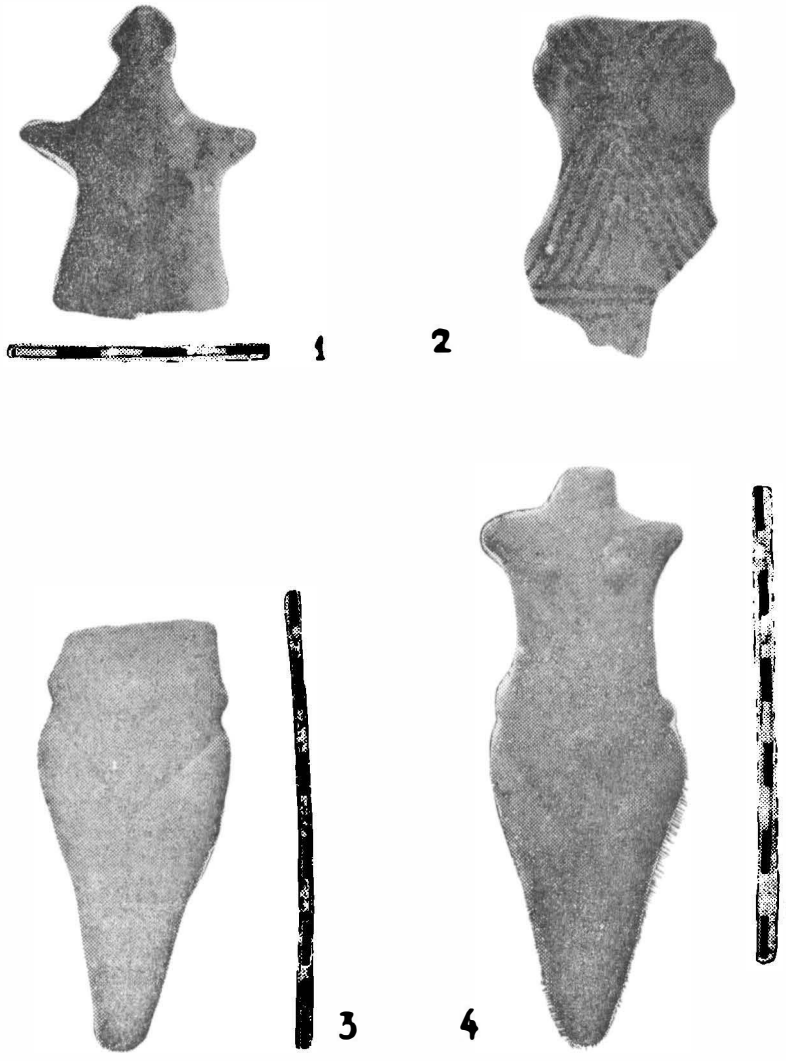

Fig. 10. Plastică antropomorfă : 1, groapa 1 ; 2, şanţul II ; 3, şanţul IV ; 4, şanţul I

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

brună-gălbuie, dar fără decor (fig. 12/3), prezintă în interior şi la exterior pete negre izolate sau întinse de la gură la fund, ca un efect de ardere întîmplător. Însă acest efect apare intenţionat la vasele cu decor. Un *crater* (fig. 16/4) are la exterior baza corpului roşie şi partea superioară, de la baza umărului la gură, neagră şi puternic lustruită, iar interiorul este negru în întregime, dar numai jumătatea superioară este lustruită. Porţiunile negre şi lustruite corespund perfect procedeului aplicării şi tratării fondului de culoare brună-roşie pe celelalte cratere. Faptul este confirmat de banda de culoare brună-roşie cu contur incizat, care formează obişnuit limita inferioară a zonei umărului. De asemenea, pe una din laturi a rămas nenegrită o porţiune mică din zona decorată a umărului, care arată în acelaşi timp modul de tratare a benzilor motivelor decorative. În concepţia decorului ,motivele sînt cruţate din fondul general al suprafeţei. În realitate, motivele au fost întîi incizate şi apoi umplute în interior cu culoarea brună-roşie a fondului întins omogen în partea superioară a vasului. Interspaţiul prezintă pasta naturală a vasului şi este uşor scrijelată, pentru aplicarea culorii albe, ale cărei urme se văd atît pe porţiunile rugoase, cît şi pe traseul conturului adîncit al motivelor. Numai în felul acesta benzile motivelor, cruţate după concepţia decorului adîncit precucutenian, apare rezervat din „fondul de culoare" al suprafeţei, brun-roş şi lustruit iniţial şi apoi înegrit şi lustruit, prin culoarea albă a interspaţiului după concepţia decorului bicrom. Fondul iniţial brun-roş acoperă partea superioară a vasului şi este prelungit pe benzile decorului din zona umărului, spaţiul liber din zona umărului fiind format de pasta vasului. Pe craterele şi amforele precedente, fondul brun-roş este iniţial întins pe gît şi pe umăr, dar lusturit numai pe gît şi pe benzile motivelor de pe umăr, culoarea albă acoperind fondul roş mat în spaţiul liber din zona umărului şi, eventual, pasta naturală pe corpul vasului. Decorul craterului negru este format de „spirale în *S* cu o volută secţionată", prevăzute cu „perle" foliacee în pînzele superioare şi ovale în pînzele inferioare. Zonele decorative superioare sînt concepute la fel ca pe craterul cu profil similar şi fond roş (fig. 15/2), însă canelura superioară este pictată cu alb, care s-a şters, iar zona gurii este decorată cu alveole mici, spaţiate şi umplute cu alb, care se repetă alternativ şi pe creasta canelurilor de pe gît.

Un alt crater (fig. 16/5), cu fond brun lustruit, are numai zona gurii neagră şi lustruită, cu două prelungiri de nuanţă atenuată spre umăr, dar este negru mat pe toată faţa interioară. Craterul are profilul cu prag şi tectonica cu faţete ale craterului cu fond brun-roş şi decor pictat cu linii albe (fig. 15/3). Canelurile faţetate de pe umăr sînt însă orizontale şi accentuează umărul proeminent. Pe creasta de sub prag prezintă o mică proeminenţă, care probabil se repeta în partea opusă. Decorul pictat cu dungi albe în zona gîtului este şters, dar sub pata neagră din stînga se poate observa pînzia lungă şi ascuţită, cu benzi verticale separate prin grupe de liniuţe albe, ca în decorul pictat în interiorul cupei cu suport (fig. 17/1). Zona corpului este decorată cu „ovele" alungite dispuse radiar în jurul fundului, alternînd cu „ove semicirculare" dispuse sub umăr, interspaţiul fiind acoperit cu culoare albă ştearsă. Decorul zonei inferioare este identic ca tehnică, dar diferit ca motive cruţate din fondul brun lustruit, cu decorul din zona umărului pe amfore. Decorul de pe corp, cu „ove" alungite

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

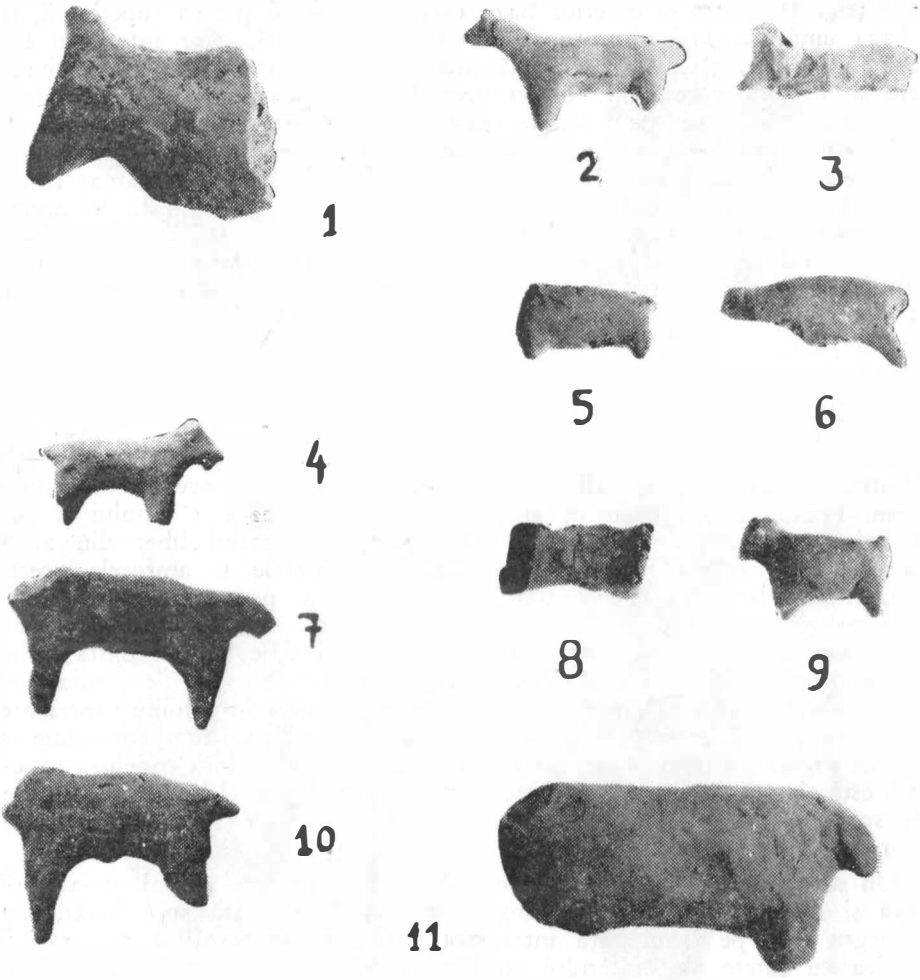

Fig. 11. Plastică zoomorfă : 1-2, 9-10, şanţul IV ; 3-4, 7, şanţul I ; 5, 11, groapa 1 ; 6, 8, şanţul II

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

şi semicirculare, apare identic pe craterele de la *Izvoare*[39]. Aceste două crater de la Gura Văii, cu interiorul şi partea superioară înegrite, arată clar că culoarea neagră este un efect al arderii, după ce suprafaţa şi decorul lor au fost tratate identic ca pe craterele cu fond brun-roş, şi că vasele au fost aşezate în cuptor, în vederea înegririi, cu gura în jos. Probabil ,suprafaţa înegrită era lustruită din nou.

Un *capac* în formă de clopot, cu creştetul calotei lipsă (fig. 16/1), are din contra interiorul cărămiziu spre gură şi cenuşiu spre fund, fără lustruire, iar la exterior zona gurii este cărămizie mată şi acoperită cu fond alb şters, în timp ce calota este neagră şi lustruită. La baza calotei se străvede în interiorul canelurilor arcuite fondul brun-roş lustruit, dar crestele canelurilor sînt negre şi descriu un decor de arcuri, deasupra cărora creştetul calotei era negru şi lustruit uniform. Nervurile negre ale canelurilor apar astfel mai mult ca un efect al lustruirii după arderea la negru a vasului. Decorul calotei este format din cinci „ove opace" de culoare neagră, dispuse deasupra gurii, delimitate printr-o canelură în arcadă multiplicată pe corpul capacului, lăsînd numai creştetul liber în formă de stea cu cinci colţuri. Traseul canelurilor este în mare parte de culoare brună lustruită, dar crestele intermediare, ca şi ovele opace, sînt de culoare neagră lustruită. Din cauza rupturii, nu se poate determina decorul pictat sau incizat în partea superioară a calotei, nici forma butonului. Forma capacului şi decorul canelat în arcade pe, sau sub lustrul negru al suprafeţei, ca şi capace cu suprafaţa neagră lustruită şi decor pictat sau incizat, sînt frecvente la *Izvoare*[40]. Grupa de vase cu ardere neagră şi lustru negru se leagă strîns de grupa vaselor cu fond brun-roş lustruit şi numai analiza procedeelor tehnologice va putea defini exact caracterul intenţional al acestei variante în cadrul speciei ceramicii bicrome cu decor pictat cu alb şi asociat cu decorul canelat şi incizat.

3. *Ceramica tricromă* prezintă cele două variante ale picturii de stil Cucuteni A2 :

Ceramica tricromă pe fond brun este genetic anterioară, deoarece încheie evoluţia picturii bicrome pe ceramica protocucuteniană : grupa pictată bicrom cu „alb întins pe roş", cunoscută la Frumuşica[41], adaugă chenarul negru la benzile crutate pe fondul brun-roş[42], generînd astfel pictura „tricromă pe fond brun" pe ceramica protocucuteniană din depresiunea subcarpatică[43] sau din faciesul Stoicani—Aldeni în S Moldovei[44], fiind apoi transmisă ceramicii Cucuteni A2 din toate regiunile Moldovei. La Gura Văii, pictura „tricromă pe fond brun-roş" apare pe forme ceramice variate.

Pahare decorate cu „ove" (fig. 14/5), „bucle spiralice" (fig. 14/3) sau „bucle unghiulare" (fig. 13/3), toate derivate din spiralele în *S* secţionate şi comune în decorul paharelor în toate aşezările Cucuteni A2 din Moldova.

39 R. Vulpe, *op. cit.*, fig. 92 ; 94/1.
40 *Ibidem*, fig. 101 ; 121/2 ; 130/1.
41 C. Matasă, *Frumuşica*, pl. B2—5.
42 *Ibidem*, pl. B1.
43 La Izvoare : R. Vulpe, *op. cit.*, p. 157 urm., fig. 133/2—4.
44 La Ciorani (Adjud) sau Bonţeşti (Rîmnicul Sărat) : Vl. Dumitrescu, în *Dacia*, III-IV, 1927-1932, p. 106 şi urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

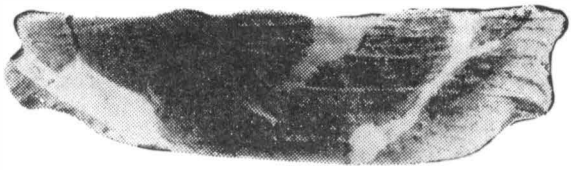

1

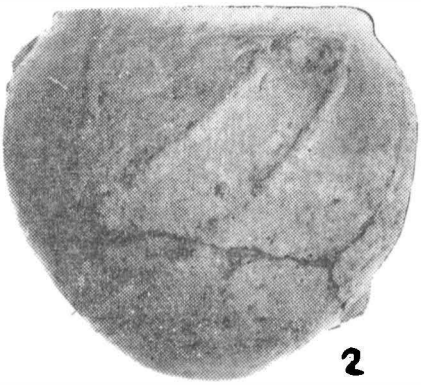

2

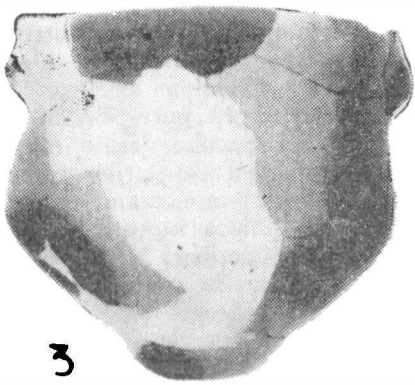

3

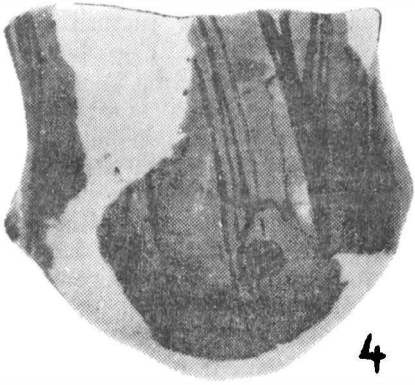

4

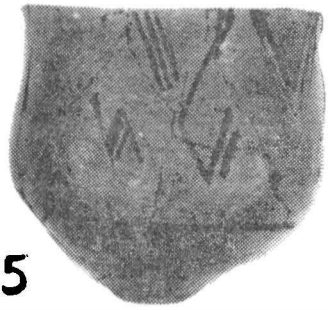

5

Fig. 12. Ceramică Cucuteni A2 : 1, groapa 8 ; 2, şanţul I ; 3-5, şanţul II

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Decorul paharului cu baza tronconică (fig. 14/5) apare identic pe paharul de la *Izvoare*[45].

Cratere cu profilul carenat și prag deasupra umărului (fig. 17/3), ca și craterele ceramicii bicrome (fig. 15/3 ; 16/5), dar fără caneluri pe umăr, eliminate pe ceramica tricromă. Decorul este organizat în trei zone și diversificat, subliniind tectonica vasului. Zona principală a umărului este decorată cu „spirale în *S* conjugate", iar zona secundară a gîtului cu „spirale în *Z* agățate" și prevăzute cu „benzi de legătură" oblice. Deși decorul cu *benzi late* este cruțat pe fondul brun, partea inferioară, liberă, a vasului este acoperită cu fond de culoare albă, ca pe corpul craterelor și amforelor bicrome. Forma craterului și decorul în zone tectonice pe „fond brun" se găsesc deopotrivă la *Frumușica* și *Izvoare*[46], în aspecte decorative variate.

Un *capac* în formă obișnuită de clopot înalt cu gura lărgită (fig. 17/2) prezintă în ambele zone un decor metopic. Zona gurii este împărțită în metope multiple, decorate cu tangentă flancată deasupra și dedesubt de „perle" foliacee. Calota este divizată în două metope, decorate cu „spirale în *Z* agățate" dispuse vertical.

Vasele cu suport înalte (fig. 19/1—2 ; 20/2) au recipientul în formă de crater cu profil carenat și prag deasupra umărului, zona umărului apărînd ca o bandă reliefată deasupra carenei. Suportul este pictat bicrom cu „alb pe roș", ca la exemplarele precedente, dar cu „spirale în *Z* agățate", dispuse vertical. Pe unul din vase (fig. 20/2), decorul suportului este dispus în două registre verticale, de fapt două metope înalte, delimitate în dreptul găurilor circulare din partea superioară. Decorul recipientului este organizat în două zone și este variat pe cele trei vase. Două vase sînt decorate cu motive derivate prin secționarea spiralelor cu buclele unghiulare, în formă de *Z* sau cu bucle meandrice. Zona decorativă a umărului depășete carena și este delimitată sus și jos printr-o linie neagră, pictată pe prag sau sub carenă. Primul vas (fig. 19/1) are zona gîtului decorată cu „volute meandrice" libere și orientate spre stînga și „motive unghiulare pline" la limita de sus și de jos. Zona umărului este decorată cu volute identice, dar fără motivele unghiulare. Al doilea vas (fig. 19/2) are în zona gîtului „spirale în *Z* agățate", cu una din bucle secționate alternativ sus și jos. Zona umărului este decorată cu „volute meandrice" libere și orientate spre stînga, dar cu unghiurile secționate sus și jos de limitele zonei decorative, alternînd cu „motive unghiulare pline" numai la limita superioară a zonei. Cel de al treilea vas (fig. 20/2) are recipientul decorat în ambele zone cu „volute" secționate din sprialele în *S*. Zona umărului este delimitată sub carenă printr-o bandă albă lată cu chenar negru uniliniar. În fiecare zonă, volutele sînt dispuse în două șiruri la limitele de sus și de jos, dar nu alternante, ci opuse și inversate și orientate spre stînga. Capătul secționat al volutei este completate cu un vîrf rotunzit de buclă și este detașat de volută prin secționarea marginii de sus sau de jos a volutelor de limitele zonei decorative. Astfel decorul apare format din ove însoțite de o bandă de legătură, ca pe paharul de la Izvoare[47]. În unul din interspații, rămas prea îngust, volutele

45 R. Vulpe, *op. cit.*, pl. VI/2.
46 *Ibidem*, fig. 144—145/1 ; C. Matasă, *Frumușica*, pl. XXV/157.
47 R. Vulpe, *op. cit.*, fig. 133/2 și 136.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

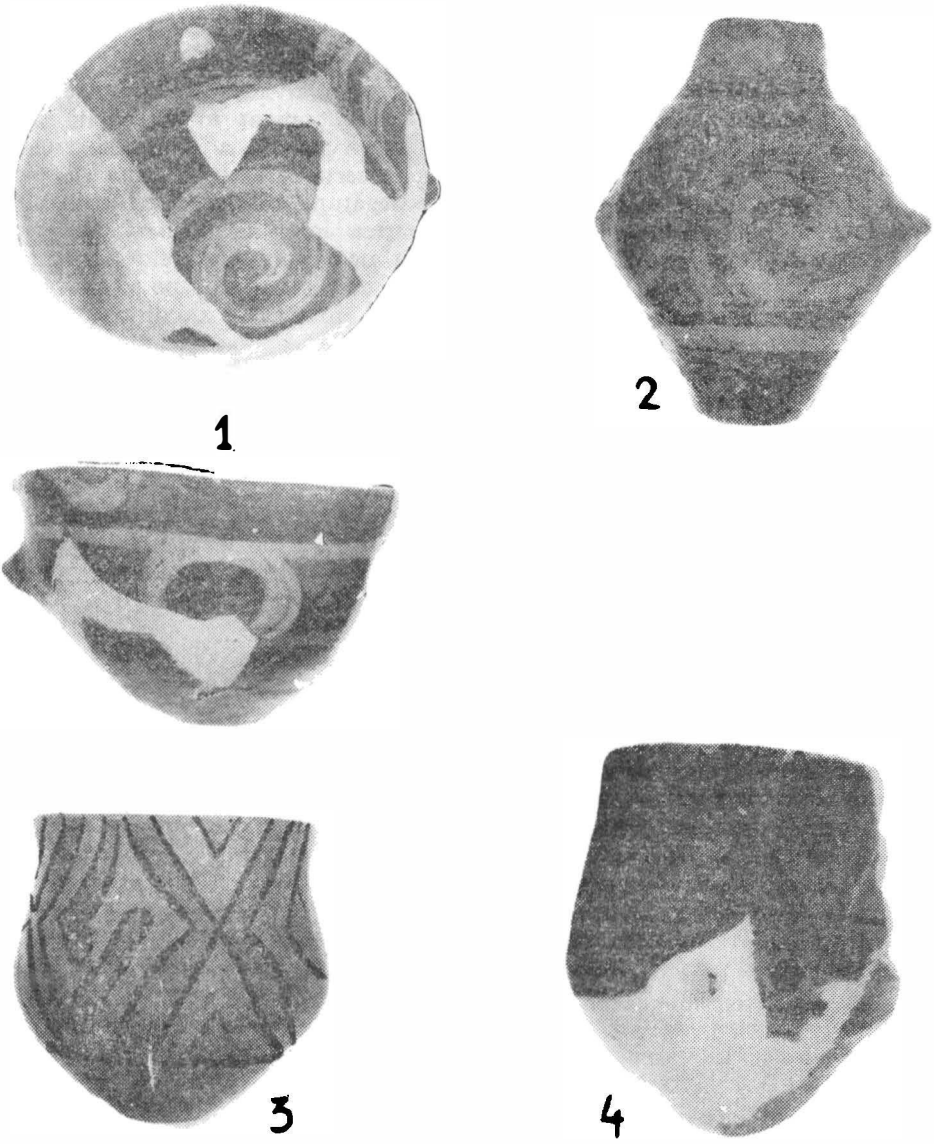

Fig. 13. Ceramică Cucuteni A2 : 1, 4, groapa 4 ; 2, şanţul I; 3, şanţul II

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

opuse au fost suprimate, iar capetele rămase singure au fost unite în „acolade", după modelul benzilor de legătură care flanchează ovele pe paharul de la Frumușica [48]. Cele două aspecte decorative pe recipientele vaselor cu suport de la Gura Văii se întîlnesc frecvent în decorul tricrom cu zone suprapuse pe formele obișnuite de la *Frumușica, Izvoare* sau *Hăbășești,* cu bucle unghiulare libere sau agățate, cu volute sau ove opuse sau alternante, pictate deopotrivă pe fond brun sau alb[49]. Un al cincilea vas-suport se deosebește prin dimensiunile mai mici, pasta brună-gălbuie ,cupa în formă de disc și lipsa decorului pictat (fig. 20/1). Cupa prezintă numai în interior caneluri concentrice, prevăzute pe creste cu grupe asimetric alternante de două alveole circulare, iar pe fund cu trei grupe de două alveole ovale dispuse în cerc.

Ceramica tricromă pe fond alb reprezintă stilul clasic al picturii tricrome pe ceramica Cucuteni A2, prin inversarea funcției decorative a culorii brune și albe. Pe *paharele* de la Gura Văii ea prezintă două aspecte stilistice. Decorul cu *benzi late* prezintă pe un pahar fragmentar motivul „spiralei continui" și spirale în *S* anexe, constituind un decor liber care acoperă întreaga suprafață a vasului (fig. 14/2). Un pahar cu corpul în formă de bol cu gîtul îngustat, specific ceramicii A2 (fig. 14/4) este decorat tot în suprafață cu „spirale în *S* agățate", dar cu *banda îngustă.* Motivele spiralice au chenar negru și interspațiul brun apare de asemenea în formă de benzi înguste. Cele două culori de fond, albul și brunul, sînt pictate în ordine inversă pe pasta cărămizie-roșie a vasului. Din cauza îngustimii benzilor albe ale motivelor, fondul alb nu a fost pictat inițial pe toată suprafața exterioară, ci acoperă numai benzile spiralice sau unghiurile de sub buza vasului. Culoarea brună a interspațiului nu este juxtapusă benzilor albe, ci acoperă inițial întreaga suprafață ca un fond de culoare brună-roșie. În felul acesta, decorul tricrom are culoarea albă pictată *pozitiv,* dar benzile albe au aparența crutării în „negativ" din fondul alb, ca în stilul clasic. În interior, paharul are un decor bicrom pictat cu linii albe groase pe pasta roșie și bine netezită. Decorul tricrom cu „benzi înguste" apare pe paharele de la *Frumușica* și *Izvoare*[50]. Pictura cu „alb pozitiv" pe benzile înguste caracterizează ceramica A2 în așezarea de la *Rafaila* (Vaslui) [51]. Decorul cu benzi înguste apare și la exteriorul altui pahar, cu corpul în formă de bol și gît cilindric, apropiat de forma paharelor din faza AB1 (fig. 14/6). Pasta albicioasă și decorul cu benzi înguste ca niște linii alternativ de culoare neagră și albă lasă, la prima vedere, aceeași impresie. Însă, un fragment de pahar identic ca formă și decor și o jumătate de crater cu decor meandric de a elași stil au fost descoperite într-o groapă împreună cu paharele precedente cu decor tricrom cu benzi late pe fond brun sau alb și aparțin deci stilului tricrom cu benzi înguste din faza A2. Tehnica picturii este identică ca pe paharul precedent cu spirale albe înguste. Pasta albicioasă a paharului este acoperită cu un fond de culoare brună, pe care s-au pictat cu „alb pozitiv" benzile înguste ale motivelor, mărginite de linii negre de

48 C Mătasă, Frumușica, pl. XVIII/91.
49 *Ibidem,* pl. XV/102 ; XXV/157 ; R. Vulpe, *op. cit.,* fig. 139/3 ; 174/2 ; 175/2 ; 177/3 ; 178 ; Vl. Dumitrescu, *Hăbășești,* pl. LXXX/2, 6—7 ; LXXXI/2 ; XCII/3, 5.
50 C. Matasă, *Frumușica,* pl. A3, 7 ; R. Vulpe, *op. cit.,* fig. 139/1.
51 La Institutul de istorie și arheologie din Iași.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

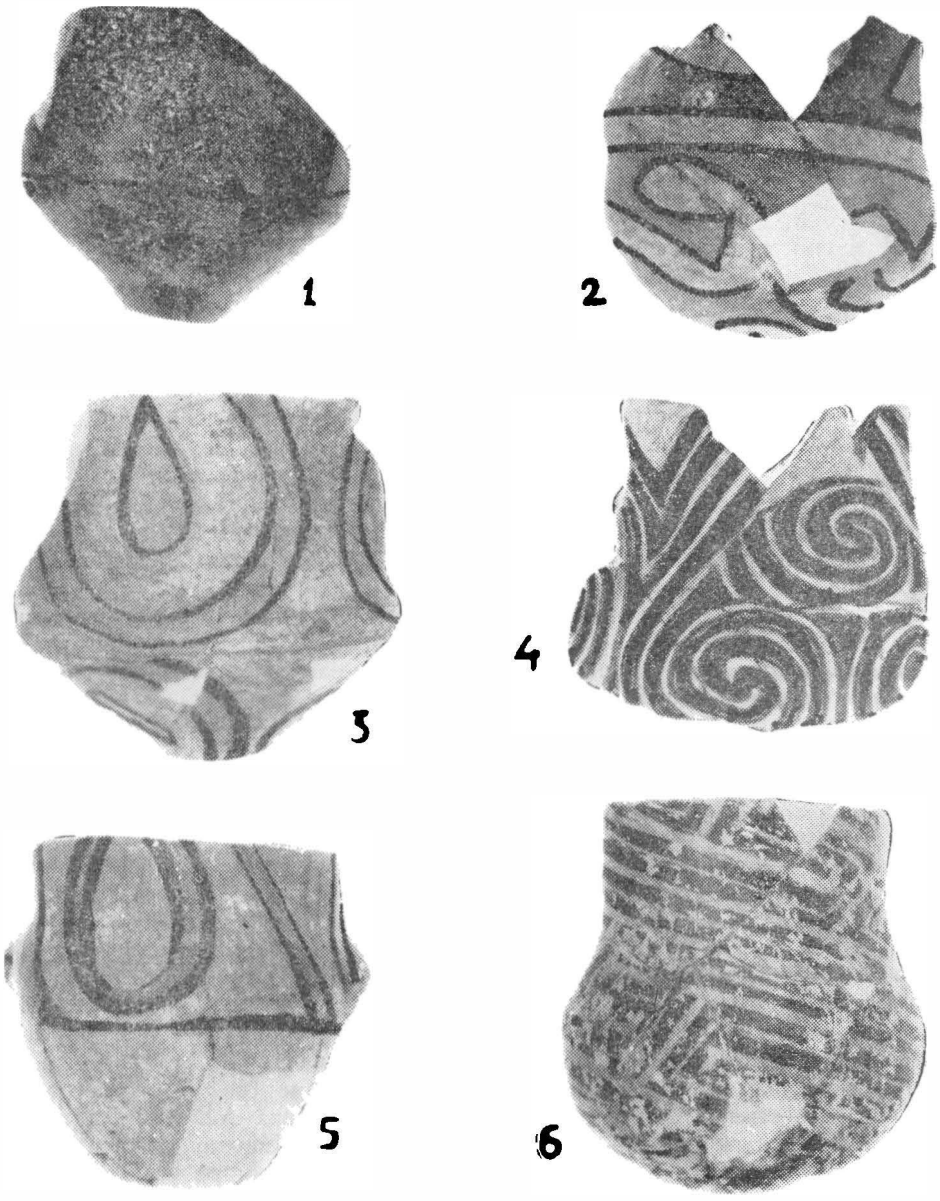

Fig. 14. Ceramică Cucuteni A2: 1, groapa 3; 2, 4-5, groapa 1: 3,6, şanţul I

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

grosimea benzilor albe. Interspațiile dintre chenarele negre au aceeași lățime ca și benzile albe și păstrează culoarea brună a fondului. Factura decorului pictat introduce însă o inovație. Peste culoarea brună din interspațiile înguste se trasează cu culoare albă o linie mediană subțire, care dublează astfel benzile albe ale decorului. Acest procedeu anunță de asemenea stilul grupei γ, cu decorul în linii negre dublat de decorul în linii albe, a ceramicii AB2. Motivele decorului sînt constituite de „spiralele în *Z* agățate" prevăzute cu „benzi de legătură" ,dar de factură alungită. Motivul decorativ, sub formă de benzi late, apare pe craterul tricrom (fig. 17/3). Decorul tricrom cu benzi înguste, dublate la exterior de linia subțire, este cunoscut și pe ceramica Cucuteni A2 din așezarea de la *Țigănești* (Bacău)[52].

Complexul ceramicii pictate din faza *Cucuteni B2* la Gura Văii cuprinde categoriile și grupele stilistice descoperite în așezarea de la Podei (Tg. Ocna).

I. *Ceramica pictată* aparține celor două grupe stilistice ale fazei B2 : ε și ζ . Ceea ce caracterizează complexul ceramicii din locuința 2 este, proporțional ,numărul mare de vase, aparținînd deopotrivă celor două grupe, lucrate într-o pastă fină de culoarea albă a caolinului, care formează prin simpla lustruire a fețuielii un fond de pictură de culoare deschisă, de nuanță albă sau crem prin efectele arderii. Pasta albă, dar cu nuanțe impure, albăstruie-cenușie, cu o ardere imperfectă, este caracteristică ceramicii AB și se transmite grupei ε în faza B1. Pasta albă a ceramicii din faza B2 atinge însă această calitate și fineță. Cu toate acestea, pe unele vase s-a suprapus un fond de culoare albă pictată, pe care s-a pictat apoi decorul cu linii negre și roșii. Culoarea neagră are obișnuit o nuanță caldă șocolatie, în armonie cu nuanța fondului, iar culoarea roșie o nuanță brună-roșie, atît la motivele liniare, cît și pe benzile umplute cu roș. Suprapunerea culorii albe ca fond de pictură sau pentru umplerea benzilor motivelor va fi indicată la vasele respective. Ceramica prezintă însă și pasta roșie fină și arsă perfect, a cărei fețuială lustruită constituie direct un fond roșu pentru pictarea decorului negru, continuînd astfel și pe ceramica Cucuteni B alternanța fondului de culoare albă sau roșie. Pe ceramica Cucuteni A, dualitatea culorii fondului asigură tricromia picturii și participă la constituirea decorului, în timp ce pe ceramica Cucuteni B alternanța culorii fondului participă numai la tricromia culorilor, dar decorul este pictat bicrom cu negru și roș pe ambele fonduri, care continuă procedeul ceramicii A numai ca un procedeu de tratare a suprafeței vasului. Funcția dublă a fondului de culoare albă sau brună a intervenit în evoluția picturii pe ceramica din faza AB.

Grupa ε . În pastă albă și acoperită cu fond de culoare albă sînt lucrate *străchini* de dimensiuni mici sau chiar miniaturale (fig. 21/2), decorate cu motivele caracteristice, „zigzagul" pictat cu negru, dar suprapus rareori în două zone (fig. 23/1), „elipsele cu tangente" pictate cu chenar negru și umplute cu linii roșii subțiri (fig. 21/2) și „metope cu tangente" pictate cu negru (fig. 21/3). Forma, pasta și decorul sînt identice la *Podei* [53].

Paharele sînt lucrate în pastă albă lustruită (fig. 21/4) sau în pastă roșie lustruită (fig. 23/2). În ambele cazuri ele prezintă decorul clasic cu „două metope contigui", delimitate prin benzi liniare și decorate la limita

52. La Muzeul de istorie din Bacău.

53. C. Matasă, în *AM*, II—III, 1964, p. 27, fig. 10/5, 7, 9.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

superioară și inferioară cu o „bandă liniară orizontală" de culoare brună-roșie (fig. 21/4) sau neagră (fig. 23/2). Cîmpul metopelor este decorat diferit. Paharul alb prezintă la baza metopelor motivul „arcului negativ" crutat cu culoare neagră caracteristic paharelor din faza B1 și B2, iar

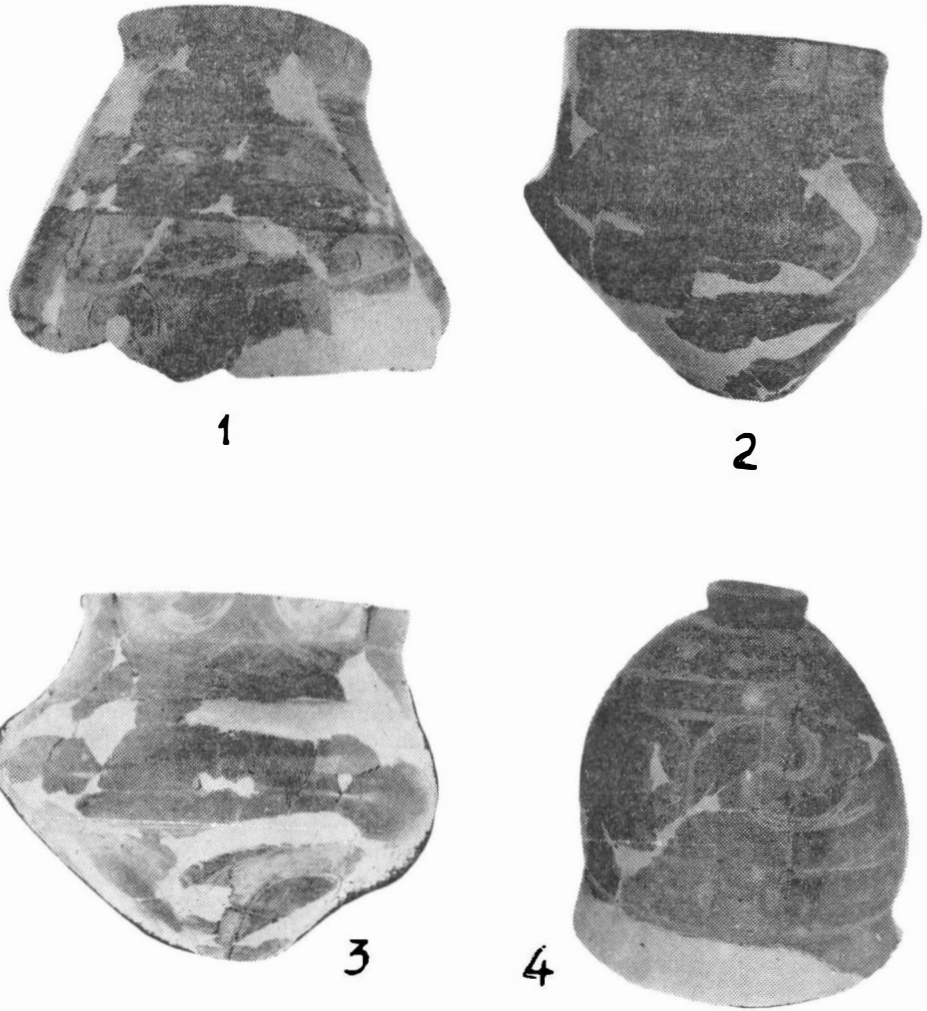

Fig. 15. Ceramică Cucuteni A2: 1, groapa 1 ; 2, șanțul II ; 3, groapa 4

în colțurile inferioare ale metopelor cu două pastile de culoare neagră, ca pe paharele de la *Viișoara* (Tg. Ocna) și *Frumușica*[54]. Pe paharul roșu (fig. 23/2), motivul arcului lipsește, fiind înlocuit cu motivul „spiralelor

54 C. Matasă, *Frumușica*, pl. XXXVIII/304 ; A. Nițu și C. Buzdugan, în *Carpica*, 1971, fig. 8/2—3 ; 10/2.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

agățate", dispus la baza metopelor pe paharul de la *Frumușica*[55] și deplasat pe mijlocul metopelor pe paharul de la Gura Văii. Spiralele sînt trasate cu o linie foarte subțire neagră.

Amforele sînt de asemenea lucrate din pastă brună-roșie sau albă. O amforetă (fig. 21/1) în pastă brună-roșie și acoperită cu fond de culoare brună deschis, cu profil carenat, gîtul scund și două tortițe verticale deasupra umărului proeminent ,prezintă două zone decorative cu motive pictate cu negru-brun șocolatiu. Pe gît are „patru elipse lenticulare cu tangente liniare". Pe umăr, același motiv prezintă numai două elipse dispuse în dreptul torților și legate la fel cu tangente liniare. Spațiul elipselor este limitat sus și jos prin două segmente și decorat cu o „bandă liniară" orizontală. Pîlniile inferioare și superioare sînt umplute cu culoare neagră, care rezervă „arcuri semilunare" Amfora a fost găsită în aceeași groapă cu un vas în formă de fructieră de tip Podei[56], care are aceeași pastă și același decor eliptic. Amfora aparține deci fazei B2. Forma și decorul amforei apar la *Cucuteni*[57], fără precizarea fazei, dar decorul este derivat din acela al amforei de la Gura Văii : zona gîtului a rămas liberă, iar umărul este decorat cu metope și perle mari derivate din „elipsele cu tangente". Decorul de pe gît, dar cu lentile opace, apare pe un fragment de la *Frumușica*[58] și pe o amforă fragmentară ,decorată pe umăr cu metope și perle ca la Cucuteni, din așezarea de la *Ghelăiești* din faza B1[59].

O amforă de dimensiunea paharelor (fig. 21/5), în pastă albă pictată la exterior cu culoare albă, de asemenea cu două tortițe verticale pe umărul îngust, dar cu gîtul înalt ca la pahare, prezintă două zone decorative. Motivele sînt însă altele, dar pictate tot cu negru-brun. Zona îngustă a umărului este delimitată deasupra umărului și dedesubtul carenei printr-o bandă cu chenar negru gros. Decorul este constituit de două „elipse" conturate printr-o simplă linie groasă și dispuse sub torți. Între elipse se înșiră motive cu benzi liniare subțiri, încrucișate în *X*. Benzile în *X* se repetă în zona înaltă a gîtului, dar din cauza rupturii vasului nu se poate determina structura decorului deasupra torților. Decorul cu benzi liniare în *X* este dispus într-o singură zonă, delimitată de asemenea prin benzi late și umplute cu alb, pe o amforă bitronconică de la *Frumușica*[60].

O amforă de dimensini mari (fig. 22/3), în pastă cărămizie-cenușie cu fețuială crem lustruită, de profil bitronconic cu umărul arcuit, gîtul îngustat și cu prag canelat la bază, are de asemenea două zone decorative. Zona îngustă a gîtului este liberă și delimitată printr-o linie groasă sub buza vasului și alta mai groasă deasupra canelurii pragului. Zona lată a umărului este limitată sus printr-o linie groasă pe marginea pragului, dar banda liberă a canelurii pragului completează chenarul zonei umărului, format de asemenea de o bandă albă cu margini negre pe

55 C. Matasă, *Frumușica*, pl. XXXVIII/302.

56 C. Matasă, în *AM*, II—III, 1964, p. 29, fig. 29/3.

57 M. Petrescu-Dîmbovița, *Cucuteni* (Monumentele patriei noastre), București, 1966, fig. 21 dreapta.

58 C. Matasă, *Frumușica*, pl. XI/50 stînga sus.

59 A. Nițu, Șt. Cucoș, D. Monah, *Ghelăiești (Piatra Neamț) I*, în *Mem Ant*, III, 1971, fig. 14/7.

60 C. Matasă, *Frumușica*, p. 132, pl. XXXIX/314.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

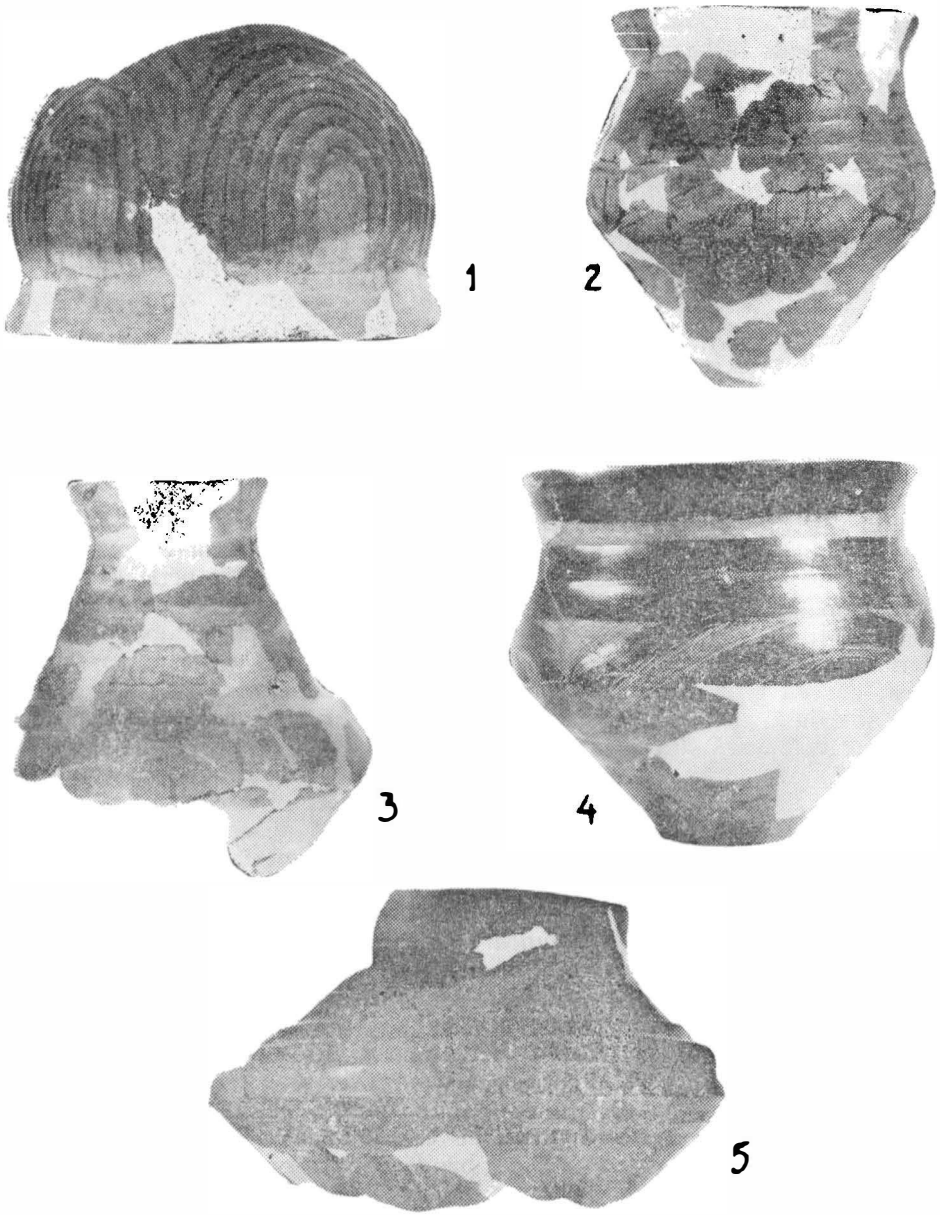

Fig. 16. Ceramică Cucuteni A2 : 1, şanţul II ; 2, 4, groapa 4 ; 3, groapa 1 ; 5, şanţul I

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

amfora similară de la *Podei* [61]. Baza amforei lipseşte, dar limita inferioară a zonei umărului era constituită tot de o bandă albă cu chenar negru, ca pe amfora identică ca formă, decor şi dimensiuni de la *Viişoara*[62]. Decorul este format de două „elipse ogivale" conturate printr-o bandă cu chenar gros uniliniar şi pictată cu culoare albă, iar în interior decorate cu linii groase arcuite şi suprapuse. Torţile lipsesc, dar pe amfora cu acelaşi decor de la Viişoara elipsele sînt dispuse în dreptul torţilor. Panourile dreptunghiulare dintre elipse sînt decorate cu motive în *X*, formate de benzi cu chenar gros şi acoperite de asemenea cu culoare albă. Spaţiile intermediare, triunghiulare şi rimboidale, sînt umplute pe margini cu benzi de linii subţiri şi parţial întretăiate. Benzile motivelor în *X* şi banda elipselor comunică între ele. Compoziţia şi detaliile decorului apar pe amfore fragmentare la *Podei* şi *Frumuşica*[63] şi continuă amforele identice ca formă şi decor ale grupei ε de la *Ghelăieşti* din faza B1 [64]. Pe toate aceste amfore, benzile motivelor comunică cu benzile limitelor zonale şi determină un cadru de culoare albă pentru spaţiile umplute cu motive liniare, constituind un aspect decorativ cu totul caracteristic ceramicii ε din depresiunea subcarpatică.

Grupa ζ. Un fragment gros provine din partea inferioară a unei *amfore* mari cu profil bitronconic şi umărul boltit, de tipul acelora de la *Podei*, al căror decor caracteristic în zona inferioară a corpului este format de „motive cordiforme cu tangente", pictate deopotrivă în stil ε [65] sau ζ[66] Fragmentul păstrează numai detaliul interior al motivului cordiform, două „benzi unite în unghi", care reprezintă „benzile de legătură" de la subsuoara „spiralelor cu diagonale", din care derivă motivul cordiform şi care constituie unul din motivele principale ale decorului pe ceramica de la Podei [67]. Banda motivului cordiform, conturată cu negru şi umplută cu culoare brună-roşie, comunică sus cu banda limitei inferioare a zonei umărului, care este tratată la fel cu contur liniar negru şi acoperită cu culoare roşie. Fragmentul este deci pictat în stilul grupei ζ pe fond de culoare albă-crem (fig. 23/4).

Craterele, denumite la Cucuteni „vase cu umăr proeminent"[68], de mărimi diferite, de la vase de mari dimensiuni la miniaturi, dar în genere de dimensiunea medie a paharelor obişnuite, prezintă un decor de aspect liber introdus într-un cadru cu „metope separate şi suprapuse"[69]. Cadrul metopic este conceput după modelul clasic al cadrului metopic pe paharele ε, adică totdeauna cu două metope[70]. În metopele suprapuse ale craterelor se introduc motivele principale ale decorului de pe amforele şi craterele cu decor liber, dar în asociaţiile fixate pe amfore şi transpuse pe cratere: „spirale în *S* agăţate" în zona gîtului şi a umărului şi „spirale cu diagonale"

61 C. Matasă, în *AM*, II—III, 1964, fig. 26/4.
62 A. Niţu şi C. Buzdugan, *op. cit.*, fig. 11/1.
63 C. Matasă, în *AM*, II—III, 1964, fig. 10/2; 14/3; 26/4; Idem, *Frumuşica*, pl. XI/50 c.
64 A. Niţu, Şt. Cucoş, D. Monah, *op. cit.*, fig. 20/1.
65 C. Matasă, în *AM*, II—III, 1964, fig. 27/2.
66 *Ibidem*, fig. 27/4; 29/1.
67 *Ibidem*, fig. 12/1; 18/2, 4, 6; 21/5; 24/1, 6; 25/2; 26/1, 5; 27/2; 29/1.
68 H. Schmidt, *op. cit.*, p. 28, pl. B 11 *a—e (Schultergefässe)*.
69 *Ibidem*, pl. 20/5.
70 C. Matasă, *Frumuşica*, pl. XL/308.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

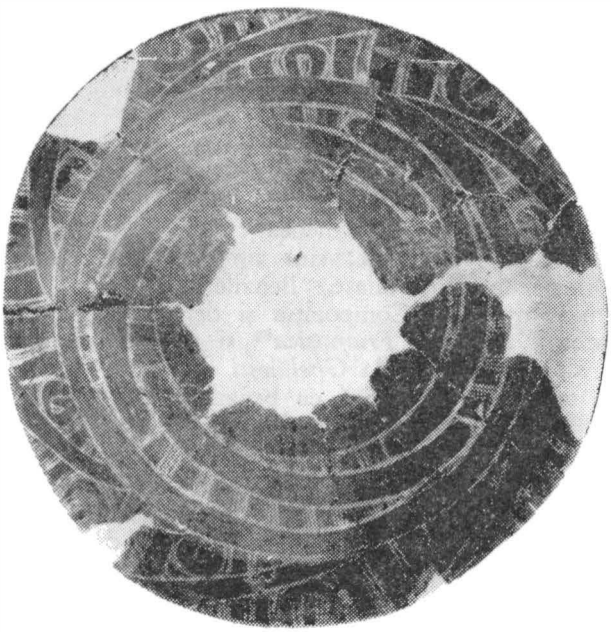

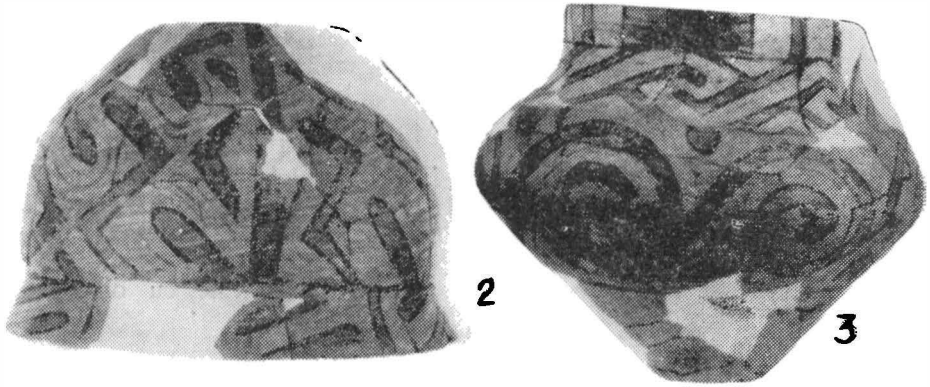

Fig. 17. Ceramică Cucuteni A2 : 1, 3, şanţul II ; 2, groapa 3

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

în zona umărului[71]. Deci, prin introducerea lor în cadrul metopic al craterelor, metopele superioare din zona gîtului sînt constant decorate cu „spirale agăţate" ,care generează însă un motiv stereotipic în formă de „ghirlandă cu puncte la capete"[72]. În schimb, metopele inferioare din zona umărului sînt decorate cu „spirale agăţate" [73] sau cu „spirale şi diagonale" [74], care dau naştere deopotrivă la forme derivate prin dispariţia motivului principal. „Spiralele cu diagonale (tangente)" pe craterele de la *Podei* lasă ca motive decorative „diagonalele" şi „benzile de legătură" din interiorul sau de la exteriorul buclelor spiralice[75] sau numai „benzile de legătură" ale buclelor spiralice[76]. „Spiralele agăţate" antrenează de pe amfore în metope şi motivele anexe specifice grupei ζ, motive în *V*, *W* sau *N*, atît la *Podei* cît şi la *Cucuteni*[77]. Motivele anexe au totdeauna forma de bandă cu contur negru, umplută cu culoare roşie la Cucuteni sau numai cu o linie roşie mediană la Podei. Formele derivate prin dispariţia motivului principal spiralic lasă ca aspect final al decorului numai motivele anexe, atît pe craterele cu decor liber de la *Podei*[78], cît şi pe craterele cu decor metopic de la Gura Văii.

Trei cratere, două de mărimea paharelor şi fragmentare (fig. 22/2 ; 23/3) şi unul mai mic întreg (fig. 22/1), toate în pastă crem cu lustru la exterior, au cadrul cu „metope separate şi suprapuse" delimitate sus cu o linie mai subţire sub buză şi jos cu o linie groasă. Partea inferioară a corpului este decorată cu un cerc gros, spre deosebire de craterele de la Podei decorate pe corp cu linii groase oblice. Limita interzonală între metopele de pe gît şi cele de pe umăr este formată de o bandă îngustă cu un unghi la mijloc mărginită de linii subţiri, preluată de pe craterele cu două zone libere[79]. Zona intermediară a metopelor este delimitată prin linii groase şi divizată între zona gîtului şi a umărului (fig. 22/1—2) sau unificată (fig. 23/3). Zona intermediară este decorată diferit, printr-o bandă verticală de linii brune-roşii subţiri (fig. 22/1) sau prin benzi oblice mărginite de linii negre (fig. 22/2), completate cu linii brune-roşii (fig. 23/3). Tratarea zonei intermediare este aceeaşi pe craterele de la Podei. Metopele superioare sînt decorate cu motivul stereotipic al „ghirlandei cu unghi la mijloc şi puncte terminale". Metopele inferioare sînt decorate diferit, cu forme finale derivate din cele două motive decorative: „benzi oblice cu nervură roşie" (fig. 22/2), corespunzătoare „diagonalelor" din decorul iniţial cu spirale şi diagonale, sau „benzi în *V*" cu capetele rectilinii sau rotunzite şi cu nervură roşie (fig. 22/1 ; 23/3), antrenate ca motive anexe de spiralele agăţate şi dispărute.

III. Ceramica *variantei Monteoru*, definită în aşezarea tîrzie Cucuteni B de la Sărata-Monteoru (Buzău) şi descoperită în aşezările din faza B2 la Cucuteni şi Podei, apare şi la Gura Văii. Această categorie ceramică

71 C. Matasă, în *AM*, II—III, 1964, fig. 18/2,5 ; 24/1,6 ; 26/1 ; 27/1—2 ; 29/1.
72 *Ibidem*, fig. 17/2,5,7—8.
73 H. Schmilt, op. *cit.*, pl. 20/5.
74 Exemplarul de la Costeşti în Muzeul din Fălticeni.
75 C. Matasă, în *AM*, II—III, 1964, fig. 17/2,5,7.
76 *Ibidem*, fig. 17/8.
77 *Ibidem*, fig. 27/4 ; H. Schmidt, op. *cit.*, pl. 20/5 ; M. Petrescu-Dîmboviţa, *Cucuteni*, fig. 23 jos mijloc.
78 C. Matasă, în *AM*, II—III, 1964, fig. 12/2.
79 M. Petrescu-Dîmboviţa, *Cucuteni*, fig. 17.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

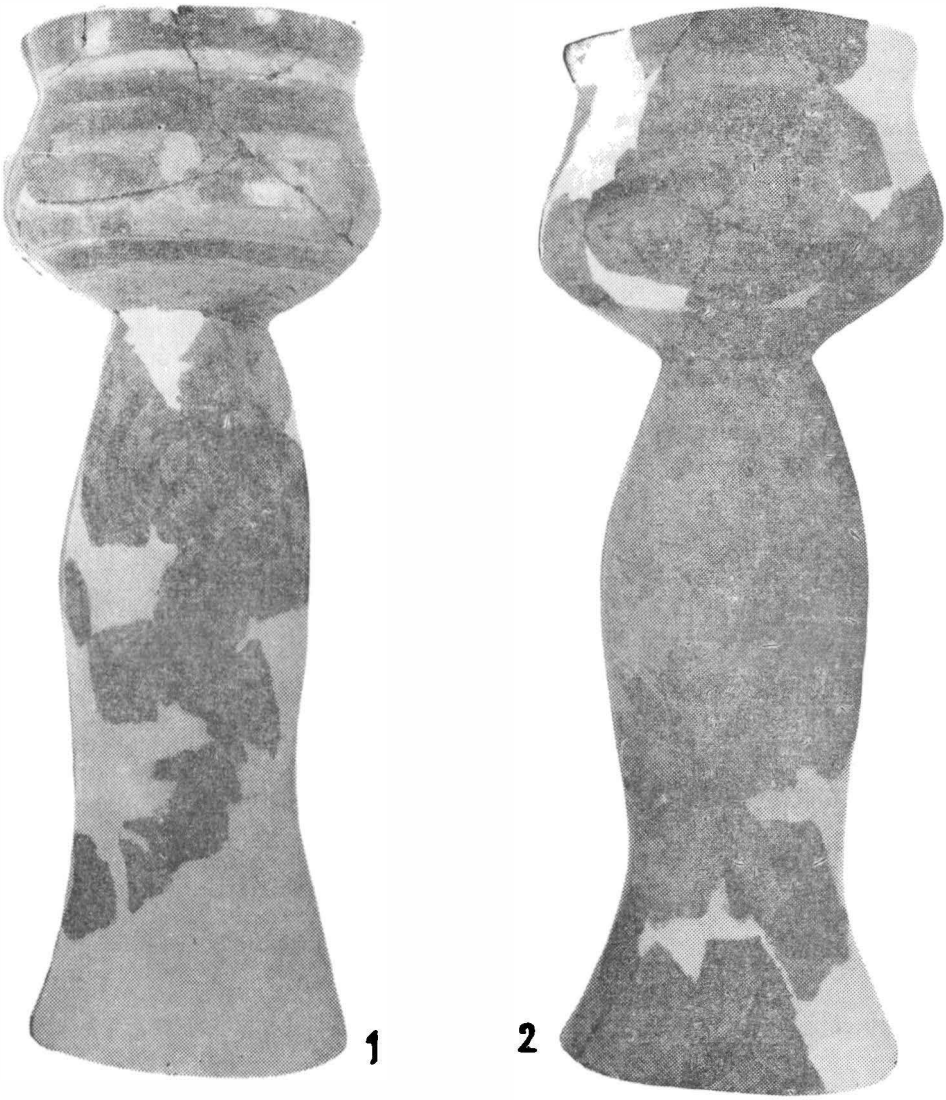

Fig. 18. Ceramică Cucuteni A2 : 1, groapa 4 ; 2, șanțul II

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

prezintă forme proprii și pasta grosieră și aspră o apropie de ceramica Cucuteni C. Vasele sînt însă acoperite cu o fețuială fină cu lustru, obișnuit de nuanță brună închis sau deschis, iar alteori de culoare neagră, după efectul arderii. Decorul este plastc, mici proeminențe pe carena umărului, izolate sau grupate cîte două, sau un decor figurat cu *bucrania* schematizate la nervuri în relief.

La Gura Văii, formele sînt cu deosebire *străchini* cu corpul tronconic. Una, descoperită în locuința 2 (fig. 24/3), are gura îngustată ca străchinile cucuteniene pictate și apare la *Podei.* [60] A doua are umărul carenat și gura în pîlnie cu buza răsfrîntă (fig. 24/2), ca strachina de la *Cucuteni* și străchinile identice de la *Podei.* [61]

Această grupă finală a ceramicii cucuteniene, prin compoziția pastei, tratarea suprafeței, profilul formelor și decorul plastic, constituie o sinteză între ceramica cucuteniană și ceramica C de origine străină.

IV. Ceramica *Cucuteni C,* cu pasta amestecată cu pietricele și scoică pisată, cu forme proprii prevăzute cu mici proeminențe grupate pereche și mai ales cu decor pectinat sau imprimat cu „șnurul înfășurat", la care se adaugă un decor incizat cu motive spiraliforme și un decor plastic cu protome zoomorfe schematice, își are originea în culturile nord-estice cu ceramică pectinată și reprezintă o primă pătrundere a populațiilor din spațiul sud-est baltic în aria culturii Cucuteni — Tripolie. Prezentă în complexul ceramicii cucuteniene, posibil, chiar de la sfîrșitul fazei A2, această categorie este frecventă în ceramica fazelor AB și B. Decorul cu spirale incizate și protome zoomorfe sînt preluate de pe ceramica cucuteniană și reprezintă o primă sinteză realizată de ceramica culturilor răsăritene, care anticipează sinteza culturilor Cucuteni — Tripolie și Gorodsk — Usatovo din perioada de tranziție spre epoca bronzului.

La Gura Văii avem jumătatea unui *crater* tipic, cu pasta arsă la roș, decorat pe buză cu impresiuni tranversal-oblice de „șnur înfășurat" (fig. 24/1).

Ceramica cucuteniană din diversele faze prezintă vase antropomorfe și vase decorate în relief cu reprezentări zoomorfe.

Un buton de capac din pastă brună deschis din faza *A2,* fără pictură, se termină cu o *figurină de pasăre,* cu o perforație incompletă la baza gîtului (fig. 25/2).

Un *vas zoomorf* fragmentar are recipientul în formă de vas piriform cucutenian, cu prag și buză îngustă, decorat cu benzi liniare și spirale agățate, pictate în stil e cu negru-brun pe pasta fină albă-crem (fig. 25/1). Vasul aparține categoriei „vaselor cu atribute zoomorfe" și constituie o replică cucuteniană a vasului zoomorf gumelnițean de la *Calomfirești,* al cărui recipient este de asemenea un vas piriform de tip gumelnițean ,cu prag și gură înaltă oblică, pictat tot cu decor spiralic [62]. Vasul gumelnițean, complet, are un cap de berbec cu coarnele prinse de umărul vasului, de origine balcanică. Vasul cucutenian, incomplet dar de același tip, avea desigur un cap similar. Protomele de berbec cu coarnele prinse pe peretele vasului sînt cunoscute pe

60 C. Matasă, în *AM,* II—III, 1964, p. 45, fig. 32/5.

61 *Ibidem,* fig. 32/1,3—4,7 ; H. Schmidt, *op. cit.,* p. 45, pl. 24/5 *(D—Keramik).*

62 Vl. Dumitrescu, *Arta neolitică în România,* București, 1968, p. 108, fig. 106.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 19. Ceramică Cucuteni A2 : 1, groapa 3 ; 2, groapa 4

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

vasele cucuteniene, chiar la *Podei* [83] și sînt de origine evident gumelnițeană.

În aceeași groapă s-a descoperit și un fragment de bol mare decorat pe umăr cu o *protomă de taur* (fig. 25/3), frecventă pe ceramica cucuteniană din fazele A și B. Bolul, în pastă roșie, este acoperit pe ambele fețe cu fond de culoare brună și decorat în interior și la exterior cu „benzile paralele" caracteristice, conturate cu linie neagră și umplute cu culoare brună-roșie. Decorul cu benzi paralele și arcuite este caracteristic bolurilor de stil ζ de la *Cucuteni* și *Valea Lupului* (Iași) [84]. Ambele fragmente aparțin deci fazei *B2*.*

*

Lipsa unei stratigrafii riguroase, în sensul unei desveliri în suprafață a complexelor de habitație, locuințe și gropi, pentru determinarea complexelor ceramice ale fiecărui nivel de locuire și pentru repartizarea categoriilor și speciilor ceramicii pictate în funcție de fazele protocucuteniană și cucuteniană, în așezările de la Frumușica și Izvoare din depresiunea subcarpatică a Moldovei sau în așezarea de la Ariușd din bazinul Oltului transilvan, lasă incertă poziția stratigrafică și cronologică a speciilor ceramicii bicrome în cuprinsul fazelor Protocucuteni (Cucuteni A1) și Cucuteni A2. De aceea este necesară referirea constantă la complexul ceramicii protocucuteniene din așezările faciesului Stoicani-Aldeni din S Moldovei, a cărui poziție stratigrafică este limitată la faza de interferență a Protocucutenianului cu cultura Gumelnița A1. Este evident că evoluția picturii ceramicii protocucuteniene este uniformă în toate regiunile Moldovei, deoarece ea duce la geneza ceramicii tricrome a fazei Cucuteni A2, care se va generaliza pe întreg teritoriul Moldovei, curmînd evoluția faciesului Stoicani—Aldeni și înlăturînd prezența culturii gumelnițene în S Moldovei. Importanța săpăturilor în așezarea de la Gura Văii constă în reconstituirea complexelor ceramicii din fazele A2 și B2, prin asocierile categoriilor, speciilor și grupelor ceramice în complexele de locuire închise.

Specia bicromă pictată cu „linii de culoare albă" (fig. 12/4—5 ; 14/1 ; 17/1) reprezintă prima grupă stilistică a picturii ceramice în faza Protocucuteni și se întîlnește deopotrivă în stratul protocucutenian de la Izvoare II1 și în straturile inferioare ale așezărilor Stoicani—Aldeni, limitate la faza protocucuteniană. Această specie este păstrată în complexul ceramicii din faza A2, ca în așezarea de la Trușești. De asemenea, alături de ceramica bicromă cu alb liniar este transmisă și ceramica cu pastă poroasă și decor incizat sau plastic, de factură prot cucuteniană [85] sau gumelnițeană (fig. 12/2), frecventă în așezările Stoicani—Aldeni, întîlnită și în complexul ceramicii din faza A2 la Ghelăiești. Ceramica pictată bicrom sau nepictată de tradiție protocucuteniană este asociată în gropile de la Gura Văii cu ceramica tricromă pe „fond brun" (fig. 17/2 ; 19/1), apartenența ei la complexul ceramic din faza A2 fiind astfel certă.

Cu deosebire specia ceramicii bicrome cu decor pictat cu „linii albe" și asociat cu decorul incizat și lustruit și cu decorul plastic a constituit revelația săpăturilor de la Frumușica, reprezentînd o categorie de ceramică pictată cu o poziție stratigrafică și cronologică incertă. În cadrul acestei specii trebuie deosebite două aspecte decorative : ceramica cu decor alb pictat în partea superioară liberă, deasupra zonei canelate și alveolate, pe pahare, cratere sau

83. C. Matasă, în *AM*, II—III, 1964, fig. 32/11.
84. H. Schmidt, *op. cit.*, pl. 14/6 ; M. Dinu, în *Materiale*, V, 1959, p. 250, fig. 3.
85. Un vas tronconic mic de la Gura Văii are corpul decorat cu grupe de striuri verticale, ca la Stoicani : M. Petrescu-Dîmbovița, în *Materiale*, I, 1953, fig 17/11,14.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

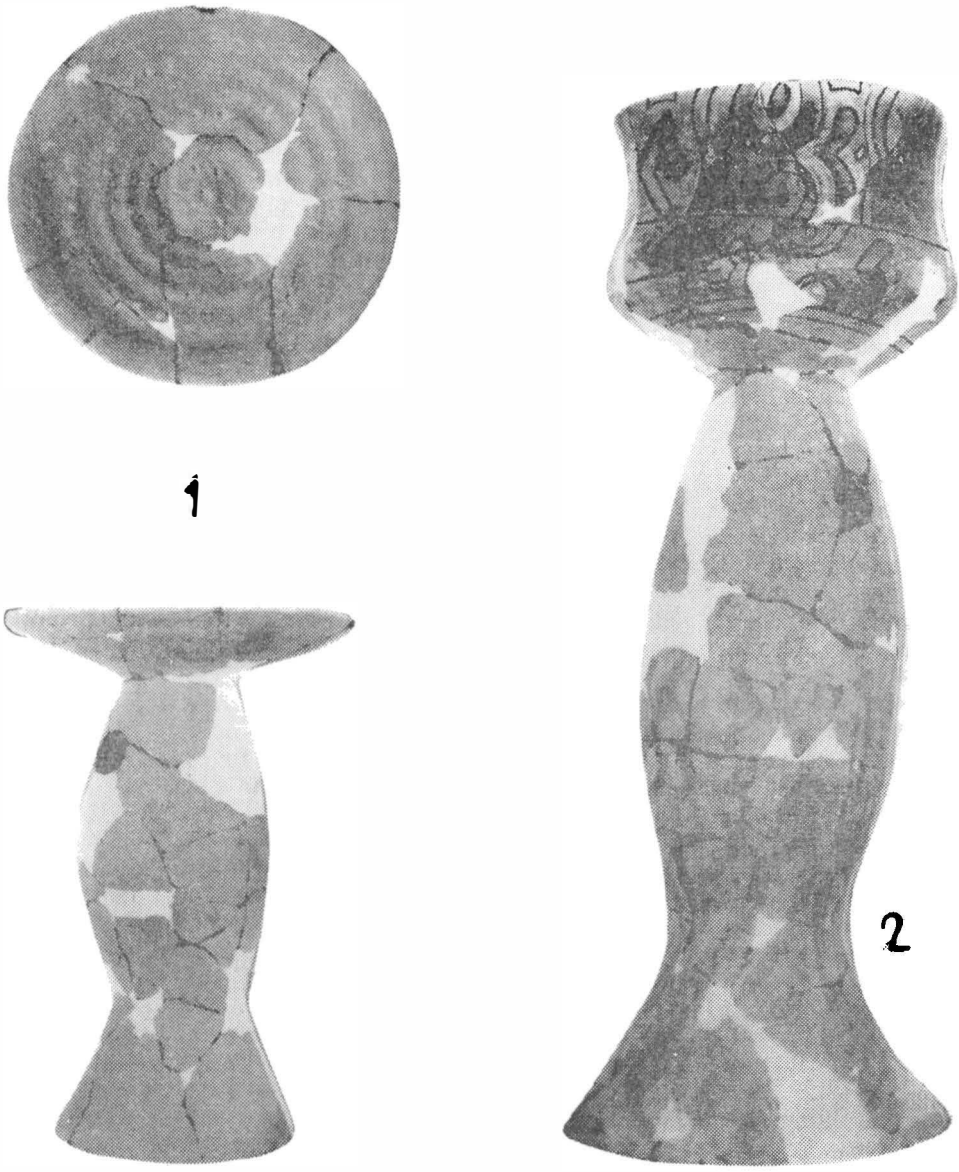

Fig. 20. Ceramică Cucuteni A2 : 1, şanţul II ; 2, groapa 4

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

capace (fig. 13/4 ; 15/3—4 ; 16/5) şi ceramica numai cu decor incizat şi lustruit dedesubtul zonei canelate şi alveolate, în zona principală a umărului pe amfore (fig. 15/1 ; 16/3) şi cratere (fig. 15/2 ; 16/4) sau în zona secundară a corpului pe cratere (fig. 15/3; 16/5). Primul aspect este caracteristic aşezărilor din depresiunea subcarpatică, la Frumuşica şi Izvoare. Al doilea aspect este apropiat de categoria ceramicii cu decor adîncit şi pictat, în genere cu culoare crudă, a aşezărilor din celelalte regiuni ale Moldovei, la Hăbăşeşti şi Truşeşti.

Cele două specii ale ceramicii bicrome la Frumuşica şi Gura Văii sînt legate stilistic : decorul pictat cu linii albe este comun ambelor specii (fig. 12/5 ; 15/4 ; 16/5 ; 17/1) ; decorul pictat cu alb al primei specii împrumută decorul alveolat al speciei a doua (fig. 12/4) şi îl înlocuieşte cu pastile pictate cu alb (fig. 14/1) ; invers, decorul plastic al speciei secunde, legat de tectonica vasului prin canelurile şi feţetele acoperite ulterior de fondul brun-roş lustruit, pictează canelurile şi alveolele cu culoare albă, după modelul picturii bicrome a primei specii (fig. 15/1, 3—4 ; 16/2—3 ; 18/1—2) ; în fine, decorul incizat şi lustruit este asociat decorului pictat cu linii albe şi decorul canelat (fig. 15/3). Asocierea decorului pictat cu alb liniar şi a decorului canelat acoperit cu benzi de culoare albă formează o sinteză parţială a celor două specii bicrome (fig. 13/4 ; 15/4), realizată pe ceramica protocucuteniană, fiind clar reprezentată pe ceramica aşezării de tip Stoicani—Aldeni de la Dodeşti. Asocierea decorului pictat cu alb liniar, a decorului canelat şi a decorului incizat şi lustruit constituie sinteza finală a ceramicii bicrome (fig. 15/3). Între ele se realizează o sinteză parţială a decorului canelat, acoperit cu benzi albe pe unele caneluri, şi a decorului incizat şi lustruit (fig. 15/1—2 ; 16/2—4 ; 18/1—2). Decorul incizat, cu motive cruţate din fondul brun-roş lustruit al vasului şi conturate prin linii adîncite, acoperă spaţiul zonei decorative cu culoare albă, respectînd pictura bicromă cu „alb întins pe fond roş" evoluată pe ceramica protocucuteniană, dar păstrată şi pe ceramica din faza A2 (fig. 18 ; 19 ; 20/2). În unele cazuri, pe vasele acoperite iniţial cu un fond de culoare albă, spaţiul zonei decorate cu motive incizate şi lustruite este acoperit cu culoare roşie, de o calitate inferioară, deoarece s-a desprins lăsînd numai urme de culoare roşie pudroasă (fig. 16/3), dar în felul acesta ornamentaţia vasului păstrează aspectul decorativ al ceramicii bicrome. Hotărîtoare pentru poziţia cronologică a acestei specii este asocierea ei în aceleaşi gropi cu ceramica „tricromă pe fond brun" (fig. 14/5 ; 19/2 ; 20/2) sau pe „fond alb" (fig. 14/2, 4), aparţinînd fazei A2.

Ceramica bicromă cu speciile ei, decor pictat cu alb, decor pictat cu alb asociat cu decor canelat sau cu decor canelat şi incizat, şi cu variantele ei, pe suprafaţa roşie sau pe suprafaţa neagră (fig. 16/1, 4), constituie, prin caracterele şi poziţia ei cronologică, o *categorie secundară în cadrul ceramicii pictate,* alături de ceramica tricromă care caracterizează şi defineşte complexul ceramicii din faza Cucuteni A2. În sinteza aspectelor decorative ale ceramicii bicrome, decorul incizat, lustruit şi cruţat cu alb sau roş este *integrat decorului canelat şi pictat cu linii albe,* care defineşte caracterul ei ca ceramică pictată. Această categorie secundară a ceramicii pictate este caracteristică culturii cucuteniene din depresiunea subcarpatică a Moldovei.

În cadrul categoriei ceramicii bicrome, numai specia cu decor incizat, lustruit şi pictat cu alb sau roş, asociat cu decorul canelat (fig. 15/1 ; 16/3 ; 18/1—2), se apropie de ceramica secundară a aşezărilor Cucuteni A2 din celelalte regiuni ale Moldovei : ceramica cu decor adîncit şi lustruit sau cu decor

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

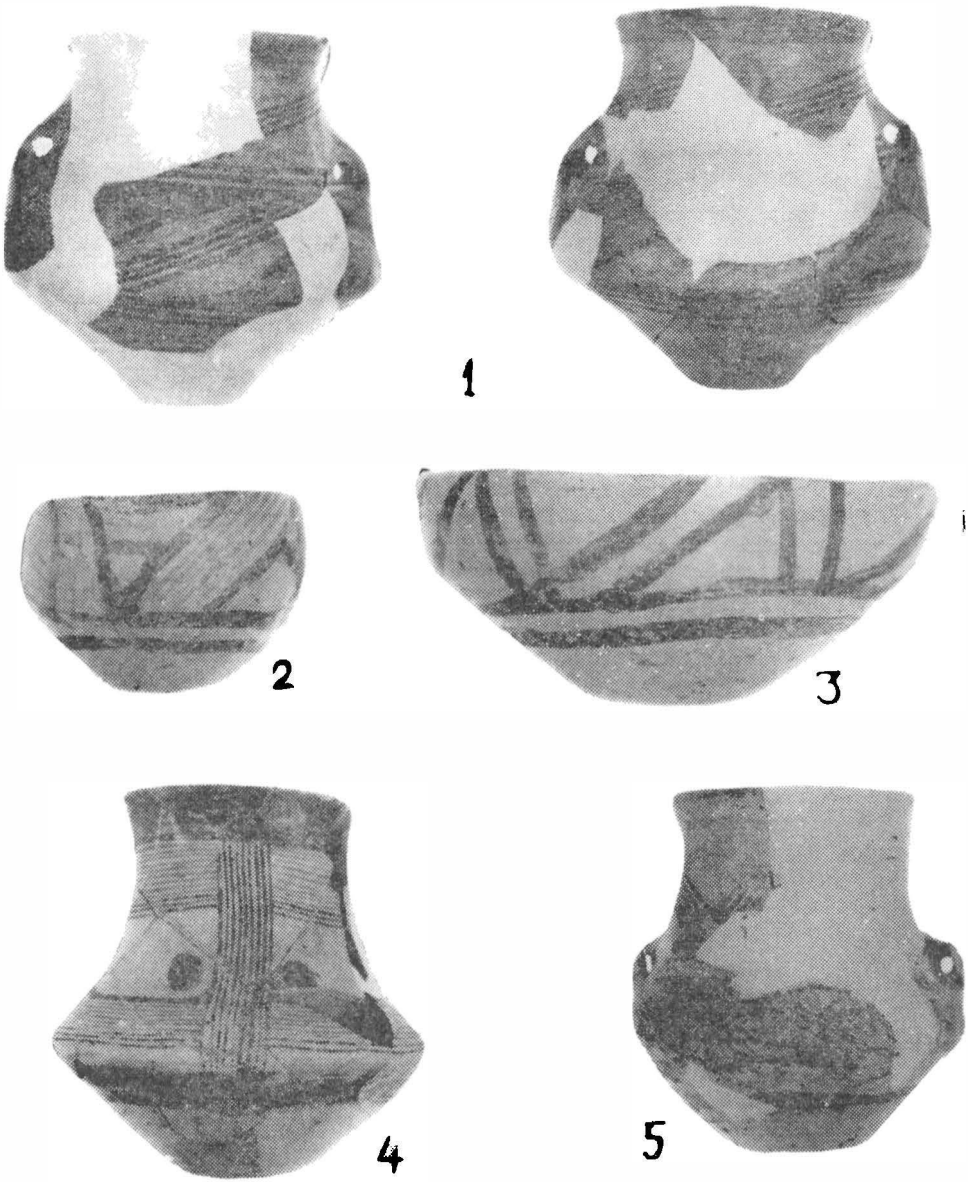

Fig. 21. Ceramică Cucuteni B2 : 1, groapa 10 ; 2, şanţul III ; 3-4, locuinţa 2 ; 5, groapa 11

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

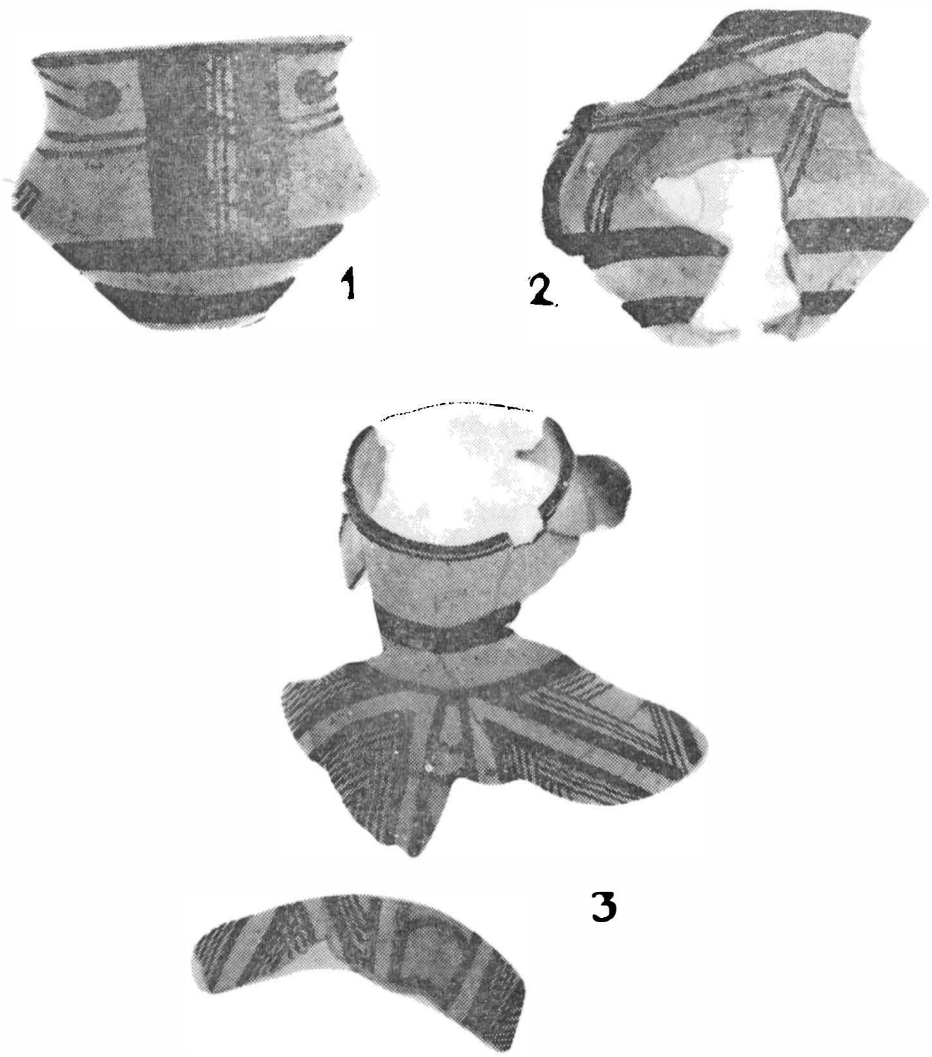

Fig. 22. Ceramică Cucuteni B2 : 1-3. locuința 2

adîncit și acoperit cu culoare roșie crudă la Hăbășești ; ceramica cu decor adîncit și lustruit, sau cu decor adîncit și acoperit cu fond de culoare albă pictată pe toată suprafața vasului, sau cu decor adîncit și pictat cu culoare albă și roșie, în genere crudă, la Trușești. Toate aceste specii definesc o *categorie secundară în cadrul ceramicii cu decor adîncit*, de tradiție pre- și protocucuteniană, păstrată în complexul ceramicii din faza A2, dar *alături* de ceramica pictată bicromă sau tricromă. Culoarea roșie pe ceramica cu decor canelat și adîncit de la Hăbășești acoperă motivele conturate prin incizii, în

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

timp ce culoarea albă sau roșie pe ceramica bicromă de la Frumușica și Gura Văii acoperă interspațiile dintre motivele conturate cu incizii sau zonele secundare cu decor canelat, cu deosebire pe gîtul amforelor. Culoarea roșie pe ceramica secundară de la Hăbășești, sau culoarea albă și roșie și chiar o tricromie cu alb, roș și brun închis pe ceramica secundară de la Trușești, se *integrează decorului adîncit*, care constituie decorul fundamental al ceramicii. Oricît de diferite sînt aspectele decorative ale ceramicii de la Hăbășești și Trușești, ele se înrudesc prin procedeele decorului adîncit, lustruit și pictat și se integrează aceleiași categorii de ceramică secundară în afara ceramicii pictate bicrome sau tricrome. Chiar „fondul de culoare albă", care acoperă suprafața vaselor peste decorul adîncit la Trușești, constituie un procedeu de tradiție precucuteniană, care este păstrat pe ceramica protocucuteniană și transmis ceramicii cucuteniene. Fondul de culoare albă acoperă și suprafața vaselor din categoria ceramicii poroase cu barbotină. La Trușești, un procent mare al ceramicii poroase cu barbotină este acoperită pe toată suprafața cu culoare albă pictată sau cu culoare albă pe corp și culoare roșie sub gură. La Gura Văii ceramica poroasă barbotinată prezintă uneori același fond de culoare albă (fig. 12/1).

În celelalte regiuni ale Moldovei există în schimb o altă categorie de ceramică bicromă, cu decor adîncit larg, motivele fiind modelate plastic prin caneluri înguste, ca pe ceramica precucuteniană, și pictate apoi cu culoare alternativ albă și roșie pe traseele adîncite sau în intervale, culoarea roșie putînd fi cruțată din fondul lustruit al suprafeței. Această ceramică bicromă cu decor adîncit larg este de asemenea de tradiție protocucuteniană, întîlnită în faciesul Stoicani—Aldeni la Suceveni (Galați) [86] sau în țara Oltului la Ariușd [87], dar este continuată în faza A2 în așezările din N Moldovei, la Miorcani (Botoșani), și în cantitate mare la Drăgușeni (Săveni) [88]. Această ceramică *bicromă* constituie în adevăr o *altă categorie secundară în cadrul ceramicii pictate din faza A2*, paralelă cu ceramica bicromă a depresiunii subcarpatice. Prin tehnica decorului ea aparține ceramicii cu decor adîncit, însă prin tehnica picturii ea aparține ceramicii pictate bicrome protocucuteniene.

Ceramica „tricromă pe fond brun" (fig. 13/3 ; 14/3, 5), care încheie evoluția picturii bicrome pe ceramica protocucuteniană, asociază pe același vas și pictura bicromă cu „alb pe roș" (fig. 19/1—2 ; 20/2). Însă la Gura Văii poziția ei cronologică este stabilită prin descoperirea în aceleași gropi a ceramicii „tricrome pe fond alb" (fig. 14/2, 4—5), care constituie stilul clasic al ceramicii pictate din faza Cucuteni A2. Coexistența celor două stiluri ale ceramicii tricrome, pe fond alb sau brun, este un fenomen general în așezările din faza A2 în întreaga Moldovă.

Săpăturile de Gura Văii au precizat de asemenea complexul ceramicii din faza Cucuteni B2, care prezintă cele două grupe stilistice ε și ζ , cu formele, pasta și decorul ceramicii de la Podei. Faptul că majoritatea vaselor de la Podei provine dintr-o groapă mare constituia o prezumție serioasă pentru

86 I. Dragomir, *Aspectul cultural Stoicani-Aldeni, considerații asupra ceramicii*, în *Danubius*, IV, 1970, p. 84, fig. 20/10.

87 F. László, *Festett edények az erősdi és oltszemi telepekről*, în *Archaeologiai Értesítő*, XXXII, 1, 1912, p. 57 și urm., pl. I/1.

88 A. Nițu, *Ceramica Cucuteni B de la Miorcani (Botoșani), în Mem. Ant*, I, 1969, p. 279, fig. 1/1 ; A. Crîșmaru, *Contribuții la cunoașterea Neoliticului din împrejurimile Săvenilor (jud. Botoșani)*, în *SCIV*, 21, 2, 1970, p. 275, fig. 6/2, 5—6 ; 7/1,3—5.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

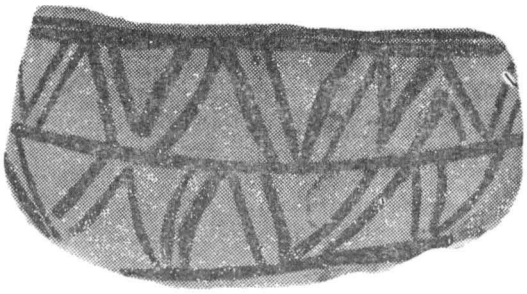

1

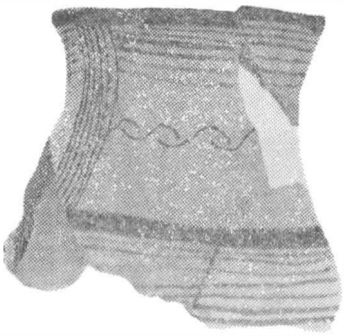

2

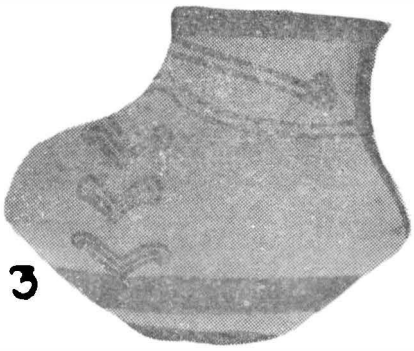

3

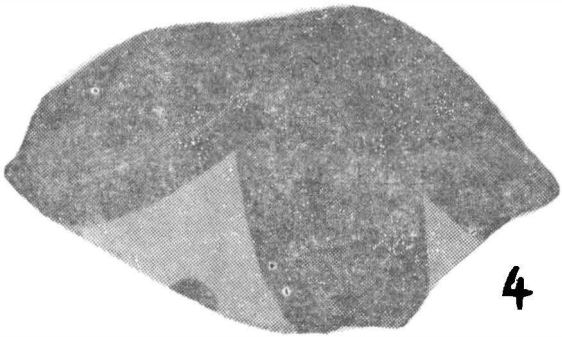

4

Fig. 23. Ceramică Cucuteni B2 1, 4, locuinţa 2 ; 2-3, şanţul V

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

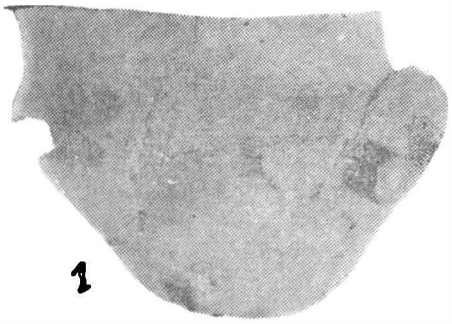

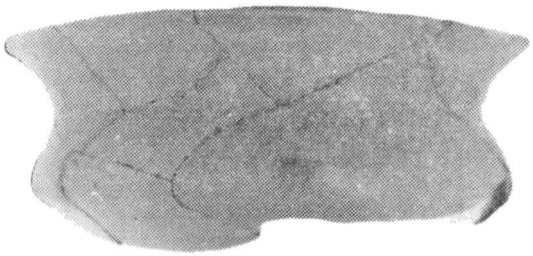

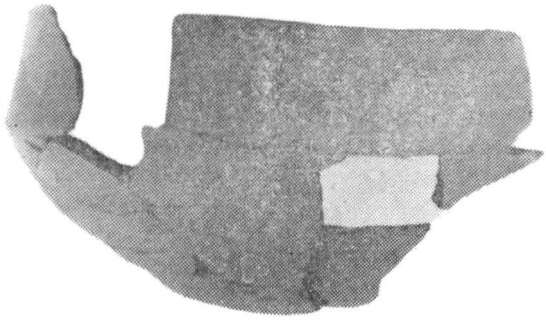

Fig. 24. Ceramică Cucuteni C (1) şi varianta Monteoru (2-3) : 1, 3, locuinţa 2 ; 2, şanţul V

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

apartenența celor două grupe ceramice la faza B2. La aceasta se adaugă prezența la Podei a ceramicii denumite varianta Monteoru, care indică durata acestei așezări în stadiul final al fazei B2. Categoriile ceramicii, pictată, varianta Monteoru, Cucuteni C și poroasă cu barbotină, ca și grupele ε și ζ ale complexului ceramic de la Podei sînt asociate în complexul ceramicii din locuința 2 la Gura Văii. Ceramica B2 de la Gura Văii stabilește astfel poziția cronologică a ceramicii de la Podei și a ceramicii de stil Podei de la Viișoara.

Grupa ε prezintă forme și decor (fig. 22/3) moștenite din faza B1, unde grupa ε se constituie pe baza decorului grupei δ din faza AB2, ca la Ghelăiești, dar în faza B2 sînt transpuse în pasta caracteristică ceramicii de la Podei și Gura Văii. Alte forme sînt de asemenea continuate din faza B1 (fig. 21/4), dar cu decor creat de grupa ε, ca la Viișoara.

Grupa ζ prezintă forme și decor (fig. 22/1—2; 23/3) caracteristice acestei grupe la Podei. În alte regiuni, decorul acestei forme ceramice este pictat deopotrivă în stil ε și ζ ca la Cucuteni[89], dar în stilul ε lipsesc motivele anexe în *V*, *W* sau *N*. Aceste motive în formă de zigzag prescurtat sînt generate de decorul grupei ζ : cele în *V* de la Gura Văii și în *W* de la Podei sînt caracteristice ceramicii din depresiunea subcarpatică ; cele în *N* apar pe ceramica de la Cucuteni. Însă, pe ceramica ζ de la Frumușica apar

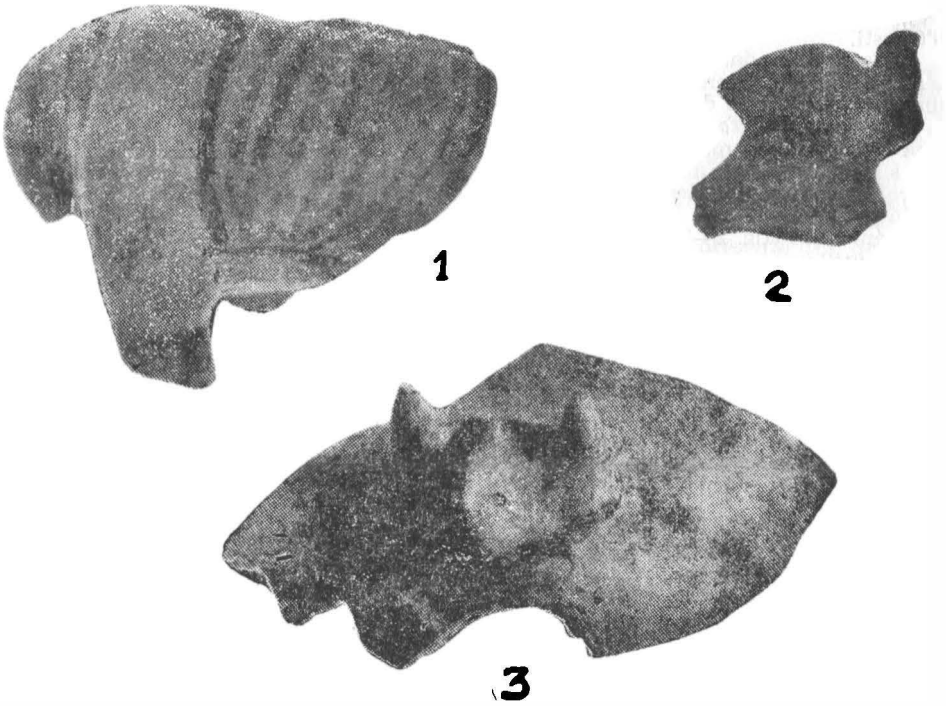

Fig. 25. Ceramică Cucuteni A2 (2) și B2 (1, 3) 1, 3, groapa 13 ; 2, șanțul II.

89 H. Schmidt, *op. cit.*, pl. 20/5 ; 21/12—14.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

motive „semilunare" [90], ca pe ceramica de la Truşeşti [91], Valea Lupului [92] şi Cucuteni [93]. Aceste două forme constituie cele două categorii de motive anexe caracteristice decorului grupei ζ motivele în zigzag sau semilunare, formate de benzi cu contur negru, sînt umplute cu culoare roşie la Cucuteni, Frumuşica şi Truşeşti, resorbită treptat la linia roşie pe benzile de la Podei şi Gura Văii, apoi dispărută complet pe benzile cu contur negru de la Valea Lupului şi Cucuteni. Alte motive decorative (fig. 23/4) sînt frecvente pe ceramica de la Podei, pe care însă sînt pictate deopotrivă în stil ε şi ζ .

Ceramica de factură Podei este caracteristică fazei B2 din depresiunea subcarpatică, dar lipseşte pînă acum în depresiunea Bistriței şi Cracăului. Ea este limitată la depresiunea Trotuşului şi se răspîndeşte pe valea Siretului, după cum arată ceramica descoperită la Aldeşti (Bacău).

LES DÉCOUVERTES ARCHÉOLOGIQUES DE GURA VĂII (MUNICIPE GH. GHEORGHIU-DEJ)

Résumé

La station de *Gura Văii* se trouve aux environs de la ville de Gh. Gheorghiu-Dej, sur un plateau *(podei)* de la terasse inférieure du Trotuş, dans la dépression d'Oneşti.

Les fouilles dans le secteur A (fig. 1) ont identifié la couche principale cucuténienne du sol brun (fig .3), superposée d'une couche à matériaux divers, appartenant aux epoques du Bronze Monteoru et du la Tène.

Les deux *habitations* qui découvrent de l'établissement cucuténien sont du type sans plate-forme, l'une (1) de la phase A2 et l'autre (2) de la phase B2 (fig. 2) Dans l'habitation 2, au lieu du foyer habituel, se trouve un *four en* voûte, dont l'âtre conserve les marges élevées et au-dessus des vases recouverts de fragments de la voûte (fig. 2). De nombreuses *fosses* ménagères appartiennent aux deux phases cucuténiennes (fig. 2—3).

L'*outillage* en *pierre* comprend les meules primitives en gros galets, les haches en pierre tendre et polie, de forme plate (fig. 4/5—6 ; 5/5—6) ou perforée (fig. 5/4). L'outillage en *silex* présente des lames (fig. 4/1—2), des racloirs ou grattoirs (fig. 4/4 ; 5/3) et la pointe en silex blanc d'une flèche à retouches soignées (fig. 7/2). Parmi les outils en *bois de cerf* (fig. 6/2—3 ; 7/3—4), il faut mentionner un outil agricol au trou d'emmenchement à trois pointes, un andouiller naturel et deux bras taillés en biseau (fig. 6/1). Des poinçons aiguisés en *os* tubulaires (fig. 8/1—2) et une spatule en os plat (fig. 7/1). Des poids ovoïdaux ou circulaires au trou central sont modelés en *argile* (fig. 9/1—3).

La *plastique* en argile présente le type maniériste des *figurines féminines* de la phase B (fig. 10/1,3—4), quelquefois ornées de lignes peintes en noir sur la pâte rouge (fig. 10/2). La plastique *zoomorphe* rend le type habituel des figurines rudimentaires (fig. 11/1—4 ; 7, 10).

Les complexes d'habitation définissent, par l'association des catégories, des espèces et des groupes, les complexes céramiques des deux phases cucuténiennes les fosses pour la céramique de la phase A2 (la phase A classique de H. Schmidt) et l'habitation 2 pour la céramique de la phase B2.

I. La céramique *Cucuteni A2* comprend la catégorie à pâte *poreuse* en barbotine, parfois recouverte du blanc en surface (fig. 12/1), commune à la phase A2.

90 C. Matasă, *Frumuşica* pl. XXXVIII/309 *a*.
91 M. Petrescu-Dîmboviţa, în *SCIV*, V, 1—2, 1954, p. 16, fig. 8.
92 M. Dinu, în *SCIV*. VI, 3—4, 1955, p. 703, fig 14/1 ; Vl. Dumitrescu, *Arta neolitică în România*, fig. 51.
93 M. Petrescu-Dîmboviţa, *Cucuteni*, fig. 18

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Un vase piriforme à décor en relief est du type commun à la céramique du faciès Stoican-Aldeni du S de la Moldavie (fig. 12/2).

II. La céramique peinte comprend les catégories bichrome et trichrome, le style de la peinture décorant les formes classiques de la céramique de cette phase. La céramique *bichrome*, peinte en „blanc sur rouge", présente des espèces différentes, toutes d'origine de la phase protocucuténienne (Cucuteni A1), mais réalisées sur des formes céramiques et en aspects décoratifs propres à phase A2. La pâte impure ou fine, cuite au rouge, est lustrée ou recouverte d'un fond de couleur brune-rouge lustrée. Les espèces bichromes offrent une variante au décor blanc peint sur la surface noire, par l'effet de la cuisson (fig. 14/1 ; 16/1,4—5).

1. L'espèce peinte aux „lignes blanches minces" (fig. 12/4—5 ; 14/1 ; 17/1) représente le premier groupe de la peinture céramique cucuténienne. On a ajouté au décor peint les alvéoles remplis de couleur blanche (fig. 12/4) de l'espèce suivante (fig. 13/4), remplacés puis par de grands points peints en blanc (fig. 14/1).

2. C'est surtout la céramique bichrome au décor peint du blanc associé au décor plastique et au décor incisé qui représente la catégorie bichrome de la phase A2. Cette catégorie intègre des synthèses partielles qui définissent ses différentes espèces. Le décor peint en lignes blanches est d'abord associé au décor plastique, des cannelures larges aux alvéoles remplis dublanc sur les crêtes (fig. 13/4 ; 15/4). Cette espèce bichrome se lie étroitement à la première par le décor peint au blanc linéaire (fig. 12/4—5 ; 17/1).

3. L'espèce intermédiaire associe le décor cannelé et alvéolé au décor incisé (fig. 15/1—2 ; 16/2—4 ; 18/1—2). Le décor en zones cannelées couvre la partie supérieure, le décor incisé est réservé à la zone de l'épaule ou à la zone inférieure sur le corps du vase. Parfois, on renverse la fonction décorative des deux couleurs, le banc pour le fond et le rouge pour la peinture des espaces libres entre les zones cannelées et entre les motifs incisés (fig. 16/3).

4. La synthèse finale associe le décor peint en lignes blanches au décor cannelé et alvéolé sur la partie supérieure du vase et au décor incisé sur le corps (fig. 15/3). Les motifs incisés sont toujours réservés du fond brun lustré par l'incision de leur contour et les interstices sont recouverts du blanc étale, d'après les procédés de la peinture bichrome de la phase protocucuténienne.

Les espèces de la céramique bichrome définissent une catégorie secondaire de céramique peinte, caractérisant la dépresion sous-carpathiques de la Moldavie, dans la vallée de Bistrița et du Trotuș.

III. La catégorie principale de la céramique *trichrome* présente les deux variantes du style A2. La céramique trichrome sur „fond brun" (fig. 13/3 ; 14/3,5) achève l'évolution de la peinture bichrome protocucuténienne par le contour en lignes noires des motifs bruns. La peinture trichrome sur „fond blanc" réalise le style classique par le renversement de la couleur du fond pour les motifs blancs (fig. 14/2,4—5). Le décor brun ou blanc est toujours en bandes *négatives*, plûtot larges.

Cependant, une espèce trichrome sur „fond blanc" emploie un décor en bandes étroites, recouvertes séparément du blanc *positif* (fig. 14/4,6).

Dans le complexe de la céramique *Cucuteni B2*, la catégorie en pâte poreuse à barbotine de la phase précédente est associée aux catégories propres de la phase B2.

I. La *céramique peinte* présente les deux groupes ε et ζ. La pâte est cuite au rouge et lustrée, mais la pâte caractéristique a l'aspect du caolin blanc ou crème, à l'extérieur lustrée ou recouverte du fond de couleur blanche. Le décor est peint en noir sur la pâte rouge (fig. 23/2) et en noir-brun du chocolat sur la pâte blanche.

1. Le groupe ε présente des formes héritées du groupe ε de la phase B1, au décor dérivé de la céramique AB2 groupe δ (fig. 22/3) ou créé par le groupe ε (fig. 21/4).

2. Le groupe ζ présente les formes et les aspects décoratifs de la céramique de Podei (fig. 22/1—2 ; 23/3). Le décor de ces cratères dispose dans les „métopes séparées et superposées" des motifs en *V* ou en „diagonales" à contour noir et à nervure rouge, identiques aux motifs en *W* de Podei. Le décor des amphores (fig. 23/4) présente dans la zone inférieure du corps des „motifs cordiformes" à tangentes, aussi rencontrés à Podei. Ces aspects décoratifs sont tout à fait caractéristiques pour la céramique ζ de la dépression du Trotuș.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

II. La *variante Monteoru* constitue une catégorie céramique à la fin des stations de la phase B2, à Podei et à Cucuteni. Elle présente des écuelles en pâte rude, mais à engobe brune et polie (fig. 24/2—3).

III. La céramique *Cucuteni C* présente la pâte impure, mélangée du sable et de coquille, avec un décor pectiné ou imprimé avec la „corde enroulée" (fig. 24/1).

On rencontre aussi des vases zoomorphes (fig. 25/1) et à décor zoomorphe en relief (fig. 25/2—3).

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Plan des fouilles du secteur A : 1, surfaces des parois en pisé ; 2, l'âtre du four ; 3, fosses Cucuteni A2 ; 4, fosses Cucuteni B2 ; 5, fosses de l'époque du bronze ; 6, fosses du La Tène ; 7, fosses modernes ; 8, tombe Monteoru.
Fig. 2. — Plan de l'habitation 2 : 1, fragments en pisé ; 2, l'âtre du four ; 3, fragments de céramique ; 4, pierres ; 5, fosses Cucuteni B.
Fig. 3. — Profil stratigraphique de la paroi ouest des sections II (1) et V (2) : 1, sol végétal ; 2, sol brun de la couche cucuténienne ; 3, surfaces des parois en pisé des habitations ; 4, sol argileux brun-jaune stérile.
Fig. 4. — Outils en quartzite, silex et pierre : 1—2, 6, section IV ; 3—4, section II ; 5, section V.
Fig. 5. — Outils en pierre : 1—4, section II ; 5, section IV ; 6, habitation 1.
Fig. 6. — Outils en os : 1, section I ; 2, fosse 1 ; 3, section IV.
Fig. 7. — Outils en os et bois de cerf, amulette en os et flèche en silex : 1—2 section V ; 3, sections IV—V ; 4, section I et fosse 1.
Fig. 8. — Outils en os ; 1, sections I et IV ; 2, section I et fosse 1.
Fig. 9. — Poids en argile : 1, habitation 1 ; 2—3, section II.
Fig. 10. — Plastique anthropomorphes 1, fosse 1 ; 2, section II ; 3, section IV ; 4, section I.
Fig. 11. — Plastique zoomorphe : 1—2, 9—10, section IV ; 3—4, 7, section I ; 5, 11, fosse 1 ; 6, 8, section II.
Fig. 12. — Céramique Cucuteni A2 1, fosse 8 ; 2, section I ; 3—5, section II.
Fig. 13. — Céramique Cucuteni A2 1, 4, fosse 4 ; 2, section I ; 3, section II.
Fig. 14. — Céramique Cucuteni A2 1, fosse 3 ; 2, 4—5, fosse 1 ; 3. 6, section I.
Fig. 15. — Céramique Cucuteni A2 1, fosse 1 ; 2, section II ; 3, fosse 4.
Fig. 16. — Céramique Cucuteni A2 : 1, section II ; 2, 4, fosse 4 3, fosse 1 ; 5, section 1.
Fig. 17. — Céramique Cucuteni A2 : 1, 3, section II 2, fosse
Fig. 18. — Céramique Cucuteni A2 : 1, fosse 4 ; 2, section II.
Fig. 19. — Céramique Cucuteni A2 : 1, fosse 3 ; 2, fosse 4.
Fig. 20. — Céramique Cucuteni A2 : 1, section II ; 2, fosse 4.
Fig. 21. — Céramique Cucuteni B2 : 1, fosse 10 ; 2, section III ; 3—4, habitations 2 ; 5, fosse 11.
Fig. 22. — Céramique Cucuteni B2 1—3, habitation 2.
Fig. 23. — Céramique Cucuteni B2 : 1, 4, habitation 2 ; 2—3, section V.
Fig. 24. — Céramique Cucuteni C (1) et la variante Monteoru (2—3) : 1, 3, habitation 2 ; 2, section V.
Fig. 25. — Céramique Cucuteni A2 (2) et B2 (1, 3) : fosse 13 ; 2, section II.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

NOI DESCOPERIRI DE REPREZENTĂRI ANTROPOMORFE ÎN RELIEF PE CERAMICA CUCUTENI A

ANTON NIȚU

Decorul plastic antropomorf pe ceramica *Cucuteni A2* apare cu deosebire pe categoria ceramicii poroase cu barbotină și constituie o tradiție străveche transmisă de pe vasele de provizii de mari dimensiuni ale ceramicii *Starčevo--Criș.* [1]

Pe ceramica cucuteniană din faza A2 sînt continuate temele în *relief* caracteristice ceramicii Sesklo—Starčevo—Criș, cum sînt reprezentările *feminine chincite* pe ceramica de la Trușești (Botoșani) și Bîrlălești—Foișor (Bîrlad [2]. O imagine *chincită cu brațele înălțate* este modelată schematic pe un fragment gros de *pithos* ars cărămiziu, descoperit într-o locuință din faza A2 în așezarea de la *Ghelăiești* (Piatra Neamț) (fig. 1/1) [3]. Imaginea păstrează factura modelării în benzi înguste reliefate ca pe ceramica Starčevo-Criș [4] și astfel se apropie de aceea de pe fragmentul de la *Trușești* [5] dar este lipsită de „axul vertical" în prelungirea corpului. Capătul inferior al benzii corpului se termină, între picioarele chincite în unghi drept, printr-un triunghi cu vîrf asimetric, redînd astfel forma în *V* a bazei abdomenului ca la imaginea de la *Bîrlălești* [6]. Acest detaliu este caracteristic la figurinele din plastica Sesklo—Starčevo [7] și este transpus la imaginile chincite pictate pe ceramica Protoselkeo la Argissa-Magula (Tesalia). [8] Originea tipului plastic este anatoliană, constituind caracterul general al figurinelor feminine din plastica neolitică tîrzie de la Hacilar VI [9]. Modelarea unghiulară a abdomenului se

1 I. Kutzián, *The Körös Culture*, în *DissPann*, ser. II, 23, Budapesta, 1944, pl. LVIII—LIX/1a.

2 A. Nițu, *Reprezentări antropomorfe în decorul plastic al ceramicii de stil Cucuteni A*, în *SCIV*, 18, 4, 1967, p. 552, fig. 1/1—2 ; 2/1.

3 Muzeul de arheologie din Piatra Neamț.

4 I. Kutzián, *op. cit.*, pl. XLI/1, 3 ; XLIX/2.

5 A. Nițu, în *SCIV*, 18, 4, 1967, fig. 1/1.

6 *Ibidem*, fig. 1/2 și 2/1.

7 I. Kutzián *op. cit.*, pl. LXXI/1, 3 ; O. Höckmann, *Die menschengestaltige Figuralplastik der südosteuropäischen Jungsteinzeit und Steinkupferzeit*, II, Hildesheim, 1968, pl. 12/223.

8 V. Milojčic, *Hauptergebnisse der Deutschen Ausgrabungen in Thessalien, 1953—1958*, în *JahrbRGZM*, 6, 1959, p. 8—9, fig. 6/5.

9 J. Mellaart, *Excavations at Hacilar, 1960*, în *AS*, XI, 1961, p. 47 urm., fig. 5, 12, 17—19, 22.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

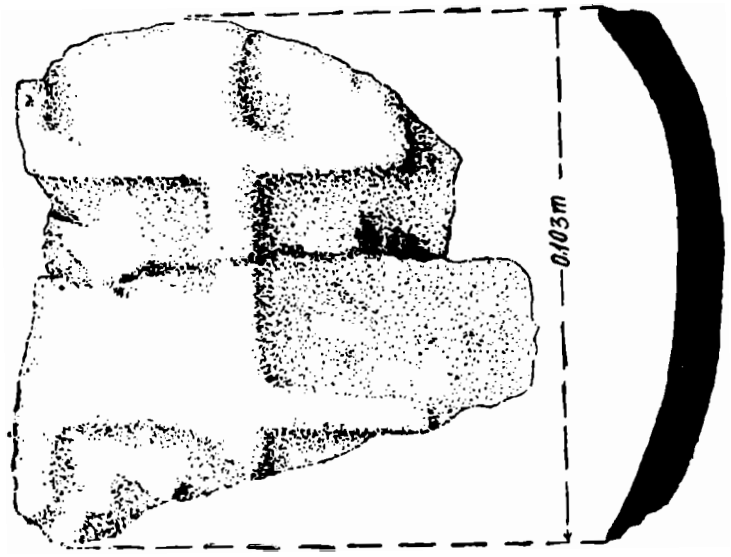

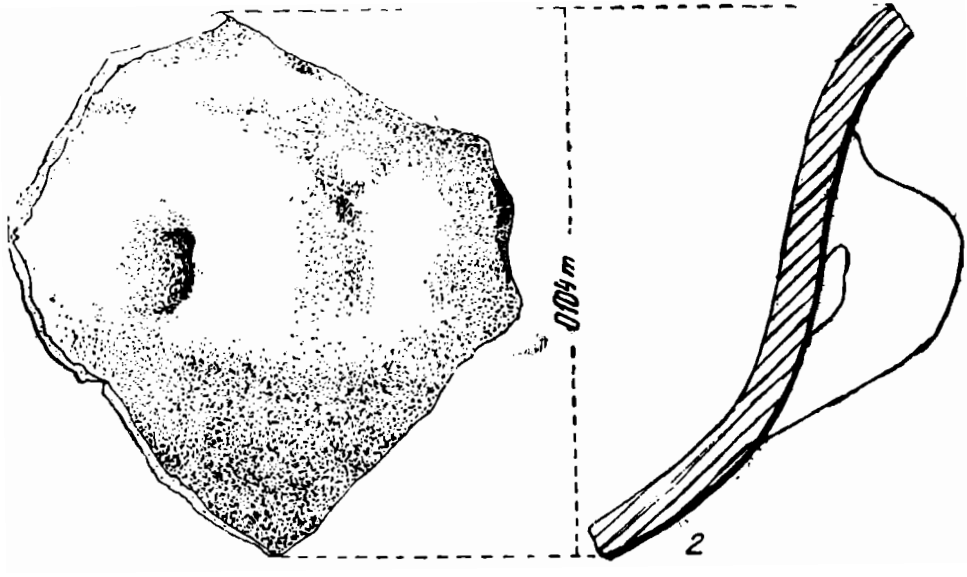

Fig. 1 Fragmente ceramice Cucuteni A2 : 1, Ghelăieşti Piatra Neamţ) ; 2, Chetreşti (Bîrlad)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

transmite şi figurinelor din plastica Vinča, ca la Crnokalačka Bara (Serbia) [10]. De asemenea, imaginea de la Ghelăieşti redă şi capul, prin lărgirea benzii gîtului. Extremităţea picioarelor nu este accentuată, dar palmele, rupte de marginea fragmentului, puteau fi lăţite ca şi capul.

Imaginile feminine chincite şi modelate prin nervuri în relief sînt moştenite de ceramica culturilor ulterioare, pe ceramica *Veselinovo* de la *Azmaška Mogila* II (Bulgaria) [11] şi pe ceramica *Mariţa* (Gumelniţa A1) la Azmaška Mogila III [12] sau pe ceramica *Vinča—Turdaş* la *Turdaş* (Transilvania) [13]. Aceste reprezentări pe ceramica cucuteniană au putut fi transmise deopotrivă de pe ceramica Vinča—Turdaş în faza precucuteniană şi de pe ceramica gumelniţeană în fazele A1 şi A2.

Pe ceramica poroasă şi barbotinată cucuteniană apar şi alte teme plastice, imaginile *feminine dorsale*, „cu braţele înălţate" ca pe ceramica de la Traian din faza precucuteniană, sau „cu vasul pe cap" ca pe ceramica de la Bîrlăleşti—Foişor din faza A2. [14] Această reprezentare, ca temă decorativă, apare pe ceramica liniară veche dunăreană la Barleben (Saxonia) [15] şi a putut fi transmisă ceramicii cucuteniene prin filiaţiile genetice ale ceramicii precucuteniene cu ceramica liniară cu capete de note din Moldova. Faptul apare cert prin figurina dorsală şi chincită pe suportul vasului Tripolie A de la Grenovka (Podolia). [16]

Tema plastică a imaginilor „feminine dorsale" este de origine balcanică, dar pe ceramica culturilor neo-eneolitice balcano-dunărene această temă, comportînd de asemenea aspecte diverse de conţinut tematic, este adaptată la funcţia tectonică şi uzuală a proeminenţelor şi torţilor. Antropomorfizarea formelor de torţi caracteristice diferitelor grupuri culturale constituie un fenomen constant în geneza şi evoluţia decorului antropomorf plastic pe ceramica neo-eneolitică balcano-carpatică şi comportă două procedee inverse.

Primul procedeu, al torţilor modelate cu „atribute antropomorfe", apare pe ceramica culturilor Veselinovo [17] Vinča [18] sau Cucuteni. [19] Tipurile de toartă caracteristice ceramicii acestor culturi sînt modelate în *ronde—bosse* după figurinele feminine din plastica culturilor respective, dar îşi păstrează, formal şi funcţional, caracterul iniţial de toartă cu ataşe puternice. Numai corpul torţii este modelat antropomorf, redînd în genere torsul imaginii feminine în aspectele tematice ale reprezentărilor dorsale cu „picioarele chincite" sau cu „cupă pe cap".

Ceramica Cucuteni A2 prezintă şi procedeul invers pentru antropomorfizarea torţilor, prin perforarea figurinelor care redau temele plastice ale reprezentărilor feminine dorsale. Figurinele sînt modelate în *altorelief* din

10 N. Tasić-E. Tomić, *Crnokalačka Bara* (Dissertationes, VIII), Kruševac—Belgrad, 1969, p. 72, pl. I/3 ; IX/1.
11 G. Georgiev, în *Antiquity*, XXXIX, 1965, p. 8, pl. VId.
12 G. Georgiev, în *Izvestiia-Institut*, XXVI, 1963, p. 167, fig. 17.
13 M. Roska, *Die Sammlung Zsófia von Torma*, Cluj, 1941, pl. CXLI/12 ; CL/22.
14 A. Niţu, *Reprezentările feminine dorsale pe ceramica neo-eneolitică carpato-balcanică*, în *MemAnt*, II, 1970, fig. 10/1 ; 11/1.
15 *Ibidem*, fig. 5/3.
16 *Ibidem*, fig. 14/2.
17 *Ibidem*, fig. 3/1—2.
18 *Ibidem*, fig. 4/2.
19 *Ibidem*, fig. 2/3 ; 5/1 ; 11/2.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pasta peretelui vasului și ocupă poziția torților sau proeminențelor, pe care le suplinesc funcțional prin perforarea lor transversală.

Dintr-o altă așezare din faza A2 de la *Bîrlălești*, pe dealul „Ciomaga", provine un fragment gros în pastă mai compactă arsă cărămiziu, netezită pe fața interioară și acoperită pe fața exterioară cu barbotină canelată oblic (fig. 2 și 3/2)[20]. Curbura inferioară a profilului arată că fragmentul aparține umărului unui *pithos* mare de formă tronconică, cu umăr arcuit și gura îngustată, prevăzut cu torți și proeminențe etajate, comun în așezările din faza A2[21]. Torțile sînt totdeauna verticale și dispuse în partea superioară a vasului, primul etaj sub gură, iar al doilea în partea superioară sau inferioară a curburii umărului. În partea inferioară a vasului, torțile pot fi simplificate la proeminențe. Fragmentul este decorat cu jumătatea inferioară a unei figurine feminine *întregi*, ruptă la mijloc. Ca și la figurinele din plastică, cu torsul plat și deci descoperite în genere rupte în două de la mijloc, torsul în relief plat a permis fragmentarea vasului deasupra regiunii gluteale. Lipsa jumătății superioare a figurinei arată că ea a înlocuit una din torțile etajului mijlociu, imediat deasupra curburii umărului, și probabil se repeta după numărul torților corespunzătoare în jurul vasului. Cuplul de figurine pe umărul pithosului similar de la Trușești este repetat de cinci ori[22]. Marginea superioară a fragmentului arată în ruptura profilului că figurina n-a fost aplicată pe vas, ci modelată *ad hoc* în altorelief prin îngroșarea și aderența pastei pe peretele vasului. Partea inferioară a figurinei, modelată în planuri sumare ca o masă prismatică cu fețe plate abrupte, prezintă regiunea gluteală și coapsele alipite și terminate în tăiș de daltă, redînd astfel tipul figurinelor cu picioarele terminate în vîrf ascuțit din plastica cucuteniană. Regiunea gluteală se desprinde la baza torsului printr-un plan înclinat, iar scindarea ei și a coapselor se face printr-o canelură adîncă și largă cu capătul ascuțit. Masa figurinei este străpunsă transversal printr-o gaură lungă și circulară.

Figurina redă tema plastică a imaginii în relief pe pithosul din cealaltă așezare, de la *Bîrlălești-Foișor*[23]. Dar, în timp ce pe fragmentul de la „Foișor" tema plastică are numai rolul decorativ și simbolic, figurina de la „Ciomaga" este evident dispusă în locul torților verticale ale pithosului și de aceea este perforată orizontal, pentru a suplini și funcția lor tectonică.

Temele plastice ale reprezentărilor feminine dorsale sînt aplicate și pe ceramica pictată, înlocuind de asemenea proeminențele obișnuite, după exemplul figurinelor și protomelor zoomorfe. Din așezarea Cucuteni A2 de la *Chetrești* (com. Bălteni, jud. Vaslui) provine un fragment de *strachină* cu corpul tronconic și buza evazată, în pastă cărămizie-roză, netezită la exterior și pictată cu culoare albă ștearsă, iar în interior pictată cu decor tricrom pe fond brun (fig. 1/2 ; 3/3)[24]. La exterior, pe umărul vasului, fragmentul pre-

20 Muzeul din Bîrlad.
21 Vl. Dumitrescu, *Hăbășești*, București, 1954, p. 387 urm., pl. CXVI/1—2 ; R. Vulpe, *Izvoare*, București, 1957, p. 218, fig. 213.
22 M. Petrescu-Dîmbovița, în *SCIV*, V, 1—2, 1954, fig. 4*b* ; Idem, în *PZ*, XLI, 1963, fig. 10*b*.
23 A. Nițu, în *MemAnt*, II, 1970, fig. 11/1.
24 Muzeul din Bîrlad.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

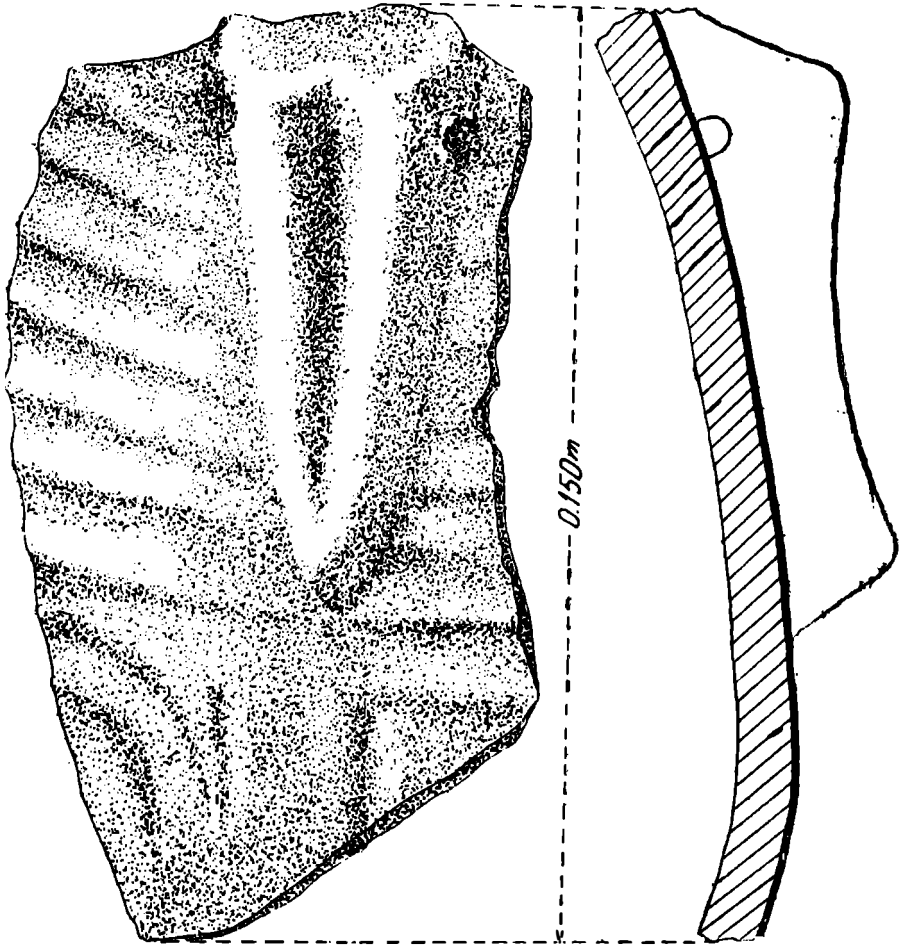

Fig. 2 Fragment ceramic Cucuteni A2 de la Bîrlăleşti-Ciomaga (Bîrlad)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

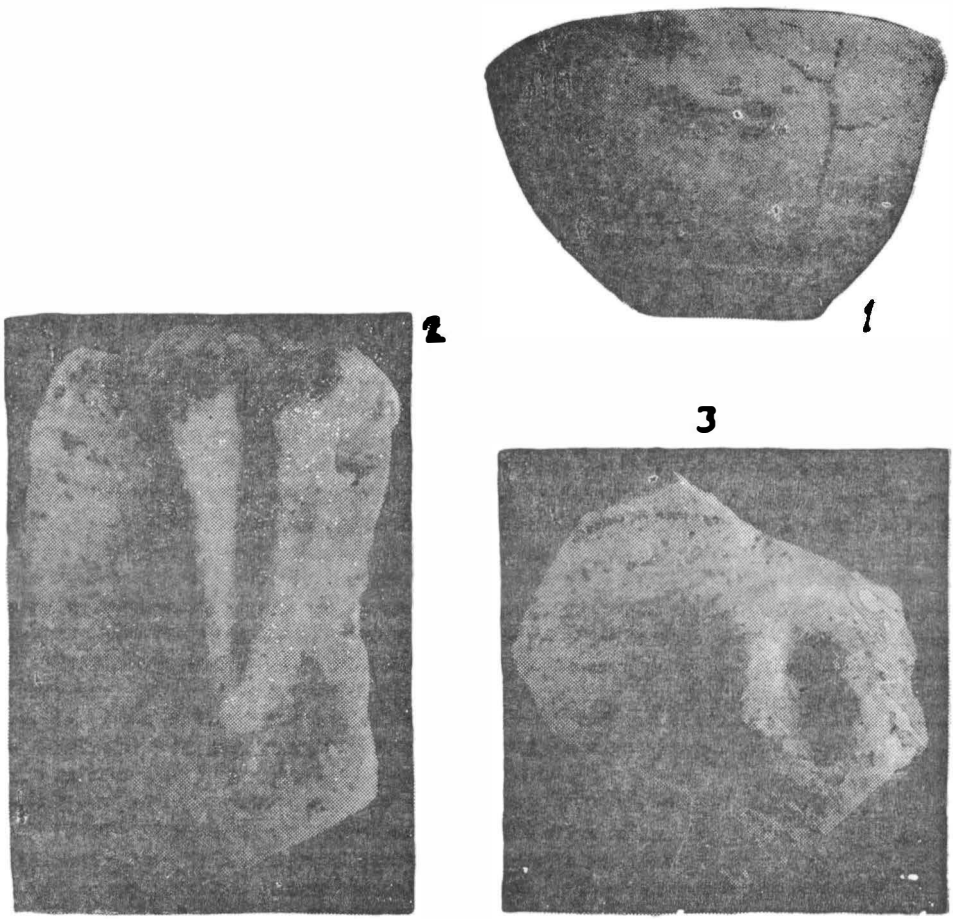

Fig. 3 Ceramică Cucuteni A2 : 1, Truşeşti (Botoşani) ; 2, Bîrlăleşti-Ciomaga (Bîrlad) ; 3, Chetreşti (Bîrlad)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

zintă o proeminenţă dublă perforată orizontal, dar modelată antropomorf, redînd prin două mamelonări, mărite şi separate printr-o adîncitură largă, *regiunea gluteală* a unei figurine feminine dorsale.

Străchinile din faza A2 de această formă sau simplu tronconice au uneori izolate pe umăr una, două sau patru proeminenţe mici perforate orizontal. Alteori, străchinile poartă pe umăr o grupă de două proeminenţe unghiulare perforate vertical[25]. Pe străchinile de la *Truşeşti* (fig. 3/1)[26], proeminenţele grupate cîte două, de dimensiuni mici şi uneori cu forma uşor conică, sînt perforate orizontal, fiecare proeminenţă perforată separat din afară spre spaţiul intermediar, încît gaura îngustă a perforării se observă clar între proeminenţe. De asemenea, faţa exterioară la aceste străchini este acoperită cu fond de culoare albă. Pe strachina de la Chetreşti, perforarea orizontală largă străbate continuu masa dublu mamelonată şi nu apare în depresiunea intermediară. Dimensiunea mamelonării duble şi modul perforării ei nu este determinată, ci numai sugerată de proeminenţele îngemănate şi perforate ale străchinilor obişnuite şi deci reprezintă o adaptare la forma şi funcţia acestor proeminenţe a unei teme plastice adecvate. Aceasta înseamnă, ca şi în cazul figurinei precedente de la Bîrlăleşti adaptată ca toartă verticală, existenţa unei teme plastice a *reprezentării feminine reduse la regiunea gluteală.*

Practica reducerii reprezentărilor feminine dorsale la „regiunea gluteală" corespunde unei concepţii generale, *pars pro toto,* a reprezentărilor figurate în arta primitivă universală. Înlocuirea proeminenţelor duble prin „regiunea gluteală" a figurinelor feminine poate fi un procedeu *ad hoc* şi spontan pe strachina de la Chetreşti. În realitate, imaginile „feminine dorsale", modelate ca figurine rotunde şi incastrate pe vasele cu suport *precucuteniene* de la Luka-Vrublevetkaia (Podelia) [27], sînt reduse la „regiunea gluteală" pe suportul vasului de la *Grenovka*[28]. Figurinele dorsale întregi servesc de cariatide şi pe suportul vaselor din faza A2[29]. Reducerea lor la tema „regiunii gluteale", pentru accentuarea simbolismului feminităţii şi fecundităţii, nu apare decît pe strachina de la Chetreşti.

Înlocuirea proeminenţelor duble printr-o temă plastică a reprezentărilor feminine dorsale se integrează şi în cazul acesta aceluiaşi procedeu de adaptare a figurinelor feminine la funcţia de toartă, prin perforarea lor orizontală. Tema plastică a „reprezentării dorsale" a imaginii feminine marchează o preferinţă pe ceramica cucuteniană, iar tema reprezentării simbolice a „regiunii gluteale" apare ca o creaţie proprie ceramicii cucuteniene. Procedeul figurinelor perforate pe ceramica cucuteniană, se integrează fenomenului general al antropomorfizării torţilor pe ceramica neo-eneolitică carpato-balcanică şi comportă următoarele modalităţi de adaptare a temelor reprezentării dorsale a imaginii feminine la funcţia de toartă sau proeminenţă :

1. „Proeminenţele cu cupulă" sînt înlocuite cu „figurine purtînd vasul pe cap"[30] ;

25 Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, pl. XCIV/6.
26 Institutul de istorie şi arheologie din Iaşi, Inv. nr. III—2053 ; IV—570.
27 A. Nitu, în *MemAnt*, II, 1970, fig. 14/1.
28 *Ibidem*, fig. 14/2.
29 *Ibidem*, fig. 15/1—2.
30 *Ibidem*, fig. 11/2.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

2. „Torțile verticale și etajate" sînt înlocuite cu „figurine întregi" (fig. 2 și 3/2) ;

3. „Proeminențele duble perforate orizontal" sînt înlocuite prin „figurine reduse la regiunea glutează" (fig. 1/2 și 3/3).

NOUVELLES DÉCOUVERTES DE REPRÉSENTATIONS ANTHROPOMORPHES EN RELIEF SUR LA CÉRAMIQUE CUCUTENI A

Résumé

Trois découvertes récentes complètent le répértoire des représentations féminines en *relief* sur la céramique Cucuteni A2 (la phase classique A).

Un fragment de *pithos* de *Ghelăieşti* (Piatra Neamț) (fig. 1/1) présente *l'image accroupie aux bras levés*, modelée en bandes étroites d'après la tradition du décor sur la céramique Starčevo-Criș.

Un fragment de *pithos* à barbotine et aux anses superposées de *Bîrlăleşti-Ciomaga* (Bîrlad) (fig. 2 et 3/2) présente en haut-relief la moitié d'une *figurine dorsale* perforée transversalement, qui devait se répéter autour du vase en remplaçant les anses verticales de l'épaule.

Un fragment d'*écuelle* de *Chetreşti* (Bîrlad) (fig. 1/2 ; 3/3), ornée à l'intérieur d'un décor trichrome sur fond brun et à l'extérieur d'un fond de couleur blanche effacée, porte sur l'épaule une représentation dorsale réduite à la *région glutéale*, remplaçant par un thème plastique adéquat les petites proéminences géminées et perforées des écuelles (fig. 3/1).

Ce procédé d'adaptation des figurines féminines par leur perforation comme anses des vases est caractéristiqut à la céramique cucuténienne, mais il s'intègre au phénomène général de l'anthropomorphisation des anses sur la céramique Vésélinovo ou Vinča. Les représentations féminines dorsales en relief constituent un thème préféré sur la céramique cucuténienne et le thème de leur réduction à la région glutéale apparaît comme une création propre à cette céramique.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Fragments céramiques Cucuteni A2 ; 1, Ghelăieşti (Piatra Neamț) ; 2, Chetreşti (Bîrlad).
Fig. 2. — Fragment céramique Cucuteni A2 de Bîrlăleşti-Ciomaga (Bîrlad).
Fig. 3. — Céramique Cucuteni A2 ; 1, Truşeşti (Botoşani) ; 2, Bîrlăieşti-Ciomaga (Bîrlad) ; 3, Chetreşti (Bîrlad).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ASPECTE ALE ELEMENTELOR VESTIMENTARE ÎN PLASTICA DE LA IGEȘTI, COM. BLĂGEȘTI (JUD. VASLUI)

EUGENIA POPUȘOI

Cercetările perieghetice întreprinse în ultimii ani de către colectivul muzeului din Bîrlad, în scopul cunoașterii și depistării de noi urme arheologice legate de istoria județului Vaslui, au avut drept rezultat și descoperirea unor așezări neolitice.

Dintre numeroasele descoperiri, ne vom referi în materialul de față, la două fragmente de idoli antropomorfi, importante mai ales, prin elmentele de reprezentare a încălțămintei epocii respective. Cele două fragmente aflate în colecțiile muzeului bîrlădean sub nr. de inventar 382 și 383, provin din așezarea neolitică cucuteniană* de la Igești, (punctul „Scîndureni), comuna Blăgești, jud. Vaslui, găsite la suprafața solului ca urmare a lucrărilor agricole.

Întrucît ele prezintă elemente de îmbrăcăminte, ni se pare că discutarea celor două fragmente de figurine, suscită un deosebit interes pentru o mai bună cunoaștere a utilizării vestimentației de către neolitici.

Ambele piese sînt fragmente ale părții inferioare a corpului omenesc : 1. piciorul stîng și o parte din abdomen, și 2. piciorul drept. Ele se caracterizează prin poziția verticală, lucrate din două părți longitudinale sudate apoi în întregime (2), sau parțial (1), de tipul celor cunoscute în faza Cucuteni A, la Hăbășești [1], Trușești [2], existente în colecțiile Muzeului de Istorie a Moldovei[3], etc.

Făcînd parte din același tip, dar avînd unele deosebiri în ceea ce privește redarea anatomică a părților corpului omenesc, ca și a decorului, sîntem determinați să prezentăm separat cele două fragmente de figurine.

---

* Cele două fragmente de idoli au fost descoperite de V. Palade directorul muzeului din Bîrlad și Ghenuță Coman, profesor de istorie la liceul din Murgeni. Mulțumim pe această cale celor doi cercetători pentru informațiile care ni le-au dat. Așezarea descoperită de cei doi cercetători se află la circa 500 m nord-nord-vest de satul Igești pe șeaua dealului „Scîndureni". Informații verbale în acest sens am primit de la Vasile Palade pentru care îi mulțumim.

1. Vladimir Dumitrescu, *Hăbășești*, 1954, p. 406, fig. 33 și 34.
2. Mircea Petrescu-Dîmbovița, *Șantierul Trușești*, în SCIV, IV, 1—2, 1953, p. 20, fig.13/1.
3. Natalia Berlescu, *Plastica cucuteniană din colecțiile Muzeului de istorie a Moldovei*, în Arh. Mold. II—III, p. 68.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fragmentul păstrat, notat cu nr. 1 (fig. 1 a, b, c), reprezintă piciorul stîng și o parte din abdomenul unei figurine, avînd dimensiunea de 14,2 cm, ceea ce ne determină să credem că figurina căreia aparținea era de proporții mari, mai rar întîlnite în plastica antropomorfă din faza A a culturii Cucuteni[4]. Modelarea figurinei este realizată dintr-o pastă fină, bine frămîntată, arsă inegal, neagră în interior, cărămizie la exterior. Ruperea abdomenului în linie verticală, prelungită cu aceea ce despărțea picioarele, indică că figurina a fost modelată din două jumătăți[5] lipite apoi numai în partea superioară a corpului.

Piciorul păstrat cu laba sa plastic redată, ne determină să precizăm că figurina avea picioarele despărțite, fapt subliniat și de inciziile verticale și oblice existente pe latura interioară a fragmentului de care ne ocupăm (fig. 1/b). Figurina are steatopigia puternic pronunțată, triunghiul sexual fiind indicat de o linie incizată închisă. Piciorul este acoperit pe coapse, lateral, de linii incizate oblic formînd unghiuri cu vîrful în sus (fig. 1/b, c). Pe partea dorsală liniile incizate, pornite din șold, se termină în fragmente de spirală, iar pe fesă se formează o spirală întreagă (fig. 1/a), asemănîndu-se prin aceasta cu unele figurine existente în colecțiile Muzeului de Istorie a Moldovei[6], dar mai ales cu plastica unor grupuri și culturi învecinate, contemporane culturii Cucuteni ca : plastica aspectului Aldeni II de la Drăgănești Tecuci[7] și cea gumelnițeană de la Tangîru[8]. Ceea ce este important de semnalat la figurina de care ne ocupăm se referă la decorul din regiunea inferioară a piciorului, decor format din linii incizate vertical, paralele pe laturi și puțin oblice la spate, terminate sub genunchi cu o incizie, circulară, orizontală. Dedesubtul acestei linii piciorul prezintă o umflătură mai pronunțată la spate, care poate fi pusă în legătură cu marginea unui obiect de încălțăminte executat, eventual, fie din lînă, fie din blană. De altfel întregul decor prezentat pe partea inferioară a piciorului poate fi interpretat ca un element de încălțăminte reprezentînd un ciorap sau o cismă. Luînd în considerație această interpretare, credem că și decorul realizat din linii incizate, existent pe restul fragmentului poate fi pus în legătură cu unele elemente de vestimentație[9] din perioada corespunzătoare.

Cel de al doilea fragment, (nr. 2), (fig. 2/a, b, c) reprezintă piciorul drept al unei figurine antropomorfe a cărui sex nu poate fi stabilit. Fragmentul are dimensiunea de 9,1 cm. Ca și exemplarul prezentat mai sus, figurina (2)

4 Vladimir Dumitrescu, *op. cit.*, p. 406, menționează existența unui fragment de la o figurină care avea 35 cm.

5 Vladimir Dumitrescu, *op. cit.*, p. 406 și următ., fig. 33/2 și 34/10.

6 Natalia Berlescu, *op. cit.*, p. 71-72, pl. II/10 și III/4.

7 Eugen Comșa, *Unele probleme ale aspectului cultural Aldeni II.* SCIV, XVI, 1963, p. 20, fig. 6.

8 D. Berciu, *Săpăturile arheologice de la Tangiru*, în Materiale, V, 1959, p. 149, fig. 9/1.

9 Unii cercetători consideră decorul incizat, existent pe plastica antropomorfă, ca elemente ale vestimentației timpului respectiv : I. Androescu, *Contribuție la Dacia înainte de Romani*, Iași, 1912, p. 105 ; H. Schmidt, *Cucuteni, in der oberholdan*, Berlin u Leipzig, 1932, p. 66 ; Eugen Comșa, *Unele probleme ale aspectului cultural Aldeni II*, SCIV, XVI, 1, 1963, p. 20.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

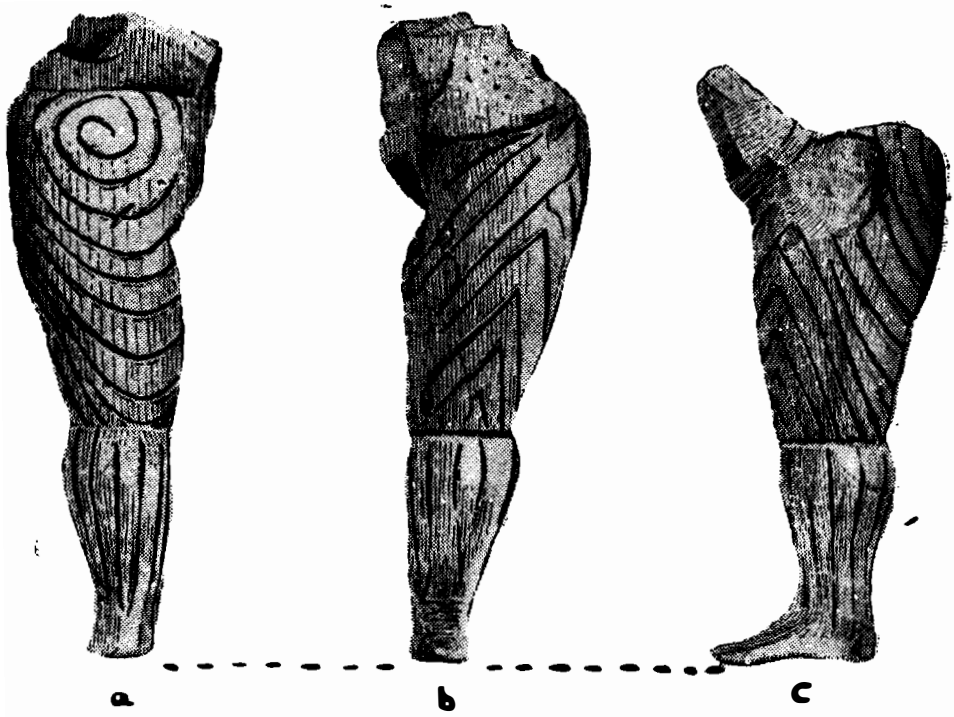

Fig. 1 Idol antropomorf descoperit la Igeşti

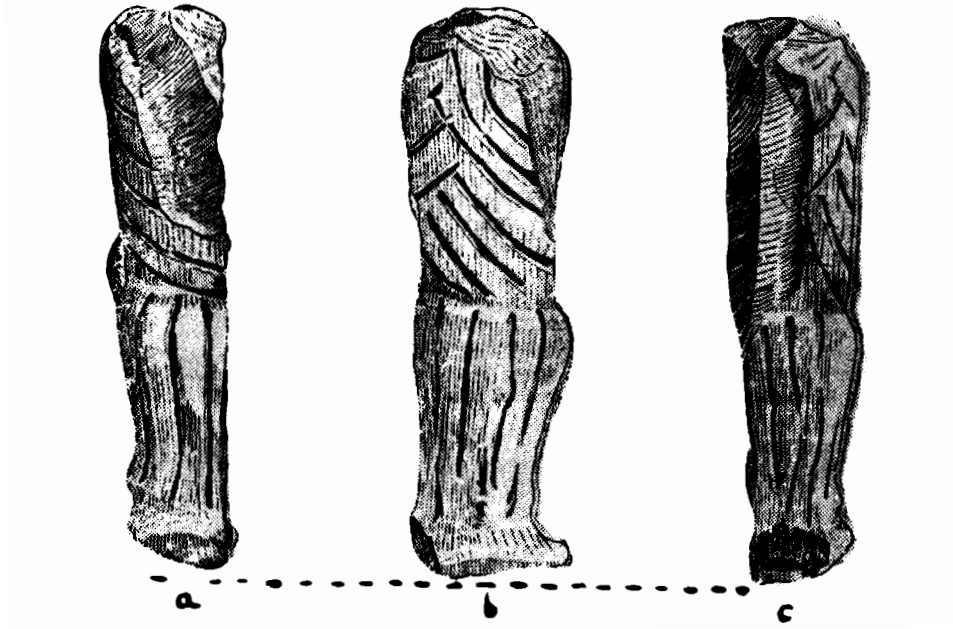

Fig. 2 Idol antropomorf descoperit la Igeşti

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a fost modelată tot din două jumătăți, bine sudate apoi împreună [10], cu laba mai puțin realist redată. Figurina este executată dintr-o pastă bine frămîntată, de culoare cenușie. Steatopigia puțin pronunțată.

Ca și la prima figurină, dedesubtul genunchiului este executată o șănțuire, circulară orizontală, care indică terminația încălțămintei marcată printr-o umflătură mai evidentă în față și pe lături (fig. 2). Restul încălțămintei este redat prin linii incizate, verticale și paralele lateral și puțin oblice — urmărind linia piciorului — la spate. Două mici proeminențe laterale (fig. 2/b) indică, posibil, un sistem de închidere a cismei. Pe partea superioară a piciorului artistul neolitic a executat cu îndemînare incizii curbe [11] care se unesc sau se întretaie pe partea din afară a coapsei.

La ambele figurine, aplicarea decorului incizat indică mularea încălțămintei pe picior, ca de altfel și restul decorului care indică probabil elemente de îmbrăcăminte[12].

★

Cele două fragmente de idoli antropomorfi descoperiți la Igești („Scîndureni"), județul Vaslui proveniți din așezarea neolitică aparținînd fazei A a culturii Cucuteni din acest loc*, se înscriu în seria figurinelor caracteristice, avînd ca temă frecventă decorul incizat, a acestei epoci. În acest sens prin corespondențele tipologice și stilistice ele se includ în grupul format din plastica antropomorfă cucuteniană de la Hăbășești[13], Trușești[14], Izvoare[15], Oncești[16], etc.

Aceeași temă a decorării prin incizii, este frecventă și în așezările comunităților învecinate culturii Cucuteni din sudul Moldovei și nord-estul Munteniei, respectiv la purtătorii aspectului Stoicani—Aldeni[17] ca și în aria de răspîndire a culturii Gumelnița[18].

Revenind asupra celor două fragmente de la Igești („Scîndureni"), prin elementele de decor prezentate, ele se leagă neîndoios, de seria figurinelor

10 Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 409, subliniază această tehnică în modelarea figurinelor antropomorfe din neoliticul dezvoltat ; idem, *Așezarea neolitică de la Căscioarele*, în SCIV, 16, 1965, 2, p. 228, menționează aceeași tehnică în modelarea figurinelor antropomorfe în cadrul culturii neoliticului dezvoltat în sudul țării.

11 Decor des întîlnit în plastica neoliticului dezvoltat (vezi notele 6, 7, 8, etc.).

12 În legătură cu interpretarea decorului incizat, prezent pe figurinele antropomorfe, au fost emise diferite păreri. Fără să încercăm a diminua importanța uneia sau altora dintre părerile emise, considerăm că în cazul de față decorul incizat poate fi pus în legătură cu vestimentația epocii respective.

* Material ceramic aparținînd fazei A a culturii Cucuteni, din așezarea respectivă se găsește în colecțiile muzeului din Bîrlad, și în colecțiile personale ale lui Coman Ghenuță — Murgeni.

13 Vl. Dumitrescu, *Hăbășești*, 1954, p. 406 și urm.

14 M. Petrescu-Dîmbovița și colaboratorii, *Șantierul Trușești*, SCIV, IV, 1—2, 1953, p. 15 și urm. ; idem, SCIV, V, 1—2, 1954, p. 19 și urm.

15 Radu Vulpe, *Izvoare*, p. 223 și urm.

16 M. Florescu și V. Căpitanu, *Cercetări arheologice în județul Bacău*, Arh. Mold., VI, p. 256—258

17 Eugen Comșa, *Unele probleme ale aspectului cultural Aldeni II*, (pe baza săpăturilor de la Drăgănești Tecuci) în SCIV, XIV, 1, 1963, p. 20, fig. 6 ; M. Petrescu-Dîmbovița, *Cetățuia de la Stoicani*, în Materiale I, 1953, p. 99 și urm.

18 D. Berciu, *Săpăturile de la Tangîru și Petru Rareș*, în Materiale VI, p. 144.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

antropomorfe ce par să indice diverse tipuri de încălţăminte folosite în epoca neolitică în Moldova.

În acest sens amintim redarea plastică a încălţămintei „sub forma unui tîrlic de tip „calceus" pe vasul suport de la Traian[19] aparţinînd nivelului Precucuteni III, alături de care se înscrie descoperirea recentă de la Ghelăieşti[20], unde se întîlneşte tipul „mocasin" cu căputa scurtă, deschisă în faţă, încadrată de descoperitor în faza B a culturii Cucuteni.

Decorul prezent pe cele două figurine de la Igeşti „Scîndureni", indicative indiscutabile ale unor elemente de încălţăminte merită a fi subliniate întrucît vin să completeze cunoştinţele noastre cu privire la vestimentaţia oamenilor.

Fără a încerca o catalogar a reprezentărilor care redau încălţămintea din epoca neolitică ne vom opri totuşi asupra unor descoperiri care subliniază unele detalii vestimentare şi în deosebi a încălţămintei, în ansamblul motivelor decorative incizate.

În acest sens, menţionăm o figurină fragmentară, găsită la Cronokalaca Bara (Iugoslavia) de tip Vinca—Plocnik, care prin decorul incizat pe şolduri, indică un chiulot, iar pe labă şi glezne o şosetă[21].

Urmărind acest aspect al problemei, amintim redarea prin incizii a unei opinci (?) pe piciorul suport de la Turdaş[22], căruia i se adaogă în cadrul redării elementelor de încălţăminte prin incizii, reprezentarea unei sandale pe fragmentul, picior, de la Vidra[23].

Revenind la decorul incizat existent pe partea superioară a celor două piese de care ne ocupăm, compus din unghiuri şi linii curbe terminate în primul caz pe partea dorsală într-o spirală, remarcăm puternicile similitudini cu decorul prezent în cadrul aspectului Stoicani—Aldeni[24] şi mai departe în cadrul culturii Gumelniţa [25], ceea ce subliniază şi pe acest plan sincronismul parţial[26] dintre Cucuteni A, Stoicani—Aldeni şi Gumelniţa.

În ceea ce priveşte semnificaţia decorului de pe partea superioară a celor două piese, dacă ţinem seama de interpretarea decorului existent pe partea inferioară, care nu poate fi considerat altfel decît ca reprezentînd elemente de încălţăminte, aceasta trebuie pus în legă ură cu vestimentaţia timpului [27].

În concluzie, cele două figurine prezentate aici, prin elementele de încălţăminte şi îmbrăcăminte, oferă noi date în cunoaşterea vestimentaţiei purtătorilor culturii neolitice din faza A a culturii Cucuteni.

---

19 H. Dumitrescu şi colaboratorii, *Şantierul Traian*, SCIV, IV, 1—2, 1953, p. 57, fig. 13.

20 Ştefan Cucoş, *Reprezentarea încălţămintei în plastica cucuteniană de la Ghelăeşti*, în Memoria Antiquitatis, II, sub tipar ; mulţumim şi pe această cale descoperitorului de la Ghelăeşti pentru informaţiile pe care ni le-a dat.

21 N. Tesič şi E. Tomič, *Cronokalaća Bara — Naseleje Starčevačke i Vinčanske Kulture*, p. 71, tab. XIII.

22 F. László, *Dolgozatok.*, Cluj, II, 1911, p. 242 şi urm.

23 Dinu V. Rösetti, *Săpăturile de la Vidra. Raport preliminar*, în PMMB, Buc. nr. 1, 1934.

24 Eugen Comşa, *op. cit.*

25 D. Berciu, *op. cit.*

26 D. Berciu, *Contribuţii la problemele neoliticului în România, în lumina noilor cercetări*, p. 146 ; N. Harţuchi şi I. T. Dragomir, *Brăiliţa*, p. 136 ; Eugen Comşa, *op. cit.*, p. 23 şi urm. ; Vladimir Dumitrescu, *Aşezarea neolitică de la Căscioarele*, în SCIV, 16, 1965, 2, p. 228 şi urm.

27 Părere acceptată din ce în ce mai mult în cercetarea arheologică.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

QUELQUES ASPECTS DES ÉLÉMENTE VESTIMENTAIRES DANS LA PLASTIQUE ANTHROPOMORPHE DE IGEȘTI-BLĂGEȘTI, DANS LE DEPARTEMENT DE VASLUI

Résumé

L'auteur nous présente, dans cet article deux fragments d'idoles anthropomorphes, appartenent au culture Cucuteni, phase A, découvertes au cours des recherches de surface, entreprises par le musée de Bîrlad.

Les fragments ont été trouvés à Igești-Scîndureni, Blăgești, dans le département de Vaslui.

Le décor incisé, caractéristique aux figurines anthropomorphes trouvées au cours des recherches de la culture Cucuteni, phase A, présente des éléments indiscutables des vestements et surtout des chaussures de l'époque respective.

Ou souligne, en ce sens, la présence, pour la premiere fois des éléments vestimentaires (de chaussure aussi) reconstitués (restitués) à l'aide des incisions dans la neolitique de la Moldavie.

LISTES DES FIGURES

Fig. 1. — Idole anthropomorphe découverte à Igești-Scîndureni, dans le departement de Vaslui.
Fig. 2. — Idole anthropomorphe découverte à Igești-Scîndureni, dans le departement de Vaslui.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

AȘEZAREA CUCUTENIANĂ DE LA VIIȘOARA (TG. OCNA)

A. NIȚU și C. BUZDUGAN

În urma cercetărilor arheologice de suprafață, efectuate în anii 1958—1959, au fost descoperite pe înălțimea „Mastacăn", deasupra satului Viișoara (com. Tîrgu Trotuș) ,resturile unei așezări din perioada neoliticului tîrziu[1].

Avîndu-se în vedere importanța deosebită pe care materialele ceramice identificate o prezentau pentru cunoașterea culturii cucuteniene din depresiunea subcarpatică, ca și tipul de așezare cucuteniană pe culmile submontane, Muzeul de istorie din municipiul Gh. Gheorghiu-Dej, în colaborare cu Institutul de istorie și arheologie din Iași, a întreprins în vara anului 1959 un sondaj pentru determinarea caracterului așezării și complexului ceramicii.

Situat la NV de satul Viișoara, plaiul Mastacănului are forma unui promontoriu prins în terasa secundară a rîului Trotuș. Foarte greu accesibil pe laturile de sud și vest, din cauza pantelor abrupte, promontoriul se leagă de restul terenului prin pante line spre nord și est.

Pentru a stabili limitele de sud și nord ale așezării, s-a săpat o secțiune longitudinală (I) de 109 × 1,50 m. O altă secțiune a fost deschisă pe latura vestică a așezării (fig. 1).

Cercetările au permis să se constate că stratul arheologic, care începe imediat sub solul vegetal actual, are grosimea de 0,20—0,30 m, cuprinzînd resturi de locuire Cucuteni B și, foarte sporadic, elemente Gorodsk-Usatovo (fig. 11/2). Sub stratul brun roșcat de pădure al așezării cucuteniene se află solul viu steril.

În secțiunile săpate au fost identificate, pe baza unor aglomerări de chirpic ars, patru *locuințe* de formă dreptunghiulară, cu laturile de aproximativ 7×5 m. La demontarea locuințelor s-a constatat că ele au fost construite direct pe solul brun, fără nici o amenajare specială, grămezile de lut ars, amestecat cu pleavă, provenind numai din dărîmarea pereților. Bucățile de chirpic cu numeroase urme de nuiele, prezentînd diferite grade de ardere, constituie dovada distrugerii locuințelor prin incendiu. În interiorul fiecărei locuințe s-au găsit cîte una sau două *vetre* de foc, constînd dintr o lipitură

1 Cf. C. Buzdugan, *Descoperiri arheologice în depresiunea Onești*, în *Carpica*, 1968, p. 106.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de 0,07 m, aplicată de cele mai multe ori direct pe sol și mai rar pe un strat de prund. Forma lor este ovală, de mărimi diferite. În apropierea vetrelor s-au descoperit adesea rîșnițe primitive. Descoperirea a două vetre în locuința 1 ar sugera despărțirea locuinței în două încăperi, printr-un perete interior.

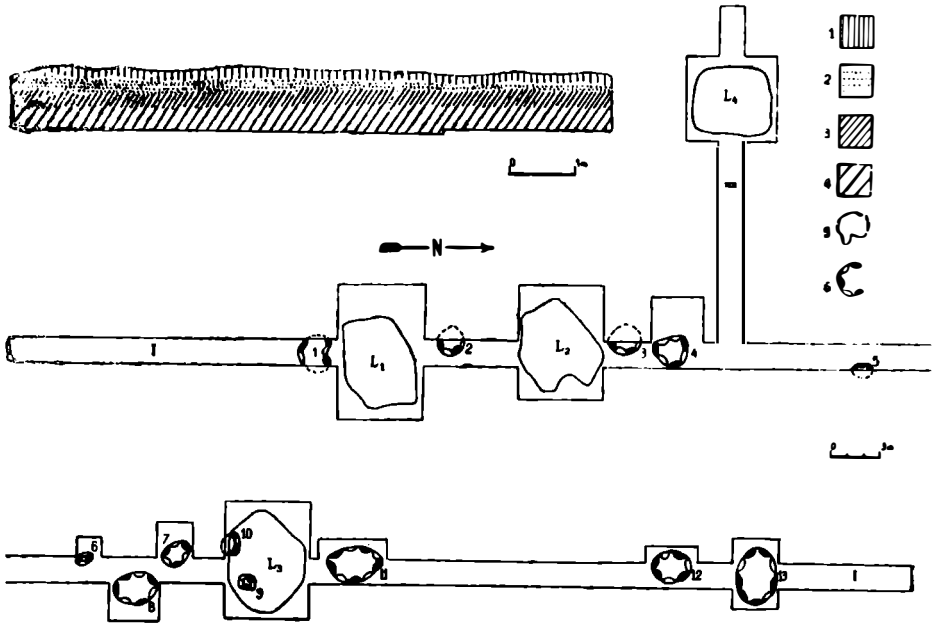

Fig. 1 Planul săpăturii și profilul stratigrafic al peretelui de est al șanțului I: 1, sol vegetal; 2, sol brun-negricios corespunzător stratului cucutenian; 3, sol argilos brun-galben steril; 4, sol argilos galben steril; 5, suprafețe de chirpic ale locuințelor; 6, gropi Cucuteni B

Cercetările de la Traian aduc în sprijinul acestei interpretări și alte elemente[2]. Printre și sub dărîmăturile pereților s-au găsit cîteva vase sparte, dintre care se remarcă o amforă decorată pe umăr cu benzi liniare (fig. 11/1). În locuința 4 s-a descoperit, într-un context ceramic Cucuteni B2, un vas de culoare cenușie prevăzut cu două torți tubulare, la nivelul cărora este decorat cu două linii reliefate și crestate, întrerupte de două proeminențe (fig. 11/2). După caracteristicile sale tehnice și ornamentale, vasul aparține culturii Gorodsk—Usatovo și marchează momentul pătrunderii acestei culturi în cadrul culturii Cucuteni B2. În rest, ceramica provenită din locuințe este fragmentară, nepermițînd reconstituirea multor forme. Inventarul locuințelor este completat de diferite unelte de silex, os sau corn și de figurine de lut.

Cu ocazia săpăturilor au fost determinate 13 *gropi* cu resturi menajere. De mărimi diferite, gropile au forma ovală în plan, iar profilul lor este neregulat. Pămîntul de umplutură conține numeroase oase de animale, cenu-

2 H. Dumitrescu, *Șantierul arheologic Traian*, în *Materiale*, VII, p. 92-95.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

șă, fragmente de chirpic, pietre, cochilii de melci etc. Printre aceste resturi s-au găsit deseori pietre de rîșniță, lame de silex, percutoare de piatră (groapa 1), instrumente de os, greutăți de lut ars, figurine antropomorfe și zoomorfe. În groapa 4 s-a găsit și o daltă de aramă (fig. 4/2 și 5/1), iar în groapa 8 o lamă de pumnal din același metal (fig. 4/3 și 5/2). Din gropile 3, 7, 12 provine o mare cantitate de ceramică pictată, mult mai bine conservată decît aceea din locuințe. Printre formele reconstituite se remarcă prezența destul de frecventă a strachinilor de mărimi și forme diferite, decorate cu motive ornamentale (fig. 8/1,4—5 ; 10/1,5) și a paharelor cu un decor specific (fig. 8/2-3 ; 10/2).

În timpul săpăturilor s-au descoperit diferite *unelte* și *arme* de piatră, os, corn, silex și chiar de aramă.

1. Între uneltele de *piatră* menționăm, în primul rînd, *rîșnițele* de formă ovală sau aproape rotundă (fig. 2/1). *Topoarele plate* sînt extrem de rare, găsindu-se un singur exemplar (fig. 3/7) și o *daltă* (fig. 3/8).

2. Uneltele de *silex* cuprind *răzuitoare* de diferite forme și mărimi, cu laturile îngrijit retușate, prelucrate din silex brun opac sau cenușiu, mai rar cafeniu (fig. 2/2—6).

Lamele, mai puțin numeroase, prelucrate din același silex ,au ambele laturi retușate și două carene longitudinale pe partea dorsală (fig. 3/5—6).

3. Uneltele de *os și corn*, cu un repertoriu mai sărăcăcios ca număr și forme, prezintă totuși cîteva piese cu caractere funcționale diferite. Printre acestea se remarcă cu deosebire o unealtă de *corn de cerb* cu gaură transversală, cu un capăt rotund și convex, format din rădăcina cornului, iar celălalt tăiat în formă de tăiș, acum rupt, avînd lungimea de 0,18 m și grosimea de 0,05 m (fig. 4/1). Un al doilea exemplar, provenit de la un vîrf de corn, lung de 0,12 m și lat de 0,035 m, are evidente urme de șlefuire, ca urmare a unei îndelungate folosiri. Din oase subțiri de animale sînt lucrate *împungătoare*, lustruite și ascuțite bine la vîrf (fig. 3/1—4).

4. Ca *podoabe* prelucrate din aceleași materiale, amintim o *amuletă* de silex cenușiu opac cu marginile arcuite și bine ascuțite, cu o gaură mică ; un fragment de *mărgică* de os și două fragmente de oase foarte lustruite, calcinate.

5. Obiectele de *lut ars* cuprind *greutățile* întregi sau fragmentare, lucrate rudimentar. Trei dintre ele, întrebuințate, probabil ,la războiul de țesut, au forma ovală și sînt găurite la un capăt. Altele, de formă discoidală și perforate la mijloc ,au fost folosite ca afundătoare la plasa de pescuit.

6. *Unelte și arme de metal.* În timpul săpăturilor au fost descoperite, în complexe închise, o daltă și un pumnal de *aramă*.

Cu baza îngustă, tăișul lățit și ușor curbat, *dalta* este acoperită cu o patină groasă de culoare verzuie. Lungimea este de 0,103 m, lățimea la vîrf de 0,035 m și grosimea de 0,005 m (fig. 4/2 și 5/1).

Lama pumnalului, lungă de 0,104 m și lată de 0,018 m, este bine ascuțită pe ambele laturi. Una din fețe este plată, iar cealaltă prevăzută cu o nervură mediană, abia perceptibilă (fig. 4/3 și 5/2). Patina subțire, de cu-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

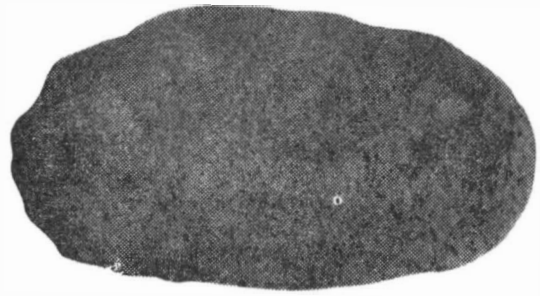

1

2

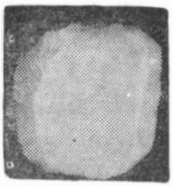

3

4

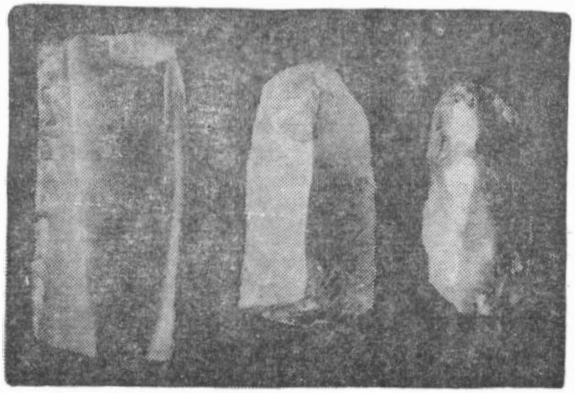

5 6 7

Fig. 2 Unelte de piatră și silex 1, locuința 2 ; 2, 4, groapa 4 ; 3, 7, șanțul I ; 5—6, groapa 5

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

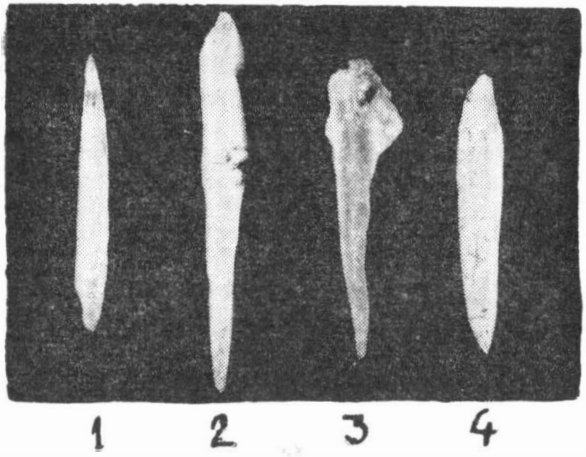

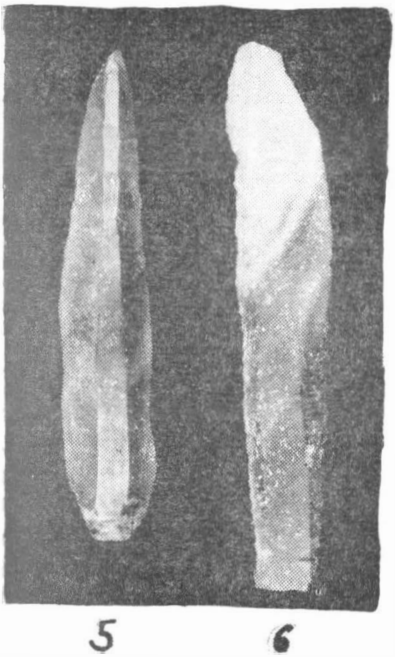

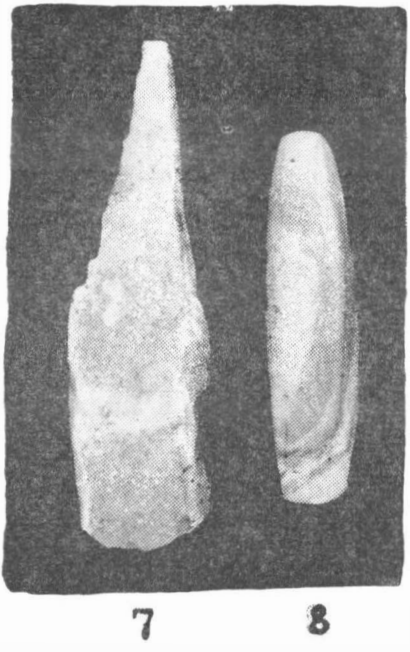

Fig. 3 Unelte de os, silex și piatră ; 1, groapa 10 ; 2, groapa 8 ; 3, 8, groapa 11 ; 4, groapa 7 ; 5, groapa 4 ; 6, locuința 2 ; 7, locuința 3

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

loare verzuie, s-a păstrat numai pe unele porțiuni. Piese asemănătoare s-au descoperit în așezările cucuteniene de la Cucuteni[3], Frumușica[4] sau Podei[5].

★

Plastica este bine reprezentată, descoperindu-se 20 figurine antropomorfe și două figurine zoomorfe.

Idolii umani sînt modelați dintr-o pastă fină. Toate figurinele aparțin tipului în poziție verticală, unele avînd corpul modelat schematic, de formă

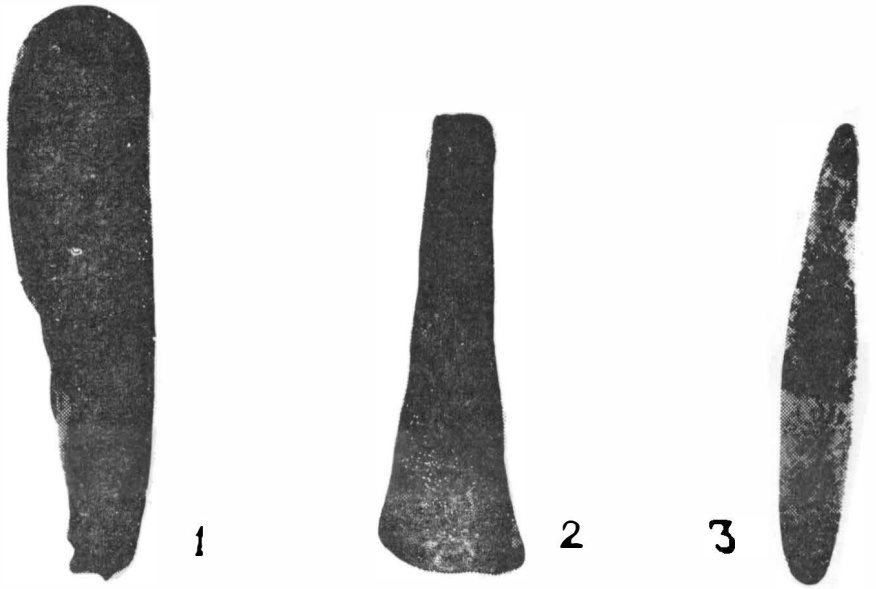

Fig. 4 Unelte și arme de corn și aramă ; 1, groapa 8 ; 2, groapa 4 ; 3, groapa 8

oarecum cilindrică, cu picioarele terminate într-un singur vîrf (fig. 6/5—8, 10—12) sau cu extremitatea plată (fig. 7/4). Capul este rotund sau puțin alungit, cu părțile laterale lățite. Unele prezintă cîte unul sau cîte două șiruri de găuri de o parte și alta a nasului, modelat sub forma unei creste verticale (fig. 6/1—3). Brațele, simple prelungiri ale umerilor, uneori mai ascuțite (fig. 6/4), alteori mai rotunjite (fig. 6/1), sînt mai totdeauna perforate (fig. 6/1, 4). Regiunea gluteală este redată prin una sau două proeminențe, deseori perforate (fig. 6/1). Patru exemplare din cele prezentate sînt ornamentate cu motive pictate. Un exemplar este pictat cu benzi liniare întretăiate în unghi pe fața anterioară și posterioară a coapselor (fig. 7/8) Un alt idol are detaliile anatomice redate prin incizii și anume centura ingvinală, indicarea sexului și linia despărțitoare a coapselor pe ambele fețe. Decorul pictat pe lustrul roșu cu culoare neagră este dispus în benzi liniare, una orizontală

3 H. Schmidt, *Cucuteni*, Berlin-Leipzig, 1932, p. 59, pl. 30/1.
4 C. Matasă, *Frumușica*, București, 1946, p. 89, pl. LXVIII/464.
5 C. Matasă, *Așezarea eneolitică Cucuteni B de la Tîrgu Ocna-Podei*, în *AM*, II—III, 1964, p. 23—4, fig. 9.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pe fața dorsală, în prelungirea centurii ingvinale, două benzi dispuse în unghi pe abdomen și în regiunea șalelor și două benzi în ghirlandă pe fețele anterioară și laterală a coapselor. Decorul pictat este completat cu motive incizate

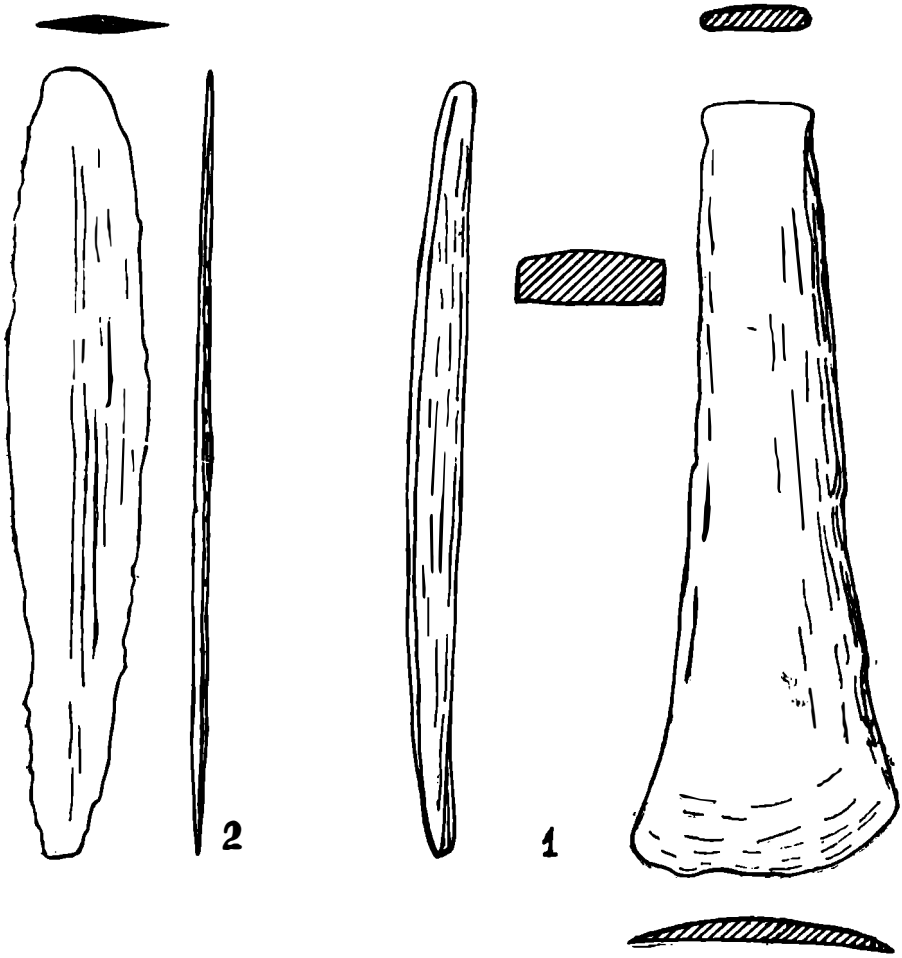

Fig. 5 Daltă și pumnal de aramă: 1, groapa 4; 2, groapa 8

la baza figurinei (fig. 6/9). Două fragmente prezintă un decor pictat cu culoare neagră-brună pe fond de culoare albă: o linie groasă de-a lungul canelurii dintre coapse (fig. 7/9) sau indicînd despărțirea coapselor (fig. 7/7), două linii groase verticale pe laturile coapselor și cercuri concentrice, derivate din volutele spiralice obișnuite, în regiunea gluteală (fig. 7/7, 9).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

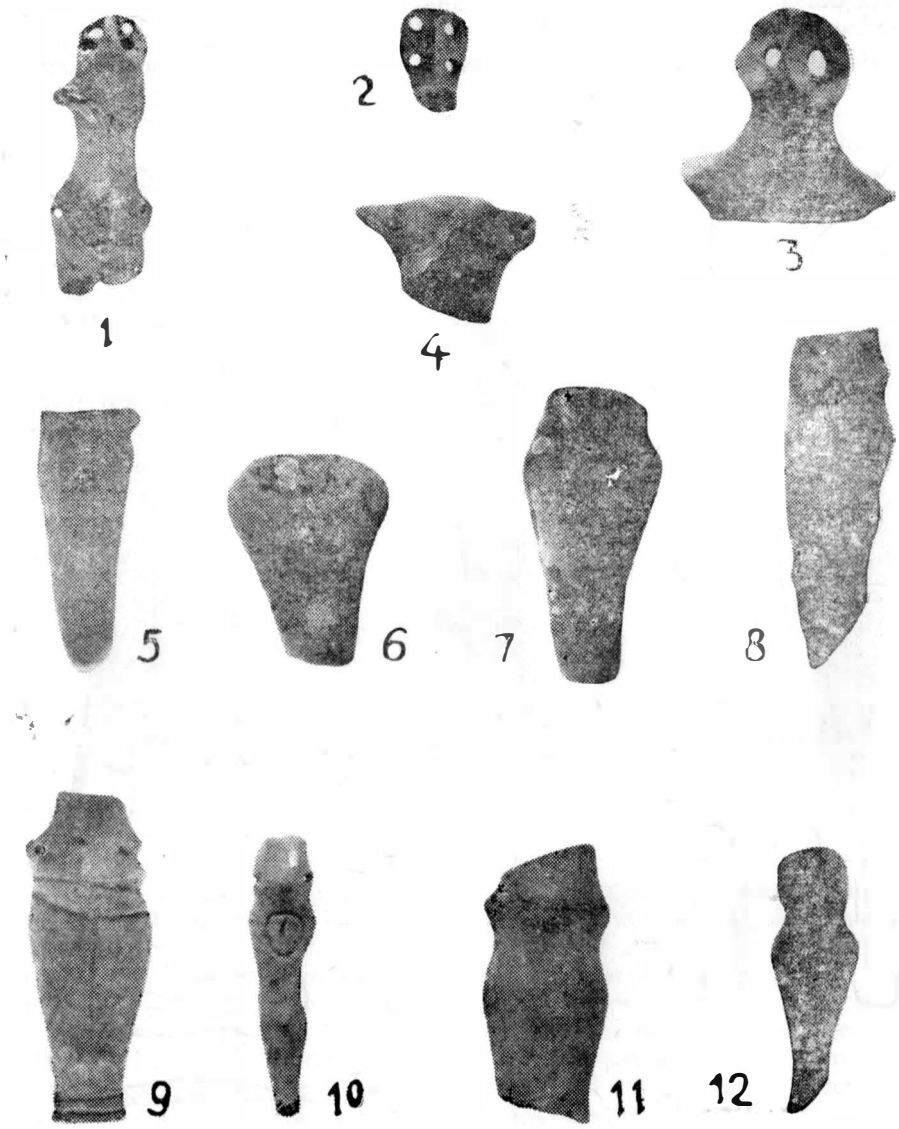

Fig. 6 Plastică antropomorfă : 1, 5, 8, șanțul I ; 2, 12, ocuința 3 ; 3, groapa 8 ; 4, 7, 9, groapa 7 ; 6, groapa 13 ; 10, groapa 11 ; 11, groapa 9

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Plastica *zoomorfă* prezintă o figurină fragmentară cu picioarele anterioare unite (fig. 7/5) şi un fragment redînd un animal cu gîtul lung şi urechile ascuţite (fig. 7/6).

★

În solul argilos şi umed de pădure al aşezării, *ceramica pictată* este, în general, corodată, cu decorul pictat şters. Vasele, care au putut fi întregite, pot însă defini complexul ceramic şi fazele arheologice în cadrul culturii *Cucuteni B.*

Caracteristic este decorul pictat al *străchinilor,* care arată legăturile genetice cu ceramica din faza AB2. Cele mai multe sînt lucrate dintr-o pastă crem, amintind pasta albicioasă a ceramicii precedente, şi decorate la exterior, pe marginea verticală a gurii.

O strachină, cu pasta crem deschis, este acoperită la exterior cu un fond de culoare albă-crem şi decorată cu „trei elipse cu tangente" (fig. 8/1). Elipsele au conturul format de o bandă liniară. Tangentele au contur uniliniar. Pîlniile superioare sînt decorate cu o spirală liniară cu bucla superioară secţionată de buza vasului. Pîlniile inferioare au decorul şters, dar se poate recunoaşte o „bandă unghiulară" formată din linii întretăiate şi înscrisă într-un spaţiu triunghilar, care delimitează la exteriorul elipselor o bandă liberă. Limita de jos a zonei decorative o formează o bandă orizontală, care comunică cu banda liberă de la exteriorul elipselor. Decorul pictat cu linii de culoare şocolatie pe fond alb este caracteristic ceramicii AB2 grupa δ_1[6], iar spiralele liniare anexe apar în decorul eliptic al grupei γ_1[7]. Însă, atît dublarea motivelor cu o bandă liberă albă, lăsînd spaţii triunghiulare conturate în interior cu benzi liniare, cît şi comunicarea benzii albe a motivelor cu banda limitei interzonale, rămîn caracteristice şi ceramicii B1 grupa ε.

O strachină din pastă brună deschis are decorul proiectat concentric în interior (fig. 9). Faţa exterioară este acoperită cu un fond de culoare albă diluată, iar faţa interioară cu un fond de culoare brună deschis diluat şi apoi lustruită. Decorul interior prezintă două zone decorative, zona secundară a gurii şi zona principală pe peretele şi fundul vasului. Zona gurii este decorată cu triunghiuri negre pe buza vasului. Zona principală este delimitată sus printr-o bandă circulară cu chenar negru şi umplută cu alb, iar jos printr-o bandă de aceeaşi factură, dar în formă de triunghi dispus pe fundul vasului. Motivul decorativ îl constituie „trei spirale conjugate", formate tot dintr-o bandă albă cu contur negru. Spaţiile libere, delimitate pe fondul de culoare brună, sînt acoperite cu benzi liniare negre trasate neglijent. Astfel, motivul decorativ pare format din benzi duble, ca pe ceramica AB2 grupa γ_2, unde aceeaşi compoziţie decorativă apare la exteriorul unui capac[8]. În realitate, motivul decorativ îl constituie banda albă pozitivă a spiralelor, iar benzile liniare negre reprezintă numai maniera tratării interspaţiului, ca pe cupa similară de la *Ghelăieşti* (Piatra Neamţ), care aparţine la fel grupei ε din

6. H. Schmidt, *op. cit.*, p. 36 urm., pl. 16/7 ; 17/a-b.

7. Vl. Dumitrescu, *La station préhistorique de Traian,* în *Dacia,* IX—X, 1941-1944, p. 70, pl. XI/1.

8. *Ibidem,* p. 54, pl. IV/1.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

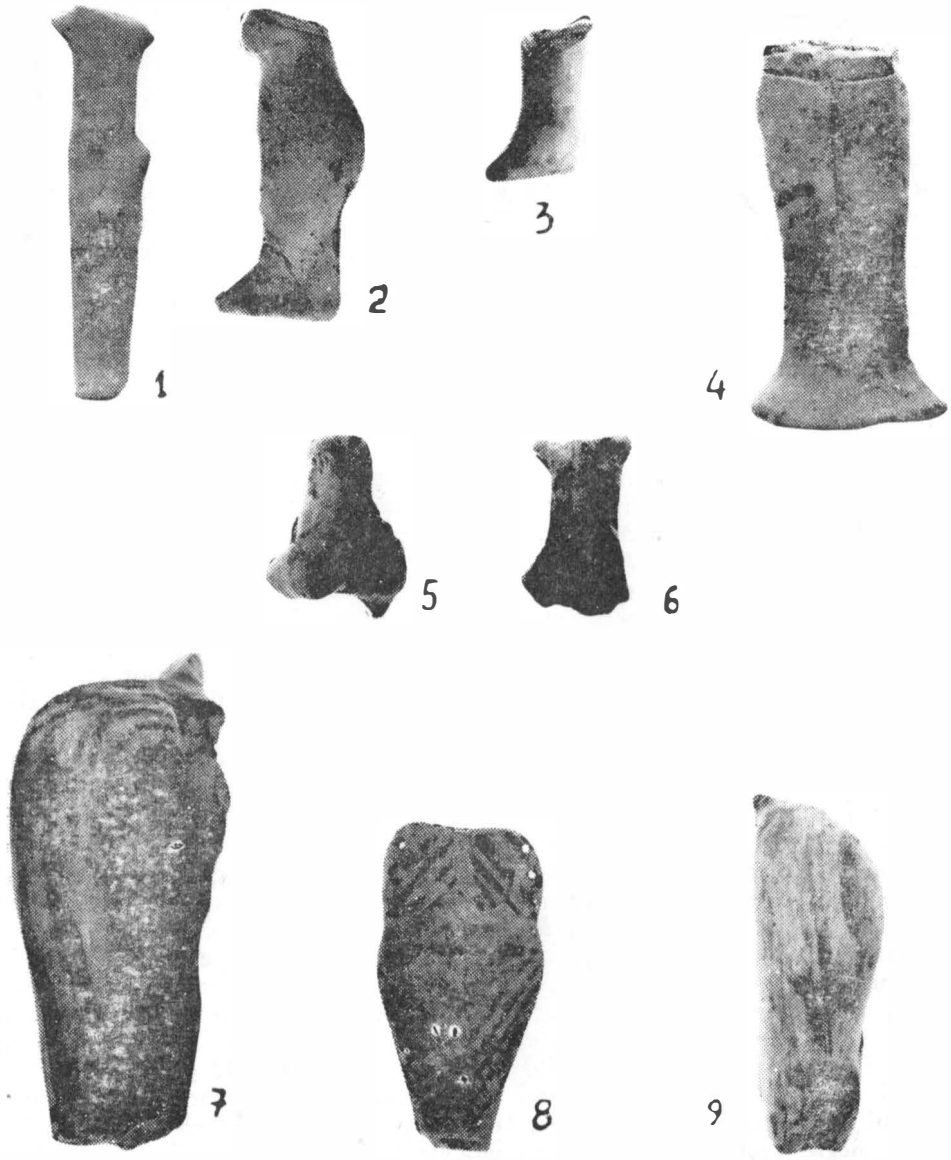

Fig. 7 Plastică antropomorfă şi zoomorfă : 1, locuinţa 3 ; 2, 8, locuinţa 2 ; 3, 6, groapa 7 ; 4, groapa 11 ; 5, groapa 8 ; 7, groapa 12 ; 9, groapa 10

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

faza B1[9]. Motivul „spiralelor conjugate" este de asemenea frecvent și pe ceramica din faza B2 de la Podei (Tg. Ocna)[10].

Celelalte străchini, în pastă brună-gălbuie sau brună-roșie, sînt decorate la exterior cu motivul „elipselor cu tangente". Două exemplare au fața externă acoperită cu fond de culoare brună lustruită (fig. 8/4 ; 10/5). Banda tangentelor, trasată prin linii groase negre (fig. 10/5) sau roșii (fig. 8/4), elipsele formate numai din banda liniară a conturului (fig. 10/5) și umplerea compactă a pînlniilor cu culoare neagră amintesc decorul eliptic al străchinilor din faza AB2 în stilul subgrupelor δ. Însă, limitarea spațiului elipselor prin segmente negre la limita de sus și de jos (fig. 8/4) și „arcurile negative" cruțate ca motive anexe în pînlniile superioare și inferioare, în formă de bandă îngroșată la mijloc (fig. 10/5), sînt caracteristice decorului eliptic pe străchinile din faza B1 grupa ε[11]. Ambele exemplare au fost desoperite în aceeași groapă cu prima strachină (fig. 8/1).

Alte două străchini din aceeași serie prezintă un decor eliptic pictat cu linii roșii subțiri, atît pe banda elipselor cît și a tangentelor (fig. 8/5 ; 10/1). Prima are decorul pictat pe fondul crem, iar a doua pe fond alb, în ambele cazuri lustruit. Elipsele au în interior „banda mediană" verticală sau oblică, decorată la fel cu linii roșii subțiri. Ambele exemplare sînt descoperite în altă groapă și decorul lor este caracteristic străchinilor de stil ε din faza B2 de la *Podei*[12].

Trei *pahare*, în pastă brună gălbuie (fig. 10/2) sau roșie (fig. 8/2—3) și acoperită cu fețuială fină sau cu fond de culoare în nuanța pastei și cu lustru, prezintă decorul metopic caracteristic paharelor cucuteniene ale grupei ε din faza B1. Cadrul metopic pictat cu negru închide două metope contigui, despărțite printr-o bandă liniară. Metopele sînt decorate la limita superioară și inferioară cu „banda orizontală" pictată cu linii roșii, la bază cu motivul „arcului negativ" cruțat cu culoare neagră, iar în colțurile inferioare cu o pastilă de culoare neagră. Decorul metopic cu pastile negre apare identic la *Frumușica*[13].

O *amforă* cu umărul boltit (fig. 11/1) este lucrată în pastă albă-verzuie și are trei zone decorative. Fața exterioară este acoperită cu fond de culoare albă, iar decorul este pictat cu linii groase și subțiri de culoare șocolatie. Zonele decorative sînt separate prin benzi late mărginite cu chenar negru gros și contopite cu benzile motivelor decorative. Zona gîtului este decorată cu segmente negre pe buza vasului și cu ghirlande la limita inferioară. Zona principală a umărului este decorată cu două elipse ogivale dispuse în dreptul torților și conturate printr-o bandă lată cu chenar gros. În interior, elipsele prezintă în partea superioară o bandă arcuită, care delimitează o „perlă circulară" decorată cu o bandă oblică de linii subțiri, iar la mijloc o bandă oblică, care delimitează două spații triunghiulare decorate cu „benzi unghiulare" de linii subțiri. Elipsele și limitele zonale determină două panouri dreptunghiulare, decorate cu motive în *X*, formate din benzi late cu chenar gros și

9 A. Nițu, Șt. Cucoș, D. Monah, *Ghelăiești (Piatra Neamț) I*, în *MemAnt*, III, 1971 fig. 17/6.
10 C. Matasă, în *AM*, II—III, 1964, fig. 14/6, 9—12 ; 22/2 ; 26/3.
11 H. Schmidt, *op. cit.*, p. 39, pl. 20/1.
12 C. Matasă, în *AM*, II—III, 1964, fig. 19/3—6 ; 20/2,6 ; 28/1—2.
13 C. Matasă, *Frumușica*, pl. XXXVIII/304.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

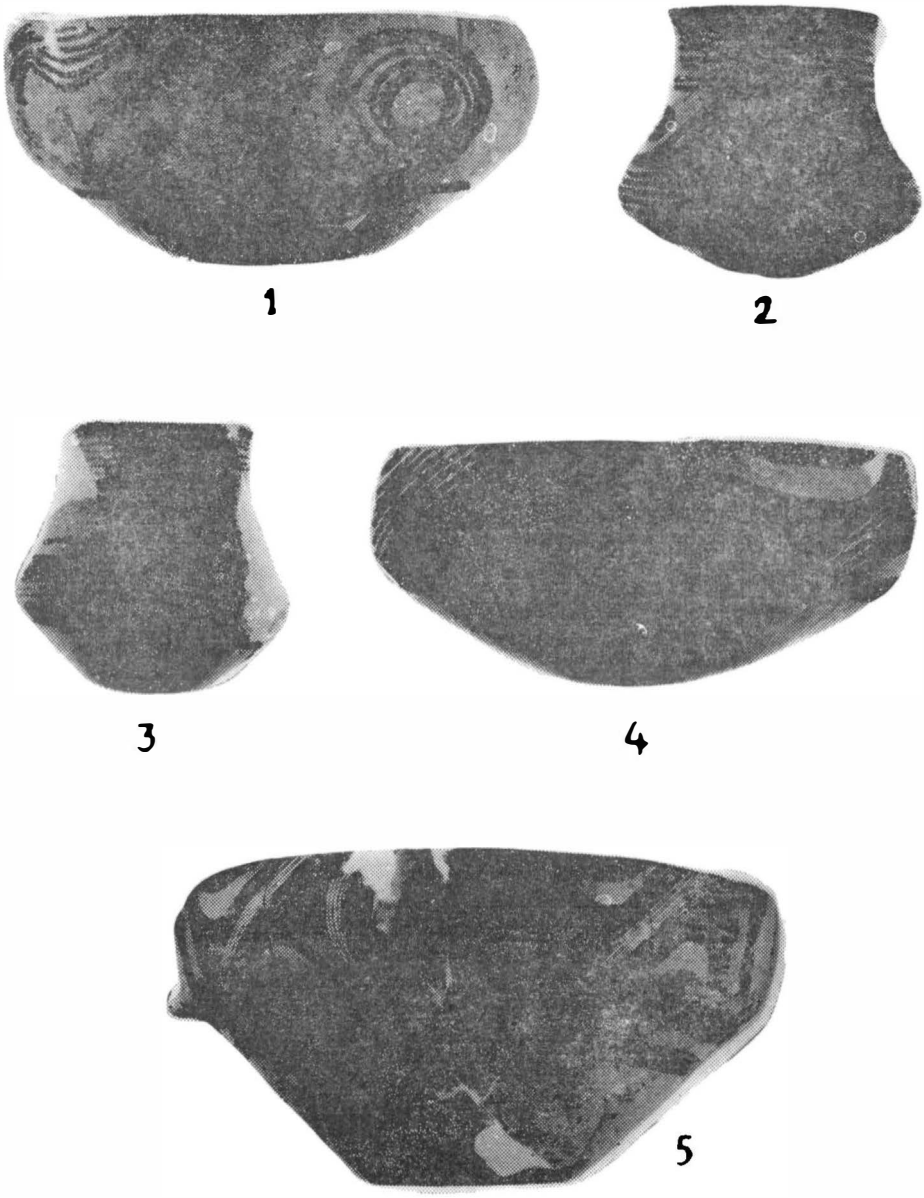

Fig. 8 Ceramică Cucuteni B 1, 4, groapa 7 ; 2, groapa 2 ; 3, groapa 3 ; 5, groapa 12

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

umplute cu linii subțiri. Zona inferioară a corpului vasului este decorată cu „motive cordiforme" legate prin tangente și prevăzute în pînlnii cu „benzi unghiulare" de linii subțiri, benzile inferioare fiind unite în ghirlandă. O linie neagră groasă decorează interiorul buzei. Forma amforei și decorul eliptic ogival cu benzi în *X* de pe umăr se întîlnesc în așezarea de la *Ghelăiești* din faza B1. Însă același decor se întîlnește pe umărul amforelor similare de stil ε în faza B2 la *Gura Văii* (orașul Gh. Gheorghiu-Dej)[14] și la *Podei*[15], iar decorul cu motive cardiforme și tangente este caracteristic zonei inferioare de pe corpul amforelor de stil ε și ζ din ultima așezare[16].

Două *vase cu umăr proeminent* sînt lucrate în pastă fină de nuanță crem deschis (fig. 10/3—4) și aparțin speciei cu pasta fină de aceeași nuanță de la *Podei* sau de nuanță albă de la Gura Văii. Ambele vase au decorul de stil liber, pictat cu negru șocolatiu și linii roșii subțiri la limita de sus și de jos a zonei gîtului. Decorul este organizat în trei zone. Zona gîtului este liberă, dar are chenarul diferit, format din grupe de două linii roșii dublate la limita superioară de o bandă hașurată oblic (fig. 10/3) sau la ambele limite de o bandă neagră cu spații ovale cruțate cu negru (fig. 10/4). Zona umărului este decorată cu „spirale cu diagonale" (fig. 10/4) sau „spirale agățate" (fig. 10/3), prevăzute deopotrivă în pînlnii cu „benzi unghiulare" de linii subțiri. Zona inferioară a corpului este decorată pe ambele vase cu linii groase oblice. Decorul apare identic pe cele două cratere similare de la *Podei* [17] și deci cele două vase de la Viișoara aparțin, ca pastă, formă și decor, grupei ε din faza B2.

Complexul ceramic al așezărilor de la Viișoara aparține celor două faze Cucuteni B1 și B2. Ceramica pictată din *faza B1* aparține grupei ε, dar prezintă elemente moștenite de pe ceramica fazei AB2 grupele γ și δ. Așezarea din faza B1 de la Viișoara este însă posterioară aceleia de la Ghelăiești, al cărei complex ceramic prezintă grupa ε asociată cu grupele γ și δ ale ceramicii AB2. Ceramica fină din faza B2 de la Viișoara prezintă numai grupa ε a ceramicii B2 de la Podei, dar desigur fragmentele corodate trebuie să prezinte și pictura de stil ζ, ca la Podei și Gura Văii.

Prin elementele formale ale decorului, ceramica de la Viișoara din faza B1 se încadrează în aspectele decorative ale ceramicii pictate din depresiunea subcarpatică a Moldovei, dar ceramica din faza B2 rămîne caracteristică numai depresiunii Trotușului.

Prin tipul de așezare pe plaiurile înalte ale depresiunii subcarpatice, așezarea Cucuteni B de la Viișoara este paralelă cu așezarea Cucuteni A2 de pe înălțimea „Cozla" de la Piatra Neamț[18].

14 A. Nițu, C. Buzdugan și C. Eminovici, *Descoperirile arheologice de la Gura Văii (Municipiul Gh. Gheorghiu-Dej)*, în *Carpica*, 1971, fig. 22/3.
15 C. Matasă, în *AM*, II—III, 1964, fig. 10/2 ; 14/3 ; 26/4.
16 *Ibidem*, fig. 27/2,4 ; 29/1.
17 *Ibidem*, fig. 12/1 ; 18/7.
18 A. Nițu, I. Zamoșteanu, M. Zamoșteanu, *Sondajele de la Piatra Neamț*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 361, fig. 3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

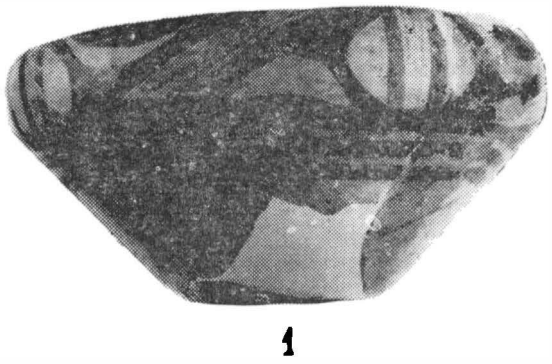

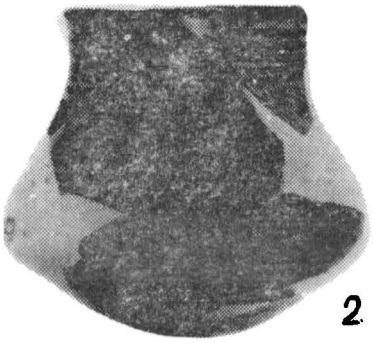

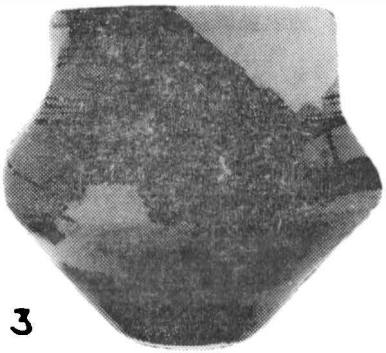

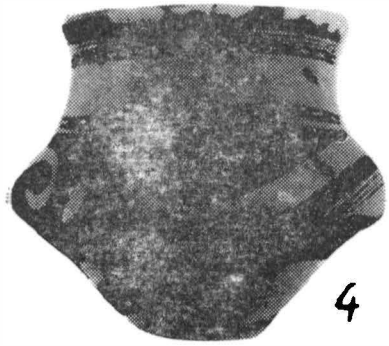

Fig. 10 Ceramică Cucuteni B : 1, groapa 12 ; 2, 5, groapa 7 ; 3—4, şanţul I

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

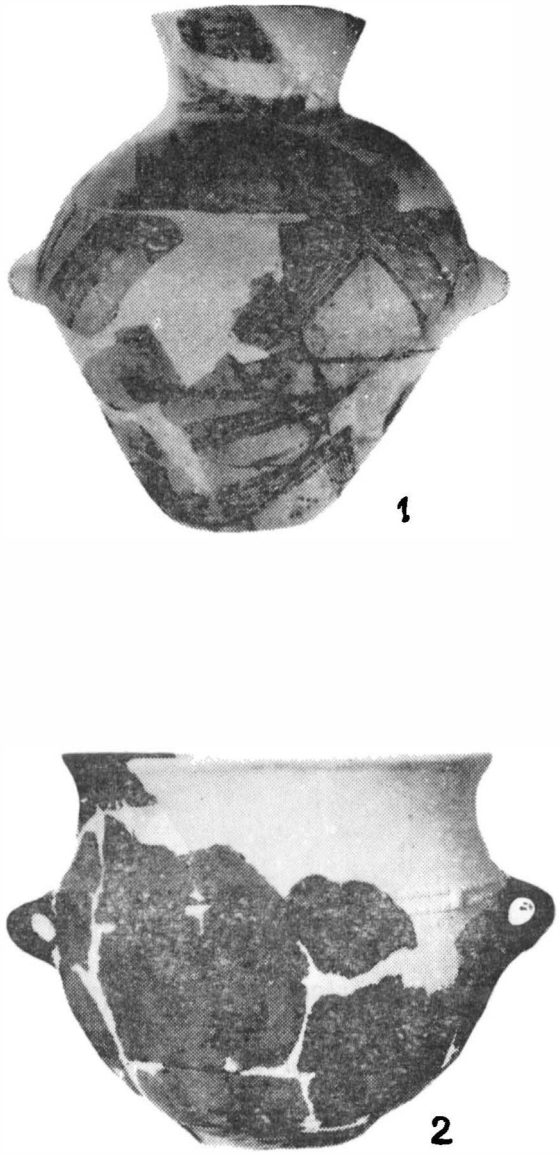

Fig. 11 Ceramică Cucuteni B (1) şi Gorodsk-Usatovo (2): 1, locuinţa 3; 2, locuinţa 4

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1

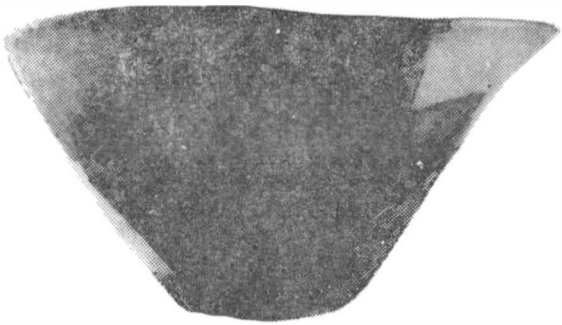

Fig. 9 Vas Cucuteni B din groapa 7

L'ÉTABLISSEMENT CUCUTÈNIEN DE VIIȘOARA (TG. OCNA)

Résumé

L'établissement cucuténien a été installé sur l'un des hauts-lieux *(plai)*, comme l'indique son nome de „Mastacăn" *(bouleau* „mesteacăn"), dans la dépression du Trotuș, au-dessus du village de *Viișoara*.

Le sondage a trouvé *4 habitations* de 7×5 m, sans plate — forme, aux murs en pisé sur le sol naturel. À l'intérieur se trouvent un ou deux *foyers* en argile, parfois enduite sur un lit de caillou. Dans le sol argileux se détache nettement le contour des *fosses* ménagères.

L'*outillage*, trop habituel et peu nombreux, comprend toutefois quelque bois de cerf bien travaillé (fig. 4/1) et même deux pièces en cuivre. De *pierre* sont les meules dormentes en gros galets (fig. 2/1), les haches plates (fig. 3/7) et un burin (fig. 3/8) en roc tendre poli. Le *silex* taillé procure des lames (fig. 3/5—6), des racloirs et des grattoirs (fig. 2/2—6) et aussi une amulette. Enfin, des poinçons en *os* (fig. 3/1—4) et même des perles en os. On modèle en *argile* des poids ovoïdaux

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

perforés au bout ou circulaires au trou central, pour le métier à tisser et le filet. Très précieux sont le burin (fig. 4/2 et 5/1) et la lame d'un poignard (fig. 4/3 et 5/2) de *cuivre* patiné de vert-de-gris.

La *plastique* en argile apparaît bien représentée, par 20 figurines *anthropomorphes* du style maniériste de la phase B (fig. 6/1—8, 10—12), quelques unes peintes en lignes noires sur la pâte rouge (fig. 6/9 ; 7/8) ou sur un fond blanc (fig. 7/7, 9). La plastique *zoomorphe* est représentée seulement par deux figurines rudimentaires (fig. 7/5—6).

Le complexe de la *céramique* appartienent au groupe ε des phases Cucuteni B1 et B2. La céramique de la *phase B1* contient des formes différentes, mais peintes dans le style du groupe ε. Les *écuelles* (fig. 8/1, 4—5 ; 9 ; 10/1,5) présentent des éléments formatifs et des procédés de stylisation, sous le rapport de la pâte et de la technique picturale, hérités de la céramique de la phase AB2 sous-groupes δ (fig. 8/1, 4 ; 10/5) ou même du groupe γ (fig. 9). Les *verres* (fig. 8/2—3 ; 10/2) sont décorés en style ε. La pâte céramique est blanchâtre et recouverte d'un fond de couleur de la même nuance (fig. 8/1), ou brune et recouverte du fond de la même couleur (fig. 8/4 ; 10/5). La surface du vase ou la couleur de fond sont bien polies. Comme d'habitatude, la couleur du fond a des nuances, blanche ou crème, tout comme la couleur du décor a des nuances brunes pour les lignes noires ou rouges.

La céramique de la *phase B2* contient des *écuelles* de style ε pur (fig. 8/5 ; 10/1), des *amphores* aux éléments deltoïdes (fig. 11/1), déjà fixés sur les formes similaires de style ε de la phase B1, enfin des *vases à l'épaule proéminente* de style ε (fig. 10/3—4). La pâte fine peut être brune et recouverte du fond de couleur blanche (fig. 8/5 ; 10/1) ou brune (fig. 8/4), mais la pâte caractéristique est de nuance crème ou blanche, à surface polie ou recouverte de couleur de la même nuance et polie (fig. 10/3—4 ; 11/1). La couleur noire du décor sur la pâte blanchâtre a toujours la nuance du chocolat.

Une découverte isolée est représentée par l'*amphore* de type *Gorodsk-Usatovo* d'une habitation (fig. 11/2).

Par les caractéristiques de la pâte, à l'aspect du caolin, et du décor réticule en bandes blanches communiantes aux bandes des limites des zones décoratives, avec des interstices ornés de bandes linéaires, les aspects décoratifs de la céramique des deux phases B1 et B2 (fig. 8/1 ; 9 ; 11/1) sont tout à fait propres à la dépression sous-carpathique ou même de la dépression du Trotuș.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1 — Plan de fouilles et profil stratigraphique de la paroi est du fossé 1 1, sol végétal ; 2, sol brun-noir de la couche cucuténienne ; 3, sol argileux brun stérile ; 4, sol argileux jaune stérile ; 5, surfaces des parois en pisé des habitations ; 6, fosses ménagères Cucuteni B.
Fig. 2 — Outils en pierre et en silex : 1, habitaton 2 ; 2, 4, fosse 4 ; 3, 7, fossé 1 ; 5—6, fosse 5.
Fig. 3 — Outils en os, silex et pierre : 1, fosse 10 ; 2, fosse 8 ; 3, 8, fosse 11 ; 4, fosse 7 ; 5, fosse 4 ; 6, habitation 2 ; 7, habitation 3.
Fig. 4 — Outils et armes en bois d'animal et en cuivre : 1, fosse 8 ; 2, fosse 4.
Fig. 5 — Burin et poignard en cuivre : 1, fossé 4 : 2, fossé 8.
Fig. 6 — Plastique anthropomorphe : 1, 5, 8, fossé 1 : 2, 12, habitation 3 ; 3, fosse 8 ; 4, 7, 9, fosse 7 ; 6, fosse 13 ; 10, fosse 11 ; 11, fosse 9.
Fig. 7 — Plastique anthropomorphe et zoomorphe : 1, habitation 3 ; 2, 8, habitation 2 ; 3, 6, fosse 7 ; 4, fosse 11 ; 5 fosse 8 ; 7, fosse 12 ; 9, fosse 10.
Fig. 8 — Céramique Cucuteni B : 1, 4, fosse 7 ; 2, fosse 8 ; fosse 3 ; 5, fosse 12.
Fig. 9 — Vase Cucuteni B de la fosse 7.
Fig. 10 — Céramique Cucuteni B 12, 2, 5, fosse 7 ; 3-4 fosse 1.
Fig. 11 — Céramique Cucuteni B (1) et Gorodsk-Usatovo (2) 1, habitation 3 ; habitation 4.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UN MORMÎNT DIN EPOCA BRONZULUI DESCOPERIT ÎN DEPRESIUNEA ONEȘTI

C. BUZDUGAN și C. EMINOVICI

Renumită prin bogăția monumentelor sale arheologice, depresiunea subcarpatică Onești a constituit, în perioada 1958—1965, obiectivul unor intense cercetări de teren, al căror rezultat firesc a fost descoperirea, pe terasele rîurilor Trotuș, Oituz, Cașin și Tazlău, a numeroase obiective de interes arheologic[1]. În unele dintre aceste obiective, importante prin valoarea deosebită a materialelor descoperite, au fost efectuate cercetări metodice. Printre acestea se impune a fi amintită așezarea de la Gura Văii (municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej)[2], locuită neîntrerupt din neolitic pînă în Latène-ul getodacic.

Cercetările din campania anului 1970, efectuate în partea de sud-vest a așezării, unde erau concentrate resturile de locuire aparținînd neoliticului, au prilejuit descoperirea a numeroase și importante materiale arheologice. Pe lîngă materialele caracteristice diverselor niveluri de locuire, a fost surprins, spre limita de sud a așezării neolitice, un mormînt de înhumație din perioada bronzului mijlociu. Cercetarea acestui obiectiv a făcut posibilă desprinderea următoarelor observații, pe care considerăm util să le consemnăm aici, dat fiind faptul că — așa după cum vom vedea în cele ce urmează — ne aflăm în fața unei descoperiri dintr-o categorie mai puțin cunoscută pînă acum pe teritoriul țării noastre.

Groapa mormîntului, săpată în solul galben-nisipos, pînă la adîncimea de 0,90 m față de suprafața actuală a solului, are forma aproape rectangulară, cu colțurile rotunjite, iar laturile de 1,80 x 0,80 m. La partea superioară, pînă la adîncimea de 0,75 m, ea a fost distrusă de o groapă cu resturi menajere din perioada Latène. Fără a deranja scheletul, săparea acestei gropi în cea de a doua epocă a fierului a avut totuși o influență negativă asupra stării lui de conservare, lipsindu-ne, totodată, de posibilitatea de a constata dacă mormîntul a avut sau nu vreun semn care să-i indice existența. Pe fundul gropii sepulcrale au fost așezați, de jur împrejur, bolovani mari de

1 C. Buzdugan, *Descoperiri arheologice în depresiunea Onești*, în *Carpica*, 1968, p. 101—110.

2 A. Nițu, C. Buzdugan și C. Eminovici, *Descoperirile arheologice de la Gura Văii (municipiul Gh Gheorghiu-Dej)*, în *Carpica*, 1971.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

piatră de rîu, sprijiniţi de pereţi (fig. 1). După felul cum sînt dispuşi, aceşti bolovani reprezintă resturile unei „construcţii" funerare, distruse la partea superioară de groapa Latène.

În groapă se afla un singur schelet, în poziţie chircită, aparţinînd unui adult, culcat pe stînga şi orientat cu capul la nord-vest şi picioarele înspre

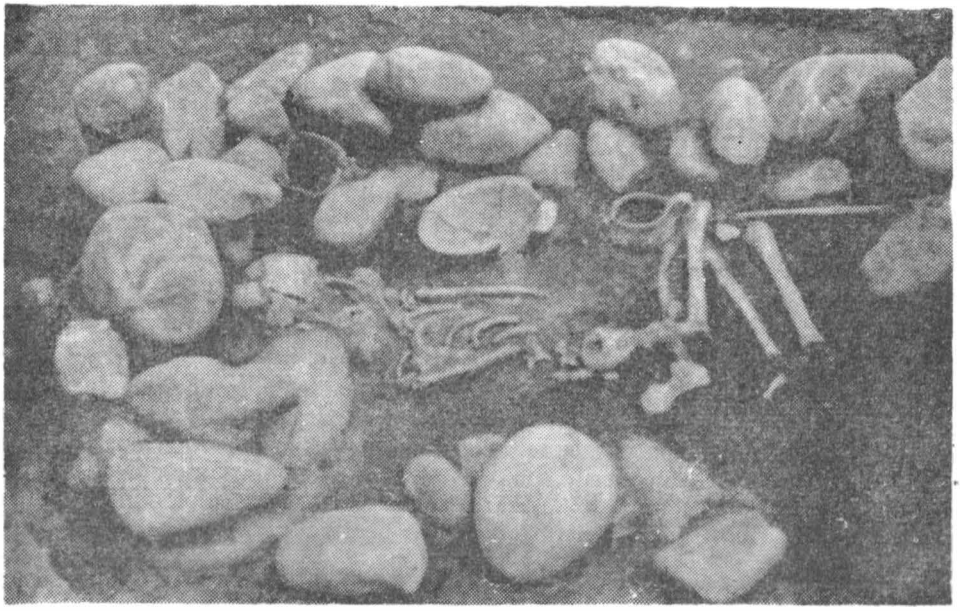

Fig. 1 Mormîntul cu amenajări de piatră descoperit la Gura Văii

sud-est. Braţul drept era uşor înclinat spre regiunea lombară, iar stîngul adus pe lîngă corp ; coloana vertebrală era uşor curbată, iar picioarele chircite.

Scheletul aparţine unui individ de talie mijlocie ; printr-un studiu antropologic vor putea fi determinate dimensiunile metrice şi caracterele sale morfologice.

Sub craniul defunctului se afla un topor de piatră. În partea de nord a craniului, la aproximativ 0,20 m, era un vas cu gura în sus, în interiorul căruia se găseau cîteva vertebre de animal, reprezentînd resturile ofrandelor depuse în timpul înmormîntării. Aceeaşi menire o va fi avut, desigur, şi un pahar de lut, descoperit în poziţie oblică, cu marginea sprijinită pe maxilare. Lîngă cutia toracică, pe direcţia vasului amintit, se găsea o strachină cu gura în sus, iar la îndoitura genunchilor se afla o ceaşcă, puţin înclinată spre nord.

Toporul, prelucrat dintr-o gresie albicioasă, cu tonuri vineţii, are forma ovoidală, fiind prevăzut cu o gaură transversală (fig. 2/1). Dimensiunile sale sînt de 5,5 x 3,5 cm.

Vasul descoperit în partea de nord a craniului, lucrat dintr-o pastă grosolană, de culoare brun-gălbuie, are forma de „sac". Buza, puţin răsfrîntă, este prevăzută cu alveole mici deasupra. Pe umărul vasului se întîlneşte un brîu în relief, cu crestături subţiri, dar neglijent executate (fig. 2/5). Înălţimea

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

vasului este de 11,2 cm, diametrul gurii de 13,8 cm, iar cel al fundului de 6 cm.

Lucrată dintr-o pastă fină, bine frămîntată, de culoare neagră, ceaşca, lustruită pe suprafaţa exterioară, are două torţi supraînălţate cu şa (fig. 2/3).

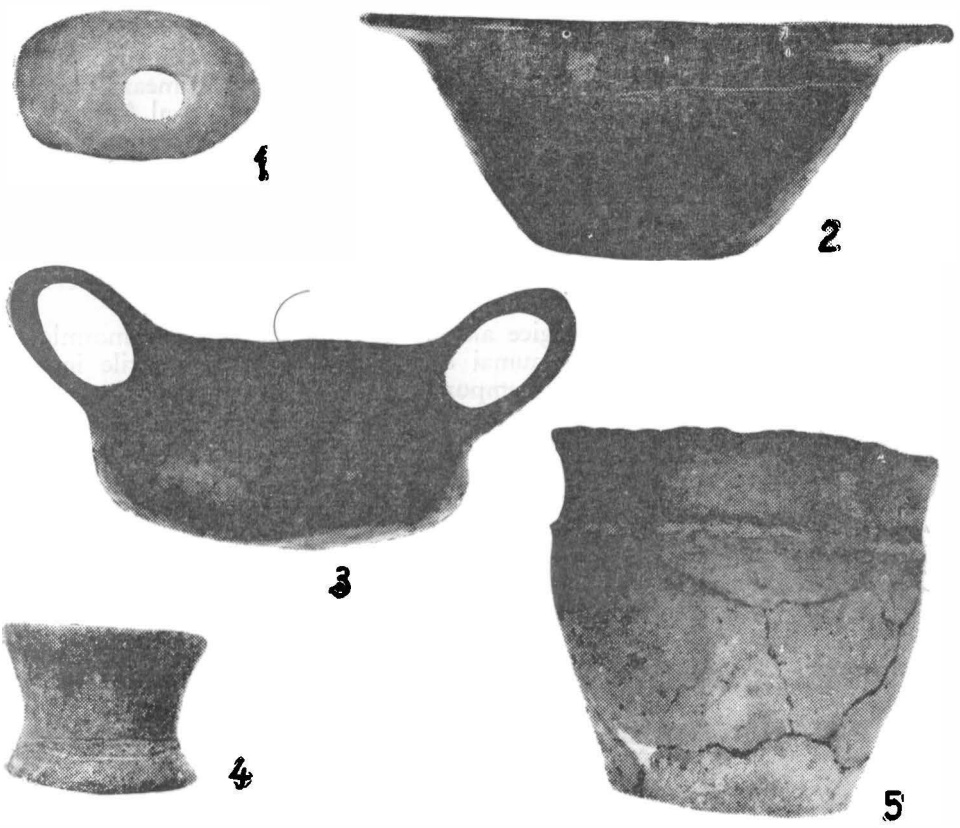

Fig. 2 Inventarul mormîntului

Pe umărul ceştii deosebim un ornament constînd din două linii orizontale incizate. Ceaşca are înălţimea de 7,5 cm, iar diametrul gurii de 9,5 cm.

Strachina, lucrată dintr-o pastă asemănătoare cu cea din care a fost făcută ceaşca, are corpul tronconic, cu deschiderea largă şi buza mult răsfrîntă (fig. 2/2). Fundul este plat şi puţin îngroşat. O linie orizontală incizată, dispusă pe partea superioară a străchinii, constituie singurul motiv ornamental. Strachina are înălţimea de 7,7 cm, diametrul gurii de 23 cm, iar cel al fundului de 8,7 cm.

Paharul a fost făcut din pastă grosieră degresată cu cioburi mărunt pisate, de culoare brun-cenuşie. El are forma tronconică cu marginea dreaptă, iar fundul plat (fig. 2/4). Pe partea inferioară se află două linii orizontale inci-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

zate. Înălţimea paharului este de 4 cm, diametrul gurii de 7 cm, iar cel al fundului de 6,7 cm.

Tipul de mormînt, specific culturii Monteoru din perioada mijlocie a bronzului, se înscrie în categoria descoperirilor cunoscute mai întîi datorită cercetărilor efectuate în cimitirul nr. 2 de la Sărata—Monteoru[3] din Muntenia şi mai apoi a celor de la Bonţeşti[4] din Moldova, la care se adaugă necropola de la Cîndeşti (Vrancea)[5], identificată recent. Elementele caracteristice pentru grupa descoperirilor menţionate, ca şi pentru mormîntul care formează obiectul articolului de faţă, le constituie atît ritul de înmormîntare al înhumaţiei în poziţie chircită, cît mai ales amenajările gropilor sepulcrale cu pietre, ceea ce pe drept cuvînt, după părerea noastră, a determinat pe unii specialişti să le considere *morminte cu cromleh*[6]. Din acest punct de vedere observaţiile făcute asupra mormîntului de la Gura Văii, parţial distrus în timpul săpării gropii Latène, au rămas incomplete. Cu toate acestea socotim că resturile păstrate in situ sînt suficiente pentru reconstituirea imaginii a ceea ce reprezintă de fapt un mormînt cu cromleh şi deci el trebuie interpretat ca atare.

Prin trăsăturile formal-tipologice ale inventarului său ceramic, mormîntul de la Gura Văii se leagă strîns numai de unele dintre descoperirile incluse în grupul amintit, dovedind o contemporaneitate de faze în cadrul aceleiaşi culturi, mai ales cu descoperirile de la Sărata—Monteoru şi Bonţeşti. Astfel, ceaşca cu două torţi supraînălţate şi cu decor constînd din linii orizontale incizate îşi găseşte corespondent în formele similare provenite din mormîntul nr. 2 de la Bonţeşti[7], încadrat, ca şi cimitirul nr. 2 de la Sărata—Monteoru, în faza Monteoru I a[8].

Pe baza analogiilor constatate mormîntul de la Gura Văii trebuie încadrat în faza Monteoru Ia, deşi în inventarul său se observă elemente specifice fazei anterioare. Prezenţa acestora nu poate influenţa însă încadrarea propusă, ele explicîndu-se ca o persistenţă firească a unor elemente mai vechi în cadrul formelor noi, în plină afirmare.

UNE TOMBE DE L'ÉPOQUE DU BRONZE DÉCOUVERTE DANS LA DÉPRESSION D'ONEŞ I

Résumé

Les recherches effectuées en été de 1970 dans une vieil habitat humain, situé sur la terrasse inférieure du Trotuş, à une distance de 1,5 kilomètres Est du centre de la commune Gura Văii (municipe Gh. Gheorghiu-Dej) ont occasionnée la découverte des importants matériaux archéologiques qui datent de néolitique

3 Ion Nestor, în *Raport asupra activităţii ştiinţifice a Muzeului naţional de antichităţi în anii 1942 şi 1943*, Bucureşti, 1944, p. 20—29, fig. 1 şi 2.

4 Gh. Bichir, *Raport asupra cercetărilor de la Bonţeşti*, în *Materiale*, V, 1959, p. 257—263, fig. 2.

5 Informaţiile despre necropola monteoreană cu morminte amenajate cu pietre de la Cîndeşti le datorăm Marilenei Florescu, cercetător la Institutul de istorie şi arheologie din Iaşi, pe care o asigurăm şi pe această cale de recunoştinţa noastră.

6 Adrian Florescu şi Marilena Florescu, *Sondajul de la Gîrceni*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 227.

7 Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 259, fig. 3/3—4.

8 *Ibidem*, p. 258; pentru încadrarea cimitirului nr. 2 de la Sărata-Monteoru vezi E. Zaharia, *Die Lockenringe von Sărata-Monteoru und ihre typologischen und cronologischen Bezienhungen*, în *Dacia*, N.S., III, 1959, p. 112.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

jusqu'à période Latène. Outre les matériaux caracteristiques pour divers niveaux d'habitation, a été découverte une tombe de l'époque du bronze. La fosse de la tombe, détruite à la part supérieure, a été aménage avec des pierres de rivière. On y a trouvé un seul squalette en position accroupie, couché sur la gauche, orienté Nord-Ouest-Sud-Est. L'inventaire de la tombe consiste en un hache en pierre blanchâtre, deux vases, une écuelle et une verre. Après son l'inventaire céramique, la tombe appartient à la phase I a de la civilisation Monteoru.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Tombe avec des aménagements en pierre découverte à Gura Văii.
Fig. 2. — L'inventaire de la tombe.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA DĂDEȘTI (JUD. BACĂU)

MARILENA FLORESCU și VIOREL CĂPITANU

În anul 1963, paralel cu săpăturile arheologice efectuate la Lichitișeni [1], s-a cercetat și stațiunea de la Dădești, unde se semnalase la suprafață fragmente ceramice și obiecte aparținînd epocilor neolitic, bronz și hallstatt.

Ținînd seama de faptul că cercetările de suprafață indicau existența unor așezări de scurtă durată și ale căror resturi de locuire erau destul de sporadice, săpăturile efectuate aici au avut doar caracterul unui mic sondaj de recunoaștere.

Stațiunea de la Dădești este situată pe platoul dealului Dădești, care spre deosebire de celelalte așezări situate pe terasa medie sau superioară a pîrîului Berheci, nu are totuși un aspect dominant, pentru a o putea încadra în categoria așezărilor — „cetățui" frecvente totuși în această zonă. Stațiunea la care ne referim se află la circa 1,5 km sud de punctul denumit „Pe Tablă" din marginea satului Lichitișeni unde s-au efectuat cercetările de mai mare amploare. La circa 2 km nord se găsește satul Dădești iar la vest satul Năzărioaia.

Sondajul de la Dădești s-a limitat la secționarea stațiunii cu un șanț lung de 83 x 1 m, cu casetele adiacente (fig. 1).

Din punct de vedere stratigrafic s-au obținut următoarele date : stratul brun-cafeniu cu resturi arheologice nu depășește 40 cm, el fiind acoperit de solul vegetal a cărui grosime atinge 10-15 cm și succedat de solul galben-cafeniu sau galben cu concrețiuni calcaroase. Stratul arheologic conține sub formă de enclave, resturile de locuire hallstattiene și din epoca bronzului.

În schimb așezarea neolitică ocupă uniform întreaga suprafață a platoului, cu toate că resturile arheologice nu dovedesc nici în acest caz o locuire intensă și de lungă durată.

---

* Sondajul a fost efectuat de, către Marilena Florescu care a redactat capitolele referitoare la epocile hallstatt și bronz și V. Căpitanu care a redactat capitolul privind epoca neolitică din cadrul prezentării de față.

1 Asupra cercetărilor arheologice de la Lichitișeni nu s-au dat pînă în prezent decît sumare date, cu referire îndeosebi la așezarea din epoca bronzului (vezi M. Florescu și V. Căpitanu, *Cîteva observații privitoare la sfîrșitul epocii bronzului în lumina ultimilor cercetări arheologice efectuate de muzeul de istorie Bacău, Carpica*, 1969, p. 35—41.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

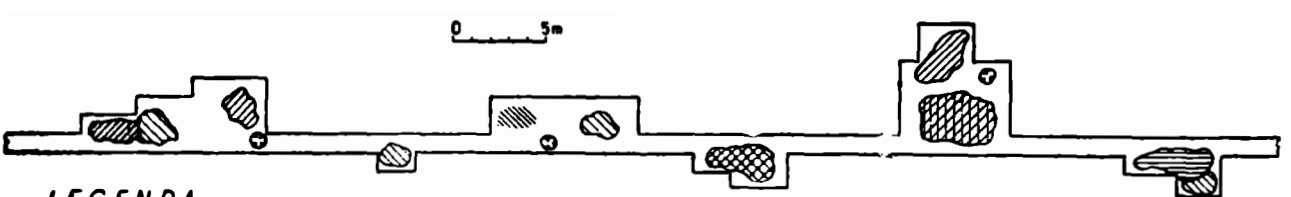

Fig. 1. Dădeşti. Planul săpăturilor (sc. 1/100)

http://www.cimec.ro / http://cimiabc.ro

A. *Așezarea hallstattiană.*

Destul de interesantă ni se pare așezarea corespunzătoare perioadei hallstattiene tîrzii identificată la Dădești. Astfel în zona situată în marginea de NE și NV a platoului s-au identificat două complexe de locuire, probabil resturi ale unor colibe, constînd din bucăți mici de chirpici cu urme de nuiele, provenind de la pereți și fragmente ceramice (fig. 2/2—3). Amintim cîteva străchini fragmentare lucrate din pastă brun-cafenie au brun-negricioasă cu mult nisip în compoziție, cu marginea buzei dreaptă sau ușor oblică, cu tendință de a fi răsfrîntă la exterior, corpul scund arcuit, prevăzute cu proeminențe plate rectangulare sau ușor ovoidale. Sînt prezente de asemenea, vasele mari, borcane, cu corpul drept sau ușor rotunjit, lucrate din pastă cu nisip și pietricele în compoziție, de culoare brun-gălbuie, sau brun-cafenie. În mod obișnuit borcanele sînt prevăzute cu brîu în relief alveolat mai rar crestat oblic. Tot aici menționăm și cîteva fusaiole bitronconice, fragmentare din lut ars precum și o tipsie de asemenea fragmentară.

Se înțelege că acest material arheologic, puțin și destul de fragmentat nu ne permite să facem considerații ample asupra așezării hallstattiene identificată prin sondajul de la Dădești. Dar ținînd seama de faptul că stațiuni similare au fost parțial cercetate în această zonă, ca de exemplu la Itu sau Dealul Năzăroaiei, putem totuși să încadrăm resturile de locuire de la Dădești în perioada hallstattiană tîrzie[2].

Comparînd puținul material rezultat din această așezare cu acela provenit din marile stațiuni hallstattiene tîrzii de la Stîncești și Cotnari, se pare că așezarea la care ne referim, este contemporană cu cel mai vechi nivel de locuire de la Stîncești[3]. Avem în vedere astfel, prezența străchinilor ale căror caracteristici tipologice sînt similare cu acelea mai frecvente în nivelul cel mai vechi de locuire identificat la Stîncești. Cu toate acestea nu putem totuși să facem afirmația certă că stațiunea hallstattiană de la Dădești se datează într-o perioadă corespunzătoare cu resturile de locuire identificate în nivelul inferior de la Stîncești. Rezervele ne sînt impuse de puținul material descoperit prin săpăturile efectuate la Dădești și din acest motiv credem că este cu mult mai indicat să facem o încadrare în linii generale.

În concluzie așezarea hallstattiană la care ne-am referit mai sus aparține perioadei hallstattiene tîrzii din Moldova, bine cunoscută totuși în această zonă prin numeroase resturi de locuire semnalate fie prin cercetările de suprafață fie prin sondaje și săpături de mai mare amploare ca de exemplu cele executate în stațiunea de la Bărboasa[4].

---

2 Vezi Marilena Florescu și V. Căpitanu, *Săpăturile de salvare de la Vultureni* (în prezentul volum).

3. Adrian Florescu și Simeon Rață, *Complexul de cetăți traco-getice (sec. V-III i.e.n.) de la Stîncești-Botoșani, Studii și materiale*, Suceava, 1969, p. 9 și urm.

4. Materialele arheologice provenind din cercetarea așezării hallstattiene de la Bărboasa sînt încă inedite. Referiri s-au făcut numai la așezarea din epoca bronzului, culturile Monteoru și Noua (Marilena Florescu și V. Căpitanu, *op. cit., Carpica*, 1968, p. 35 și urm.), precum și (Marilena Florescu, *Contribuții la cunoașterea etapelor timpurii ale culturii Monteoru din Moldova, AM*, IV, p. 39-118.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

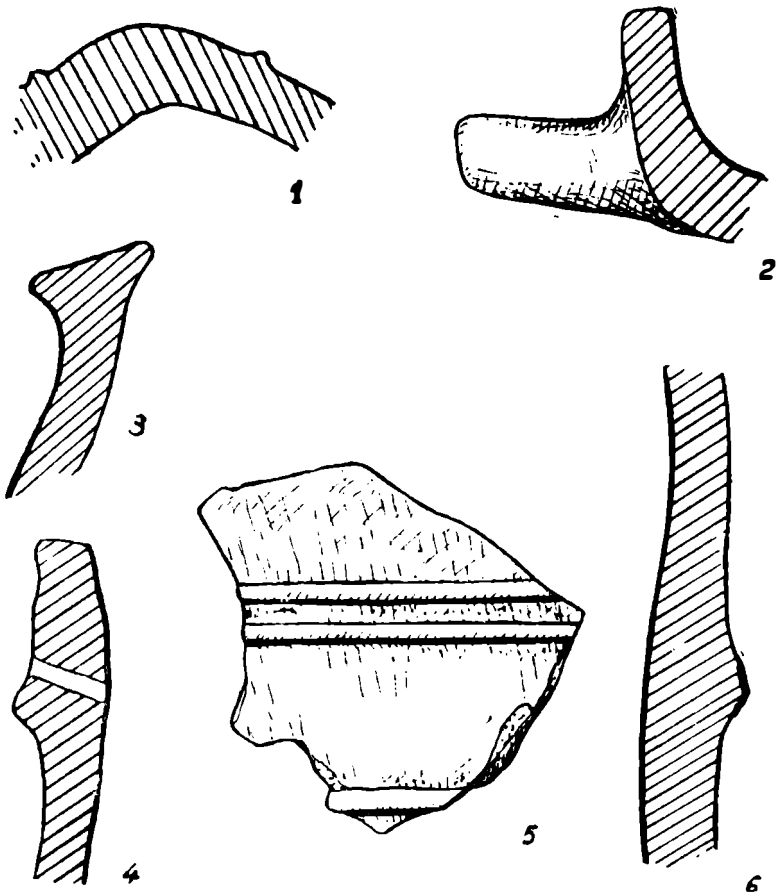

Fig. 2 Dădești : Fragmente ceramice. Cultura Folteşti II (6) ; Cultura Monteoru (1, 5) ; Cultura Noua (4) ; Hallstatt (2—3)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

B. *Epoca bronzului.*

1. Aşezarea aparţinînd culturii Noua.

În ceea ce priveşte epoca bronzului s-au identificat la Dădeşti urmele de locuire a trei aşezări aparţinînd respectiv culturilor Noua, Monteoru şi Foltesti II.

Resturile de locuire corespunzătoare culturii Noua sînt foarte sporadice, ele limitîndu-se doar la fragmente ceramice (de altfel foarte puţine) dispersate mai ales în zona sud-est a platoului.

Spre deosebire de aşezările Noua semnalate la Lichitişeni[5] sau Gura Ghionoaiei[6], care conţin două-trei nivele de locuire aici dimpotrivă constatăm resturi arheologice puţin intense. Nu au fost identificate nici locuinţe şi nici gropi cu resturi menajere, ci doar cîteva obiecte din os, (un omoplat crestat, cuţit din coastă de animal, un ac fargmentar) precum şi fragmente ceramice. Din acestea din urmă amintim mai ales pe acelea provenind de la vase în formă de sac cu unul sau două brîie în relief orizontale pe umăr sau în unele cazuri şi cu un şir de perforaţii dispuse imediat sub marginea buzei (fig. 2/4). Menţionăm de asemenea că s-au semnalat şi vase sac cu marginea buzei lăţită trasă uşor în afară şi întărită. Pe lîngă aceste categorii amintim şi fragmentele ceramice provenind de la cesti cu o toartă în bandă, trasă din buza vasului, neornamentate, lucrate din pastă bună cu puternic luciu pe ambele feţe. Această categorie bine cunoscută de altfel în repertoriul ceramicii Noua constituie unul din elementele de cultură materială ce designează persistenţa vechilor tradiţii ale bronzului mijlociu îndeosebi ale culturii Monteoru al cărei aport la geneza fenomenului Noua este de necontestat [7].

Nu putem trece cu vederea nici faptul că resturile de locuire aparţinînd culturii Noua de la Dădeşti nu fac parte dintr-o aşezare de tip „cenuşar", obişnuită acestei culturi din zona vestică a Podişului Bîrladului, ci se pare că este mai degrabă contemporană cu ultimul nivel de locuire Noua de la Gura Ghionoaiei, caracterizat la rîndu-i prin resturile locuinţelor dispersate pe întreaga suprafaţă afectată de purtătorii culturii Noua [8].

Desigur că s-ar putea pune problema că prin sondajul efectuat la Dădeşti s-ar fi putut secţiona doar interspaţiul dintre cenuşare, unde într-adevăr resturile de locuire sînt sporadice iar prelungirile lentilei cu cenuşă (nucleul cenuşarului propriu-zis) au dispărut cu totul. Dar, materialul arheologic descoperit pe întreaga suprafaţă a Dealului Dădeşti nu păstrează obişnuitele urme de cenuşă, făcînd astfel imposibilă acceptarea ipotezei potrivit căreia staţiunea Noua de la Dădeşti ar putea fi încadrată în categoria aşezărilor de tip cenuşar.

2. Aşezarea aparţinînd culturii Monteoru.

În ceea ce priveşte resturile de locuire aparţinînd culturii Monteoru, trebuie să menţionăm de la început că urmele locuinţelor ne indică la fel ca în cazurile precedente o locuire cu totul sporadică şi de scurtă durată.

5 M. Florescu şi V. Căpitanu, *Staţiunea de la Lichitişeni (Cercetări 1961-1964)* (în pregătire).

6 Marilena Florescu şi V. Căpitanu, *Cercetări arheologice la Dealul Morii, Carpica*, 1969, p. 49-81.

7 Adrian Florescu, *Contribuţii la cunoaşterea culturii Noua, AM*, II—III, p. 143—216; Idem, *Sur les problèmes du bronze tardif carpato-danubien et nord-ouest pontique, Dacia*, NS, XI, p. 59—94.

8 M. Florescu şi V. Căpitanu, *op. cit., Carpica*, 1969, p. 49—81.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Importanţa acestei aşezări nu rezultă din cantitatea materialului arheologic descoperit ci din semnalarea însăşi a staţiunii Monteoru ca atare, în această zonă a Moldovei.

Am amintit deja cu diverse ocazii că prezintă un deosebit interes identificarea în zona de vest a Podişului Bîrladului, a resturilor de locuire aparţinînd fazelor timpurii ale culturii Monteoru[9].

În această ordine de idei readucem în discuţie problema extinderii ariei de răspîndire a purtătorilor Monteoru. S-au semnalat deja aici aşezări caracteristice celor două etape ale fazei Monteoru Ic2 cu bogate şi importante resturi de locuire ca de exemplu la Bărboasa—Podul Morii[10] sau Năstăseni—Parincea[11], care dovedesc că zona amintită constituie deja spaţiul de dispersiune obişnuit al culturii Monteoru. Dar, nu putem trece cu vederea faptul că la Gura Ghionoaiei[12], sau descoperit cîteva complexe de locuire ce atestă o aşezare sporadică din faza Monteoru Ic3 (etapa a III-a), constituind astfel un argument în sprijinul ipotezei potrivit căreia încă de la sfîrşitul fazei Monteoru Ic3 purtătorii acestei culturi a ocupat aproape în întregime zona vestică a podişului Bîrladului, unele aşezări fiind apoi părăsite iar altele continuînd să dăinuie şi în cele două etape ale următoarei faze, Monteoru Ic2[13]. Aşezarea aparţinînd culturii Monteoru de la Dădeşti, se înscrie în categoria staţiunilor de scurtă durată, semnalate în această zonă. În acest sens, amintim că resturile de locuire sînt destul de sporadice, ele limitîndu-se doar la un mic complex de locuire semnalate conţin resturile de la pereţi cu urme de nuiele subţiri prăbuşiţi probabil către interior. Sub pereţi, urmele obişnuite ale unei amenajări pentru podină, nu au fost sesizate ca în alte cazuri, ci doar lipiturile de vatră ditruse şi acestea cu timpul prin efectuarea unor intense lucrări agricole în acest sector al platoului Dădeşti.

Fragmentele ceramice descoperite atestă prin caracteristicile lor, etapa a III-a a fazei Monteoru Ic3. Astfel, menţionăm în primul rînd borcanele cu gîtul înalt, marginea buzei uşor evazată şi lăţită orizontal şi în unele cazuri crestată mărunt. Linia de demarcare dintre gît şi corp este subliniată printr-o uşoară incizie dispusă orizontal. Această categorie din repertoriul formelor ceramice este lucrată din pastă bună, cenuşie, cu urme de luciu pe ambele feţe. Tot în categoria borcanelor trebuie să încadrăm şi un alt grup lucrat din pastă grosolană cu pietricele în compoziţie, cu corpul în formă de sac sau cu marginea buzei uşor evazată şi crestată adînc. La această formă de vase se aplică pe umăr un brîu crestat mărunt sau chiar o linie simplă în relief.

Cea de a doua mare categorie din repertoriul formelor ceramice identificată în aşezarea de la Dădeşti sînt ceştile lucrate de obicei din pastă bună cu luciu puternic pe ambele feţe, arsă uniform şi în general de culoare brună sau neagră. Deşi nu avem forme întregibile pot fi sesizate unele caracteris-

9 M. Florescu, *op. cit.*, *AM*, IV, p. 39 şi urm. ; M. Florescu şi V. Căpitanu, *Aşezarea din epoca bronzului de la Podul Morii-Bărboasa*, com. Onceşti, *Carpica*, 1969, p. 17—23.

10 M. Florescu şi V. Căpitanu, *op. cit.*, *Carpica*, 1969, p. 17—23.

11 Inedit.

12 M. Florescu şi V. Căpitanu, *op. cit.*, *Carpica*, 1969, p. 49—81.

13 M. Florescu, *op. cit.*, *AM*, IV, p. 39 şi urm. ; idem, *Elemente de cultură materială Wietenberg, descoperite în aşezările aparţinînd fazelor timpurii ale culturii Monteoru din Moldova, Danubius*, V (sub tipar).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tici ; menționăm în acest sens faptul că cele mai multe dintre cești au corpul scund, gura largă, fiind asemănătoare din acest punct de vedere cu acelea semnalate în etapa a II-a (clasică) a fazei Monteoru Ic3[14]. În ceea ce privește torțile, majoritatea sînt prevăzute cu prag și cu șeaua mult lățită, fiind cîte o dată ornamentate cu linii în relief asociate cu mici proeminențe conice similare cu acelea identificate într-un procentaj mai redus în etapa a III-a a fazei Monteoru Ic3 fig. 2/1,5).

Așa dar, așezarea Monteoru de la Dădești face parte din stațiunile locuite de purtătorii culturii Monteoru doar pentru o scurtă durată, ele fiind foarte repede părăsite, locuirea stabilindu-se apoi pe alte forme de teren mai favorabile [16].

3. Așezarea aparținînd culturii Foltești II.

O importanță deosebită prezintă și resturile de locuire aparținînd bronzului timpuriu (cultura Foltești II).

Ca și în cazul precedent nu este vorba aici de o stațiune bogată și intens locuită la începutul bronzului timpuriu așa cum s-a semnalat de exemplu la Bogdănești sau chiar Cotnari[17]. La Dădești este doar o așezare sporadică de scurtă durată similară acelora descoperite cu prilejul cercetărilor de la Lichitișeni[18] sau Țigănești[19].

Fragmentele ceramice descoperite aici se deosebesc net de acelea aparținînd epocii bronzului clasic, respectiv culturii Monteoru (fig. 2/6). Astfel, constatăm în primul rînd prezența ceramicii lucrată din pastă aspră cu mult nisip în compoziție, de culoare cenușie sau cenușiu-negricioasă, din care sînt lucrate borcane cu corpul în formă de sac sau cu corpul ușor rotunjit prevăzute cu barbotină la partea inferioară și cu torți tubulare pe maximum de arcuire. Într-un număr mai mic semnalăm și borcanele cu marginea buzei ușor lățită și întărită fiind prevăzute cu brîu alveolar pe umăr, lucrate din pastă bună cu puțin nisip în compoziție, cu suprafața netedă și cu urme de luciu pe fața exterioară. Această categorie ceramică se găsește într-un procentaj redus ca și în așezarea de la Bogdănești unde grupa cea mai numeroasă a ceramicii o constituie aceea lucrată din pastă aspră cu mult nisip în compoziție și de culoare brună sau cenușie[20].

Aceleiași așezări trebuie să-i atribuim și cîteva fusaiole tronconice lucrate din ceramică de calitate bună.

Dacă pentru stațiunile Monteoru sau Hallstatt identificate la Dădești, s-au semnalat totuși unele resturi de locuire constînd fie din gropi cu resturi menajere sau urme ale locuințelor de suprafață, aici s-au găsit doar fragmente

14 M. Florescu, *op. cit.*, *AM*, IV, p. 39—118.
15 *Ibidem.*
16 Ne referim aici la faptul că atît la Dădești cît și la Dealul Morii resturile de locuire din etapa a III-a a fazei Monteoru Ic3 sînt cu totul sporadice, spre deosebire de așezările situate în depresiunea Onești sau de o parte și de alta a Siretului unde stațiuni similare, contemporane, conțin bogate și intense urme de locuire, caracterizate la rîndul lor prin 2—3 nivele de locuire (vezi M. Florescu, *op. cit.*, *AM*, IV, p. 39 și urm.
17 M. Florescu în *AM*, II—III, p. 105—121 ; M. Florescu și C. Buzdugan *Bogdănești, Raport amplu*, *AM*, VII, (sub tipar).
18 Inedit.
19 Idem.
20 M. Florescu, *op. cit.*, *AM*, II—III, p. 105—121 ; M. Florescu și C. Buzdugan, *AM*, VII, (sub tipar).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ceramice dispersate pe întreaga suprafaţă săpată cît şi în celelalte zone ale platoului dealului Dădeşti.

Deşi sporadice, resturile de locuire aparţinînd bronzului timpuriu sînt de o deosebită importanţă pentru stabilirea tipului de aşezare specific culturii Folteşti II.

C. Aşezarea aparţinînd culturii Cucuteni.

Faţă de celelalte staţiuni aparţinînd epocii hallstattiene şi din epoca bronzului menţionate pînă aici, resturile de locuire neolitice sînt cele mai bogate, cu toate că ele nu indică o folosire îndelungată ca în cazul aşezărilor de la Lichitişeni şi Ţigăneşti [21]. Pe întreaga suprafaţă săpată de noi au fost identificate resturile a trei locuinţe şi două gropi menajere, distruse însă aproape în întregime de lucrările agricole. Datorită acestui fapt nu au putut fi stabilite dimensiunile şi forma locuinţelor, limitîndu-se doar să consemnăm aici cîteva detalii mai interesante. Astfel, s-a observat că platforma locuinţelor a fost constituită din loasbe groase peste care s-a aplicat un strat gros de pămînt galben nisipos amestecat cu multă pleavă, suprafaţa obţinută fiind apoi netezită prin două lutuiri succesive cu pămînt galben nisipos. Într-un singur caz, s-a observat că platforma a fost întreruptă în dreptul vetrei. De altfel acest fapt a fost consemnat şi cu ocazia cercetărilor altor aşezări neolitice ca de exemplu la Truşeşti[22]. Lipiturile vetrei dispuse direct pe sol erau constituie din pămînt galben nisipos, arse pînă la roşu cărămiziu şi groase de 3—4 cm. Ca şi în cazul locuinţelor, nu au putut fi stabilite forma şi dimensiunile vetrelor şi nici alte detalii de construcţie.

Cele două gropi cu resturi menajere sînt de dimensiuni mici (diametrele de 0,80 × 0,75 m), cu profil alveolar, a căror adîncime nu depăşeşte 1,20 m de la suprafaţa actuală a solului. În pămîntul de umplutură de culoare brun-cafenie sau brun-gălbuie cu urme de cărbune şi arsură, cenuşă, etc., sa-u descoperit bucăţi de chirpici, fragmentele unei mesuţe de cult (de formă probabil rectangulară şi cu colţurile rotunjite), fără decor, precum şi cochilii de melci, oase şi foarte puţine fragmente ceramice în general atipice şi mult corodate.

Dintre obiectele descoperite în gropile cu resturi menajere menţionăm în primul rînd un vîrf de săgeată din silex alburiu, triunghiular, cu baza dreaptă, cu retuşe pe ambele feţe şi cu retuşe oblice de întrebuinţare pe margini. Amintim de asemenea şi un grattoir din silex alburiu, pe lamă subţire, cu retuşe simple la capătul de întrebuinţare, şi un racloir cu retuşe largi de întrebuinţare pe margini.

De asemenea amintim că din sondajul efectuat aici ar rezulta observaţia potrivit căreia gropile cu resturi menajere gravitează în jurul locuinţelor.

În ceea ce priveşte inventarul propriu zis al aşezării neolitice constatăm că în afară de ceramică ce reprezintă caracteristici a două (A şi AB) din fazele de evoluţie ale culturii Cucuteni şi oferindu-ne din acest punct de vedere elementele de bază pentru însăşi datarea aşezării neolitice. Celelalte elemente de inventar sînt puţin numeroase dar destul de semnificative.

21 După observaţiile efectuate de M. Florescu (inedit).

22 Adrian Florescu şi Marilena Florescu, Şantierul arheologic Truşeşti, Materiale, VII p. 83.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Tot aici trebuie să precizăm că nu au fost sesizate deosebiri în ceea ce privește trăsăturile tipologice ale obiectelor din piatră sau os, identificate în cele două nivele de locuire neolitice de la Dădești, pentru a ne obliga la prezentarea lor separată. Inventarul litic al așezării se rezumă la cîteva topoare din marnă de culoare alb-gălbuie de formă trapezoidală cu secțiunea lenticulară și tăișul ușor curbat, șlefuite cu multă îngrijire pe fețele late și prevăzute cu ciopliturl largi pe fețele înguste. Amintim în continuare și două dăltițe lucrate tot din marnă, de formă quasi-dreptunghiulare cu secțiunea rectangulară și cu colțurile rotunjite, finisate printr-o șlefuire atentă pe toate fețele.

Într-una din locuințe a fost descoperit și un fragment de topor de luptă lucrat din tuf vulcanic (căruia însă nu i-am putut reconstitui caracteristicile tipologice).

În ceea ce privește obiectele lucrate din os, menționăm că s-au identificat doar două împungătoare fragmentare, un corn de cerb în curs de prelucrare și un ac „?".

Tot așezării neolitice de la Dădești îi aparțin cîteva rîșnițe ovale lucrate din grezie și frecătoare de dimensiuni mijlocii din piatră de rîu obișnuită.

S-au descoperit de asemenea și cîteva obiecte din lut ars din care trebuie să amintim în primul rînd greutățile fragmentate folosite pentru plasa de pescuit, discoidale cu secțiunea ovoidală, perforate la mijloc (pentru prindere). Acestea sînt lucrate din lut galben amestecat cu multă pleavă. Nu putem trece cu vederea nici fragmentele provenind de la greutățile folosite la războiul de țesut de formă tronconică sau trunchi de piramidă, perforate vertical și orizontal, lucrate de asemenea din lut cu puțin nisip în compoziție, dar fără pleavă așa cum am semnalat în cazul precedent. În continuare trebuie să menționăm, din inventarul așezării neolitice și fusaiolele tronconice sau discoidale lucrate din lut cu mult nisip în compoziție și cîteva coluri folosite probabil ca jucării.

O atenție deosebită însă ar trebui să acordăm aici unuia din elementele principale ale inventarului și anume ceramicei care extrem de corodată nu poate prezenta un deosebit interes pentru a constitui obiectul unei descrieri ample [23].

Desigur că prin această prezentare, se înțelege că nu putem să ne permitem a rezolva problemele pe care le suscită materialul arheologic descoperit prin sondajul efectuat în stațiunea de la Dădești întrucît urmele de locuire a celor cinci așezări nu ne-au oferit întotdeauna date concludente. Cu toate acestea, rezultatul sondajului nu poate fi trecut cu vederea.

În acest caz așezarea hallstattiană atestă pe lîngă celelalte stațiuni similare identificate în această zonă geografică a Moldovei o intensă locuire în perioada hallstattiană tîrzie. Din datele pe care le avem pînă în prezent se pare că așezările deschise constituie tipul frecvent folosit de purtătorii culturii materiale traco-getice din sec. V—III î. e. n.

Resturile de locuire din epoca bronzului în aceiași măsură ca și cele precedente, contribuie la întregirea informațiilor asupra specificului tipului de așezare din zona de vest a Podișului Bîrladului. Astfel, identificarea chiar sporadică, a urmelor de locuire Noua de la Dădești vin în sprijinul ipotezei potrivit căreia într-o etapă finală a culturii Noua, pe lîngă așezările de

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tip cenuşar se întîlnesc şi altele în care locuinţele nu mai sînt grupate ci dimpotrivă dispersate pe întreaga suprafaţă a staţiunii respective.

În ceea ce priveşte aşezarea Monteoru, prezenţa fragmentelor ceramice ce pot fi atribuite etapei a III-a a fazei Monteoru Ic3 atestă împreună cu celelalte resturi de locuire semnalate la Gura Ghionoaiei, că zona vestică a Podişului Bîrladului a început a fi ocupată de purtătorii culturii Monteoru încă de la sfîrşitul celei de a III-a etapă a fazei Monteoru Ic3, pentru ca în următoarea fază de evoluţie, Monteoru Ic2, să fie semnalate aşezări bogate şi intens locuite.

În aceeaşi ordine de idei prezenţa unor urme sporadice de locuire din bronzul timpuriu (Folteşti II), deşi nu ne permit o întregire a datelor existente referitoare la cultura materială, totuşi, existenţa lor pe platoul dealului Dădeşti contribuie într-o oarecare măsură la cunoaşterea tipului de aşezare preferat de purtătorii acestei culturi.

Dintre toate aşezările semnalate la Dădeşti mai bogată şi mai interesantă este desigur aceea aparţinînd culturii Cucuteni. Cu toate că aşa cum am menţionat mai sus, în cea mai mare parte resturile de locuire au fost distruse, totuşi, observaţiile cu privire la elementele de construcţie a locuinţelor şi vetrelor, gropi cu resturi menajere şi inventar sînt destul de interesante.

Sondajul de salvare efectuat la Dădeşti nu a avut ca scop cercetarea parţială a acestei staţiuni, întrucît, se constatase deja de la început că fusese aproape în întregime distrusă de lucrările agricole, ci dimpotrivă, s-a urmărit doar menţionarea resturilor de locuire aparţinînd celor trei epoci preistorice amintite în paginile de mai sus şi îndeosebi a tipului de aşezare specific pentru fiecare din culturile semnalate aici.

LES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DE DĂDEŞTI DISTR. DE BACĂU

Résumé

Pendant l'année 1963 a été effectuée à Dădeşti un petit sondage pour obtenir des nouvelles données concernant la période préhistorique de l-espace compris entre le cours superieur et moyen de Bîrlad et ses affluents.

Par les fouilles effectuées à Dădeşti on a découvert des restes d'habitat appartenant à la période hallstattienne tardive, semblables avec ceux qui ont été mis au jour par les recherches de Itu et Dealul Năzărioaiei. Puis on a découvert quelques fragments céramiques caracteristiques pour le culture de Noua, quelques restes d'habitat appartenant au III-e étape de la phase Monteoru Ic3 et de la culture de Folteşti II (bronze encien) et de la culture Cucuteni (les phases Cucuteni A et AB).

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1 — Dădeşti. Plan général des fouilles.

Fig. 2 — Dădeşti. Fragmentes céramiques. Folteşti II (6) ; Monteoru (1, 5) ; Noua (4) ; Hallstatt (2-3).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CETĂȚI HALLSTATTIENE, RECENT DESCOPERITE ÎN ZONA DE NORD-EST A MOLDOVEI CENTRALE

ADRIAN FLORESCU și GH. MELINTE

Prin conformația sa geomorfologică, podișul central moldovenesc se prezintă ca o veritabilă fortăreață naturală. Înălțimi dominante, alternînd cu văi înguste și adînci, acoperite cu pădure de codru, toate aceste caracteristici constituie atributele unui adăpost eficient, folosit ca atare încă din timpurile străvechi de către populația autohtonă împotriva amenințărilor din afară. Tocmai acest fapt explică prezența punctelor fortificate aparținînd mil. I î. e. n., dovedită prin semnalarea cetăților de tip hallstattian.

Deocamdată, nu dispunem de un repertoriu complet al cetăților hallstattiene amplasate în această pitorească regiune — prin natura însăși a peisajului geografic — cuprinsă între Siret și Prut, delimitată la nord și la sud, respectiv de dealul Repedea și de colinele Bîrladului.

Investigațiile sînt în curs de efectuare, fie că e vorba de cercetări de suprafață fie că e vorba de săpături arheologice. Din acest punct de vedere, nu putem trece sub tăcere două importante obiective: cetățile hallstattiene de la Moșna și de la Arsura. Aceste două obiective, atît de impunătoare prin monumentalitatea lor au făcut obiectul unor săpături, deja, cu ani în urmă.

Situate în partea de NE a podișului central moldovenesc, caracterizîndu-se conform specificului cetăților hallstattiene — prin extinderea enormă a incintelor (la Arsura, aproximativ 25 ha, la Moșna circa $7\frac{1}{2}$—8 ha), ele constituiau desigur reședințele unor șefi locali a căror autoritate se extindea de jur împrejur, de la caz la caz, pe o rază de zeci de km. Îndeplinind funcția unor veritabile centre urbane — adevărate *polis*-uri ale lumii tracogetice — cetatea de la Arsura[1] a fost construită probabil în sec. IV—III î. e. n., iar aceia de la Moșna[2] într-o perioadă anterioară sec. III î. e. n.

Ținînd seama de acest cadru cronologic (sec. IV—III î. e. n.), este lesne de înțeles rolul jucat de cetățile de la Arsura și Moșna — alături de alte obiective similare din aceeași vreme — în cadrul măsurilor de apărare

1 Silvia Teodor, *Cetatea traco-getică de la Arsura (jud. Vaslui), Materiale, X.* (sub tipar).

2 Pentru cetatea de la Moșna vezi, Adrian C. Florescu și G. Melinte, *Cetatea traco-getică din a doua jumătate a mil. I î.e.n. de la Moșna, SCIV*, XIX, 1, 1968, p. 129—134.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

luate de populaţia traco-getică de pe teritoriul Moldovei atît împotriva raidurilor scitice, din sec. IV î. e. n. cît şi eventual cu scopul prevenirii pericolului bastarnic din sec. III î. e. n[3].

★

La aceste două obiective hallstattiene tîrzii mai trebuiesc adăugate încă o serie, semnalate recent (în 1967—1968), în aceiaşi zonă, respectiv în partea de NE a podişului central moldovenesc. Este vorba de cetăţile de la Creţeşti, Vutcani şi Tîrzii [4] — toate amplasate la sud de zona în care se află cetăţile de la Arsura şi Moşna — pe care le prezentăm în cele ce urmează.

1. La aproximativ 2 km spre NE de satul Creţeştii de Sus (com. Creţeşti, jud. Vaslui) şi la circa 500 m spre sud de drumul de exploatare care duce din satul Creţeşti spre locul numit „Culmea Pakinului", se află o cetate de pămînt. Locul unde se găseşte cetatea propriu-zisă se numeşte „Fundul Vlăscineasa" sau „Cetăţuie"; deasemenea oamenii din partea locului mai numesc acest obiectiv „Cetăţi" sau „La Cetăţi".

Acoperit actualmente de pădure de codru, locul pe care se află cetatea este suficient de dominant pentru a asigura vizibilitatea pînă la o distanţă de cîţiva kilometri, în deosebi spre nord, est şi vest.

Cetatea constă dintr-o incintă avînd o suprafaţă de aproximativ 5—7 ha, delimitată ca atare, de val şi şanţ, la sud, de val de est, iar la nord şi est de pante.

Valul este dispus în formă aproximativ de potcoavă, măsurînd în total o lungime de circa 300 m. Segmentul de val care delimitează latura de sud este înalt de aproximativ 4,50 — 5 m, de la suprafaţa actuală a solului, iar lăţimea bazei ajunge pînă la 15—20 m. Lungimea acestei porţiuni de val este de aproximativ 130—140 m.

Înspre exterior, ca element adiacent, valul prezintă un şanţ cu lăţimea superioară de aproximativ 15 m şi adînc, actualmente de 2—3 m.

Limita de vest a cetăţii este marcată de o pantă foarte înclinată, aproape abruptă, în zona căreia nu s-a semnalat nici un indiciu de fortificaţie artificială.

Spre nord şi nord-est incinta cetăţii este delimitată printr-o pantă mai puţin înclinată. Latura de est este marcată de un val cu lăţimea bazei de aproximativ 5—8 m şi înălţimea de 1,5—2 m.

Fiind acoperită integral de pădure, cercetările de suprafaţă în această cetate prezintă dificultăţi. Totuşi, s-au semnalat cîteva fragmente ceramice de factură hallstattiană tîrzie care ar pleda pentru datarea cetăţii de la Creţeşti eventual în sec. IV—III î. e. n., sau poate într-o perioadă imediat anterioară (sec. V (?)).

2. La aproximativ 7 km spre nord de satul Vutcani şi la circa 3 km spre est de satul Corni (com. Albeşti, jud. Vaslui), pe locul denumit „Vladnic", se află o cetate de pămînt avînd o incintă de numai 1—1,5 ha (150 × 100 m).

3 Asupra acestei chestiuni vezi Adrian C. Florescu, *Le problème des établissements fortifiés hallstattiens tardifs de la zone orientale de la Roumanie*, în *Actele celui de-al VII-lea Congres de ştiinţe pre şi protoistorice*, Praga, 1966, vol. II, p. 885—887.

4 Cercetările de suprafaţă în aceste obiective au fost efectuate împreună cu G. Melinte.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Spre deosebire de cetatea de la Crețești această cetate este situată pe un fund de vale, valea pîrîului Vladnic.

Elementele de fortificație artificială (val cu șanț adiacent) se află numai pe laturile de nord, est și sud, descriind un imens semicerc ; latura de vest și parțial aceea de nord, sînt mărginite de o pantă foarte abruptă care se confundă cu malul rîpos al pîrîului Vladnic.

În general, valul este bine păstrat, exceptînd doar capetele dinspre nord și sud care au suferit deteriorări mai mult sau mai puțin pronunțate. Lungimea aproximativă a valului — și respectiv a șanțului adiacent — este de 250—280 m ; înălțimea sa maximă este de circa 4—4,50 m, de la suprafața actuală a solului, iar lățimea bazei de 15—18 m. Lățimea superioară a șanțului adiacent ajunge pînă la 15—18 m, iar adîncimea actuală este de 1,50—3 m.

Cetatea este acoperită integral de pădure de crîng, foarte deasă, creind mari dificultăți, din acest motiv, pentru cercetările de suprafață. S-au semnalat doar cîteva fragmente ceramice de factură hallstattiană tîrzie, indicînd o încadrare cronologică aproximativ în aceeași vreme cu cetatea de la Crețești (eventual sec. IV-III î.e.n.).

3. Pe înălțimea din marginea de sud și sud-est a satului Tîrzii (jud. Vaslui), pe locul numit „Stana" s-a semnalat o altă cetate de tip hallstattian. De menționat valul de pe latura de vest și nord-vest, a cărui înălțime de la suprafața actuală a solului ajunge pînă la aproximativ 6 m. Din nefericire valul de pe această zonă care s-a păstrat destul de satisfăcător a suferit unele degradări în timpul celui de al doilea război, în urma unor săpături de caracter militar.

Cercetarea acestei cetăți, în vederea precizării datelor topografice este destul de dificilă fiind acoperită de lăstăriș foarte des. În tot cazul, spre deosebire de cetatea de la Crețești, situată doar la numai 15 km spre est, cetatea de la Tîrzii pare să aibă o suprafață interioară aproape dublă, de aproximativ 10 hectare.

De remarcat poziția foarte dominantă, asigurînd o vizibilitate perfectă pe o rază de zeci de kilometri de jur împrejur. În ceea ce privește datarea s-ar putea ca cetatea de la Tîrzii — de un tip autentic hallstattian — să aparțină unei etape eventual anterioare acelora de la Crețești și Vladnic.

Toate aceste obiective pe care le-am consemnat mai sus contribuie la completarea repertoriului cetăților de tip hallstattian de pe teritoriul Moldovei, problemă de cercetare deosebit de importantă pentru cunoașterea istoriei străvechi a regiunilor extracarpatice răsăritene în mil. I î. e. n. Faptul că ele se află la o distanță destul de redusă una de alta (de 10—15 km), este o dovadă asupra frecvenței lor în podișul central moldovenesc.

De altfel, așa după cum s-a precizat cu ocazia cercetărilor de suprafață din ultimile două decenii, prezența cetăților de tip hallstattian în zonele de stepă din nord-estul și sudul Moldovei este cu totul exclusă, ele fiind documentate numai în zonele de podiș din centrul și nord-estul Moldovei precum și în zona dintre Siret și Carpații Orientali.

Desigur că o continuare a cercetărilor pe viitor, în Moldova centrală (prin periegheze și îndeosebi prin săpături arheologice) ar contribui simțitor la completarea absolută a numărului cetăților de tip hallstattian din această parte a spațiului carpato-dunărean.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DES CITÉS HALLSTATTIENNES RECEMMENT DÉCOUVERTES DANS LA ZONE DE N-E DE LA MOLDAVIE CENTRALE

L'auteur presente quelques établissements fortifiés du typ hallstattien, qui ont été découvris à l'ocasion de recherches de surface effectuées dans les derniérs ans.

1. *Creţeştii de Sus* (com. Creţeşti, dép. de Vaslui).

Sur le lieu „Fundul Vlăscineasa" ou „Cetăţii", suité à une distance de 2 km vers S-E du vilage Creţeştii de Sus on a trouvé une cité avec une surface interieure de 5—7 ha. L'inceinte est delimitée par de valum et de fosse au S, volum sens fossé au E et NE, et de pante abrupte à l'ouest et au nord. Quelques tessons de facture hallstattiene tardive nous permetent la datation de la cité de Creţeşti probablement dans la periode du IV-e—III-e siècles av. n. è.

2. *Vutcani* (com. Vutcani, dép. de Vaslui).

Sur le lieu „Vladnic" situé à une distance de 7 km vers le N du vilage Vutcani on a trouvé une cité en terre qui date de la periode hallstattiene tardive. La surface interieure ne depasse pas 1—1,5 ha. La cité est delimitée également par le valum et fossé adjactnt à l'éception de la limite meridionale qui consiste d'une pante très abrupte.

L'hauteur de valum ne depasse pas actuellements 4—4,5 m.

3. *Tîrzii* (com. Tîrzii, dép. de Vaslui).

Au S du vilage Tîrzii aur une éminence très dominante il existe une cité en terre du typ hallstattien. Il faut mentioné les dimensions très grandes du valum de la limite de l'ouest, ainsi l'hauteur ateigne dans cette endroit 6 m. Également la surface interieure de la cité est très entendue ayant presque 10 ha.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DOUĂ CELTURI DESCOPERITE ÎN MOLDOVA

VIOREL CĂPITANU

La sfîrşitul anului 1970 am intrat în posesia a două celturi descoperite cu totul întîmplător [1].

Este vorba de un celt descoperit în comuna Tanacu, jud. Vaslui şi altul descoperit în satul Năneşti, comuna Parincea, jud. Bacău.

Celtul de la Tanacu provine din punctul „Jitari", şi se află la cca. 4 km în partea de sud a satului, în apropiere de drumul Huşului. Acolo, în 1969, a fost identificată o aşezare de la sfîrşitul epocii bronzului, bogată în resturi ceramice şi omoplaţi crestaţi, aparţinînd culturii Noua.

Descrierea piesei: Celt de tip transilvănean, varianta răsăriteană. Are gura dreaptă şi uşor îngroşată. Talia zveltă, tăişul puţin arcuit cu cîteva ştirbituri. Toarta este scundă şi porneşte de sub bordura uşor îngroşată a găurii de înmănuşare. Feţele laterale sînt decorate şi unite printr-o arcadă şi prezintă dedesubt un orificiu ovoidal — neregulat, care servea la fixarea în coadă. Pe toată suprafaţa este acoperit cu o patină de culoare verde-închis.

Celtul are următoarele dimensiuni: lungimea = 11 cm; diametrul maxim la gură = 4 cm; adîncimea găurii de înmănuşare = 6 cm; greutatea = 353 g (fig. 1).

Celtul de la Năneşti a fost descoperit în anul 1969 în punctul „Ponor" în mod întîmplător. Cu ocazia cercetărilor efectuate ulterior la faţa locului am descoperit o aşezare dacică din secolul II e.n., evident fără nici o legătură cu toporul nostru.

Descrierea piesei: Celt cu manşon, corpul zvelt şi uşor arcuit. Tăişul convex, toarta rombică şi mult alungită, fisurată la partea superioară, în apropierea ciotului, care este destul de pronunţat. Este decorat pe cele două laturi cu linii orizontale paralele, uşor reliefate, sub care urmează o bandă de alte linii verticale şi paralele în relief, reunite la partea superioară. Patina este de culoare verde închis. Lungimea = 9,6 cm; diametrul maxim la gură

1 Toporul de la Tanacu se păstrează la Muzeul şcolar din localitate, iar cel de la Năneşti în colecţia Vascan. Mulţumim şi pe această cale conducerii şcolii şi preotului Vascan pentru amabilitatea de a ne fi pus la dispoziţie pentru studiu cele două celturi.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

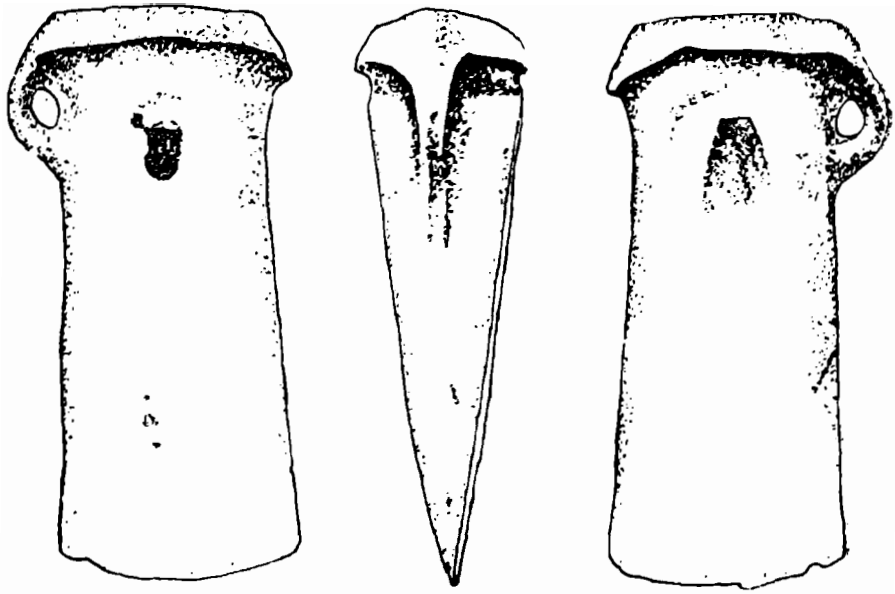

Fig. 1 Celt descoperit la Tanacu, jud. Vaslui

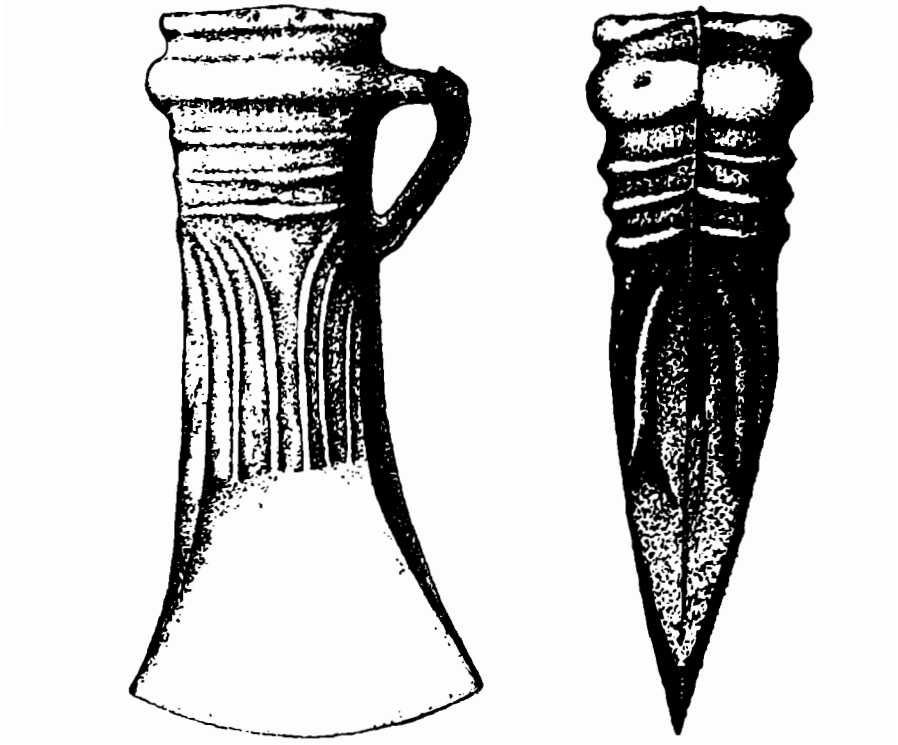

Fig. 2 Celt descoperit la Năneşti, jud. Bacău

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

= 4 cm ; adîncimea găurii de înmănuşare = 6,4 cm ; greutatea = 182 g. (fig. 2).

Celtul descoperit la Tanacu prin caracteristicile pe care le prezintă aparţine tipului şi variantei spaţiului extracarpatic şi datează de la sfîrşitul epocii bronzului, sec. XIII, î.e.n.

Ca piese analoge citărm descoperirile de la Drajna de Jos [2] şi Oinac [3] ; Muntenia ; Rîseşti [4], Ulmi-Liteni [5], Ilişeni [6], Ciorani [7], Dolţeşti [8], Ruginoasa [9], Tăvădăreşti [10], municipiul Gh. Gheorghiu-Dej [11] ; şi se încadrează în seria aşa numită „variantă răsăriteană" a celtului de tip transilvănean" [12].

Celtul de la Năneşti face parte din grupa descoperirilor de la sfîrşitul Hallstattului timpuriu şi poate fi datat în sec. X—IX î.e.n.

În Moldova această descoperire îşi găseşte analogii în descoperirile de la Bîrlad [13], Prăjeşti [14] şi Bicheşti [15].

DEUX HACHES EN BRONZE DÉCOUVERTES EN MOLDAVIE

Résumé

L'auteur présente deux haches découvertes tout à fait par hazard. Il s'agit d'un hache découvert dans la commune Tanacu du département Vaslui et d'un Bacău.
autre découvert dans le village Năneşti, la commune Părincea, de département

2 I. Andrieşescu, *Nouvelles contributions sur l'âge du bronze en Roumania. Le dépot de bronzes de Drajna de Jos et l'épée de Bucium*, în *Dacia*, II, 1925, p. 363, pl. III.

3 Silvia Marinescu-Bîlcu, *Klad bronzovih izdelii b Oinake*, în *Dacia*, N.S., VII, 1963, p. 517 şi urm.

4 M. Petrescu-Dţmboviţa, *Koneţ bronzovogo i nacialo rannejeleznogo veka v Moldave v svete poslednih arheologicesc hih raskopok*, în *Dacia*, IV, N. S., 1960, p. 157 ; idem, *Date noi relativ la descoperirile de obiecte de bronz de la sfîrşitul epocii bronzului şi începutul Hallstattului în Moldova*, în AM, II—III, 1964, p. 265.

5 Marilena Florescu, *Depozitul de obiecte de bronz de la Ulmi-Liteni*, în *A.M*,. I, p. 114 şi urm., fig. 3/5 şi 4/8.

6 Grigore Foit, *Depozitul de obiecte de bronz de la Ilişeni*, în AM, II—III, p. 461—469.

7 M. Petrescu-Dîmboviţa, *op. cit.*, p. 266.

8 I. Teştiban, *Depozitul de obiecte de bronz de la Dolţeşti*, în *SCS*, VII Iaşi, 1957, 1, p. 221 şi urm.

9 Minodora Ursachi, *Depozitul de bronzuri de la Ruginoasa*, în *Carpica*, I, 1968, p. 30, fig. 2/1-2.

10 Marilena Florescu şi V. Căpitanu, *Cercetările arheologice de la Dealul Morii*, în *Carpica*, II, 1969, p. 75, fig. 13/4.

11 C. Buzdugan, *Cîteva celturi provenite din descoperiri fortuite*, în *Memoria Antiquitatis*, II, 1970, sub tipar.

12 M. Petrescu-Dîmboviţa, *Contribuţii la problema sfîrşitului epocii bronzului şi începutul epocii fierului*, în *SCIV*, IV, 1953, 3-4, p. 460 şi urm.

13 M. Petrescu-Dîmboviţa, *Date noi relativ la descoperirile de bronzuri din Moldova*, în *AM*, II-III, p. 251-272, fig. 6/1.

14 C. Buzdugan, *op. cit.*, sub tipar.

15 Ibidem.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Le hache découvert à Tanacu appartient, par les caractéristiques qu'il présente au type et à la variante de l'espèce extra-carpathique et il peut etre daté à la fin de l'époque du bronze, XIII-ème siècle, avant notre ere.

Le hache de Năneşti fait partie du groupe des découvertes de la fin du Hallstatte prècoce et il peut être daté au X-XI-ème siècle a.n.ère.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Hache à douille découvert à Tanacu.
Fig. 2. — Hache à douille découvert à Năneşti.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

SĂPĂTURILE DE SALVARE DE LA VULTURENI (JUD. BACĂU)

MARILENA FLORESCU şi VIOREL CĂPITANU

Cu prilejul săpăturilor arheologice efectuate între anii 1961—1964, pe cursul superior şi mijlociu al Berheciului în aşezările aparţinînd epocii bronzului (culturile Monteoru şi Noua), de la Onceşti — Bărboasa[1], Dealul Morii — Gura Ghionoaiei[2], Lichitişeni[3], şi Găiceana[4], s-au efectuat şi intense cercetări de suprafaţă care au avut ca rezultat identificarea unor bogate resturi de locuire hallstattiene tîrzii[5].

Este deja destul de bine cunoscut faptul, că perioada hallstattiană tîrzie în Moldova se caracterizează prin aşezări întărite „cetăţi" cu val şi şanţ de dimensiuni impresionante cu o incintă cuprinzătoare şi în jurul cărora gravitează în unele cazuri aşezări deschise, foarte întinse ca suprafaţă [6].

În ceea ce priveşte zona situată între cursul superior şi mijlociu al Bîrladului şi afluienţii săi Berheci, Zeletin etc., deşi a fost destul de bine cercetată[7] nu s-au identificat pînă în prezent „cetăţi" cu un sistem defensiv complex (val, şanţ), ci numai aşezări deschise situate fie pe promontorii mai mult

* Săpăturile au fost efectuate în septembrie 1963 de către un colectiv format din Marilena Florescu, V. Căpitanu (Muzeul de istorie Bacău) şi M. Brudiu (Muzeul de istorie Galaţi).

1 M. Florescu şi V. Căpitanu, *Cîteva observaţii referitoare la sfîrşittul epocii bronzului în lumina ultimelor cercetări efectuate de Muzeul de istorie Bacău, Carpica*, 1968, p. 27—35.

2 M. Florescu şi V. Căpitanu, *Cercetările arheologice de la Dealul Morii, Carpica*, 1969, p. 49—81.

3 M. Florescu şi V. Căpitanu, *op. cit., Carpica*, 1968, p. 27—35.

4 M. Florescu şi V. Căpitanu, *Aşezarea neolitică de la Unguri-Găiceana* (ms)

5 Amintim astfel că o dată cu săpăturile de la Lichitişeni s-a cercetat şi zona din jurul acestei aşezări identificîndu-se cu acest prilej staţiunea de la Itu şi Năzărioaia la care ne referim mai sus, precum şi staţiunea de la Dădeşti, Gura Ghionoaiei, Tăvădăreşti.

6 Adrian Florescu, *Les problème des établissement Hallstattiens fortifiés dans la zone orientale de la Roumanie, Actes du VII-e Congrès des Siences pré et protohistoriques*, Praga, 1966, vol. II, Praga 1971, p. 885—888 ; idem, *Unele consideraţiuni privind cetăţile traco-getice (hallstattiene) din Moldova, Studii şi Cercetări istorice*, II, p. 103 şi urm.

7 M. Florescu şi V. Căpitanu, *Cercetări arheologice în judeţul Bacău, AM*, VI, p. 215—275.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sau mai puţin înalte, fie pe coama lină a dealurilor ce brăzdează regiunea amintită mai sus.

Pentru a cunoaşte chiar sub o formă generală şi incompletă trăsăturile principale ale perioadei hallstattiene tîrzii din această parte a Moldovei, s-au efectuat cîteva sondaje de salvare în aşezările identificate cu prilejul cercetărilor de suprafaţă cu atît mai mult cu cît unele din staţiunile descoperite erau distruse parţial de diferite lucrări cu caracter agricol.

În grupul aşezărilor hallstattiene cercetate în cursul anilor 1961—1964 se înscriu staţiunile de la „Itu" şi „Dealul Năzărioaiei" care constituie de altfel însăşi obiectul prezentării de faţă.

★

A. *„Itu"*.

Situată la est de satul Lichitişeni aşezarea se întinde pe o suprafaţă de circa 400 mp, pe locul denumit „Valea Itului" sau „Itu" şi care la rîndul său reprezintă o prelungire lină a dealului Itu. Mărginit de o parte şi de alta de mici izvoare locul amintit este foarte propice pentru o aşezare.

În vederea obţinerii unor date stratigrafice cît şi pentru determinarea elementelor principale referitoare la tipul de locuinţă, vetre, inventar, etc., s-a secţionat aşezarea de la est la vest cu un şanţ longitudinal, iar în sectorul de nord s-au trasat patru şanţuri paralele, în zona în care apăruseră la suprafaţă cele mai intense urme de locuire (fig. 1).

Din punct de vedere stratigrafic s-au constatat următoarele: arăturile adînci au transformat solul vegetal şi humus precum şi cea mai mare parte a solului brun-cafeniu cu resturi arheologice, într-un singur strat a cărui grosime nu depăşeşte 40 cm. Din acest motiv, resturile de locuire constînd din locuinţe, gropi, vetre, au fost în majoritatea cazurilor răvăşite, păstrîndu-se doar incidental urmele platformelor colibelor, resturi din vetre etc. Acest strat acoperă la rîndul său solul galben-cafeniu fără resturi arheologice. În sectorul de nord aşezarea hallstattiană nu a fost atît de puternic răvăşită ca în restul suprafeţei ocupate de purtătorii culturii hallstattiene. Astfel, aici există porţiuni unde stratul brun-cafeniu cu resturi arheologice, a fost răvăşit numai la partea superioară, constatîndu-se că aici, pe lîngă fragmentele ceramice hallstattiene tîrzii bucăţi de lipitură provenind de la pereţi etc., apar şi sporadice resturi de locuire mai tîrzii din sec. III e.n. (fragmente ceramice aparţinînd unor forme tipice pentru această perioadă ca : fructiere sau căni lucrate la roată din pastă fină cenuşie). Stratul arheologic corespunzător aşezării secolului III e.n. a fost probabil mai puţin intens decît cel hallstattian, el acoperind doar ca o pojghiţă subţire urmele de locuire hallstattiene şi fiind astfel distrus în întregime. În acest sector, ca şi în cazul precedent solul brun-cafeniu cu resturi arheologice este urmat de stratul galben cafeniu, galben-cleios, fără urme de locuire.

Deşi suprafaţa cercetată de noi abia atinge 200 mp şi cu toate că în majoritatea cazurilor resturile de locuinţe au fost puternic răvăşite, s-au putut face totuşi unele observaţii destul de interesante cu privire la tipul de locuinţă şi dispersiunea lor în cadrul aşezării, vetre, material arheologic etc.

În acest sens, prima observaţie ce rezultă din cercetarea aşezării hallstattiene, se referă la tipul de locuinţă. Cu toate că, aşa cum am amintit, ele

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

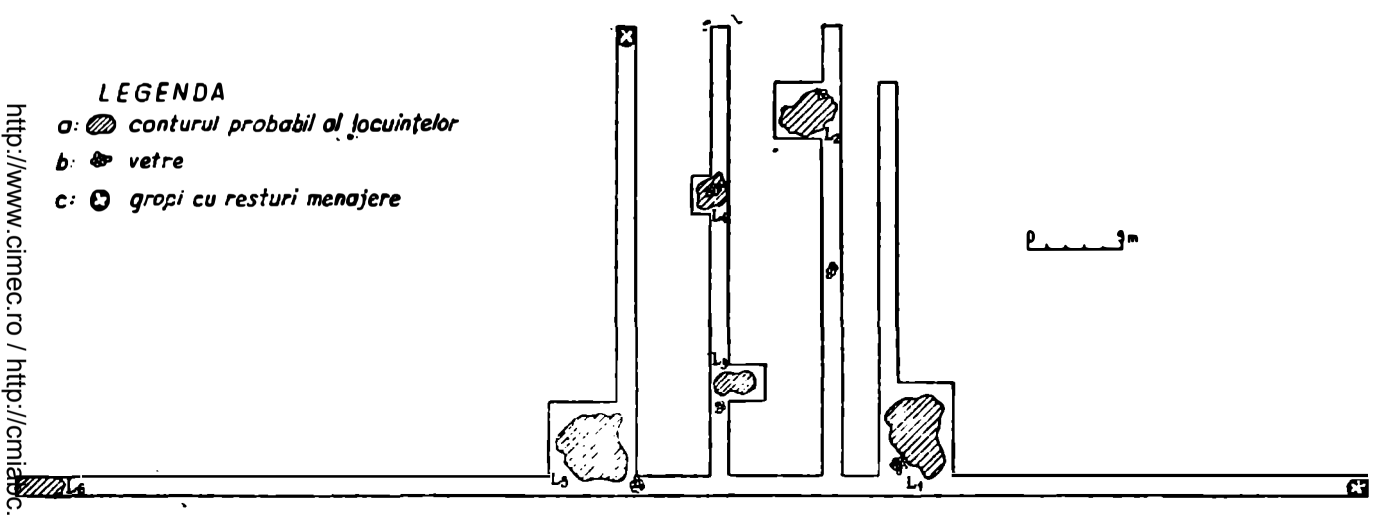

Fig. 1 Itu I. Planul săpăturii (sc. 1/100)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

au fost distruse aproape în întregime totuşi, s-a constatat că în toate cazurile avem de aface cu colibe construite destul de solid la suprafaţa solului. Unele detalii deşi puţine, asupra construcţiei lor sînt totuşi demne de relevat. Astfel, în două cazuri s-a observat că a existat o încercare de amenajare a unei platforme prin tasarea solului brun cafeniu amestecat cu solul galben-clisos şi acoperit cu un strat de lipitură subţire (a cărui grosime nu depăşeşte 5 cm) constituită probabil din lut crud. La locuinţa 1 podina, o formează însăşi solul de călcare brun-cafeniu, dar bine tasat şi uşor înălţat prin adăugarea unui strat de pămînt de asemenea brun-cafeniu. Pereţii construiţi din chirpici, nu îndeajuns de bine arşi sînt destul de solizi, grosimea lor atingînd 10—12 cm. Deşi, s-a observat că nu există nici o feţuială a pereţilor, totuşi s-a încercat o netezire a feţei interioare a pereţilor. De asemenea s-a observat că în compoziţia chirpicilor pleava şi păioasele au fost folosite ca liant principal. Vetrele locuinţelor au fost situate probabil către marginea încăperilor (resturile lipiturilor acestora, fiind identificate aproape de limitele laturilor lungi a colibelor). Este interesant de amintit că din cele opt vetre descoperite cu prilejul cercetărilor noastre cinci au fost construite cu multă îngrijire. La acestea s-a amenajat mai întîi o mică platformă din pietre plate peste care s-au aşezat lipiturile propriu-zise şi destul de groase ajungînd pînă la 6 cm. În ceea ce priveşte forma se pare că vetrele erau uşor ovale sau rotunde.

În legătură cu problema locuinţelor şi a vetrelor trebuie să scoatem în evidenţă şi faptul că în cadrul aşezării hallstattiene, colibele erau dispersate la distanţe ce variau între 20—30 m unele de altele. De asemenea, tot aici trebuie să adăugăm că în afară de vetrele situate cum este şi firesc în interiorul locuinţelor, s-au identificat şi vetre ce gravitează în jurul colibelor unele din ele fiind situate chiar în preajmă, la distanţe de 5—6 m, iar altele în interspaţiul dintre locuinţe, la circa 10 m. Ca şi în cazul precedent sistemul de construire a vetrelor exterioare era similar celui semnalat mai sus.

O altă observaţie pe care nu o putem trece cu vederea se referă la gropile cu resturi menajere. Înclinăm să credem că ele erau plasate către limitele aşezării deoarece, pe întreaga suprafaţă cercetată, nu s-au descopetrit decît două mici alveolări folosite drept gropi pentru resturi menajere, situate către marginea de sud a staţiunii, ele lipsind însă în interspaţiul sau în preajma celor şase locuinţe cercetate de noi. Menţionăm de asemenea, că gropile erau foarte puţin adîncite în solul galben-clisos (cele două alveolări surprinse nu depăşesc 80 cm de la suprafaţa actuală a solului), iar materialul arheologic descoperit cu prilejul săpării lor se limitează doar la cîteva fragmente ceramice şi oase.

În ceea ce priveşte resturile de locuire din sec. III e. n., ele constau doar din fragmente ceramice dispersate în special în sectorul de nord al aşezării. Este posibil, ca locuirea să fi fost doar de scurtă durată, aşezarea propriu-zisă fiind situată la piciorul pantei line a dealului Itu.

Deşi, sondajul pe care ni l-am propus a-l face în acest punct din comuna Vultureni, a avut ca scop amplificarea datelor referitoare la perioada hallstattiană tîrzie, totuşi, din cele prezentate pînă aici rezultă că stratul arheologic a fost în cea mai mare parte distrus. Din acest motiv, observaţiile noastre cu privire la forma şi dimensiunile celor şase locuinţe identificate sînt destul de sărace. Aceeaşi observaţie trebuie să o menţionăm şi refe-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ritor la inventarul propriu-zis al așezării. Astfel, în afară de fragmentele ceramice în majoritatea cazurilor neîntregibile (dar la care se poate reconstitui forma) și de cîteva fusaiole, nu s-au descoperit și alte obiecte lucrate fie din metal fie din os.

În aceeași ordine de idei trebuie să mai subliniem că însăși ceramica descoperită în așezarea de la Itu, ne oferă doar parțial trăsăturile esențiale ale acestei categorii de inventar din cadrul perioadei hallstattiene tîrzii din Moldova. Nu s-au identificat de exemplu nici un fragment ceramic provenit de la vase grecești (amfore, kylyx, etc) și care la rîndul lor ne-ar fi putut oferi puncte de reper concludente pentru o datare precisă; nu s-au descoperit de asemenea nici monede sau alte obiecte din fier specifice acestei perioade. Cu toate acestea ținînd seama de faptul că pentru perioada hallstattiană tîrzie din Moldova s-au cercetat totuși destul de puține așezări deschise[8], vom căuta să prezentăm în continuare cît mai amănunțit ceramica identificată în stațiune de la Itu, pentru a putea astfel oferi cîteva date mai concludente asupra acestei importante categorii din inventarul unei așezări hallstattiene.

Analizată în ansamblu, ceramica conține două categorii bine distincte, din punct de vedere calitativ. Procentajul cel mai ridicat îl atinge pasta de calitate bună cu nisip fin în compoziție, bine frămîntată arsă uniform și de culoare brună-gălbuie sau brun-roșietică. La unele forme din această categorie cum sînt de exemplu străchinile, se mai observă slabe urme de luciu pe ambele fețe. Cantitativ mai puțin numeroasă este ceramica lucrată din pastă ușor zgrunțuroasă cu nisip și pietricele în compoziție frămîntată neuniform de culoare brun-închis, brun-negricioasă. Nu s-au identificat în această așezare, fragmente ceramice lucrate din pastă fină neagră sau brună cu puternic luciu pe ambele fețe. De asemenea, în ceea ce privește tehnica de prelucrare trebuie să menționăm în mod deosebit că în această așezare nu s-a descoperit ceramica lucrată la roată.

Repertoriul de forme ceramice este destul de sărac în comparație cu acela determinat în alte stațiuni contemporane[9], limitîndu-se doar la trei prototipuri de bază cu variantele lor.

Forma predominantă o constituie borcanul, de dimensiuni mici și mijlocii. Fragmentele provenind de la borcane de dimensiuni mai mari, folosite ca vase de provizii sînt foarte puține și nu se pot reconstitui toate trăsăturile tipologice.

Borcanele prezente în inventarul așezării aparțin la trei prototipuri înrudite (fig. 3/1—10). Din punct de vedere cantitativ două prototipuri dețin același procentaj în cadrul ceramicei din acest mare grup tipologic. Astfel, menționăm în primul rînd borcane cu corpul rotunjit marginea buzei dreaptă uneori cu tendință de a fi întărită și trasă în afară, fundul îngustat față de maximum de arcuire a vasului. Decorul este variat. Constînd din brîu simplu sau alveolar așezat de obicei sub buză, pentru a delimita oarecum, umărul vasului, iar în alte cazuri poate fi așezat și vertical pe corp dar atunci el este asociat ca element secundar cu proeminențele plate. În ge-

8 În acest sens, amintim stațiunile de la Băiceni-Laiu, Onceşti-Bărboasa.
9 Conf. observațiilor lui Adrian Florescu efectuate în așezările de la Stînceşti și Cotnari.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

neral această din urmă categorie, proeminenţele, întrerup de cele mai multe ori brîul de pe umăr, ele avînd rolul de apucători dispuse simetric. În afară de brîul alveolat, într-o mai mică măsură este folosit şi brîul masiv, crestat adînc, oblic. Această manieră decorativă este întrebuinţată mai ales la vasele de dimensiuni mari.

Forma ceramică descrisă mai sus, constituie un prototip de bază din care derivă două variante înrudite. În acest sens, amintim, borcanele cu corpul uşor alungit cu tendinţă de a se îngusta în dreptul gîtului buza dreaptă neîntărită, iar fundul este de asemenea drept şi mai îngustat faţă de maximum de arcuire a corpului. La această categorie, brîul simplu, alveolar sau crestat, nu este decît prea puţin folosit, decorul fiind realizat doar din proeminenţe tronconice aşezate simetric pe suprafaţa vasului, cu precădere în jumătatea inferioară.

Mai puţin răspîndit decît forma de vas semnalată mai sus, este borcanul cu gîtul mai înalt, corpul alungit şi cu fundul prevăzut cu un început de ramă. Vasele din această categorie, sînt în general neornamentate, sau conţin ca decor doar proeminenţele tronconice, similare cu acelea semnalate la categoria borcanelor descrise mai sus.

Al doilea prototip de bază îl constituie borcanele cu corpul în formă de sac, cu marginea buzei dreaptă, însă întărită şi fundul drept, prea puţin îngustat faţă de corp. Decorul predominant, ca şi la prototipul precedent, îl constituie brîurile (unul sau două), simple sau alveolate, dispuse sub buză pentru a delimita într-o oarecare măsură, umărul vasului. Proeminenţele plate sînt de asemena folosite, fie că întrerup din loc în loc, brîul, fie constituind ele însile elementul decorativ. Acest prototip este înrudit cu o altă categorie tipologică cu deosebire că forma nouă care a derivat-o are buza uşor evazată şi cu marginea puţin răsfrîntă în afară corpul drept, fundul uşor îngustat. În afară de ornamentul obişnuit se adaugă la noua categorie de borcane un şir de găuri perforate (executate prin presiune de la exterior spre interior) dispuse orizontal sub buza vaselor.

În sfîrşit, o a treia categorie o formează borcanele de dimensiuni mici şi mijlocii cu gura evazată, marginea dreaptă şi întărită, gîtul scund corpul probabil rotunjit mai ales la partea inferioară, fundul drept. Decorul ca şi în celelalte cazuri îl constituie brîul crestat şi alveolat, destul de îngrijit executat sau simple alveole executate prin apăsare cu degetul de la exterior spre interior, aşezate în şir orizontal sub buza vaselor.

Un al doilea mare grup de forme ceramice identificat în aşezarea de la Itu îl constituie străchinile de dimensiuni mari şi mijlocii, întîlnindu-se mai rar la această categorie formele de dimensiuni mici (fig. 4/2—3).

Lucrate în mod obişnuit din pastă de calitate bună, ele se remarcă printr-o tehnică de prelucrare îngrijită. Din punct de vedere tipologic ele se împart în două categorii bine disitncte. Cele mai numeroase sînt străchinile cu corpul scund cu marginea înaltă, dreaptă apropiate ca formă de tipsii. În mod obişnuit acestea nu sînt prevăzute cu decor ci doar cu două sau patru proeminenţe plate de formă rectangulară sau plan convexă, dispuse simetric la linia de demarcare dintre margine şi corp. Menţionăm de asemenea că la unele din aceste exemplare se observă urme de luciu pe faţa exterioară.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

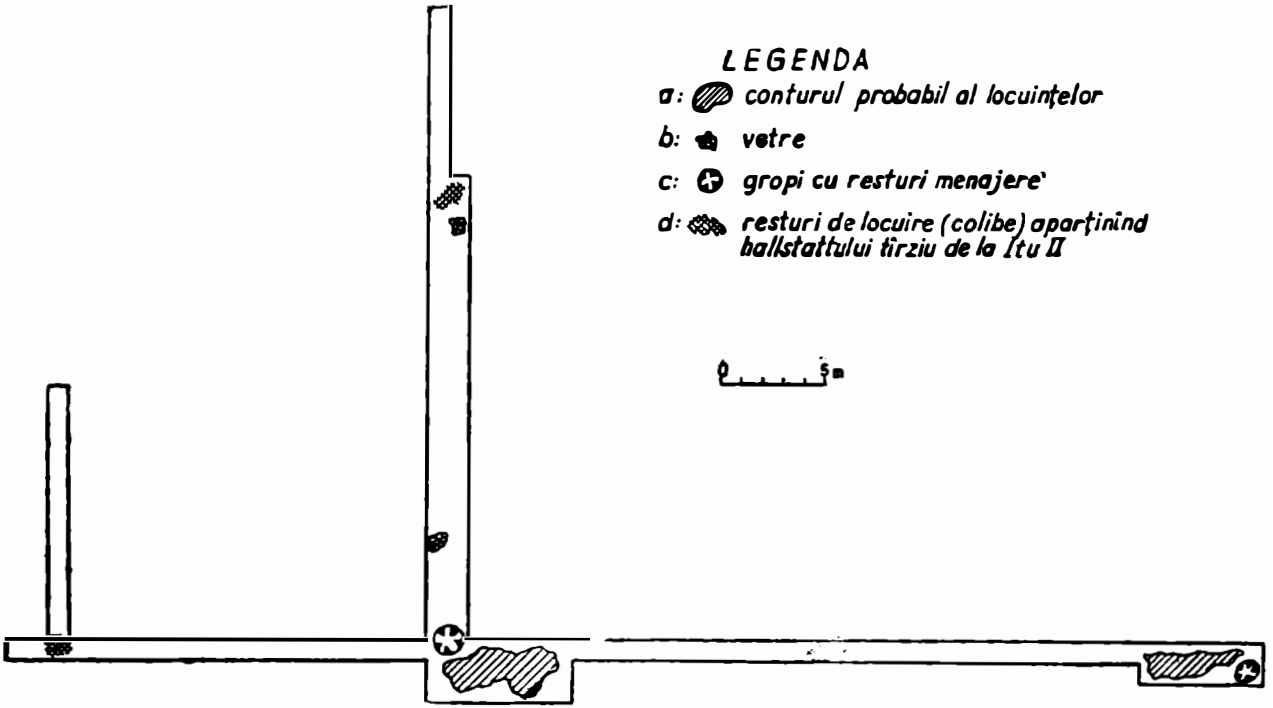

Fig. 1a. Itu II. Planul săpăturii (sc. 1/100).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Un alt prototip bine distinct al acestei categorii de forme ceramice îl constituie străchinile de dimensiuni mijlocii cu corpul scund, arcuit, uneori cu fundul marcat printr-o mică ramă. Marginea buzei este dreaptă şi fără tendinţă de arcuire spre interior. Ca element decorativ şi acest nou grup nu conţine decît proeminenţe mici, plate plan convexe aplicate de obicei la partea superioară a corpului, fiind dispuse simetric.

Ca şi în cazul precedent, străchinile sînt lucrate din pastă fină uneori de culoare brun-negricioasă şi cu urme de luciu pe ambele feţe.

Din repertoriul formelor ceramice descoperite în aşezarea de la Itu cel mai puţin reprezentate sînt cănile al căror procentaj nu depăşeşte 5% din materialul arheologic descoperit. (fig. 4/4—6).

Tipologic ele se încadrează în categoria prototipurilor de dimensiuni mici şi mijlocii lucrate din pastă brun-gălbuie, cenuşie sau brun-negricoasă şi cu uşoare urme de luciu mai ales pe faţa exterioară. Din fragmentele pe care le avem s-au putut reconstitui doar cîteva din trăsăturile lor tipologice. Astfel, se pare că, grupul la care ne referim conţine căni cu o singură toartă trasă din buza vasului, uşor supraînălţată cu marginile foarte puţin ridicate şi de secţiune rectangulară. Corpul de obicei este rotunjit, gîtul scurt şi îngust faţă de gura cănii sau maximum de arcuire, fundul drept şi de asemenea îngustat faţă de corp. S-au identificat şi cîteva fragmente provenind de la căni lucrate din pastă mai puţin bună, prevăzute cu o toartă groasă din bandă, de secţiune rectangulară fără margini ridicate cum s-a semnalat în cazul precedent şi fără tendinţă, pronunţată de supraînălţare a torţii faţă de corp. Deşi, aşa cum am arătat mai sus materialul arheologic este destul de fragmentat s-a putut face observaţia totuşi, că ambele prototipuri nu au fost ornamentate.

Cele trei grupe mari tipologice pe care le-am semnalat aici, constituie întreg repertoriu de forme ceramice identificate în această aşezare. La inventarul însă al întregii staţiuni trebuie să adugăm fusaiolele bitronconice, înalte, cu carenă pronunţată, fără decor, sau pe acelea ovoidale, cu secţiunea biconvexă lucrate din pastă de calitate bună, arse uniform. În afară de aceste mici obiecte nu s-au mai găsit şi alte elemente de inventar. Tot aici trebuie să adăugăm şi faptul că pe lîngă puţinul material arheologic identificat cu prilejul săpăturilor, s-au găsit în preajma complexelor de locuire oase de animale domestice şi sălbatice, indicînd prin prezenţa lor că printre preocupările menite să asigure cele necesare traiului se înscrie pe lîngă agricultură şi creşterea vitelor sau vînătoarea.

★

Înainte de a încerca încadrarea cronologică a acestei aşezări în cantextul perioadei tîrzii hallstattiene, trebuie să amintim cîteva observaţii. În acest senz, în afară de cercetarea zonei unde se concentrau cele mai intense urme de locuire, s-a efectuat un mic sondaj în sectorul sudic al prelungirii dealului Itu unde la suprafaţă se observă că terenul este uşor înălţat, dînd astfel impresia unui mic val distrus prin intensele lucrări agricole. Secţiunile trasate în acest sector aveau scopul de a preciza dacă aşezarea a fost sau nu întărită cu val şi eventual şanţ. Dar, prin săparea celor trei secţiuni perpendiculare pe aşa zisul val, s-a stabilit că în realitate această zonă a aşezării

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

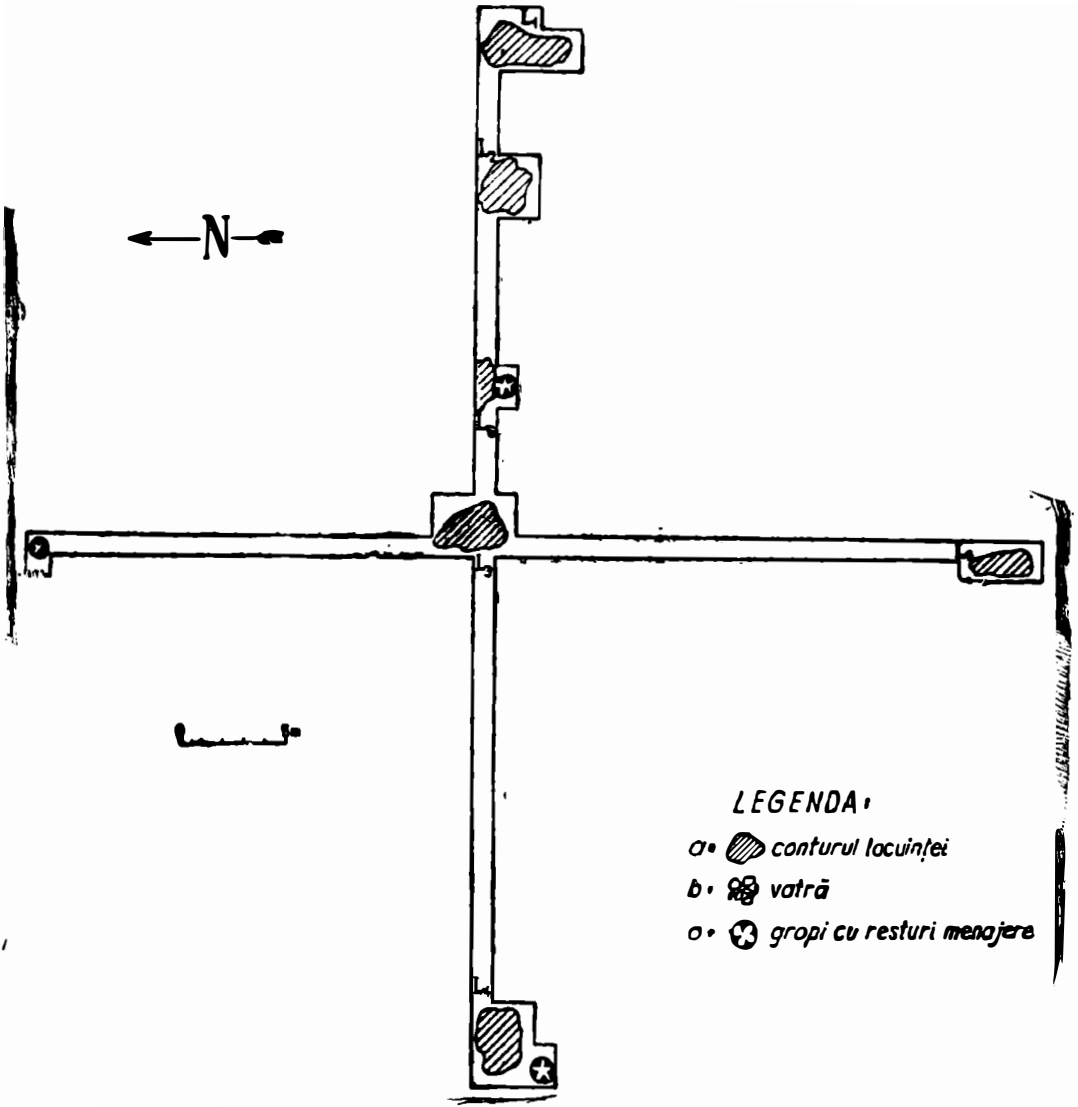

Fig. 2 Dealul Năzărioaia. Planul săpăturilor (sc. 1/100)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

nu a fost întărită, valul, neprezentînd decît un hotar bine păstrat care marca altă dată limitele moșiilor existente în această zonă.

Nu putem încheia această prezentare fără a aminti și de un alt sondaj efectuat în imediata apropiere a așezării la care ne-am referit mai sus, efectuat cu scopul de a obține observații stratigrafice suplimentare precum și date mai concludente cu privire la tipul și caracterul așezării hallstattiene tîrzii din această zonă.

Astfel, prin cercetările de suprafață s-a constatat că pe un mic promontoriu, situat în imediata vecinătate de est a prelungirii dealului Itu, unde s-a efectuat sondajul ale cărui rezultate le-am descris mai sus, se găsesc la suprafață, resturi de locuire constînd din fragmente ceramice și chirpici aparținînd perioadei hallstattiene tîrzii, și epocii neolitice (cultura Cucuteni).

Acest loc este denumit ca și prelungirea dealului din apropiere, „Itu", și se află la est de satul Lichitișeni, iar la apus este delimitat de un mic pîrîu, afluent al Berheciului. Suprafața acestui promontoriu, dominant față de terasele din jur nu depășește 200 mp.

Sondajul nostru a constat din secționarea așezării de la nord la sud, cu un șanț lung de 40m × 1 m și de un al doilea perpendicular pe cel longitudinal de 30 × 1 m (fig. 1). Prin săparea celor două șanțuri s-au constatat următoarele: stratul arheologic, ca și în cazul precedent, este destul de subțire nedepășind 25 cm, fiind aproape în întregime răvășit. Acest sol, de culoare brun-cafenie, conține în afară de sporadice resturi de locuire, hallstattiene tîrzii și fragmente ceramice precum și bucăți de chirpici provenind de la platformele și pereții locuințelor neolitice. Sub stratul arheologic se găsește solul galben-clisos sau galben-nisipos fără urme de locuire.

Deși, nu au putut fi făcute observații stratigrafice, totuși intensitatea resturilor de locuire indică o așezare de mai lungă durată în epoca neolitică, în timp ce în perioada hallstattiană tîrzie promontoriu Itu nu reprezenta decît o locuire cu totul sporadică, fiind probabil o anexă a așezării principale semnalate în prelungirea dealului Itu.

Nu putem încheia această prezentare sumară fără a aminti că în cele cîteva sectoare ale suprafeței cercetate se concentrau resturile locuințelor neolitice constînd din bucăți de platformă cu urme de bîrne groase sau loazbe pe fața interioară, chirpici provenind de la pereți, cu multă pleavă și păioase în compoziție, aplicate pe un schelet de nuiele subțiri. Sub aglomerările de chirpici s-au identificat lipiturile vetrelor constituite din pămînt galben-nisipos arse pînă la roșu-cărămiziu și așezate direct pe pămînt. Fragmentele ceramice și cele cîteva fusaiole s-au descoperit de obicei în preajma locuințelor. Menționăm de asemenea că la intersecția celor două șanțuri săpate s-a identificat o mică groapă cu resturi menajere, rotundă în plan și cu profilul alveolar a cărei adîncime atinge 1 m de la suprafața actuală a solului. În pămîntul de umplutură al acestei gropi s-au descoperit oase cărbune, chirpici fragmentari, bucăți de rîșnițe și fragmente ceramice.

Ceramica aparținînd așezării neolitice indică forme și motive decorative specifice fazei Cucuteni B. Amintim în acest sens, fragmentele provenind de la vase bitronconice, decorate la partea superioară cu benzi înguste de culoare brun-negricioasă (motivele decorative sînt păstrate foarte puțin și din acest motiv ne limităm numai la indicii generale), străchini tronconice, la care se păstrează urme de pictură cu culoare brună sau roșie, fragmente de boluri bitronconice etc.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

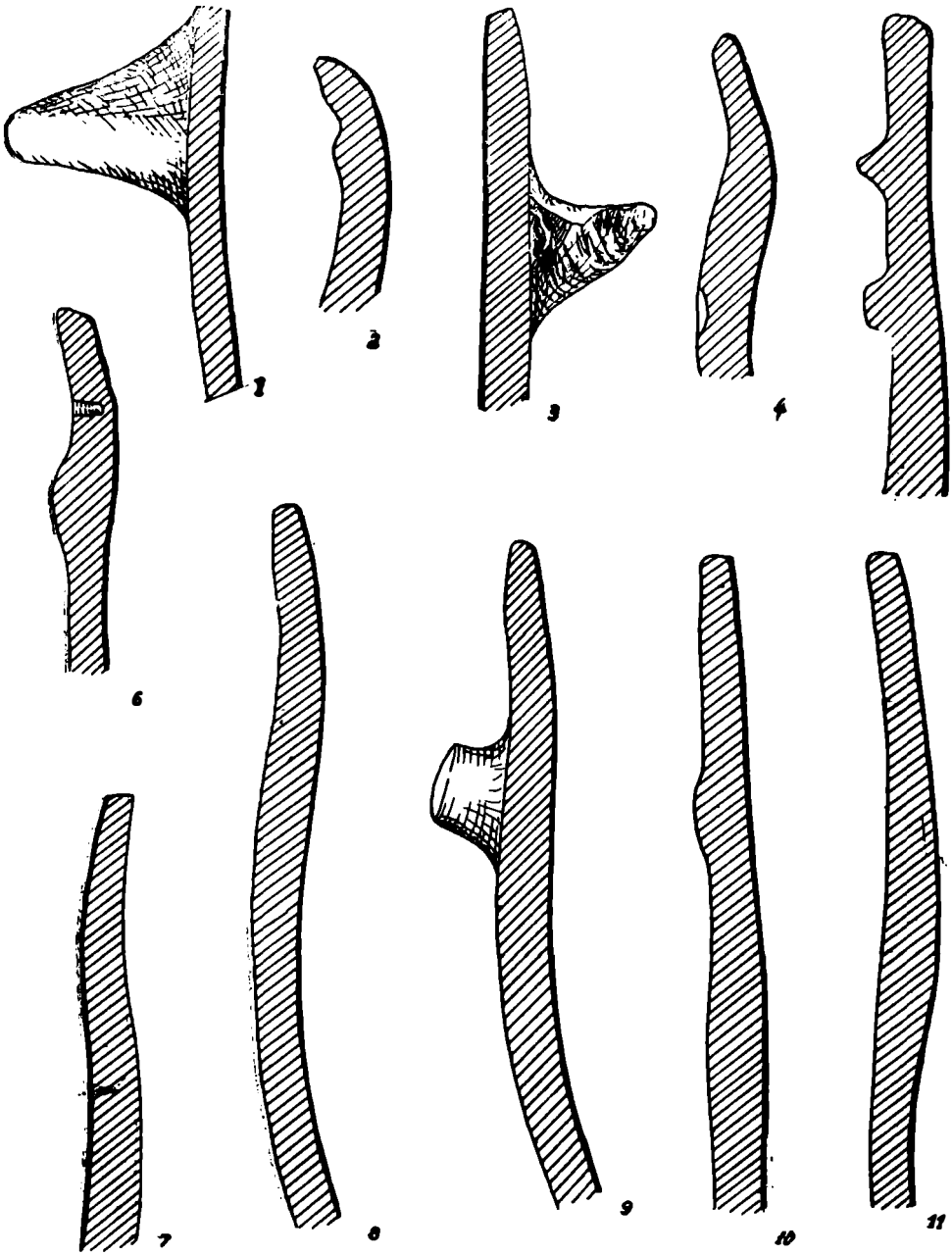

Fig. 3 Itu. Profile ale principalelor prototipuri de borcane descoperite în aşezare

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În ceea ce priveşte materialul arheologic aparţinînd perioadei hallstattiene tîrzii s-a constatat că acesta se limitează doar la ceramică. Repertoriul de forme reconstituit ne indică preponderenţa borcanelor lucrate din pastă bună, de culoare brună sau brun-cărămizie cu mult nisip în compoziţie. Forma cea mai des întîlnită o constituie borcanele cu corpul rotunjit, marginea buzei dreaptă uşor întărită, fundul îngustat faţă de maximum de arcuire. Decorul predominant este realizat din brîu simplu sau alveolar întrerupt de proeminenţele plate dispuse simetric. O altă formă prezentă aici şi pe care trebuie să o menţionăm este aceea a borcanelor cu corpul în formă de sac, lucrate din pastă grosolană cu nisip şi pietricele în compoziţie. Ornamentele cele mai des folosite sînt realizate din alveole (executate prin apăsare cu degetul de la exterior spre interior) dispuse în şir orizontal imediat sub buză. În afară de acest decor se întîlneşte şi brîul simplu sau crestat dispus orizontal pe umărul vasului. Mai puţin frecventă în repertoriul formelor ceramice identificate aici este categoria străchinilor cu marginea dreaptă înălţată şi cu proeminenţe plate dispuse în zona de maximă arcuire.

Desigur că problema cea mai importantă pe care o suscită materialul arheologic descoperit cu prilejul cercetărilor efectuate la Itu, în cele trei sectoare pe care le-am amintit se referă la încadrarea cronologică a aşezării ca atare. Asupra acestei probleme vom reveni după prezentarea celei de a doua săpături de salvare efectuată într-o staţiune hallstattiană tîrzie, din comuna Vultureni.

B. *Dealul Năzărioaia.*

Cea de a doua staţiune hallstattiană tîrzie la care trebuie să ne oprim în prezentarea de faţă, a fost identificată cu prilejul aceloraşi cercetări semnalate mai sus, se găseşte la circa 500 m nord de satul Năzărioaia, pe coama lină de nord-est a dealului „Năzărioaia". Deşi, situată pe coama acestui deal totuşi aşezarea a cărei suprafaţă nu depăşeşte 800 mp. are un aspect dominant faţă de traseele superioare ale pîrîului Berheci care îl înconjoară. De o parte şi de alta staţiunea este străjuită de mici pîrîuri azi simpli torenţi ce se varsă în pîrîul Berheci situat la rîndu-i la circa 400 m de aşezare.

Ca şi în cazul precedent resturile de locuire apar la suprafaţă şi sînt dispersate pe toată coama lină a dealului Năzărioaia.

Sondajul efectuat aici, a avut ca scop obţinerea unor date suplimentare faţă de acelea rezultate din sondajul de la Itu, care, aşa cum am menţionat nu ne-a oferit decît resturile unei aşezări complet distruse.

În acest sens, s-au trasat două şanţuri perpendiculare, care au secţionat întreaga aşezare stabilindu-i-se astfel şi limitele. Din punct de vedere stratigrafic s-a constatat că stratul arheologic de culoare brun cafenie a fost în cea mai mare parte răscolit prin arăturile adînci, transformîndu-se într-o singură depunere brun-cafenie, împreună cu humusul şi solul vegetal. Stratului cu resturi arheologice îi urmează solul galben-cafeniu, sau cafeniu-gălbui de pădure (fig. 2).

Resturile locuinţelor de suprafaţă păstrate mai ales în zona centrală a aşezării unde se pare că a existat o locuire foarte intensă. Astfel, pe şanţul L a cărui lungime nu depăşeşte 50 m au fost identificate patru complexe de locuire (urme ale colibelor răvăşite mai mult sau mai puţin de arătură), dove-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

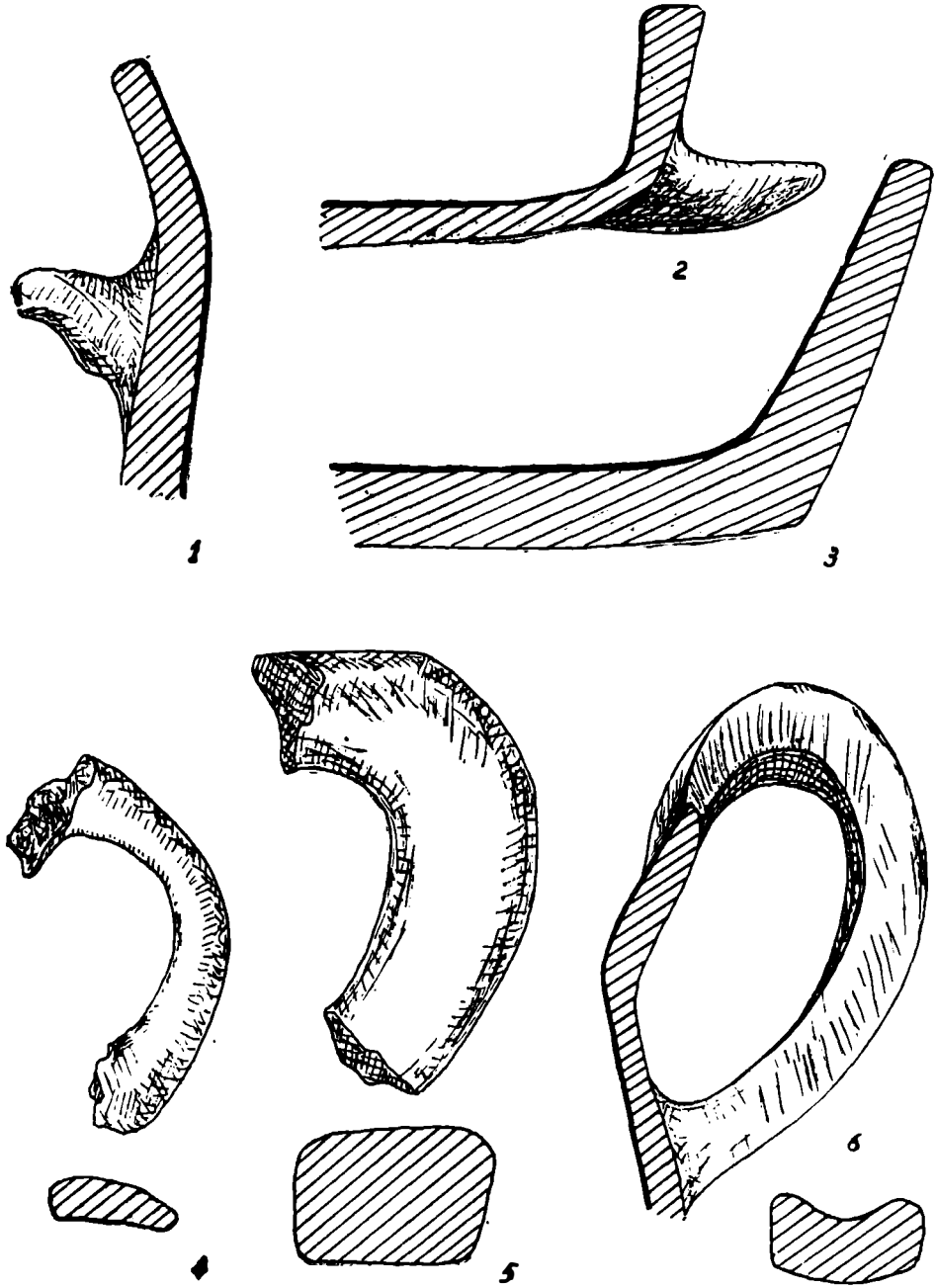

Fig. 4 Itu. Profile de străchini şi căni

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

dind prin aceasta că locuinţele erau foarte dese, interspaţiul dintre ele nedepăşind 3—4 m (dacă bineînţeles ţinem seama şi de suprafaţa aproximativă a lor).

Cu cît ne depărtăm însă de zona centrală a aşezării se pare că locuinţele se răresc pentru ca la piciorul pantelor line ale dealului Năzărioaia, resturile de locuire să reprezinte doar simple alunecări din zona cu maximă locuire. Deşi, cele şase locuinţe identificate sînt în cea mai mare parte distruse, totuşi, merită să amintim cîteva detalii, cu atît mai mult cu cît completează datele semnalate cu prilejul prezentării sondajului de la Itu. Remarcăm în acest sens că, pe o suprafaţă de circa 6 mp s-au păstrat resturile uneia din locuinţe (loc. 1) mai puţin distrusă de arătură, putîndu-se observa astfel că locuinţa avea o formă rectangulară cu colţurile uşor rotunjite. Spre deosebire de colibele identificate la Itu aici platforma nu era doar o simplă amenajare a solului de călcare ci dimpotrivă s-a constatat că s-a dat o atenţie deosebită pentru constituirea podinei. Menţionăm că peste solul de călcare brun-cafeniu s-au aşezat mai întîi bîrne groase care apoi au fost acoperite cu un strat gros de lutuială (pămînt galben amestecat îndeosebi cu pleavă) şi feţuială cu una sau două lipituri fine din pămînt galben nisipos.

Pereţii destul de masivi erau construiţi dintr-un schelet de nuiele groase (cu diam. 4 x 5 cm) dispuse în reţea, peste care se aplica un strat gros de 10—15 cm de pămînt galben-nisipos amestecat cu pleavă şi păioase.

Vatra locuinţei la care ne-am referit aici a fost construită direct pe platformă, aşezîndu-se mai întîi un strat de pietre plate şi apoi lipiturile propriu zise din pămînt-galben nisipos. Aşa cum am semnalat de altfel şi în cazul aşezării de la Itu. În legătură cu vetrele trebuie de asemenea să menţionăm că ele au dimensiuni mari (diam. variind între 1,00 x 1,50 m şi 2 x 1,50 m). În unele cazuri (ca de ex. loc. 4) vatra a fost prevăzută cu gardină din pietre plate aşezate vertical, în jurul lipiturilor iar alte ori (ca de ex. loc. 6), marginea vetrei a fost uşor întărită prin supraînălţarea lipiturilor, care au constituit astfel o mică ramă înaltă de circa 6 cm (fig. 5).

În ceea ce priveşte intervalul locuinţelor, s-a observat că de obicei în jurul vetrelor se găsesc cele mai multe fragmente ceramice provenind fie de la borcane de dimensiuni mai mari sau străchini, rîşniţe fragmentare din piatră de rîu sau gresie, de obicei în formă ovală, fusaiole. În afară de vetre situate în interior s-au descoperit şi în interspaţiul dintre locuinţe, vetre de dimensiuni ceva mai mari (cu diam. 1,50 ×2 m) construite de asemenea foarte solid. Astfel, la această categorie de vetre se aplică în prealabil peste solul de călcare, un strat constituit din pietre plate de rîu şi apoi lipiturile masive din lut galben nisipos groasă de 5—6 cm. În preajma unora din aceste vetre s-au descoperit rîşniţe fragmentare şi vase borcan.

Gropile cu resturi menajere, spre deosebire de aşezarea de la Itu, unde acestea se pare că erau plasate către zonele periferice ale aşezării, aici, dimpotrivă s-a constat că ele gravitează în jurul locuinţelor. Astfel, în imediata apropiere a locuinţelor 1 şi 5 s-au identificat două gropi cu resturi menajere, ovale în plan, cu profilul în formă de clopot sau pungă şi a căror adîncime nu depăşeşte 1 m de la suprafaţa actuală a solului (gr. 1 cu adîncime de 0,70 m şi gr. 3 cu adîncime de 1 m). În pămîntul de umplutură de culoare brun-cafenie s-au găsit fragmente ceramice (ceva mai numeroase) bucăţi de chirpici, oase, cărbuni.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

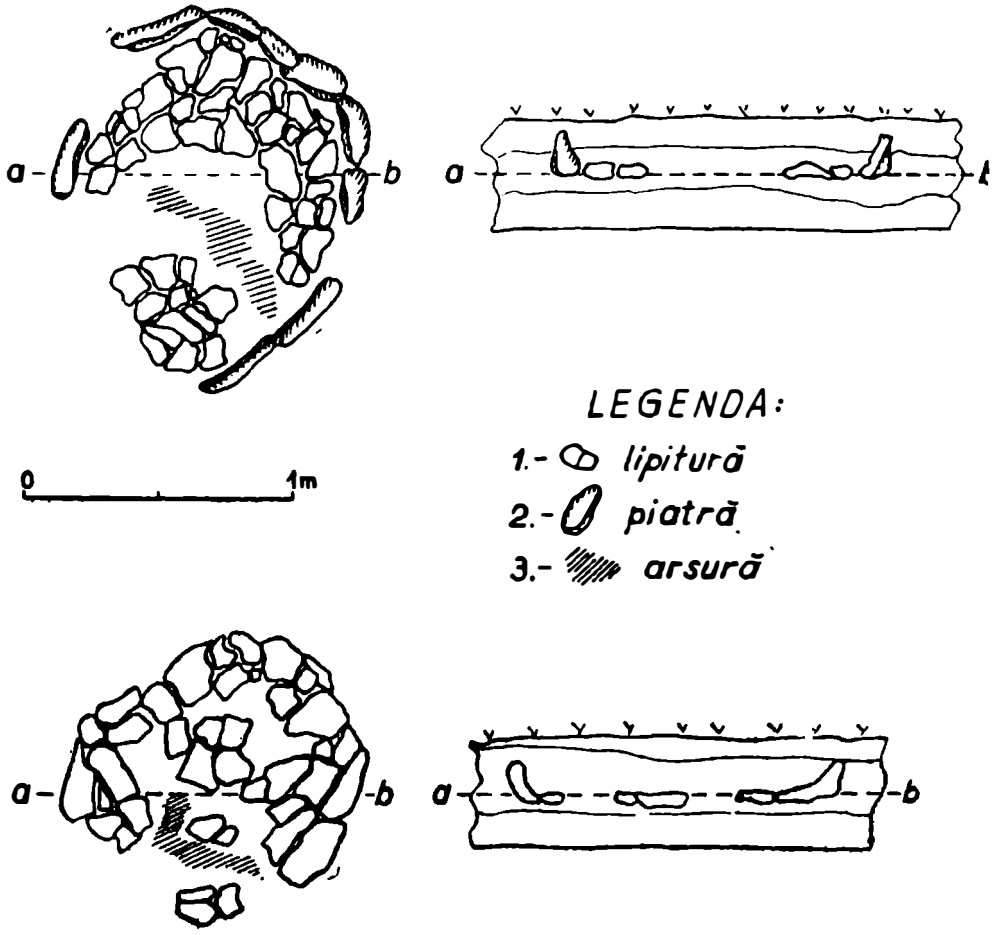

Fif. 5 Dealul Năzărioaia. Profile şi urme de locuinţe

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Inventarul aşezării hallstattiene tîrzii de la Năzărioaia constă ca şi în cazul precedent în deosebi din fragmente ceramice şi din prea puţine obiecte de alte categorii. Din acest motiv va trebui să acordăm mai multă atenţie ceramicei cu atît mai mult cu cît ea constituie şi unul din principalele elemente cu ajutorul cărui se poate face datarea însăşi a aşezării. Astfel, menţionăm în primul rînd prezenţa a trei categorii de ceramică cu compoziţia pastei diferită. Procentajul cel mai ridicat îl deţine pasta bună cu mult nisip în compoziţie, densă şi uneori cu urme de luciu pe faţa exterioară, de culoare brună sau brun-cafenie. O a doua categorie, la fel de numeroasă o constituie grupa ceramică lucrată din pastă zgrunţuroasă cu pietricele şi nisip în compoziţie, de culoare brun-gălbuie, cafeniu-gălbuie, mai rar negricioasă, densă, şi cîte o dată arsă neuniform. Trebuie de asemenea să semnalăm şi ceramica din pastă fină neagră, cu luciu pe ambele feţe care se remarcă printr-o compoziţie densă arsă uniform.

Repertoriul formelor ceramice nu este variat, aşa cum de altfel am semnalat şi în cazul aşezării de la Itu. Prototipul predominant îl constituie borcanul cu dimensiuni mici şi mijlociu (fig. 6/1—14). Cel mai des întîlnit este borcanul cu corpul-sac, buza dreaptă şi uşor întărită fiind prevăzut cu brîu alveolat sau crestat întrerupt de proieminenţe plate sau butoni tronconici dispuşi simetric. Uneori decorul este dispus vertical pe corp încadrînd oblic proeminenţele apucători. Borcanele din această categorie tipologică, dar fără decor sau numai cu brîu în relief simplu, alveole, etc., sînt mai puţin întîlnite.

Un al doilea grup tipologic îl constituie borcanele mici cu corpul rotunjit, fundul uşor îngustat faţă de maximum de arcuire, buza dreaptă şi marginea uşor lăţită şi întărită (fig. 7/5). Ca şi în cazul precedent decorul ce mai frecvent este realizat din brîu crestat sau alveolat întrerupt de proeminenţe-apucători dispuse simetric. Borcanele din ambele categorii sînt lucrate din pastă bună, dar, într-un procentaj mai ridicat sînt însă formele lucrate din pasta zgrunţuroasă.

O a doua mare categorie de forme ceramice semnalate în aşezarea de la Năzărioaia, o formează străchinile de dimensiuni mici şi mijocii. Prototipul predominant îl constituie străchinile cu marginea dreaptă cu corpul scund, apropiate tipologic de tipsii (fig. 7/2, 7). Lucrate din pastă fină cu nisip în compoziţie ele se caracterizează printr-o finisare îngrijită mai ales pe faţa exterioară, care păstrează la rîndu-i urme de luciu. De cele mai multe ori străchinile sînt prevăzute cu proeminenţe plate de formă rectangulară sau convexe dispuse simetric, sau cu mînere la partea inferioară sau superioară a corpului (fig. 7/6).

Mai puţin frecvente în această aşezare sînt străchinile cu corpul rotunjit şi marginea buzei întărite prevăzute cu brîu în relief dispus oblic în zona de maximă arcuire a vasului (fig. 7/4). În mod deosebit menţionăm că în aceeaşi categorie tipologică se încadrează şi străchinile lucrate din pastă fină neagră cu puternic luciu pe ambele feţe (din care însă nu s-au descoperit decît cîteva fragmente).

Nu putem trece cu vederea că unele forme ceramice sînt aproape inexistente în inventarul acestei aşezări. Astfel, cănile cu una sau două torţi, obişnuite în intervalul ceramic din perioada hallstattiană tîrzie, sînt aici reprezentate doar prin cîteva fragmente care de altfel nici nu ne permit să reconstituim caracterele tipologice ale acestei forme de vas. În sfîrşit amintim că

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

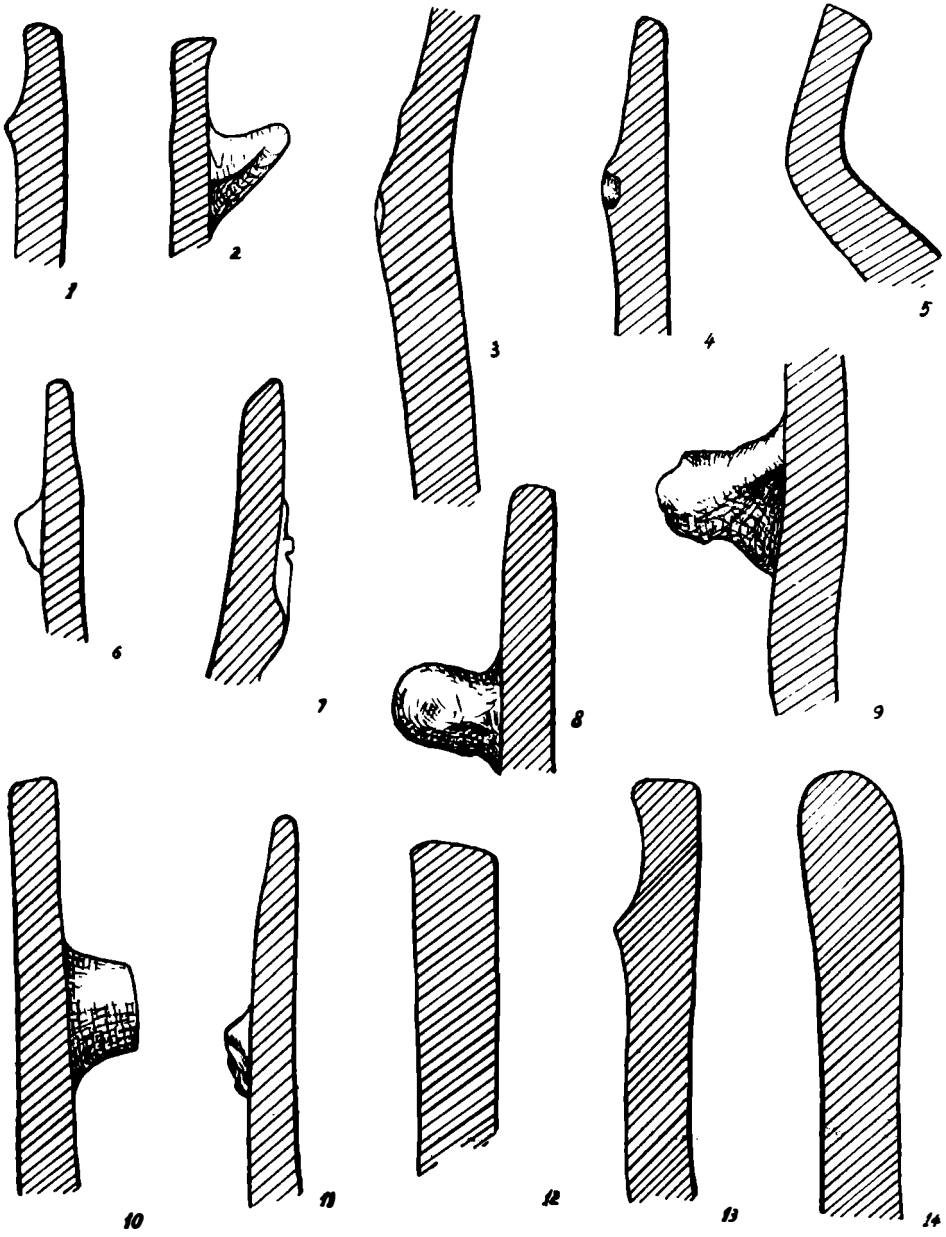

Fig. 6 Dealul Năzărioaia. Profile de la diferite prototipuri de borcane

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

incidental s-a descoperit un mic castronaş în curs de prelucrare, din pastă fină dovedind astfel că în repertoriul ceramic există şi această formă tipologică (fig. 8/8). În mod deosebit trebuie să amintim aici şi discurile de dimensiuni mici şi mijlocii lucrate din pastă bună cu mult nisip în compoziţie a căror grosime atinge 4 cm. Cele cîteva fragmente pe care le avem din această categorie ne indică un prototip obişnuit aşezărilor hallstattiene tîrzii din Moldova. În afară de ceramică amintim fusăiolele bitronconice, tronconice sau cilindrice lucrate de asemenea din pastă bună de culoare galben-brun sau brun-negricioasă, fără decor (fig. 8/1—7, 9—10). Ca şi în cazul aşezărilor de la Itu, în această staţiune nu s-au mai descoperit şi alte elemente de inventar, limitînd astfel posibilităţile de încadrare cronologică riguroasă.

★

În încheiere cu toate rezervele pe care trebuie să le avem, ţinînd seama de lipsa unor elemente de inventar care să ne asigure puncte de reper pentru o încadrare cronologică riguroasă vom încerca să facem totuşi unele precizări. Din acest punct de vedere este ştiut că prezenţa ceramicii greceşti în contextul aşezărilor hallstattiene tîrzii, monedele histriene etc., constituie puncte de reper pentru atribuirea întregului complex de locuire unei perioade bine încadrate cronologic. Ori, în ceea ce ne priveşte tocmai aceste elemente nu au fost scoase la iveală cu prilejul săpăturilor de la Itu şi Năzărioaia şi din acest motiv vom încerca o analiză comparativă cu ceramica descoperită în aşezări similare acelora prezentate mai sus.

Am menţionat deja de la început că pentru perioada hallstattiană tîrzie din Moldova, cercetările din ultimii ani s-au concentrat în deosebi asupra aşezărilor întărite „cetăţi" şi mai puţin asupra aşezărilor deschise. Cu toate acestea inventarul arheologic provenit din cercetarea complexelor de locuire din incinta cetăţilor, ne poate da importante indici referitoare la conţinutul culturii materiale, oferindu-ne totodată şi elementele principale pentru încadrarea cronologică a staţiunilor, prezentate aici.

Pentru aceasta reamintim că pe baza observaţiilor stratigrafice şi a analizei ceramicei autohtone şi greceşti, s-a stabilit că în cetatea de la Stînceşti-Botoşani au existat trei etape mari de evoluţie în decursul perioadei hallstattiene tîrzii după cum urmează : prima etapă, de la sfîrşitul sec. VI—V î.e.n. ; a doua, în sec. V—IV î.e.n. şi a treia corespunzătoare sec. IV—III î.e.n.[10] De asemenea, prin cercetările efectuate în cetatea de la Cotnari, s-au determinat tot trei etape de evoluţie, din care prima, corespunde în mare celei de a doua faze de la Stînceşti (sec. V—IV î.e.n.) ; cea de a doua, ultimului nivel de locuire de la Stînceşti (sec. IV—III î.e.n.) şi în sfîrşit cea de a treia etapă datată în sec. III—II î.e.n. cînd aşezarea de la Cotnari şi-a încheiat deja existenţa ca cetate poopriu-zisă rămînînd doar ca o simplă aşezare deschisă [11].

O dificultate esenţială pe care o întîmpinăm atunci cînd încercăm o analiză comparativă, rezultă din faptul că în general ceramica perioadei

10 Adrian Florescu şi Simeon Raţă, *Complexul de cetăţi traco-getice (sec. V—III î.e.n.) de la Stînceşti-Botoşani*, Suceava, 1969, p. 9 şi urm. ; Adrian Florescu, *op. cit., Actes du VII-e Congres...*, Praga 1966 (1971) p. 885—888.

11 Adrian Florescu, *op. cit.*, Studii şi cercetări istorice, II,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

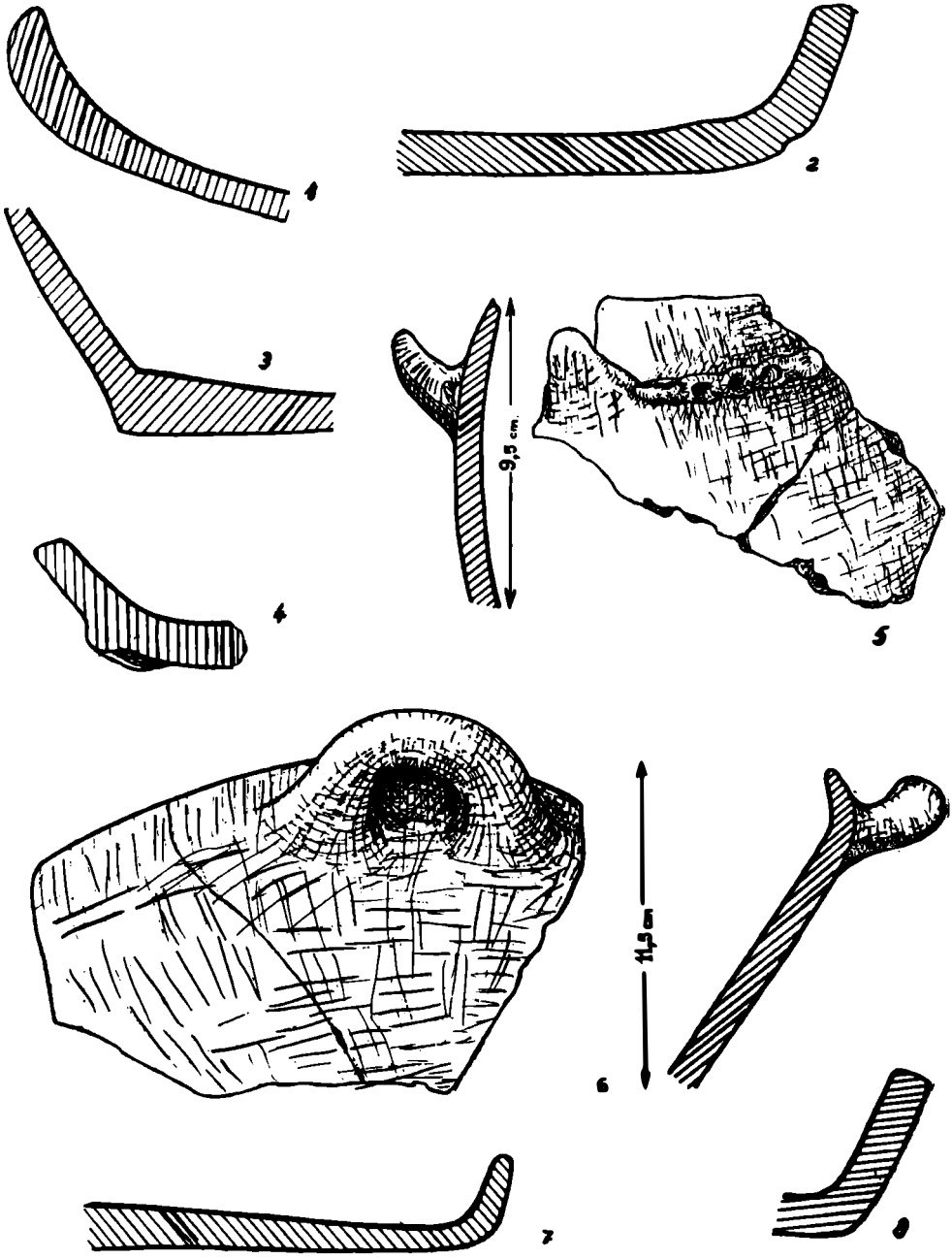

Fig. 7 Ceramică descoperită la dealul Năzărioaia (profile de strâchini şi borcane)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

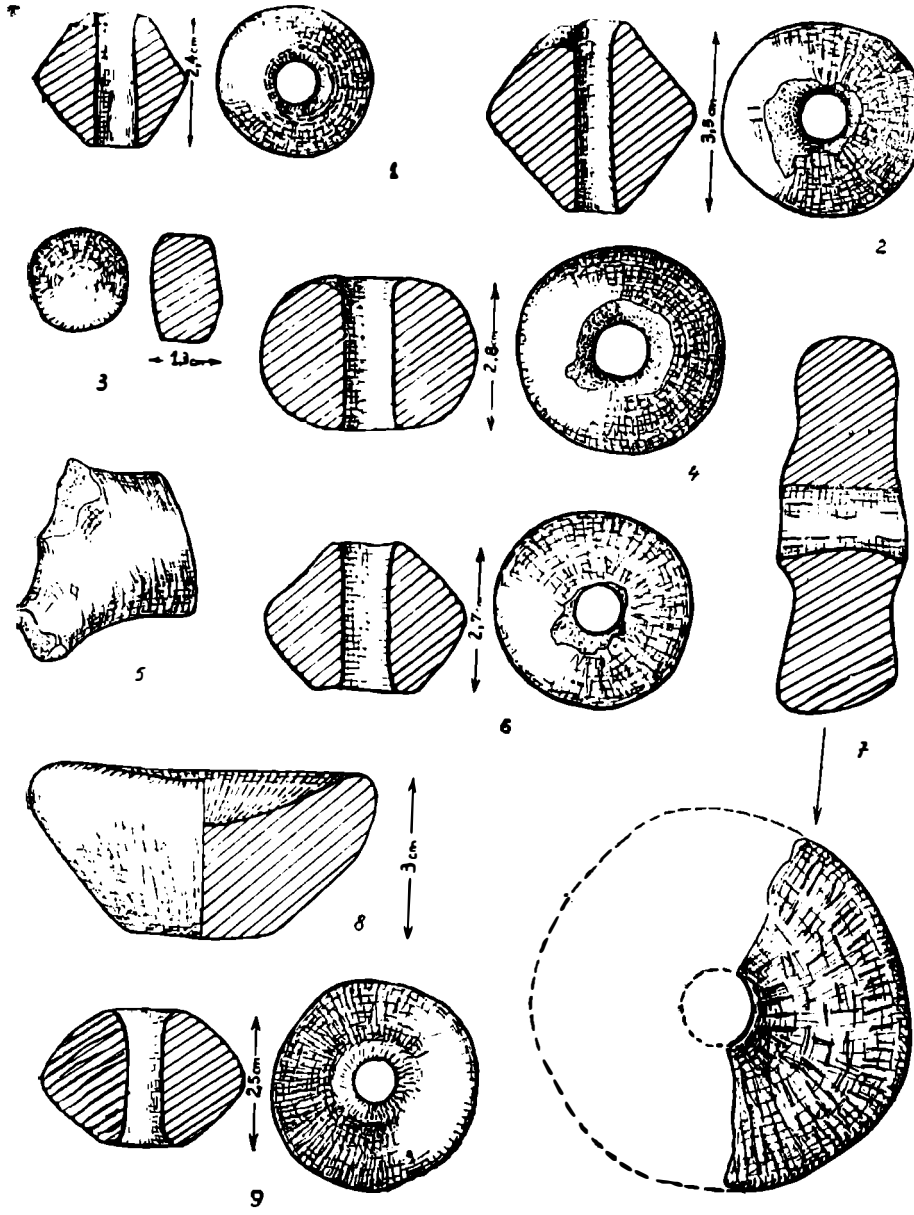

Fig. 8 Dealul Năzărioaia. Obiecte din lut ars (fusaiole 1—4, 6, 7, 9 ; vas miniatură 8 ; toartă 5)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

hallstattiene tîrzii din Moldova conţine forme de vase şi motive decorative neschimbate de-a lungul celor trei etape mari stabilite în prezent.[12] Dar, cu toate acestea în fiecare din etapele amintite mai sus, ceramica autohtonă (întrucît numai pe aceasta o putem lua noi în discuţie aici) se caracterizează prin preponderenţa unora din formele de vase ce constituie repertoriul ceramicei hallstattiene tîrzii, în totalitatea lui[13]. În sensul celor prezentate mai sus se poate conchide că ceramica descoperită în aşezările de la Itu şi Năzărioaia conţin în mare aceleaşi elemente ce caracterizează sfîrşitul celei de a doua etape şi etapa a treia de la Stînceşti, precum şi cea de a doua etapă semnalată în evoluţia aşezării de la Cotnari[14]. Ţinînd seama de faptul că în ambele cetăţi al căror inventar ceramic l-am luat ca punct de reper pentru încadrarea aşezărilor de la Itu şi Năzărioaia (adică etapa a treia Stînceşti şi cea de a doua de la Cotnari, ce se datează în linii mari în sec. IV—III î.e.n.), rezultă că şi staţiunile pe care le-am prezentat aici, trebuie să le atribuim aceleiaşi perioade. Se înţelege că această încadrare pe care am încercat să o stabilim printr-o analiză comparativă destul de generală cu cele două cetăţi din Moldova nu o putem considera ca o datare absolută. Subliniem pentru aceasta încă o dată că materialul arheologic rezultat din cele două aşezări este destul de incomplet, în ceea ce priveşte repertoriul formelor ceramice şi deci sînt sporite şi dificultăţile de încadrare riguroasă. Cu toate acestea elementele puţine pe care le avem converg spre încadrarea aşezărilor de la Itu şi Năzărioaia în ultima etapă de evoluţie a perioadei hallstattiene tîrzii din Moldova. De altfel nu este exclus ca staţiunile prezentate mai sus să-şi fi început existenţa chiar la sfîrşitul secolului V î.e.n., dacă ţinem seama de faptul că formele ceramice descoperite la Itu şi Năzărioaia conţin destule elemente definitorii pentru ceramica din etapa mijlocie a hallstattului tîrziu din Moldova. De asemenea, nu trebuie neglijat nici faptul că resturile de locuire (chiar dacă au fost răvăşite) nu relevă o intensă şi îndelungată stabilire a purtătorilor culturii hallstattiene pe aceste locuri,[15] îndreptăţindu-ne astfel să credem că aşezările s-au dezvoltat doar într-una din etapele de evoluţiei stabilite pentru secolele VI—III î.e.n. în Moldova. La acestea trebuie să mai adăugăm şi faptul că formele ceramice semnalate la Itu şi Năzărioaia se

12 Adrian Florescu, *Cetatea traco-getică de la Cotnari-Cătălina*, comunicare prezentată în 1970 la Institutul de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol" Iaşi.

13 De asemenea cu ocazia studierii materialului arheologic descoperit la Itu şi dealul Năzărioaia, Adrian Florescu ne-a dat informaţiile de mai sus bazate pe cercetarea recentă a materialelor arheologice rezultate din săpăturile de la Stînceşti şi Cotnari.

14 Pentru a se putea face o încadrare mai riguroasă a ceramicei identificate în aşezările la care ne-am referit în text s-a făcut o analiză comparativă cu materialele arheologice similare încă inedite aparţinînd nivelului III de la Stînceşti şi II de la Cotnari clasificate de către Adrian Florescu, care a avut amabilitatea de a ni le pune la dispoziţie.

15 Deşi, în general, aşezările hallstattiene tîrzii din Moldova se caracterizează prin aceea că ocupă suprafeţe foarte mari cu locuinţe dispersate şi din acest motiv stratul arheologic este mai puţin consistent. Cu toate acestea acolo unde a existat o îndelungată locuire cum sînt de exemplu incintele cetăţilor, se pot observa aglomerări, construcţii de locuinţe de suprafaţă etc, fapt care demonstrează şi sub acest aspect o intensă locuire (vezi pentru aceasta observaţiile lui Adrian Florescu, conf. nota 6, 10, 12).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

păstrează în mare măsură şi în perioada ulterioară corespunzătoare sec. III—II î.e.n.[16] ajungînd chiar pînă în pragul sec. I î.e.n.[17]

Aşa dar aşezările hallstattiene de la Itu şi Năzărioaia care au constituit obiectul cercetărilor noastre le putem considera pe baza punctelor de reper stabilite prin analiza comparativă a ceramicei ca făcînd parte din grupul de staţiuni hallstattiene tîrzii caracteristice pentru perioada sec. IV—III î.e.n.

16 Ne referim aici la studiul asupra ceramicei de la Botoşana elaborat de Silvia Teodor, care a făcut cu această ocazie şi unele consideraţii pentru formele de vase şi motivele decorative din sec. III—II î.e.n. din Moldova (S. Teodor, *Unele date cu privire la cultura getică din nordul Moldovei în lumina săpăturilor de la Botoşana*, SCIV, 20, 1969, 1, p. 33 şi urm. ; S. Teodor şi S. Raţă, *Contribuţia cercetărilor arheologice de la Medeleni-Cucorăni, la cunoaşterea culturii materiale geto-dacice din Moldova în sec. III—II î.e.n.*, Sez. Muz., II, 1965 ; De asemenea pentru această perioadă vezi şi rezultatele cercetărilor din aşezarea de la Băiceni-Laiu, conf. Attila László, *Aşezarea daco-getică de la Băiceni (sec. IV—II î.e.n.)*, *AM*, VI, p. 65-91.

17 Conf. observaţiilor lui Adrian Florescu care a avut amabilitatea de a ni le oferi cu prilejul studierii comparative a materialului de la Cotnari şi Stînceşti cu acela din aşezările la care ne-am referit mai sus.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE VULTURENI, DISTR. DE BACĂU

Résumé

Pour obtenir des nouvelles données concernant la période hallstattienne tardive de Moldavie ont été executées quelques sondages dans les établissement hallstattiene située dans l'espace compris entre le cours superieur et moyen de Bîrlad et ses, affluents, Berheci, Zeletin etc. Ont etait aussi trés important de chercher cette zone d'autant plus que, n'ont été identifiées ici des „citadelle", des restes d'habitat couvrant desbasses terasses ouvertes et planes des ruisseaux.

Par les fouilles effectuées à Itu et Dealul Năzărioaei on a fait les constatations suivantes : les habitations de surface ont leurs parois et les planchers construites en grosses poutres et en branchages recouverts d'une couche d'argile mêlée de paille. Près des cabanes on a découvert des fosses contenant des restes ménagers.

En ce qui concerne la céramique on a idéntifié un répertoire des formts semblable avec la même de Stînceşti et Cotnari. Ainsi, ses caracteristiques, la céramique de Itu et Dealul Năzărioaei est contemporaine avec la même de la III-e phase (peut être la fin de la II-e) de Stînceşti et de la II-e de Cotnari, qui ont été datées au IV-e—III-e siècle av. n.è.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1 — Itu I. Plan de fouille (sc. 1/100)
Fig. 1a — Itu II. Plan de fouile
Fig. 2 — La Colline de Năzărioaia. Plan de fouille
Fig. 3 — Itu. Profile de quelques prototypes des pots decouverts dans la station Itu.
Fig. 4 — Itu. Profils des écuelles et des pots
Fig. 5 — La Colline de Năzărioaia. Profile et restes des habitations
Fig. 6 — La Colline de Năzărioaia. Profile appartenant aux différentes prototypes des pots.
Fig. 7 — La Colline de Năzărioaia. Profile des écuelles et des pots
Fig. 8 — Objets de terre brulé (fusaioles 1—4, 6, 7, 9, vase miniature).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CÎTEVA TEZAURE MONETARE ROMANE REPUBLICANE DIN MOLDOVA

MARIA CHIȚESCU

Monedele romane republicane au reținut de foarte multă vreme atenția cercetătorilor români și străini [1]. În urma studiilor făcute putem urmări astăzi evoluția tipurilor monetare de acest gen, rolul lor economic și politic în viața diferitelor popoare, zonele geografice în care au pătruns, căile și timpul de penetrație, durata lor de circulație. Pentru Dacia [2], există lucrări importante de sinteză, care dovedesc o mare cantitate de monedă romană republicană, sub formă de tezaure sau descoperiri izolate, găsite în așezări ale populației autohtone sau în preajma lor.

Din multiplele probleme privind moneda romană republicană în Dacia, am reținut unele aspecte ridicate de tezaurele monetare din Moldova ce se încheie cu emisiuni de la începutul imperiului roman.

Constatăm în Moldova prezența a nouă tezaure îngropate la începutul imperiului roman. Șapte depozite monetare au cele mai recente monede din timpul lui Augustus și două din vremea lui Tiberius (primul an de domnie). Evident că nu excludem existența și a altor tezaure monetare, necunoscute de noi, îngropate în aceeași vreme. Vom avea în vedere încă trei tezaure monetare republicane romane, dar cu ultimele monede mai vechi decît vremea lui Augustus.

---

1 E. Babelon, *Traité des monnaies grecques et romaines*, I, Paris, 9105 ; E. A. Sydenham, *The coinage of the Roman Republic*, Londra, 1952 ; R. Thomsen, *Early Roman Coinage*, Copenhaga, 1956-1957 ; Michael H. Crawford, *Roman republican coin hoards*, Londra, 1969.

2 Budur Mitrea, *Pentrazione commerciale e circolazione monetaria nella Dacia prima della conquista*, în *Ephemeris Dacoromana*, X, Roma, 1945, p. 100-124 ; p. 141-155 și harta nr. 2 ; Aceiași, *Legături comerciale ale geto-dacilor din Muntenia cu republica romană, reflectate în descoperiri monetare (Tezaurul de la Strimba, r. Tîrgoviște)*, în S.C.N., 1958, p. 123-238 ; Iudita Winkler, *Contribuții numismatice la istoria Daciei*, în *Studii și cercetări științifice*, seria III, 1-2, Cluj, 1955, p. 126-154, tab. XI ; Aceiași, *Schatzfund Römischer Silbermünzen in Dakien bis zum Beginn der Dakerkriege, in Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte* 17, 1967, p. 123-156.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

I. **Tezaure din Moldova**

1. *Cornii de Sus* [3], com. Tătărăști, jud. Bacău.

93 denari între care o imitație, cea mai recentă monedă emisă de Augustus, RIC, Colonia Patricia 305, *anul 25—22 î.e.n.*

2. *Bordești* [4], ? jud. Vrancea.

44 denari, ultima monedă emisă în timpul lui Augustus de către magistratul monetar C. Antetius Vetus, RIC, Roma, 150 *anul 16 î.e.n.*

3. *Poiana* [5], jud. Galați.

Tezaur descoperit în 1928 și compus din 152 exemplare cu ultima emisiune din *anii 14—12 î.e.n.* Augustus, RIC, Lugdunum 327.

4. *Conțești* [6], jud. Bacău.

Tezaur compus din 136 xemplare, între care și două imitații după denari romani și cu ultima emisiune din vr mea lui Augustus, RIC, Lugdunum, 328, *anii 14—12 î.e.n.*

5. Tezaurul de la *Răcătău-Cetățuie* [7], jud. Bacău, format din 71 denari, între care trei imitații, o emisiune a regelui numidian Juba I și cea mai recentă mon dă din *anii 8—6 î.e.n.*

6. *Odobești* sau împrejurimi, jud. Vrancea [8].

Tezaur fragmentar, descoperit cu ani în urmă, compus din 21 exemplare, cu cea mai recentă emisiune din timpul lui Augustus, RIC, Lugdunum, 350, *anii 2 î.e.n.—14 e.n.*

7. Tezaurul de la *Gherghina Barboși*, jud. Galați [9], format din 517 denari între care 22 imitații și un exemplar de la Juba I regele Numidiei, cu ultimele emisiuni din *anii 2 î.e.n.—14 e. n.*, Augustus, RIC, Lugdunum, 350.

8. *Pînceşti* [10], jud. Bacău.

Tezaur compus din 202 monede, între care un exemplar emis cu numele regelui numidian Juba I și cu ultima monedă emisă din *anii 14—15* e.n., Tiberius, RIC, Lugdunum 3.

---

3 V. Căpitanu și C. Buzdugan, *Un tezaur de monede republicane romane descoperit la Cornii de Sus, județul Bacău*, în *Carpica*, II, 1969, p. 131-144.

4 Este în lucru la Gh. Constantinescu din Focșani de la care deținem informația, căruia îi mulțumim și pe această cale.

5 Ecaterina Dunăreanu-Vulpe, *Un tezaur de denari romani găsiți la Piroboridava, În memoria lui Vasile Pârvan*, București, 1934, p. 126—133.

6 E. I. Bold, *Tezaurul de monede romane republicane de la Conțești (r. Adjud)*, în S.C.N., II, 1958, p. 474. Monedele se află la Muzeul de istorie din Bîrlad unde le-am putut vedea și identifica după E. A. Sydenham. Mulțumesc și aici colegilor de la muzeul amintit.

7 V. Căpitanu și Vasile Ursachi, *Două tezaure de denari romani republicani și imperiali, descoperite la Răcătău și Pinceşti, jud. Bacău*, în prezentul volum, p. 167.

8 Maria Chițescu, *Două tezaure romane republicane descoperite în România: Odobești (jud. Vrancea) și N. Bălcescu (jud. Teleorman)*, în mss.

9 Dr. G. Severeanu, *Tezaurul din Gherghina. Contribuții la începuturile numismaticei romane în ținuturile dunărene și ale Dobrogei de astăzi*, în *Buletinul Societății Numismatice Române*, 1919, București, XIV, nr. 31-32 ; p. 45-138.

10 Tezaurul se află în colecția Muzeului județean Bacău. Aceste monede mi-au fost arătate de tov. V. Căpitanu, căruia îi mulțumim și pe această cale.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

9. *Fitioneşti* [11], jud. Vrancea.

Depozit format din 58 denari romani republicani şi imperiali, cu cea mai recentă monedă emisă în timpul împăratului Tiberius la Lugdunum, în *anii 15—16 e.n.*, RIC, Lugdunum.

Cele nouă tezaure prezentate mai sus, pe scurt, însumează un număr de 1160 denari romani republicani, 28 imitaţii după aceleaşi monede, trei exemplare ale regelui numidian Juba I şi doi denari emişi în monetăria din Lugdunum, cu numele împăratului Tiberius.

Cele 1160 monede nu însumează însă totalul denarilor romani republicani din Moldova. Aici este cazul să amintim trei tezaure compuse numai din astfel de exemplare. Este vorba de depozitele de la Vişina [12] (com. Nicoreşti, jud. Galaţi), 146 exemplare, cu ultima monedă din *anii 41 î.e.n.*; cel de la Bonţeşti [13] (jud. Vrancea) 36 exemplare, cu ultima monedă din *anul 55 î.e.n.* şi o imitaţie; tezaurul de la Puieşti [14] (jud. Bacău) format din 31 denari între care o imitaţie şi două monede fourrées, cu cea mai recentă monedă din *anii 41 î.e.n.* Adăugăm încă patru tezaure, descoperite în timpul săpăturilor arheologice, de la Poiana [15], încheiate cu monede de la Vespasian, dar în majoritate formate din denari romani republicani.

În continuare, dorim să amintim, şi pe cît ne este posibil să comentăm, unele probleme ridicate de prezenţa monedei romane republicane în Moldova. Pînă la studiul de faţă, Moldova ca parte componentă a Daciei, n-a fost discutată din punct de vedere al prezenţei monedelor romane republicane decît în treacăt: numai atunci cînd se prezenta vreun tezaur descoperit pe teritoriul ei. V. Pîrvan, necunoscînd, de altfel, puţinele descoperiri monetare din Moldova, nu le-a amintit în monumentala sa operă, Getică. Const. Moisil [16], Bucur Mitrea [17], I. Winkler [18], au scris despre Moldova, dar de fiecare dată subsidiar, amintind că şi acolo s-au aflat tezaure monetare romane republicane, şi indicînd, bineînţeles, localităţile respective. Este adevărat că monede romane imperiale găsite în Moldova

---

11 Tezaurul este în lucru la tov. Boby de la Muzeul din Focşani, care a binevoit să-mi arate monedele şi căruia îi mulţumim şi aici.

12 C. Buzdugan, *Tezaur de monede republicane romane de la Vişina (jud. Galaţi)*, în *Memoria Antiquitatis*, Piatra Neamţ, II, p. 455-468.

13 G. Constantinescu şi H. Boos, *Descoperiri monetare în raionul Focşani şi împrejurimi*, în S.C.N., I, 1958, p. 469-470.

14 Monedele sînt în colecţia Muzeului din Bîrlad, unde le-am văzut şi identificat. Ele provin dintr-o colecţie particulară a preotului Antonovici din Puieşti. Mulţumim şi pe această cale colegilor din Bîrlad care mi-au pus la dispoziţie pentru studiu şi aceste monede.

15 Tezaurele descoperite în timpul săpăturilor de la Poiana, jud. Galaţi, sînt în studiu la Bucur Mitrea.

16 Const. Moisil, *Tezaurul de dinari romani din Oniceni Roman*, în *Creşterea colecţiilor în anii 1938-1942*, Biblioteca Academiei Române, nr. XLIX-LIII (1938-1942) p. 102-107.

17 C. Matasă şi B. Mitrea, *Cîteva tezaure şi descoperiri monetare în regiunea Bacău*, în S.C.N., I, 1957, p. 475-476; cf., B. Mitrea, în *ED*, X, p. 100-124.

18 J. Winkler. *op. cit.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sub formă de tezaure sau izolat au format obiectul a numeroase studii [19], dar nu cele republicane, cu atît mai mult cu cît Moldova, în ultimele decenii a dat la iveală bogățiile ei numismatice privind moneda romană republicană.

Din această cauză, ne-am propus să studiem unele aspecte ale prezenței acestei monede și în zona de est a Daciei preromane.

O importantă constatare pe care o semnalăm este aceea că și pe teritoriul Moldovei, ca și în restul țării, s-au găsit numeroase monede romane republicane sub formă de tezaure sau izolate. Pe de altă parte, așezările getice din Moldova au dat la iveală, pe lîngă bogatul material arheologic și monede ale Romei republicane. Este suficient să amintim cele șapte tezaure descoperite la Poiana și împrejurimi și cele trei tezaure din așezarea de la Răcătău care sînt formate, în majoritate, din monede romane republicane. Deși nu avem decît de la 9 tezaure numărul exact de monede, putem afirma că cifra monedei Romei republicane, pe teritoriul Moldovei, se ridică la circa 3000 exemplare.

În estul României, ca de altfel în întreaga țară, găsim numai monedele de argint — denarii —, bătute în toate monetăriile din Italia, sau din provincii și emise de comandanții militari.

Componența tezaurelor din Moldova este identică cu cea din restul țării, găsind exemplare foarte vechi — secolul II î.e.n. — în același procent ca peste tot. Așa dar sub raportul cronologiei și al nominalului, situația din Moldova este identică cu cea cunoscută în toată România.

În cîteva studii și articole recente, unele apărute, iar altele în curs de apariție, s-a făcut constatarea, foarte importantă, că etapele de pătrundere ale denarilor romani republicani în Dacia sînt mai multe, denarii fiind prezenți chiar de la sfîrșitul secolului II î.e.n. [20]. S-a ajuns chiar la fixarea, pe decenii, a perioadelor de maximă intrare a monedei Romei republicane. Să vedem care este situația în Moldova. În acest scop am întocmit tabelul de mai jos, cu patru tezaure din Moldova.

---

19 Bucur Mitrea, *Contribuții numismatice la istoria triburilor daco-getice din Moldova în a doua jumătate a secolului II e. n.*, în *SCIV*, VII, 1956, 1-2, p. 159-177; Cf., Același și Emilia Zaharia, *Descoperirea monetară de la Oboroceni (r. Pașcani, reg. Iași) și importanța sa istorică*, în *Arheologia Moldovei*, V, 1967, p. 81-124; Cf. Gh. Poenaru Bordea, Virgil Mihăilescu-Bîrliba și Alexandru Artimon, *Un mic tezaur de denari romani imperiali descoperit la Ghindăoani (jud. Neamț)* în *SCIV*, 19, 1968, 4, p. 597-611; Cf., D. Tudor *Tezaurul de denari romani imperiali de la Muntenești*, în *SCS* Iași, 3-4, 1954, p. 380 și urm., mai nou, tot despre acest tezaur. Cf. Seiva Sanie, *Un nou lot de denari imperiali romani descoperit la Muntenești (jud. Vaslui)*, în *Memoria Antiquitatis*, Piatra Neamț, I, 1969, p. 149-165; Cf. Virgil Mihăilescu-Bîrliba, *O problemă de statistică numismatică*, în *Memoria Antiquitatis*, Piatra Neamț, I, 1969, p. 121-148.

20 Bucur Mitrea, *Un nou tezaur de denari romani din timpul republicii descoperit în Oltenia*, în *SCIV*, 21, 1970, 3, p. 433 și urm. Cf. Maria Chițescu, *Tezaurul de la Prejmer, jud. Brașov (republicane)*, în mss., Cf. Maria Chițescu, Niță Anghelescu, *Tezaurul monetar roman republican de la Jiblea, jud. Ialomița*, în mss.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Localitatea	Total monede	sec. II î.e.n.	100—91	90—81	80—71	70—61	60—51	50—41	40—31	30—14 e.n.
1. Cornii de sus jud. Bacău	93	16	5	22	8	5	10	16	8	2
2. Conțești	136	43	13	29	16	4	12	9	2	4
3. Răcătău	63	10	—	13	7	4	7	19	3	4
4. Poiana-Tecuci a. 1928	152	36	10	33	19	3	7	20	6	6

Observăm că există trei perioade în care denarul este mai frecvent. Ne referim la emisiunile din secolul II î.e.n., deceniul al doilea al secolului I î.e.n. și deceniul al șaselea al aceluiași secol. Rezumînd situația monetară cu secolului I î.e.n. constatăm următoarele: În primul deceniu moneda este slab sau deloc reprezentată, ca în tezaurul de la Răcătău-Cetățuie. Urmează perioada cea mai bogat reprezentată; este vorba de anii 90—81 î.e.n., cînd găsim cea mai mare cantitate de monedă. După care, ele scad ca număr pentru ca în anii 70—61 î.e.n. să se constate raritatea monedei. Apare apoi o creștere a numărului monedelor în anii 50—41, ca pînă la sfîrșitul secolului moneda să fie slab reprezentată, numeric, în tezaure. Deci și în Moldova, ca de altfel în toată Dacia, moneda romană republicană a pătruns încă de la sfîrșitul secolului II î.e.n. Epoca în care denarii se găseau în mare cantitate în estul Daciei și în restul ei, corespunde celui de-al doilea deceniu al secolului I î.e.n., adică anii 90—81. Este o perioadă de liniște nu numai pentru Dacia dar chiar pentru întreaga lume romană. După această dată încep puternicele lupte dintre Roma și Mitridate. Se va ajunge în anii 70—61 î.e.n. la o slabă frecvență a monedei în tezaure, rezumată la circa trei-cinci emisiuni monetare pentru acești ani.

Este vremea luptelor romane cu Mitridate, urmate de masacrul negustorilor romani de către regele Pontului. În urma acestor neajunsuri, negustorul roman nu mai pătrunde liniștit în aceste zone nesigure pentru el, deci nici moneda nu avea cum ajunge pînă aici.

Pe plan intern în anii 70—61 începe unificarea geto-dacilor de către Burebista. S-a scris, și pe drept cuvînt, că această unificare nu s-a făcut totdeauna fără folosiri de forțe. Aristocrația triburilor geto-dace nu era dispusă să renunțe în folosul puterii centrale de stat, la neatîrnarea sa și la anumite privilegii [21]. Așadar este o vreme tulbure și pentru geto-daci și nepropice pătrunderii monedei romane.

Totodată credem că acum este vremea cînd își încep activitatea atelierele monetare geto-dace de *copiere* a denarului roman republican. Necesitatea tot mai acută de monedă, la un popor obișnuit cu acest instrument de schimb, lipsa monedei universale, cea romană, îi face pe geto-daci să încerce

21 H. Daicoviciu, *Dacii*, Ed. științifică, ed. II-a p. 98.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

remedierea crizei și deci să copieze moneda romană [22]. O explicație a marei cantități de monedă din secolul II î.e.n. și din deceniul al doilea al secolului I î.e.n. o dă această activitate de copiere a unor exemplare care intraseră în număr mai mare în circuitul lumii geto-dace. În acest caz însă ne lovim de dificultatea că aceleași monede, emise însă în deceniile I și III ale secolului I î.e.n. sînt puțin reprezentate în descoperiri, deși normal ar fi fost ca și ele să fie copiate. În ceea ce ne privește, considerăm că s-au copiat numai monedele pătrunse într-o mai mare cantitate, pentru ca falsul să nu iasă la iveală. Acest fapt ne arată că totuși emisiunile din secolul II î.e.n. și din deceniul al doilea al secolului I î.e.n. erau mai frecvente și pătrunseseră într-o cantitate mai mare la geto-daci. De altfel, în Moldova există cel puțin un centru de copiere a monedelor romane republicane, este vorba de Poiana [23].

De unde următoarele constatări :

1. Exitsă trei perioade bogat reprezentate de către monedele Romei republicane :

a) sfîrșitul secolului II î.e.n.

b) al doilea deceniu al secolului I î.e.n., anii 90—81 ;

c) al șaselea deceniu al secolului I î.e.n., anii 50—41.

2. Puținătatea monedei din deceniile trei pînă la cinci inclusiv, deci anii 80—51, este pusă de noi pe seama copierii de către geto-daci a denarului roman republican, perioadă în care circulau monedele deceniului anterior.

Pentru a putea confirma sau infirma ipotezele mai sus menționate am luat ca mijloc de comparație două tezaure din Bulgaria, unul descoperit în sudul țării, la Medovo (regiunea Stara Zagora) și al doilea din nordul țării, la Gulianși [24], nu departe de Nicopole. Între tezaurele din Dacia și din Bulgaria constatăm asemănări dar și deosebiri, ce vin în sprijinul ipotezelor noastre.

În ambele tezaure din Bulgaria, găsim frecvent, și într-o cantitate mare, ca și în Dacia, emisiuni ale secolului II î.e.n. Asemănarea între tezaurele din nordul și sudul Dunării este aceea că deceniul patru al secolului I î.e.n. este slab reprezentat din punct de vedere numeric. Este vorba de criza politico-economică din vremea lui Mitridate, fapt care vine în sprijinul ipotezei formulate mai sus, că acum geto-dacii vor copia moneda romană.

---

22 În legătură cu acestă problemă a se vedea N. Lupu *Die Münz der dakischen Burg von Tilișca*, în *Forschungen zur Volks und Landeskunde*, 7/1, Buc., 1964, p. 3-38 și idem, *Aspekte des Münzumlauf in Vorrömischen Dakien*, în *Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte*, XVII, 1967, p. 101-121 ; Cf. B. Mitrea, *Moneda republicană romană și unitatea lumii geto-dace*, în, *vol. Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, 1968, p. 53-64 ; și idem, *Unitatea geto-dacă reflectată în monetăria dacă*, în Analele Universității București-istorie, XVIII, 1969, p. 11-17 ; Cf., Maria Chițescu, *Copii și imitații de denari romani republicani în Dacia*, în *Memoria Antiquitatis*, Piatra Neamț, III, 1971, p. 209-259.

23 O prezentare recentă a acestei probleme făcută de Maria Chițescu, *Copii și imitații de denari romani republicani în Dacia*, în *Memoria Antiquitatis*, III, 1971, p. 209-258.

24 D. Nikolov, Kolektivni Nahodki ot rimski republikanski moneti v Starozagorsko, în „Izvestia" Institut, XXVII, 1964.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

O deosebire netă între tezaurele de la noi şi cele din Bulgaria [25], stă în aceea că din punct de vedere numeric monedele tezaurelor din sudul Dunării, cu excepţia deceniului patru al secolului I î.e.n., sînt egal repartizate în celelalte decenii ale secolului I î.e.n., spre deosebire de tezaurele din Moldova, unde situaţia pare a fi alta, aşa cum am văzut mai sus.

Încă o problemă ridicată de monedele din Moldova este aceea a căilor de pătrundere a lor, căi care pot explica şi marea lor cantitate, atît în Moldova, cît şi în restul Daciei. Una din căile de pătrundere este deja cunoscută : comerţul care urma drumurile comerciale de pe lîngă ape (Dunăre, Siret) [26] şi ,foarte probabil şi calea maritimă. O constatare prilejuită de studierea tezaurelor din Moldova este aceea că în trei depozite monetare există, alături de denari romani republicani şi cîte un exemplar emis de regele Numidiei Juba I, prietenul şi aliatul lui Pompei. Este vorba de tezaurele de la Conţeşti (jud. Bacău), Gherghina (jud. Galaţi) şi Pîncești (jud. Bacău). Două monede ale aceluiaşi rege există şi în colecţiile numismatice ale muzeului Bruckenthal, dar fără menţionarea locului de proveniență [27]. M. Bahrfeldt [28], publică un tezaur descoperit în Italia în 1882, în care arată că şi acolo se afla un exemplar cu numele regelui numidian. Datorită importantei lucrări a lui M. H. Crawford [29], am putut verifica tezaurele avînd în compoziţia lor şi monede cu numele regelui Numidiei, ajungînd astfel la un număr de 28 tezaure romane republicane. Din acest total 15 depozite există în Italia, şase tezaure în Franţa, trei în România, două în Jugoslavia şi cîte un tezaur în Grecia şi Olanda. Constatăm că monedele emise de Juba I, prietenul şi sprijinitorul cu armată al lui Pompei sînt aflate exact în ţările unde acesta şi-a exercitat, pentru un timp, puterea. Pentru ţara noastră aceste monede prezintă interes pentru că ele arată, alături de izvoarele literare, istorice şi epigrafice, legătura şi prietenia dintre regele Burebista şi generalul roman Pompei [30]. Credeam însă că nu numai tezaurile din Moldova au în cuprinsul lor monede de la Juba I. Dacă ar fi aşa, atunci existenţa lor numai în zona de est a României ar pune o serie de întrebări privind unele aspecte din istoria populaţiei getice în a doua jumătate a secolului I î.e.n. Documentaţia noastră fiind încă insuficientă în acest domeniu, ne vom opri aici, mulţumindu-ne să semnalăm acest nou aspect legat de tezaurele monetare romane republicane de la noi.

25 Din nefericire n-am putut studia decît două tezaure din Bulgaria deoarece în importanta cronică întocmită de T. Gherasimov tezaurele romane republicane sînt prea sumar prezentate.

26 Bucur Mitrea, în *ED*, p. 141-145.

27 Informaţia o deţinem de la colegul Gh. Poenaru Bordea căruia îi mulţumim călduros şi pe această cale.

28 Acest tezaur a fost publicat pentru prima dată de A. Santarelli, *Notizia* 1883 şi republicat de M. Hahrfeldt, *Le dépot de deniers romains trouvé à Pieve di un ripostiglio di denari consolari trovati a Pieve Quinta nel Forliveste, în ZfN, Quinta*, în *Revue Belge de Numismatique*, 1882, 38, p. 518-528.

29 Tezaurele care au în cuprinsul lor monede cu numele lui Juba I sînt amintite în importanta lucrare a lui Michael H. Crawford, *Roman Republican coin hoard*, Londra, 1969, cu numerele 383-384-409, 421, 432-433, 437, 440, 442-443, 460, 465, 471, 475, 478-479, 488, 491, 493, 508, 511, 516, 528, 543, 546.

30 A se vedea celebrul decret în cinstea lui Acornion, reeditat mai recent de G. Mihajilov, I.G.B. I, nr. 13 Interpretare la R. Vulpe în Studii şi Comunicări, Piteşti, 1968, p. 38 ; H. Daicoviciu, *Dacii* ed. a II-a, Bucureşti, 1968, p. 101-102 ; Acelaşi, *Cronologia regilor daci*, în vol. *Unitate şi continuitate în istoria poporului român*, Bucureşti, 1968, p. 67-70.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Altă cale de pătrundere a monedei Romei republicane este și aceea a formei de plată pentru mercenari în armata romană. Că geto-dacii au oferit sprijin, sub formă de luptători, grecilor și romanilor este dovedit de izvoarele istorice. Astfel, Appian (IX, 18, 1) povestește că în luptele lui Perseus cu romanii, acesta, primește ajutor și de la geți [31], Tucidide [32] în „Războiul Peleponeziac" arată că în anul 429 î.e.n. regele odrizilor Sitalkes a avut împotriva Macedoniei 150.000 oameni, o treime erau călăreți și dintre aceștia, după odrizi, cei mai mulți erau geții. Știm că și romanii au primit ajutor armat de la geți. Pentru vremea de care ne ocupăm este suficient să amintim ajutorul dat de Burebista [33] lui Pompei și de Dicomes lui Marc Antoniu [34]. De altfel, într-un articol recent, am arătat că ajutorul armat dat de geți romanilor era plătit atît prin monede de argint, cît și prin monede de aur nu numele lui Coson [35].

Putem spune că denarul Romei republicane se găsește prezent pe teritoriul Daciei ca urmare a :

1. Schimburilor comerciale dintre populația geto-dacă și romană ;
2. a plăților pentru ajutorul militar dat de geto-daci romanilor.

PLUSIEURS DÉPÔTS DE MONNAIES ROMAINES RÉPUBLICAINES TROUVÉS EN MOLDAVIE

Résumé

L'auteur publie neuf dépôts monétaires trouvés en Moldavie (l'Est de la Roumanie), totalisant 1160 pièces romaines républicaines, auxquelles il ajoute 28 contrefaçons d'après des monnaies romaines républicaines ainsi que trois exemplaires portent le nom du roi numide Juba I. L'étude de ces dépôts révéle qu'il s'agit de monnaies ayant pénétré en Dacie dès la fin du II-e siècle av. n. è., avec une intensité maximum de diffusion un cours de la deuxième décennie du I-er siècle av. n. è. En effet, on constate la grande abondance de ces pièces durant les années 90-81. L'auteur s'occupe aussi des émissions portant le nom du roi numide Juba I, l'ami et l'allié de Pompée.

Une conclusion nouvelle à laquelle l'auteur aboutit est que la présence en Moldavie de ces monnaies ne s'expliquerait pas seulement par les échanges commerciaux entre Géto-Daces et Romains. Elles seraient aussi le témoignage de la rénumération payée par les Romains pour le concours militaire que les Geto-Daces leur auront fourni. L'auteur fonde cette conclusion sur l'étude de quelques sources littéraires antiques, telles Appien, Tucydide.

31 Se pare că această știre se referă la bastarni nu este însă imposibil, ba chiar foarte probabil ca să fi participat și geți alături de bastarni, Cf., Gh. Ștefan, Vladimir Iliescu, Virgil C. Popescu, în *Izvoare privind istoria României*, București, 1964, Appian, *Macedonia*, 18, 1, p. 663 și nota 13. Pentru participarea geților la această campanie a se vedea *Istoria României*, I, p. 245 ; Cf. Em. Panaitescu, *Numărul geților și al dacilor. Comentar după Strabo*, în *In memoria lui Vasile Pârvan*, București, 1934, p. 259.

32 II, 98 (2) și comentariu la Em. Panaitescu, p. 260 și nota nr. 2.

33 Pentru această problemă a se vedea bibliografia de la nota nr. 28.

34 Maria Chițescu, *Unele aspecte ale relațiilor dintre Dicomes și Marcus Antonius în lumina descoperirilor numismatice. (O problemă de geografie istorică)*, în SCIV, 19, 1968, 4 p. 655-665.

35 Max Bahrfeldt, *Über die* KOΣΩN *Münzen*, în *Berliner numizblätter*, XXXIII, 1912, nr. 121, p. 251 ; nr. 124, p. 323-326 și nr. 126, p. 360-369 ; M. Halevy, *Autour d'un problème de numismatique antique*, în *Studii clasice*, III, 1961, p. 89-92.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DOUĂ TEZAURE DE DENARI ROMANI REPUBLICANI ŞI IMPERALI DESCOPERITE LA RĂCĂTĂU ŞI PÎNCEŞTI

VIOREL CÂPITANU şi VASILE URSACHI

Îm Moldova, în ultimii ani, s-au făcut tot mai multe descoperiri monetare din vremea Republicii romane şi a Imperiului. Aceasta se datoreşte pe de o parte intereselor cercetării sistematice efectuate de muzee, iar pe de altă parte interesului pe care-l manifestă cetăţenii în salvarea acestor descoperiri[1].

I. În anul 1969 cu ocazia săpăturilor sistematice întreprinse în cetăţuia dacică de la Răcătău[2] a fost descoperit în S I, la o adîncime de 0,55 m, primul tezaur monetar în nivel dacic, format din 71 de monede republicane romane şi imperiale. Monedele au fost descoperite la un loc, aceasta demonstrează că au fost ascunse într-o pungă de pînză sau piele, material care cu timpul s-a descompus. Pe toată suprafaţa, monedele erau acoperite cu un strat de oxizi de culoare cenuşie-roşcată, care a putut fi îndepărtat prin tratare În urma efectuării buletinului de analiză s-a constatat că monedele au un procentaj de 900‰ argint.

Tezaurul de la Răcătău — Cetăţuie se înşiruie pe o perioadă de timp de aproximativ 144 de ani şi începe cu Tampilus, anul 150 î.e.n. şi se încheie cu Augustus, anul 8—6 î.e.n.

II. Cel de al doilea tezaur pe care-l prezentăm în articolul de faţă a fost descoperit tot în anul 1969 la Pînceşti[3] şi este format din 202 denari republicani romani şi imperiali.

Punctul se numeşte „Dealul Odăilor" şi se află la cca. 2 km de aşezarea dacică de la Răcătău, în partea de est faţă de cetăţuia dacică şi vest faţă de satul Pînceşti.

Din acest loc prin anul 1955 locuitorul Arbureanu Nani a descoperit la suprafaţa solului vreo 15 monede din care 3 au fost predate nouă cu ocazia şantierului de la Răcătău, iar celelalte au fost pierdute.

* Exprimăm şi pe această cale mulţumiri sincere colegei Mariana Chiţescu care ne-a dat tot concursul pentru punerea în circuit a acestor descoperiri.

1. Bucur Mitrea, *Descoperiri recente de monede antice pe teritoriul Republicii Populare Române*, în SCIV, 1, 1960, p. 191, în SCIV, 1, 1968, p. 175, în SCIV, 2, 1970, p. 339.

2 Bucur Mitrea, *Descoperiri recente şi mai vechi de monede antice şi bizantine în Republica Socialistă România*, în SCIV, 2, 1970, p. 339.

3 Idem, *op. cit.*, p. 175.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Deoarece terenul unde s-au descoperit monedele este plat, am procedat la efectuarea unei săpături sistematice pe o suprafaţă de 100 de metri pătraţi, reuşind prin trecerea pămîntului rezultat din săpătură la ciur, să mai recuperăm încă 199 monede de argint. Procentajul la acest tezaur este la fel cu cel de la Răcătău, 900‰ argint.

Tezaurul de la Pînceşti se eşalonează în timp pe o distanţă de 117 ani şi începe cu M. Atilius Saranus, anii 172—151 î.e.n. şi se încheie cu o monedă de la împăratul Tiberius, anii 14—15.

Monedele din cele două tezaure sînt conservate în general bine şi foarte bine, excepţie făcînd doar cîteva.

În cele ce urmează vom prezenta cronologic cele două tezaure descoperite în anul 1969 cu trimiteri la cataloagele de specialitate, urmînd ca ulterior să alcătuim un studiu detaliat odată cu prezentarea şi celui de-al treielea tezaur descoperit tot la Răcătău, alături de alte descoperiri monetare in situ făcute în timpul cercetărilor arheologice în perioada 1968—1970, evident fără a neglija materialul arheologic descoperit în companiile amintite.

CATALOGUL TEZAURULUI MONETAR DE LA RĂCĂTĂU-CETĂŢUIE

1 (TAMPILUS ?)
Denar. AR. D : 21 mm. G : 3,00 g. C : bună. Sydenham, Roma 334, anul 155-150 î.e.n. Grueber, Roma, 557.

2 C. (PORCIUS) CATO
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,60 g. C bună. Sydenham, Italia, 417, anul 137—134 î.e.n. Grueber, Italia, 249, 461.

3 C. VALERIUS FLACCUS C. f.
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,40 g. C : bună. Sydenham, Roma, 440, anul 133—126 î.e.n. Grueber, Roma, 879.

4 CN. LUCREŢIUS TRIO
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,60 g. C bună. Sydenham, Roma, 450, anul 133—126 î.e.n. Grueber, Roma, 929.

5 L. OPEIMIUS
Denar. AR. D : 17 mm. G 3,60 g. C : f. bună. Sydenham, Roma, 437, anul 125—120. Grueber, Roma, 1133.

6 CN. DOMITIUS (AHENOBARBUS)
Denar. AR. D : 18 mm. G 3,50 g. C : bună. Sydenham, Roma, 514, a 119—110. Grueber, Roma, 1025, anul 124—103.

7 M. FOURIUS PHILIUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,50 g. C : bună. Sydenham, Italia, 529, anul 110—108. Grueber, Italia, 555, p. 283.

8 CN. DOMIŢIUS (AHENOBARBUS)
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,20 g. C : .Sydenham, Italia de nord sau Galia Cisalpină, 535, anul 108—107. Grueber, Italia, 490.

9 M. CALIDIUS Q. (CAECILIUS) METELIUS, Cn. FOULVIUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,60 g. C : Sydenham, nordul Italiei sau Galia Cisalpină, 539, anul 106. Grueber, Italia, p. 255, 474.

10 APPIUS CLAUDIUS, T. MALLIUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,60 g. Sydenham, Roma, 570, anul 106. Grueber, Roma, 1290.

11 C. VIBIUS C. F. PANSA
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,40 g. Sydenham, Italia, 683, anul 89—88 î.e.n. Grueber, Roma, 2238, anul 87 î.e.n.

12 C. VIBIUS C. f. PANSA
Denar. AR. D : 17 mm. G : 3,60 g. Sydenham, Italia, 684, anul 89—88 î.e.n. Grueber, Roma, 2244—79.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

13. C. VIBIUS C. f. PANSA
Denar. AR. D : 17 mm. G : 3,40 g Sydenham, Italia, 684, anul 89—88 î.e.n. Grueber, Roma, 2244—79.
14. C. VIBIUS C. f. PANSA
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,10 g. C : Sydenham, Italia, 685, anul 89—88 î.e.n. Grueber, Roma, 2299—303.
15. C. VIBIUS C. f. PANSA
Denar. AR. D : 21 mm. G : 3,20 g. Sydenham, Italia, 685, anul 89—88 î.e.n. Grueber, Roma, 2299—303.
16. Q. TITIUS
Denar. AR. G : 3,60 g. D : 17 mm. Sydenham, Roma, 692, anul 88. Grueber, Roma, 2225.
17. L. TITURIUS. L. f. SABINUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,40 g. Sydenham, Roma, 700, anul 88 î.e.n. Grueber, Roma, 2330—43.
18. Cn. (CORNELIUS) LNETULUS (MARCELLINUS)
Denar. AR. D : 17 mm. G : 3,10. Sydenham, Roma, 702, anul 87 î.e.n. Grueber, Roma, 2440, anul 86 î.e.n.
19. C. MARCIUS CENSORINUS
Denar. AR. D 20 mm. G : 3,60 g. Sydenham, Italia, 713, anul 86 î.e.n. Grueber, Roma, 2379—85.
20. Mn. FRONTEIUS C. f.
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,50 g. Sydenham, Italia, 724, anul 84 î.e.n. Grueber, Roma, 2476.
21. C. LICINIUS L. f. MACER
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,60 g. Sydenham, Italia, 732, anul 83 î.e.n. Grueber, Roma, 2467.
22. C. ANNIUS (LUSCUS), L. FABIUS L. f. HISPANIENSIS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,40 g. Sydenham, Spania, 748 a, anul 81—80 î.e.n. Grueber, Spania 1 și urm.
23. CNAEUS (CORNELIUS) LENTULUS (MARCELLINUS)
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Spania, 752 a anul 76—74 î.e.n. Grueber, Spania, 57.
24. L. (CORNELIUS) SULLA, L. MANLIUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,50 g. Sydenham, Est 757, anul 82—81 î.e.n. Grueber, Est 8.
25. C. POBLICIUS Q. f.
Denar. AR. D : 16 mm. G : 3,60 g. Sydenham, Italia, 768, anul 78—77 î.e.n. Grueber, Roma, 1896, anul 81 î.e.n.
26. L. PAPIUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Italia, 773, anul 78—77 î.e.n. Grueber, Roma, 2977 f.
27. L. RUTILIUS FLACCUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 780, anul 75 î.e.n. Grueber, Roma, 3242.
28. L. LUCREȚIUS TRIO
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 783, anul 74 î.e.n. Grueber, Roma, 3245
29. L. LUCREȚIUS TRIO
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,20 g. C : bună. Sydenham, Roma, 784, anul 74 î.e.n. Grueber, Roma, 3247 f.
30. C. POSTUMIUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 785, anul 74—73 î.e.n. Grueber, Roma, 3238.
31. Q. POMPONIUS MUSA
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 810, anul 68—66 î.e.n. Grueber, Roma, 3602.
32. C. SERVEILIUS C. f.
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,50 g. C : bună. Sydenham, Roma, 890, anul 63—62 î.e.n. Grueber, Roma, 3816.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

33. P. FONTEIUS P. f. CAPITO
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,50 g. C : bună. Sydenham, Roma, 900, anul 61 î.e.n. Grueber, Roma, 3851, anul 60 î.e.n.
34. L. FURIUS BROCCHUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 902, anul 61 î.e.n. Grueber, Roma, 3896.
35. Q. POMPEIUS RUFUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,80 g. C : bună. Sydenham, Roma, 909, anul 59 î.e.n. Grueber, Roma, 3885.
36. M. (AEMILIUS) SCAURUS. P. (PLAUTIUS) HYPSAEUS
Denar. AR. D : 17 mm. G : 3,80 g. C : bună. Sydenham, Roma, 912, anul 58 î.e.n. Grueber, Roma, 3876 f.
37. L. ROSCIUS FABATUS
Denar. AR. D : 17 mm. G : 3,80 g. C : bună. Sydenham, Italia, 915, anul 58 î.e.n. Grueber, Roma, 3394 f.
38. (MARCIUS) PHILIPPUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,70 g. C : f. bună. Sydenham, Roma, 919, anul 56 î.e.n. Grueber, Roma, 3890. (Batere dublă avers şi revers).
39. PAULLUS (AEMILIUS) LEPIDUS
Denar. AR. D 19 mm. G : 3,60 g. C : f. bună. Sydenham, Roma, 926, anul 55 î.e.n. Grueber, Roma, 3373.
40. PAULLUS (AEMILIUS) LEPIDUS
Denar. AR. G : 3,60 g. D : 19 mm. C : f. bună. Sydenham, Roma, 926, anul 55 î.e.n. Grueber, Roma, 3373.
41. (LUCIUS SCRIBONIUS) LIBO
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,60 g. Sydenham, Roma, 928, anul 55 î.e.n. Grueber, Roma, 3377 f.
42. Cn. NERIUS, L. (CORNELIUS) LENTULUS, C. CLAUDIUS) MARCELLUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 937, anul 49 î.e.n. Grueber, Roma, 3950.
43. C. VIBIUS PANSA
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 946, anul 48 î.e.n. Grueber, Roma, 3976, anul 49 î.e.n.
44. C. VIBIUS PANSA
Denar. AR. G : 3,10 g. D : 18 mm. C : bună. Sydenham, Roma, 947, anul 48 î.e.n. Grueber, Roma, 3978.
45. L. HOSTILIUS SASERNA
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 953, anul 48 î.e.n. Grueber, Roma, 3996.
46. L. PLAUTIUS PLANCUS
Denar. AR. G : 3,30 g. D : 19 mm. C : bună. Sydenham, Roma, 959, anul 47 î.e.n. Grueber, Roma, 4004.
47. MANIUS CORDIUS RUFUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,40 g. C : bună. Sydenham, Roma, 976, anul 46 î.e.n. Grueber, Roma, 4037.
48. MANIUS CORDIUS RUFUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,40 g. C : bună. Sydenham, Roma, 976, anul 46 î.e.n. Grueber, Roma, 4037.
49. MANIUS CORDIUS RUFUS
Denar. AR. D : 17 mm. G : 3,70 g. C : bună. Sydenham, Roma, 976, anul 46 î.e.n. Grueber, Roma, 4037.
50. C. CONSIDIUS PAETUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,40 g. C : bună. Sydenham, Roma, 992, anul 45 î.e.n. Grueber, Roma, 4087.
51. C. JULIUS CAESAR
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,30 g. C : bună. Sydenham, Roma, 1009, anul 50 î.e.n. Grueber, Roma, 3955.
52. C. JULIUS CAESAR
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,70 g. C : bună. Sydenham, Africa, 1023, anul 46 î.e.n. Grueber, Africa, 21.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

53. M. POBLICIUS, Cn. (POMPEIUS) MAGNUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Spania, 1035, anul 46—45 î.e.n. Grueber, p. 364, 72.

54. L. AEMILIUS BUCA
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,40 g. C : bună. Sydenham, Roma, 1061, anul 44, Grueber, Roma, 4152.

55. L. MUSSIDIUS LONGUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,70 g. C : bună. Sydenham, Roma, 1093, anul 42 î.e.n. Grueber, Roma, 4242.

56 L. MUSSIDIUS LONGUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 1093, anul 42 î.e.n. Grueber, Roma, 4242.

57. P. CLODIUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,50 g. C : bună. Sydenham, Roma, 1117, anul 41 î.e.n. Grueber, Roma, 4284.

58. P. CLODIUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,20 g. C : bună. Sydenham, Roma, 1117, anul 41 î.e.n. Grueber, Roma, 4284.

59. C. CLODIUS C. f. VESTALIS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,60 g. C : f. bună. Sydenham, Roma, 1135, anul 39 î.e.n. Grueber, Roma, 4196.

60. (P. CORNELIUS LENTULUS) MARCELLINUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,60 g. C : f. bună. Sydenham, Roma, 1147, anul 38 î.e.n. Grueber, Roma, 4206.

61. M. ANTONIUS, M. (COCCEIUS) NERVA, L. ANTONIUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,30 g. C : bună. Sydenham, Asia Mică-Ephesus (?) 1185 anul 41. Grueber, Est 107, a. 41.

62. M. ANTONIUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,30 g. C : bună. Sydenham, Asia Mică 1210 a. anul 32—31 î.e.n. Grueber, Est 179, a. 32—31.

63. C. CASSIUS (LONGINUS), (P. CORNELIUS) LENTULUS SPINTHER
Denar. AR. D : 21 mm. G : 3,80 g. C : bună. Sydenham, Asia Mică, 1305, anul 42 î.e.n. Grueber, Italia, p. 481, 73.

64. AUGUSTUS : L. VINICIUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,50 g. C : bună. RIC, Roma, 147, anul 16 î.e.n.

65. AUGUSTUS : L. VINICIUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,50 g. C. : bună. RIC, Roma, 149, anul 16 î.e.n.

66. AUGUSTUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,60 g. RIC, Lugdunum, 328, anul 14—12 î.e.n.

67. AUGUSTUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,60 g. C : bună. RIC, Lugdunum, 348, anul 8—6 î.e.n.

68. NUMIDIA — JUBA I.
Denar. AR. D : 17 mm. G : 3,70 g. C : f. bună. Head, p. 885, a. 60—40 î.e.n.

IMITAȚII

69. AV. C. f. C. HOSIDIUS C. f. GETA
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,70 g. C : f. bună. Grueber, Roma, 3388, anul 71 î.e.n. R.V.C. f. P. CREPUSIUS, Grueber, Roma, 2664, anul 83 î.e.n.

70. C. JULIUS CAESAR
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,60 g. C : f. bună. Grueber, Roma, 3955, anul 49 î.e.n.

71. OCTAVIAN
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,80 g. C : f. bună. Grueber, Roma, 4360, anul 29—27 î.e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CATALOGUL TEZAURULUI MONETAR DE LA PÎNCEŞTI

1. Fără nume de magistrat
Denar. AR. D : 18 mm. G : 2,90 g. C : mediocră. Sydenham, Italia, 291, anul 165—155 î.e.n. Grueber, Italia, 117.
2. (L. SAUFEIUS)
Denar. AR. D : 17 mm. G : 3,50 g. C : bună. Sydenham, Roma, 384, anul 145—138 î.e.n. Grueber, Roma, 834.
3. (NATTA)
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,10 g. C : bună. Sydenham, Roma, 390, anul 145—138 î.e.n. Grueber, Roma, 844.
4. (FLAVUS)
Denar, AR. D : 17 mm. G : 3,10 g. C : bună. Sydenham, Roma, 391, anul 145—138 î.e.n. Grueber, Roma, 848.
5. M. ATILIUS SARANUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,20 g. C : bună. Sydenham, Roma, 398, a. 145—138 î.e.n. Grueber, Roma, 679, anul 172—151 î.e.n.
6. M. ATILIUS SARANUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 398, anul 145—138 î.e.n. Grueber, Roma, 679.
7. L. SEMPRONIUS PITIO
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,40 g. C : bună. Sydenham, Roma, 402, anul 155—120 î.e.n. Grueber, Roma, 711.
8. M. JUNIUS (SILANUS)
Denar. AR. D : 17 mm. G : 3,20 g. C : bună. Sydenham, Roma, 408, anul 137—134. Grueber, Roma, 867.
9. AURELIUS RUFUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 409, anul 137—134 î.e.n. Grueber, Italia, 446.
10. M. (PAPIRIUS) CARBO
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,80 g. C : bună. Sydenham, Italia, 423, anul 137—134 î.e.n. Grueber, Italia, 472.
11. C. RENIUS
Denar. AR. D : 18 mm. G 3,10 g. C : bună. Sydenham, Roma, 432, anul 135—126 î.e.n. Grueber, Roma, 885.
12. Cn. LUCREŢIUS TRIO
Denar. AR. D : 17,3—18,5 mm. G : 3,60 g. C bună. Sydenham, Roma, 450, anul 133—126 î.e.n. Grueber, Roma, 929.
13. Q. (MARCIUS) PILIPUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,10 g. C : bună. Sydenham, Roma, 477, anul 125—120 î.e.n. Grueber, Roma, 1143.
14. M. VARGUNTEIUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,50 g. C : bună. Sydenham, Roma, 507, anul 119—110. Grueber, Roma, 1068.
15. M. VARGUNTEIUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,50 g. C : bună. Sydenham, Roma, 507, anul 119—110. Grueber, Roma, 1068.
16. M. PORCIUS LAECA
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,40 g. C : bună. Sydenham, Roma, 513, anul 119—110. Grueber, Roma, 1023, 1024.
17. L. POMPONIUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Narbo, 522, anul 112—109 î.e.n. Grueber, Roma, 1191.
18. M. AURELIUS SCAURUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,80 g. C : bună. Sydenham, Narbo, 523, anul 112—109 î.e.n. Grueber, Roma, 1185.
19. M. AURELIUS SCAURUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,30 g. C : bună. Sydenham, Narbo, 523, anul 112—109 î.e.n. Grueber, Roma, 1185.
20. M. FOURIUS PHILUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,40 g. C : mediocră. Sydenham, Italia, 529, anul 110—108 î.e.n. Grueber, Italia, 555.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

21. Fără nume de magistrat
Denar. AR. D : 20 mm. G2: 3,40 g. C : f. bună. Sydenham, Italia, 530, anul 110—108 î.e.n. Grueber, Italia, 562.
22. M. TULLIUS
Denar. AR. D : 19,2—19,9 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, nordul Italiei sau Gallia Cisalpină, 531, anul 109 î.e.n. Grueber, Italia, 502.
23. Q. FABIUS LABEO
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, nordul Italiei sau Gallia Cisalpină, 532, anul 109 î.e.n. Grueber, Italia, 494.
24. Cn. DOMIȚIUS (AHENOBARBUS)
Denar. AR. D : 21 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, nordul Italiei sau Gallia Cisalpină, 535, anul 108—107 î.e.n. Grueber, Italia, 490.
25. Cn. DOMIȚIUS (AHENOBARBUS)
Denar. AR. D : 21 mm. G : 3,40 g. C : bună. Sydenham, nordul Italiei sau Gallia Cisalpină, 535, anul 108—107 î.e.n. Grueber, Italia, 490.
26. Q. CURTIUS, M. (JUNIUS) SILANUS
Denar, AR. D : 20 mm. G : 3,60 g. C : f. bună. Sydenham, nordul Italiei sau Gallia Cisalpină, 537, anul 108—107 î.e.n. Grueber, Italia, 483.
27. Q. CURTIUS, M. (JUNIUS) SILANUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,50 g. C bună. Sydenham, nordul Italiei sau Gallia Cisalpina, 537, anul 108—107, Grueber, Italia, 483.
28. Q. CURTIUS, M. (JUNIUS)SILANUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,40 g. C : bună. Sydenham, nordul Italiei sau Gallia Cisalpină, 537, anul 108—107. Grueber, Italia, 483.
29. M. CALIDIUS, Q. CAECILIUS METELIUS, Cn. FOULVIUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,80 g. C : bună. Sydenham, nordul Italiei sau Gallia Cisalpină, 539, anul 106 î.e.n. Grueber, Italia, 474.
30. L. FLAMINUS CILO
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, nordul Italiei sau Gallia Cisalpină, 540, anul 106—105 î.e.n. Grueber, Italia, 537.
31. L. FLAMINUS CILO
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,60 g. C bună. Sydenham, nordul Italiei sau Gallia Cisalpină, 540 anul 106—105 î.e.n. Grueber, Italia, 537.
32. L. FLAMINUS CILO
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,30 g. C : bună. Sydenham, nordul Italiei sau Gallia Cisalpină, 540 anul 106—105 î.e.n. Grueber, Italia, 537.
33. M. SERGIUS SILUS
Denar. AR. D : 17 mm. 3,60 g. C bună. Sydenham, Italia, 544, anul 109 î.e.n. Grueber, Italia, 512.
34. Mr. AQUILLIUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, sudul Italiei, Rhegium, 557, anul 109 î.e.n. Grueber, Italia, 645.
35. L. MEMMIUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, sudul Italiei (Rhegium) 558, a. 109 î.e.n. Grueber, Italia, 643, anul 90 î.e.n.
36. Q. LUTATIUS CERCO
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,50 g. C : bună. Sydenham, sudul Italiei, 559, anul 106 î.e.n. Grueber, Italia, 636.
37. M. HERENNIUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,70 g. C : bună. Sydenham, sudul Italiei, 567, anul 101 î.e.n. Grueber, Roma, 1231 și urm.
38. C. (CLAUDIUS) PULCHER
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,70 g. C : f. bună. Sydenham, Roma, 569, anul 106 î.e.n. Grueber, Roma, 1288.
39. C. (CLAUDIUS) PULCHER
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,60 g. C : f. bună. Sydenham, Roma, 569, anul 106 î.e.n. Grueber, Roma, 1288.
40. C. CLAUDIUS PULCHER
Denar, AR. D : 18 mm. G : 3,40 g. C : f. bună. Sydenham, Roma, 569, anul 106 î.e.n. Grueber, Roma, 1288.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

41. APPIUS CLAUDIUS T. MALIUS
Denar. AR. D 17 mm. G : 3,60 g. C bună. Sydenham, Roma, 570, anul 106 î.e.n. Grueber ,Roma, 1290.
42. L. (CORNELIUS) SCIPIO ASIAGENUS
Denar. AR. D : 22 mm. G : 3,10 g. C : bună. Sydenham, Roma, 576, anul 101 î.e.n. Grueber, Roma, 1360 şi urm.
43. L. (CORNELIUS) SCIPIO ASIAGENUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 576 b, anul 106 î.e.n. Grueber, Roma, 1381 şi urm.
44. L. (APPULEIUS) SATURNINUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,40 g. C : bună. Sydenham, Roma, 578, anul 100—97 î.e.n. Grueber, Roma, 1493 şi urm.
45. L. (APPULEIUS) SATURNINUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 578, anul 100—97 î.e.n. Grueber, Roma, 1493 şi urm.
46. C. COILIUS CALDUS
Denar. AR. D : 17,1—17,9 mm. G : 3,70 g. C : bună. Sydenham, Roma, 582 a, anul 100—97 î.e.n. Grueber, Roma, 1463 şi urm.
47. C. FUNDANIUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 583, anul 100—97 î.e.n. Grueber, Roma, 1681 şi urm.
48. L. JULIUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,50 g. C bună. Sydenham, Roma, 585, anul 100—97 î.e.n. Grueber, Roma, 1676.
49. C. FABIUS
Denar. AR. D : 21 mm. G : 3,50 g. C : bună. Sydenham, Roma, 590, anul 96—95 î.e.n. Grueber, Roma, 1591 şi urm.
50. C. FABIUS
Denar. AR. D : 21 mm. G : 2,50 g. C : mediocră. Sydenham, Roma, 590, anul 96—95 î.e.n. Grueber, Roma, 1591 şi urm.
51. Q. (MINUCIUS) THERMUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,40 g. C bună. Sydenham, Roma, 592, anul 96—95 î.e.n. Grueber, Italia, 653.
52. L. JULIUS L. f. CAESAR
Denar. AR. D : 16 mm. G : 3,60 g. C : f. bună. Sydenham, Roma, 593, anul 94 î.e.n. Grueber, Roma, 1405 şi urm.
53. C. ALLIUS BALA
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,60 g. C bună. Sydenham, Roma, 595, anul 93 î.e.n. Grueber, Roma, 1742.
54. M. (PORCIUS) CATO
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,70 g. C bună. Sydenham, Roma, 596, anul 93—91 î.e.n. Grueber, Italia, 657.
55. L. THORIUS BALBUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,40 g. C : bună. Sydenham, (nordul Italiei ?), 598 anul 100—95 î.e.n. Grueber, Roma, 1615 şi urm.
56. M. LUCILIUS RUFUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, (nordul Italiei ?), 599, anul 100—95 î.e.n. Grueber, Roma, 1613.
57. M. LUCILIUS RUFUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,30 g. C : bună. Sydenham, (nordul Italiei ?), 599, anul 100—95 î.e.n. Grueber, Roma, 1613.
58. M. LUCILIUS RUFUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,10 g. C : bună. Sydenham, (nordul Italiei ?), 599, anul 100—95 î.e.n. Grueber, Roma, 1613.
59. M. LUCILIUS RUFUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,10 g. C : bună. Sydenham, (nordul Italiei ?), 599, anul 100—95 î.e.n. Grueber, Roma, 1613.
60. M. LUCILIUS RUFUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,10 g. C : bună. Sydenham, (nordul Italiei ?), 599, anul 100—95 î.e.n. Grueber, Roma, 1613.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

61. L. SENTIUS
Denar. AR. D : 21 mm. G : 3,50 g. C : bună. Sydenham, (nordul Italiei ?), 600, anul 100—95 î.e.n. Grueber, Roma, 1651 și urm.

62. L. SENTIUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,10 g. C : bună Sydenham, (nordul Italiei ?), 600, anul 110—95 î.e.n. Grueber, Roma, 1651 și urm.

63. L. SENTIUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 2,10 g. C : bună. Sydenham, (nordul Italiei ?), 600, anul 100—95 î.e.n. Grueber, Roma, 1651 și urm.

64. P. SERVILIUS RULLUS
Denar. AR. D 20 mm. G : 3,50 g. C : bună. Sydenham, (nordul Italiei ?), 601, anul 100—95 î.e.n. Grueber, Roma, 1672.

65. M. SERVEILIUS, C. f.
Denar. AR. D : 21 mm. G : 3,50 g. C : bună. Sydenham, (nordul Italiei ?), 602, anul 100—95 î.e.n. Grueber, Roma, 1660 și urm.

66. M. SERVEILIUS C. f.
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, (nordul Italiei ?), 602, anul 100—95 î.e.n. Grueber, Roma, 1660 și urm.

67. A. (POSTUMIUS) ALBINUS
Denar. AR. D 18 mm. G : 3,50 g. C : bună. Sydenham, Italia 613, a 92—91 î.e.n. Grueber, Italia, 713, a. 89 î.e.n.

68. C. (POBLICIUS) MALLEOLUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Italia, 615 a. 92—91 î.e.n. Grueber, Italia, 697, anul 89 î.e.n.

69. D. JUNIUS SILANUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,50 g. C : f. bună. Sydenham, Roma, 646, anul 90—89 î.e.n. Grueber, Roma, 1772 și urm.

70. D. JUNIUS SILANUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 646, anul 90—89 î.e.n. Grueber, Roma, 1772 și urm.

71. D. JUNIUS SILANUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,20 g. C : bună. Sydenham, Roma, 646, anul 90—89 î.e.n. Grueber, Roma, 1772 și urm.

72. D. JUNIUS SILANUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,40 g. C : bună. Sydenham, Roma, 646, anul 90—89 î.e.n. Grueber, Roma, 1772 și urm.

73. D. JUNIUS SILANUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,20 g. C : bună. Sydenham, Roma, 645, anul 90—89 î.e.n. Grueber, Roma, 1772 și urm.

74. L. (CALPURNIUS) PISO L. f. FRUGI
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,40 g. C : bună. Sydenham, Italia, 651, tip general, anul 90—89 î.e.n. Grueber, Roma, 1859 ? pl. 20.

75. C. VIBIUS C. f. PANSA
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,50 g. C : bună. Sydenham, Italia, 684, anul 89—88 î.e.n. Grueber, Roma, 2244—79.

76. C. VIBIUS C. f. PANSA
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,40 g. C : bună. Sydenham, Italia, 684, anul 89—88 î.e.n. Grueber, Roma, 2244—79.

77. C. VIBIUS C. f. PANSA
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,40 g. C : bună. Sydenham, Italia, 684, anul 89—88 î.e.n. Grueber, Roma, 2244—79.

78. L. TITURIUS L. f. SABINUS
Denar. AR. D : 21 mm. G : 3,30 g. C : bună. Sydenham, Roma, 698 a, anul 88 î.e.n. Grueber, Roma, 2325.

79. TITURIUS L. f. SABINUS
Denar. AR. D : 17,7—18 mm. G : 3,90 g. C : bună. Sydenham, Roma, 700 b, anul 88 î.e.n. Grueber, Roma, 2439 tip general.

80. CN. (CORNELIUS) LENTULUS (MARCELLINUS)
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 702, anul 87 î.e.n. Grueber, Roma, 2440.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

81. CN. (CORNELIUS) LENTULUS (MARCELLINUS)
Denar. AR. D : 20 mm. G : 2,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 702, anul 87 î.e.n. Grueber, Roma, 2440.

82. CN. (CORNELIUS) LENTULUS (MARCELLINUS)
Denar. AR. D : 17 mm. G 3,40 g. C : bună. Sydenham, Roma, 702, anul 87 î.e.n. Grueber, Roma, 2440.

83. L. RUBRIUS DOSSENUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 705, anul 87—86 î.e.n. Grueber, Roma, 2448.

84. L. RUBRIUS DOSSENUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,10 g. C : bună. Sydenham, Roma, 705, anul 87—86 î.e.n. Grueber, Roma, 2448.

85. L. RUBRIUS DOSSENUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,30 g. C : bună. Sydenham, Roma, 706, anul 87—86 î.e.n. Grueber, Roma, 2452.

86. L. RUBRIUS DOSSENUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,30 g. C : bună. Sydenham, Roma, 706, anul 87—86 î.e.n. Grueber, Roma, 2452.

87. L. RUBRIUS DOSSENUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,80 g. C : bună. Sydenham, Roma, 707, anul 87—86 î.e.n. Grueber, Roma, 2455.

88. GARGILIUS, OGULNIUS, VERGILIUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 721, anul 85—83 î.e.n. Grueber, Roma, 2615 şi urm.

89. Fără nume de magistrat
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,50 g. C : bună. Sydenham, Roma, 723, anul 85—84 î.e.n. Grueber, Roma, 2622.

90. Fără nume de magistrat
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 723, anul 85—84 î.e.n. Grueber, Roma, 2622.

91. Fără nume de magistrat
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,40 g. C : bună. Sydenham, Roma, 723, anul 85—84 î.e.n. Grueber, Roma, 2622.

92. Fără nume de magistrat
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 723, anul 85—84 î.e.n. Grueber, Roma, 2622.

93. Fără nume de magistrat
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,40 g. C : bună. Sydenham, Roma, 723 a. 85—84 Grueber, Roma, 2622, anul 88 î.e.n.

94. Mn. FONTEIUS C. f.
Denar. AR. D : 22 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Italia, 724 a. anul 84 î.e.n. Grueber, Roma, 2478.

95. Mn. FONTEIUS C. f.
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,80 g. C : bună. Sydenham, Italia, 724, anul 84 î.e.n. Grueber, Roma, 2476.

96. L. JULIUS BURSIO
Denar. AR. D : 20 mm. 3,40 g. C : bună. Sydenham, Italia, 728, anul 83 î.e.n. Grueber, Roma, 2485 şi urm.

97. L. JULIUS BURSIO
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,20 g. C : bună. Sydenham, Italia, 728, anul 83 î.e.n. Grueber, Roma, 2485 şi urm.

98. L. JULIUS BURSIO
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,70 g. C : bună. Sydenham, Italia, 728 anul 83 î.e.n. Grueber, Roma, 2485 şi urm.

99. L. JULIUS BURSIO
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Italia, 728, anul 83 î.e.n. Grueber, Roma, 2485 şi urm.

100. L. JULIUS BURSI
Denar. AR. D : 21 mm. G : 3,70 g. C : bună. Sydenham, Italia, 728 c, anul 83 î.e.n. Grueber, Roma, 2549 şi urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

101. L. JULIUS BURSIO
Denar. AR. D: 19 mm G: 3,40 g. C bună. Sydenham, Italia, 742, anul 83 î.e.n. Grueber, Roma, 2549 și urm.

102. L. JULIUS BURSIO
Denar. AR. 21 mm. G: 3,40 g. C: bună. Sydenham, Italia, 728 c, anul 83 î.e.n. Grueber, Roma, 2549 și urm.

103. C. LICINIUS L. f. MACER
Denar. AR. D: 21 mm. G: 3,40 g. C: bună. Sydenham, Italia, 732, anul 83 î.e.n. Grueber, Roma, 2467.

104. C. LICINIUS L. f. MACER
Denar. AR. D: 20 mm. G: 3,40 g. C: bună. Sydenham, Italia, 732, anul 83 î.e.n. Grueber, Roma, 2467.

105. C. LICINIUS L. f. MACER
Denar. AR. D: 19 mm. G: 3,70 g. C: bună. Sydenham, Italia, 732, anul 83 î.e.n. Grueber, Roma, 2467.

106. C. MAMILIUS LIMETANUS
Denar. AR. D: 20 mm. G: 3,40 g. C: bună. Sydenham, Italia, 741, anul 82 î.e.n. Grueber, Roma, 2716 și urm.

107. Q. ANTONIUS BALBUS
Denar. AR. D: 20 mm. G: 3,60 g. C: bună. Sydenham, Italia, 742, anul 81 î.e.n. Grueber, Roma, 2730 și urm.

108. Q. ANTONIUS BALBUS
Denar. AR. D: 21 mm. G: 3,60 g C: f. bună. Sydenham, Italia, 742, anul 81 î.e.n. Grueber, Roma, 2730 și urm.

109. Q. ANTONIUS BALBUS
Denar. AR. D: 20 mm. G: 3,40 g. C: bună. Sydenham, Italia, 742, anul 81 î.e.n. Grueber, Roma, 2730 și urm.

110. Q. ANTONIUS BALBUS
Denar. AR. D: 18 mm. G: 3,40 g. C: bună. Sydenham, Italia, 742, anul 81 î.e.n. Grueber, Roma, 2730 și urm.

111. Q. ANTONIUS BALBUS
Denar. AR. D 18 mm. G: 3,60 g. C bună. Sydenham, Italia, 742, anul 81 î.e.n. Grueber, Roma, 2730.

112. Q. ANTONIUS BALBUS
Denar. AR. D: 17,7—18,4 mm. G: 3,80 g. C: bună. Sydenham, Italia, anul 81 î.e.n. Grueber, Roma, 2730 tip general.

113. Q. ANTONIUS BALBUS
Denar. AR. D: 19 mm. G: 3,70 g. C: f. bună. Sydenham, Italia, 742 a, anul 81 î.e.n. Grueber, Roma, 2737 și urm.

114. Q. ANTONIUS BALBUS
Denar. AR. D: 18 mm. G: 3,70 g. C f. bună. Sydenham, Italia, 742 a, anul 81 î.e.n. Grueber, Roma, 2737 și urm.

115. Q. ANTONIUS BALBUS
Denar. AR. D: 19 mm. G: 3,50 g. C: bună. Sydenham, Italia, 742 a, anul 81 î.e.n. Grueber, Roma, 2737 și urm.

116. C. MARIUS C. f. CAPITO
Denar. AR. D: 17,7—18,4 mm. G: 3,80 g. C: bună. Sydenham, Italia, 774, anul 79 î.e.n. Grueber, Roma, 2844 și urm.

117. C. MARIUS C. f. CAPITO
Denar. AR. D: 19 mm. G: 3,40 g. C: f. bună. Sydenham, Italia, 744 a, anul 79 î.e.n. Grueber, Roma, 2855 și urm.

118. C. MARIUS C. f. CAPITO
Denar. AR. D: 20 mm. G: 3,70 g. C: f. bună. Sydenham, Italia, 744 a, anul 79 î.e.n. Grueber, Roma, 2853 și urm.

119. C. MARIUS C. f. CAPITO
Denar. AR. D: 19 mm. G: 3,10 g. C: bună. Sydenham, Italia, 744 a, anul 79 î.e.n. Grueber, Roma, 2853 și urm.

120. A. POSTUMIUS A. F. S. n. ALBINUS
Denar. AR. D: 19 mm. G: 3,40 g. C: bună. Sydenham, Italia, 746, anul 82—79 î.e.n. Grueber, Roma, 2839.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

121. C. ANNIUS (LUSCUS) L. FABIUS L. f. HISPANIENSIS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Spania, 748 a, anul 81—80 î.e.n. Grueber, Spania, 13 şi urm.

122. CNAEUS (CORNELIUS) LENTULUS (MARCELINUS)
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,60 g. C : f. bună. Sydenham, Spania, 752 a, anul 76—74. Grueber, Spania, 57.

123. CNAEUS (CORNELIUS) LENTULUS (MARCELINUS)
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,50 g. C : bună. Sydenham, Spania, 752 a, anul 76—74 î.e.n. Grueber, Spania, 57.

124. L. (CORNELIUS) SULLA, L. MANLIUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,20 g. C : bună. Sydenham. Est, 757, anul 82—81 î.e.n. Grueber, Est, 8.

125. L. (CORNELIUS) SULLA, L. MALNIUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,50 g. C : bună. Sydenham, Est, 575, anul 82—81 î.e.n. Grueber, Italia, 8.

126. L. L. POBLICIUS Q. f.
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,30 g. C : bună. Sydenham, Italia, 768, anul 78—77 î.e.n. Grueber, Roma, 2896 şi urm.

127. C. NAEVIUS BALBUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,60 g. C : f. bună. Sydenham, Italia, 769 b, anul 78—77 î.e.n. Grueber, Roma, 2926 şi urm.

128. C. NAEVIUS BALBUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,50 g. C : bună. Sydenham, Italia, 769 b, anul 78—77 î.e.n. Grueber, Roma, 2926 şi urm.

129. C. NAEVIUS BALBUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,50 g. C : f. bună. Sydenham, Italia 769, anul 78—77 î.e.n. Grueber, Roma, 2926 şi urm.

130. TI. CLAUDIUS T. f. Ap. n.
Denar. AR. D : 20 mm. G 3,50 g. C : f. bună. Sydenham, Italia, 770 a 78—77 î.e.n. Gruebere, Roma, 3096, anul 80 î.e.n.

131. L. PROCILIUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,40 g. C : bună. Sydenham, Roma, 771, anul 78—77 î.e.n. Grueber, Roma, 3147.

132. L. PROCILIUS
Denar. AR. D : 17,5—19,4 mm. G : 3,50 g. C : bună. Sydenham, Roma, 771, anul 78—77 î.e.n. Grueber, Roma, 3147.

133. L. PROCILIUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,40 g. C bună. Sydenham, Italia, 772, anul 78—77 î.e.n. Grueber, Roma, 3150.

134. L. PROCILIUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,40 g. C : f. bună. Sydenham, Italia, 772, anul 78—77 î.e.n. Grueber, Roma, 3150.

135. C. POSTUMIUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,60 g. Sydenham, Roma, 785, anul 74—73 î.e.n. Grueber, Roma, 3238.

136. L. FARSULEIUS MENSOR
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 789, anul 73 î.e.n. Grueber, Roma, 3293 şi urm.

137. (Q. CAEPIO) BRUTUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,50 g. Sydenham, Roma, 906, anul 60 î.e.n. Grueber, Roma, 3861.

138. (Q. CAEPIO) BRUTUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,50 g. C : bună. Sydenham, Roma, 906, anul 60 î.e.n. Grueber, Roma, 3861.

139. P. (PLAUTIUS) (H) YPSAEUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,90 g. C : f. bună. Sydenham, Roma, 911, anul 58 î.e.n. Grueber, Roma, 3845.

140. M. (AEMILIUS) SCAURUS, P. (PLAUTIUS) HYPSAEUS
Denar. AR. D : 21 mm. G : 3,60 g. C : f. bună. Sydenham, Roma, 912, anul 58 î.e.n. Grueber, Roma, 3876 şi urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

141. M. (AEMILIUS) SCAURUS, P. (PLAUTIUS) HYPSAEUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,50 g. C : f. bună. Sydenham, Roma, 912, anul 58 î.e.n. Grueber, Roma, 3876 și urm.

142. M. (AEMILIUS) SCAURUS, P. (PLAUTIUS) HYPSAEUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,50 g. C : bună. Sydenham, Roma, 912, anul 58 î.e.n. Grueber, Roma, 3876 și urm.

143. M. (AEMILIUS) SCAURUS, P. (PLAUTIUS) HYSPAEUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 912, anul 58 î.e.n. Grueber, Roma, 3876 și urm.

144. M. (AEMILIUS) SCAURUS, P. (PLAUTIUS) HYSPAEUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,40 g. C : f. bună. Sydenham, Roma, 912, anul 58 î.e.n. Grueber, Roma, 3876 și urm.

145. M. (AEMILIUS) SCAURUS, P. (PLAUTIUS) HYSPAEUS
Denar AR. D : 18 mm. G : 3,50 g. C : bună. Sydenham, Roma, 912, anul 58 î.e.n. Grueber, Roma, 3876 și urm.

146. M. (AEMILIUS) SCAURUS, P. (PLAUTIUS) HYSPAEUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,40 g. C : f. bună. Sydenham, Roma, 912, anul 58 î.e.n. Grueber, Roma, 3876 și urm.

147. M. (AEMILIUS) SCAURUS, P. (PLAUTIUS) HYSPAEUS
Denar. AR. D : 21 mm. G : 3,60 g. C : f. bună. Sydenham, Roma, 912, anul 58 î.e.n. Grueber, Roma, 3876 și urm.

148. L. ROSCIUS FABATUS
Denar. AR. D : 17 mm. G : 3,60 g. C : f. bună. Sydenham, Italia, 915, anul 58 î.e.n. Grueber, Roma, 3394 și urm.

149. Mn. ACILIUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,40 g. C : f. bună. Sydenham, Roma, 922, anul 55 î.e.n. Grueber, Roma, 3943.

150. Mn. ACILIUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 922, anul 55 î.e.n. Grueber, Roma, 3943.

151. Mn. ACILIUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,40 g. C : f. bună. Sydenham, Roma, 922 a. 55 î.e.n. Grueber, Roma, 3943, anul 50 î.e.n.

152. PAULLUS (AEMILIUS) LEPIDUS
Denar. AR. D : 19 mm. G 3,30 g. C : bună. Sydenham, 926, anul 55 î.e.n. Grueber, Roma, 3373.

153. PAULLUS (AEMILIUS) LEPIDUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,40 g. C : bună. Sydenham, 926, anul 55 î.e.n. Grueber, Roma, 3373.

154. PAULLUS (AEMILIUS) LEPIDUS
Denar. AR. D : 18,2—20,7 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 926 a, anul 55 î.e.n. Grueber, Roma, 3373.

155. (LUCIUS SCRIBONIUS) LIBO
Denar. AR. D : 20 mm. G 3,60 g. C : f. bună. Sydenham, Roma, 928, anul 55 î.e.n. Grueber, Roma, 3377 și urm.

156. (LUCIUS SCRIBONIUS) LIBO
Denar. AR. D : 21 mm. G : 3,30 g. C : bună. Sydenham, Roma, 928, anul 55 î.e.n. Grueber, Roma, 3377 și urm.

157. (LUCIUS SCRIBONIUS) LIBO
Denar. AR. D : Sydenham, Roma, 928, anul 55 î.e.n. Grueber, Roma, 3377 și urm. (moneda are marginile deteriorate).

158. C. VIBIUS PANSA
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,20 g. C : bună. Sydenham, Roma, 947, anul 48 î.e.n. Grueber, Roma, 3978.

159. L. PLAUTIUS PLANCUS
Denar. AR. D : 17,9—18,5 mm. G : 3,40 g. C : bună. Sydenham, Roma, 959, anul 47 î.e.n. Grueber, Roma, 4004.

160. L. PLAUTIUS PLANCUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,40 g. C : f. bună. Sydenham, Roma, 959, anul 47 î.e.n. Grueber, Roma, 4009.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

161. MANIUS CORDIUS RUFUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,60 g. C : f. bună. Sydenham, Roma, 977, anul 46 î.e.n. Grueber, Roma, 4040.

162. MANIUS CORDIUS RUFUS
Denar. AR. D : 3,40 g. D : 18 mm. C : bună. Sydenham, Roma, 977, anul 46 î.e.n. Grueber, Roma, 4040.

163. MANIUS CORDIUS RUFUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 976, anul 46 î.e.n. Grueber, Roma, 4037.

164. T. CARISIUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,20 g. C : bună. Sydenham, Roma, 985, anul 45 î.e.n. Grueber, Roma, 4070.

165. C. CONSILIUS PAETUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,40 g. C : bună. Sydenham, Roma, 992 a, anul 45 î.e.n. Grueber, Roma, 4087.

166. C. JULIUS CAESAR
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,60 g. C : f. bună. Sydenham, Gallia, 1006, anul 54—51 î.e.n. Grueber, Gallia, 27.

167. C. JULIUS CAESAR
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,60. C : f. bună. Sydenham. Gallia, 1013 a, anul 48 î.e.n. Grueber, Gallia, 31 anul 48 î.e.n.

168. C. JULIUS CAESAR
Denar. AR. D : 18 mm. G 3,40 g. C bună. Sydenham, Africa, 1024, anul 46 î.e.n. Grueber, Africa, 23.

169. (L. CORNELIUS) LENTULUS, (C. CLAUDIUS) MARCELLUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,50 g. C : bună. Sydenham, Sicilia, 1029, anul 49 î.e.n. Grueber, Sicilia, 1.

170. M. POBLICIUS CN. (POMPEIUS) MAGNUS
Denar. AR. D : 21 mm. G : 3,40 g. C bună. Sydenham, Spania, 1035 a, anul 46—45 î.e.n. Grueber, Spania, 721, anul 45 î.e.n.

171. M. POBLICIUS Cn. (POMPEIUS) MAGNUS
Denar. AR. D : 19 mm. G 3,40 g. C : f. bună. Sydenham, Spania, 1035, anul 46—45 î.e.n. Grueber, Spania, 72.

172. Q. (CAECILLIUS) METEILUS, PIUS SCIPIO
Denar. AR. D : 17 mm. G : 3,60 g. C : f. bună. Sydenham, Africa, 1046, anul 47—46 î.e.n. Grueber, Africa.

173. M. ARRIUS SECUNDUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,40 g. C bună. Sydenham, Roma, 1048, anul 43 î.e.n. Grueber, Roma, 4210.

174. P. CLODIUS
Denar. AR. D : 17 mm. G 3,40 g. C f. bună. Sydenham, Roma, 1117, anul 41 î.e.n. Grueber, Roma, 4290.

175. P. CLODIUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,50 g. C : bună. Sydenham, Roma, 1117, anul 41 î.e.n. Grueber, Roma, 4290.

176. P. CLODIUS
Denar. AR. D : 21 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 1117, anul 41 î.e.n. Grueber, Roma, 4290.

177. TI. SEMPRONIUS GRACCUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 2,40 g. C : bună. Sydenham, Roma, 1129 a, anul 40 î.e.n. Grueber, Roma, 4319, anul 37 î.e.n.

178. C. VIBIUS VARUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,60 g. C : bună. Sydenham, Roma, 1137, anul 39 î.e.n. Grueber, Roma, 4300.

179. M. ANTONIUS, M. BARABATIUS (PHILIPPUS), OCTAVIAN
Denar. AR. D : 21 mm. G : 3,30 g. C : f. bună. Sydenham, Asia Mică, 1101, anul 41 î.e.n. Grueber, Est, 100.

180. MARC ANTONIUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,40 g. C : bună. Sydenham, Est, 1217, anul 32—31 î.e.n. Grueber, II, 1934.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

181. MARC ANTONIUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,00 g. C : bună. Sydenham, Est, 1225, anul 32—31 î.e.n. Grueber, Est, 199.

182. MARC ANTONIUS
Denar. AR. D : 17 mm. G : 3,30 g. C : bună. Sydenham, Est, 1229, anul 32—31 î.e.n. Grueber, Est, 203.

183. MARC ANTONIUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,20 g. C : bună. Sydenham, Est, 1230, anul 32—31 î.e.n. Grueber, Est, 204.

184. MARC ANTONIUS
Denar. AR. D : 17 mm. G : 3,10 g. C : bună. Sydenham, Est, 1230, anul 32—31 î.e.n. Grueber, Est, 204.

185. MARC ANTONIUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,30 g. C : bună. Sydenham, Est, 1235, anul 32—31 î.e.n. Grueber, Est, 210.

186. MARC ANTONIUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,10 g. C : bună. Sydenham, Est, 1243, anul 32—31 î.e.n. Grueber, Est, 215.

187. MARC ANTONIUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,20 g. C : bună. Sydenham, Est, 1243, anul 32—31 î.e.n. Grueber, Est, 215.

188. MARC ANTONIUS
Denar. AR. D : 17 mm. G : 3,10 g. C : mediocră. Sydenham, Est, 1243, anul 32—31 î.e.n. Grueber, Est, 215.

189. MARC ANTONIUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,10 g. C bună. Sydenham, Est, 1244, anul 32—31 î.e.n. Grueber, Est, 198.

190. (L. STAIUS) MURCUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,40 g. C : bună. Sydenham. Asia Mică ? 1315, a. anul 42—43 î.e.n. Grueber, Est, 86, anul 43—42 î.e.n.

191. OCTAVIAN
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,70 g. C : bună. Sydenham, Gallia, 1334, anul 36 î.e.n. Grueber, Gallia, 116.

192. (SEXTUS POMPEIUS) MAGNUS PIUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,60. C : bună. Sydenham, Sicilia, 1347, anul 38—36 î.e.n. Grueber, Sicilia, 15.

193. AUGUSTUS: L. AQUILLIUS FLORUS
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,70 g. C : f. bună. RIC, Roma, 125, anul 18 î.e.n.

194. AUGUSTUS
Denar. AR. D : 21 mm. G : 3,30. C :bună. RIC, Colonia Patricia, 293, anul 25—22 î.e.n.

195. AUGUSTUS
Denar. AR. D : 21 mm. G : 3,30 g. C : bună. RIC, Colonia Ptricia, 293, anul 25—22 î.e.n.

196. AUGUSTUS
Denar. AR. D : 20 mm. C : bună. RIC, Lugdunum, 349, anul 8—6 î.e.n.

197. AUGUSTUS
Denar. AR. D : 18 mm. G : 3,40 g. RIC, Lugdunum, 351, anul 2 î.e.n.

198. TIBERIUS
Denar. AR. D : 19 mm. G : 3,60 g. RIC,)Lugdunum, 3, anul 14—15 î.e.n.
î.e.n.

199. Fără nume de magistrat
Denar. AR. D : 21 mm. G : 3,60 g. C : f. bună.

200. Fără nume de magistrat
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,40 g. C : f. bună.

201. Fără nume de magistrat
Denar. AR. D : 20 mm. G : 3,60 g. C : f. bună.

202. JUBA I
Denar. AR. D 18 mm. G : 3,30 g. C : f. bună. Haed, p. 885, anul 60—40 î.e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Din prezentarea cronologică a celor două tezaure descoperite în judeţul Bacău rezultă că descoperirea monetară de la Răcătău se încheie în vremea împăratului Augustus, anii 8—6 î.e.n., iar cea de la Pînceşti în vremea împăratului Tiberius, anii 14—15 î.e.n., tezaurele avînd o circulaţie de aproape două secole.

Cele două tezaure pe care le-am prezentat în nota de faţă nu sînt singurele descoperiri pînă la această dată în Moldova, ele se încadrează într-un complex mult mai larg de descoperiri monetare alături de cele de la Barboşi[4], Poiana[5], Conţeşti[6], Cornii de Sus[7], Mărăşeşti[8], Drăgeşti[9], Negri[10], Vişina[11], Bicaz[12] etc.

Descoperirile monetare din ultima vreme prilejuite de săpăturile de la Poiana, Bîtca Doamnei, Brad şi Răcătău constituie o nouă dovadă a intensei circulaţii a denarului roman în Dacia, demonstrează rolul pe care l-au avut aceste aşezări din Moldova din punct de vedere economic şi militar, care reprezentau la vremea aceea, puternice centre de schimb, între populaţia autohtonă şi lumea romană.

---

4 Gh. Severeanu, *Tezaurul republican roman descoperit la Barboşi-Galaţi*, în BSNR, XIV, p. 47—49.

5 R. Vulpe şi Ec. Vulpe, în Dacia, III—IV, 1927-1932, p. 339-340 ; Ec. Vulpe, *Un tezaur de denari romani găsiţi la Piroboridava*, în volumul „În memoria lui Vasile Pârvan", Bucureşti, 1934, p. 126-133, SCIV, I, 1950, p. 51... centrul comercial la o răscurce de drumuri, R. Vulpe, SCIV, II, 1, 1951, p. 190—192 ; B. Mitrea, *Descoperirile de monede romane din aşezarea geto-dacică de la Poiana şi importanţa lor istorică*, în SCIV, 1—4, 1957, p. 165—182.

6 E. Bold, *Tezaurul de monede republicane de la Conţeşti (raion Adjud)*, în SCN, II, p. 474.

7 Viorel Căpitanu şi C. Buzdugan, *Un tezaur de monede republicane romane de la Cornii de Sus, jud. Bacău*, în Carpica, 1969, p. 131—144.

8 Bucur Mitrea, în SCIV, 1-4, 1957, p. 175.

9 Ibidem, p. 175.

10 Ibidem, p. 175.

11 C. Buzdugan, *Un tezaur de monede republicane romane descoperite la Vişina (jud. Galaţi)*, în Memoria Antiquitatis, III, 1970, p. 455-468.

12 I. Ţigăra, *Un mic tezaur monetar găsit la Bicaz*, în SCN, III, p. 468—469.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

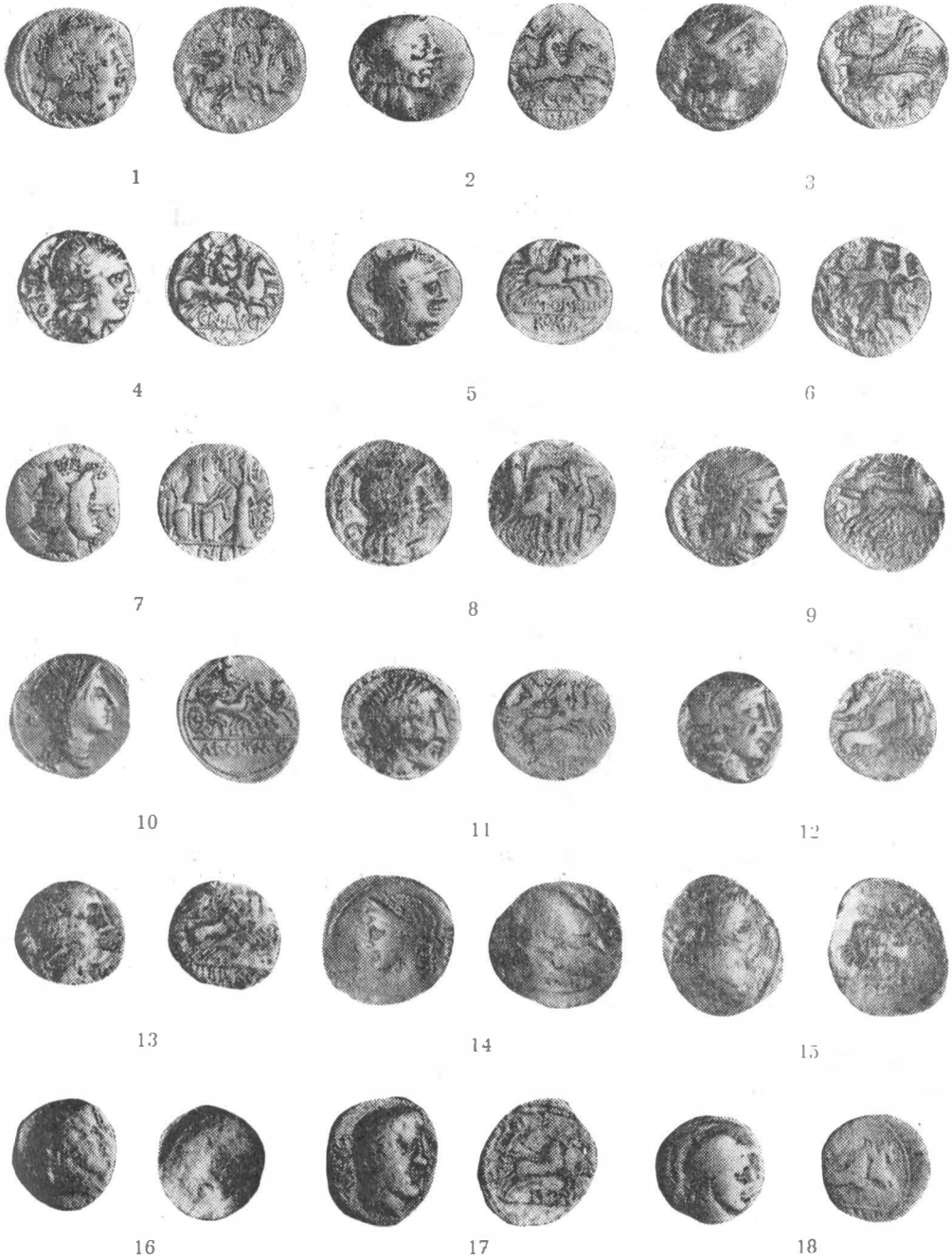

Pl. I Monede din tezaurul de la Răcătău-Cetățuie

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

19 20 21

22 23 24

25 26 27

28 29 30

31 32 33

34 35 36

Pl. II Monede din tezaurul de la Răcătău-Cetățuie

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

37 38 39

40 41 42

43 44 45

46 47 48

49 50 51

52 53 54

Pl. III Monede din tezaurul de la Răcătău-Cetățuie

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

55 56 57

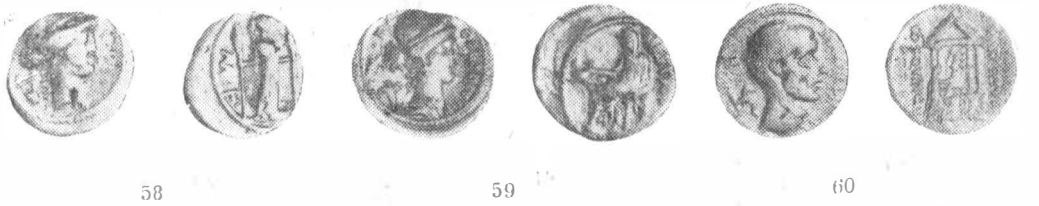

58 59 60

61 62 63

64 65 66

67 68 69

70 71

Pl. IV Monede din tezaurul de la Răcătău-Cetățuie

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

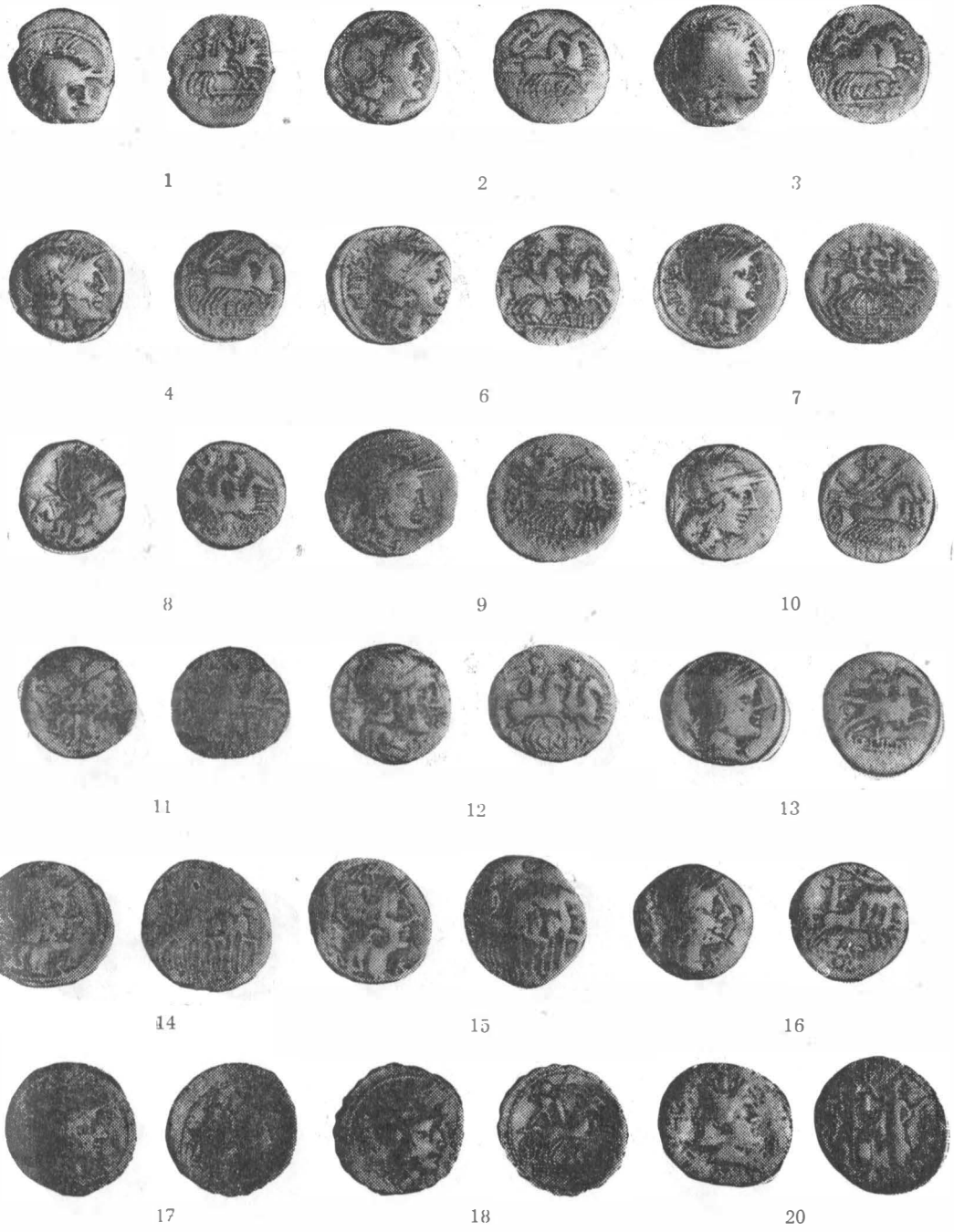

Pl. V Monede din tezaurul de la Pîncești

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

21 22 23

24 25 27

29 30 33

34 35 36

37 38 41

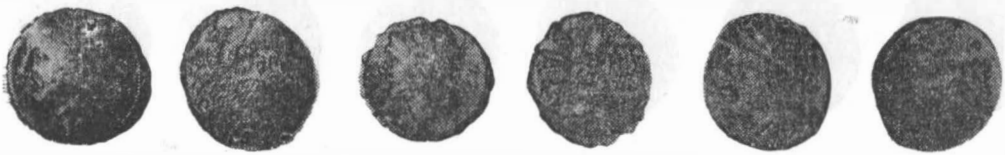

42 43 45

Pl. VI Monede din tezaurul de la Pinceşti

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

46 47 48

49 51 52

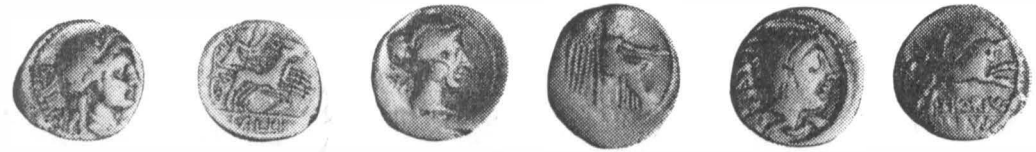

53 54 55

56 61 64

66 67 68

73 74 75

Pl. VII Monede din tezaurul de la Pîncești

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

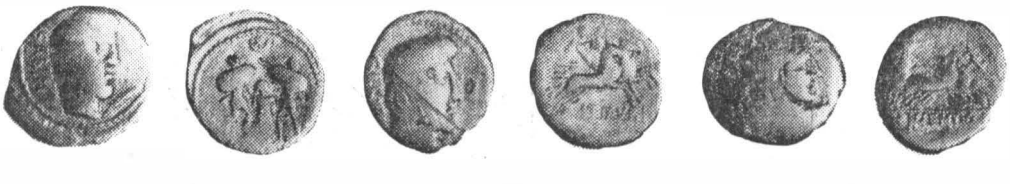

78 79 80

84 86 87

88 89 94

95 97 100

105 106 112

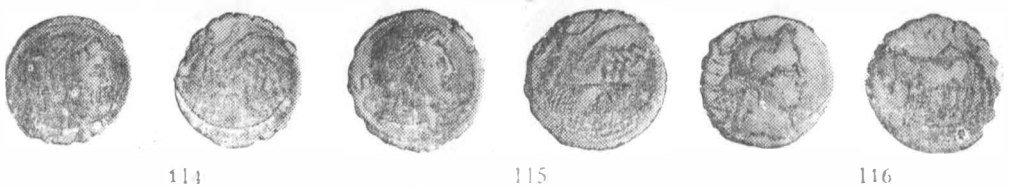

114 115 116

Pl. VIII Monede din tezaurul de la Pîncești

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

117

118

120

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

131

134

135

136

137

Pl. IX Monede din tezaurul de la Pîncești

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

139 140 146

148 150 151

152 155 156

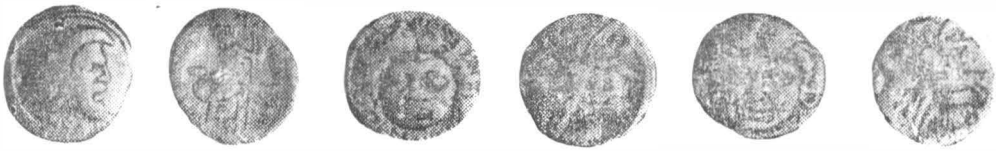

158 159 160

161 162 163

164 165 166

Pl. X Monede din tezaurul de la Pîncești

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

167 168 169

170 172 173

174 175 176

177 178 179

180 181 182

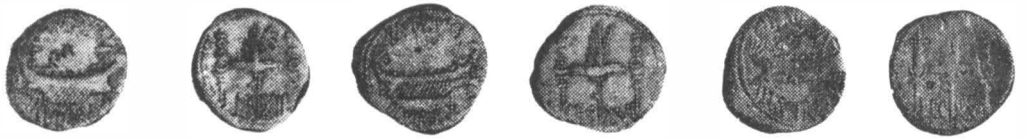

184 185 187

Pl. XI Monede din tezaurul de la Pîncești

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

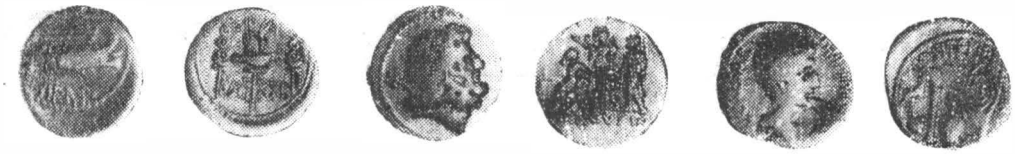

189 190 191

192 193 194

195 196 197

198 199 200

201 202

Pl. XII Monede din tezaurul de la Pincești

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DEUX TRÈSORS DE DENIERS ROMAINS RÈPUBLICAINES ET IMPÈRIAUX DÈCOUVERTS À RĂCĂTĂU ET PĂNCEŞTI, DISTR. DE BACĂU

Résumé

Les auteurs nous présentent deux trésors monnaitaires romains républicains et imperiaux découverts recemment en Moldavie. Le premier trésor a été découvert à l'occasion des fouilles effectuées au citadille dace de Răcătău (fassc I, 0,55 m profondeur) et il est constitué par 71 monnaies en argent.

Le trésor monnaitaires de Răcătău contient des monnaies éruises au commencement du 150 anne à n.è., jusqu'à 8— éme — 6 ème anne a. nè.

Le trésor contient aussi quelques imitations par exemples celles avec l'effiqu C. Horidus Geta (71 a.n.è.), Julius Caesar (49 a.n.è.) et Octavian Augustus (29—27 a.n.è.).

Le deuxième trésor a été découvert en 1969 à Pînceşti, au lieu denommé „Dealul Odăilor" et il est constitué par 202 deniers romains républicains et imperiaux en argent.

Le trésor de Pînceşti contient des monnaies émises au commencement de l'année 172 a.n.è. jusqu'à l'année 14—15 n.è. (monnaie émise par l'empereur Tibère).

Par les récents trésors monnaitairs des deniers romains et celles découverts jusqu'à present peut-être constater une intense circulation des monnaies romaines en Moldavie, aussi on peut démontrer l'importance du point de vue economique et militaire qui ont été en les établissement de Poiana, Bîtca Doamnei et Răcătău et les rélation avec l'empire romaine.

EXPLICATION DES FIGURES

Pl. I. — Des monnaies du trésor de Răcătău — Cetăţuie.
Pl. II. — Des monnaies du trésor de Răcătău — Cetăţuie.
Pl. III. — Des monnaies du trésor de Răcătău — Cetăţuie.
Pl. IV. — Des monnaies du trésor de Răcătău — Cetăţuie.
Pl. V. — Des monnaies du trésor de Pînceşti.
Pl. VI. — Des monnaies du trésor de Pînceşti.
Pl. VII. — Des monnaies du trésor de Pînceşti.
Pl. VIII. — Des monnaies du trésor de Pînceşti.
Pl. IX. — Des monnaies du trésor de Pînceşti.
Pl. X. — Des monnaies du trésor de Pînceşti.
Pl. XI. — Des monnaies du trésor de Pînceşti.
Pl. XII. — Des monnaies du trésor de Pînceşti.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ELEMENTE AUTOHTONE ÎN CULTURA SÎNTANA DE MUREŞ (sec. IV e.n.) DIN MOLDOVA

ION IONIŢA

Investigaţiile arheologice din ultimile două decenii, începînd cu recunoaşterile de suprafaţă şi terminînd cu săpăturile de mare amploare, au adus informaţii noi şi cu privire la populaţia băştinaşă din cuprinsul culturii Sîntana de Mureş. Problema populaţiei băştinaşe a preocupat, fără excepţie pe toţi specialiştii români şi uneori chiar şi pe cei străini, care s-au angajat în cercetări privitoare la începutul epocii migraţiei popoarelor în răsăritul Europei.

În publicaţiile de specialitate româneşti au apărut unele studii şi articole dedicate special problemei amintite[1]. Totuşi, de cele mai multe ori problema autohtonilor în cultura Sîntana de Mureş a fost tratată în lucrări privind această cultură în ansamblul ei, cum ar fi rapoarte de săpături, articole, studii, monografii, uneori acordîndu-i-se chiar capitole speciale[2]. Cu toate aceste preocupări continui, în prezent este încă foarte greu de precizat ceea ce este autohton şi ceea ce este străin în această cultură. Trebuie sublinat aici faptul că selectarea materialelor şi fenomenelor arheologice nu s-a făcut după cele mai riguroase criterii, iar etichetarea lor etnică, indiferent dacă era vorba de autohtoni sau de migratori, a fost mai mult intuitivă. Nu a existat pînă acum nici o încercare de a aduna la un loc toate dovezile referitoare la populaţia băştinaşă din cultura Sîntana de Mureş din veacul al IV-lea e. n.

1 B. Mitrea, *Problema populaţiei geto-dacice în Muntenia în secolul al IV-lea e.n.*, în *Studii şi referate privind istoria României* I, Buc. 1954, p. 105—118, fig. 1 ; Gh. Diaconu, *Despre ceramica dacică din necropola de la Tîrgşor lucrată cu mîna*, în *Omagiu lui P. Constantinescu-Iaşi*, Buc. 1965, p. 117-121.

2 Problematica şi bibliografia la Ion Nestor, în *Istoria României* I, Buc. 1961, p. 682—694 ; idem, *Die menschliche Geselschaft an der unteren Donau in vor und nachrömischer Zeit*, în *Rapports II, Antiquité, IX-e Congrès International des Sciences Historiques*, Stockholm 1960, Göteborg—Stockholm—Uppsala 1960, p. 129—142 ; Gh. Diaconu, *Tîrgşor, Necropola din secolele III—IV e.n.*, Buc., 1965 ; B. Mitrea şi C. Preda, *Necropole din secolul al IV-lea e.n.* în *Muntenia*, Buc. 1966; Ion Ioniţă, *Contribuţii cu privire la cultura Sîntana de Mureş—Cerneahov pe teritoriul Republicii Socialiste România*, în *Arheologia Moldovei* IV, 1966, p. 189-259.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Două precizări privind problema continuității ni se par a fi necesare încă de la început.

Cultura Sîntana de Mureș s-a extins peste teritorii ajunse la un grad inegal de romanizare, în cuprinsul cărora noțiunea de „autohton" nu avea același conținut ; populația care a rămas după retragerea armatelor și administrației romane din fosta provincie Dacia nu era aceeași cu populația dacică din afara fostelor granițe romane, cu toate că procesul de romanizare a cuprins în anumite forme și pe aceasta. Din punct de vedere arheologic, între zonele ocupate de cele două grupe de autohtoni sînt și unele deosebiri. Existența acestor deosebiri, indiferent cît sînt de mari sau de esențiale, obligă însă la înțelegerea și tratarea în chip diferențiat a componentei autohtone în cultura Sîntana de Mureș.

Cea de a doua precizare se referă la conținutul continuității. Drept criteriu pentru prezența autohtonilor în cadrul acestei culturi a fost luat aproape totdeauna materialul arheologic cu analogii incontestabile, pînă la identitate, în cultura dacică din perioada anterioară. De fapt și acest criteriu a fost limitat la ceramica lucrată cu mîna de tradiție dacică. Criteriul rămîne firește valoros, dar stadiul actual al cercetărilor impune găsirea și a altor posibilități de sesizare a formelor de manifestare a componentei autohtone în veacul al IV-lea e. n. Ceramica lucrată cu roata, de exemplu, deși cuprinde circa 90—95% din totalul ceramicii de tip Sîntana de Mureș, nu a făcut încă obiectul unui studiu amănunțit, pentru a se urmări dacă oferă sau nu și ea dovezi de continuitate. Cu privire la această categorie de ceramică, trebuie menționat că în cursul secolului al IV-lea e.n. tehnica la roată a olăriei cunoaște o foarte mare dezvoltare, ajungînd să înlocuiască aproape definitiv ceramica lucrată cu mîna. Această evoluție rapidă a tehnicii la roată a olăriei a dus la o mare diverisificare a formelor și ornamentelor mai vechi, de multe ori combinate cu detalii de formă și ornamente străine și din această cauză mai greu de recunoscut în tipurile nou apărute. În acest context continuitatea nu mai poate fi limitată în general la tehnica roții olarului și căutată doar în persistența prototipurilor vechi, executate după aceleași tipare, ci și în formele și ornamentele deja modificate sau în curs de modificare. Mai mult decît atît, continuitatea trebuie sesizată nu numai în evoluția generală a ceramicii, ci și în evoluția tipologică a diferitelor categorii de unelte, arme și podoabe, în evoluția locuințelor, în modificările structurale survenite în activitățile economice, în evoluția riturilor și ritualurilor funerare, în noile preferințe pentru anumite podoabe. Transformările profunde în viața social-economică, politică și militară de la începutul epocii migrațiilor din răsăritul Europei au avut loc, în mod firesc, nu numai la popoarele în migrație, ci și la autohtoni. Prin urmare, apariția unor fenomene arheologice noi în vremea migrațiilor nu exclude prezența băștinașilor.

Descoperirile de tip Sîntana de Mureș din Moldova din ultimii ani oferă materiale noi și deosebit de valoroase pentru problema continuității dacice în cursul veacului al IV-lea e.n. Atît cu prilejul investigațiilor arheologice de suprafață, cît și prin diverse săpături, ceramica tradițională de factură dacică, lucrată cu mîna, a fost semnalată tot mai frecvent și în situații care nu mai permit nici o îndoială cu privire la continuitatea culturală și etnică a autohtonilor pe acest teritoriu în secolul IV e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Ceaşca tronconică, formă de vas inseparabilă secole de-a rîndul de cultura şi populaţia dacică, a fost semnalată pînă acum (fig. 1) în următoarele aşezări :

1. Dancu (jud. Iaşi). 1 exemplar provenind din strat. Săpături arheologice[3]. Col. Muzeului de Istorie a Moldovei — Iaşi.

2. Iaşi — Fabrica de cărămizi (jud. Iaşi). 1 exemplar provenind din strat. Săpături arheologice[4]. Col. Institutului de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol" — Iaşi.

3. Bîrlad — Valea Seacă (jud. Vaslui). Locuinţa nr. 3. Nu se specifică numărul exemplarelor descoperite în această locuinţă. Săpături arheologice[5]. Col. Muzeului de Istorie „V. Pârvan" — Bîrlad.

4. Bîrlad — Valea Seacă (jud. Vaslui). Locuinţa nr. 5. 10 exemplare (!). Săpături arheologice[6]. Col. Muzeului de Istorie „V. Pârvan" — Bîrlad.

5. Bîrlad — Valea Seacă (jud. Vaslui). Locuinţa nr. 6. Nu se menţionează numărul exemplarelor descoperite. Săpături arheologice[7]. Col. Muzeului de Istorie „V. Pârvan" — Bîrlad.

6. Poieneşti — „Dealul Teilor" (jud. Vaslui). 1 exemplar. Nu se menţi nează complexul din care provine. Săpături arheologice[8].

7. Cavadineşti (jud. Galaţi). 2 exemplare găsite într-o locuinţă de suprafaţă. Săpături arheologice[9]. Col. Muzeului de Istorie Galaţi.

8. Pogorăşti — „Ceargău" (jud. Botoşani). 1 exemplar semnalat cu ocazia cercetărilor de suprafaţă[10]. Col. Muzeului de Istorie a Moldovei — Iaşi.

9. Rediu Tătar — „Dealul Bursucăriei" (jud. Iaşi). 1 exemplar semnalat cu ocazia cercetărilor de suprafaţă[11]. Col. Institutului de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol" — Iaşi.

10. Holboca — „La moară" (jud. Iaşi). 2 exemplare provenite din cercetări de suprafaţă[12]. Col. Institutului de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol" — Iaşi.

Cele peste 20 de ceşti dacice din secolul al IV-lea e.n. din Moldova au fost descoperite exclusiv în aşezări. În ceea ce priveşte cimitirele, în afară

3 M. Petrescu-Dîmboviţa ş.a., *Şantierul arheologic Truşeşti*, în *SCIV*, VI, 1-2, 1955, p. 183 ; Ion Ioniţă, *op. cit.*, p. 206, fig. 15/2,6.

4, Ion Ioniţă, *Aşezarea de tip Sîntana de Mureş de la Iaşi—Fabrica de cărămizi*, în *Arheologia Moldovei* VII (sub tipar).

5 V. Palade, *Noi ateliere de lucrat piepteni din corn de cerb în secolul al IV-lea e.n. la Valea Seacă—Bîrlad*, în *Carpica*, 1969, p. 251. Cele trei ceşti de la fig. 4/6—8 provin din locuinţele nr. 3, nr. 5 şi nr. 6, sau eventual numai din locuinţele nr. 3 şi nr. 5 ; repartiţia pe locuinţe a ceştilor după textul publicat nu este posibilă.

6 *Ibidem*, fig. 2/4,5. Vezi şi explicaţia de la nota 3.

7 *Ibidem*, fig. 13/3. Vezi şi explicaţia de la nota 3.

8 R. Vulpe, *Săpăturile de la Poieneşti din anul 1949*, în *Materiale* I, 1953, p. 282, fig. 63/1.

9 I. T. Dragomir, *Săpăturile arheologice de la Cavadineşti*, în *Materiale* VI, 1959, p. 467, fig. 10/4.

10 Ion Ioniţă, *Recunoaşteri arheologice în regiunea satelor Pogorăşti şi Răuşeni*, în *Arheologia Moldovei I*, 1961, p. 301, fig. 8 ; idem, *op. cit.*, în *Arheologia Moldovei* IV, 1966, p. 206, fig. 15/2,6.

11 N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmboviţa, Em. Zaharia, *Aşezări din Moldova. De la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea*, Buc., 1970, p. 214, pl. CV/5.

12 *Ibidem*, p. 198, pl. CLXXVII/13,15.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

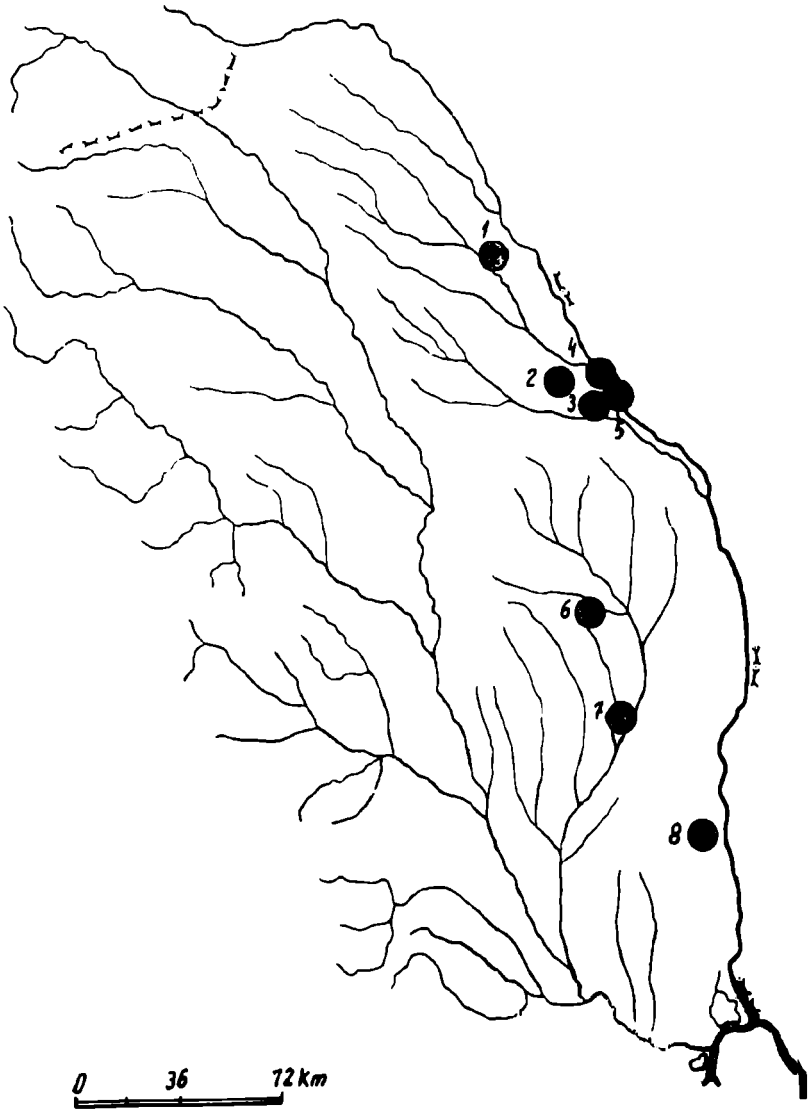

Fig. 1. Descoperiri de cești dacice în așezările culturii Sîntana de Mureș din Moldova : 1 — Pogorăști ; 2 — Rediu-Tătar ; 3 — Iași ; 4 — Dancu ; 5 — Holboca ; 6 — Poienești ; 7— Bîrlad-Valea Seacă ; 8 — Cavadinești.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de necropola de la Bogdăneşti (jud. Iaşi)[13], pentru care ne lipsesc informaţiile şi pentru care nu putem oferi date exacte, nicăieri n-au fost descoperite pînă acum ceşti dacice în mormintele de tip Sîntana de Mureş din Moldova, nici chiar la Miorcani (jud. Botoşani)[14] şi Leţcani (jud. Iaşi)[15], necropole cu număr mai mare de morminte cercetate. Avînd în vedere că ceaşca dacică apare destul de rar şi în necropolele de tip Sîntana de Mureş din celelalte teritorii ale acestei culturi, teritorii care aparţinuseră mai înainte populaţiei dacice, presupunem că ea ar putea fi semnalată prin cercetările viitoare şi în cimitirile din Moldova. Raritatea acestei forme de vas în morminte nu trebuie legată neapărat de numărul şi locul ocupat de autohtoni între purtătorii culturii Sîntana de Mureş sau de producţia din ce în ce mai slabă de ceramică lucrată cu mîna din această epocă, ci şi de evoluţia ritualurilor funerare. Merită amintit aici şi faptul că chiar în mormintele culturii Poieneşti din secolele II—III e.n. ceaşca dacică apare destul de rar. Prin urmare, prezenţa mai mare sau mai mică a vaselor de acest tip în morminte este determinat înainte de toate de obiceiurile de înmormîntare şi numai după aceea de prezenţa mai mare sau mai mică a localnicilor pe aceste teritorii. În schimb, frecvenţa mai mare sau mai mică a ceştii dacice în aşezări poate fi mai curînd pusă în raport direct cu numărul autohtonilor din cuprinsul lor.

Catalogul ceştilor dacice din aşezările de tip Sîntana de Mureş din Moldova este încă destul de mic, dar ţinînd seama de stadiul cercetărilor şi mai ales de cel al publicării de materiale, el ne apare totuşi semnificativ.

Cartarea descoperirilor de ceşti dacice pe harta Moldovei arată că cele opt aşezări în care acestea au fost semnalate se situează pe văile Jijiei şi Bahluiului, pe afluenţii rîului Bîrlad şi pe valea Prutului, oarecum în zona estică a Moldovei. Deşi pentru restul Moldovei încă nu avem sesizate asemenea descoperiri, aria de răspîndire a ceştii dacice în secolul al IV-lea e.n. nu poate fi limitată totuşi la această zonă ; actuala configuraţie a hărţii trebuie explicată doar prin modul de repartizare de către arheologi a cercetărilor de teren din Moldova. Demn de remarcat este şi faptul că aşezarea de tip Sîntana de Mureş de la Pogorăşti — „Ceargău", în care a fost semnalată şi o ceaşcă dacică, se situează *în afara* arealului cunoscut al culturilor Poieneşti şi Lipiţa.

Cronologia aşezărilor în care au fost semnalate ceştile dacice ne apare ca o problemă mai importantă chiar decît aria lor de răspîndire, întrucît ea ar putea preciza cît de tîrziu au supravieţuit unele din tradiţiile olăriei dacice lucrate cu mîna în cultura Sîntana de Mureş. Avînd în vedere acest aspect al problemei, pentru moment ne interesează mai puţin care este cea mai timpurie aşezare de tip Sîntana de Mureş din Moldova în care apare ceaşca dacică.

13 Pînă în prezent au fost dezvelite peste 100 morminte de înhumaţie şi incineraţie. Material inedit în colecţiile Muzeului de istorie „V. Pârvan"-Bîrlad. Informaţii primite de la V. Palade.

14 Săpături 1966—1970. Material inedit în colecţiile Institutului de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol"—Iaşi.

15 Cătălina Bloşiu, *Sondajul din necropola de tip Sîntana de Mureş de la Leţcani-Iaşi*, în *Arheologia Moldovei* VI, 1969, p. 137—148, fig. 1—7 ; idem, *O inscripţie runică descoperită în necropola din secolul al IV-lea de la Leţcani-Iaşi*, în *Memoria Antiquitatis* I, 1969, p. 167—180, fig. 1—4.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

O cronologie a ceștilor dacice în veacul al IV-lea e.n. pe baza evoluției tipologice încă nu este posibilă, de aceea datarea lor urmează a fi făcută pe baza celorlalte materiale cu care acestea au fost găsite.

Din catalogul descoperirilor rezultă că ceașca dacică a fost semnalată în trei așezări prin cercetări de suprafață (Pogorăști, Rediu Tătar și Holboca)

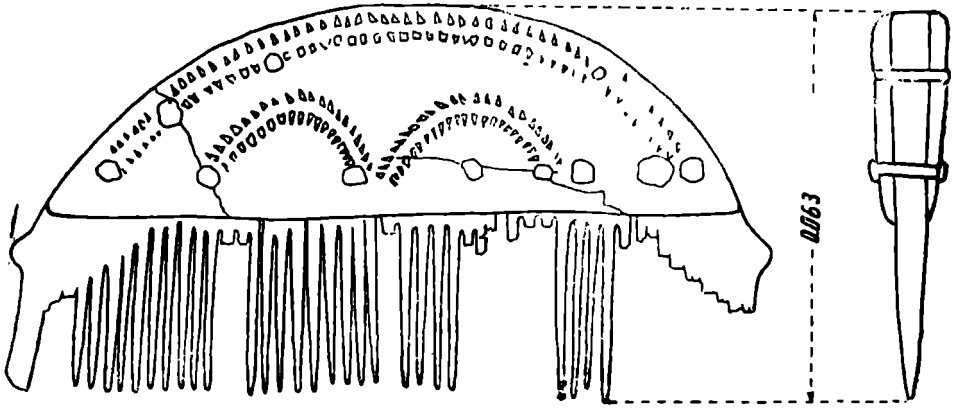

Fig. 2 Pieptene de os din locuința-atelierul nr. 5 de la Bîrlad-Valea Seacă (după V. Palade)

și în alte cinci așezări prin săpături. Fragmentul de ceașcă dacică din așezarea de la Iași — Fabrica de cărămizi a fost descoperit în strat. În ceea ce privește condițiile exacte de descoperire a exemplarelor de la Dancu și Poienești, ele nu sînt înserate în publicațiile de pînă acum.

Exemplarele de la Bîrlad—Valea Seacă și Cavadinești au fost găsite în cuprinsul locuințelor. Cu toate că în fiecare din cele patru locuințe puteau ajunge ulterior și alte materiale din stratul arheologic, caracterul de *descoperire închisă* trebuie totuși acceptat, în anumite limite, și pentru aceste locuințe. La Cavadinești ceașca dacică a fost descoperită în cuprinsul unei locuințe de suprafață, împreună cu alte obiecte și resturi ceramice pentru care deocamdată nu avem posibilitatea să le datăm mai precis.

Săpăturile de la Bîrlad—Valea Seacă ne oferă, în schimb, pentru problema în discuție, o descoperire extrem de valoroasă. În locuința nr. 5, folosită drept atelier pentru lucrat piepteni de os, au fost descoperite 10 cești dacice (!). Tot în această locuință—atelier, în afară de materialul aflat în diferite stadii de prelucrare, au fost găsiți, ca produse finite, și patru piepteni de os. Atît ceștile, cît și pieptenii făceau parte din inventarul atelierului în momentul în care viața a fost întreruptă brusc și el a trebuit să fie părăsit. Pieptenii de os din această locuință aparțin tipului cu mîner semicircular scurt, avînd tăierea dinților terminată la capete după o linie arcuită (fig. 2). Din cronologia relativă a unor cimitire de tip Sîntana de Mureș din Muntenia și Transilvania, realizată prin metoda combinațiilor

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

statistice [16], rezultă că, indiferent dacă este vorba de tipul de piepteni cu mîner semicircular, cu mîner în formă de clopot sau cu mîner semicircular şi bază rectangulară, tăierea dinţilor după o linie arcuită la capetele piepteni-lor este o caracteristică foarte tîrzie în această cultură, fiind semnalată

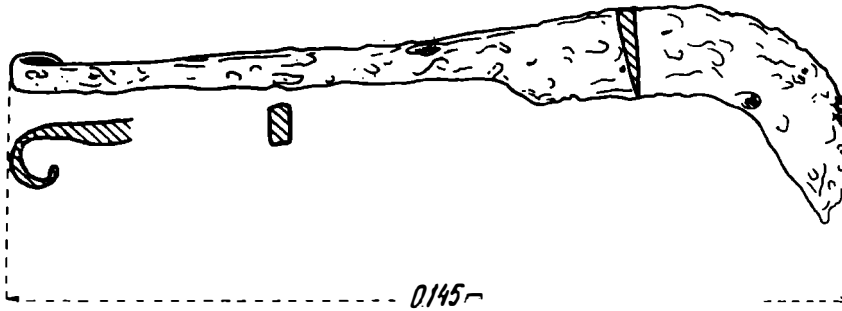

Fig. 3 Cuţit de fier pentru tăiat şi curăţat vie din aşezarea de la Lunca (jud. Galaţi), aparţinînd culturii Sîntana de Mureş

de exemplu numai în faza ultimă a unei necropole ca cele de la Căscioa-rele[17], Independenţa[18], Izvorul[19] şi Sîntana de Mureş[20].

Inventarul locuinţei nr. 5 de la Bîrlad—Valea Seacă ne îngăduie une-le constatări referitoare nu numai la continuitatea dacică în general, ca o supravieţuire a unor elemente de cultură dacică, ci la continuitatea însăşi a populaţiei dacice de-a lungul diferitelor etape ale culturii Sîntana de Mureş.

Două din ocupaţiile celor care au trăit în locuinţa atelier nr. 5 pot fi indicate cu certitudine : prelucrarea coarnelor de cerb pentru confecţiona-rea piepteniior şi producţia casnică de olărie. Prima activitate era desfă-şurată foarte probabil de către un bărbat, iar cea de a doua de către o femeie. Inventarul acestei locuinţe ar putea fi o indicaţie foarte preţioasă pentru felul în care se desfăşurau diferitele activităţi meşteşugăreşti şi casnice în cadrul familiei în vremea migraţiei popoarelor.

Originea etnică a membrilor familiei din locuinţa-atelier nr. 5 apare ca o problemă deosebit de interesantă. Dacă producţia de piepteni din os a rămas ca activitate meşteşugărească numai în seama populaţiei care a in-trodus pe scară largă folosirea acestei categorii de obiecte în cultura Sîntana de Mureş, ceea ce mi se pare puţin probabil, atunci originea etnică a meş-teşugului respectiv ar trebui să fie germanică. Meşteşugul de a lucra piep-teni din os a putut fi pe parcurs luat şi practicat şi de către alte populaţii, de

16 Ion Ioniţă, *Das Gräberfeld in Independenţa (Walachei). Zur relativen Chronologie und zu den Bestattungs—, Beigaben— und Trachtsitten eines Gräber-feldes der Cernjachovkultur*, Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde, Bonn, 1971. Analize de acelaşi fel au mai fost realizate şi pentru cimitirele de la Span-ţov,, Izvorul, Tîrgşor şi Sîntana de Mureş.

17 B. Mitrea şi C. Preda, *op. cit.*, fig. 251/12.

18 *Ibidem*, fig. 147 ; 150/3.

19 *Ibidem*, fig. 183/6 ; 196/4 ; 204/2.

20 István Kovács, *A marosszentannai népvándorláskori temetö*, în *Dolgozatok*, II, 2, 1912, p. 272, fig. 26.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

aceea originea etnică a meșteșugarului care a lucrat piepteni din locuința—atelier nr. 5 ar putea fi tot atît de bine sarmatică sau dacică.

În domeniul olăritului, împrumuturile reciproce dintre diferitele grupe etnice care au loc în această perioadă se petrec *numai* în sectorul producției la roată, în care se constată o splendidă îmbinare, uneori pe același vas, între elemente de tehnică, formă și ornamentație de origine diferită. Astfel de împrumuturi n-au fost observate și în producția casnică de olărie, deși obiceiul de a lucra vase cu mîna era practicat, în virtutea vechilor tradiții, la toate populațiile din cuprinsul acestei culturi. Pornind de la această observație, ajungem în mod firesc la constatarea că cea care a lucrat cele zece cești dacice și a părăsit apoi locuința-atelier de la Bîrlad—Valea Seacă trebuie să fi fost de origine dacică. Originea etnică dacică a celei care a lucrat cestile de la Bîrlad—Valea Seacă este mult mai sigură decît a mormintelor cu o asemenea ceașcă în inventar, întrucît în acest din urmă caz nu putem ști dacă vasul a fost lucrat de cel înmormîntat sau numai i-a fost dat de cei care l-au îngropat.

Sintetizînd observațiile făcute mai sus, se poate afirma că locuința-atelier nr. 5 de la Bîrlad—Valea Seacă, cu a sa splendidă colecție de cești dacice, constituie, cultural și etnic, un argument valoros al persistenței autohtonilor daci în Moldova pînă în ultima etapă a culturii Sîntana de Mureș.

În afară de ceașca dacică, unele din oalele lucrate cu mîna din cultura Sîntana de Mureș sînt o altă mărturie a fenomenului continuității dacice. Nu totdeauna s-a făcut însă distincție între apartenența culturală a diferitelor variante de oale cu corpul zvelt sau mai bombat și marginea evazată, care au fost puse mai mult pe seama tradiției dacice, deși prin pastă și detalii de formă și execuție, unele din ele trebuie legate de tradiția olăriei sarmatice sau germanice. Alcătuirea unui catalog complet al diferitelor categorii de oale, a căror variante tipologice ar putea indica nu numai originea culturală (dacică, sarmatică sau germanică), ci ar putea avea și o eventuală valoare cronologică sau de variantă regională, nu este încă posibilă. Menționăm totuși că această categorie de vase a fost semnalată în mai toate așezările de tip Sîntana de Mureș din Moldova cercetate prin săpături și chiar în unele identificate prin recunoașteri arheologice de suprafață. Ca o mărturie a continuității dacice, unele din aceste oale mai sînt încă decorate pe umăr cu proeminențe (Poienești, Pietriș)[21], sau cu o linie incizată (Dodești)[22]. Linia în val incizată apare uneori cu aceeași funcționalitate și pe oalele din pastă zgrunțuroasă lucrate la roată (Letcani)[23], adică tocmai la categoria de vase care au înlocuit prin utilizarea lor oalele lucrate cu mîna[24].

În ceea ce privește ceramica din pastă fină lucrată la roată, unele variante de oale, castroane și căni ar putea fi presupuse drept tipuri autohtone. Dintre acestea remarcăm în special cana sau ulciorul cu gît cilindric și corp sferic, de dimensiuni diferite și forme variate, semnalată după cît se pare mai mult în așezările și mormintele mai timpurii ale culturii

21 R. Vulpe, *op. cit.*, p. 282, fig. 63/3; N. Zaharia, Em. Zaharia și V. Palade, *Sondajul din necropola de la începutul epocii migrațiilor de la Pietriș*, în *Materiale* VIII, 1962, p. 596, fig. 5/9.

22 Material inedit. Informații primite de la Dan Teodor.

23 Cătălina Blogiu, *op. cit.*, în *Memoria Antiquitatis* I, 1969, p. 169, fig. 2/1.

24 Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 77.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Sîntana de Mureş ; tipologic, cana cu gît cilindric şi corp sferic va evolua destul de rapid spre tipul de cană cu gît cilindric şi corp bitronconic.

Continuitatea dacică în cultura Sîntana de Mureş din Moldova nu poate fi limitată la ceramică. Cu toate acestea, un studiu aprofundat asupra aşezărilor şi locuinţelor este aproape imposibil în stadiul de acum al cercetărilor, publicaţiile privind atît cultura Sîntana de Mureş (sec. IV e.n.), cît şi cultura dacică (Poieneşti şi Lipiţa)[25] din secolele II-III e.n. fiind încă foarte limitate. Situaţia cercetărilor nu diferă prea mult în ceea ce priveşte riturile funerare, atît necropolele carpice, cît şi cele de tip Sîntana de Mureş aflîndu-se, cu unele excepţii, abia în curs de cercetare [26].

Ca un element mai sigur de continuitate ar putea fi amintit aici cuţitul curb de fier pentru vie (fig. 3), descoperit prin cercetări de suprafaţă în aşezarea corespunzătoare cimitirului de tip Sîntana de Mureş de la Lunca (jud. Galaţi)[27], în măsura în care cultura viţei de vie trebuie considerată drept o ocupaţie exclusivă a autohtonilor.

Unele similitudini între cultura Sîntana de Mureş şi cultura dacică anterioară s-ar putea datora continuităţii, dar nu totdeauna astfel de similitudini sînt neapărat un rezultat al continuităţii. Astfel, poziţia aşezărilor de tip Sîntana de Mureş din Moldova, de-a lungul văilor, pe pante uşor înclinate, este foarte asemănătoare cu poziţia aşezărilor daco-carpice din secolele II-III e.n. Aceeaşi poziţie o au însă şi aşezările de tip Cerneahov în toată aria de răspîndire a acestei culturi, pînă dincolo de Nipru, teritoriu pe care populaţia daco-carpică nu l-a locuit vreodată ; poziţia identică a aşezărilor din cele două culturi de pe teritoriul Moldovei nu mai poate fi privită aşadar ca o dovadă a continuităţii, ci doar ca un fenomen general al epocii. Aceste similitudini, care creează uneori iluzia unei continuităţi aparente, subliniază poate cel mai mult necesitatea ca problema populaţiei băştinaşe din veacul al IV-lea e.n. să fie rezolvată numai pe baza unei analize amănunţite a aşezărilor şi necropolelor cercetate, precum şi a diferitelor categorii de obiecte şi fenomene semnalate în cuprinsul acestora. Această analiză cere însă publicarea exactă, integrală şi prealabilă a întregului material existent.

LES ÉLÉMENTS AUTOCHTONES DANS LA CIVILISATION SÎNTANA DE MUREŞ (IV-e SIÈCLE N. É.) EN MOLDAVIE

Résumé

Dans cet article l'auteur discute la présence d'éléments autochtones daces dans la civilisation Sîntana de Mureş en Moldavie, en se basant surtout sur la découverts de tasses daces dans les établissements de cette civilisation. Dans la région de l'ouest de la Moldavie, zone dans laquelle jusqu'à présent ont été

25 Nici una din aşezările culturii Poieneşti sau de tip Sîntana de Mureş n-a fost cercetată prin săpături de mai mare amploare. De asemenea, nici rezultatele săpăturilor deja efectuate n-au fost publicate integral.

26 Din necropolele carpice mai mari (Poieneşti, Moldovenii-Gabăra, Pădureni, Bărboasa, Văleni), doar cea de la Poieneşti a fost publicată integral, iar din cele de tip Sîntana de Mureş (Bogdăneşti, Lunca, Miorcani, Leţcani) nici una.

27 Material inedit în colecţiile Institutului de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol"—Iaşi.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

éffectuées seulement des fouilles superficielles dans les établissements et les cimetières appartenant à la civilisation Sîntana Mureș, des vases de ce type n'ont pas été encore signalés. L'auteur estime toutefois que de pareils vases pourraient être découverts à l'occasion de recherches future.

En se fondant sur la chronologie relative de certains cimetières du type Sîntana de Mureș de la Valachie et de la Transylvanie, réalisée par la méthode des combinaisons statistiques, l'auteur arrive à la conclusion que le peigne de l'habitation — atelier no 5 de Bîrlad-Valea Seacă (fig. 2) appartient à une phase assez tardive de la civilisation Sîntana de Mureș. Il résulte de la découverte de ce peigne et de dix (!) tasses daces dans la même habitation que les éléments autochtones daces se sont maintenus jusqu'aux phases tardives de la civilisation Sîntana de Mureș en Moldavie.

L'auteur mentionne également un couteau en fer pour la taille et la greffe de la vigne, comme un élément témoignant la continuité de la population autochtone (fig. 3).

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Tasses daces découvertes dans les établissements de la civilisation Sîntana de Mureș en Moldavie : 1 — Pogorăști ; 2 — Rediu Tătar ; 3 — Iași ; 4 — Dancu ; 5 — Holboca ; 6 — Poienești ; 7 — Bîrlad—Valea Seacă ; 8 — Cavadinești.

Fig. 2. — Peigne en os de l'habitation — atelier no 5 de Bîrlad—Valea Seacă (après V. Palade).

Fig. 3. — Couteau en fer pour la taille et la greffe de la vigne de l'établissement de Lunca (dép. Galați), appartenant à la civilisation Sîntana de Mureș.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UN NOU CENTRU DE PRELUCRARE A CORNULUI DE CERB ÎN SECOLUL AL IV-LEA e.n. LA FEDEȘTI, COM. SULETEA (JUD. VASLUI)

V. PALADE

Unica așezare cunoscută pînă în curînd în țara noastră ca centru meșteșugăresc specializat în prelucrarea cornului de cerb, la începuturile secolului al IV-lea e.n., era așezarea de la Bîrlad—Valea Seacă [1].

În ultimii doi ani însă, în jurul Bîrladului, au fost semnalate noi așezări Sîntana de Mureș în care este atestată îndeletnicirea prelucrării cornului de cerb și anume la Dodești [2], Ivești [3] și la Fedești comuna Suletea, ultima constituind subiectul de care ne vom ocupa în cele ce urmează.

În vara anului 1970, prof. Ghenuță Coman, de la Liceul din Murgeni a identificat urmele unui probabil bordei în malul de pe partea dreaptă a gîrlei, care trece prin mijlocul satului Fedești. În momentul descoperirii respective, pe fundul gropii, în profilul din malul gîrlei se găseau mai multe fragmente de coarne de cerb și cîteva fragmente de vase lucrate la roată și cu mîna, toate fiind culese de descoperitor și predate muzeului din Bîrlad [4].

Sesizați de această descoperire ne-am deplasat la fața locului unde am luat măsurile impuse de situație. Astfel, după o taluzare a malului gîrlei în dreptul gropii respective au apărut pereții unui colț de bordei, restul suprafetei sale pierzîndu-se prin alunecări succesive anterioare. Singura posibilitate ce ni se mai oferea era aceea de a salva eventualul material existent pe o suprafață redusă din podeaua bordeiului rămasă „in situ". În urma deschiderii casetei, a fost identificat într-adevăr doar colțul de S-V al bordeiului cu laturile de circa 1,20 m și podeaua de pe suprafața cuprinsă între aceste două laturi.

Adîncimea gropii bordeiului față de solul actual era la 1,70 m, iar podeaua pe suprafața existentă, era realizată prin simpla bătătorire a pă-

1 V. Palade, *Ateliere de lucrat piepteni din os, din sec. al IV-lea la Valea Seacă — Bîrlad*, în *Arh. Mold.*, IV, 1968, p. 361—375.

2 Informații primite de la tov. Dan Gh. Teodor, cercetător la Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol" Iași.

3 Inedit. Materialul provine dintr-o așezare de tip Sîntana de Mureș, situată în partea de N—N.E. a satului la punctul numit Ciuciurul lui Ivan.

4 Aducem și pe această cale mulțumirile noastre tov. profesor Ghenuță Coman, datorită căruia a fost salvat restul materialului din bordei.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

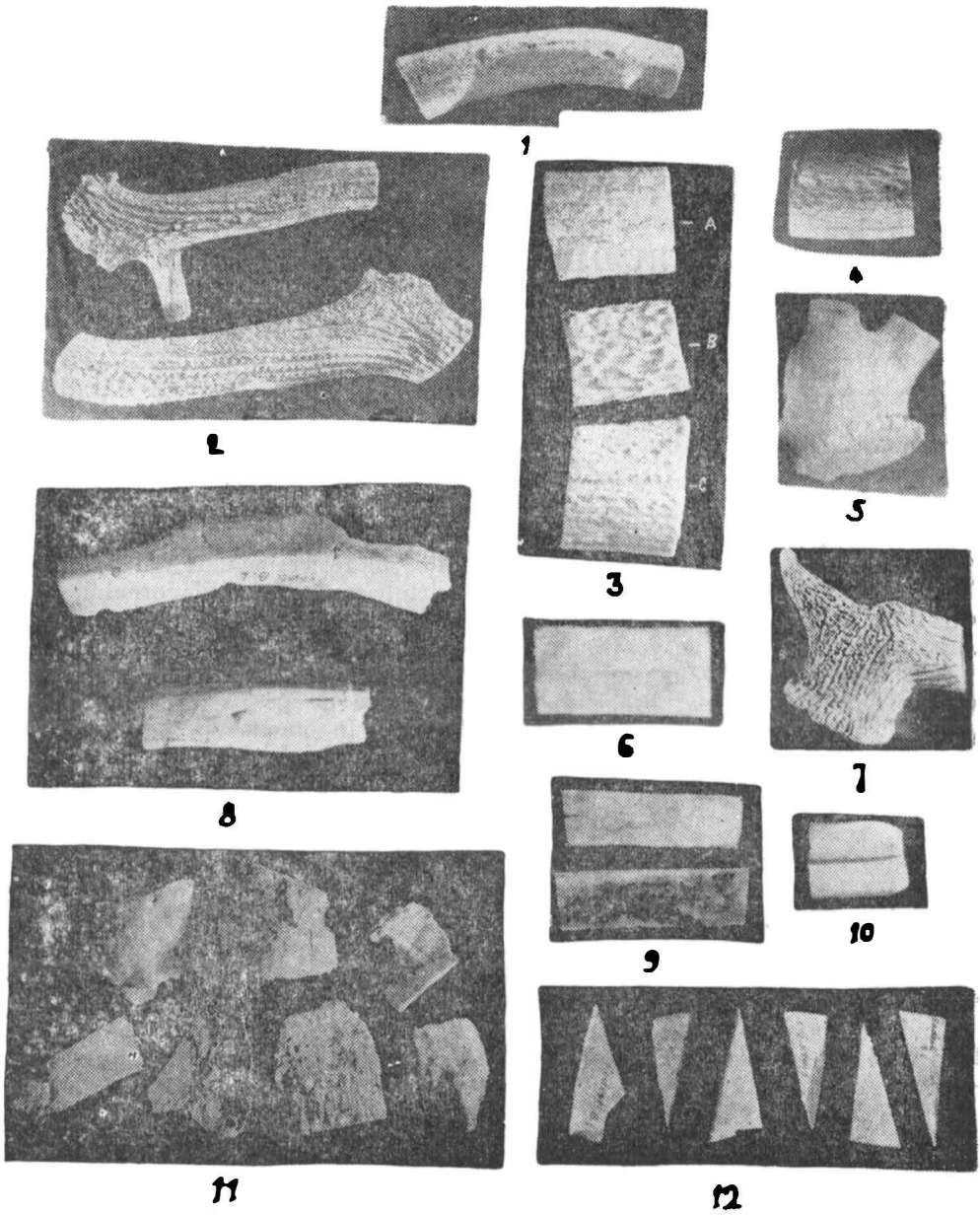

Fig. 1. Fedeşti. Coarne de cerb retezate (1—7) ; plăcuţe (6—9) ; alte piese cioplite (8) ; surcele rezultate de la cioplit (11) ; resturi de plăcuţe rezultate de la montarea pieptenilor (12) ; gresie de ascuţit (10).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mîntului. Pe podea zăceau amestecate cu un strat subțire de cenușă, fragmente de corn de cerb retezate cu fierăstrăul, depozitate probabil în colț spre a intra ulterior în lucru. În acest sens, pledează și faptul că majoritatea bucăților de coarne sînt abia desprinse de pe axul principal (fig. 2/1—6); 3/1—4), iar acesta este retezat la rîndul său în cîteva fragmente (fig. 1/1, 2), spre a permite depozitarea într-un spațiu cît mai restrîns.

În apropierea grămezii de coarne tăiate, constituind materia primă, pe podea, spre interiorul bordeiului, unde se realizau operațiile avansate, s-au găsit cîteva bucăți de corn retezate la dimensiunile de 4—6 cm (fig. 1/3, 4). Unele bucăți sînt despicate (fig. 1/3a), iar altele chiar cioplite (fig. 1/6, 9). Cîteva plăcuțe dreptunghiulare prin dimensiunile lor, amintesc de ultimile faze de lucru ale cornului de cerb, surprinse la Bîrlad-Valea Seacă, înainte de începutul operației de montare a pieptenilor.

Pe baza analogiilor pe care le prezintă materia primă din bordeiul de la Fedești, cu fazele de lucru ale cornului de cerb, surprinse la Bîrlad-Valea Seacă, putem deduce fără nici un dubiu, că la Fedești în bordeiul respectiv, cornul de cerb era supus activității de prelucrare, trecînd prin aceleași operații pe faze distincte și că se pregăteau elementele necesare asamblării de piepteni. Este vorba de confecționarea tipului de pieptene care se lucra și în centrul meșteșugăresc de la Bîrlad-Valea Seacă compus din trei rînduri de plăci suprapuse, prinse cu nituri metalice. Acest fapt este dovedit atît de plăcuțele dreptunghiulare descoperite pe podeaua bordeiului de la Fedești (fig. 1/6, 9) cît și de bucățile de sîrmă și nituri utilizate la asamblare. Surcelele rezultate de la cioplirea cornului (fig. 1/11), resturile triunghilare de plăcuțe rezultate de la asamblarea pieptenilor sînt încă o dovadă în acest sens (fig. 1/12).

O observație foarte interesantă se referă la modul de pregătire a sîrmei pentru nituri. Astfel, întîlnim la Fedești aceeași manieră de a obține sîrmă din șuvițe înguste de tablă de cupru, care răsucită și turtită prin batere cu un ciocan de os, sau de lemn, se transformă în sîrmă din care se tăiau nituri, ca și în cele mai multe din atelierele de la Bîrlad-Valea Seacă. De fapt, sîrma astfel obținută este mai maleabilă și permite nituirea (realizarea florii de la capete) cu mai multă ușurință. Alegerea procedeului de făurire a sîrmei pentru nituri avea în vedere în primul rînd faptul că trebuia realizată o nituire bună care să permită fixarea celor trei rînduri de plăci de corn de cerb suprapuse. Pe de altă parte, trebuia să se țină seama de faptul că pe un metal dur, plin, nituirea este anevoioasă, primejduind despicarea sau plesnirea plăcilor de corn și rebutarea lor. Prin urmare, atît în centrul meșteșugăresc de la Bîrlad-Valea Seacă, cît și în atelierul de la Fedești, meșteșugarii utilizau sîrma de cupru realizată în șuvițe de tablă, din rațiuni practice, avînd în vedere friabilitatea plăcilor de corn care trebuiau montate prin nituire.

Tehnica de prelucrare a cornului de cerb — identică pînă în cele mai mici amănunte, — cu cea utilizată la Bîrlad-Valea Seacă, în primul rînd, cît și prezența cîtorva fragmente ceramice lucrate la roată și cu mîna, ne oferă toate datele spre a conclude că atelierul de la Fedești, este contemporan cu cele de la Bîrlad-Valea Seacă și se încadrează cronologic în aria culturii Sîntana de Mureș.

În lipsa unor obiecte de inventar care să ilustreze mai cu multă precizie momentul în care și-au desfășurat activitatea lucrătorii de la Fedești în limitele secolului al IV-lea e.n., în lipsa unor produse finite — pieptenii — care să

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

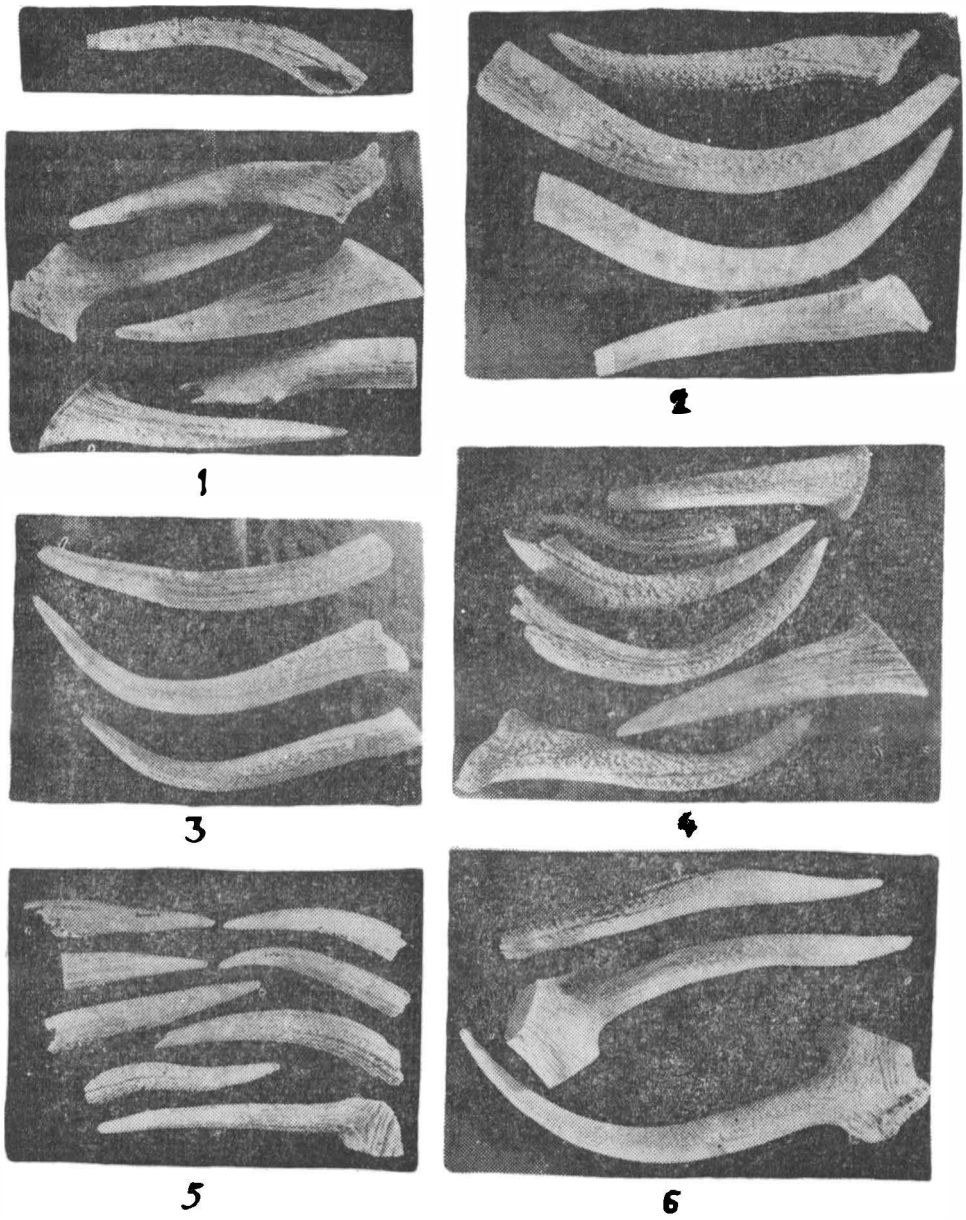

Fig. 2. Fedești. Coarne de cerb retezate (desprinse de pe axul principal)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ne furnizeze prin trăsături tipologice unele indici mai strînse de datare, înclinăm să plasăm încadrarea atelierului la începutul secolului IV e.n.

Menționăm că puțina ceramică descoperită și în special cea lucrată la roată, prin tehnica de lucru (ardere în primul rînd) cît și prin forme, nu ne îngăduie să încadrăm bordeiul atelier în afara culturii Sîntana de Mureș. Prin urmare, nici la Fedești ca de altfel nici în celelalte două localități, Ivești și Dodești, meșteșugul prelucrării cornului de cerb în tehnica cunoscută în centrul meșteșugăresc de la Bîrlad-Valea Seacă nu se documentează deocamdată în etapa anterioară generalizării culturii Sîntana de Mureș. Dacă avem în vedere faptul că de curînd la Tifești, comuna Iana și la Bîrlad-Prodana a apărut un nou nivel de cultură aparținînd carpilor[5], nivel care se datează pe bază de fibule și forme de vase, la sfîrșitul secolului III și începutul sec. al IV-lea e.n., atunci nu ne rămîne decît să admitem că însușirea noii tehnici de ardere a vaselor, specifică culturii Sîntana de Mureș s-a generalizat în această regiune începînd cu primele decenii din secolul al IV-lea e.n. și implicit că meșteșugul confecționării pieptenilor realizați din plăci prinse cu nituri, începe cam la aceeași dată, în așezările amintite[6].

Descoperirile arheologice cu privire la existența meșteșugului prelucrării cornului de cerb în scopul producerii tipului de piepteni, realizat din mai multe plăci (suprapuse) prinse în nituri metalice, surprinse în mai multe așezări pe o rază relativ redusă, ridică unele probleme deosebit de importante.

Dacă se are în vedere că numai la Bîrlad-Valea Seacă unde investigațiile continuă sistematic, au fost cercetate pînă la această dată nouă ateliere special organizate în vederea producerii pieptenilor și se adaogă faptul că la Dodești au apărut două bordeie, probabil ambele amenajate ca ateliere, iar la Fedești a apărut întîmplător un asemenea atelier și amintind apoi, descoperirea într-o așezare de la Ivești a unor fragmente de corn în stadii diferite de prelucrare, atunci se poate trage concluzia că în această regiune a Moldovei, așezările Sîntana de Mureș, constituiau o concentrare de centre meșteșugărești specializate în producția de piepteni, producție a cărei dimensiuni sîntem departe de a le putea evalua cantitativ. La întrebarea ce anume a favorizat o așa puternică răspîndire a acestui meșteșug pe o arie atît de restrînsă, este încă greu de dat un răspuns. El este cu atît mai greu de întrevăzut cu cît la Bîrlad-Valea Seacă șase dintre cele nouă bordee ateliere erau amenajate în mod special pentru utilizarea spațiului lor interior în scopul unei activități permanente (gropi-scaune de lucru etc.). Prin urmare în majoritatea acestor ateliere se practică în permanență meșteșugul respectiv neputînd fi vorba de o activitate meșteșugărească sezonieră.

---

5 V. Palade, *Noi descoperiri carpice în jud. Vaslui, în Școala birlădeană*, 1971, sub tipar.

6 Gh. Diaconu, înclină să considere că pieptenii formați din plăci suprapuse se răspîndesc în lumea carpo-dacică încă din secolul III e. n. D-sa opinează de asemenea pentru pătrunderea acestor piepteni dinspre sud, din lumea romană ; (vezi Gh. Diaconu, *Mogoșani — necropolă din sec. IV e. n.*, Tîrgoviște, 1970, p. 38 și nota 74). În ce ne privește, credem că tipul de piepteni amintit, pătrunde dinspre nord, pe deoparte, și nu mai devreme decît sfîrșitul sec. III și începutul sec. IV e. n., pe de altă parte. Cît privește meșteșugul confecționării pieptenilor, deocamdată nu se documentează decît în interiorul culturii Sîntana de Mureș — căreia îi aparțin toate așezările în care au fost descoperite ateliere de lucru.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cantitatea mare de coarne de cervide descoperită în bordeele ateliere de la Bîrlad-Valea Seacă, Dodeşti şi Fedeşti, atestă o bogată prezenţă faunistică, un fond de cervide impresionant, adăpostit în pădurile colinelor Tutovei şi ale

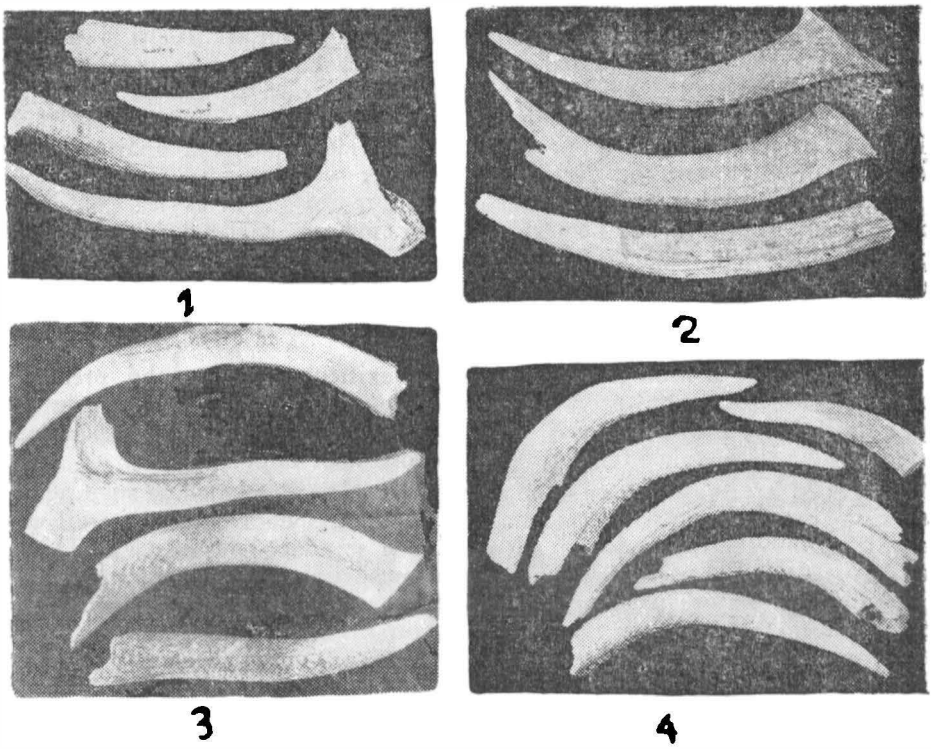

Fig. 3. Fedeşti. Coarne de cerb desprinse de pe axul principal

Elanului. Probabil că şi în acea tă bogăţie cinegetică şi de materie primă în acelaşi timp trebuie căutat răspunsul şi nu în ultimă instanţă.

Explicaţia trebuieşte de asemeni şi în eventualitatea existenţei unor drumuri şi vaduri comerciale şi de schimb care au favorizat apariţia şi dezvoltarea unor atît de numeroase centre de producţie a unui singur produs, cum sînt pieptenii.

Pentru că, fără să neglijăm necesitatea acoperirii unor nevoi proprii, a unui consum intern de piepteni, în cadrul comunităţilor respective, o întreagă suită de elemente, ca amenajarea unor ateliere pentru producţia permanentă, cantitatea mare de materie primă depozitată, existenţa fie şi sporadică a unor monede de argint şi aramă în bordee, ca rezultat al circulaţiei produselor, relativa apropiere dintre aşezările cu meşteşugari specializaţi etc., ne obligă să ne îndreptăm atenţia spre organizarea unei producţii permanente de piepteni, destinată schimbului, ca urmare a unor solicitări masive şi *permanente*, venite din afară.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Probabil că restabilirea unui anumit echilibru politic în regiunea carpato-dunăreană încă din vremea împăratului Constantin cel Mare[7], a favorizat reluarea schimburil r comerciale stabilindu-se sau restabilindu-se şi o seamă de drumuri şi zone de schimb, de care vor fi beneficiat şi producătorii de piepteni din centrele meşteşugăreşti existente în regiunea de sud est a colinelor Tutovei.

Dezvoltarea şi înflorirea acestor centre, se pare că totuşi n-a fost de durată. În stadiul actual al cercetărilor, toate indicile converg spre ipoteza că aşezările respective au fost suprapuse unor acţiuni războinice brutale, punînd capăt prin foc şi sabie vieţii înfloritoare. Cel puţin aşa lasă să se întrevadă modul în care îşi încheie activitatea cîteva ateliere de la Bîrlad-Valea Seacă, prin incendii puternice şi mistuitoare.

Lipsa unor tipuri de piepteni evoluaţi, lipsa unor obiecte care să depăşească în timp limitele primei jumătăţi a secolului al IV-lea e.n. s plinesc ideea existenţei unor dezastre care s-au abătut asupra aşezărilor respective, punînd capăt unei activităţi meşteşugăreşti atît de intense şi de bine organizate.

★

Cîteva cuvinte se cuvine să spunem şi cu privire la originea etnică a meşteşugarilor făuritori de piepteni. Cu o altă ocazie, pe baza materialului ceramic descoperit în bordeiele ateliere de la Bîrlad-Valea Seacă au fost aduse dovezi suficiente pentru a se demonstra că meşteşugarii din acest centru erau reprezentaţi prin p pulaţia autohtonă daco-carpică [8]. Putem afirma că în prezent dovezile în favoarea originii etnice autohtone a meşteşugarilor de la Bîrlad-Valea Seacă, au devenit şi mai n meroase. În cadrul ceramicii lucrate cu mîna, ceaşca dacică cu toartă şi fără toartă, sporeşte numeric, alături de alte tipuri de vase tradiţionale. Printre formele de vase lucrate la roata continuă să se situeze pe primul loc, în primul rînd acele forme şi tipuri de veche tradiţie în lumea daco-carpică, situaţie care se întîlneşte şi în bordeiul atelier de la Fedeşti.

Descoperirea unui cuptor de olar plin cu vase, lucrate la roată de un reprezentant al populaţiei băştinaşe la Fîntînele[9], iar în anul 1970 a unei şarje de vase rebutate, într-o aşezare din com. Banca [10], indicînd prin formele vaselor pe meşterul olar în persoana unui autohton, toate aceste descoperiri ne dau imaginea reală a prezenţei unor aşezări locuite de populaţia autohtonă în această regiune la începutul sec. IV e.n.

Caracteristicile esenţiale ale culturii materiale din aşezările respective le aliniază aspectului Sîntana de Mureş, atestînd însuşirea de către daco-carpi a noilor tehnici a vaselor, odată cu toate celelalte laturi ale noii culturi materiale care se naşte pe aceste meleaguri, ca urmare a receptivităţii şi spiritului novator al acestei populaţii în domeniul producţiei materiale.

---

7. D. Tudor, cap. *Legăturile dintre imperiul romano-bizantin şi teritoriul din stînga Dunării în sec. III—IV e. n.*, în *Istoria României* vol. I, ed. 1960, p. 658 şi urm.; I. Nestor, cap. *Goţii*, în *Istoria României* vol. I, ed. 1960, p. 660—694.

8. V. Palade, *Noi ateliere de lucrat piepteni din corn de cerb în sec. al IV-lea e.n. la Valea Seacă — Bîrlad*, în *Carpica*, 1969, Muzeul de istorie Bacău, 1969, p. 251—252.

9. V. Palade, *Un cuptor de olar din secolul al IV-lea e. n. la Zorleni — Fîntînele*, în *Memoria Antiqvitatis*, I, 1969, p. 339—360.

10. Materialul inedit. Colecţiile Muzeului „V. Pârvan" Bîrlad.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UN NOUVEAU CENTRE DU TRAVAIE DE LA CORNE DE CERF AU IV-IÈME SIÈCLE N. È. FEDEȘTI—ȘULETEA

R é s u m é

Les recherches archéologiques des dernières années ont mis en évidence l'existance du travaie de la corne de cerf, au IV-ième siècle en quelques établissement des environs de Bîrlad.

En rappelant les huttes — ateliere de Dodești, dans la signalisation du travail de la corne d'après la même technique à Ivești, l'auteur s'occupe (ensuite) de l'atèlier découvert et examiné a Fedești-Șuletea (Vaslui). Détruit en bonne partie, l'atelier a fourni toutefois de suffisantes dates pour pouvoir établir qu'il s'agit de fabrication des peignes de corne de cerf, par la méthode des plaques superposées et assemblées à l'aides des nivets métaliques (en cuivre) comme dans le centre artisanal de Bîrlad-Valea Seacă.

L'atelier s-'encadre chronologiquement dans les limites du IV-ième siècle n.è., mais les nouvelles découvertes attestent la répondue du travail de la corne de cerf dans un nombre encore plus grand d'établissements de la région de sud-est des collines de Tutova.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Fedești ; corne de cerf écimé (1—7) des plaques rectangulaire (6, 9), pierre a aiguiser (10), les eclats — degrossissaje — en corne de cerf (11) et rests des plaques (12).
Fig. 2. — Fedești ; corne de cerf decouvert en hutte-atelier.
Fig. 3. — Fedești ; corne de cerf decouvert en hutte-atelier.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

NECROPOLA DIN SECOLUL AL IV-LEA e.n. DE LA FĂLCIU (JUD. VASLUI)

V. PALADE

Cu ocazia unor lucrări agricole (arături adînci) executate în partea de sud a comunei Fălciu, au apărut oase umane și mai multe vase și obiecte de podoabă. O parte din vasele descoperite de plug au fost culese de lucrători, ajungînd prin intermediul profesorului Ghenuță Coman (de la Liceul din Murgeni) în colecțiile muzeului din Bîrlad[1].

Informațiile primite și materialul adunat ne permit să apreciem că este vorba de o necropolă, cu morminte de înhumație și incinerație (a apărut o urnă cu oase calcinate, pe care lucrătorii au îngropat-o la loc ceva mai adînc).

Necropola este situată pe malul rîului Prut, în fața casei de apă a comunei Fălciu, pe terenul plantat în prezent cu vie. Ea a fost probabil distrusă în întregime, cu excepția unei porțiuni foarte înguste situate între malul Prutului și fîșia de frontieră.

După cît se poate d duce din informațiile culese la fața locului, vasele și alte obiecte de inventar au apărut grupate în două puncte. Unul din puncte se află în apropierea malului Prutului iar al doilea la o distanță de circa 50 m spre vest de primul (spre șoseaua Murgeni—Fălciu).

Deși s-ar părea că este vorba de două necropole, materialul adunat, respectiv ceramica, ne indică aceeași etapă pentru ambele grupe, așa încît este gr u, în stadiul actual, să se formuleze o opinie precisă în legătură cu cele două grupuri de morminte.

Nici în legătură cu numărul de morminte distruse, s-au mărimea necropolei, nu se pot aduce nici un fel de pr cizări.

Avînd în vedere că în afară de ceramică n-au putut fi recuperate alte obiecte de inventar, deși asemenea obiecte au existat, după cum confirmă lucrătorii (cîteva fibule etc.) în nota de față nu ne rămîne decît să facem o prezentare a vaselor recuperate și să încercăm încadrarea cronologică a necropolei respective.

Au fost salvate și au ajuns la muzeu un număr de 10 vase întregibile și un fund de vas (lucrat cu mîna). Dintre cele 10 vase amintite, patru sînt lucrate

1 Mulțumim și pe această cale stimatului profesor Ghenuță Coman, cercetător neobosit, pentru concursul, informațiile și materialul predat muzeului din Bîrlad.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

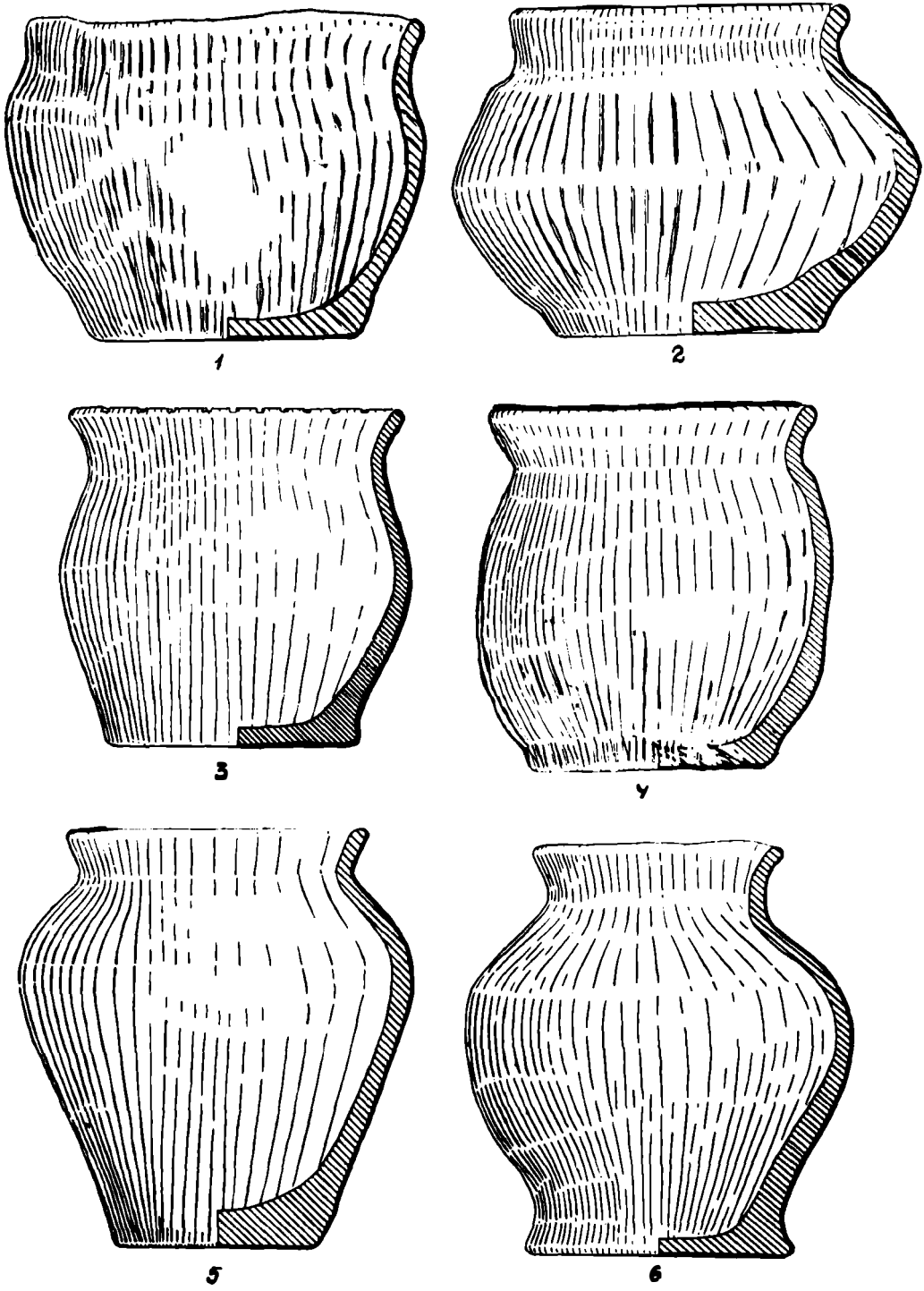

Fig. 1. Fălciu. Vase lucrate cu mîna

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

la roată dintre care trei din pastă fină de culoare cenușie, iar unul (oala) din pastă zgrunțuroasă de culoare galben-cărămizie. Restul de vase sînt lucrate cu mîna din pastă grosolană avînd cioburi pisate în compoziție și o culoare cenușiu-gălbuie sau gri-neagră la suprafață. Două vase sînt lucrate totuși dintr-o pastă ceva mai îngrijită și care conține probabil cioburi fin pisate în compoziție.

a) Vase lucrate la roată.

1. Căniță cu toartă, cu corpul ușor bitronconic, cu gîtul deschis în formă de pîlnie și fundul inelar. Întreaga suprafață este acoperită cu un slip negru lucios. Înălțimea 11,4 cm, diametrul fundului 7,5 cm, deschiderea gurii 9,5 cm (fig. 2/4).

2. Castronaș fără torți, cu corpul bitronconic, umerii ridicați, buza oblică, lățită spre exterior, cu fundul drept prevăzut cu inel lateral, acoperit cu angobă fină de culoare neagră în interior și la exterior. Înălțimea 9,5 cm, deschiderea gurii 13 cm, lățimea buzei 1,3 cm, diametrul maxim 14,1 cm, și diametrul fundului 7,4 cm, (fig. 2/3, 4/4).

3. Strachină mică de formă bitronconică cu buza dreaptă ușor evazată și fundul inelar. Are luciu metalic, fără angobă neagră la suprafață. Înălțimea 5,3 cm, deschiderea gurii 11,1 cm, diametrul fundului 5,6 cm, (fig. 2/1, 4/1).

4. Oală mică fără toartă, cu fundul drept, tăiat la sfoară, cu buza evazată spre exterior și muchia rotundă. Vasul este lucrat dintr-o pastă zgrunțuroasă, ciment, avînd nisip cu bobul mare și microprundișuri în compoziție. Pe pîntece se observă pete de ardere secundară. Vasul este prevăzut cu trei caneluri înguste orizontale, paralele sub buză și un inel lateral ușor ridicat în jurul fundului. Înălțimea 9,6 cm, deschiderea gurii 9,5 cm, diametrul maxim 11 cm, diametrul fundului 6 cm, (fig. 2/5, 4/3).

b) Ceramica lucrată cu mîna.

1. Oală de dimensiuni mici cu corpul relativ zvelt, umerii ridicați și bombați, avînd diametrul fundului mai mic decît deschiderea gurii și buza subțiată și ușor evazată. Vasul conține cioburi pisate în pastă și are o culoare cenușiu-gălbuie uniformă, în miez și la suprafață. Înălțimea vasului este de 12,1 cm, deschiderea gurii de 9,5 cm, diametrul maxim de 12 cm, iar diametrul fundului de 6,5 cm. (fig. 1/5, 3/6).

2. Oală cu corpul bombat, gîtul strîmt și buza răsfrîntă în afară, avînd fundul larg îngroșat și ușor profilat. Diametrul fundului este mai mare decît deschiderea gurii. Culoarea suprafeței exterioare este neuniformă, jumătatea inferioară fiind neagră roșcată, iar partea superioară cenușiu-gălbuie. Dimensiuni : înălțimea 11,5 cm, deschiderea gurii 7,9 cm, diametrul maxim 11,2 cm, diametrul fundului 8,5 cm. (fig. 1/6, 3/1).

3. Vas borcan, cu corpul ușor bombat, avînd buza înaltă și evazată. Lucrat neglijent, vasul, are fundul și pereții îngroșați, neuniformi. Suprafața vasului este de culoare cenușiu-gălbuie cu pete negre pe alocuri, probabil ca urmare a utilizării sale în pregătirea bucatelor. Înălțimea vasului este de 10,9 cm, deschiderea gurii de 9,9 cm. (fig. 1/4, 3/5).

4. Vas borcan, de dimensiuni mici cu pereți drepți corpul ușor bombat la mijloc, buza cu muchia dreaptă, crestată și evazată, fundul îngroșat și sensibil profilat. Suprafața vasului este de culoare gălbuie cu pete cenușii pe alocuri. În parte corodat, vasul poartă urmele unei fățuiri îngrijite pe întreaga

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 2. Fălciu. Vase lucrate la roată (1, 3—5) şi cu mîna (2)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

suprafață care s-a păstrat intactă. Înălțimea 8,3 cm, deschiderea gurii 8,1 cm, diametrul fundului este de 6,9 cm. (fig. 1/3, 3/2).

5. Vas de formă bitronconică, de dimensiuni mici și cu aspect turtit, avînd fundul lat, îngroșat ușor, inelar, buza mică dreaptă și evazată. Suprafața exterioară și cea interioară par să indice o ușoară îndreptare a vasului la roată. Pasta din care este lucrat, are un aspect mai îngrijit decît al celorlalte vase lucrate cu mîna și conține cioburi fin pisate și nisip cu bobul mare în compoziție. Înălțimea vasului este de 7,6 cm, deschiderea gurii 8,2 cm, diametrul maxim 11 cm, diametrul fundului 6,8 cm. (fig. 1/2, 3/4).

6. Vas mic, de formă aproape tronconică, avînd gîtul marcat printr-o ușoară adîncire sub buza dreaptă sensibil evazată. Suprafața exterioară este de culoare gălbui-cărămizie și poartă urmele unei fățuiri mai atente. Înălțimea vasului este de 6,9 cm, deschiderea gurii de 8,7 cm, și diametrul fundului este de 6,3 cm. (fig. 1/1, 3/3).

7. Fundul de vas de culoare cenușiu-cărămizie, avînd pe suprafața exterioară striuri oblice paralele. (fig 2/2, 4/2).

★

Ceramica descoperită în necropola de la Fălciu-sud constituie singurul element în măsură să ne ajute la stabilirea vechimii necropolei respective deoarece nici un fel de alte elemente materiale n-au fost recuperate.

Profilul general al tipurilor de vase și în primul rînd al celor lucrate la roată, tehnica de lucru a vaselor, ne oferă totuși suficiente elemente pentru datare. Din acest punct de vedere remarcăm faptul că, cu unele excepții grupul de vase lucrat la roată și cu mîna, prin profil, formă, decor și tehnică de lucru, aparține culturii materiale de tip Sîntana de Mureș din sec. al IV-lea e.n. și prezintă în parte strînse analogii cu ceramica descoperită în așezările și necropolele Sîntana de Mureș din țara noastră.

Faptul că vasele au fost culese de pe două suprafețe distincte, acest amănunt poate constitui un indiciu susceptibil să ne sugereze existența unor grupuri de populație aparținînd unor etnosuri diferite și care să-și fi îngropat morții în aceeași necropolă, dar separat, grupați în spații bine stabilite. Firește că se pot găsi și alte explicații situației în care au apărut vasele așa încît este greu să se opteze, fie și ipotetic, pentru o singură interpretare. Nu este lipsit de semnificație nici faptul că unele vase de influență nordică par să indice o etapă ceva mai timpurie, așa încît se poate presupune și o eventuală folosire succesivă a celor două suprafețe, unde au apărut morții. În linii generale însă necropola se încadrează în aria mai largă a aspectului cultural Sîntana de Mureș — Cerneahov.

Utilizarea ambelor rituri de înmormîntare, înhumație-incinerație (înhumația fiind probabil covîrșitoare la Fălciu), specifică celor mai multe necropole Sîntana de Mureș — Cerneahov, aliniază necropola și din acest punct de vedere culturii materiale Sîntana de Mureș-Cerneahov din secolul al IV-lea e.n.

Totuși din punct de vedere al formelor, cîteva din vasele descoperite, prezintă unele trăsături deosebite în comparație cu ceramica existentă în necropole de tip Sîntana de Mureș cercetate pînă în prezent în Moldova.

Ca forme, cele cîteva vase merită a fi semnalate, cu atît mai mult, cît ele nu se întîlnesc nici chiar în necropola vecină de la Bogdănești-Fălciu, situată doar cu 3-4 km mai la sud.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

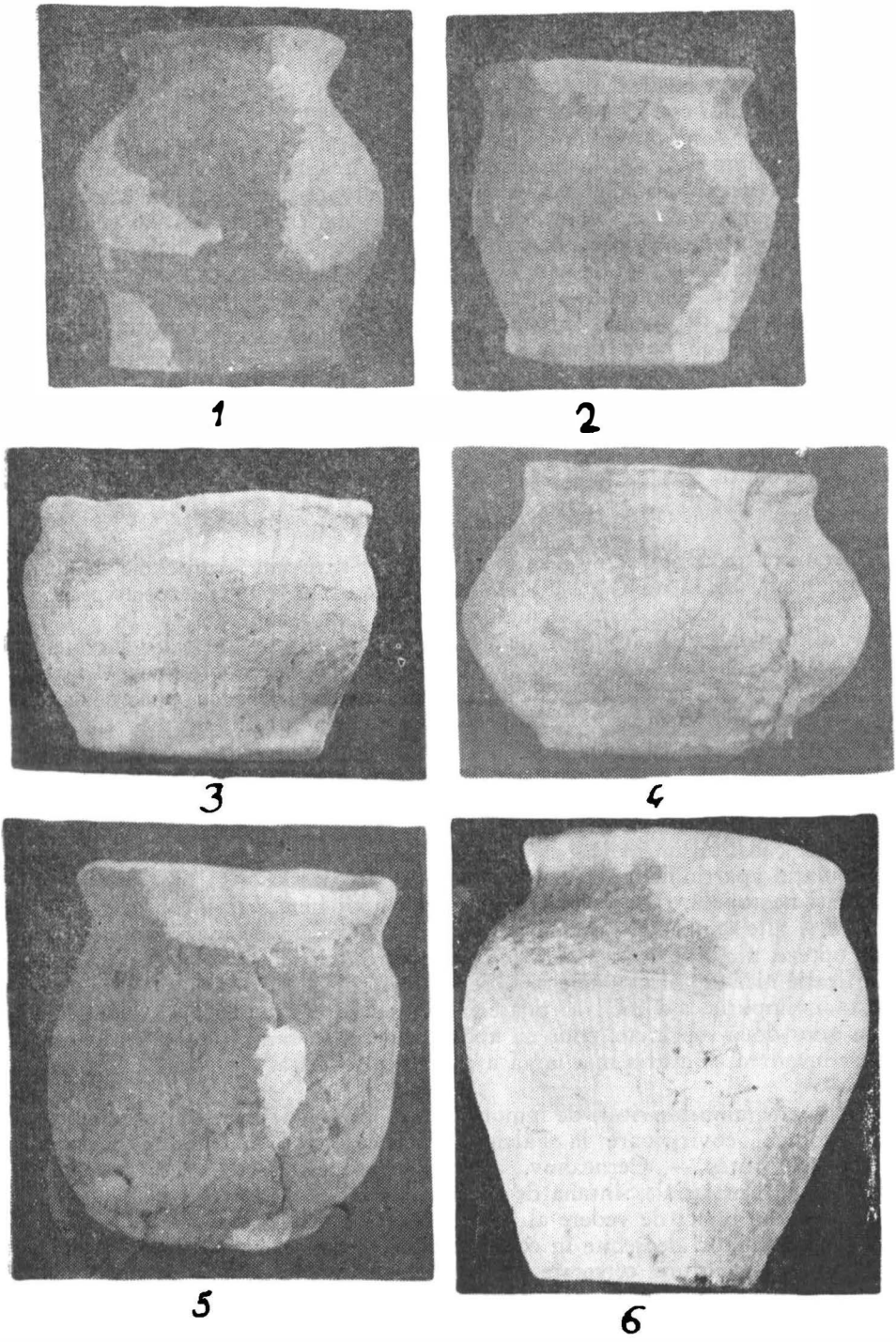

Fig. 3. Fălciu. Vase lucrate cu mîna

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Dintre acestea remarcăm în primul rînd două vase lucrate cu mîna, ambele de dimensiuni mici şi forme turtite. Primul, (fig. 1/2, 3/4), are un profil bombat cu un bitronconism accentuat care împarte vasul în emisfere aproximativ egale.

Prin dimensiuni şi linia generală a profilului său, acest tip de vas, nu se întîlneşte în ceramica Sîntana de Mureş lucrată cu mîna. În schimb el îşi găseşte numeroase analogii în ceramica similară din complexele arheologice din regiunile de nord ale Poloniei, încadrate cronologic de către cercetătorii polonezi în epoca migraţiilor[2].

Vase cu profile şi forme asemănătoare se întîlnesc de asemeni în aria culturii Przeworsk, datîndu-se la începutul epocii migraţiilor[3].

Al doilea vas lucrat cu mîna, prin dimensiuni, cît şi prin forma sa tronconică scundă cu diametrul fundului relativ mare se deosebeşte de tipologia ceramicii Sîntana de Mureş din ţara noastră. (fig. 1/1, 3/3). El îşi găseşte corespondenţe în ceramica din regiunile Elbei şi Vistulei în complexele arheologice din epoca de început a migraţiilor[4]. Aceleaşi afinităţi cu ceramica aparţinînd civilizaţiilor pomeraniene şi Przeworsk, de la începutul migraţiilor, se surprind şi la vasul fragmentat decorat cu striuri oblice dispuse (pînă) pe partea sa inferioară [5] (fig. 2/2, 4/2).

De altfel, printre vasele lucrate cu mîna, există unele tipuri a căror trăsături amintesc de ceramica utilizată de sarmaţii tîrzii care însoţesc triburile gotice în regiunile carpato-dunărene (fig. 1/6, 3/1). Tipuri asemănătoare de vase au fost descoperite şi în necropola din sec. IV e.n. de la Tîrgusor[6].

Dintre vasele lucrate la roată reţine atenţia, prin profilul său un castronaş, singurul de altfel, aflat printre vasele recuperate (fig. 2/3, 4/4). Linia zvelă a profilului, umerii ridicaţi şi arcuiţi cît şi maniera sa de lucru, amintesc în primul rînd de tipul de vas similar existent în cultura Prezeworsk[7], el găsindu-şi corespondenţe şi în alte complexe arheologice de pe teritoriul Poloniei, datînd de la începutul epocii migraţiilor[8]. În schimb, prin dimensiuni şi mai ales prin linia profilului său, castronaşul se îndepărtează de tipurile de castronaşe specifice culturii Sîntana de Mureş din ţara noastră.

Este drept însă, că restul tipurilor de vase lucrate la roată de la Fălciu-sud, se întîlnesc foarte frecvent în repertoriul ceramic specific culturii Sîntana de Mureş, unele forme reflectînd vechi tradiţii autohtone după opinia unor cercetători români[9] (cana cu toartă, strachina) sau pătrund în cultura Sîntana de

2 Vezi, Kazimires Goldowski, *The chronology of the hate Roman periods in central Europe*, Krakow, 1970, p. 28—31, pl. V/58 ; p. 31—42, pl. VIII/2, 3, 5, p. 5 —59, pl. XIII/32.

3 Idem, *op. cit.*, p. 24—26, pl. III/37.

4 Idem, *op. cit.*, p. 66, pl. XVII/30.

5 Idem, *op. cit.*, p. 40—41, pl. IX/33.

6 Gh. Diaconu, *Tîrgşor, necropolă din secolul III—IV e.n.* Buc., 1965, p. 75.

7 Kazimires Goldowski, *op. cit.*, p. 24-26, pl. III/37

8 Idem, *op. cit.*, p. 28—31, pl. V/58.

9 Radu Vulpe, *Izvoare*, ed. Ac. R.P.R., 1957, p. 312—313 ; Gh. Diaconu *op. cit.*, p. 75—77 şi 112 ; Idem, *Mogoşani, necropola din sec. IV e. n., Muzeul judeţean Dîmboviţa*, 1970, p. 38 ; Bucur Mitrea, Constantin Preda, *Necropola din sec. al IV-lea e. n. în Muntenia*, Buc., 1966, p. 161—164 ; V. Palade, *Un cuptor de olar din sec. al IV-lea la Zorleni—Fîntînele*, în *Memoria Antiqutatis*, I, Piatra Neamţ, 1969, p. 353—360 ; Idem, *Noi mărturii privind constituirea şi aportul populaţiei băştinaşe la înflorirea culturii materiale de tip Sîntana de Mureş în sudul Moldovei*, în *Şcoala Bîrlădeană*, 1970, p. 99 şi 101.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Mureș prin intermediul populației daco-carpice[10] (oala lucrată din pastă zgrunțuroasă, ciment).

Din acest punct de vedere nu ni se pare nimic neobișnuit, cunoscut fiind că cercetarea arheologică românească a consemnat caracterul eterogen al cul-

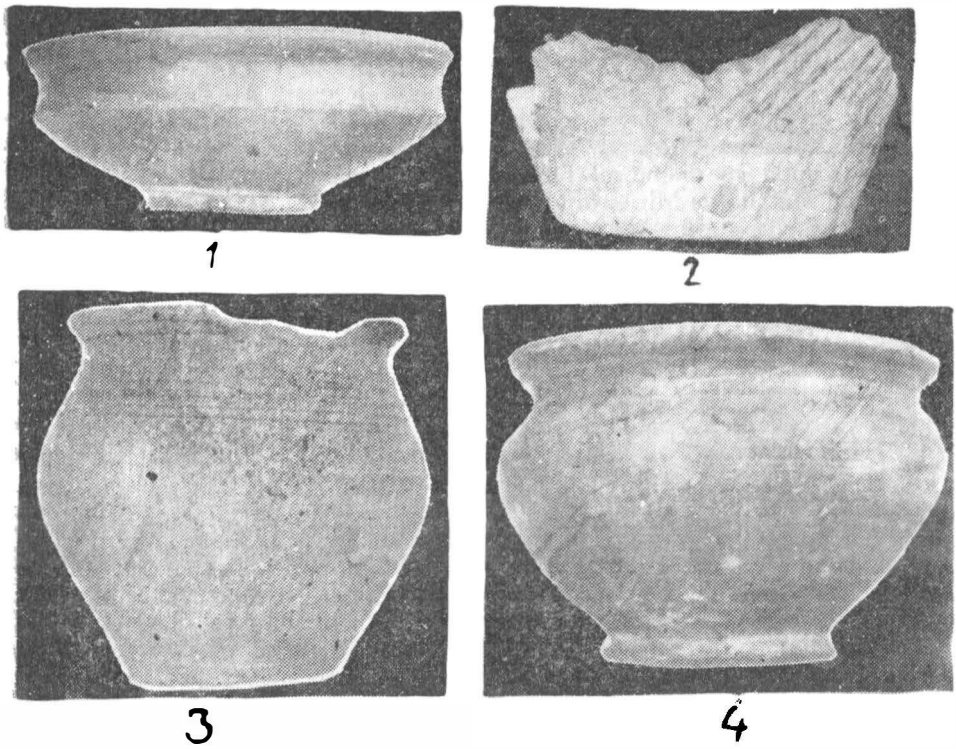

Fig. 4. Fălciu. Vase lucrate la roată (1, 3, 4) și cu mîna (2)

turii Sîntana de Mureș și prezența elementului autohton în compartimentele ei principale[11].

Ceea ce apare nou în inventarul ceramic de la Fălciu-sud este faptul că printre vasele din necropolă se întîlnesc tipuri și forme în general străine aspectului cultural Sîntana de Mureș din țara noastră, împreună cu forme atît de răspîndite în complexele aparținînd acestei culturi. Este deci vorba de delimitarea netă a unor forme de vase și înrudirea lor evidentă cu ceramica specifică populațiilor germanice din regiunile baltice.

10 Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 75—77 și 112.

11 I. Nestor, cap. *Goții* din *Istoria României*, vol. 1, ed. 1960, p. 690—694 ; Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 112—127 ; Bucur Mitrea, Constantin Preda, *op. cit.*, p. 148-152.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Această situație ne permite să opinăm pentru existența unor grupuri de populații gotice proaspăt ajunse printre cei care și-au înmormîntat morții în necropola respectivă.

Ceramica și în primul rînd cea lucrată cu mîna constituie în acest sens o mărturie care, credem, trebuie luată, în primul rînd, în considerație.

★

Totuși caracterul întîmplător al descoperirii, lipsa unor observații asupra mormintelor și a restului inventarului ne obligă să rămînem circumspecți în interpretarea aspectului etnic al populației care și-a îngropat morții în necropola amintită, urmînd ca o eventuală investigație organizată să aducă noi date cu privire la această problemă.

În ce privește existența unor forme și tipuri ceramice străine în cadrul culturii materiale de tip Sîntana de Mureș fenomen consemnat deja de cercetarea arheologică românească[12], necropola de la Fălciu-sud furnizează date suplimentare deosebit de valoroase prin aspectul inedit al ceramicii de influență nordică prezente, reflectînd caracterul eterogen al purtătorilor culturii Sîntana de Mureș din secolul al IV-lea e.n.

UNE NECROPOLE DU IV SIÈCLE N. È A FĂLCIU

R é s u m é

A la suite de quelques travaux speciaux executés au sud du village Fălciu (devant la maison d'eau) on a pu distinguer une nécropole birituale.

On n'a pas pu récupérer, des objete découverts, que quelques vases céramiques travailles à la maire et à la roue. On peut préciser, d'après la typologie ceramique, qu'il s'agit d'une nécropole de type Sîntana de Mureș—Cerneahov du IV ième siècle n.è.

C'est segnificative l'apparition de quelques types de vases d'origine nordique avec de proches analogies dans les cultures Przeworsk et poméraniennes du commencement du IV-ième siècle n.è.

Cela pourrait refléter la présence de bonne heure de certaines populations cerneahoviennes (gothiques) dans région mentionnée.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Ceramique de la necropole de Fălciu-sud, travaillé a la main.
Fig. 2. — Ceramique de la necropole de Fălciu-sud, travaillé au tour (1,3—5) et a la main (2).
Fig. 3. — Ceramique de la necropole de Fălciu-sud, travaillé a la main (foto).
Fig. 4. — Ceramique de la necropole de Fălciu-sud, travaillé au tour (1, 3, 4) et a la main (2), foto.

12. I. Nestor, *op. cit.*, p. 687—688, 690 și urm.; Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 75; Ion Ioniță, *Un cimitir din secolul al IV e. n., la Negrești, Vaslui*, în SCIV, 2, 19, 1968, p. 295.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DESCOPERIRI PREFEUDALE LA CURTEA DOMNEASCĂ — BACĂU

IOAN MITREA și AL. ARTIMON

Cu ocazia cercetărilor arheologice de la Curtea Domnească din Bacău[1], au fost surprinse și materiale aparținînd epocii prefeudale.

Complexul medieval (Curtea Domnească și biserica Precista), în raza căruia se găsesc și urme de locuire din perioada de trecere la feudalism, este situat în zona central-estică a orașului Bacău, pe terasa inferioară a Bistriței, înaltă de 8—12 m, în apropierea frunții acestei terase.

În anul 1970, continuîndu-se săpăturile la complexul feudal, s-a procedat și la urmărirea sistematică a urmelor de locuire din epoca de trecere la feudalism.

În suprafața cercetată în 1970, s-au surprins urme de cultură din mai multe epoci istorice. Astfel, cele mai vechi urme aparțin epocii bronzului (cultura Monteoru și cultura Noua). Urmează un nivel cultural cu materiale ce aparțin unei așezări de tip Sîntana de Mureș, peste care se suprapune un orizont cultural cu materiale ce atestă urmele unei așezări din secolele VI—VII e.n. Peste nivelul prefeudal, se suprapune un strat de cultură aparținînd feudalismului dezvoltat. Menționăm că în perimetrul cercetat, apar și morminte din secolele XVI—XIX[2].

În cele ce urmează ne vom ocupa de nivelul de locuire aparținînd epocii de trecere la feudalism. Din așezarea prefeudală s-au descoperit, în cursul săpăturilor din 1970, un număr de nouă locuințe (fig. 1), din care două aparțin așezării de tip Sîntana de Mureș (L_3 și L_8), iar șapte aparțin așezării din secolele VI—VII e.n. (L_1 ; L_2 ; L_4 ; L_5 ; L_6 ; L_7 și L_9). Așezării de tip Sîntana de Mureș îi aparține și un cuptor de ars oale (fig. 6).

I. Așezarea de tip Sîntana de Mureș.

Locuința 3. În secțiunea VI, s-au surprins urmele a două locuințe, dintre care una (L_3) aparține sec. al IV-lea, iar a doua (L_4) aparține secolelor VI—VII. Marginea de est a locuinței L_3 a fost suprapusă de locuința din secolele VI—VII. Locuința din sec. al IV-lea (L_3) este de formă rectangulară, cu laturile de aproximativ 2,85 x 2,60 m. Avea colțurile ușor rotunjite. Locuința era săpată

1 Iulian Antonescu, *Curțile domnești de la Bacău*, în *Carpica*, 1969, p. 331 și urm.

2 Materialele aparținînd epocii feudale vor face obiectul unui articol special.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

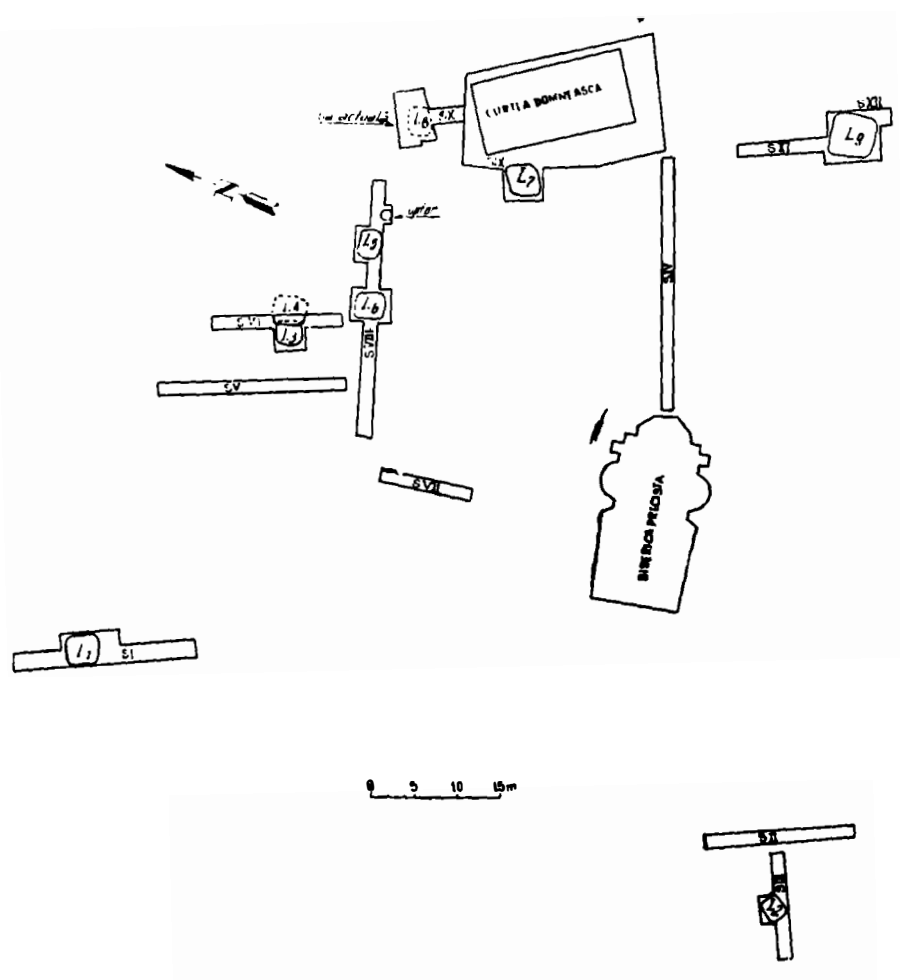

Fig. 1 Planul săpăturilor de la Curtea Domnească - Bacău 1970.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

în parte în pămînt ,fundul fiind la cca. 0,65—0,70 m față de nivelul antic de călare. O parte din suprafața locuinței, situată aproximativ în mijlocul acesteia, a fost străpunsă de o groapă medievală tîrzie. Pe porțiunile de podea

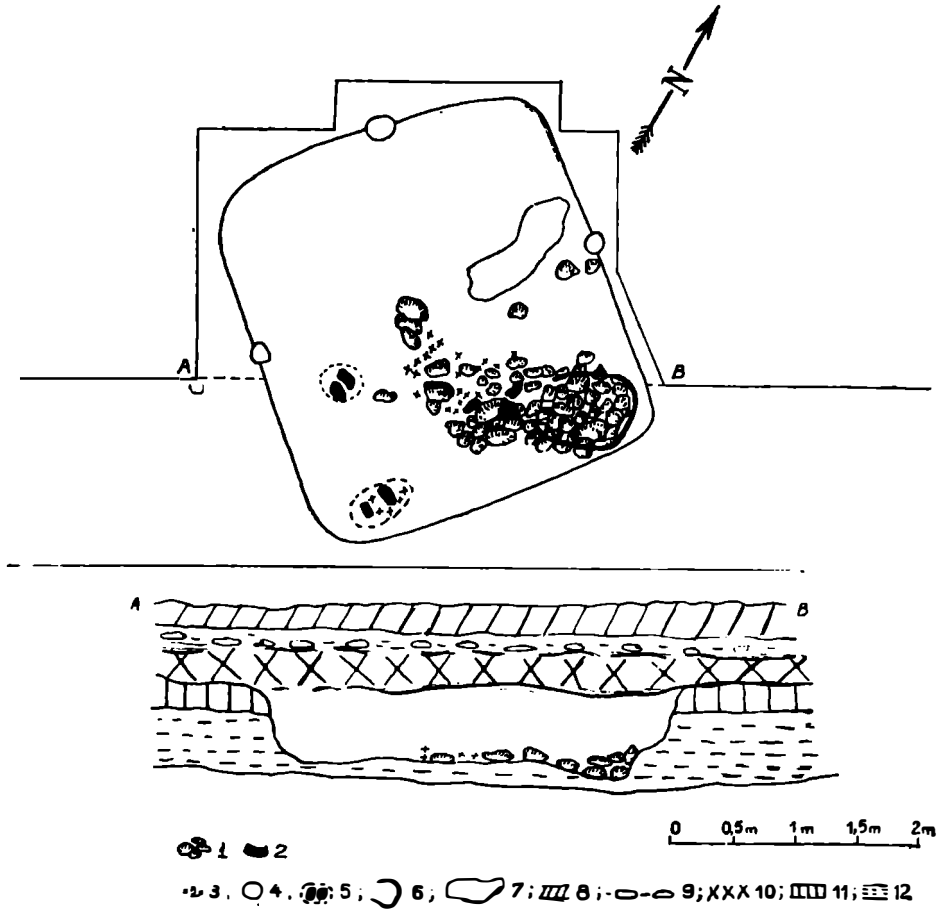

Fig. 2. Bacău — Curtea Domnească. Planul și profilul locuinței II. 1 — pietre; 2 — ceramică; 3 — cărbuni; 4 — gropi par; 5 — gropi cu fragmente ceramice și cărbuni; 6 — incintă vatră; 7 — alveolare; 8 — sol vegetal; 9 — strat de sol și prundiș; 10 — sol brun-zgrunțuros; 11 — sol brun-cafeniu; 12 — sol galben.

păstrate s-au găsit cîteva fragmente ceramice lucrate cu mîna și la roată, caracteristice culturii Sîntana de Mureș.

Locuința 8. În secțiunea X, trasată la nord de zidul Curții Domnești, s-au surprins urmele unei locuințe adîncite în pămînt, notată Ls. S-a păstrat doar o mică parte din suprafața locuinței, pe care era situată și vatra de formă ovoidală, făcută din lut și pietre. O parte a locuinței a fost distrusă de intervențiile feudale tîrzii, o altă porțiune este acoperită de o construcție actuală. Fundul locuinței era la circa 0,45—0,50 m, față de nivelul antic de

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

călcare. Pe vatră, şi în jurul vetrei s-au găsit fragmente ceramice lucrate cu mîna. Prin caracteristicile lor, aceste fragmente ceramice aparţin culturii Sîntana de Mureş.

Aşezării de tip Sîntana de Mureş îi aparţine şi un cuptor de ars oale (fig. 6). Cuptorul, de dimensiuni mici, era format din două camere : camera de foc şi camera de ardere a vaselor. Ambele camere erau pomostite şi netezite cu lut. Între cele două camere se găsea un grătar circular, perforat. Grătarul

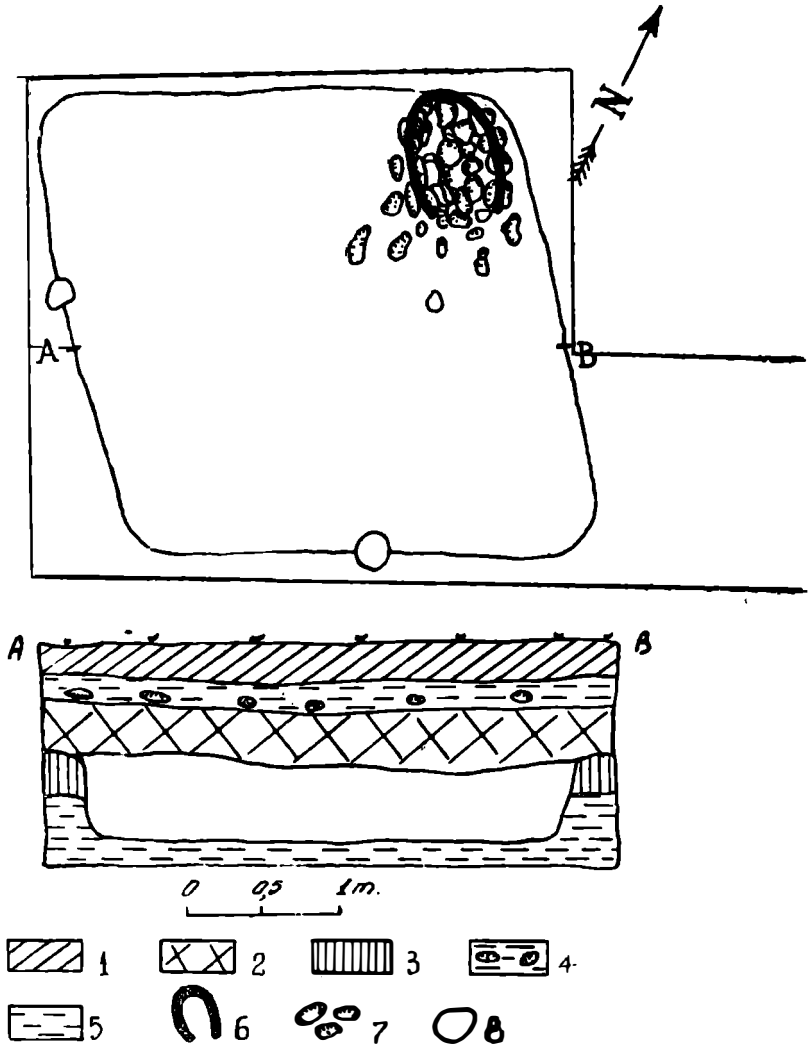

Fig. 3. Bacău — Curtea Domnească. Planul şi profilul locuinţei V. 1 — sol vegetal ; 2 — sol brun-zgrunţuros ; 3 — sol brun-cafeniu ; 4 — sol brun cu prundiş ; 5 — sol galben ; 6 — incintă vatră ; 7 — pietre ; 8 — gropi par.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a fost făcut din lut amestecat cu paie, susţinut la început cu ajutorul unor nuiele şi pari, aşezate paralel. Marginile grătarului se sprijineau pe un prag amenajat la săparea gropii, de jur împrejur. Cuptorul avea o singură gură de

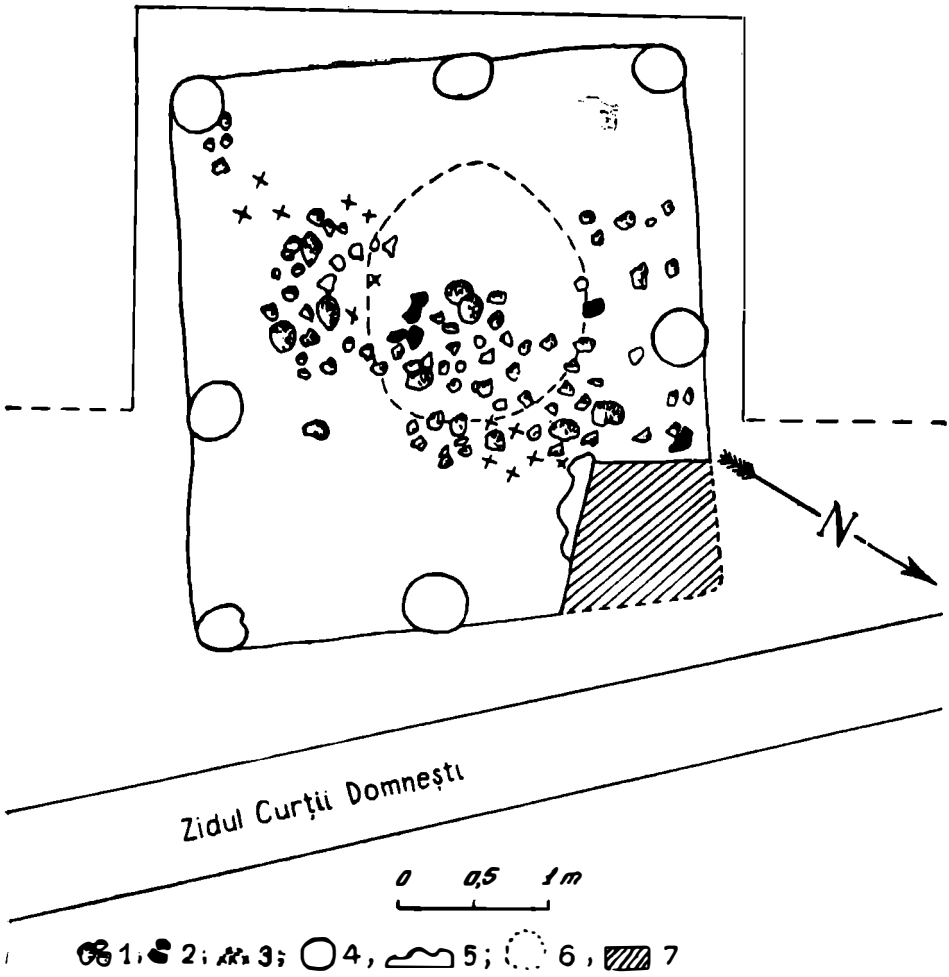

Fig. 4. Bacău — Curtea Domnească. Planul locuinţei VII. 1 — pietre; 2 — ceramică; 3 — cărbuni; 4 — gropi par; 5 — margine vatră; 6 — alveolare; 7 — porţiune vatră distrusă.

foc, situată în partea dinspre nord. Nu s-a observat nici un indiciu de existenţă a pilonului de susţinere a grătarului. Dat fiind diametrul mic al grătarului, circa 1 m, probabil că nu a mai fost necesar pilonul central de susţinere a grătarului.

Peste grătarul prăbuşit, s-au găsit mai multe fragmente ceramice, lucrate cu mîna şi la roată (fig. 7 ; fig. 8). Din fragmentele găsite s-a putut întregi doar un vas (fig. 8/1).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

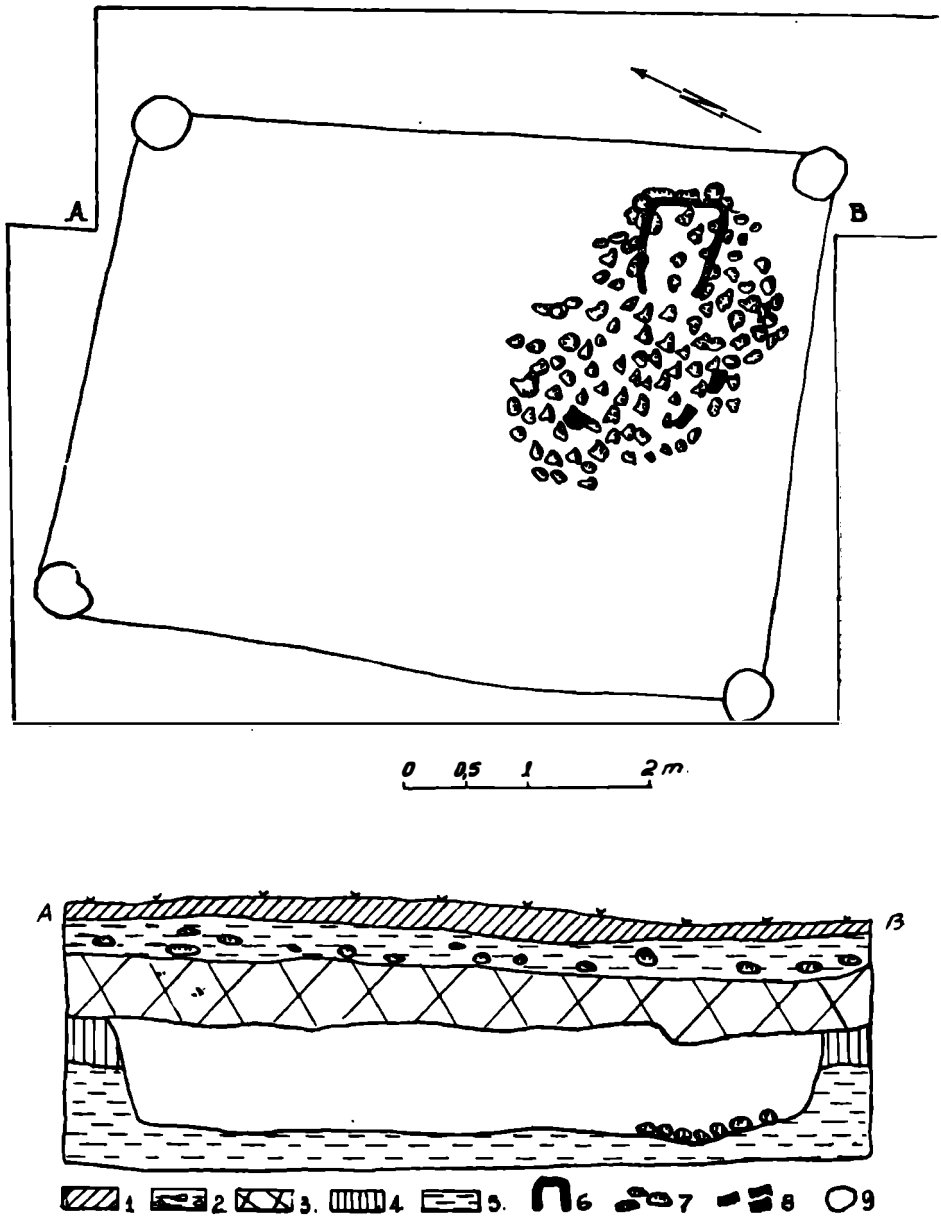

Fig. 5. Bacău — Curtea Domnească. Planul şi profilul locuinţei IX. 1 — sol vegetal ; 2 — sol brun cu prundiş ; 3 — sol brun-zgrunţuros ; 4 — sol brun-cafeniu ; 5 — sol galben ; 6 — incintă pietrar ; 7 — pietre ; 8 — ceramică ; 9 — gropi par

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Așezării de tip Sîntana de Mureș îi aparține și o fibulă de bronz (fig. 13/2), descoperită cu ocazia degajării zidurilor Curții Domnești. O fibulă asemănătoare s-a descoperit și în așezarea de la Mănoaia—Costișa[3], în nivelul aparținînd sfîrșitului sec. al IV-lea și începutului sec. al V-lea.

Ceramica descoperită în locuințe și cuptor, lucrată la roată și cu mîna, se încadrează în general în formele ceramicii caracteristice culturii Sîntana de Mureș[4]. Totuși, în legătură cu materialul ceramic din nivelul atribuit așezării de tip Sîntana de Mureș se pot face cîteva observații.

Ceramica lucrată la roată, este reprezentată aproape în proporții egale, prin vase sau fragmente ceramice lucrate din pastă cenușie fină și din pastă zgrunțuroasă. Multe fragmente provin de la vase de provizii. Fragmentele descoperite indică că provin din 4—5 vase de provizie, ceea ce reprezintă un procent ridicat din totalul materialului ceramic descoperit. Vasele de provizie par a aparține acelei variante la care gîtul este scurt sau aproape inexistent. Decorul obișnuit pe vasele de provizie este format din banda de linii în val, asociată cu banda de linii orizontale incizate (fig. 9/1 ; fig. 10/2). Pe un singur fragment ceramic, din pastă cenușie fină, apare un decor lustruit, ilustrînd un motiv în rețea, (fig. 9/4).

Alături de ceramica lucrată la roată, s-au găsit și fragmente ceramice lucrate cu mîna, dintr-o pastă grosieră, cu cioburi pisate. Aceste fragmente provin din vase borcan, cu buza răsfrîntă în afară, mai mult sau mai puțin. Unele fragmente ceramice din această categorie, au imediat sub buză un decor format dintr-un brîu alveolar (fig. 7/1 ; fig. 8/3 ; fig. 10/1). Menționăm că în cea mai mare parte aceste fragmente (fig. 7/1 ; fig. 8/3) s-au descoperit pe grătarul cuptorului, alături de ceramică lucrată la roată din pastă cenușie fină (fig. 8/1, 2, 6), așa încît apartenența acestei categorii ceramice, la nivelul arheologic în discuție, nu poate fi pusă la îndoială. O asemenea categorie ceramică, lucrată cu mîna și decorată cu brîu alveolar sub buză mai cunoaștem pînă în prezent în Moldova, în cadrul culturii Sîntana de Mureș, în așezarea de la Dodești[5]. Ceramică avînd acest decor s-a descoperit și în cadrul culturii Sîntana de Mureș din zona sud-estului Transilvaniei[6], precum și în Dobrogea, într-o așezare din sec. al IV-lea cu probabile prelungiri în sec. al V-lea[7].

În ansamblu, ceramica descoperită în nivelul discutat, ne indică o încadrare a așezării în general în sec. al IV-lea. Totuși unele elemente vin să sprijine o extindere a datării, indicînd o așezare din sec. al IV-lea care își prelungește existența probabil și la începutul sec. al V-lea.

În sprijinul acestei datări reamintim ponderea relativ mare a vaselor de provizie specifice epocii tîrzii a culturii Sîntana de Mureș, procentul mic de ceramică cenușie fină în comparație cu situația din complexe aparținînd epocii

---

3 Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu și I. Mitrea, *Cercetările arheologice de la Mănoaia-Costișa și contribuția lor la cunoașterea culturii materiale locale din sec V—VI din Moldova*, în *Carpica*, 1968 ,p. 238, fig. 7/1.

4 Ion Ioniță, *Contribuții cu privire la cultura Sintana de Mureș-Cerneahov pe teritoriul Republicii Socialiste România*, în *Arh. Mold.* IV, 1966, p. 201-208.

5 Informații Dan Gh. Teodor.

6 Szekely Zoltan, *Materiale ale culturii Sîntana de Mureș din sud-estul Transilvaniei*, în *Aluta*, I, 1969, pl. XVII/7 ; pl. XIX/3.

7 C. Scorpan, *Aspecte ale continuității și romanizării băștinașilor din Dobrogea, în lumina recentelor cercetări*, în *Pontica*, 3, 1970, p. 148 ; p. 146, fig. 2/1,2 ; p. 152, fig. 6/1,2 .

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de maximă înflorire a culturii Sîntana de Mureş. În ansamblu, ceramica zgrunţuroasă lucrată la roată, aparţine unei categorii tîrzii, ca pastă, forme şi decor. Cîteva fragmente ceramice lucrate la roată dintr-o pastă cu microprundiş, provenite de la vase cu buza răsfrîntă şi decorate pe umăr şi sub buză

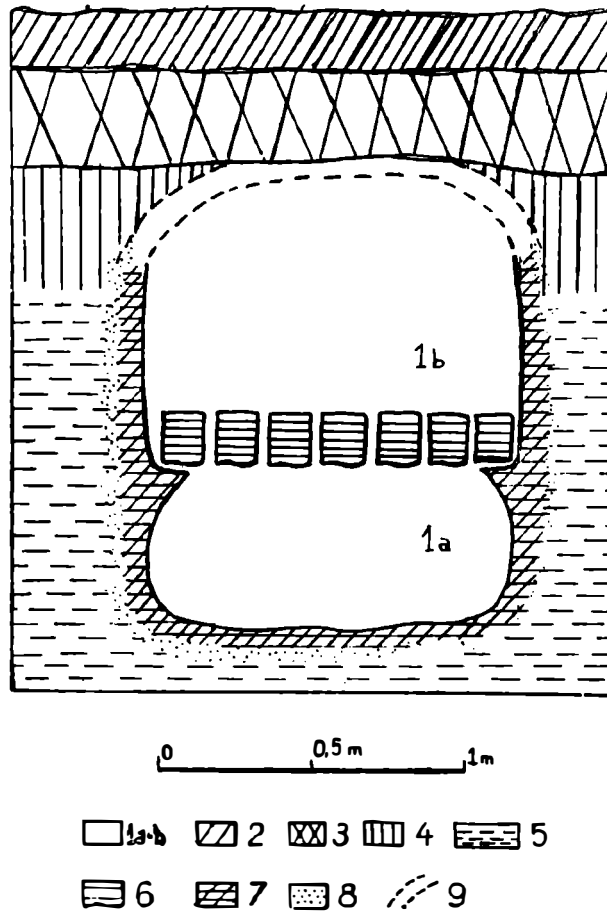

Fig. 6. Bacău — Curtea Domnească. Secţiune prin cuptorul de ars oale din sec. IV. 1a — camera de foc; 1b— camera de ardere a vaselor; 2 — sol galben; 3 — sol brun-zgrunţuros; 4 — sol brun-cafeniu; 5 — sol galben; 6 — grătar; 7 — sol ars; 8 — sol ars roşu-cărămiziu; 9 — bolta probabilă a cuptorului.

cu striuri drepte şi val dintr-o linie, indică tot o datare tîrzie, probabil sfîrşitul sec. al IV-lea şi începutul sec. al V-lea.

Probabil că aşezarea, ale cărei baze s-au pus în cursul sec. al IV-lea, a continuat să existe pînă în primele decenii ale sec. al V-lea.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Materialele tîrzii din cadrul acestei aşezări, se încadrează în aspectul cultural din Moldova, denumit Costişa-Nichiteni, aspect datat la sfîrşitul sec. al IV-lea şi prima jumătate a sec. al V-lea[8].

Aşezarea de la Curtea Domnească din Bacău, poate fi datată în ansamblu în secolul al IV-lea şi începutul sec. al V-lea, acoperind în timp epoca culturii Sîntana de Mureş şi începuturile aspectului cultural Costişa-Nichiteni.

II. Aşezarea din secolele VI—VII e.n.

Locuinţa 1. Surprinsă printr-o secţiune trasată în 1968, prima locuinţă prefeudală din aşezarea de la Curtea Domnească — Bacău, a fost degajată în campania de cercetări din anul 1970. Locuinţa (L_1) este de formă rectangulară, cu laturile de 3,40 × 3,70 m. Fundul locuinţei era la cca. 0,60—0,65 m faţă de nivelul antic de călcare. În colţul de nord-est al locuinţei, la mică distanţă de pereţi, a fost construită o vatră din pietre. Paramentul din pietre înconjura o vatră de formă ovală. Nu s-au surprins urmele parilor folosiţi pentru susţinerea pereţilor.

Ca inventar, în locuinţă s-au descoperit mai multe fragmente ceramice. Majoritatea au fost găsite printre pietrele vetrei. Multe din fragmente proveneau din acelaşi vas (fig. 11/1). S-au mai găsit încă trei funduri de vase, fragmente din pereţii acestor vase şi cîteva buze. Ceramica descoperită în locuinţă, prin forma vaselor şi tehnica de prelucrare, aparţine secolelor VI—VII e.n.

Locuinţa 2. În secţiunea III, trasată la sud-vest de biserică, s-a descoperit a doua locuinţă ce aparţine perioadei secolelor VI—VII. Locuinţa (L_2) este de formă rectangulară în plan, (fig. 2), cu laturile de 3,30 × 2,90 m. Fundul era adîncit cu circa 0,65 — 0,70 m faţă de nivelul antic de călcare. Pe fundul locuinţei, în cîteva locuri, au apărut porţiuni de podea lutuită. Pe suprafaţa podelei au existat şi cîteva alveolări. În colţul de est, locuinţa a avut un cuptor de pietre, fixate cu lut. Paramentul din pietre fixate în lut, înconjura o vatră de formă aproape ovală. Partea din spate a cuptorului era cotlonită puţin în solul viu. Vatra avea fundul uşor alveolat.

Pe mijlocul laturilor locuinţei s-au surprins trei gropi mici, ce indică poziţia parilor folosiţi la susţinerea pereţilor. Pe podea, dar în special printre pietrele cuptorului prăbuşit, s-au găsit mai multe fragmente ceramice. Din fragmentele găsite s-au putut întregi şi două vase (fig. 11/2,4). Materialul ceramic descoperit ne indică că locuinţa aparţine aşezării din secolele VI—VII e.n.

Locuinţa 4. În secţiunea VI, s-a descoperit urmele a două locuinţe. Una dintre locuinţe (L_3) aparţine secolului al IV-lea iar a doua (L_4) aparţine secolelor VI—VII. Marginea de est a locuinţei din secolele VI—VII. Din este suprapusă de latura de vest a locuinţei din secolele VI—VII. Din locuinţa aparţinînd secolelor VI—VII, nu s-a putut surprinde decît puţin din marginea dinspre vest. O parte din suprafaţa de pe mijlocul locuinţei a fost distrusă de intervenţii din sec. XVII—XVIII. Marginea de est a locuinţei (L_4) este suprapusă de o construcţie actuală. În partea păstrată din locuinţă, în colţul de nord-vest s-au găsit urmele unui cuptor din lut şi pietre. Latura surprinsă din locuinţă L_4 avea lungimea de 3,90 m.

8 I. Mitrea, *Contribuţii la cunoaşterea populaţiei locale dintre Carpaţi şi Siret, în sec. V—VI e.n.*, în *Memoria Antiquitatis*, II, 1970 (sub tipar).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

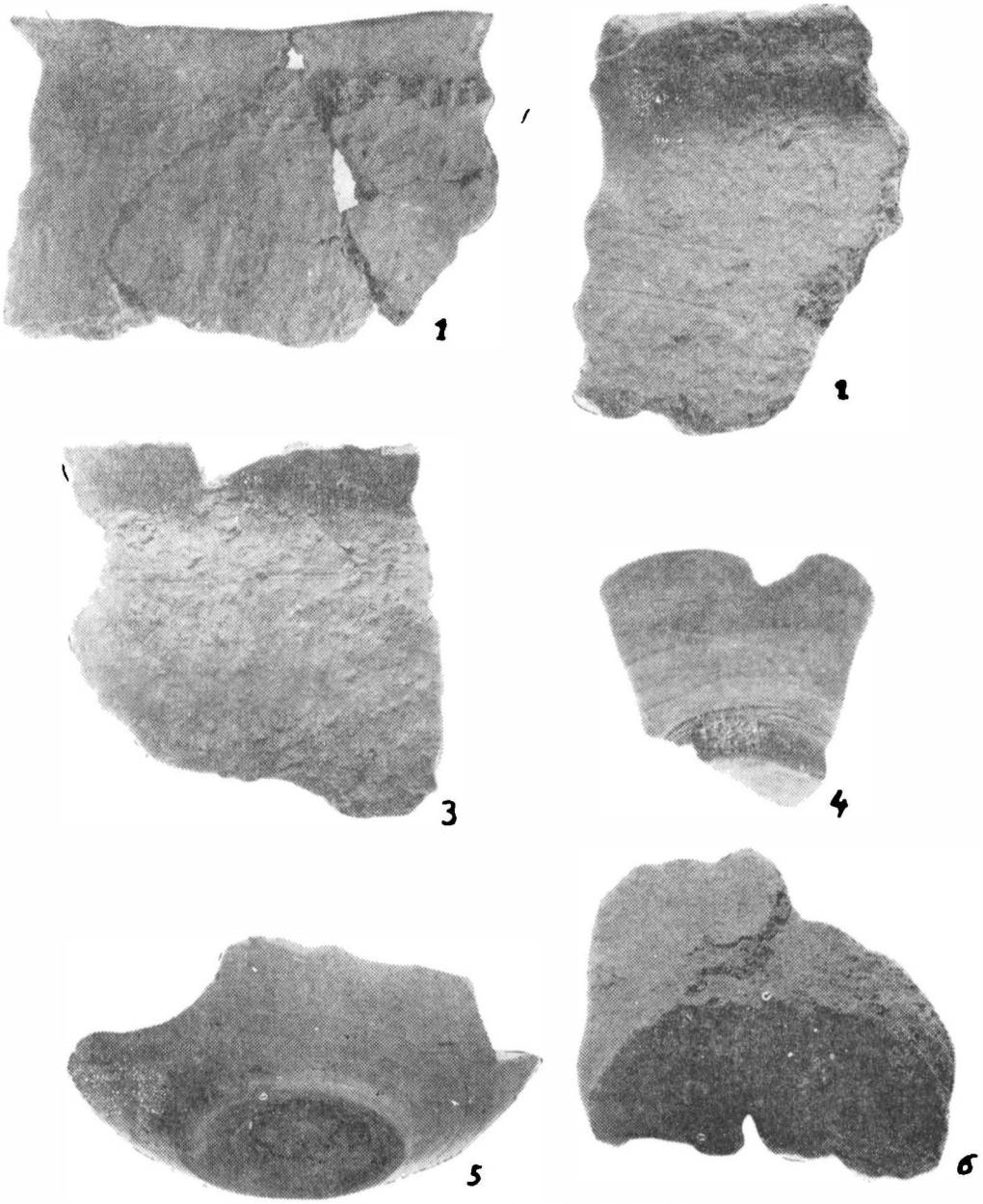

Fig. 7. Bacău — Curtea Domnească. Ceramică din cuptor.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

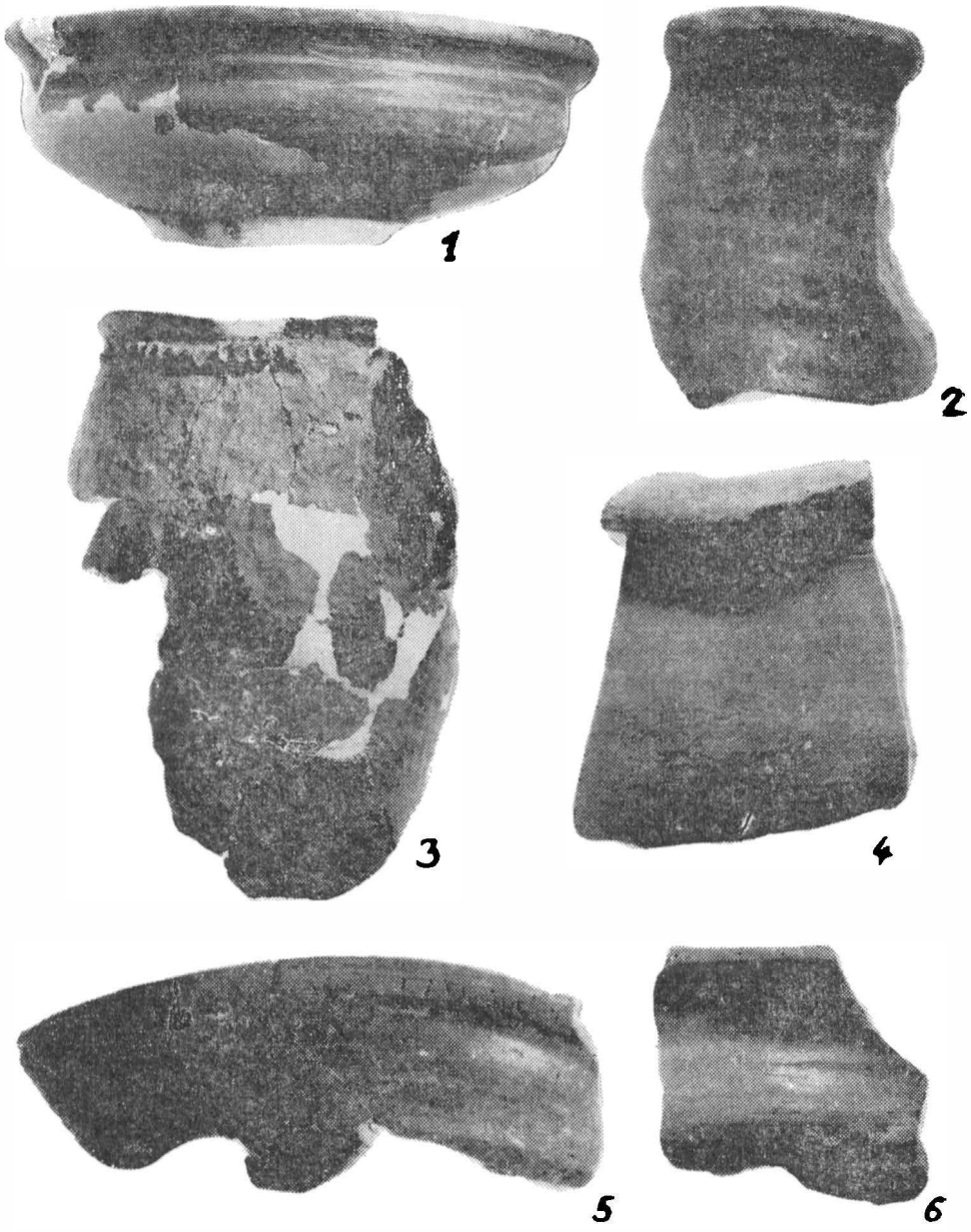

Fig. 8. Bacău — Curtea Domnească. Ceramică din cuptor.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fundul locuinţei era la circa 0,50 m faţă de nivelul antic de călcare. Pe porţiunea păstrată din vatra cuptorului s-au găsit fragmente ceramice provenite de la cîteva vase. Din aceste fragmente s-a putut întregi şi un vas (fig. 11/3). Vasul, ca şi alte fragmente descoperite pe vatră (fig. 18/1,3) sînt dintr-o pastă densă, de culoare cărămizie. Pasta, ca şi culoarea acestei categorii ceramice, se deosebeşte în general de cea întîlnită la ceramica din celelalte locuinţe aparţinînd secolelor VI—VII. Amintim doar, că în locuinţa L9 s-au descoperit cîteva fragmente ceramice asemănătoare.

Locuinţa 5. În secţiunea VIII, spre capătul dinspre est, s-a descoperit o locuinţă prefeudală, notată L5.

Locuinţa este de formă rectangulară (fig. 3) cu laturile de 3,25 × 3,05 m. Fundul era adîncit cu circa 0,50—0,55 m faţă de nivelul antic. În umplutura locuinţei s-a descoperit un mormînt din sec. al XVIII-lea. Fundul gropii mormîntului era aproape de podeaua locuinţei.

În colţul de nord al locuinţei s-a găsit un cuptor cu boltă din lut şi pietre, avînd vatra de formă ovală. În parte, spatele cuptorului a fost cotlonit în peretele locuinţei. Vatra era puţin alveolată şi în partea din faţă pavată cu lespezi de piatră. Pe două din laturile locuinţei, aproximativ pe mijloc, s-au surprins gropi de pari. Pe podea s-au găsit fragmente ceramice, provenite de la vase borcan (fig. 15/1—5 ; fig. 18/4,6 ; fig. 20/2), precum şi un fragment de tipsie (fig. 14/3).

Materialul ceramic descoperit indică apartenenţa acestei locuinţe la aşezarea datată în secolele VI—VII.

Locuinţa 6. Tot în secţiunea VIII, spre mijlocul acesteia, la circa 4 m spre vest de L5, s-a descoperit o locuinţă notată L6. Colţul de sud-vest al locuinţei a fost distrus de groapa unui mormînt din sec. XIX. Locuinţa avea forma rectangulară în plan, cu laturile de 4,25 × 4,05 m şi se adîncea cu circa 0,65—0,70 m faţă de nivelul antic de călcare. La colţuri se observau gropile de pari de la susţinerea pereţilor. În colţul de sud-est, avea un cuptor din pietre, cu vatra de formă ovală.

În umplutură, ca şi pe podeaua locuinţei s-au găsit cîteva fragmente ceramice, provenite de la vase borcan (fig. 19/5,6) şi un fragment de tipsie. În această locuinţă s-a descoperit şi o fibulă romano-bizantină (fig. 13/1) şi un fragment de cuţit de fier, puternic distrus de rugină.

Înspre latura de vest s-au observat puternice urme de arsură, probabil de la incendiul ce a provocat distrugerea locuinţei. Materialul ceramic şi în primul rînd fibula romano-bizantină, asigură atribuirea locuinţei L6, aşezării din secolele VI—VII.

Locuinţa 7. Locuinţa L7 s-a descoperit în apropiere de latura de vest a Curţii Domneşti. Prin degajarea zidului vestic al curţii, în anii anteriori, a fost afectată şi locuinţa prefeudală, distrugîndu-se în parte colţul de nord-est, unde se afla şi cuptorul din pietre.

Locuinţa era de formă rectangulară (fig. 4) cu laturile de 3,70 × 3,45 m. Fondul locuinţei era adîncit cu 0,60—0,70 m faţă de nivelul antic de călcare.

Din vatră s-a păstrat o mică porţiune din marginea de sud a acesteia, ca şi pietrele provenite din prăbuşirea ei, răspîndite pe podeaua locuinţei. Pe mijlocul laturilor şi la colţurile locuinţei s-au surprins gropi de la stîlpii

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

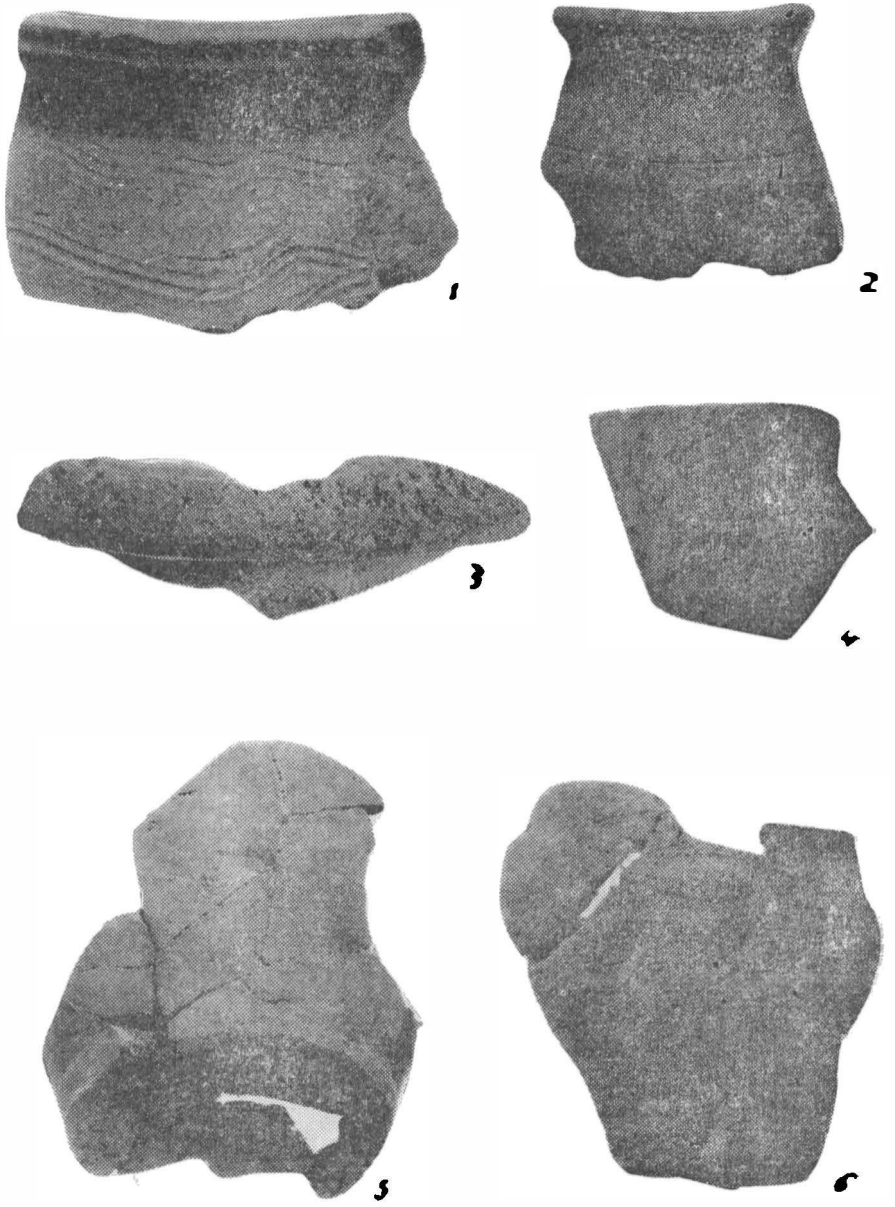

Fig. 9. Bacău — Curtea Domnească. Ceramică din aşezarea din sec. IV e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

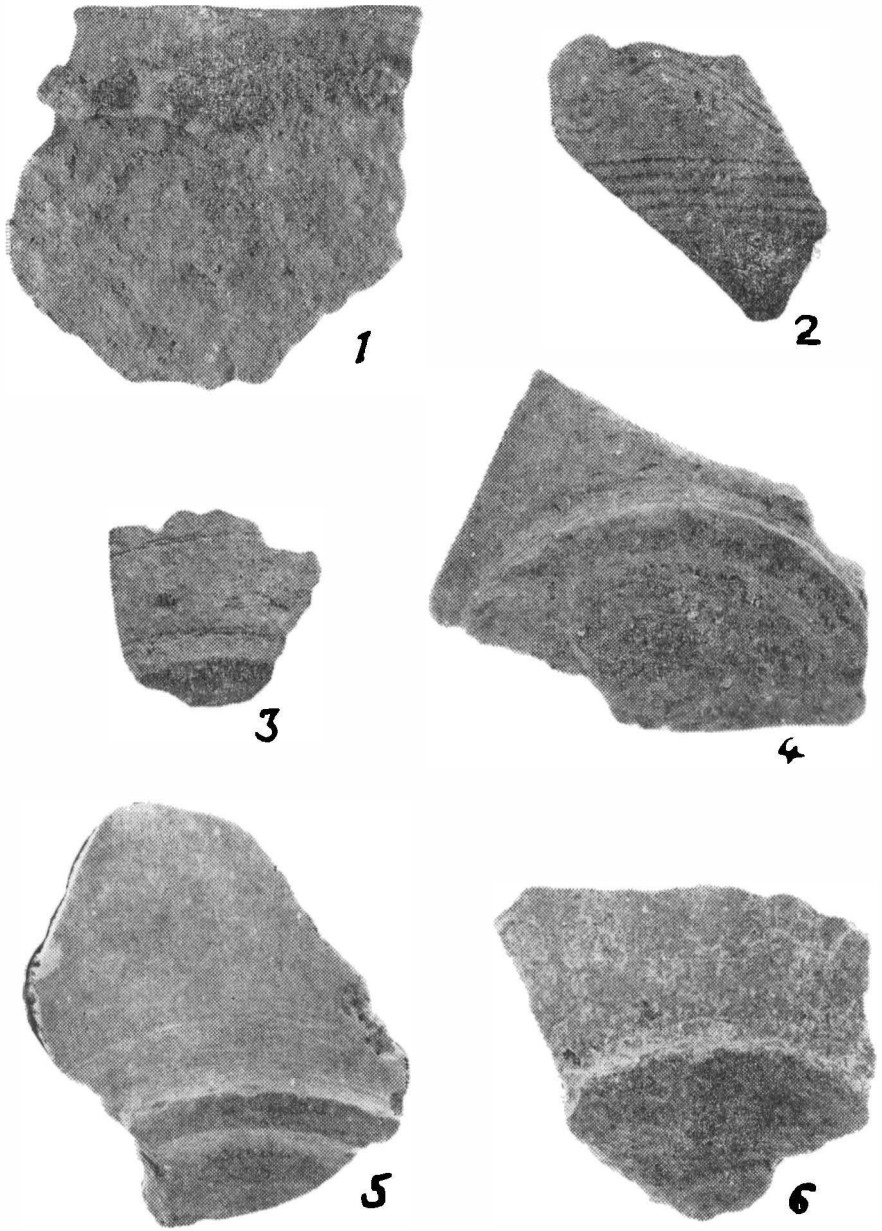

Fig. 10. Bacău — Curtea Domnească. Ceramică din aşezarea din sec. IV e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de susținerea pereților și acoperișului. Umplutura locuinței a fost deranjată de patru morminte din secolele XVIII—XIX.

Pe întreaga suprafață a podelei s-au găsit urme de cărbuni, probabil de la incendiul ce a distrus locuința. Pe podea s-au găsit mai multe fragmente ceramice, provenite de la vase borcan (fig. 15/6 ; fig. 16/7, 8 ; fig. 20/3, 4, 6), un fragment de tipsie, un vîrf de lamă de cuțit din fier, o fusaiolă (fig. 13/3) și un ac de os. (fig. 13/4).

Inventarul locuinței, permite atribuirea acesteia, așezării din secolele VI—VII e.n.

Locuința 9. În secțiunea XII s-au surprins urmele unei locuințe, notată L9. Locuința este de dimensiuni mari, cu laturile de 5,80 × 4,50 m. Fundul era adîncit cu circa 0,70—0,75 m, față de nivelul antic. Umplutura locuinței a fost deranjată de un mormînt din sec. al XIX-lea.

În colțul de sud-est al locuinței s-a găsit un cuptor din piatră. Paramentul din pietre înconjura o vatră de formă aproape dreptunghiulară, gura cuptorului fiind înspre vest. Fundul gropii cuptorului era căptușit cu lespezi mari de piatră. Boltirea cuptorului era executată din bolovani și lespezi de rîu, fixați cu lut.

În umplutura bordeiului, pe podea și în special pe vatră, s-au găsit numeroase fragmente ceramice, provenite din vase borcan (fig. 16/1—3, 9 ; fig. 18/2,5 ; fig. 19/3,4 ; fig. 20/7,8), o tipsie întreagă (fig. 14/1) și alte cîteva fragmente de tipsii (fig. 14/4—6). Pe podea s-au găsit și două fusaiole (fig. 13/5,6). Materialul ceramic descoperit, indică apartenența acestei locuințe la nivelul atribuit epocii secolelor VI—VII e.n.

★

Inventarul descoperit în locuințe și în restul stratului de cultură corespunzător secolelor VI—VII, este în general sărăcăcios exceptînd materialul ceramic care este ceva mai numeros. În toate locuințele s-au găsit oase de animale domestice, porc mistreț și păsări.

În afara materialului ceramic, s-au descoperit doar cîteva alte obiecte și anume : trei fusaiole (fig. 13/3, 5, 6), o fibulă romano-bizantină (fig. 13/1) un ac de os (fig. 13/4) și cîteva vîrfuri de cuțit din fier mult distruse de rugină.

Cele trei fusaiole au fost descoperite în locuințe : una în L7 (fig. 13/5) și două în L9 (fig. 13/3, 6). Fusaiolele sînt de formă bitronconică, neornamentate.

Acul din os (fig. 13/4) găsit în L7, este tipul acelora descoperite la Șipot—Suceava[9].

Foarte important este descoperirea în locuința L6 a unei fibule de tip romano-bizantin cu picior, turnată din bronz. Fibula este de dimensiuni mici (fig. 13/1. Ca ornament, prezintă pe arc ca și la capătul piciorului, un decor format din grupuri de linii paralele. Fibule asemănătoare s-au mai descoperit în Moldova la Șipot—Suceava și Bîrlălești[10].

9 Dan Gh. Teodor, *Regiunile răsăritene ale României în secolele VI—VII*, în *Memoria Antiquitatis*, I, 1969, p. 203, fig. 17/1,2.

10 Dan Gh. Teodor, *Elemente și influențe bizantine în Moldova în secolele VI—XI*, în SCIV, 21, 1970, 1, p. 108, fig. 6/1,2.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

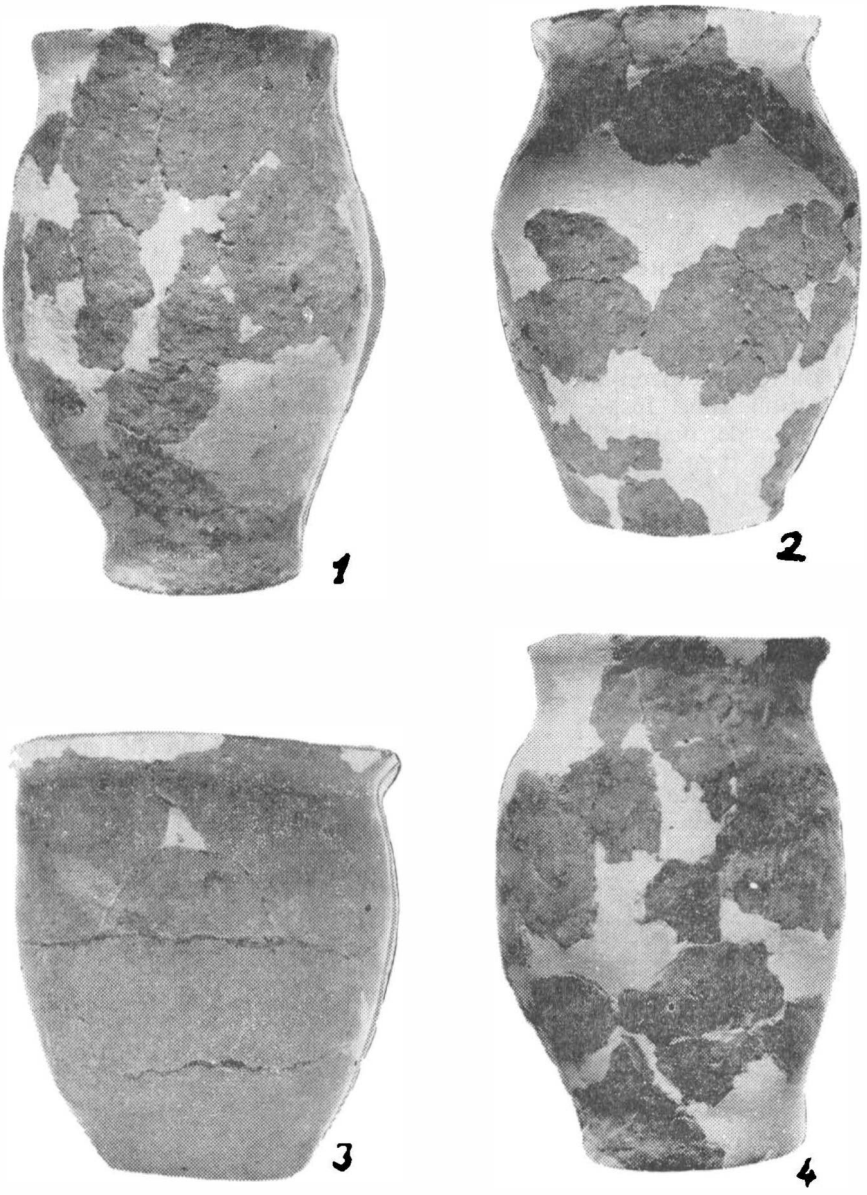

Fig. 11. Bacău — Curtea Domnească. Ceramică din aşezarea din sec. VI-VII e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

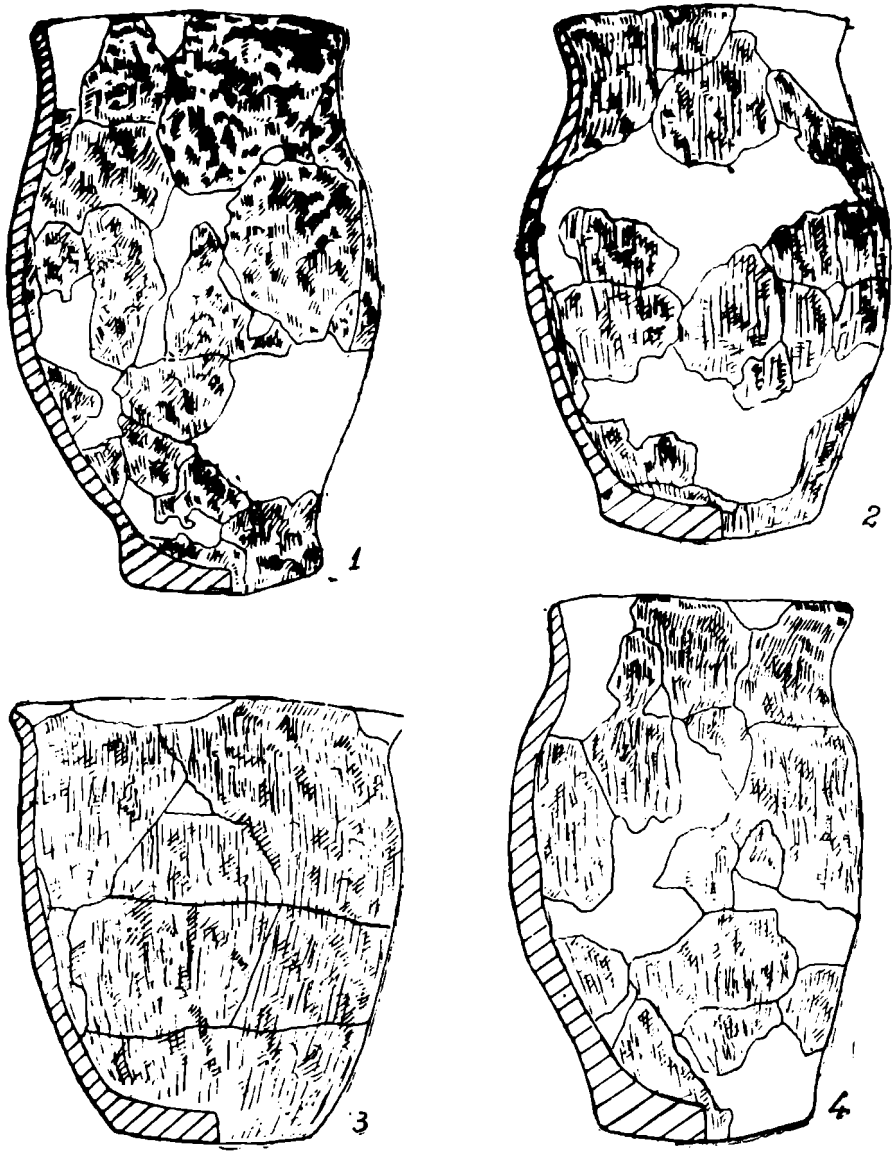

Fig. 12. Bacău — Curtea Domnească. Ceramică din aşezarea din sec. VI-VII e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fibula romano-bizantină descoperită la Curtea Domnească din Bacău, constituie un element important de datare. Astfel prezenţa ei ar indica, cel puţin pentru complexul în care a fost descoperită, a doua jumătate a sec. al VI-lea.

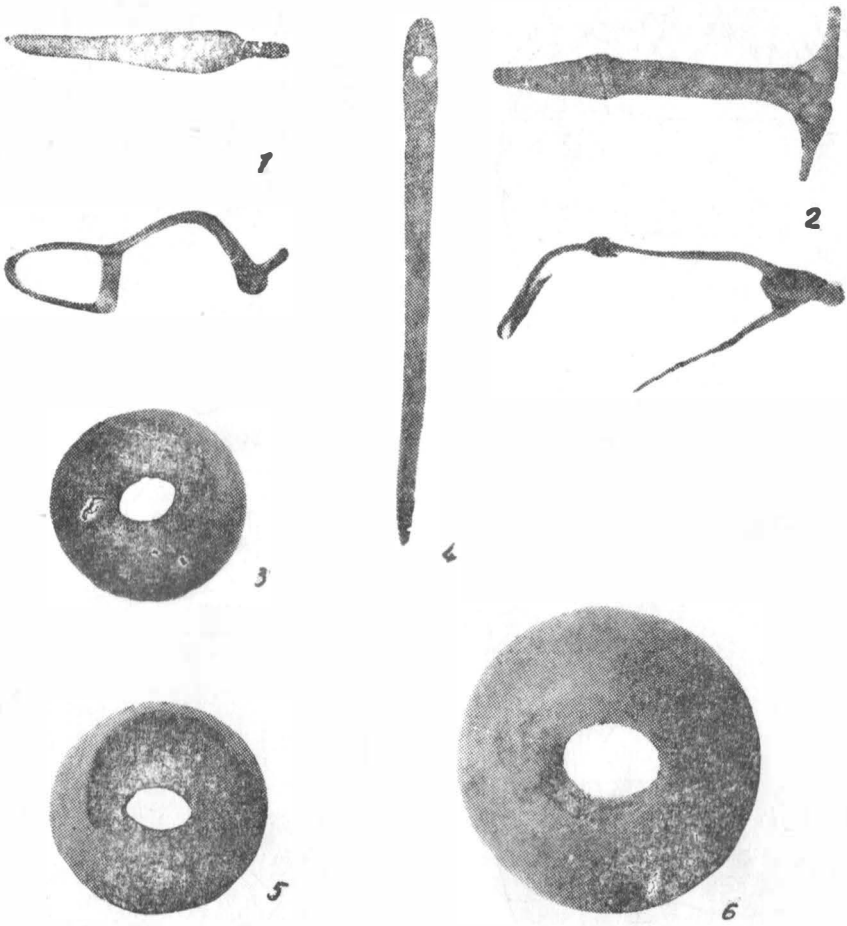

Fig. 13. Bacău — Curtea Domnească. Fibule, ac şi fusaiole (m. nat.)

Ceramica recoltată provine în special din locuinţe. Ea poate fi împărţită, după tehnica de prelucrare în două categorii principale: lucrată cu mîna şi cu roata înceată. Ca pondere predomină ceramica lucrată cu mîna.

Ceramica lucrată cu mîna este confecţionată dintr-o pastă grosieră, de culoare neagră-cenuşie sau uneori cărămiziu-deschis. Pasta conţine în compoziţie în special cioburi pisate şi doar în rare cazuri nisip sau microprundiş cu botul mic. Forma tipică întîlnită este vasul în formă de borcan,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cu fundul şi pereţii groşi, avînd buza mai mult sau mai puţin arcuită în afară. Uneori, gura vasului e trasă puţin în interior, iar buza este aproape dreaptă (fig. 19/3). Unele vase au corpul mai alungit şi umerii destul de

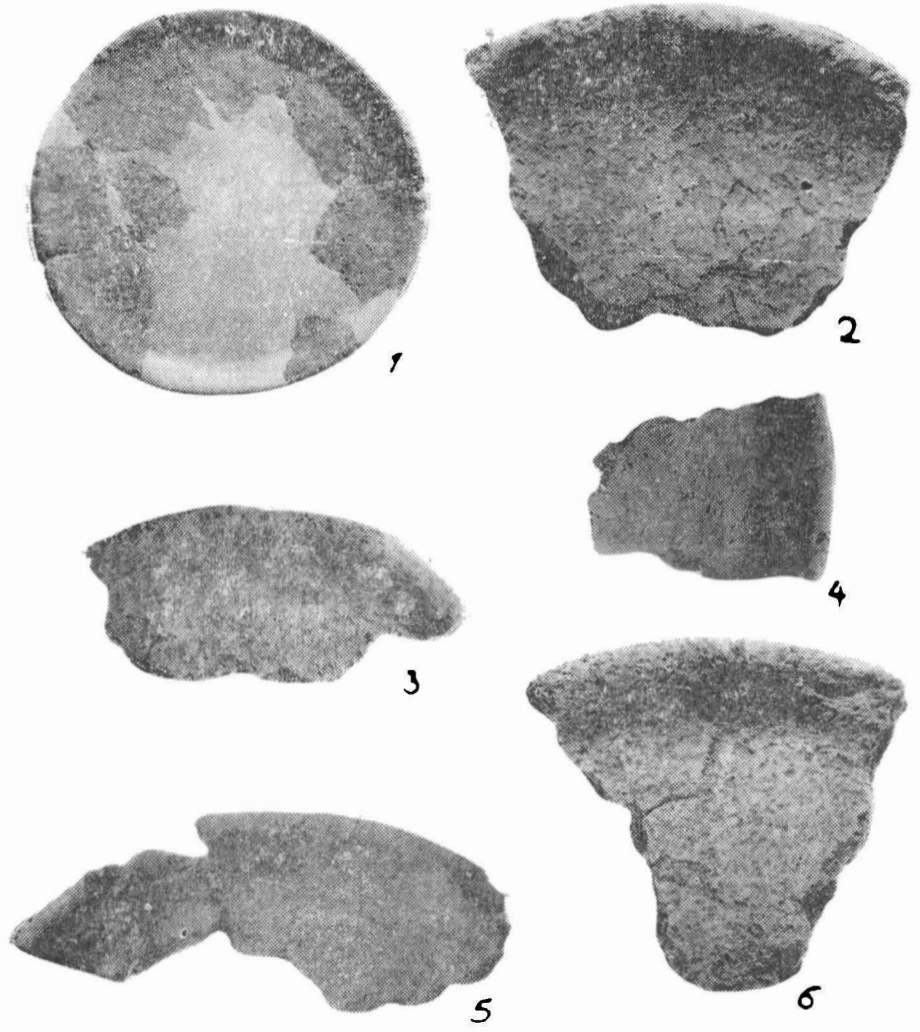

Fig. 14. Bacău — Curtea Domnească. Tipsie şi fragmente tipsii

aplatisaţi (fig. 11/1, 2, ; fig. 12/1, 2, 4). Întîlnim şi vase mai scunde cu umerii puternic aplatisaţi, buza răsfrîntă şi subţiată spre margine (fig. 11/3 ; fig. 12/3). Alături de vasele borcan, întîlnim şi tipsii circulare, cu marginea scundă, uşor rîsfrîntă în exterior (fig. 14/1—6).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În general ceramica lucrată cu mîna din aşezarea de la Curtea Domnească—Bacău nu este ornamentată. Cîteva fragmente ceramice însă, provenite din partea de sus a unor vase borcan, au incizate unele motive ornamentale. Astfel, două fragmente (fig. 16/1, 2); fig. 17/1, 2) au incizat semnul crucii. Acelaşi semn se pare că a fost incizat şi pe alte cîteva fragmente (fig. 16/3, 7, 8). Un decor, format din cruciuliţe incizate a apărut şi pe unele fragmente ceramice din aşezările de la Sipot—Suceava şi Botoşana[11]. Cruciuliţa incizată pe unul din fragmentele ceramice de la Bacău (fig. 16/1 ; fig. 17/1) îşi găseşte analogii foarte apropiate, pe un vas descoperit în aşezarea de la Dulceanca[12].

Pe un alt fragment ceramic (fig. 16/5 ; fig. 17/3) a fost incizată o linie ce conturează o figură rectangulară, a cărei semnificaţie este greu de precizat. Numai puţin interesant, este motivul ornamental ce apare pe un alt fragment ceramic (fig. 16/4 ; fig. 17/4). Spre dreapta, se observă un cerc puţin regulat, în interiorul căruia sînt şapte puncte incizate. De pe mijlocul şi partea de jos a cercului pornesc alte două linii incizate scurte, intersectate de o a treia linie ce porneşte de sub buză. În stînga cercului mai sînt alte cîteva semne incizate, mai întîi o linie puţin arcuită, după care urmează o linie ce pare a indica un început de val. Ce reprezintă semnele descrise mai sus e greu de presupus. Sigur este că ele nu sînt întîmplătoare. În sfîrşit mai menţionăm un fragment ceramic (fig. 16/6 ; fig. 17/5) pe care se observă cîteva linii incizate vertical.

În aşezarea din secolele VI—VII de la Curtea Domnească din Bacău, a fost descoperită şi o categorie ceramică lucrată mai îngrijit, modelată foarte probail la roata înceată.

Această ceramică, lucrată la roata înceată, este făcută uneori dintr-o pastă mai bună, avînd în compoziţie nisip şi microprundiş, alteori este făcută dintr-o pastă grosieră. Forma caracteristică este vasul borcan, cu pereţi mai îngrijit lucraţi, mai subţiri, prezentînd uneori urme clare de netezire.

Materialul ceramic descoperit la Curtea Domnească—Bacău prin trăsăturile sale caracteristice aparţine în majoritate populaţiei autohtone. O anumită categorie ceramică însă, prin compoziţia pastei din care e prelucrată şi prin forma vaselor îndeosebi ne pune în faţa unor materiale de factură slavă.

Dacă în unele cazuri e destul de greu de precizat elementul slav neîndoielnic, există la Curtea Domnească din Bacău şi cîteva evemplare ceramice care pot fi atribuite fără ezitare culturii slave (fig. 16/6 ; fig. 17/5 ; fig. 19/3). Pe baza acestor constatări, se poate aprecia că locuitorii aşezării de la Bacău au intrat la un moment dat în contact cu cultura slavă.

În ansamblu privit, materialul arheologic din aşezarea aparţinînd secolelor VI—VII de la Curtea Domnească din Bacău îşi găseşte analogii în primul rînd în Moldova, la Botoşana[13] (faza I-a şi faza a II-a), Mănoaia—

11 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în SCIV, 21, 1970, 1, p. 124.

12 Suzana Dolinescu-Ferche, *Raport asupra săpăturilor de la Dulceanca (1963-1967), (jud. Teleorman)*, în *Materiale*, IX, 1970, p. 322, fig. 5/3.

13 Dan Gh. Teodor şi Gr. Foit, *Importanţa descoperirilor de la Botoşana pentru cunoaşterea secolelor V—VI în Moldova*, comunicare la a II-a sesiune de comunicări a muzeelor Buc. 1965 ; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *Memoria Antiquitatis*, I, 1969, p. 181 şi urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

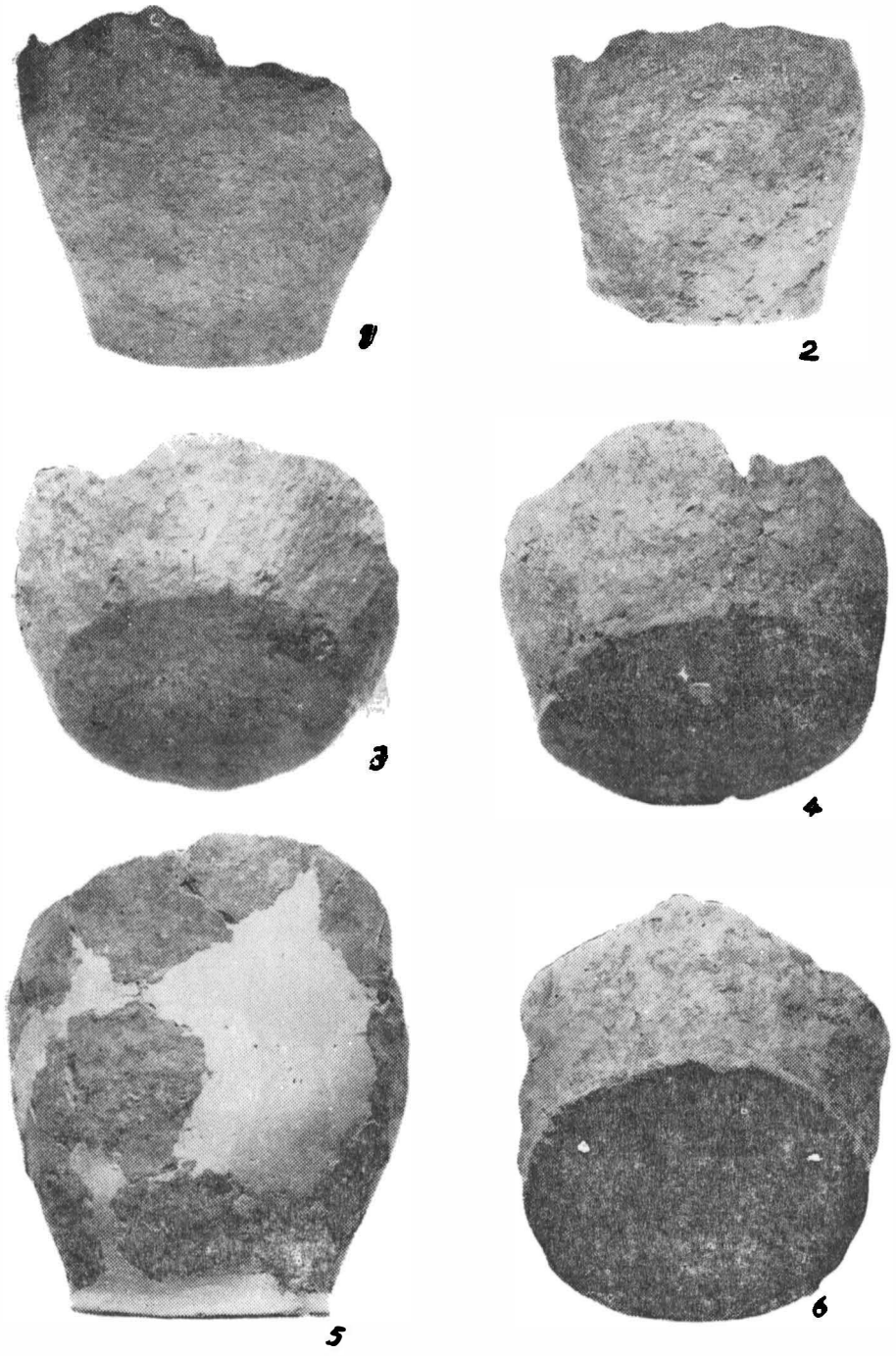

Fig. 15. Bacău — Curtea Domnească. Ceramică din aşezarea din sec. VI-VII e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 16. Bacău — Curtea Domnească. Ceramică din așezarea din sec. VI-VII e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

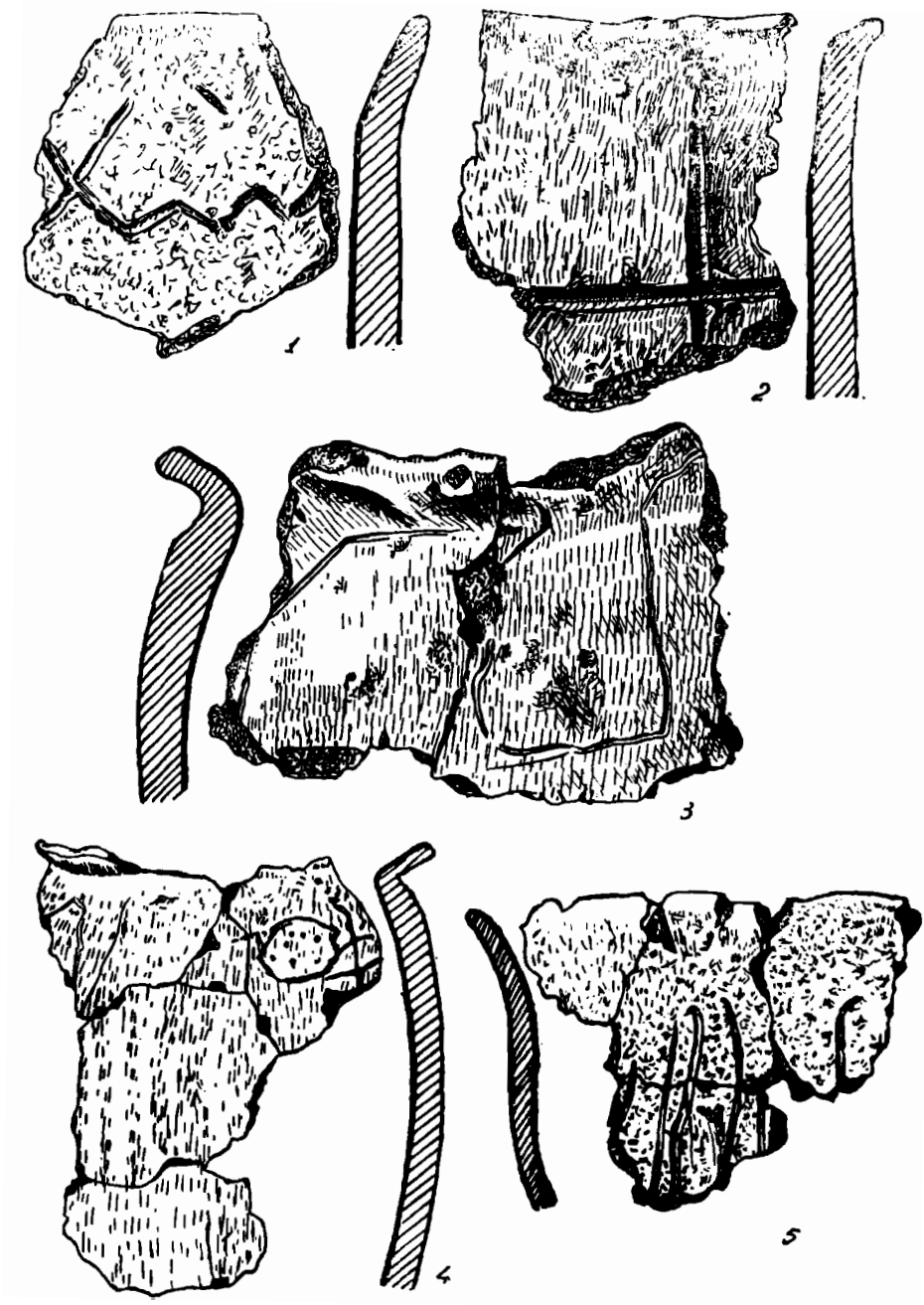

Fig. 17. Bacău — Curtea Domnească. Ceramică din așezarea din sec. VI-VII e.n. (1—3 m. nat.; 4—5 circa 1/2 m. nat.).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

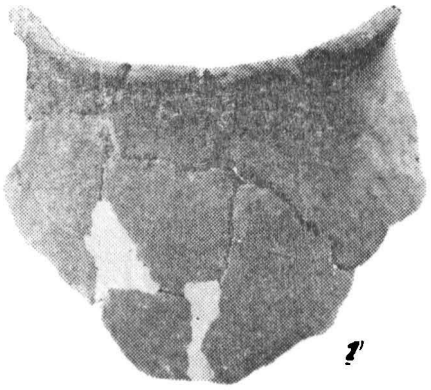

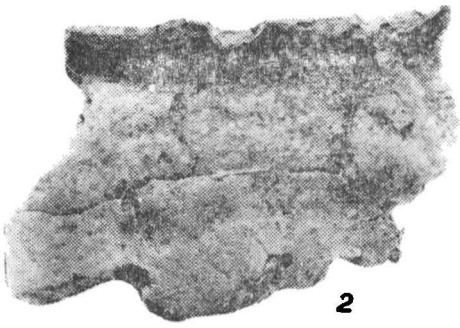

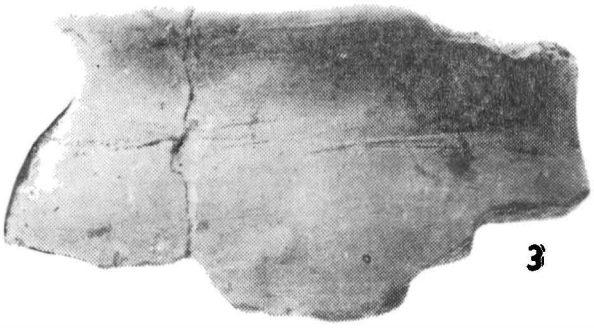

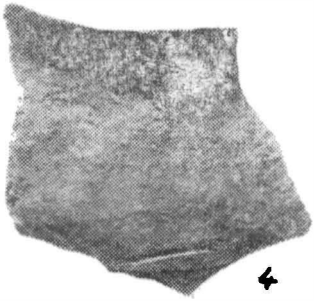

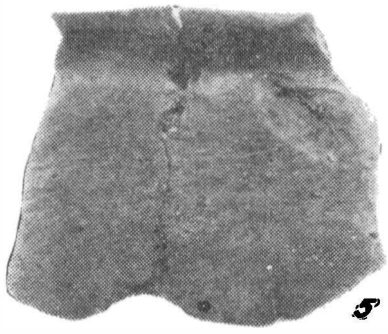

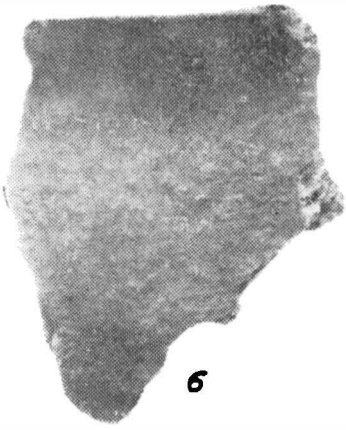

Fig. 18. Bacău — Curtea Domnească. Ceramică din aşezarea din sec. VI-VII e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

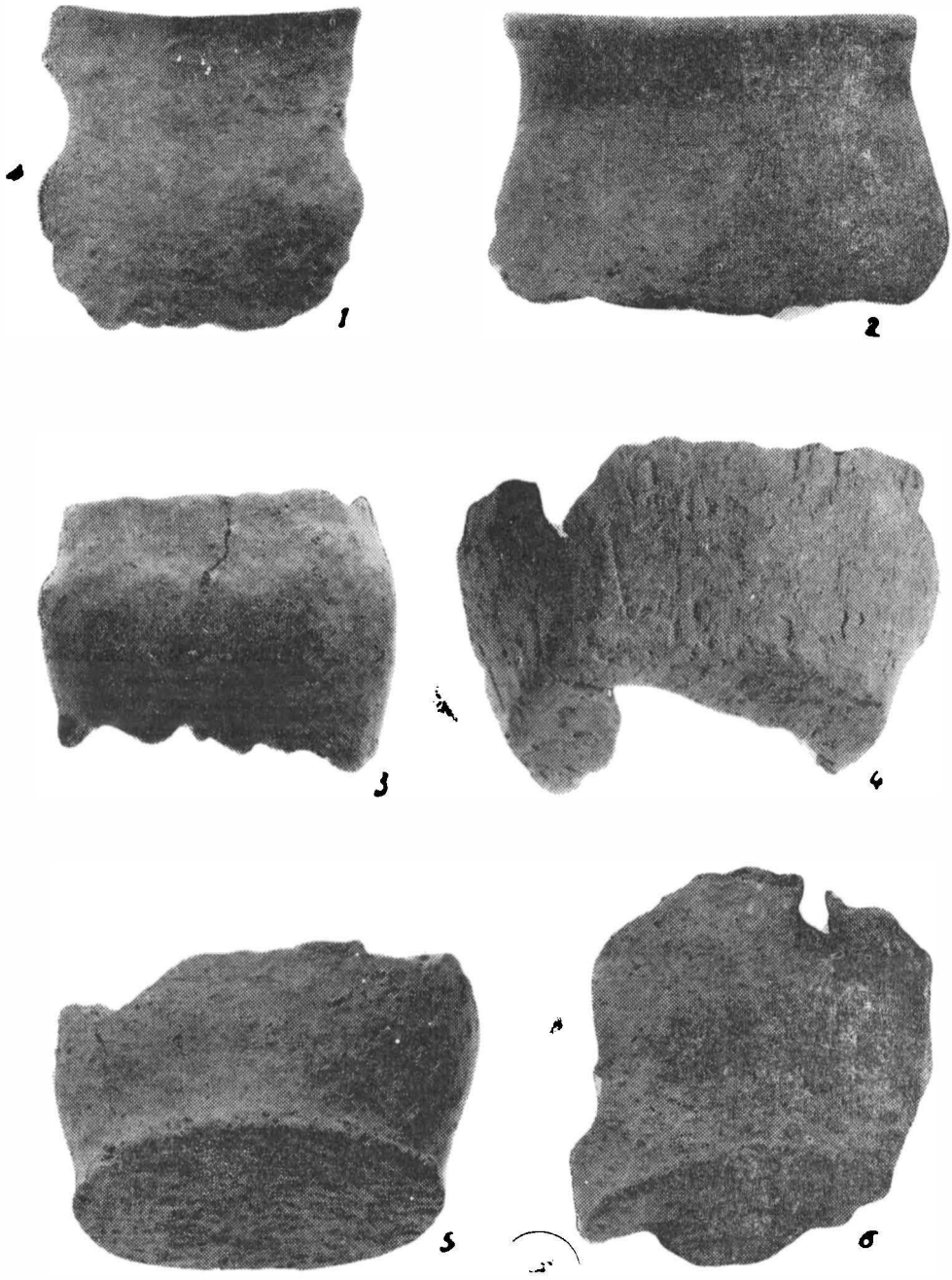

Fig. 19. Bacău — Curtea Domnească. Ceramică din aşezarea din sec. VI-VII e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

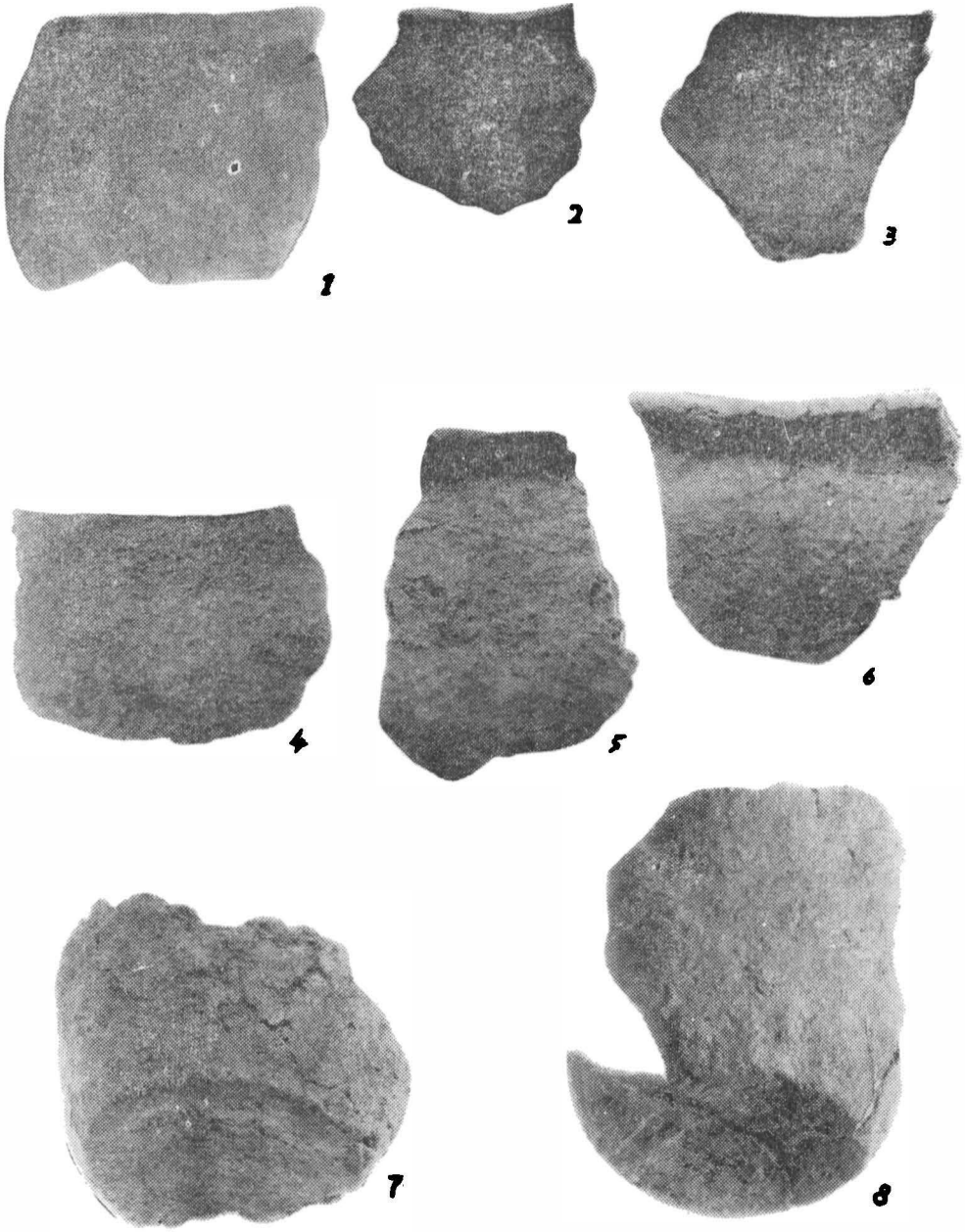

Fig. 20. Bacău — Curtea Domnească. Ceramică din aşezarea din sec. VI-VII e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Costişa [14], Sipot-Suceava [15] etc. Pe un plan mai larg, se poate aprecia că materialul de la Bacău îşi găseşte unele analogii şi în aspectele culturale din celelalte regiuni ale României, de tip Bratei—Moreşti şi Ipoteşti—Cîndeni. Unele din trăsăturile caracteristice ale acestor complexe[16], au o replică şi în materialele descoperite la Bacău. Pe baza materialului descoperit la Bacău putem afirma că legăturile dintre aspectul cultural din această parte a Moldovei, din secolele VI—VII şi complexul Ipoteşti—Cîndeşti sînt destul de evidente.

Cum lucrările de cercetare arheologică de la Curtea Domnească din Bacău sînt în curs de desfăşurare, nu vom încerca să formulăm încheieri categorice. Noile materiale descoperite, vor permite o analiză mai amplă şi în cele din urmă concluzii argumentate temeinic. În orice caz, chiar în acest stadiu al cercetărilor ni se pare posibilă afirmaţia că locuirea în această aşezare a fost intensă şi de lungă durată. Foarte probabil că aşezarea şi-a început existenţa încă în prima jumătate a sec. al VI-lea şi a continuat pînă în primele decenii ale sec. al VII-lea. Sub acest aspect e posibil, ca o parte din materialul de aici să aparţină complexului cultural denumit Costişa—Botoşana (datat între 454—circa 560), iar o parte să aparţină complexului de tip Şipot—Nezvisko (datat între circa 560—602)[17].

Fără îndoială că viitoarele cercetări de la Curtea Domnească din Bacău, vor aduce noi argumente, pentru susţinerea ipotezelor noastre din momentul de faţă.

DÉCOUVERTES PRÉFEODALES À LA COUR PRINCIÈRE DE BACĂU

R é s u m é

En 1970 on a effectué des fouilles archéologiques à la Cour princière de Bacău, dans l'habitat de l'époque préfeodal. L'habitat correspondent à cette période est celui du type Sîntana de Mureş, ou l'on superpose aussi un habitat des VI-e et VII-e siècles. Deux habitations appartiennent à l'habitat du type Sîntana de Mureş (L_3 et L_8). Le matériel qu'on a découvert dans l'habitat de ce type (de la céramique, de la fibule) nous permet de le dater au IV-e siècle et de supposer son existence jusqu'aux premières decénnies du V-e siècle.

Quant à l'habitat des VI-e et VII-e siècles 7 habitations lui appartiennent (L_1 ; L_2 ; L_4 ; L_5 ; L_6 ; L_7 et L_9). On l'a daté aux VI-e et VII-e siècles en analysant sa céramique et en constatant la présence d'une fibule romaine-bizantine.

Le matériel céramique de cet habitat est, dans sa plus grande partie, de structure autochtone. Mais on y a découvert aussi du matériel céramique indi-

14 Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu şi I. Mitrea, *op. cit.*, în *Carpica*, 1968, p. 233 şi urm.

15). M. Matei, *Contribuţii la cunoaşterea ceramicii slave de la Suceava*, în SCIV, X, 1959, 2, p. 409 şi urm.; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *Memoria Antiquitatis*, I, 1969, p. 181 şi urm.

16 I. Nestor, *Les données archéologiques et le probléme de la formation du peuple roumain*, în *Revue roumaine d'histoire*, III, 1964, 3, p. 383 şi urm.

17 I. Mitrea, *op. cit.*, în *Memoria Antiquitatis*, II, 1971 (sub tipar).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

quant le contact qui a eu lieu à un moment donné entre les habitants de l'endroit et la culture slave archaique.

Les fouilles arhéologique de la Cour princière de Bacău continuent.

Une fois finies, on pourra faire une analyse complexe du matériel découvert et établir la place et le rôle de cet habitat de l'époque préfeodal dans l'évolution de la culture matérielle de la Moldavie à l'époque de formation du peuple roumain.

LA LISTE DES FIGURES

Fig. 1. — Le plan des fouilles de Bacău — La Cour princière de 1970.
Fig. 2. — Bacău — La Cour princière. Le Plan et le profil de l'habitation II. 1 — pierres ; 2 — ceramique ; 3 — charbons ; 4 — fosses pieu ; 5 — fosses à fraqments de céramique et charbons ; 6 — enceinte-âtre ; 7 — alvéolation ; 8 — sol végétal ; 9 — conche de sol et gravier ; 10 — sol brun grumeleux ; 11 — sol brun-marron ; 12 — sol jaune.
Fig. 3. — Bacău — La Cour princière. Le plan et le profil de l'habitation V. 1. sol végétal ; 2. sol brun-grumeleux; 3. sol brun-marron ; 4. sol brun à gravier ; 5. sol jeune ; 6. enceinte-âtre ; 7. pierres ; 8. fosses pieu.
Fig. 4. — Bacău. La Cour princière. Le plan de l'habitation VII. 1 — pierres ; 2 — céramique ; 3 — charbons ; 4 — fosses pieu ; 5 — marged'âtre ; 6 — alvéolation ; 7 — fragment d'âtre détonit.
Fig. 5. — Bacău. La Cour princière. Le Plan et le profil de l'habitation IX. 1 — sol végétal. 2 — sol brun à gravier ; 3 — sol brun grumeleux ; 4 — sol brun-marron ; 5 — sol jaune ; 6 — en ceinte four en pierre ; 7 — pierres ; 8 — céramique ; 9 — fosses pieu.
Fig. 6. — Bacău. La Cour princière. Section parle four du brûlement de la poterie du IV e siècle. 1. a. chambres de feu ; 1. b. chambres du brûlement des vases ; 2 — sol végétal. 3 — sol brun-grumeleux. 4 — sol brun-marron. 5 — sol jaune. 6 — gril. 7 — sol brûlé. 8 — sol brûlé rouge-orange. 9 — la voûte probable du four.
Fig. 7. — Bacău. La Cour princière. Céramique du four.
Fig. 8. — Bacău. La Cour princière. Céramique du four.
Fig. 9. — Bacău. La Cour princière. Céramique de l'établissement du IV-e siècle nostre ére.
Fig. 10. — Bacău. La Cour princière. Céramique de l'établissement du IV-e siècle notre ère.
Fig. 11. — Bacău. La Cour princière. Céramique de l'établissement des VI—VII-e siècles notre ère.
Fig. 12. — Bacău. La Cour princière. Céramique de l'établissement des VI—VII-e siècles notre ère.
Fig. 13. — Bacău. La Cour princière. Fibules, aiguille et fusaioles (grandeur naturelle).
Fig. 14. — Bacău. La Cour princière. Plateau et fragments de plateaux.
Fig. 15. — Bacău. La Cour princière. Céramique de l'établissement des VI—VII-e siècles notre ère.
Fig. 16. — Bacău. La Cour princière. Céramique de l'établissement des VI—VII-e siècles notre ère.
Fig. 17. — Bacău. La Cour princière. Céramique de l'établissement des VI—VII-e siècles notre ère (1—3 grandeur naturelle ; 4—5 approximativement 1/2 grandeur naturelle).
Fig. 18. — Bacău. La Cour princière. Céramique de l'établissement des VI—VII-e siècles notre ère.
Fig. 19. — Bacău. La Cour princière. Céramique de l'établissement des VI—VII-e siècles notre ère.
Fig. 20. — Bacău. La Cour princière. Céramique de l'établissement des VI—VII-e siècles notre ère.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

TEZAURUL DE MONEDE BIZANTINE DESCOPERIT LA HORGEŞTI (JUD. BACĂU) *

VIOREL CĂPITANU

La începutul lunii mai 1968 în comuna Horgeşti, jud. Bacău, locuitorul Gălăţeanu Vasile a găsit în albia pîrîului Răcătău, din apropierea satului, un vas cu monede şi diferite obiecte din bronz.

La numai cîteva zile de la data descoperirii, graţie unor informaţii preţioase primite de la locuitorul Ţurcan Toader, din satul Sohodor din aceeaşi comună, ne-am deplasat la faţa locului, reuşind să mai adunăm cîteva monede[1]. În cele din urmă prin investigaţiile făcute prin sat am intrat în posesia vasului cu 46 de monede, 1 colier (lanţ) şi 13 bucăţi de tablă din aramă[2], care au fost depuse în colecţia muzeului de istorie din Bacău.

Punctul unde a fost descoperit tezaurul se numeşte „Cînepărie" şi se află la cca. 150 m, est de satul Horgeşti, dincolo de şoseaua Bacău — Parincea. În urma ploilor abundente din primăvara anului 1969, prin surparea malului, vasul care adăpostea mondele şi celelalte obiecte a căzut de la o înălţime de aproximativ 2 m în albia pîrîului.

Cu toate eforturile depuse de noi n-am reuşit să intrăm în posesia întregului tezaur, care după relatările descoperitorului, se ridica la cca. 70 de monede.

De la suprafaţa solului, din zona unde fusese descoperit tezaurul, am adunat mai multe fragmente ceramice, dar ele sînt coordonate şi nesemnificative şi aparţin unei epoci mult mai timpurii. Menţionăm că în apropiere, la cca. 100 m: în grădina locuitorului Axente Vasile se întîlnesc la suprafaţa solului fragmente ceramice lucrate la mînă şi la roată şi aparţin sec. IV-lea şi începutul sec. al V-lea.

Înainte de a prezenta lista cronologică a monedelor, considerăm că este necesar să dăm cîteva detalii despre fiecare obiect în parte.

* Aducem mulţumiri şi pe această cale domnului O. Iliescu, de la Cabinetul numismatic al Academiei R.S.R. pentru îndrumările necesare, pentru valorificarea tezaurului bizantin de la Horgeşti.

1 La cercetări pe teren a participat şi C. Buzdugan, pe atunci şef de secţie la Muzeul de istorie al Moldovei.

2 Conducerea şcolii din Horgeşti şi în special prof. Sterpu M. şi Sterpu V., ne-au dat tot concursul în depistarea unor monede de la elevi. Le aducem mulţumiri şi cu acest prilej.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

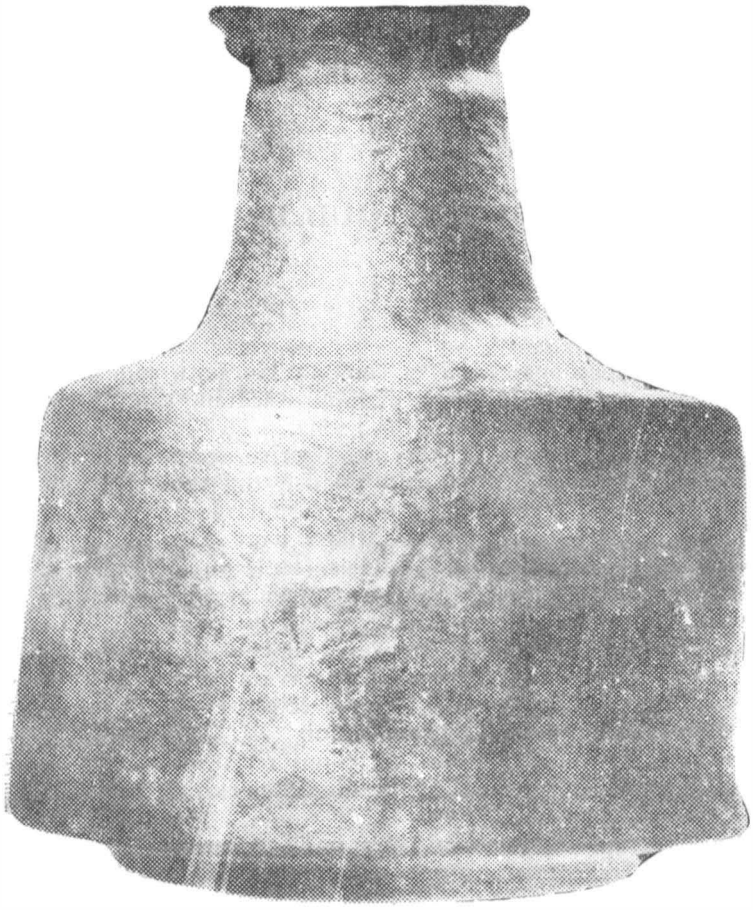

Fig. 1. a Vasul în care s-a descoperit tezaurul de la Horgeşti

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1. Vas — cană, inv. nr. 6379, cu gîtul cilindric și buza răsfrîntă în afară. Sub buză se întîlnesc 2 nituri din fier care au servit la fixarea torții. Urme de rugină din fier se mai întîlnesc și pe corpul vasului, acolo unde s-a atașat toarta. Cana a fost confecționată prin îmbinarea a trei părți din aramă. Două din aceste îmbinări sînt vizibile, urmele îmbinării putîndu-se observa pe corpul și la fundul vasului, care este ușor alveolat. Pe toată suprafața vasului se întîlnește o patină de culoare verde închis.

Dimensiunile vasului sînt: înălțimea = 22 cm., diametrul umărului = 19 cm., diametrul fundului = 13 cm., diametrul gurii = 8,5 cm., greutatea = 1,335 kg.

Vasul acesta își găsește analogii în perioada mai timpurie sec. II e.n.[3] dar și într-o epocă mai apropiată de cea care datează tezaurul. Astfel în Italia a fost găsit un tezaur cu bijuterii între care și un inel cu cruce. Există deci indicii pentru o datare mai tîrzie a vasului, secolul al IV-lea fiind terminus post quem. Asemănarea pînă la identitate a celor două vase, ne determină să prezentăm vasul de la Cagliari[4] ca o reconstituire ideală a exemplarului de la Horgești (fig. 1).

2. Colier (lanț), inv. nr. 6380, din bronz, alcătuit din 30 de verigi în formă de S, cu cele două capete special realizate pentru prins. Are o lungime de 58,5 cm. și o greutate de 250 g. Patina este de culoare verde închis (Fig. 2).

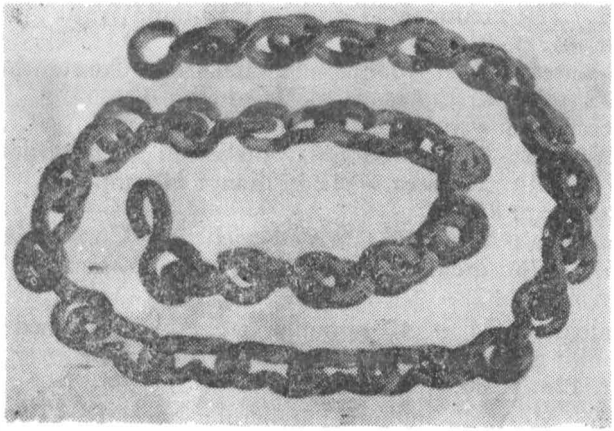

Fig. 2. Colierul din bronz descoperit la Horgești

3. Amintim că în vas s-au mai găsit pe lîngă monede și 13 bucăți de tablă din aramă, ce variază ca dimensiuni între 2 și 10 cm. La 3 din acestea se întîlnesc crestături asemănătoare cu cele de pe vas. Toate au o patină de culoare verde — închis.

Pezentăm în continuare cele 46 de monede bizantine intrate în patri-

3 Aldar Radnoti, *Die Römichen Bronzegefässe von Pannonien*, în *Diss. Pann.*, 1938, Ser. 11, nr. 6, pl. XXXVIII/5.

4 A. Taramelli, Dolianova (Cagliari). *Tombe di età della decadenza romana*, în *Notizie degli Scavi di antichita*, anno 1919, fasc. 4. 5. 6., p. 142, fig. 2.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

moniul muzeului din Bacău[5], care sînt inventariate de la nr. 6003 şi pînă la nr. 6048. Aceste monede aparţin împăraţilor Justin II (565—578), Tiberiu II Constantin (578—582) şi Mauriciu Tiberiu (582—602).

JUSTIN II (565—578)

1. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Constantinopol officina : Є, anul 2 = 566 / 7 ; greutatea = 14,4 g, diam : 29 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 35. p. 79.

2. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul Constantinopol, officina : Δ, anul 6 = 569 / 70 ; greutatea : 12,1 g, diam : 29 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 44. p. 79.

3. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Constantinopol, officina Є, anul 6 = 569 / 70 ; greutatea = 11 g, diam : 32 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 45. p. 79.

4. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Constantinopol, officina Δ, anul 6 = 570 / 71 ; greutatea = 12,6 g, diam : 30 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 53 — 54. p. 80.

5. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Constantinopol, officina Γ . anul 6 = 570 / 71 ; greutatea = 12,3 g, diam : 30 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 52. p. 80.

6. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Constantinopol, officina β. anul 8 = 572 / 73 ; greutatea 14 g, diam : 30 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 61. p. 81.

7. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Constantinopol, officina Δ, anul 8 = 572 / 73 ; greutatea = 14,2 g diam : 30 mm.
Variantă necunoscută în Wroth.

8. AE. valoarea : M = nummia, atelierul : Constantinopol, officina Δ , anul 9 = 573 / 74 ; greutatea = 12 g, diam : 30 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 63. p. 81.

9. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Constantinopol, officina Δ, anul 11 = 575 / 76 ; greutatea = 13,7 g, diam : 30 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 77. p. 82.

10. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Nicomedia, officina Δ anul 3 = 567 / 68 ; greutatea = 15 g, diam : 32 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 128. p. 86.

11. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Nicomedia, officina β, anul 6 = 570 / 71 ; greutatea = 13,8 g. diam : 30 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 135 — 136. p. 87.

12. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Nicomedia, officina β,, anul 6 = 570 / 71 ; greutatea = 13, 2 g. diam : 30 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 135 — 136. p. 87.

13. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Nicomedia, officina Δ, anul 8 = 572 / 73 ; greutatea = 15 g, diam : 30 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 141 — 142. p. 87.

5 B. Mitrea, *Descoperiri recente şi mai vechi de monede antice şi bizantine în R.S.R.*, în SCIV, XX, 1, 1969, p. 171 ; Dan Gh. Teodor, *Elemente bizantine în Moldova în secolele VI—XII*, în SCIV, XXI, 1, 1970, p. 100—101 şi 113.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

14. AE. valoarea : M = nummia, atelierul : Nicomedia, officina β, anul 9 = 573 / 74 ; greutatea = 12,9 g, diam : 29 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 147. p. 87.

15. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Nicomedia, officina β , anul 8 = 572 / 73 ; greutatea = 14 g, diam : 29 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 143. p. 87.

16. AE. valoarea : K = 40 nummia, atelierul : Nicomedia, anul 7 = 571 / 72 ; greutatea = 7,8 g, diam : 23 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 162, planșa XII / 3. p. 89.

17. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Cyzic, officina Δ anul 9 = 573 / 74 ; greutatea = 13 g, diam : 29 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 174. p. 90.

18. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Cyzic, officina Є, anul 12 = 576 / 77 ; greutatea = 13,4 g, diam : 30 mm.

19. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Antiohia, officina Γ anul 9 = 573 / 74 ; greutatea = 11,7 g, diam. : 28 mm.

20. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Antiohia, officina Γ anul 9 = 573 / 74 ; greutatea = 9,5 g, diam : 30 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 205 p. 93.

21. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Antiohia, officina Γ anul 12 = 576 / 77 ; greutatea = 15 g, diam : 31 mm.
Variantă necunoscută în Wroth.

TIBERIU II CONSTANTIN (578—582)

22. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Constantinopol, officina β, anul 7 = 580 / 581, greutatea = 12,9 g, diam : 33 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 29 — 30. p. 109.

23. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Constantinopol, officina Є, anul 8 = 581 / 82 greutatea = 12,6 g, diam : 32 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 37. p. 109.

24. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Antiohia, anul 8 = 581 / 82, greutatea = 14,4 g, diam : 30 mm.
Cf. Wroth, nr. 98. p. 117.

MAURICIU TIBERIU (582—602)

25. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Constantinopol, officina Δ , anul 1 = 582 / 83, greutatea = 12,5 g, diam : 30 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 26. p. 130.

26. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Constantinopol, officina Γ , anul 6 = 586 / 87, greutatea = 12 g, diam : 30 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 39. p. 131.

27. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Constantinopol officina Є, anul 6 = 586 / 87, greutatea = 10,8 g, diam : 30 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 41. p. 131.

28. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Constantinopol, officina , anul 6 = 588 / 89, greutatea = 10,5 g, diam : 30 mm.
Variantă necunoscută în Wroth.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

29. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Constantinopol officina Δ, anul 10 = 591 / 92, greutatea = 11,4 g, diam : 32 mm.
Variantă necunoscută în Wroth.

30. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Constantinopol officina Δ, anul 16 = 596 / 97, greutatea = 10 g, diam : 30 mm.
Variantă necunoscută în Wroth.

31. AE. valoarea : K = 20 nummia, atelierul ; Constantinopol officina β, anul 7 = 588 / 89, greutatea = 6 g, diam : 22 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 81. p. 135.

32. AE. valoarea : K = 20 nummia, atelierul : Thessalonic, anul 6 = 586 / 87, greutatea = 5 g, diam : 21 mm.
Variantă necunoscută în Wroth.

33. AE. valoarea : K = 20 nummia, atelierul : Thessalonic, anul 12 = 593 / 94, greutatea = 5,8 g, diam : 22 mm.
Variantă necunoscută în Wroth.

34. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Nicomedia, officina Δ, anul 2 = 583 / 84, greutatea = 12,7 g, diam : 30 mm.
Variantă necunoscută în Wroth.

35. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Nicomedia, officina β, anul 2 = 583 / 84, greutatea = 12,9 g, diam : 29 mm.
Variantă necunoscută în Wroth.

36, AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Nicomedia, officina Δ, anul 6 = 586 / 88, greutatea = 8,8 g, diam : 30 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 129. p. 140.

37. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Nicomedia, officina β, anul 8 = 589 / 90, greutatea = 5,5 g, diam : 28 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 134. p. 140.

38. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Nicomediai officina Δ, anul 10 = 591 / 92, greutatea = 11,6 g, diam : 30 mm.
Variantă necunoscută în Wroth.

39. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Nicomedia, officina β, anul 10 = 591 / 92, greutatea = 12 g, diam : 29 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 137. p. 140.

40. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Nicomedia, officina β, anul 13 = 594 / 95, greutatea = 12,2 g, diam : 30 mm.
Variantă necunoscută în Wroth.

41. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Nicomedia, officina β, anul 14 = 595 / 96, greutatea = 12, 2 g, diam : 28 mm.
Variantă necunoscută în Wroth.

42. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Cyzic, officina Δ, anul 8 = 589 / 90, greutatea = 12 g, diam : 31 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 150 — 151, pl. XVIII / 3. p. 142.

43. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Cyzic, officina β, anul 9 = 590 / 91 g, greutatea = 11,9 g, diam : 28 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 154. p. 142.

44. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Antiohia, officina anul 11 = 592 / 93, greutatea = 10,5 g, diam : 29 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 173. p. 144.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

45. AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Antiohia, officina Γ anul 12 = 593 / 594, greutatea = 10,6 g, diam : 32 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 178 / 179. p. 145.

46. AE. valoarea : K = 20 nummia, atelierul : Antiohia, officina P, anul 10 = 591 / 92, greutatea = 6,7 g, diam : 22 mm.
Cf. Wroth, I, nr. 201. p. 146.

Cele 46 de monede bizantine provin din atelierele monetare ale orașelor :

Constantinopol	= 18	exemplare	și	reprezintă	39,15%
Nicomedia	= 15				32,60%
Antiohia	= 7				15,20%
Cyzic	= 4				8,70%
Tesalonic	= 2	„	„	„	4,35%
Total	= 46				100%

Din procentajul făcut în tabelul de mai sus rezultă că majoritatea monedelor sînt bătute în monetăria din Constantinopol, după care urmează monetăriile din Nicomedia, Antiohia, Cyzic și Tesalonic.

Menționăm că din totalul de 46 de monede, 13 sînt inedite, ele nefigurînd în catalogul lui Wroth. Monedele din tezaur sînt în general bine conservate cu toate că au fost acoperite cu un strat gros de oxizi de cupru cu culoare verde închis ; înafară de 5 monede care sînt destul de tocite și deteriorate probabil din cauza îndelungatei circulații, la ele abia putîndu-se observa valoarea nominală.

Cea mai veche monedă datează din anul 566 / 67 de la împăratul Justin II, iar cea mai nouă din anul 596 / 97 și a fost emisă în vremea împăratului Mauriciu Tiberiu.

După împărați monedele se grupează astfel :

Justin II, cu valoarea M = 20 exemplare ; cu valoarea K = 1 exemplar.

Tiberiu Constantin, cu valoarea M = 3 exemplare.

Mauriciu Tiberiu, cu valoarea M = 18 exemplare ; cu valoarea K = 4 exemplare. În tezaurul de la Horgești predomină monedele cu valoarea M / 41 monede /, urmate de mondele cu valoare K / 5 piese.

Tezaurul de la Horgești nu constituie o descoperire izolată. Se cunosc pînă-n prezent pe lîngă descoperiri întîmplătoae ca cele de la Stînceşti — Botoșani[6], Iași[7], Botoșana — Suceava[8], Țibucani — Neamț[9], Bacău[10], Dulceşti — Roman[11], Tecuci[12], Berezeni — Vaslui[13], și o serie de tezaure ca

6. B. Mitrea, *Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în R.S.R.*, în SCIV, XIV, 1963, p. 474 nr. 59.
7 B. Mitrea, *Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în R.S.R.*, în SCIV, XIX, 1968, p. 181 nr. 89.
8 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în SCIV, XXI, 1970, p. 113.
9 Idem, p. 113.
10 B. Mitrea, *Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en Roumanie*, în Dacia, N. S., XI, 1967, p. 389, nr. 71.
11 B. Mitrea, în SCIV, XVI, 1963, p. 617, nr. 73.
12 Dan Gh. Teodor, în SCIV, XXI, 1970, p. 113.
13 Ibidem, p. 113

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cele de la Cudalbi, jud. Galaţi [14], descoperit în anul 1931 şi format din 28 monede bizantine de la împăraţii Anastasius I, (491—518) şi Justin I, (518—527); Galaţi[15], format din 12 monede, descoperit în anul 1946, de la împăraţii Heraclius Constantin (613—641); Constans II (641—668); Constantin IV, (668—685); tezaurul de la Movileni — Tecuci[16], format din 26 de monede de la împăraţii Tiberiu II Constantin (574—582) şi Mauriciu Tiberiu (582—602); tezaurul de la Voineşti — Obîrşeni jud. Vaslui[17], descoperit în anul 1945 alcătuit din 34 de monede de la împăraţii Focas (602-610), Heraclis şi familia lui (610-641) şi Constantin II (641-668), precum şi tezaurul de la Cleja, jud. Bacău [18], descoperit în anul 1930 format din 39 monede emise de împăraţii Leon V şi Constantin (813—829) şi Teofil (829—842).

În afară de piesele menţionate mai sus, din tezaurul de la Horgeşti a făcut parte şi o monedă de bronz de 40 nummia, emisă de Focas, monedă care s-a pierdut.

Tezaurul de la Horgeşti îşi găseşte analogii identice în tezaurul de la Movileni, jud. Galaţi, [19] iar data de sfîrşit a tezaurului de la Horgeşti coincide cu data de început a tezaurului de la Voineşti — Obîrşeni, jud. Vaslui [20], deoarece după cum am arătat, între monedele descoperite la Horgeşti a existat şi o piesă de la Focas.

Îngroparea tezaurului de la Horgeşti trebuie pusă în legătură cu evenimentele care au avut loc la finele sec. VI şi începutul sec. VII, atunci cînd în Moldova se poate vorbi de o deplasare masivă a slavilor către Peninsula Balcanică.

Am considerat utilă publicarea acestui tezaur chiar dacă n-am reuşit să identificăm aşezarea contemporană lui, deoarece pe lîngă faptul că tezaurul aduce cîteva variante în plus faţă de Wroth, reprezintă şi o contribuţie deosebită la îmbogăţirea materialului faptic atît de necesar pentru istoria Moldovei din sec. VI—VII.

14 *Irimia Dimian, Cîteva descoperiri monetare bizantine în R.S.R.*, în SCIV, I, 1957, p. 190.
15 Ibidem, p. 196 şi urm.
16 Ibidem, p. 194.
17 Ibidem, p. 196.
18 Ibidem, p. 196 şi urm.
19 I. Dimian, op. cit. p. 196.
20 Ibidem, p. 196.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pl. I. Monede bizantine din tezaurul de la Horgești

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

7

8

9

10

11

12

Pl. II. Monede bizantine din tezaurul de la Horgești

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pl. III. Monede bizantine din tezaurul de la Horgești

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

19

20

21

22

23

24

Pl. IV. Monede bizantine din tezaurul de la Horgești

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

25

26

27

23

29

30

Pl. V. Monede bizantine din tezaurul de la Horgești

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

31

32

33

34

35

36

Pl. VI. Monede bizantine din tezaurul de la Horgești

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

37

38

39

40

41

42

Pl. VII. Monede bizantine din tezaurul de la Horgești

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

43

44

45

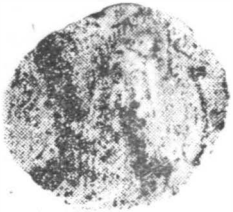

46

Fl. VIII. Monede bizantine din tezaurul de la Horgeşti

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UN TRÉSOR DE MONNAIES BYZANTINE DÉCOUVERTES À HORGEŞTI DÉP. BACĂU

Résumé

Dans son étude, l'auteur présente le trésor de monnaies byzantine découvertes pandant l'année 1968 à Horgeşti dép. Bacău.

Ont été récupére 46 monnaies, le vase en cuivre qui contennait le trésor, un collier en bronze et 13 fragménts des plaques en cuivre. Après les information du découvreur, le trésor a été constituè par 70 monnaies.

Les monnaies découvertes à Horgeşti ont été émises par Justin II (565—578), Tiberiu II Constantin (578—582), Mauriciu Tiberiu (582—602).

Toutes les 46 monnaies byzantine mis ont été executés dans les ateliers monetaires de Constantinopol 18 exemplaires, Nicomedia 15 exemplaires, Anatolia 7 exemplaires.

La plus ancienne monnaie du trésor, a été émise par Justin II (566—567) et la plus recente par l'empereur Mauriciu Tiberiu (596—597).

À l'occasion de la présentation du trésor de Horgeşti, l'auteur nous fait aussi connaitre quelques monnaies inédits découvertes rècemment à Bacău et dans le dép. Bacău.

Le trésor de Horgeşti a des éléments semblables avec ceux, qui ont constitué un autre trésor similaire découvert à Movileni-Galaţi. De même, il est nécessaire de préciser que la dernière émission des monnaies de Horgeşti, coïncide avec la première émission du trésor découvert à Voineşti-Vaslui. L'enterrement du trésor, peut — être mis en relation avec les événement historiques de la fin du VI-e siècles et au commencement du VII-e siècles, lors que le territoire de la Moldavie a été fortement affecté par l'invasion des Slaves, qui ont passé vers la Péninsule Balcanique.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Le vas en cuivre où a été deposé le tresor bisantin.
Fig 2. — Le collier en bronze découvert à Horgeşti.
P. I. — Des monnaies byzantine de tresor à Horgeşti.
P. II. — De monnaies byzatine de tresor à Horgeşti.
P. III. — De monnaies byzantine de tresor à Horgeşti.
P. IV. — De monnaies byzantines de tresor à Horgeşti.
P. V. — De monnaies byzantines de tresor à Horgeşti.
P. VI. — De monnaies byzantines de tresor à Horgeşti.
P. VII. — De monnaies byzantines de tresor à Horgeşti.
P. VIII. — De monnaies byzantines de tresor à Horgeşti.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

AȘEZAREA PREFEUDALĂ DE LA ONCEȘTI (JUD. BACĂU)

IOAN MITREA

Cu ocazia unor cercetări de suprafață efectuate în 1966 pe valea Berheciului, au fost semnalate fragmente ceramice prefeudale la Onceşti [1].

În toamna anului 1967 a fost efectuat un sondaj de verificare, care a confirmat existența unei așezări din epoca încheierii procesului de formare a poporului român[2].

Materialul interesant descoperit prin acest prim sondaj, ne-a determinat să continuăm cercetările în anii următori[3].

Așezarea de la Onceşti, jud. Bacău este situată pe terasa inferioară de pe versantul drept al Berheciului, în punctul numit de localnici „Poarta țarinei" sau „Dîmbul lui Gologan" (fig. 1).

Așezarea prefeudală ocupă aproape întreaga suprafață a terasei, a cărei întindere este de cca. 1,5 ha. În partea dinspre est, așezarea a fost distrusă de-a lungul veacurilor, ca urmare a eroziunii treptate efectuate de rîul Berheci.

Din punct de vedere stratigrafic s-a constatat că stratul prefeudal, în general de culoare brun-negricioasă (orizontul A al solului), se suprapune pe aproape întreaga suprafață a terasei peste un strat aparținînd epocii preistorice[4]. Urmele preistorice, apar într-un strat de pămînt galben-murdar (ori-

---

1 Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, *Cercetări arheologice de suprafață în județul Bacău*, în *Arheologia Moldovei*, VI, 1969, p. 253.

2 I. Mitrea, *Descoperiri prefeudale din regiunea central-estică a Carpaților Orientali și din zona de contact cu podișul Moldovei*, în *Carpica*, 1968, p. 255-257. Pe baza materialului descoperit în urma sondajului din 1967, am încadrat așezarea în sec. al IX-lea, cf. art. cit. p. 257. Atragem atenția că în articolul citat, așezarea apare sub numele de Lozinca. La reorganizarea administrativ-teritorială din 1968, numele de Lozinca a fost înlocuit cu cel de Onceşti.

3 Cercetările arheologice de la Onceşti au fost efectuate în 1967 (23—28 oct.) și 1968 (22—26 iulie) cu fonduri puse la dispoziție de Muzeul de istorie din Bacău, iar în 1970 (26 oct.—6 noiembrie) cu fonduri de la Institutul Pedagogic Bacău.

4 În așezarea de la Onceşti s-au găsit și urme din epoca preistorică provenind dintr-un nivel neolitic (faze tîrzii ale culturii Cucuteni) precum și materiale aparținînd perioadei de tranziție de la neolitic la bronz.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

zontul C al solului). Acest strat se suprapune peste stratul in situ reprezentat printr-un lut nisipos (fig. 2 — profilul bordeiului).

Uneori, stratul cu urme prefeudale urmează direct peste stratul insitu reprezentat printr-un lut nisipos. Acest lucru se observă mai ales pe fruntea terasei Becheciului, unde ca urmare a eroziunii puternice, în intervalul de

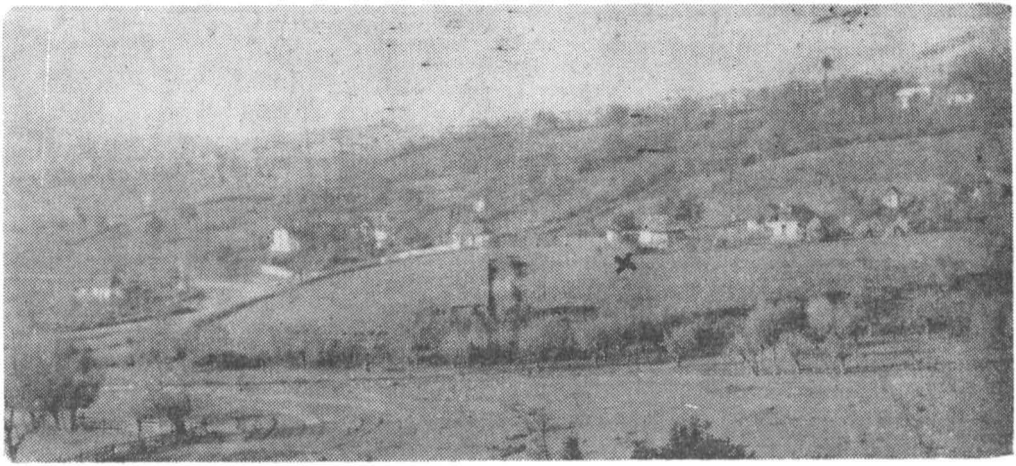

Fig. 1. Vedere generală dinspre est a așezării de la Onceşti. (X — punctul în care a fost descoperit bordeiul nr. 1).

timp scurs între nivelul preistoric şi nivelul prefeudal, orizontul cu urme preistorice a fost spălat aproape cu totul.

Fenomenul de eroziune, care a afectat mai mult sau mai puțin întreaga suprafață a terasei, face ca grosimea stratului prefeudal să varieze dintr-un punct în altul al așezării. Astfel pe podul terasei grosimea stratului prefeudal (pământ brun-negricios) este în medie de 0,35—0,50 m, pe fruntea terasei această grosime se reduce la 0,20—0,30 m, pentru ca în lunca Berheciului, grosimea să fie mult mai mare (ca urmare a depunerilor erodate de pe pantă), ajungînd la 0,60—0,80 m.

În perioada anilor 1967—1970, a fost cercetată aproape întreaga suprafață a terasei, mai exact toată partea în care apar resturi prefeudale [5]. În această parte a terasei, cercetată prin secțiuni paralele, nu a fost surprinsă decît o singură locuință aparținînd perioadei prefeudale. Foarte probabil că o locuință prefeudală a existat şi în extremitatea estică a terasei, în lunca Berheciului, ea fiind distrusă de-a lungul timpului prin eroziune şi surparea malului [6].

5. Menționăm că în extremitatea sudică a terasei, pe fruntea acesteia în special, nu apar resturi de cultură materială. Aici pământul a fost mult erodat. Stratul vegetal, foarte subțire, se suprapune direct peste stratul format dintr-o gresie slab cimentată.

6 Această presupunere se bazează pe observația că în această zonă, am găsit — în materialul surpat spre Berheci — fragmente ceramice, cărbuni şi cîteva pietre ce proveneau probabil din cuptorul presupusei locuințe.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Locuința descoperită în așezarea de la Onceşti (fig. 2) este de tipul bordeiului, de formă rectangulară în plan, cu colțurile puțin rotunjite. Bordeiul a fost adîncit față de nivelul vechi de călcare cu circa 0,90 m în partea de vest și circa 0,75 m în partea de est.

Pereții — partea săpată în pămînt — sînt ușor oblici, groapa bordeiului fiind puțin mai strîmtă la fund. Nu s-au observat gropi de pari pentru susținerea pereților și acoperișului. Probabil că partea aeriană a pereților era fixată pe tălpici de lemn. Podeaua locuinței, construită la orizontală, era bătătorită prin călcare.

În colțul de SE al bordeiului, la mică distanță de pereți, a fost construit un cuptor din piatră (fig. 2 — pietrarul ; fig. 3). Pietrarul era de formă rectangulară în plan, folosind drept vatră locul cuprins între pietre. Vatra era aproximativ de formă dreptunghiulară, avînd gura de foc spre latura de vest. La construcția pietrarului s-a folosit multă piatră spartă, mare, care se găsește din abundență chiar în apropiere. Fundul vetrei era puțin albiat, ca urmare a răzuirii periodice a vetrei pentru scosul cărbunilor și cenușii.

Pe fundul pietrarului, s-a observat un strat de pămînt ars cu cărbuni și cenușă de circa 3—3,5 cm. Pietrarul avea forma unui cub de pietre, ridicat pe o talpă din pietre mai mari, așezate pe trei laturi ; părțile laterale aveau capetele libere puțin mai apropiate. Peste această talpă din pietre mari, erau puse mereu alte pietre mari și mici, obținîndu-se boltirea.

Printre pietrele dărîmate din bolta cuptorului, s-au găsit multe fragmente ceramice, oase de animale și păsări. Pe podeaua locuinței au mai fost descoperite cîteva fragmente ceramice și o fusaiolă (fig. 8/5 ; fig. 10/3 a-3 b).

Inventarul descoperit în bordei ca și în restul stratului de cultură, corespunzător perioadei prefeudale, este constituit din ceramică (fig. 4-7), fusaiole din lut (fig. 8/1, 3, 5 ; fig. 10/2, 3, 4) un fragment dintr-o verigă din fier (fig. 8/5), un inel de bronz (fig. 8/2, fig. 10/1) și două pietre de rîșniță (fig. 9).

Ceramica reprezintă partea cea mai mare din inventarul descoperit în așezarea de la Onceşti. Majoritatea materialului ceramic a fost descoperit în bordei, în special printre pietrele cuptorului (fig. 4/1, 2, 4 ; fig. 5/3, 4, 7).

Ceramica de la Onceşti, după tehnica de prelucrare poate fi împărțită în două categorii principale : lucrată cu mîna (grupa A) și lucrată cu roata (grupa B). Ceramica lucrată cu roata poate fi împărțită la rîndul ei în două tipuri : lucrată cu roata înceată cu cioburi pisate în pastă și foarte rar cu nisip (grupa B_1) și ceramica lucrată cu roata cu turație medie, avînd în compoziție nisip și pietricele (grupa B_2).

Ceramica lucrată cu mîna (grupa A) este întîlnită într-o mică proporție, fiind reprezentată prin cîteva fragmente de tipsie (fig. 7/5). Aceste tipsii, sînt lucrate dintr-o pastă cu cioburi pisate în compoziție, avînd un aspect neîngrijit. Fundul este gros, marginile puțin înalte și aplecate spre interior.

Vasul în formă de tipsie, este cunoscut în întreaga perioadă prefeudală [7], el apare atît în lumea slavă cît și în lumea daco-romană din spațiul

7 Dan Gh. Teodor, *Unele probleme privind evoluția culturii materiale din Moldova în secolele VI—X*, în *Carpica*, 1969, p. 291.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

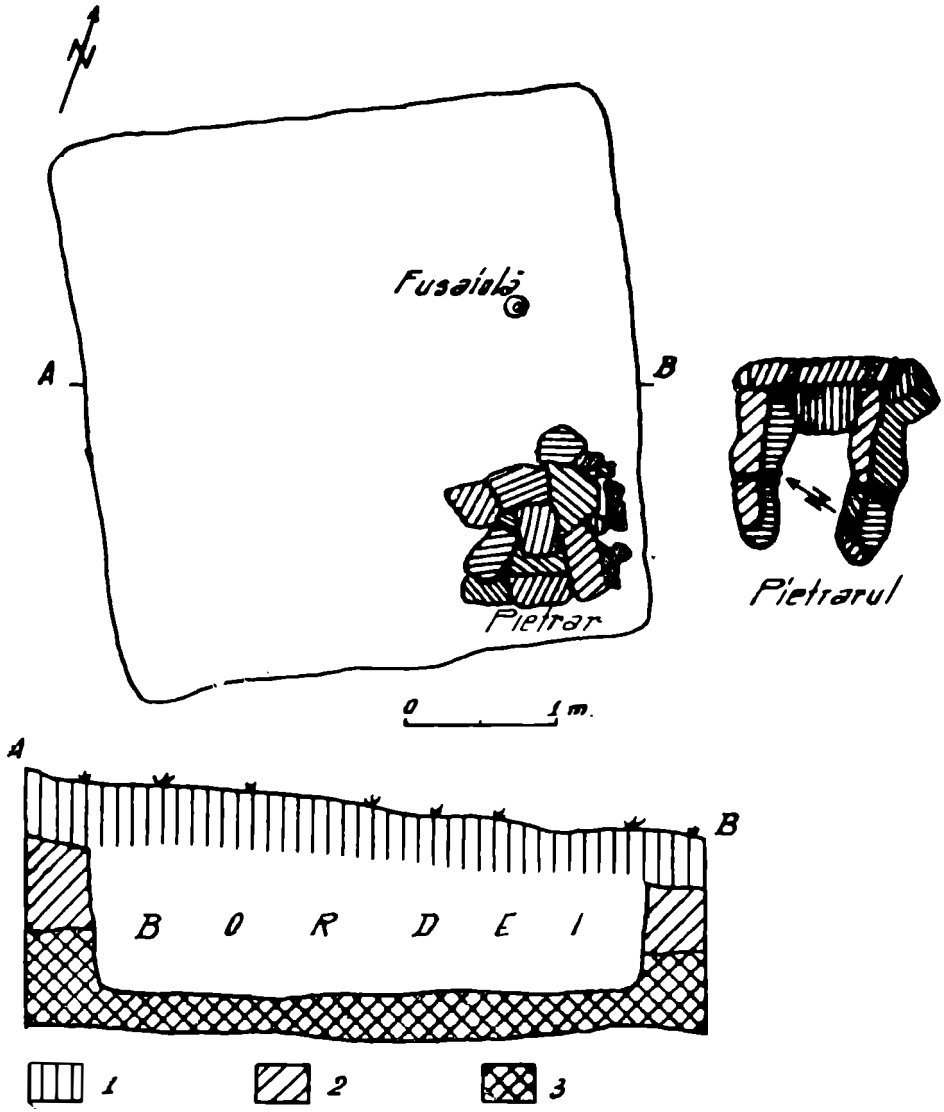

Fig. 2. Planul şi secţiunea bordeiului I.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

carpato-dunărean, în orice caz la noi este cunoscut înainte de pătrunderea slavilor [8].

Ceramica lucrată cu roata înceată, cu cioburi pisate în pastă și mai rar cu nisip (grupa B_1), moștenește din perioada anterioară, de la ceramica lucrată cu mîna, pasta, arderea, unele forme și unele motive ornamentale.

Fig. 3. Pietrarul bordeiului I, cu vase *in situ*

Vasele din această categorie, au formă de borcane de diferite mărimi. Un tip de exemplu, îl constituie vasul-borcan, mare (fig. 4/1), cu înălțimea de 52 cm, gura de 35 cm și fundul foarte îngust, de 16 cm. Fundul vasului este destul de gros — 5 cm. Buza este mică, puțin trasă în afară și ornamentată cu crestături.

Umerii sînt prelinși, corpul vasului are o formă alungită și puțin bombată în partea superioară. Din aceleași tipuri de vase provin și alte fragmente ceramice descoperite în așezarea de la Onceşti (fig. 4/2, 4). Aceste vase sînt ornamentate cu linii vălurite și mai rar și cu linii incizate orizontale.

Ornamentul, format din linii vălurite, acoperă mai mult de jumătate din partea superioară a vasului (fig. 4/1-2). Uneori partea ornamentată este delimitată de partea inferioară a vasului, neornamentată, prin două linii orizontale incizate (fig. 4/2).

8 Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu și I. Mitrea, *Cercetările arheologice de la Mănoaia-Costișa și contribuția lor la cunoașterea culturii materiale locale din sec. V—VI din Moldova*, în *Carpica*, 1968, p. 243.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

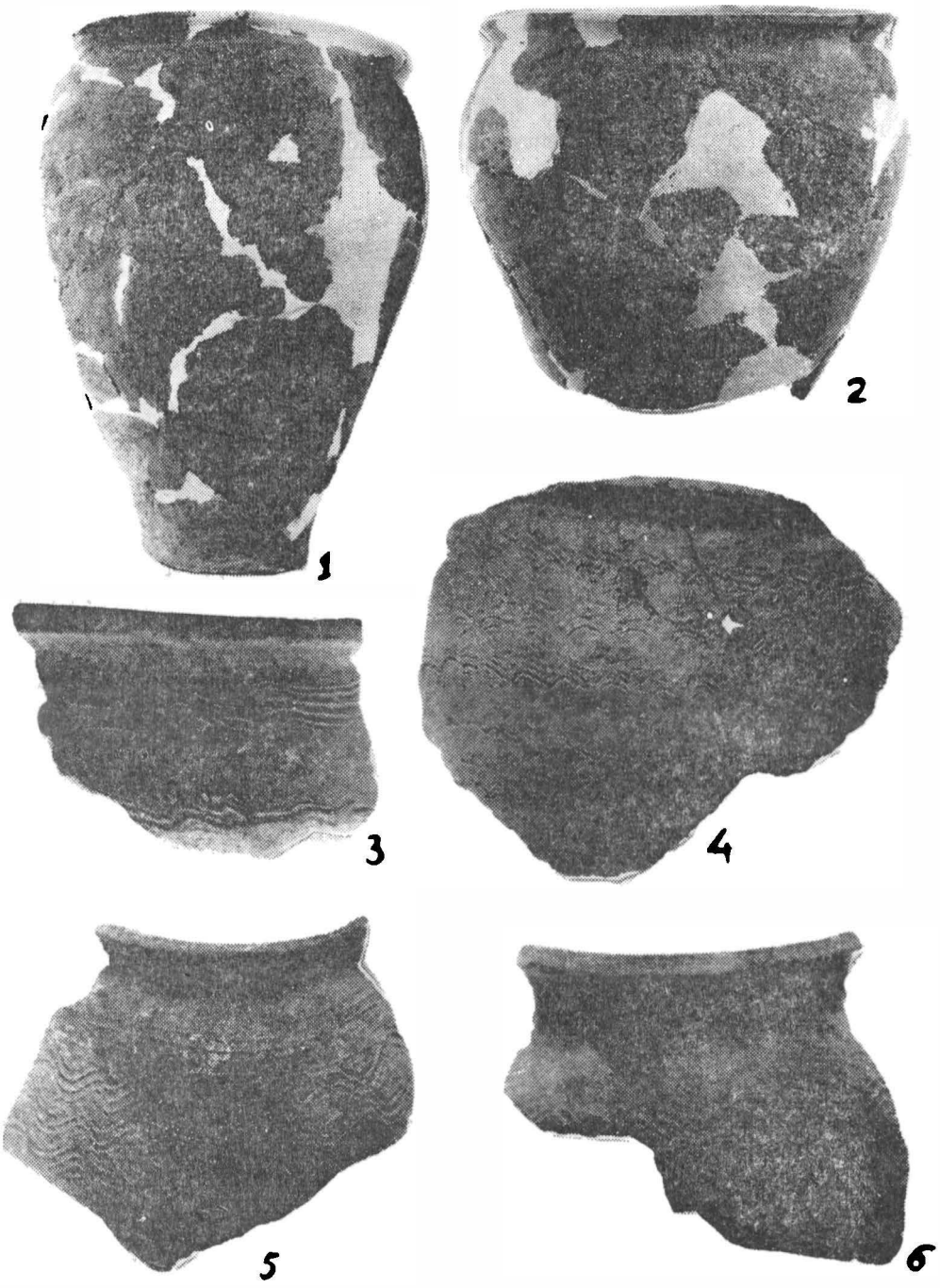

Fig. 4. Vas întreg şi fragmente ceramice lucrate la roată

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Acest tip de vas, moștenește unele elemente din etapa anterioară, dar în forma întîlnită la Onceşti el apare începînd din sec. IX [9]

Mai trebuie semnalat că acest tip de vas păstrează şi unele influenţe slave. În favoarea acestei afirmaţii pledează atît profilul corpului vasului, cît şi forma buzei, care amintesc formele arhaice slave lucrate cu mîna din sec. VI-VII. Tipuri de vase asemănătoare se întîlnesc şi în aşezările slave, din R.S.S. Ucraineană, datate destul de larg în sec. VIII-X [10] În regiunile de la răsărit de Carpaţi ale României, un asemenea tip de vas este întîlnit în aşezările de la Spinoasa [11], Oituz-Bacău [12], Vădeni-Murgeni şi Fălciu în judeţul Vaslui [13], Lichitişeni-Bacău [14], Brăşăuţi [15]. Fundul Hertei etc. Vasul de la Onceşti este foarte apropiat de cel de la Lichitişeni-Bacău, atît ca formă cît şi ca tehnică de prelucrare şi ornament.

Din aceiaşi categorie ceramică (grupa B1) fac parte şi fragmentele ce provin tot de la vase borcan (fig. 4/3, 5, 6 ; fig. 6/1-7) dar lucrate dintr-o pastă mai îngrijită, cu nisip şi cioburi pisate. Acestea sînt ornamentate cu striuri orizontale, caneluri (fig. 6/2, 5, 6) sau cu benzi de striuri orizontale şi benzi de linii vălurite (fig. 4/5). Uneori suprafaţa exterioară e decorată cu linii incizate orizontale, iar suprafaţa buzei interioare decorată cu linii în val (fig. 6/1). Unele fragmente prezintă pe buze şi crestături (fig. 6/2). Buza acestor vase este răsfrîntă şi teşită, uneori prezentînd şi un început de şănţuire în exterior.

A doua categorie ceramică lucrată la roată cu turaţie medie (grupa B_2) este de o calitate mai bună. Pasta din care este lucrată este mai densă, cu nisip şi microprundişuri fine în pastă. Calitatea mai bună a pastei a permis executarea unor vase, de un aspect mai fin, cu pereţii subţiri, netezi cu fundul drept şi subţire (fig. 5/4, 5, 7).

Unele funduri prezintă semne de la fixarea pe discul roţii de prelucrare (fig. 7/2, 4) sau un decor din linii adîncite înainte de ardere, şi care formează un sitem de figuri rectangulare (semne de olar ?) (fig. 7/1). Multe din fragmentele ceramice aparţinînd acestei specii, prezintă urme de ardere secundară. Despre forma vaselor nu putem preciza date, deoarece nu s-a putut întregi nici un vas din această categorie şi nici nu s-au descoperit fragmente caracteristice care să provină din partea de sus a vaselor. Ori cum, pe baza celor observate asupra materialului descoperit (unele fragmente din partea superioară a vaselor) şi prin asimilarea unor elemente precizate pentru vase asemănătoare descoperite în alte aşezări, se poate spune că şi vasele din această catego-

9 Dan Gh. Teodor, art. cit., în *Carpica*, 1969, p. 292.

10 D. T. Berezovet, în MIA, 108, p. 145—208, fig. 9/4 ; 16/2, 3, 5 ; V. Goncearov în MIA, 108, p. 293, fig. 10/2.

11 D. G. Teodor şi Em. Zaharia, *Sondajele de la Spinoasa şi Erbiceni*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 37, fig. 3/8 (considerat ca fiind lucrat cu mîna, în realitate e lucrat la roata cu turaţie medie, cf. D. Gh. Teodor, art. cit., *Carpica*, 1969 p. 293, fig. 25/8).

12 D. Gh. Teodor, C. Buzdugan şi I. Mitrea, *Descoperirile arheologice de la Oituz (judeţul Bacău)*, în *Carpica*, 1969, p. 312.

13 Dan Gh. Teodor, art. cit., în *Carpica*, 1969, p. 292.

14 I. Mitrea, art. cit., în *Carpica*, 1968, p. 256, fig. 3/1.

15 V. Spinei şi Dan Monah, *Aşezarea prefeudală de la Brăşăuţi*, în *Memoria Antiquitatis*, II, 1970, (sub tipar).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

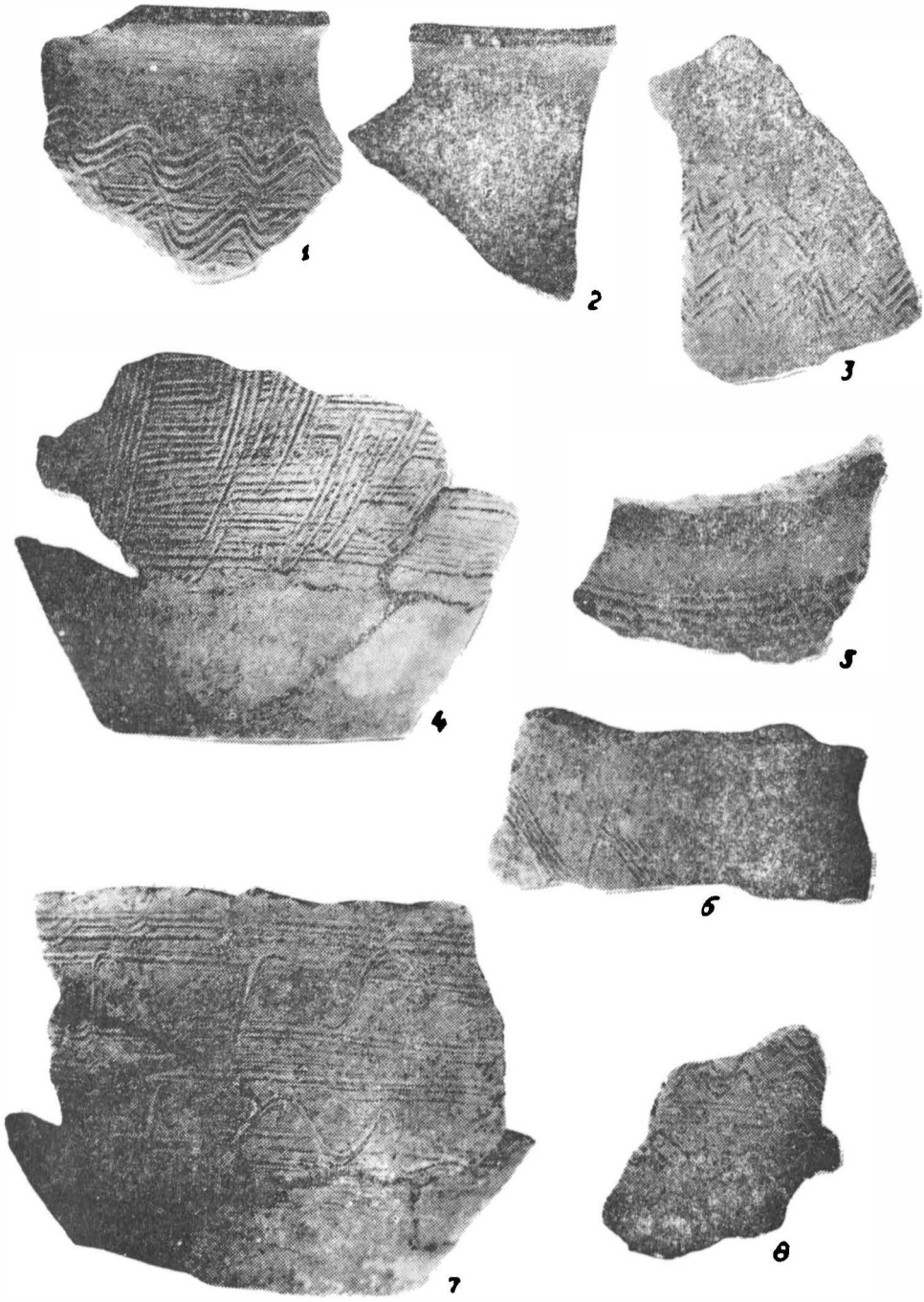

Fig. 5. Fragmente ceramice lucrate la roata rapidă

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

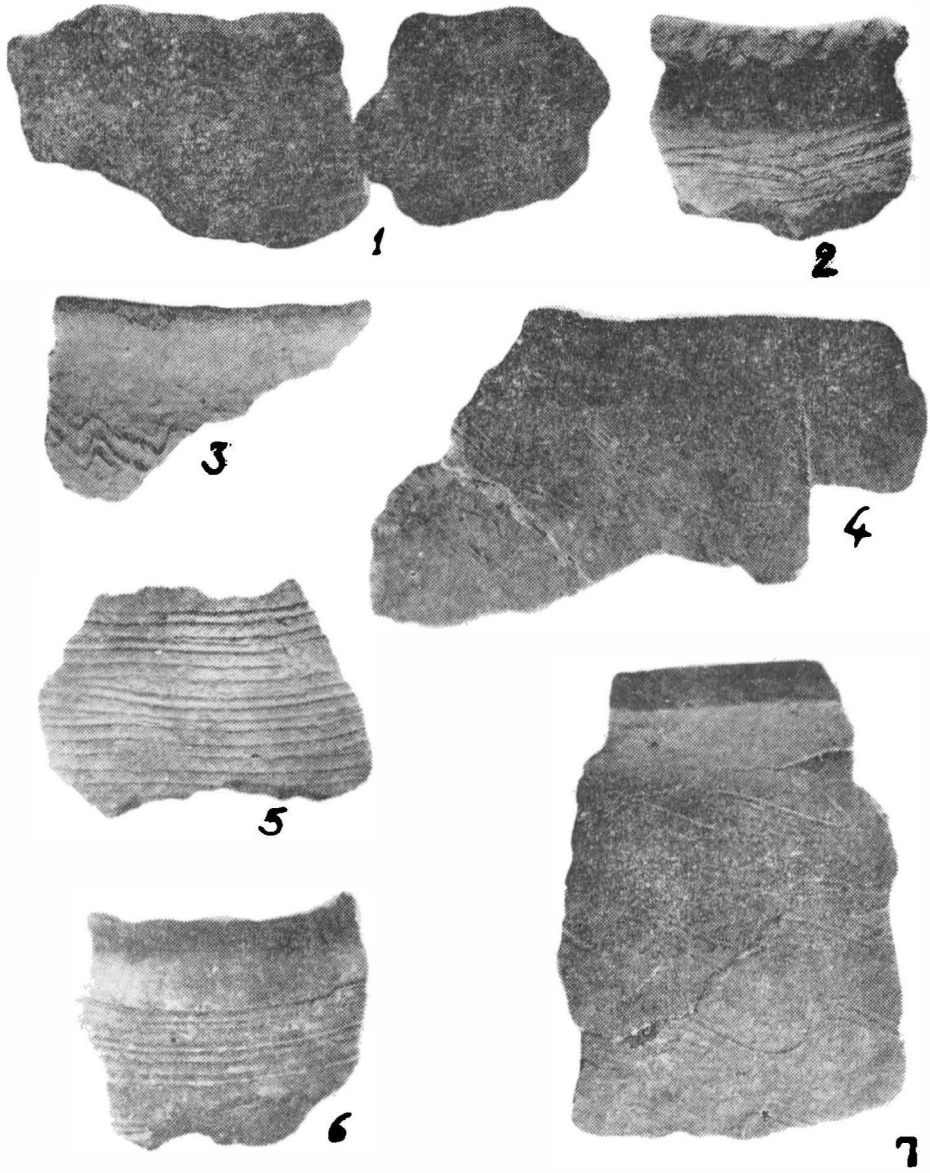

Fig. 6. Fragmente ceramice lucrate la roată

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

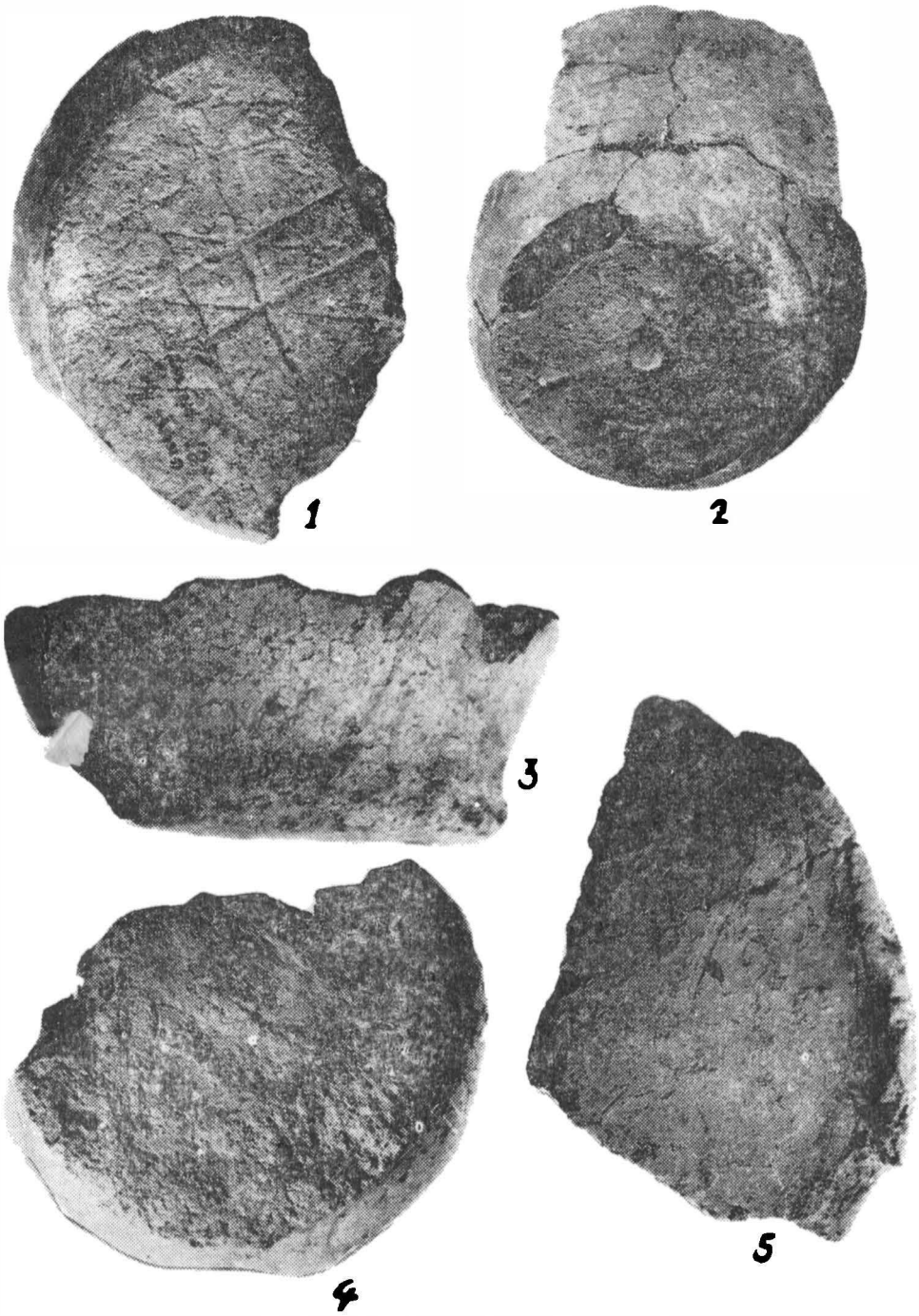

Fig. 7. Ceramică lucrată la roată şi cu mîna

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

rie erau de forma oalelor-borcan, de dimensiuni mijlocii sau mari, cu corpul svelt și puțin alungit, cu buza răsfrîntă, în general tăiată drept.

Decorul acestei categorii ceramice este evoluat, format din striuri dese, uneori asociat cu benzi de linii în val, împunsături cu dinții pieptenului, benzi de linii scurte verticale, peste benzi de striuri orizontale. Aceste motive ornamentale, striuri de linii dese tăiată de benzi de linii verticale (fig. 5/4), ca și benzile de linii orizontale tăiate de linii sau benzi de linii în val (fig. 5/1, 7) nu apar pe ceramica din regiunile de la răsărit de Carpați, mai devreme de sec. IX. Această categorie ceramică, descoperită la Onceşti, își găsește analogii în mai multe descoperiri de pe teritoriul Moldovei, ca Spinoasa [16], Dănești [17], Bîtca-Oituz [18], Fundul Herței, Băiceni-Silișteni [19], Vădeni, Zorleni, Prodana-Bîrlad [20].

Decorul de striuri dese, asociat deseori cu benzi de linii în val, benzile de linii scurte verticale peste striuri orizontale, ca și împunsăturile cu dinții pipetenului, care este întîlnit pe unele vase de la Onceşti, constituie decorul predominant pe ceramica secolului al IX-lea din întreg spațiul României [21].

În așezarea de la Onceşti au fost descoperite și trei fusaiole, ce se încadrează în tipurile caracteristice perioadei de trecere la feudalism.

Prima fusaiolă descoperită, este de formă bitronconică, mică, fără ornament (fig. 8/3 ; fig. 10/2). A doua fusaiolă descoperită în așezarea de la Onceşti, a fost găsită pe podeaua locuinței prefeudale. Are o formă aproape bitronconică, cu suprafața împărțită prin caneluri torsionate în bulbi oblici. (fig. 8/5 fig. 10/3 a-3 b). Acest tip de fusaiolă este mai rar întîlnit, are însă o lungă evoluție, fiind atestat în U.R.S.S., încă în vremea culturii Cerneahov. Pe teritoriul țării noastre asemenea exemplare ne sînt necunoscute. Apartenența acestei fusaiole la epoca secolului al IX-lea este asigurată prin descoperirea ei pe podeaua locuinței de la Onceşti, împreună cu ceramică caracteristică.

A treia fusaiolă are o formă sferică. Suprafața este ornamentată cu trei linii orizontale incizate, una pe mijloc, celelalte două spre capete, situate simetric față de prima (fig. 8/1 ; fig. 10/4 a-4 b).

Fusaiole din lut, cu suprafața decorată prin linii orizontale incizate, se întîlnesc în multe așezări din epoca încheierii procesului de formare a poporului român, dintre care menționăm pe cele de la Dinogeția [22], și Dridu [23].

16 A. Nițu și D. Teodoru, *Raport asupra sondajului din așezarea prefeudală de la Spinoasa*, în *Materiale*, V, 1959, p. 485—491 ; D. Teodor și Em. Zaharia, *Sondajele de la Spinoasa și Erbiceni*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 35—38.

17 M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *Sondajul arheologic de la Dănești*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 53—56.

18 D. Gh. Teodor, C. Buzdugan și I. Mitrea, art. cit. în *Carpica*, 1969, p. 309-321.

19 I. Ioniță, V. Spinei, *Așezarea prefeudală de la Băiceni-Silișteni*, în A M VII (sub tipar).

20 Dan Gh. Teodor, *Contribuții la cunoașterea culturii Dridu pe teritoriul Moldovei*, în SCIV, 19, 2, 1968, p. 272—273.

21 Eugenia Zaharia, *Cîteva observații despre arheologia și istoria sec. VIII—XI pe teritoriul R. S. România*, în Aluta, I, 1969, p. 121.

22 Gh Ștefan, I. Barnea, M. Coșma, Eugen Coșma, *Dinogeția, I*, Buc. 1967, p. 109, fig. 60/3, 4, 8.

23 Eugenia Zaharia, *Săpăturile de la Dridu. Contribuție la arheologia și istoria perioadei de formare a poporului român*, Buc., 1967, p. 126, fig. 52/8.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În stratul prefeudal de la Onceşti s-a găsit şi un inel de bronz (fig. 8/2 ; fig. 10/1). Inelul a fost lucrat prin batere dintr-o panglică de bronz, la mijlocul căreia, prin ciocănire, i s-a alcătuit un chatou oval. Inelul, are capetele

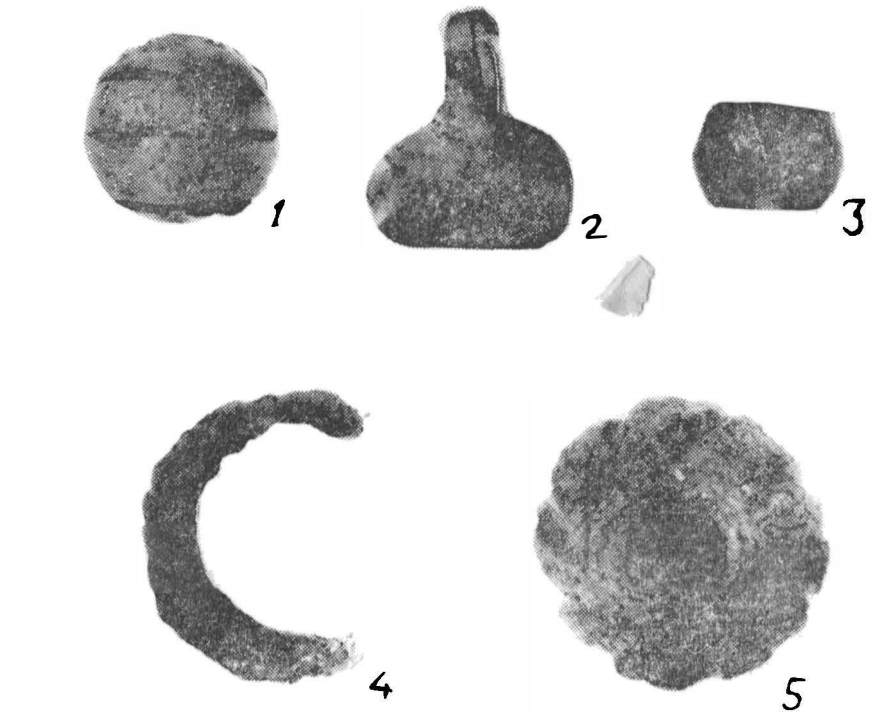

Fig. 8. Obiecte din aşezarea de la Onceşti

verigii deschise şi nu prezintă ornament. Un inel foarte asemănător, cu cel de la Onceşti, a fost descoperit în aşezarea de la Spinoasa. [24]

Inele din bronz, caracteristice acestei perioade au apărut şi în unele necropole cum ar fi Arsura—Huşi [25], Satu-Nou [26], şi Izvorul [27]. Inele din

24 A. Niţu şi D. Teodoru, art. cit. în *Materiale*, V, 1959, p. 488, fig. 4/1, dat de autori drept cercel. În realitate, este un inel cf. şi Dan Gh. Teodor, *Elemente şi influenţe bizantine în Moldova în secolele VI—XI*, în SCIV, 21, 1, 1970, p. 116, fig. 8/14, p. 118.

25 Dan Gh. Teodoru, art. cit. în SCIV, 21, 1, 1970, p. 116, fig. 8/13 ; p. 118.

26 B. Mitrea *Şantierul arheologic Satu Nou, Necropola feudală timpurie nr. 1*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 555, fig. 6/5.

27 În necropola de la Izvorul, au fost descoperite inele în M 260 ; M 262 ; M 322. Cel din M 322 se apropie cel mai mult de inelul de la Onceşti. Informaţii B. Mitrea, care a avut amabilitatea de a ne arăta şi inelele amintite, dîndu-ne în acelaşi timp unele indicaţii privind inelul de la Onceşti. Pentru toate îi aducem mulţumiri şi pe aceasta cale.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

bronz, cu capetele verigelor deschise, detaliu caracteristic pentru acest tip de antichități din secolele IX—XI, se întîlnesc și în regiunile apropiate țării noastre, asupra cărora s-a exercitat influența bizantină, cum ar fi Bulgaria [28]

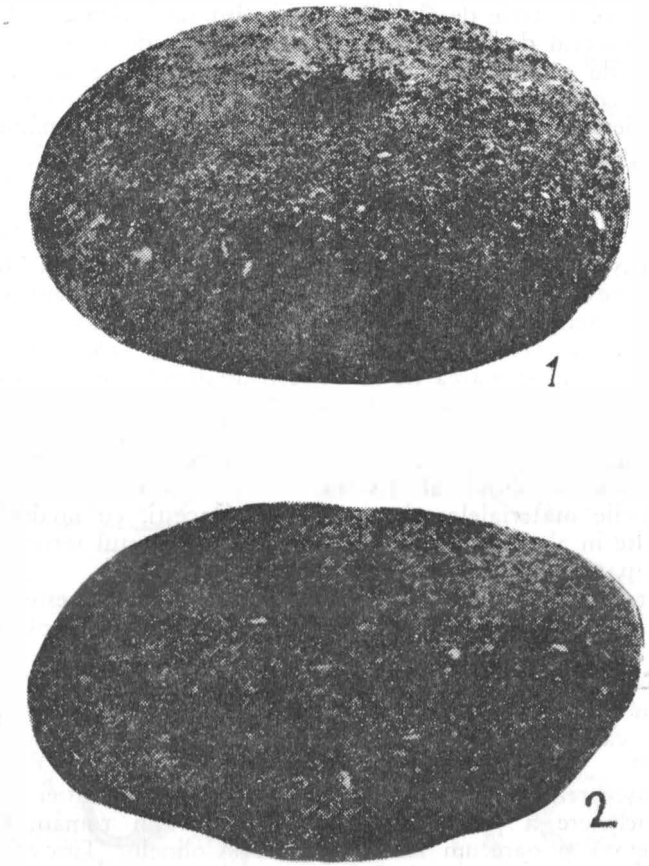

Fig. 9. Pietre de rîșniță din așezarea de la Oncești

și Ungaria [29]. Inelul de la Oncești este un tip evoluat față de cele de la Izvorul, precedînd pe cele de tipul celui descoperit în necropola de la Satu Nou. Cum necropola de la Izvorul este datată în sec. al VIII-lea [30], iar necropola de la Satu Nou în a doua jumătate a sec. al X-lea [31], putem conchide că inelul de la Oncești aparține unei perioade ce cuprinde sfîrșitul sec. al

28. St. Stancev și I. Naceva, în Izvestia — Institut, XXIII, 1960, fig. 8/15, fig. 9/14.
29 Dr. G. Török, *Die Bewohner von Halimba inm 10. und. 11. Jahrhundert*, Budapesta, 1962, pl. XCIX/82, 83.
30 Bucur Mitrea, *Unele probleme în legătură cu necropola prefeudală de la Izvorul (r. Giurgiu)* în SCIV, 18, 3, 1967, p. 459.
31 B. Mitrea, art. cit. în *Materiale*, VII, 1961, p. 558.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

VIII-lea şi sec. al IX-lea. Pentru datarea inelului în această etapă cronologică pledează şi o parte din materialul ceramic evoluat din aşezarea de la Onceşti.

În aşezarea de la Onceşti au fost descoperite şi două pietre de rîşniţă întregi (fig. 9) precum şi cîteva bucăţi provenite de la o piatră de rîşniţă spartă din vechime. Pietrele de rîşniţă întregi, sînt de formă circulară, găurite la mijloc, cu diametrul de 43 cm, grosimea uneia este de 8 cm, la a doua de 6 cm, cu marginile puţin teşite. Sînt lucrate dintr-o gresie cu multe concreţiuni calcaroase cu bobul mare. Pietre de rîşniţă asemănătoare celor de la Onceşti se întîlnesc în numeroase aşezări de pe teritoriul României. În acest sens amintim, pietrele de rîşniţe circulare, găurite la mijloc, descoperite la Dodeşti şi Fălciu [32]. De asemeni la Mînăstirea—Lişcov [33], în faţa unui pietrar, s-a descoperit o jumătate de piatră de rîşniţă circulară, refolosită probabil pentru astuparea gurii cuptorului. Pe podeaua bordeiului nr. 80 de la Dinogeţia ,s-au găsit două pietre de rîşniţă [34]. De altfel la Dinogeţia au fost descoperite peste 150 de pietre de rîşniţă întregi sau fragmentare [35].

Materialele descoperite la Onceşti, deşi puţin numeroase, sînt totuşi suficient de concludente pentru a putea încadra aşezarea cronologic şi cultural. În timp, considerăm că aşezarea de la Onceşti aparţine unei epoci ce cuprinde sfîrşitul sec. al VIII-lea şi întreg sec. al IX-lea. În sprijinul acestei datări vine acea categorie ceramică evoluată, cu decor din striuri dese, asociat uneori cu benzi de linii în val, benzi de linii scurte verticale, precum şi inelul de bronz, caracteristic secolului al IX-lea.

Caracteristicile materialelor descoperite la Onceşti, cu analogii în materialele descoperite în alte aşezări din Moldova sau din restul teritoriului României, ne indică apartenenţa acestei aşezări la cultura Dridu.

Apartenenţa acestei aşezări la marele complex Dridu este hotărîtă de prezenţa acelei categorii ceramice evoluate cu caracteristici deosebite faţă de cea întîlnită în perioada anterioară.

După cum se ştie, motivele ornamentale întîlnite pe unele vase de la Onceşti, formate din striuri dese, asociate cu benzi de linii în val, benzi de linii verticale scurte ca şi împunsăturile cu dinţii pieptenului, sînt caracteristice culturi Dridu [36].

Aşa dar, aşezarea de la Onceşti atestă prezenţa populaţiei autohtone în perioada de încheiere a procesului formării poporului român, într-o zonă mai puţin cercetată şi oarecum izolată, centrul Colinelor Tutovei. În acelaşi timp materialele de la Onceşti ajută la o mai bună precizare a trăsăturilor caracteristice ale fazei timpurii a culturii Dridu, din Moldova. Această fază e caracteristică pentru sfîrşitul sec. al VIII-lea şi întreg sec. al IX-lea.

Prin caracteristicile materialelor descoperite, aşezarea de la Onceşti se integrează marelui număr de aşezări aparţinînd culturii Dridu, confirmînd încă odată larga arie de răspîndire a monumentelor de tip Dridu, şi implicit teza, enunţată de prof. I. Nestor, a cuprinderii întregului spaţiu al ţării noastre în aria etnogenezei poporului român.

32 Dan Gh. Teodor, art. cit. în SCIV, 19, 2, 1968, p. 239.
33 Ghenuţă Coman, *Instalaţii pentru foc în aşezările culturii Dridu în sudul Moldovei*, în Danubius, IV, 1970, p. 173, fig. 3.
34 Gh. Ştefan, I. Barnea, M. Coşma, E. Coşma, *Dinogenţia I*, 1967, în fig. 20 de la pag. 38 se văd aceste două pietre de rîşniţă pe podeaua bordeiului nr. 80
35 Gh. Ştefan, I. Barnea, M. Comşa, E. Comşa, *op. cit.*, p. 61.
36 Eugenia Zaharia, art. cit., în Aluta, I, p. 121.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

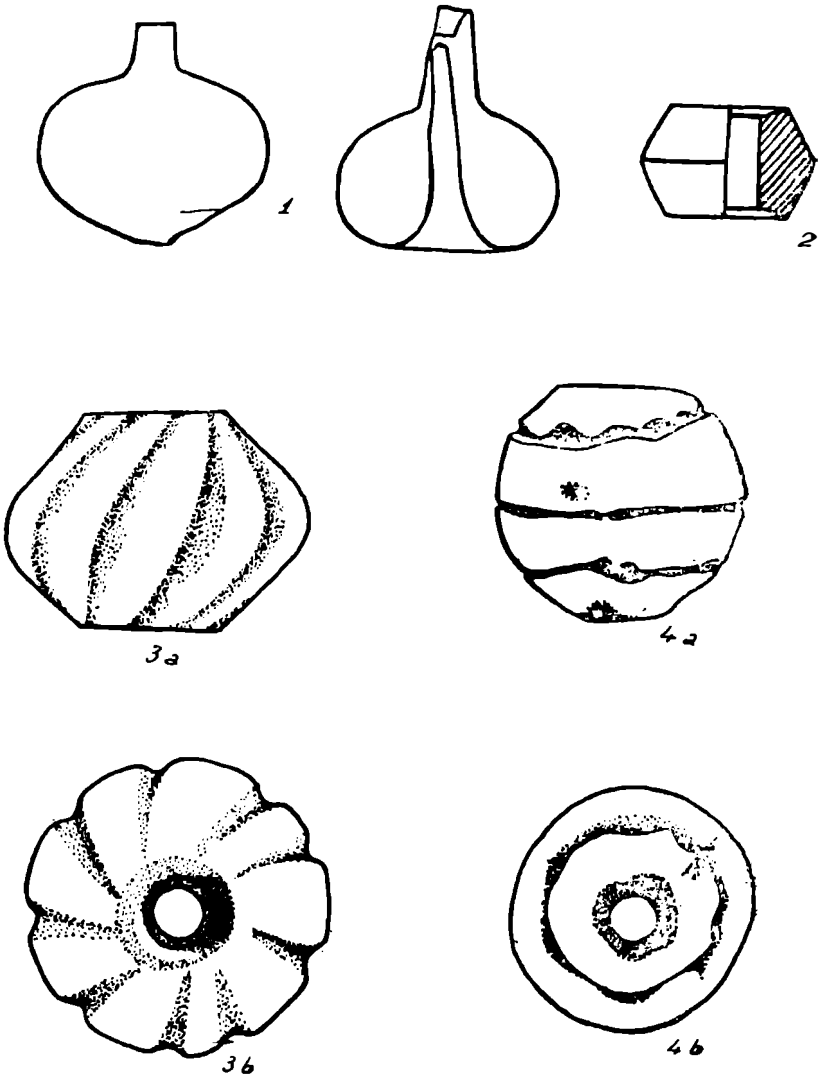

Fig. 10. Obiecte descoperite în aşezarea de la Onceşti

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

L'ÉTABLISSEMENT PRÉFÉODAL D'ONCEŞTI — BACĂU

Résumé

Pendant les années 1967—1970 on a effectué des fouilles archéologiques dans l'établissement préféodal d'Onceşti-Bacău.

On a découvert une habitation de type hutte (fig. 2) ayant au coin de SE un foyer en pierre. (fig. 2 ; fig. 3).

Dans l'habitation, de même que dans la couche de culture, on a découvert un inventaire intéressant, formé de céramique, anneaux de bronze, fusaïoles, meules de moulin à bras.

Il ya une catégorie de cèramique travailleé à la main (le groupe A) et une autre travailleé à la roue du potier, (le groupe B).

La céramique travailleé à la roue peut être diviseé à son tour en deux types : céramique travailleé à la roue lente (le groupe B_1) et céramique travailleé à la roue à tour moyen (le groupe B_2).

La céramique travailleé à la roue lente, est décoreé avec des lignes ondulées et, plus rarement, avec des lignes incisées horizontales.

La céramique travailleé à la roue à tour moyen, qui est d'une meilleure qualité, est ornementeé avec des cannelures épaisses, alternant parfois avec des bandes de lignes ondulées, des points exécutés avec les dents de peigne, des bandes de lignes courtis verticales sur des bandes de cannelures horizontales.

La présence d'une catégorie de céramique évoluée (fig. 5/1, 5,7) décorée avec des cannelures épaisses, associes avec des bandées de lignes ondulées, des bandes de lignes courtes verticales sur des cannelures horizontales, de même, que la présence de l'anneau de bronze (fig. 8/2 ; fig. 10/1) permet de dater l'établissement d'Onceşti dans une epoque qui correspond à la fin du VIII-e siècle et à tout le IX-e siècle.

Les caractéristiques des matériaux découverts à Onceşti, ayant des analogies dans de nombreux établissements du territoire, de la Roumanie, nous indiquent l'appartenance de cet établissement à la civilisation de Dridu. Les matériaux découverts à Onceşti contribuent à une meilleure connaissance des traits caractéristiques de la première phase de la civilisation de Dridu, de Moldavie, phase spécifique pour la fin du VIII-e siècle et pour tout le IX-e siècle.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Vue générale de l'Est de l'établissement d'Onceşti (X — le point où l'on a découvert la hutte nr. 1).
Fig. 2. — Le plan et la section de la hutte I.
Fig. 3. — L'âtre de la hutte I, avec des vases *in situ*.
Fig. 4. — Vase entier et fragments de céramique travailleé à la roue.
Fig. 5. — Fragments de céramique travailleé à la roue rapide.
Fig. 6. — Fragments de céramique travailleé à la roue.
Fig. 7. — Céramique travailleé à la roue et à la main.
Fig. 8. — Objets de l'établissement d'Onceşti.
Fig. 9. — Meules de moulin à bras de l'établissement d'Onceşti.
Fig. 10. — Objets decouverts dans l'établissement d'Onceşti.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DESCOPERIRI DE MONEDE ANTICE ŞI BIZANTINE

VIOREL CĂPITANU

Considerăm utilă publicarea în volumul de faţă a descoperirilor numismatice, fie şi ele izolate, din ultimii 12 ani, pentru a da posibilitatea celor care vor întocmi un *Corpus* privind descoperirile monetare din ţara noastră să nu le scape această zonă din Moldova, destul de importantă din punct de vedere numismatic, pentru istoria patriei noastre.

Majoritatea monedelor provin din descoperiri izolate — altele din săpături, dar să nu uităm că de cele mai multe ori, ele datează o aşezare sau o necropolă, chiar dacă au fost descoperite la suprafaţa solului. Este suficient să exemplificăm aceasta prin descoperirile de la Bărboasa, Dămieneşti, Sascut, Măgura, Tăvădăreşti, Răcătău şi Pîncești.

Alături de descoperiri monetare din judeţul Bacău, prezentăm în cronica de faţă şi unele descoperiri care provin din donaţii sau din unele localităţi care pînă în anul 1968 au făcut partt din fosta regiune Bacău, iar în prezent fac parte din judeţele Vaslui şi Vrancea [1]

Dăm în continuare lista acestor descoperiri cu trimiterile de rigoare la cataloagele de specialitate.

Sascut (com. Sascut, jud. Bacău). Descoperire de suprafaţă în anul 1959.

1. *M. Aureliu* şi *L. Verus.*

Denar. AR. D : 19 mm. Greut. 2,80 g. BMC, Roma, 426. Anul 165-166.

Galbeni (com. Filipeşti [2]. În anul 1959, la sud de satul Galbeni a fost descoperit un denar republican roman.

2. *C. Servilius.*

Denar. AR. D : 20 mm. Greut. 3,60 g. Grueber, Italia, 540. Anul 93-92 î.e.n.

Dămieneşti (com. Dămieneşti) [3]. În anul 1960, locuitorul Gh. Ciobanu a descoperit un vas cu monede imperial romane ; 2 din aceste monede au

1 Ne referim la descoperirile monetare de la Rădeni, Moldoveni, Rediu şi Ciorani.

2 Vezi Bucur Mitrea, *Descoperiri recente şi mai vechi de monede antice şi bizantine descoperite pe teritoriul R.S.R.*, în SCIV, I, 1968, p. 175 ; Marilena Florescu şi Viorel Căpitanu, *Cercetări arheologice de suprafaţă în jud. Bacău*, în AM, VI, 1969, p. 215.

3 Marilena Florescu şi Viorel Căpitanu, *op. cit.*, p. 215.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ajuns la Muzeul din Bacău împreună cu vasul, iar celelalte se găsesc la prof. Gh. Popa din Roman.

3. *Traian.*

Denar. AR. D : 18 mm. Greut. 1,10 g. RIC, 147. An : 103-111.

4. *Hadrian.*

Denar. AR. D : 17,5 mm. Greut. 2,90 g. RIC, Roma, 343. An: 134-138 ?

Găiceana (com. Găiceana) [4]. În anul 1960, locuitorul Ferenț Cernica a descoperit în punctul „Fundul Pleșului", o monedă histriană și doi denari romani. În urma cercetărilor de suprafață am constatat că avem de-a face cu o așezare hallsattiană.

5. *Drahmă histriană,* sec. IV î.e.n. AR. D : 18 mm. Greut. 5,40 g.

6. *M. Baebius Tampilus.*

Denar. AR. D : 18 mm. Greut. 3,50 g. Sydenham, Roma ? 489. An : 120 î.e.n.

7. *Vespasian.*

Denar. AR. D : 18 mm. Greut. 2,40.

Bărboasa (comuna Onceşti) [5].

Moneda a fost descoperită în punctul „Dealul Bărboasei" de către locuitorul C. Teletin, în anul 1960.

8. *C. Julius Caesar.*

Denar. AR. D : 17 mm. Greut. 3,80 g.

Tg. Ocna (oraș Tg. Ocna).

Monedă descoperită la Tg. Ocna de către Eftimie Nicolaie, în str. Alexandru cel Bun, nr. 19.

9. *Antoninus Pius.*

Denar. AR. D : 18 mm. Greut. 3 g. RIC, Roma, 70. An : 140-143.

Măgura (com. Măgura) [6]. Moneda a fost descoperită cu ocazia săpăturilor în punctul „Dealul Pichiului" într-o groapă cu ceramică aparținînd sec. II e. n.

10. *Antonimis Pius.*

Denar. AE. D : 26 mm. Greut. 12,60 g. RIC, Roma, 810. An : 145-161.

Onișcani (com. Filipești) [7], punct „Aldești". Moneda a fost descoperită într-un bordei dacic aparținînd sec. II-III e. n.

11. *Septimius Severus* (193-211).

Denar. AR. D : 20 mm. Greut. 3 g.

Bereşti-Bistrița (com. Bereşti-Bistrița). [8] Cu ocazia lucrărilor agricole din primăvara anului 1963, locuitorul Tănase V. Constantin a descoperit în punctul „Vasile a Popii", în apropiere de satul Climești, 5 monede de argint pe care le-a donat Muzeului din Bacău. În urma deplasării noastre la fața locului n-au mai putut fi descoperite și alte monede deoarece descoperitorul n-a mai putut identifica locul.

12. *Traian.*

Denar. AR. D : 19 mm. Greut. 3,20 g. RIC, 119. An : 102-111.

---

4 *Ibidem,* p. 262.

5 *Ibidem,* p. 256.

6 Iulian Antonescu și Eug. Antonescu, ***Săpături arheologice 1960—1961. Așezare dacică.*** Material inedit.

7 Săpături arheologice sub conducerea lui Iulian Antonescu, material inedit.

8 Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, *op. cit.,* p. 216.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

13. *Acelaşi.*
Denar. AR. D : 19 mm. Greut. 3,30 g. RIC, 353, anul 114-117.
14. *Vespasian.*
Denar. AR. D : 20 mm. Greut. 3,30 g. RIC, Roma, 5. An : 69-71.
15. *Domiţian.*
Denar. AR. D : 17 mm. Greut. 3,80 g. RIC, Roma, 1. An : 81.
16. *Faustina I.*
Denar. AR. D : 17 cm. Greut. 3,30 g. RIC, Roma, 358 dar varianta Ceres stă spre stînga.

Roşiori (com. Roşiori).

Moneda a fost descoperită de Tamaş Gh. în vatra satului în anul 1968.
17. *Marcus Aurelius-Faustina II.*
Denar. AR. D : 18 mm. Greut. 2,40 g. BMC, Roma, 136. An: 161-176.

Tăvădăreşti (com. Dealu Morii) [9].

Monedele romane au fost descoperite pe raza comunei Dealu Morii de către Mîzgă Costică şi Poenaru Ion în punctele „Lepădatu" şi „Cetatea de stejar"-Bodeasa şi au fost donate împreună cu alte obiecte Muzeului de istorie din Bacău de către Parohia din localitate.
18. *Drahmă histriană.*
AR. D : 18 mm. Greut. 4,50 g. Datează probabil din sec. IV-III î.e.n. A fost descoperită într-o aşezare aparţinînd Hallstattului tîrziu, de Pralea C. din Ocheni com. Hurueşti în punctul „Mănăstirea Buzdugan", Bodeasa, în anul 1957.
19. *Traian.*
Denar. AR. D : 18 mm. Greut. 1,80 g. BMC, 158. RIC, 161. An 103-104.
20. *Faustina I Antoninus Pius*
Denar. AR. D : 18 mm. Greut. 2,50 g. BMC, 439.
21. *Marcus Aurelius.*
Denar. AR. D : 18 mm. Greut. 2,50 g. BMC, Roma, 15. An: 161.
22. *Acelaşi.*
Denar. AR. D : 18 mm. Greut. 2,50 g. BMC, 514. Anul 169-170.
23. *Faustina II : M. Aurelius.*
Denar. AR. D : 18 mm. Greut. 3 g. BMC, Roma, 725.

Conţeşti (com. Sascut) [10].

Monedele provin din tezaurul de monede republicane române publicat de E. Bold. Cele 7 monede pe care le prezentăm aici au intrat în patrimoniul Muzeului din Bacău prin bunăvoinţa şi amabilitatea prof. Gh. Apostol de la şcoala din Sascut.
24. *M. Silius Saranus.*
Denar. AR. D : 18 mm. Greut. 3,50 g. Grueber, Roma, 679. An : 172-151 î.e.n.
25. *M. Sergius Silus.*
Denar. AR. D : 17 mm. Greut. 3,50 g. Grueber, Italia, 512. An : 99-94 î.e.n.

9 *Ibidem*, p. 264.
10 E. Bold, *Tezaurul de monede republicane de la Conţeşti (r. Adjud)*, în SCN, II, p. 474 ; Bucur Mitrea, *op. cit.*, în SCIV, I, 1968, p. 175.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

26. *L. Flaminius Cilo.*

Denar. AR. D: 18 mm. Greut. 3,70 g. Grueber, Italia, 537. An: 99-94 î.e.n.

27. *L. (Appuleius) Saturninus.*

Denar. AR. D: 19 mm. Greut. 3,30 g. Grueber, Roma, 1493. An: 90 î. e. n.

28. *C. Coilius Caldus.*

Denar. AR. D: 18 mm. Greut. 3,50 g. Grueber, Roma, 1435 lit. B. An: 90 î.e.n.

29. *L. Scribonius Libo.*

Denar. AR. D: 20 mm. Greut. 3,50 g. Grueber, Roma, 3377. An: 71 î.e.n.

30. *Paullus Lepidus.*

Denar. AR. D: 20 mm. Greut. 3,80 g. Grueber, Roma, 3373. An: 71 î.e.n.

Pîncești (com. Pîncești).

O monedă a fost descoperită prin 1957 de către locuitorul Arbureanu Nani, în apropierea satului, cu totul întîmplător. (Este vorba de un denar de la Septimius Severus). Cea de a doua monedă a fost descoperită de către locuitorul Agaftoanei Ștefan în vatra satului, în anul 1970.

31. *Septimius Severus.*

Denar. AR. D: 17 mm. Greut. 3 g. RIC, Roma, 13. An: 193-194 (?)

32. *Hadrian.*

Denar. AR. D: 20 mm. Greut. 2,80 BMC, Roma, 133. An: 119-122.

Măgirești

Monedele au fost aduse la muzeu de către Macarie Victor și au fost descoperite de Popa Emil din Prăjești și fac parte din tezaurul achiziționat de Muzeul de istorie a Moldovei din Iași.

33. *Vespasian.*

Denar. AR. D: 19 mm. Greut. 3,20 g. RIC, Roma, 77. An: 74.

34. *Hadrian.*

Denar. AR. D: 18 mm. Greut. 3,20 g. RIC, Roma, 152. An: 125-128.

Răcătău - Cetățuie.

Începînd cu 1968 se fac cercetări de amploare în cetățuia dacică. Pe lîngă două tezaure s-au mai întîlnit în săpătură și diferite monede republicane romane pe care le prezentăm în continuare:

35. *M. Fonteius.*

Denar. AR. D: 20 mm. Greut. 3,10 g. Grueber, 2476, Roma. An: 85-83 î.e.n. Moneda a fost descoperită în săpătură la 1,10 m. adîncime.

36. *Q. Sicinius.*

Denar. AR. D: 17 mm. Greut. 3,70 g. Grueber, Roma, 3947. An: 49-48 î.e.n. Moneda a fost descoperită la suprafața solului în așezare.

37. *C. Mamilius Limetanus.*

Denar. AR. Miezul din fier. D: 19 mm. Greut. 2,50 g. Grueber, Roma, 2716. An. 83 î.e.n. Sydenham, 741. An: 82-81 î.e.n. Fourée — imitație locală. Moneda a fost descoperită în șanțul de apărare la 3,50 m de la suprafața solului.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

38. *C. Julius Caesar.*

Denar. AR. D : 18 mm. Greut. 3,40 g. Sydenham, 1006, Galia. An : 54-51 î.e.n. Moneda a fost descoperită în săpătură la 0,70 m. adîncime.

Rogoaza, (com. Corbasca)

39. O monedă dacică de tip Filip II se află în colecţia pr. V. Heisu din Răcăciuni. Moneda face parte probabil dintr-un tezaur descoperit cu mulţi ani în urmă, dar care s-a pierdut.

BACĂU (MUNICIPIUL BACĂU)

40. *Mauriciu Tiberiu*

Monedă bizantină. AE. Valoarea : M = 40 nummia. Atel. Constantinopol officina Δ ; An : 18 = 599/600. D : 33 mm. Greut. 9,70 g., Variantă necunoscută în Wroth. Moneda a fost descoperită de Stamatide M. în Bacău.

41. *Justin II.*

Monedă bizantină descoperită în Bacău. AE. Valoarea : M = 40 nummia ; atel. Constantinopol officina : β, An : 10 = 574/75. D : 30 mm. Greut. 13,3 g. Cf. Wroth, I, 72, p. 85. Moneda se păstrează în colecţia Liceului „V. Alecsandri".

42. Monedă bizantină din bronz, valoarea : M = 40 nummia, atelierul: Constantinopol. Moneda a fost rebătută. Greut. 11 g. D : 34 mm. Officina: Є. Emitentul nu poate fi identificat. Moneda a fost descoperită pe str. V. Alecsandri de către Stancea Savin şi donată muzeului.

43. *Nicefor II*

AR. D : 30 mm. Greut. 13 g. Moneda a fost descoperită în Bacău şi predată muzeului de către prof. Ambăruş Ana de la Şcoala generală nr. 2.

Scurta (com. Orbeni, jud. Bacău).

44. *Constantin IV Pogonat*

AR. D : 23 mm. Cf. Wroth, II, nr. 24. pl. XXXVI, 8.

Rădeni (com. Dragomireşti, jud. Vaslui).

45. *Vespasian.* Denar. AR. D : 20 mm. Greut. 2,60 g. Moneda a fost descoperită de către locuitorul Chiriac Gh. şi donată muzeului, în anul 1966, cînd am efectuat la faţa locului un sondaj descoperind o aşezare dacică din sec. II—III e.n.

Moldoveni (com. Moldoveni, jud. Neamţ [11].

46. *Traian.*

Denar. AR. D : 20 mm. Greut. 3,33 g. Cohen [2], 648, An : 112-113. BMC, Roma, 486. An : 112-117. Moneda a fost descoperită cu ocazia săpăturilor de la Gabăra în apropierea necropolei carpice, în anul 1957.

Rediu (com. Rediu, jud. Neamţ).

Monedele pe care le prezentăm fac parte dintr-un tezaur descoperit în punctul „Coasta socilor", în anul 1962.

47. *Vespasian.*

Denar. AR. D : 18 mm. Greut. 2,80 g. RIC, 9, An : 69-71.

11 Bucur Mitrea, *Istoria Romăniei,* vol. I, 1960,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

48. *Hadrian.*
Denar. AR. D : 19 mm. Greut. 2,80 g. RIC, Roma, 48. An : 118.

49. *Antoninus Pius.*
Denar. AR. D : 19 mm. Greut. 2,30 g. RIC, Roma, 63 A, An : 140-143.

50. *Acelaşi.*
Denar. AR. D : 19 mm. Greut. 3 g. RIC, 431, An : 145-147

51. *Acelaşi.*
Denar. AR. D : 18 mm. Greut. 3,20 g. RIC, Roma, 234. An: 153-154.

Răcoasa [12]) (jud. Vrancea).

În anul 1952 locuitorul Benchia Ion din com. Răcoasa a descoperit în grădina sa un tezaur dacic format din monede şi lingouri de argint. La sfîrşitul anului 1958 fiul învăţătorului Adam Ion din Bacău a adus la Muzeul din Bacău 9 monede precizînd că le-a primit de la rudele sale din Răcoasa. În urma investigaţiilor întreprinse de către noi am aflat că descoperitorul se mutase cu locuinţa la Bacău, în cartierul C.F.R. Împreună cu I. T. Dragomir, directorul Muzeului din Galaţi şi M. Brudiu ne-am prezentat la locuinţa lui I. Benchia din Bacău, care cu multă amabilitate ne-a pus la dispoziţie încă 105 monede dacice. Ulterior, am primit şi ultima monedă din tezaur de la învăţătorul Adam Ion. Din tezaurul de monede descoperite la Răcoasa 10 se păstrează la Muzeul din Bacău, fiind donate, iar 105 la Muzeul din Galaţi.

Prezentăm în continuare descrierea monedelor:

52. Av. Capul lui Zeus, spre dreapta, foarte mult stilizat, redat printr-o combinaţie de linii şi globule. Nasul şi fruntea sînt redate prin două linii în relief, părul din şase linii oblice paralele şi o rozetă din şapte globule, una centrală, faţa din două ovale, unul mult alungit şi două linii unite în unghi ascuţit ; ochiul şi buzele sînt înfăţişate prin cîte o globulă.

Rv. Cal la trap spre dreapta, foarte mult barbarizat ; deasupra M, iar sub cal o pasăre şi un triunghi.

53. Av. Idem cu precedenta, dar cu liniile părului şi ansamblu cu poziţii diferite.

Rv. Idem dar cu calul cu altă înfăţişare. Litera M mai mare, pasărea sub triunghi, iar sub botul calului un alt triunghi.

54. Av. Idem cu nr. 52, dar liniile părului mai distanţate şi globulele rozetei altfel dispuse. Cele două liniuţe ce leagă fruntea de ovalul lung al feţei lipsesc.

Rv. Calul are formă diferită, iar sub el litera M.

55. Av. Idem cu nr. 54.

Rv. Calul uşor diferit ; M şi N ceva mai mari.

56. Av. Idem cu nr. 55.

Rv. Idem cu precedenta, dar capul calului mai lung şi litera M lipsă.

57. Av. Idem cu nr. 52, dar rozeta, ochiul şi buzele din globule mai mici.

Rv. Idem cu nr. 52, capul calului uşor diferit, deasupra cu trei globule aşezate în triunghi, iar dedesubt un triunghi.

12. Mulţumim şi pe această cale d-lui C. Preda, de la Institutul de arh. Buc., pentru ajutorul dat în identificarea monedelor dacice de la Răcoasa.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

58. Av. Idem cu nr. 57, dar ovalele feţii uşor diferite.

Rv. Forma calului difeirtă, capul în formă de oval. Cele trei globule de deasupra mai apropiate între ele, iar triunghiul dedesubt cu vîrful în jos.

59. Av. Idem cu precedenta, liniile părului diferite ca poziţie.

Rv. Idem cu precedenta, capul calului mai prelung şi picioarele mai subţiri. Deasupra nu se mai vede nimic, iar dedesubt triunghiul abia vizibil.

60. Av. Idem cu nr. 52, dar liniile părului uşor distanţat şi în stînga rozetei două linii unite în unghi ascuţit.

Rv. Idem cu nr. 59, calul diferit redat şi dedesubt un M bară întors.

61. Av. Idem cu nr. 56, dar rozeta, ochiul şi buzele din globule mai mari.

Rv. Idem cu nr. 56, dar dedesubt litera N.

Greutatea celor 10 monede dacice variază între 5,510 g şi 6,630 g ; iar diametrul între 23—27 mm, iar titlul argintului este de 850‰.

Monedele de la Răcoasa sînt de tip Inoteşti-Buzău, caracteristice Moldovei, fără tăietură.

Ciorani (com. Pufeşti, jud. Vrancea).

În anul 1963 învăţătorul Trandafir Gh. a donat Muzeului din Bacău 4 monede romane descoperite în punctul „Fîntîna de cîmp".

62. *Mn. Aquillius.*

Denar. AR. D : 19 mm. Greut. 3,30 g. Sudul Italiei (Rhegium) 557, an : 109.

63. *Antoninus Pius : M. Aurelius Caesar*

Denar : AR. 20 mm. Greut. 3,00 g. BMC, 918. An : 157-158.

64. *M. Aurelius : Commodus.*

Denar. AR. D : 20 mm. Greut. 3,00 g. BMC, Roma, 644. An: 175-176.

65. *Constantin cel Mare.*

Denar. AR. D : 17 mm. Greut. 1,5 g. Moneda este f. tocită.

Poiana, (com. Nicoreşti, jud. Galaţi)

De la cetăţuia dacică provine o monedă grecească predată muzeului nostru de către învăţătorul Trandafir Gh., din Ciorani, com. Pufeşti.

66. Moneda este din bronz. Av. Capul lui Apollo cu cunună de lauri spre dreapta. Pe tîmplă şi ureche contramarcă — o stea cu şase raze. Rv. Tripied şi spic de grîu. Împrejur KALLATIANON şi APOL. D : 25 mm. Greut. 12,30 g.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pl. I. Monede descoperite în jud. Bacău : 1 — Sascut ; 2 — Galbeni-Filipeşti ; 3—4 Dămieneşti ; 5—7 Găiceana ; 8—9 Bărboasa ; 11 — Aldeşti-Onişcani ; 12—16 Bereşti-Bistriţa ; 17 — Roşiori ; 18—19 Tăvădăreşti

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

20 21 22

23 24 25

26 27 28

29 30 31

32 33 34

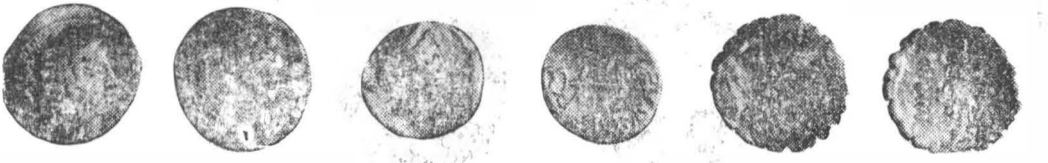

35 36 37

Pl. II. Monede descoperite în jud. Bacău : 20—33 Tăvădărești ; 24—30 Conțești-Sascut ; 31—32 Pîncești ; 33—34 Măgirești ; 35—37 Răcătău-Cetățuie

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

38 44 45

46 47 48

49 50 51

62 63 64

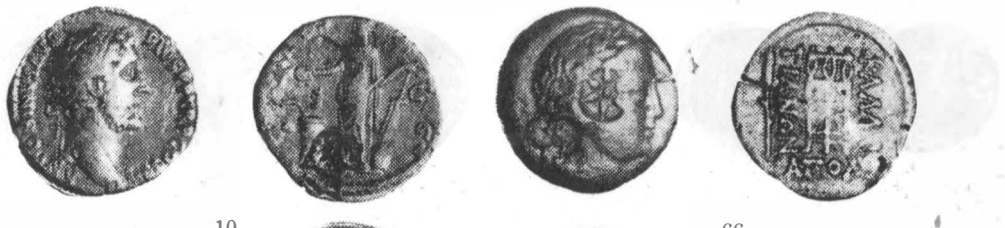

10 66

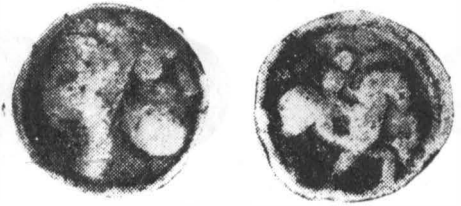

39

Pl. III. Monede descoperite în jud. Bacău, Vaslui şi Neamţ: 38 — Răcătău-Cetăţuie; 44 — Cleja; 45 — Rădeni-Vaslui, 46 — Moldoveni-Neamţ; 47—51 Rediu-Neamţ; 62—64 Ciorani; 10 Măgura; 66 Poiana-Nicoreşti; 39 Rogoaza-Corbasca

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

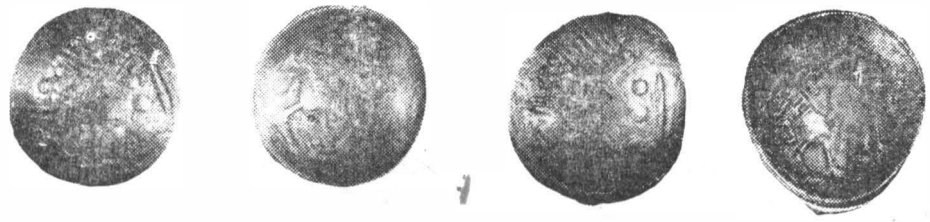

52 53

54 55

56 57

58 59

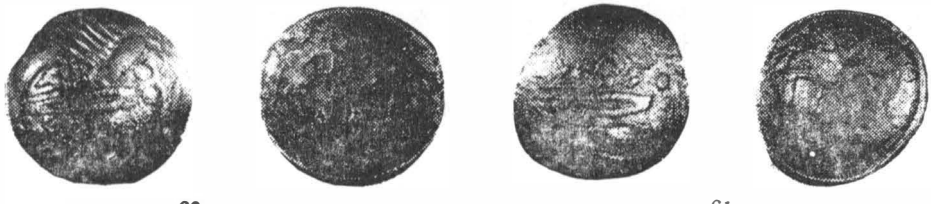

60 61

Pl. IV. Monede dacice descoperite la Răcoasa-Vrancea 52—61

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pl. V. Monede bizantine descoperite în municipiul Bacău 40—43

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CERCETĂRI ARHEOLOGICE DE TEREN ÎN JUDEȚUL BOTOȘANI

V. CHIRICA

Platforma Moldovenească [1] cu floră și faună bogată și variată a oferit omului condiții prielnice de viață încă din perioada cuaternară, fapt constatat prin numeroasele descoperiri arheologice cu resturi de locuire încă din paleolitic. Regiunea dintre Siret și Prut a fost intens cercetată, iar rezultatele obținute au fost adunate într-un volum monografic [2]

În cadrul șantierului arheologic Ripiceni—Izvor au fost efectuate noi cercetări de suprafață, care au dus la identificarea altor puncte arheologice necunoscute încă. Aceste investigații, începute de dr. Al. Păunescu în cadrul campaniei din anul 1969, au fost verificate și continuate împreună în anul 1970, cînd ne-au fost oferite materialele adunate [3], dintre care unele se află în colecțiile Institutului de istorie și arheologie din Iași, iar altele în colecțiile Muzeului de Istorie din Botoșani.

În cele ce urmează vom prezenta noile puncte arheologice depistate și materialele descoperite pe cuprinsul lor.

1. Bold „Dealul Sterleuca" (com. Manoleasa) [4]

Pe stînga pîrîului Sterleuca (sau Streleuca), pe dealul cu același nume, în imediata apropiere a stațiunii Ripiceni—Izvor, spre nord, a fost identificată o întinsă așezare cu resturi arheologice datînd din epoci diferite: paleolitic, perioada prefeudală (sec. IV e.n. și sec. VIII—IX) și feudalism.

Un gratoar (fig. 2/2), două lame (fig. 1/4, 10) și o așchie care a putut fi întrebuințată și ca străpungător (fig. 2/4), aparținînd paleoliticului superior.

1 *Monografia geografică a R.P.R.*, E. A. Buc. 1960, p. 109.

2 N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *Așezări din Moldova de la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea*, E. A. Buc. 1970.

3 Aducem calde mulțumiri cercetătorului principal dr. Al. Păunescu pentru bunăvoința de a ne fi oferit spre publicare materialele de față.

4 Pe teritoriile satelor Bold, Ripiceni și Bobulești de Sus sînt cunoscute numeroase alte puncte arheologice semnalate de prof. N. Zaharia. Cf. N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 270—271, 278—279 și respectiv 228—229.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

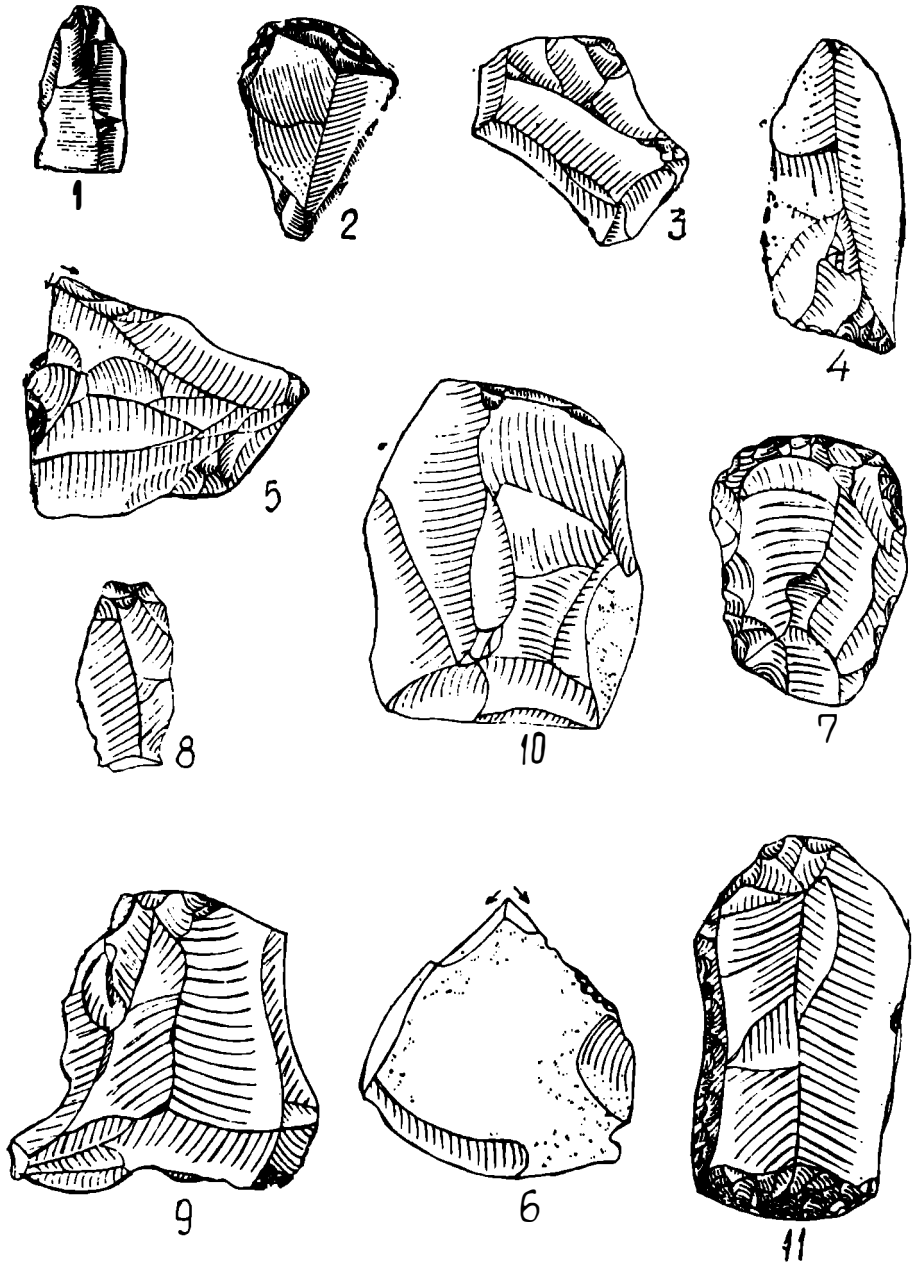

Fig. 1. Unelte din silex : 1—2, 5, 7 Ripiceni-Platoul de la sud de iaz ; 3, Ripiceni-Valea Hîrtopului ; 4, 10, Bold-Sterleuca ; 6, Bobuleştii de Sus ; Valea Botcilor ; 8—9, Caraiman ; 11, Ripiceni-Telescu

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

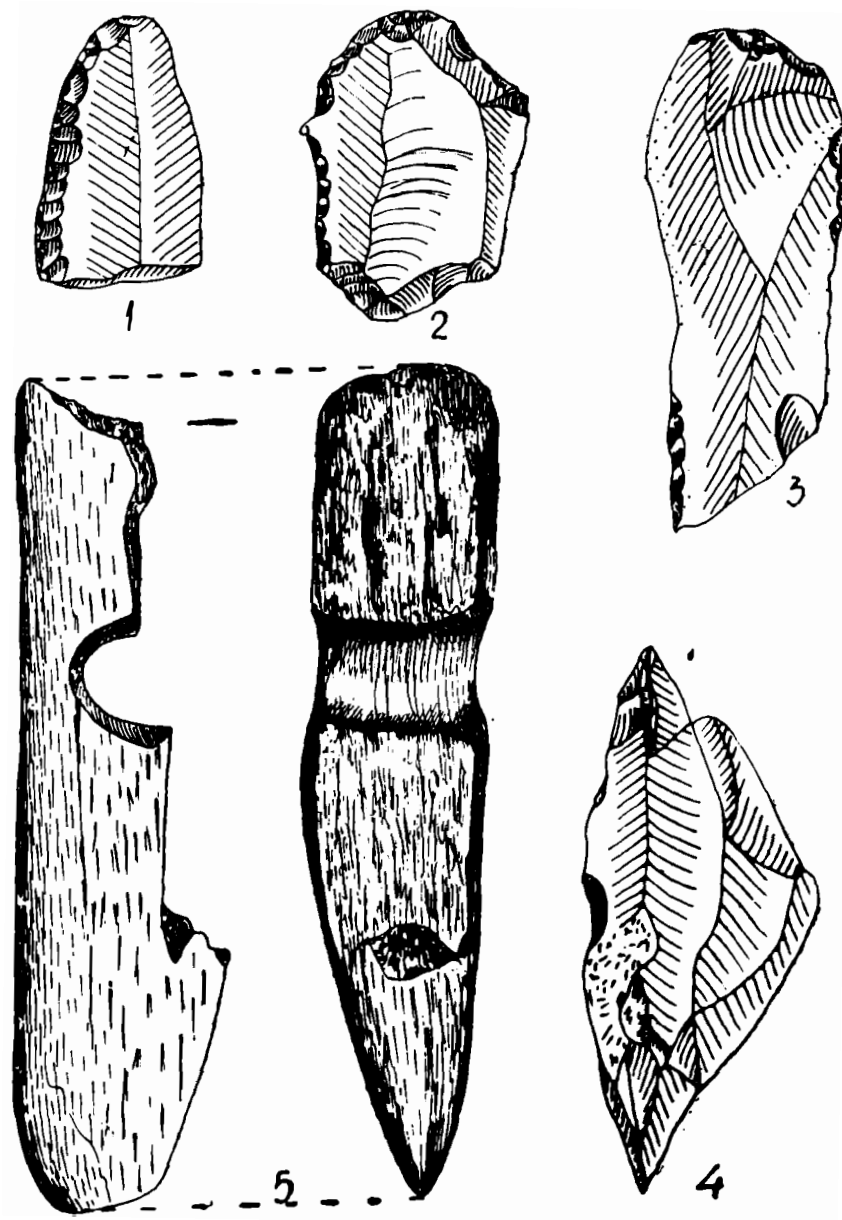

Fig. 2. Unelte de silex şi os 1, 5, Ripiceni-Gura Hîrtopului ; 2, 4, Bold-Sterleuca ; 3, Ripiceni-In Ponoară

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Ceramica, în mare parte de la începutul epocii migrațiilor, cuprinde fragmente de vase lucrate la roată, din pastă fină, cenușie (fig. 7/4, 7—8 ; 8/4, 9—10) și din specia zgrunțuroasă (fig. 8/1—3, 5—8, 11). Alte fragmente datează din secolele VIII—IX (fig. 9/1—5), din secolul al XIV-lea (fig. 9/6), al XV-lea (fig. 10/2) al XVI-lea (fig. 10/1) și din secolul al XVII-lea (fig. 10/3—5).
Col. Institut Iași [5].

2. Ripiceni „La Telescu" (com. Ripiceni).

La circa 200 m est de fosta fabrică de zahăr, pe terasa inferioară a Prutului, au fost semnalate resturi de locuire neolitică (faza Cucuteni AB), epoca bronzului (cultura Noua), sec. II—III e.n. și secolul al XVIII-lea. În cuprinsul așezării neolitice au fost găsite fragmente ceramice pictate și resturi de locuințe distruse de lucrările agricole, precum și un gratoar (fig. 1/11), lame, așchii și un percutor din silex, un topor din piatră șlefuită și fragmente de rîșniță. Din vremea culturii Noua datează fragmente ceramice din pastă poroasă, prost frămîntată și inegal arsă, de culoare cărămizie sau cenușiu deschis la exterior și cenușiu închis la interior, decorate uneori cu brîu în relief simplu sau alveolat și cu un șir de găuri incomplete executate din exterior spre interior. Tot acestei culturi îi aparține un fragment de strecurătoare și o toartă de vas, trasă de sub buză, ușor canelată la partea superioară, din pastă aspră, de culoare cărămizie la exterior și negricioasă la interiorul vasului (fig. 7/5). Locuirea din sec. II-III e.n. este reprezentată doar printr-un fragment de buză de amforă din pastă bine frămîntată și bine arsă, de culoare cărămizie, cu o ușoară fețuială la interior și exterior. Secolul al XVIII-lea este documentat printr-un fragment de vas de culoare cenușie, decorat cu striuri orizontale.
Col. Institut. Iași și Muzeu Botoșani.

3. Ripiceni „La Holm" (com. Ripiceni).

La circa 600 m sud-est de fosta fabrică de zahăr, pe locul numit „La Holm", s-au identificat două *cenușare-zolniki* de tip Noua cu diametrul de circa 40 m, la distanțe de 60—80 m între ele. De pe cuprinsul lor s-au cules fragmente ceramice și oase de bovine și ovine.
Col. Muzeu Botoșani.

4. Ripiceni „La Iaz la '29" (com. Ripiceni).

La circa 3 km vest de sat, în punctul numit „La Iaz la '29" sau „Lotul '29", pe coasta de la nord-est de malul iazului, a fost depistată o așezare de la sfîrșitul epocii bronzului (cultura Noua) și resturi sporadice de locuire din Latène II și din secolul al XVIII-lea. Așezarea de la sfîrșitul epocii bronzului cuprinde patru *cenușare-zolniki* de dimensiuni diferite, aflate la mică distanță unul de altul. De pe cuprinsul lor s-au cules fragmente ceramice din pastă cu pietricele sau cioburi pisate, avînd suprafața exterioară de culoare brună sau brun-roșcată, cu slabe urme de luciu, decorate cu brîu în relief simplu (fig. 6/1)

5 Colecțiile Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol" din Iași.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

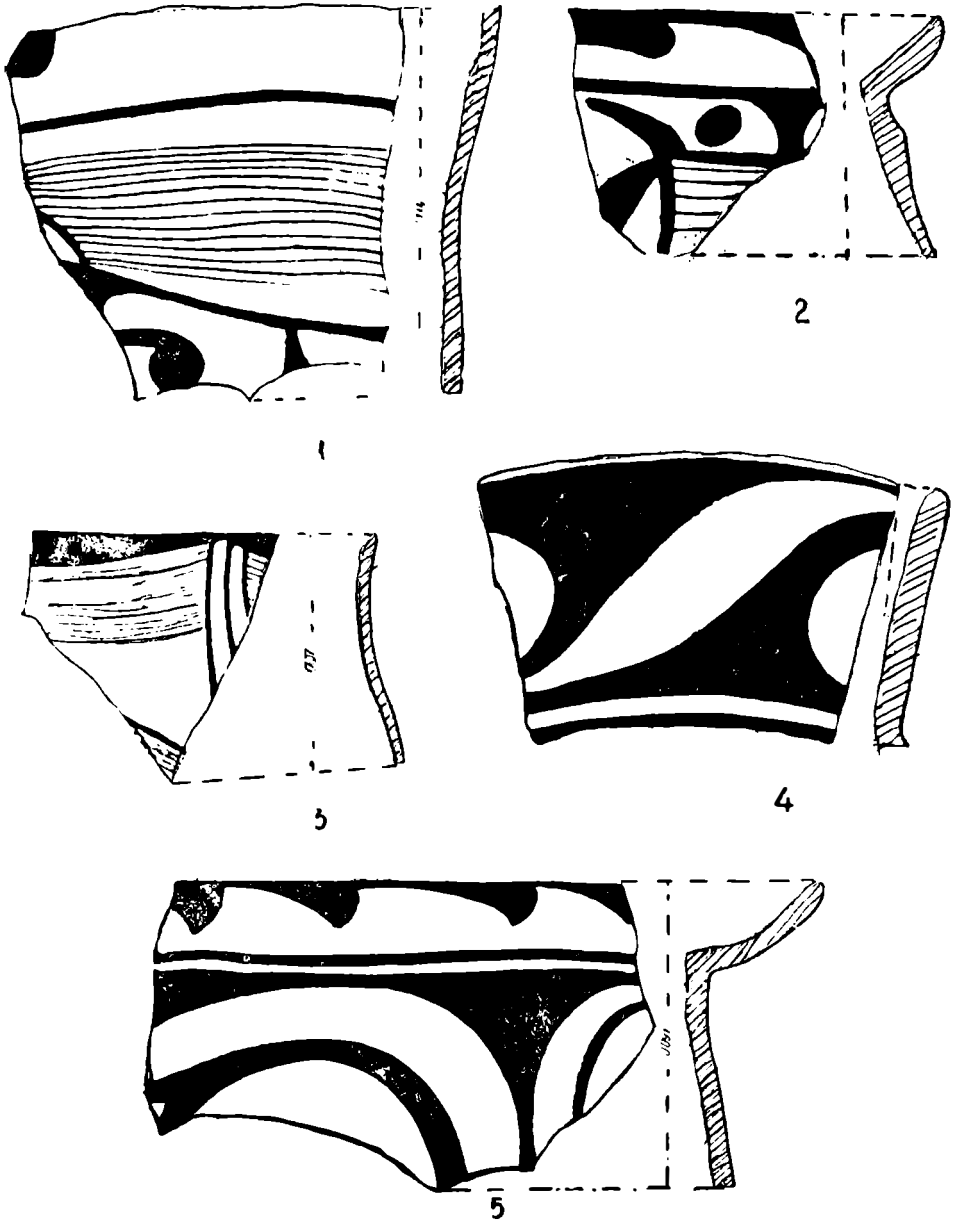

Fig. 3. Ceramică neolitică de la Ripiceni-Gura Hîrtopului

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sau alveolat (fig. 7/3) şi cu găuri complete sau incomplete (pe acelaşi vas), mai mult sau mai puţin rotunde (fig. 7/3), precum şi un omoplat crestat (fig. 7/2). Aşezarea Latène II este reprezentată numai printr-un fragment de vas

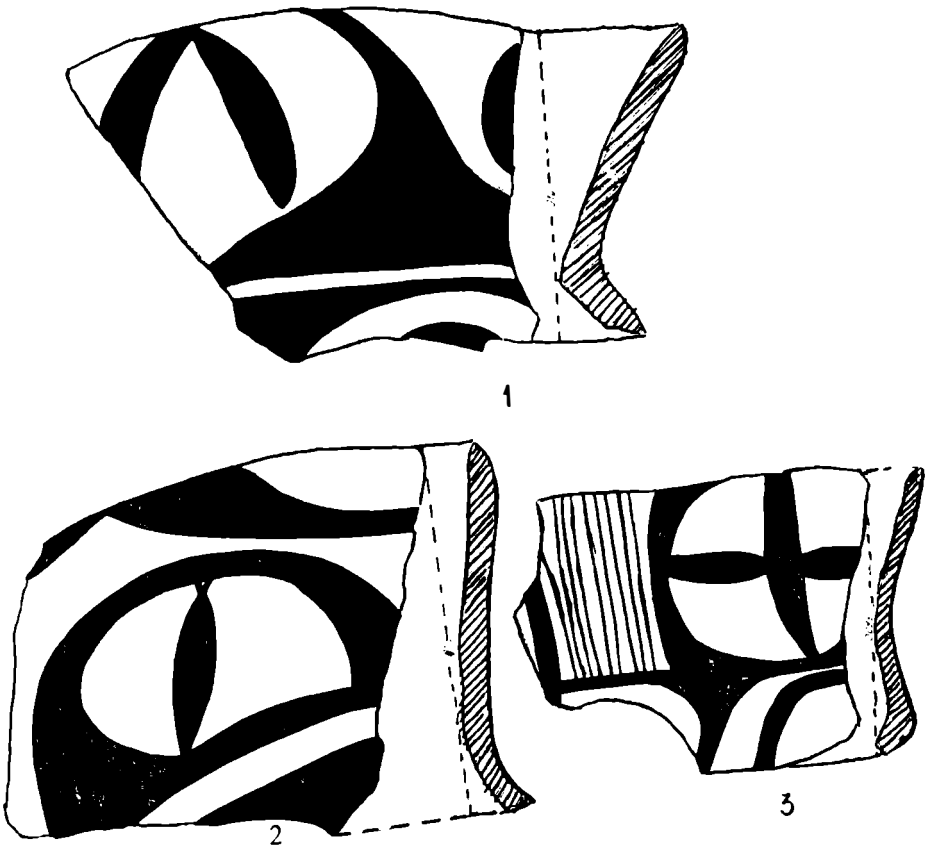

Fig. 4. Ceramică neolitică de la Ripiceni-Gura Hîrtopului

din pastă cu şamotă, decorat cu striuri verticale. Din secolul al XVIII-lea provine un fragment de vas de culoare cenuşie, decorat cu striuri orizontale paralele (fig. 10/6).
Col. Institut. Iaşi.

5. Ripiceni „Platoul de la sud de iaz" (com. Ripiceni).

Pe platoul de la sud de iazul de pe „Lotul '29", la circa 500 m distanţă de iaz, s-au găsit piese de silex cu patină albicioasă, dintre care menţionăm două gratoare (fig. 1/2, 7), un burin (fig. 1/5) şi un fragment de lamă neretuşată (fig. 1/1), aparţinînd paleoliticului superior (Gravetianului).
Col. Institut. Iaşi.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

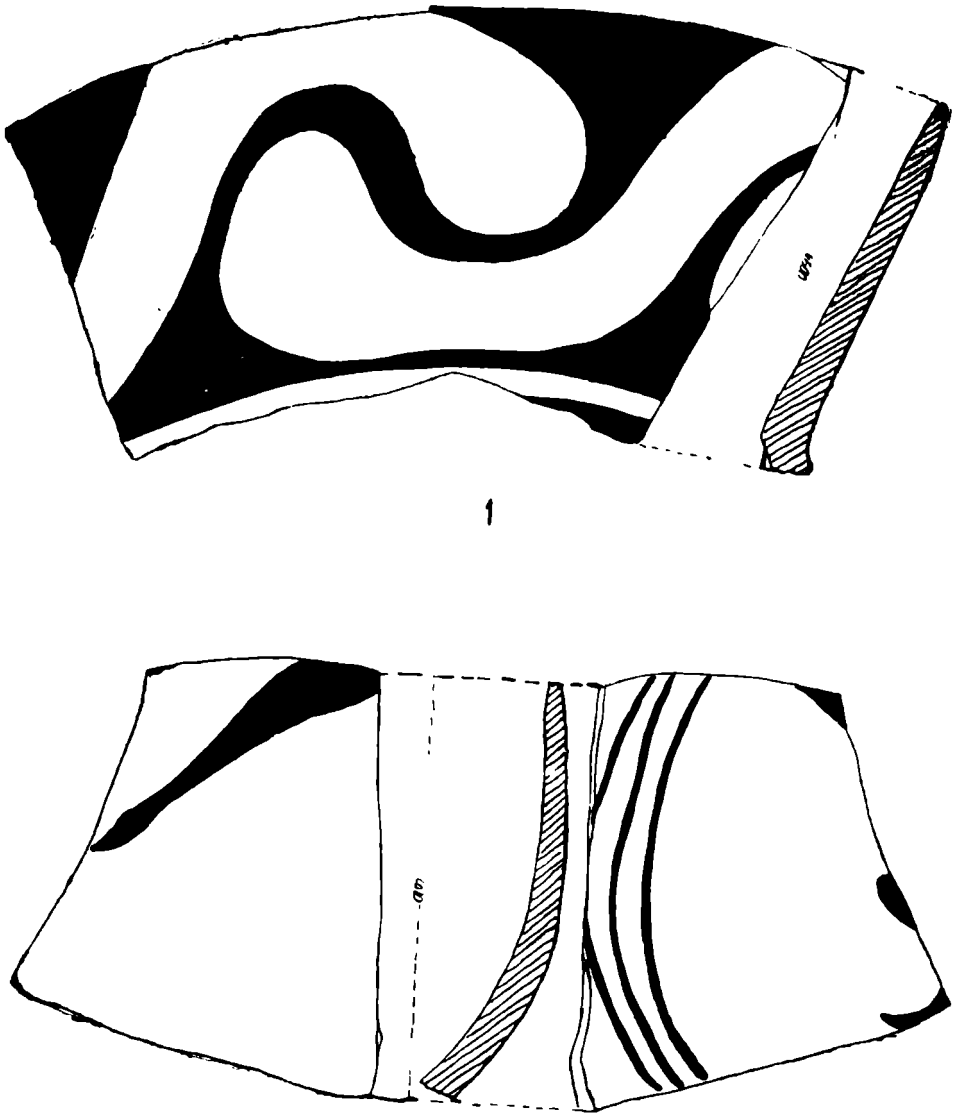

Fig. 5. Ceramică neolitică de la Ripiceni-Gura Hîrtopului

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

6. Ripiceni „Valea Hîrtopului" (com. Ripiceni).

Pe locul numit „Valea Hîrtopului", la circa 600 m vest de șoseaua Movila Ruptă—Ripiceni, pe imașul de pe această vale s-a găsit o așchie de silex alburiu-albăstruie de aspect paleolitic (fig. 1/3).
Col. Institut. Iași.

7. Ripiceni „La Gura Hîrtopului" (com. Ripiceni).

La circa 600—800 m nord-est de satul Cinghinea, în punctul „La Gura Hîrtopului", pe botul terasei inferioare dintre Prut și pîrîul Hîrtop, a fost identificată o bogată așezare neolitică. La circa 7—10 m nord de marginea terasei, pe locul numit „În Ponoară" au fost găsite resturi de locuire de la sfîrșitul epocii bronzului (cultura Noua). Întrucît distanța dintre „La Gura Hîrtopului" și „În Ponoară" este foarte mică, materialele descoperite sînt prezentate împreună.

Prin surparea unei porțiuni din malul terasei au fost culese numeroase fragmente ceramice pictate din etapa Cucuteni B1, grupa de tip Petreni, între care amintim : fragmente din amforă cu gura lărgită (fig. 4/1), cratere cu carenă și partea superioară concavă (fig. 4/3), amfore bitronconice (fig. 3/1), pahare (fig. 3/3), și străchini (fig. 5/2). Pasta este bine frămîntată și bine arsă. În interiorul vaselor porțiunea nepictată era netezită mai neglijent, iar urmele spatulei sînt uneori vizibile. Fețuiala vaselor constituie fondul pentru pictură, din această cauză au fost fețuite numai suprafețele ce trebuiau pictate. Culoarea fețuielii este crem, mai mult sau mai puțin roșcat. Decorul este pozitiv și uneori aplicat direct pe suprafața mai bine sau mai prost netezită a vasului. În ceea ce privește culorile, acestea sînt uneori mai vii, mai intense (fig. 3, 4-5) sau mai șterse, mai slabe (fig. 4/1-3), situație care se poate datora și compușilor organici din solul în care au zăcut vasele. Vasele sînt pictate cu negru (șocolatiu) pe fond crem sau roșcat, cu excepția unui singur pahar decorat cu negru (șocolatiu) și benzi liniare roșii (fig. 3/3). Decorul este deosebit în funcție de tectonica vasului : gură, gît, umăr și corp. La interior decorul cuprinde în general partea superioară (gîtul și gura), cu excepția unei străchini (fig. 5/2) unde decorul cu elipse coboară pînă pe fundul vasului. În ceea ce privește ornamentația, se constată o îmbinare a motivelor de tip Tripolie [6] și Șipenit [7]. Astfel, sînt folosite benzi liniare negre, elipse, spirale agățate pe gura amforei (fig. 4/2 ; 5/1) de tip Tripolian precum și metope cu perle ovale separate, avînd în centru motivul cruciform foliaceu (fig. 4/) de tip Șipenit.

De asemenea, au mai fost găsite fragmente de tip Cucuteni C, cu scoică pisată în compoziția pastei, precum și un fragment de corn cu urme de prelucrare, o săpăligă din corn cu gaură de înmănușare (fig. 2/5) și o lamă neolitică de silex cu retușe pe latura stîngă (fig. 2/1).

6 T. Passek, *La céramique tripolienne*, Moscova-Leningrad, 1935, p. 47, pl. 2/2. Cf. A. Nițu, *Ceramica Cucuteni B de la Miorcani (Botoșani)* în *Memoria Antiquitatis*, I, 1969, p. 289, fig. 6/3.

7 O. Kandyba, *Schipenitz Kunst und Geräte eines neolithischen Dorfes (Bücher zur Ur-und Frühgeschichte, 5)*, Viena 1937, p. 73, fig. 78 ; p. 75, fig. 79, 81-83. Cf. A. Nițu, *op. cit.*, p. 292, fig. 8/3—4.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

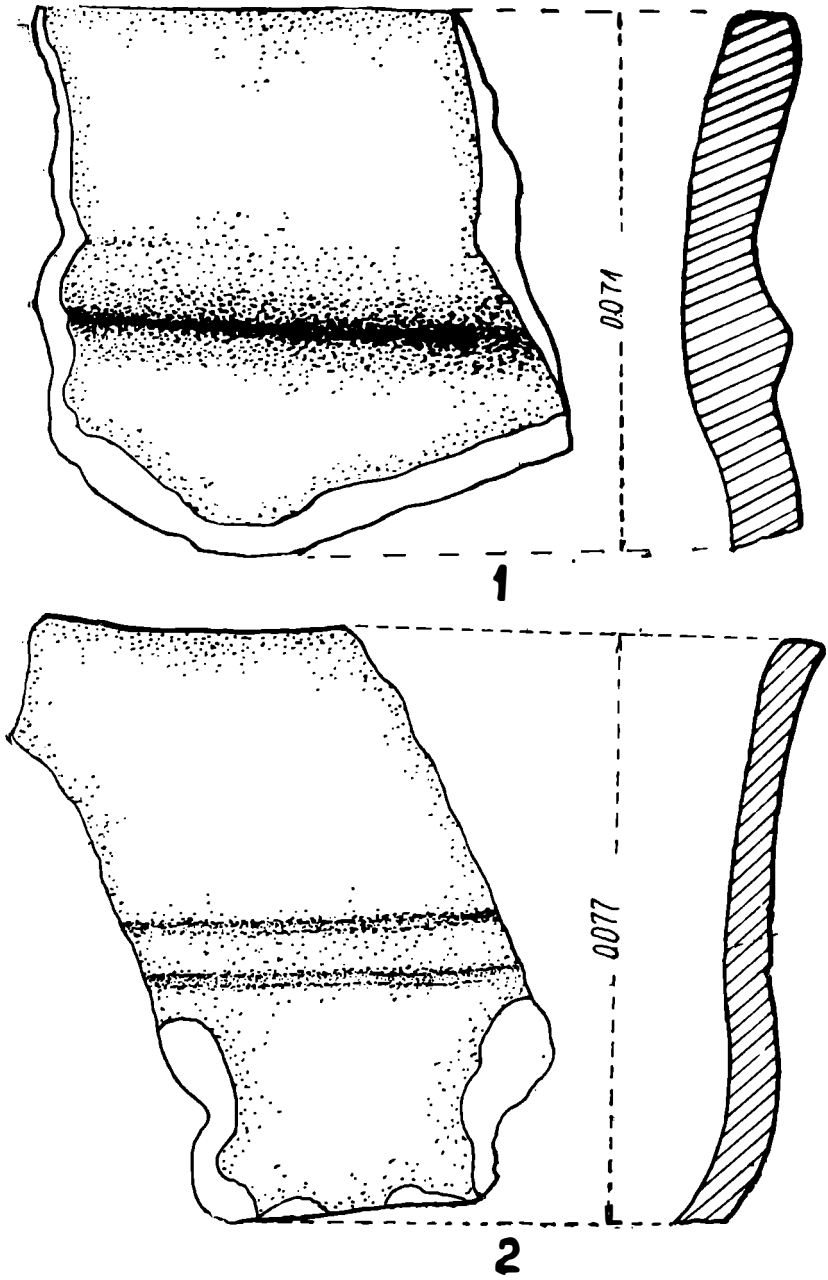

Fig. 6. Ceramică din epoca bronzului (cultura Noua) de la Ripiceni : 1, La Iaz la '29 ; 2, In Ponoară

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

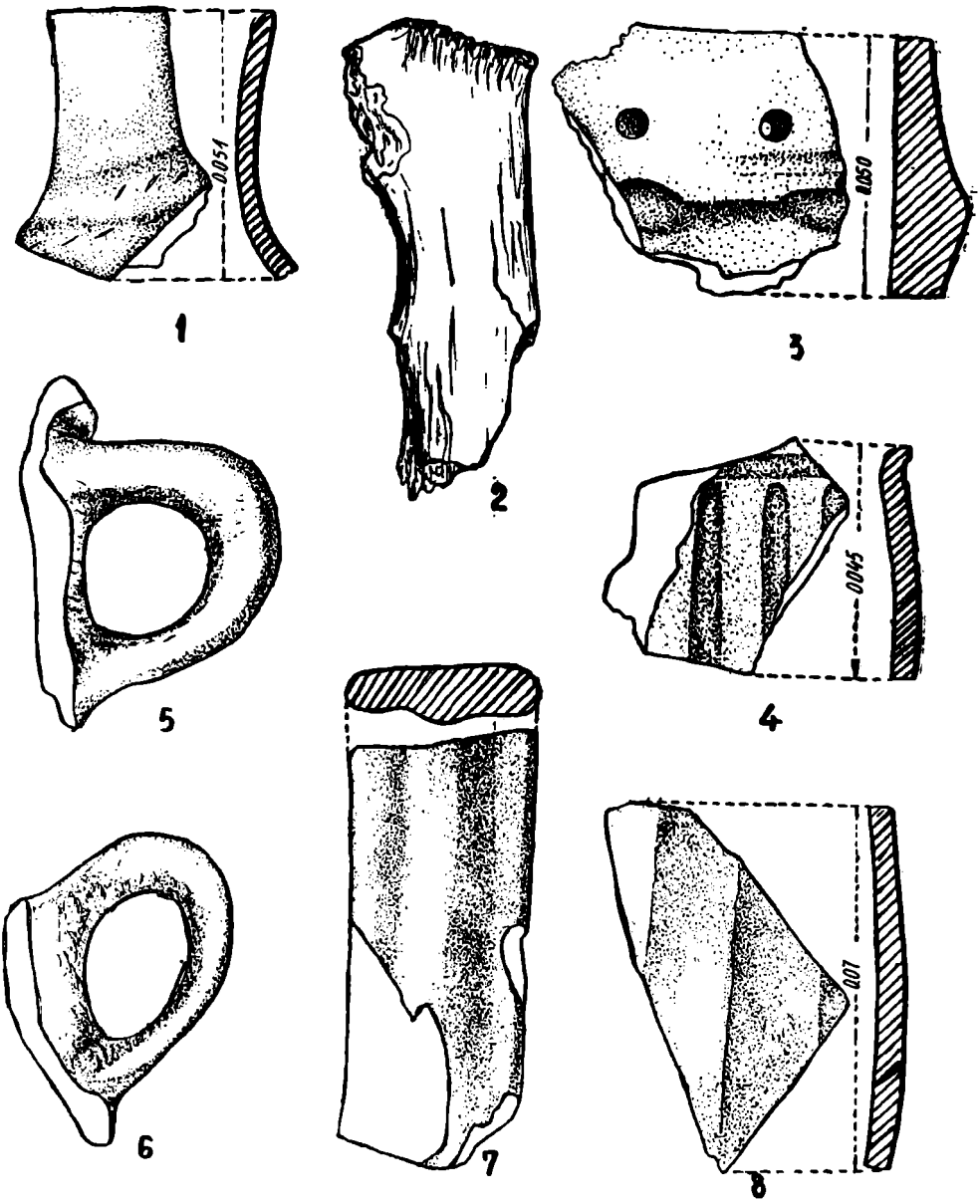

Fig. 7. Fragmente ceramice și omoplat crestat de la Ripiceni : 1, 6, In Ponoară ; 2—3, la Iaz la '29 ; 4, 7—8, Bold-Sterleuca ; 5, Ripiceni-Telescu

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

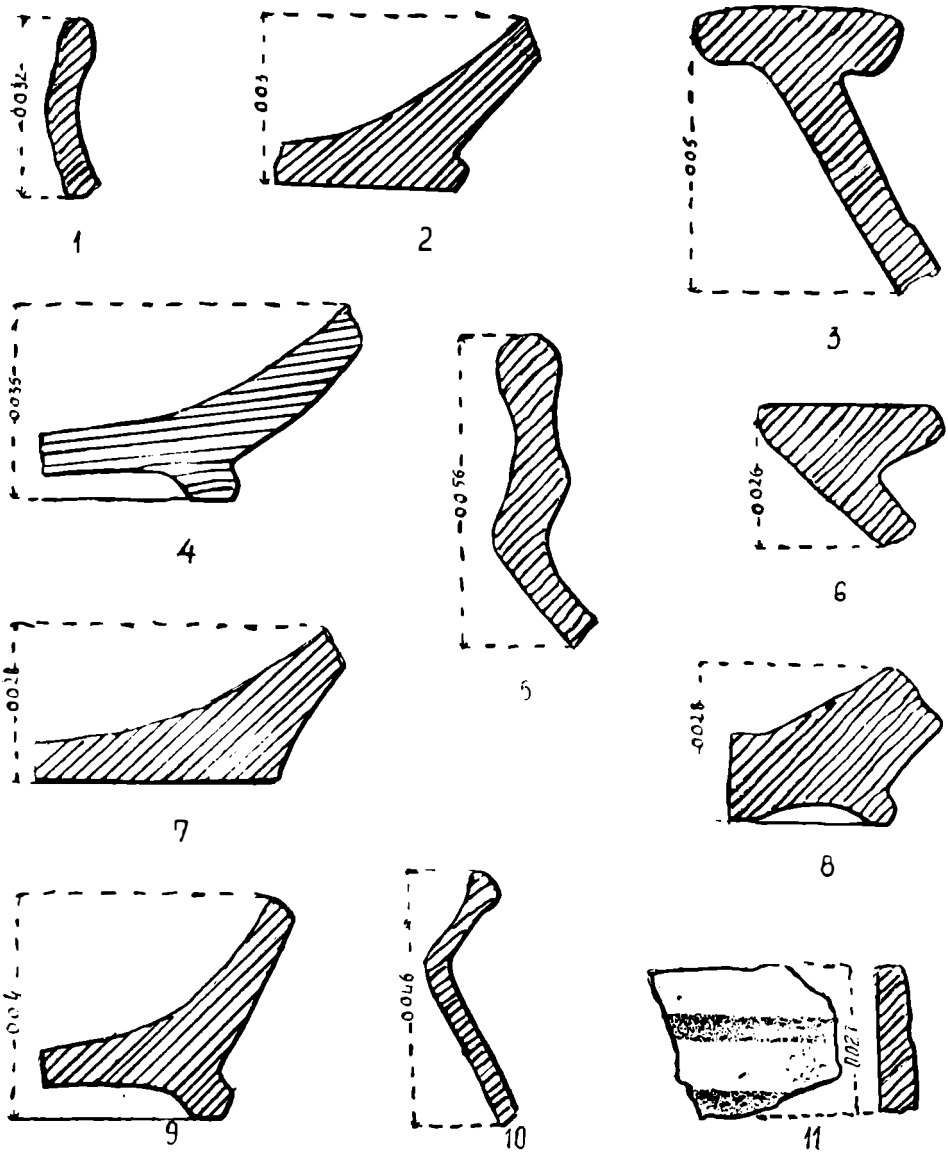

Fig. 8. Ceramică de la începutul epocii migrațiilor de la Bold-Sterleuca

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Din așezarea de la sfîrșitul epocii bronzului au fost depistate nouă *cenușare-zolniki* avînd diametrul de circa 20—30 m și fiind situate la mică distanță între ele. De pe cuprinsul lor au fost culese fragmente ceramice din pastă cu scoică pisată ori cu pietricele, de culoare cenușie sau crem, cu urme de lustru la interior și exterior. Unele fragmente sînt decorate cu brîu în relief simplu, cu găuri complete sau incomplete, cu două linii orizontale incizate (fig. 6/2) sau cu șiruri de împunsături pe gît și umăr (fig. 7/1). Printre cioburile descoperite se remarcă un fragment de ceașcă cu toarta supraînălțată (fig. 7/6). În afară de ceramică s-au mai descoperit omoplați crestați și unelte de silex (fig. 2/3).
Col. Institut. Iași și Muzeu Botoșani.

8. Caraiman (com. Mihălășeni).

Pe tarlaua C.A.P., la circa 700—800 m de marginea de est a satului, au fost descoperite : un fragment de lamă neretușată (fig. 1/8), o așchie laemlară (fig. 1/9), precum și un fragment de vas de la începutul epocii migrațiilor, din pastă de bună calitate, bine frămîntată, de culoare cenușie.
Col. Institut. Iași.

9. Bobulești de Sus „La Pietroi" (com. Ștefănești).

Pe locul „La Pietroi", semnalat și de către prof. N. Zaharia [8], a fost găsită o pipă de lut ars (fig. 10/7), de culoare galben-roșcată, ștampilată, cu decor geometric în registrul superior și vegetal foliaceu în registrul inferior, datînd din feudalismul dezvoltat.
Col. Institut. Iași.

10. Bobulești de Sus „Valea Botcilor" (com. Ștefănești).

În punctul „Valea Botcilor", semnalat de asemenea de către prof. N. Zaharia, care a identificat aici o așezare neolitică [9], a mai fost descoperit un burin aparținînd paleoliticului superior (Gravetianului). (fig. 1/6).
Col. Institut. Iași.

În cursul cercetărilor de suprafață efectuate pe teritoriul celor patru localități, au fost identificate opt puncte noi arheologice, iar în alte două puncte au fost descoperite materiale din alte epoci decît cele semnalate anterior.

Paleoliticul este reprezentat prin piesele descoperite la Bold „Sterleuca", Ripiceni : „Platoul de la sud de iaz" și „Valea Hîrtopului", tarlaua de la est de satul Caraiman și Bobulești de Sus „Valea Botcilor".

Din epoca neolitică au fost descoperite două noi așezări cucuteniene, dintre care una aparține etapei AB (Ripiceni „Telescu"), iar alta datează din faza B1 (Ripiceni „La Gura Hîrtopului").

La sfîrșitul epocii bronzului, în vremea culturii Noua, regiunea a fost mai intens locuită. În acest sens amintim cele trei puncte descoperite pe teritoriul satului Ripiceni : „La Holm", „La Iaz la '29" și „În Ponoară", unde

8 Punct numit și „Dealul Botcilor", Cf. N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 228—229.
9 *Ibidem.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

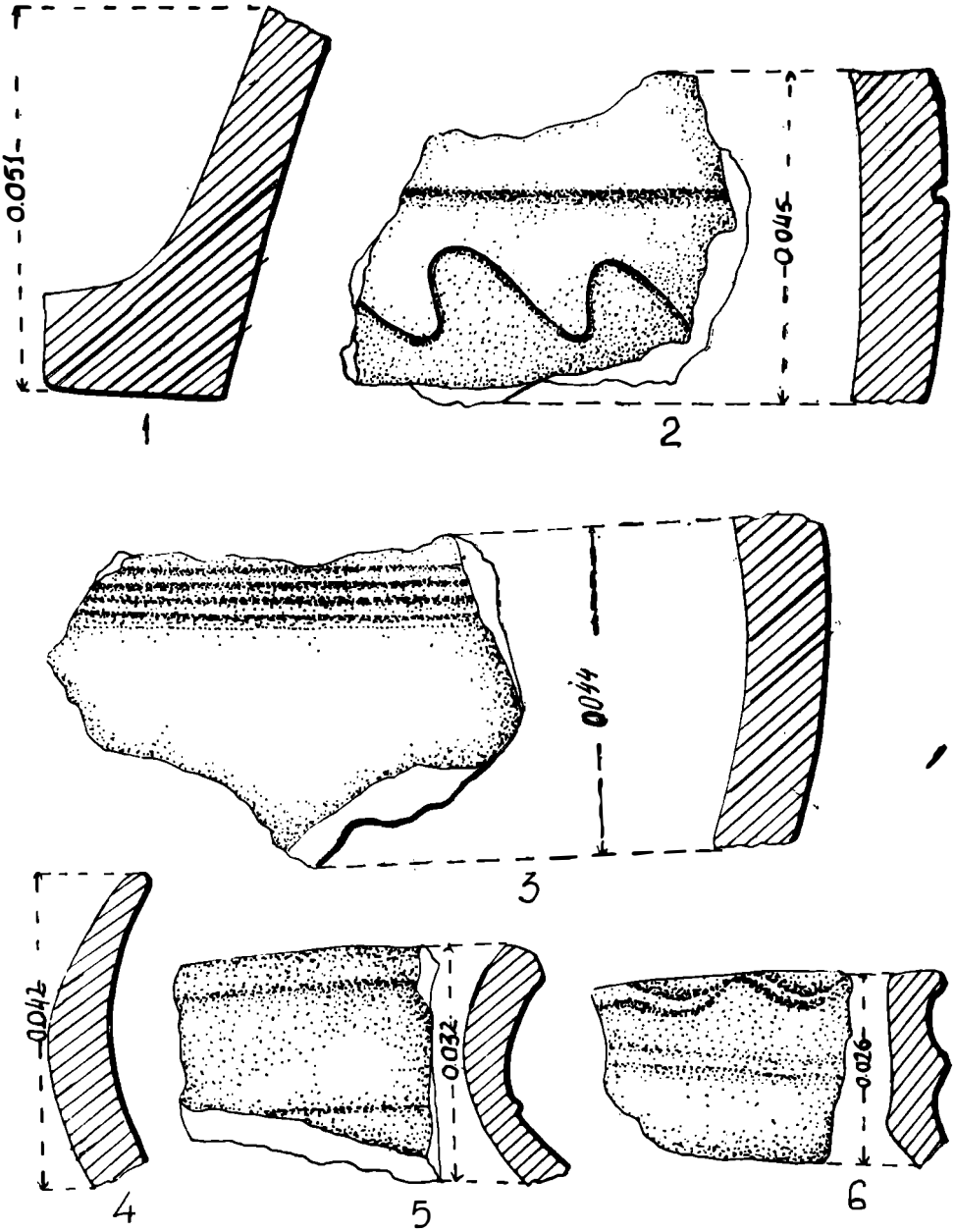

Fig. 9. Ceramică prefeudală şi feudală de la Bold-Sterleuca

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

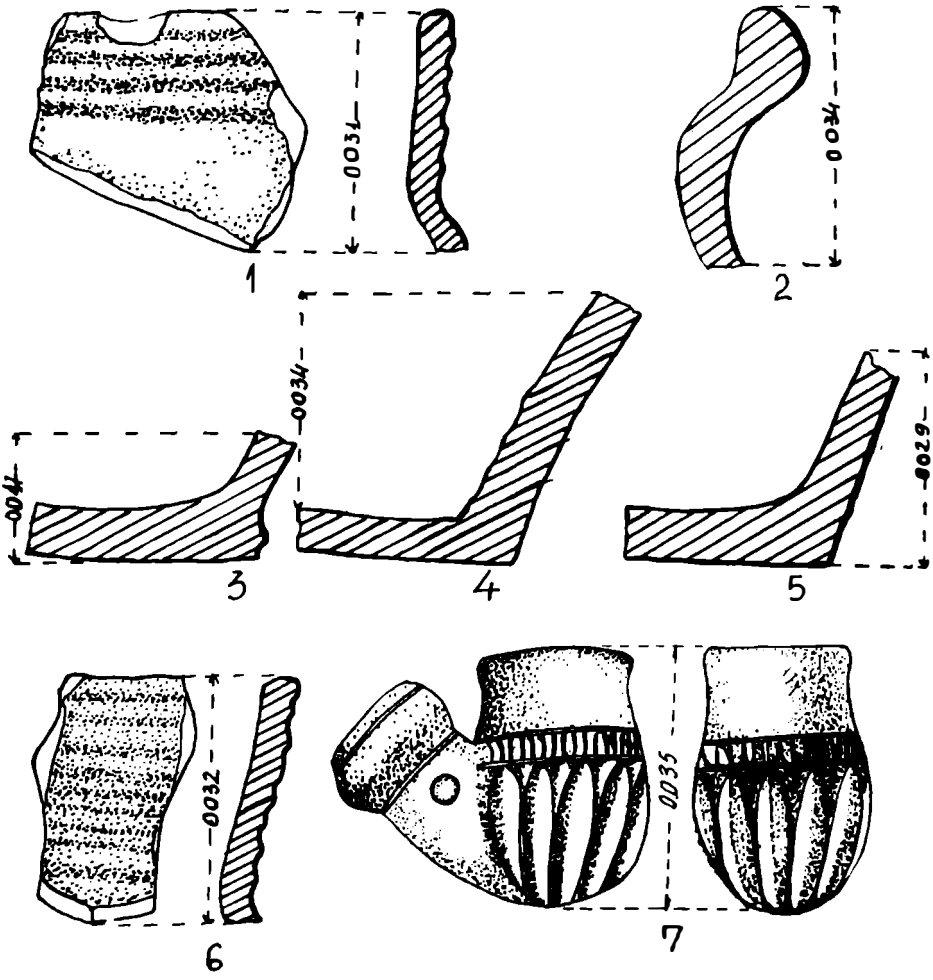

Fig. 10. Ceramică feudală ; 1—5, Bold-Sterleuca ; 6, Ripiceni-La Iaz la '29 ; 7, pipă de lut Bobulești de Sus — La Pietroi

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

au fost semnalate așezări cu locuințe de tip *cenușar-zolniki*, precum și punctul Ripiceni „Telescu", unde au fost descoperite fragmente ceramice de tip Noua.

Epoca a doua a fierului este documentată doar printr-un fragment de vas găsit la Ripiceni „Lotul '29". La fel de slab este reprezentată și perioada corespunzătoare provinciei romane Dacia, doar printr-un fragment de amforă la Ripiceni „Telescu". Așezarea din punctul Bold „Sterleuca" cu resturi de locuire de la începutul epocii migrațiilor, ne sugerează o populare mult mai intensă, începînd din veacul al IV-lea e.n.

Slabele urme de locuire din feudalismul dezvoltat, identificate la Ripiceni „Lotul '29", „Telescu" și „Bobulești de Sus" „La Pietroi" prezintă importanță doar pentru localizarea vechilor așezări dispărute, menționate în documentele vremii.

RECHERCHES D'ARCHÉOLOGIQUES DE SURFACE DANS LE DÉPARTAMENT DE BOTOȘANI

R é s u m é

Les terrasses de Pruth ont offrit à l'homme, de tout les temps de favorables conditions de vie.

Dans le département de Botoșani, sur le territoire des villages Bold. Ripiceni, Caraiman, Bobulești de Sus, au dehors des points archéologiques, découverts auparavant, ont été identifiés des nouveaux établissements avec des traces paléolithiques (Aurignacien et Gravattien), néolithiques (civilisation de Cucuteni), fin de l'âge du bronze (civilisation de Noua), La Tène II, II-éme—III-éme siècles de notre ère, début de l'époque des migrations, préféodale et féodale.

Les fouilles archéologiques qui seront éffectués dans ces habitats apporteront, sans doute, de nouvelles preuves en ce qui concerne la vie et les occupations des hommes qui ont habité en cette région dans les diverses époques de l'histoire.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Outils en silex : 1, 2, 5, 7, Ripiceni-Plateau au sud de l'étang ; 3, Ripiceni-Valea Hîrtopului ; 4, 10, Bold-Streleuca ; 6, Bobulești de Sus-Valea Botcilor ; 8—9, Caraiman ; 11, Ripiceni-Telescu.

Fig. 2. — Outils en silex et os : 1, 5, Ripiceni-Gura Hîrtopului ; 2, 4, Bold-Streleuca ; 3, Ripiceni-In Ponoară.

Fig. 3. — Céramique néolithique de Ripiceni-Gura Hîrtopului.

Fig. 4. — Céramique néolithique de Ripiceni-Gura Hîrtopului.

Fig. 5. — Céramique néolithique de Ripiceni-Gura Hîrtopului.

Fig. 6. — Céramique de l'âge du bronze (civilisation de Noua) de Ripiceni ; 1, La Iaz la '29 ; 2, In Ponoară.

Fig. 7. — Fragments céramiques et omoplate cranté de Ripiceni : 1, 6, In Ponoară ; 2—3, La Iaz la '29 ; 4, 7—8, Bold-Streleuca ; 5, Ripiceni-Telescu.

Fig. 8. — Céramique du commencement de l'époque des migrations de Bold-Streleuca.

Fig. 9. — Céramique préféodale et féodale de Bold-Streleuca.

Fig. 10. — Céramique féodale : 1—5, Bold-Streleuca ; 6, Ripiceni-La Iaz la '29 ; 7, pipe en terre cuite : Bobulești de Sus-La Pietroi.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UNDE A FOST ÎNMORMÎNTAT BOGDAN AL II-LEA VOIEVOD ?

D. CONSTANTINESCU

În vara anului 1937 proprietarii fabricilor de spirt şi de bere din Drăguşeni —Cerbu şi Mendelovici, ambii din Tg. Neamţ — vrînd să facă o uscătorie sistematică de fructe, la Secueni, pe locul numit *„La livadă"* în timpul săpatului pentru turnarea temeliei au dat de temelia unei vechi biserici şi peste un fragment de piatră cu inscripţie. Chemat la faţa locului învăţătorul Drăguşanu, din Drăguşeni, care cunoştea limba slavă, şi-a dat seama că era o jumătate din piatra mormîntală a lui Bogdan al II-lea voievod. A anunţat imediat Comisiunea monumentelor istorice şi muzeul din Fălticeni, unde piatra a fost dusă după cîteva zile.

Distinsul cercetător al trecutului românesc, Victor Brătulescu a publicat această ştire în anul următor [1], socotind dezlegată enigma existenţei acelei jumătăţi de piatră mormîntală. La vremea aceea afirma că *„o singură întrebare rămîne de dezlegat. 'A murit la 15, cum arată piatra de mormînt, sau la 16 octombrie cum spun cronicile"* ? Pînă astăzi a rămas nelămurită nepotrivirea de dată de pe această piatră, faţă de data aflată în cronici, dar mai ales din documentul original din ziua de 17 octombrie emis de acest voievod — deci a treia zi după data consemnată pe piatra mormîntală a sa — document care se păstrează în muzeul din Suceava şi pe care l-am fotografiat acum 19 ani, fiind apoi publicat cu facsimilul respectiv [2]. Nu s-a întrebat atunci, de unde a ajuns acolo acel frament de piatră mormîntală şi nici unde ar putea fi restul ei. După mai bine de două decenii, reluînd problema, cercetează toate inscripţiile din vechea necropolă domnească de la Rădăuţi [3], fără a da de restul inscripţiei şi deci fără a putea trage concluzia aşteptată de specialişti aproape un sfert de secol. Discutînd pe larg data morţii — precis şi judicios prezentată — nu se întreba : Unde a fost înmormîntat Bogdan al II-lea voievod ?

a. La Reuseni, unde a fost ucis ?

b. La Rădăuţi, unde mai apoi a cercetat toate pietrele cu inscripţii ?

c. În altă parte ?

---

1 *Buletinul Com. Mon. Ist.*, an XXXI, fasc. 95, 1938, p. 38—44.

2 *Acad. R.P.R.*, Doc. privind istoria României, veac XIV-XV, A Moldova, nr. 298 şi p. 499 facs.

3 *Mitropolia Moldovei şi Sucevei*, nr. XXXVII, nr. 3—4, 1961, p. 166—176.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În urma cercetărilor pe care le-a făcut putea răspunde negativ și fără greșeală la primele două întrebări. Rămînea să răspundă la cea de a treia întrebare : în altă parte ?

În cel din urmă studiu readuce în discuție *„rezerva lui G. Balș"* în această problemă, formulată astfel : *„Piatra de mormînt a lui Bogdan al II-lea, care s-ar fi putut găsi aici"* — adică la Răuseni — *„nu există, nici nu se vede acum decît o lespede din veacul al XVII-lea* [4] și trage concluzia următoare : *„Poate că în acest secol* (al XVII-lea) *cu prilejul restaurației radicale a bisericii, cînd se va fi așezat lespedea de care vorbește G. Balș, piatra de mormînt pusă de Ștefan cel Mare se va fi aflat spartă din cine știe ce pricini, și în acest fel înlăturată"* [5]. Din această concluzie a lui Brătulescu ar rezulta că Bogdan al II-lea a fost înmormîntat la Reuseni, fără să aducă vreun argument în susținerea unei astfel de afirmațiuni, sau să ne spună că în împrejurări nenorocite și grabnice, nefiind făcută biserica în care avea să se odihnească Bogdan al II-lea — biserică începută tîrziu de către fiul său și terminată de nepot în toamna anului 1504 — Bogdan al II-lea a putut fi îngropat provizoriu, fie în biserica de lemn a satului Reuseni, fie în afara ei, nu însă pe locul unde a fost ucis, căci a fost ucis *„la nuntă"*.

După mai bine de jumătate de veac de la această groaznică moarte, săvîrșită la petrecere, Ștefan cel Mare a început biserica cu hramul simbolic al *„tăierii capului"* acolo *„unde a fost tăiat capul tatălui meu"*, cum spune inscripția. Este inexplicabil de ce se caută piatra mormîntală la Rădăuți, cînd se spune că *„piatra de mormînt pusă de Ștefan cel Mare* — evident la Reuseni — *fiind fără întrebuințare, această piatră va fi fost cedată pentru prestolul bisericii din Săcueni, sat în apropiere"* [6]. Vom vedea cît de aproape de Reuseni este satul dispărut Săcuenii și dacă concluziile trase se deosebesc de *„concluziile vechi, impuse de marea autoritate a celui care a formulat pentru prima oară ipoteza că Bogdan al II-lea, tatăl lui Ștefan cel Mare, este îngropat la Rădăuți, alături de înaintașii săi"* [7]. Nerespingînd concluziile vechi — ale lui Iorga — că *„trupul mortului fu dus la Rădăuți"*, de către Bogdan al III-lea, nepotul său și căutînd totuși această piatră tocmai la Rădăuți, rezultă că-ți însușești aceste concluzii. De asemenea, n-au fost combătute părerile lui Iorga, care a afirmat, că în locul bisericii de lemn s-a făcut alta de piatră, ceea ce nu-i adevărat, căci nu în locul bisericii de lemn s-a făcut alta de piatră, ci *„în acest loc"*, adică unde se află acum biserica de piatră, *„unde a fost tăiat capul meu"*, ceea ce nu-i tot una, căci biserica de lemn nu era făcută pe locul unde a fost nunta, pe locul unde a fost ucis Bogdan al II-lea și unde abia după o jumătate de veac avea să se ridice actuala biserică de către fiul și nepotul celui ucis. N-a fost combătută nici afirmația fără temei că, ridicînd o biserică de piatră în memoria și pe locul uciderii, după ce o termini, în loc să reînhumezi osemintele celui ucis, în acea biserică, găsești, totuși, nimerit să le duci tocmai la Rădăuți.

În urma bătăliei de pe Valea Albă, oasele înșirate pe cîmpie ale celor căzuți în luptă, au fost strînse la grămadă și deasupra lor *„drept aceea a binevoit Io Ștefan voievod, cu buna sa vrere și a făcut acest hram întru numele arhistrategului Mihail și pentru rugăciunea sa și a doamnei mele Maria și a*

4 *Ibidem*, p. 168.
5 *Ibidem*.
6 *Ibidem*, p. 169.
7 *Ibidem*.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

fiilor săi Alexandru şi Bogdan şi pentru pomenirea şi de sufletul tuturor binecredincioşilor creştini, care au murit aici...". De ce, dacă osemintele lui Bogdan au fost la Reuseni, lucrurile să se întîmple altfel? Adică, Bogdan al II-lea să fi fost înmormîntat în grabă la Reuseni şi după ce s-a făcut biserica, în 1504, osemintele să-i fie duse la Rădăuţi? Şi numai cu o jumătate din piatra mormîntală, pe care în zădar o mai cauţi după mai bine de patru secole şi jumătate?

Pentru a putea urmări împrejurările ajungerii la Secueni a fragmentului pietrei mormîntale a lui Bogdan al II-lea — pe deoparte — şi aflarea fragmentului care lipseşte — pe de altă parte — trebuie să lămurim mai întîi faptul afirmat că piatra de mormînt, pusă de Ştefan cel Mare, a fost la Reuseni. Noi răspundem, hotărît, că Bogdan al II-lea n-a fost înmormîntat la Reuseni. Concluziile trase pînă acum nu se referă la locul de înmormîntare, ci la locul de ucidere; de asemenea şi concluziile privitoare la data uciderii, *„în noaptea de vineri spre sîmbătă, 15 spre 16 octombrie 1451"*, lucru încă discutabil prin nepotrivirea datei de pe piatra mormîntală şi cea din documentul amintit, care se află la Suceava.

Dacă într-adevăr Bogdan al II-lea se afla la nuntă, amintim că nunţile nu se fac vineri, în zi de post, spre sîmbătă. Noi credem că Bogdan voievod a putut fi la nuntă, dar nu cum spun cronicarii (fie ei moldoveni, sau polonezi), fiecare în felul lui, cînd *„în timpul nopţii..., în zori de zi..., vineri"* la 16 octombrie 1451 [8], cînd *„vineri în revărsatul zorilor, octombrie 16"* 1455 [9]. În anul 1451, 16 octombrie a căzut sîmbăta. Cronicarii, care ne-au transmis aceste ştiri, n-au stat cu pana în mînă însemnînd momentan ce se petrece şi nici n-au făcut acele însemnări decît foarte tîrziu — unele tocmai peste 200 de ani — *„ce şi ei ce au scris, mai mult den basme şi den poveşti ce au auzit unul de altul"* [10], cum aşa de sincer o spune însuşi Ureche: *„...ci eu, pe cum am aflat, aşa am arătat"* [11]. Aşa stînd lucrurile, nu putem pretinde concordanţă între data de pe piatra cu inscripţie şi afirmaţiile cronicarilor, cu privire la zi, cînd unul spune că Bogdan voievod a fost ucis în anul 1451, iar altul în anul 1455. Nepotrivirea mare stă între documentul epigrafic, pe care-l discutăm şi documentul pe pergament de la muzeul din Suceava, ambele autentice şi emise aproape momentan; în orice caz, piatra de mormînt a fost pusă de Ştefan cel Mare. Dar nu aceasta constituie obiectivul nostru şi de aceea punem din nou întrebarea:

„Unde a fost înmormîntat Bogdan al II-lea, tatăl lui Ştefan cel Mare?"

Deoarece nu s-a răspuns la această întrebare, încercăm să răspundem noi, atît cît ne este îngăduit de împrejurări, întrucît nici noi nu avem prea multe documente, pe lîngă cele folosite, afară doar de un hotărîtor document epigrafic, cunoscut şi el, întreg şi autentic, aflat acolo unde a trebuit să fie de la început şi piatra mormîntală a acestui voievod, întreagă, căruia după ce i s-a turburat domnia prin curmarea silnică a vieţii, i s-a turburat şi mormîntul.

Vorbindu-se despre Secueni, ne sînt înşirate satele din Moldova, care poartă acest nume. Unele din aceste sate sînt existente, altele însă au dispărut,

8 *I. Bogdan*, Cronice inedite atingătoare de Istoria Românilor, Bucureşti, 1895, p. 30, 57, 51.
9 *Grigore Ureche*, Letopiseţul Ţării Moldovei, ed. P. P. Panaitescu, p. 82.
10 *Ibidem*, p. 58.
11 *Ibidem*.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

fără să ni se spună în care din aceste sate s-a găsit piatra cu inscripție, *„ajunsă, prin cine știe ce împrejurări, masă de altar în biserica ruinată a satului Săcueni, astăzi dispărut"* [12], fără să se precizeze unde a fost acel sat, al cui a fost, etc. *„Un inimos învățător, Drăguşanu, din părțile de nord ale Moldovei"* [13], nu era din Drăguşenii din fostul județ Dorohoi, pe Podriga, ci din Drăguşenii din fostul județ Baia, azi Suceava, de pe Moldova. Satul dispărut, din acest județ, Secuenii nu sînt tot una cu *„Movile"* despre care s-a spus că aici s-a dat lupta dintre Alexandru voievod și Petru Aron.

Cronica spunea că *„în anii 6963* (1455) *în luna lui mai au venit Alexandru vodă, tatăl lui Bogdan vodă, cu oaste asupra lui Petru vodă Aron și ș-au dat război la Movile"* [14]. Dar mai trebuie să credem tot ce s-a scris în vremuri atît de îndepărtate și totuși așa de tîrziu după consumarea faptelor? Și cum am putea crede că acest Alexandru vodă, din anul 1455, era tatăl lui Bogdan al II-lea, cînd Alexandru cel Bun dormea somnul veșniciei de aproape un sfert de secol în biserica mănăstirii Bistrița, iar fiul său ispășea atît de cumplit, de pe urma unei domnii vrednice, fără ca noi să știm măcar unde putrezea? *„La Movile"* nu este *„deci la Săcueni"*, așa cum s-a spus.

Ceea ce este deosebit de meritoriu și trebuie luat serios în considerație e interesul, pe care — distinsul autor al celor exprimate — le-a pus în căutarea adevărului, (fiind primul dintre cercetătorii îndepărtatului și întunecatului trecut al Moldovei) și dorința sa fierbinte că *„ar fi mai potrivit dacă această piatră ar putea fi dusă și reașezată pentru mormîntul pentru care a fost destinată"* [15] Dar unde e acest mormînt? Chiar dacă nu ne spune unde este, lasă să se înțeleagă că e la Reuseni. Noi credem că n-a fost și nu poate fi găsit la Reuseni. În miezul bunei intențiuni, pe care o apreciem la justa ei valoare, trebuie căutată geneza intervenției de față, pe care o facem numai din dorința de a contribui la luminarea drumului, pe care piatra cu inscripție aflată la muzeul din Fălticeni trebuie să ia *„calea-ntoarsă"*, la capătul cărui drum sinuos se află mormîntul pîngărit al lui Bogdan al II-lea, mormînt care trebuie căutat și găsit, cu orice preț și cu oricîtă trudă.

Pentru memoria celui care a dat Moldovei un fiu ca Ștefan cel Mare, hărăzit să stăpînească veacurile trecute și pe cele viitoare, întreaga Moldovă trebuie cercetată pentru a afla restul acoperămîntului de piatră.

Fostul sat Secueni, unde a fost găsit fragmentul pietrei mormîntale a lui Bogdan al II-lea, se află pe malul stîng al Moldovei, la răsărit de ea și cam la patru km. depărtare. Teritoriul aparține și azi comunei Drăguşeni, județul Suceava.

Satul Secueni este pomenit la 28 februarie 1507, într-un document de la Bogdan al III-lea voievod. La vremea aceea *„toți nepoții și întreg neamul lui Dragoș Viteazul"*, vestitul boier din secolul al XIV-lea, care a slujit Moldova sub voievozii Roman [16] și Ștefan Mușat [17], precum și sub Iuga vo-

16 *Acad. R.P.R.*, op. c., nr. 2; *M. Costăchescu*, Doc. mold. înainte de Ștefan cel Mare, II, nr. 165.
17 *M. Costăchescu*, op. c., nr. 167.
12 *Buletinul Com. Mon. Ist.*, p. 38.
13 *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, p. 166.
14 *Grigore Ureche*, ed. c., p. 82,; *I. Bogdan*, op. c., p. 51 *„...au fost război la Movile..."*.
15 *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, l.c., p. 167.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ievod [18] şi Alexandru cel Bun [19], *„au dat din dreptul lor uric, tot verilor lor, copiilor lui Iachim Săcuianul, slugii noastre credincioase pan Săcuianul ceaşnic..., un sat, anume Săcuienii de Jos...“* [20]. Din aceste date putem afla de unde vine numele satului Secuenii şi Drăguşenii şi ce vechime au avut aceste sate, dacă ele erau stăpînite de neamul lui Dragoş Viteazul. La 15 iulie 1520 nepoţii lui Sima Drăguşanul şi ai lui Giurgea Drăguşanul *„şi-au împărţit între dînşii ocinele lor drepte şi dedinele şi din privilegiile ce au avut ei de la părintele domniei mele Bogdan voevod, două sate, anume Drăguşeni şi Zăvoieni“* [21]. Urmaşii acestor strămoşi şi-au împărţit moştenirea ajutaţi de trimisul domnesc, Condrea pîrcălabul de Neamţ. Ramura lui Sima Drăguşanul a luat jumătatea din sus, iar lui Giurgea Drăguşanul i-a venit jumătatea din jos din amîndouă satele. Hotarul începea *„din hotarul Săcuienilor, de la un stîlp, drept la cîmp, la gardul vechi, la marginea dumbrăvii... în jos pe pîrău, prin satul Drăguşani... prin mijlocul satului Zăvoiani... apoi pe Moldova în sus, pînă în hotarul Şoimăreştilor, iar dinspre alte părţi după hotarul vechi, pe unde din veac au folosit“* [22]. Peste alţi 13 ani, Petru Rareş le întăreşte, la 6 martie 1533, urmaşilor lui Sima Drăguşanul părţile pe care le aveau împărţite de Ştefăniţă Bogdan, la care se mai adăuga o parte cumpărată din hotarul Medeeştilor, dinspre Oniceni [23].

După două sute şi mai bine de ani o parte din răzeşi, vlăguiţi de hărţuielile boierilor, care dădeau asalt la ocinele şi dedinele străbune, şi le-au înstrăinat ; aşa că la jumătatea secolului al XVIII-lea vom găsi, pe lîngă puţinii coborîtori din lumea veche, o lume nouă de stăpîni dizolvanţi ai ambelor răzăşii din Secueni şi Drăguşeni. De acum, mai departe, timp de aproape o jumătate de secol o singură figură mai luptă cu dîrzenie în fruntea răzeşilor din Secueni, împotriva atacurilor boiereşti : Vajnicul popă Ioniţă, răzeş din Secueni. Un nesfîrşit număr de documente ne înfăţişează plîngerile sale la domnie, poruncile domneşti, cercetările la faţa locului, hotarnicele satului [24]. În toate acestea apar ştiri despre satele şi moşiile vecine, dar mai ales Drăguşenii în care se infiltrase noul „răzeş“, medelnicerul Constantin Başotă. Astfel sînt menţionaţi Şoimăreştii, Onicenii, Medeeştii, Unghenii, Sîrbii, Preuteştii, Mărcenii, Bodinţii şi Maxineştii. Nici pe teren şi nici pe hartă Medeeştii, Mărcenii, Bodinţii şi Maxineştii nu mai există. Singur satul Drăguşeni mai poartă numele străvechiului sat descălecat de Dragoş Viteazul, dar nici acesta n-a rămas pe locul pe care a fost în trecut. Ce asalturi au dat boierii împotriva satelor răzăşeşti ! După moartea preotului Ioniţă, care nu mai apare în documente după 11 august 1785, alţi răz şi din Secueni se vor plînge mereu pentru hotarele ciuntite. Strîmtoraţi, mai dau semne de viaţă în primăvara anului 1797. La sfîrşit de văleat li se împlinea şi lor văleatul. Aici ştirile despre Secueni se opresc...

„Sătenii spun că, pe timpul lui Mihail Sturza vodă, prinţul A. Calimah cumpără moşioara Drăguşeni cu sătişcrul pe ea. Încet, încet cumpără dînsul

18 *Acad. R.P.R.*, op. c., nr. 9.
19 *Ibidem*, nr. 10, 12, 13 etc. ; *M. Costăchescu*, op. c., nr. 175.
20 *Ibidem*, op. c., veac XVI, vol. I, nr. 53.
21 *Ibidem*, nr. 150.
22 *Ibidem.*
23 *Ibidem*, nr. 317.
24 *Ioan Neculce. Buletinul muzeului municipal Iaşi*, I², p. 356-362.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

şi celelalte sfori de moşii: Codrul, Căbuja, Stroeşti cu satul Rîpile şi parte din Preuteşti din judeţul Neamţ, cuprinse pe răzeşii din Secueni la mijloc şi ca să poată desmoşteni, înşelă pe cel care ţinea hrisoavele, le luă şi distruse şi apoi îşi puse robii şi servii de stricară casele şi satul răzăşesc. Astfel, satul Drăguşenii de astăzi e format din urmaşii locuitorilor din desfiinţatele sate: Căbuja, Codrul şi Săcuenii. Şi acum se mai cunosc urmele satului Secuenii, sub numele de livada Secuenilor" [25].

La faţa locului, acum 26 de ani cînd am făcut cercetări, situaţia era strict aceasta. Fostul sat Secuieni se afla cam la 3 km. depărtare de biserica nouă din Drăguşeni. În această biserică a fost strămutată, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, biserica din satul dispărut. Urmele satului se identifică foarte uşor, deoarece se mai păstrează resturi din fosta *„livadă"* a Secuenilor. În anul 1945, după ce-am identificat locul fostei biserici, am săpat cîteva zile cu doi oameni, constatînd că puţinii locuitori, răzleţiţi cu casele pe ogoarele dimprejur, au demontat aproape de laolaltă zidăria care mai mărturisea că, pe vremuri, acolo a fost biserica satului. Materialul din care fusese construită biserica, precum şi tehnica construcţiei, dovedeau că sînt din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cu siguranţă din vremea cît şi-a slujit răzeşii amintitul preut Ioniţă. La învăţătorul Drăguşanu am văzut o oală de lut, pe care el a găsit-o în zidăria sfintei mese ,deasupra căreia se aflase fragmentul pietrei de mormînt al lui Bogdan al II-lea; oala era tot din secolul al XVIII-lea. În podul casei unui cetăţean din Drăguşeni, unde am fost dus de învăţătorul Drăguşanu, am dat peste o parte din catapeteasma bisericii din Secueni, şi ea tot din acel secol, care se păstra în condiţiuni foarte bune.

Acum cînd cunoaştem împrejurările şi locul uciderii lui Bogdan al II-lea; cînd ştim că el n-a fost înmormîntat la Reuseni; cînd ultimele cercetări amănunţite ale lui V. Brătulescu, la Rădăuţi au înlăturat ipoteza fără temei a lui N. Iorga — că ar fi putut fi dus acolo; cînd o jumătate din piatra mormîntală s-a găsit la Secueni — sat care nu era departe de mănăstirea Probota, să ne întrebăm din nou: Unde a putut fi înmormîntat Bogdan al II-lea, cunoscînd că moartea silnică a acestui voievod, în împrejurări atît de cumplite, n-au dat răgaz familiei şi ţării să-i facă o înmormîntare domnească, cu pompa şi cu cinstea cuvenită unui oblăduitor de ţară?

Cules din ţărîna în care s-a scurs tot sîngele domnesc prin straiele de petrecere, din cel care fusese domn şi voievod al Moldovei, tăiat în două — cum în două i-a ajuns pînă la noi şi piatra de mormînt — rămăşiţele lui Bogdan vor fi fost aruncate într-o căruţă şi duse în goana mare la locul unde trebuiau să îndeplinească legile firii, pe drumul ferit de ochii ucigaşului, al fratelui nelegiuit, lipsit de omenesc şi dumnezeire. Drumul de veci al rămăşiţelor domneşti n-au luat deci cursul apelor în sus, spre Rădăuţi, prin Suceava, sub privirile ucigaşului, ci cursul apelor în jos. La Neamţ, unde celălalt frate, Ştefan domn şi voievod — şi el tăiat în două de fraţii săi Roman şi Petru — fusese aruncat în vara anului 1448, n-a fost dus tatăl lui Ştefan cel Mare; iar la Bistriţa, alături de tatăl său, era cale prea lungă şi erau multe culmi de trecut în curmeziş. Hotărît lucru că, rămăşiţele

25 *Marele dicţionar geografic*, III², p. 250.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pămînteşti au fost oprite la cea dintîi ctitorie străveche aflată pe calea de pe Suceava şi Siret la vale.

Care erau, la vremea aceea, lăcaşurile de închinăciune unde se îngropau domnii şi voievozii Moldovei? În ordinea în care au domnit, iată unde se găsesc înmormîntaţi acei ale căror morminte se cunosc: Bogdan I — Descălecătorul -Laţcu, Roman I (tatăl lui Alexandru cel Bun), Ştefan I (fratele său şi învingătorul Ungurilor la Hîndov), Bogdan voievod (frate cu Alexandru cel Bun), toţi la Rădăuţi; Alexandru cel Bun în ctitoria sa la Bistriţa; Ştefan, fiul său, la mănăstirea Neamţ. În scurta sa domnie Bogdan al II-lea n-a avut timp ca să ridice lăcaşuri de închinăciune, după pilda tatălui său, în care să-şi găsească odihna de veci. După opt ani şi jumătate de domnie, nici Ştefan cel Mare nu începuse să ridice asemenea locaşuri, fiind absorbit de organizarea şi apărarea ţării, precum şi de consolidarea domniei. În asemenea împrejurări s-a stins din viaţă, după 14 ani de văduvie, doamna Oltea-Maria, mama lui Ştefan cel Mare.

Ce l-o fi determinat, oare, pe Ştefan cel Mare ca s-o înmormînteze pe mama sa la mănăstirea Sf. Nicolae din Poiana Siretului [26], numită în documente şi mănăstirea Pobrata [27], iar astăzi Probota? Singur şi atît de sigur acum stăpîn peste întreaga Moldovă, Ştefan cel Mare putea s-o înmormînteze pe doamna Oltea oriunde, fie la Rădăuţi, unde mai era o doamnă, Anastasia (fiica lui Laţcu voievod [28] şi soacră a lui Alexandru cel Bun [29], fie la Bistriţa, unde sînt înmormîntate o parte din soţiile lui Alexandru cel Bun, ctitorul mănăstirii [30], sau chiar la Neamţ, căci doamna Oltea-Maria era soţia unui domn şi altui domn mamă. Ştefan cel Mare n-a înmormîntat-o pe mama sa la nici una din aceste trei mănăstiri şi nici la mănăstirea Moldoviţa, căreia domniile anterioare îi făcuseră donaţii masive şi chiar Bogdan al II-lea scutea de dări această mănăstire [31] şi îi dăruia *„în fiecare an cîte zece butii de vin... sau de va fi rod, sau de nu va fi"* [32].

Ştefan cel Mare ştia unde este înmormîntat tatăl său şi cum era şi firesc acolo a înmormîntat-o şi pe mama sa, ca ambii părinţi să fie la un loc, cel puţin în viaţa de veci, dacă pe pămînt n-au avut parte de cea trecătoare. După o jumătate de mileniu se mai păstrează şi astăzi obiceiul ca soţii să fie îngropaţi la un loc. Dar înainte de a se fi gîndit evlaviosul lor fiu la acest lucru, mama sa îşi va fi exprimat dorinţa de a fi alături de soţul ei întru cele veşnice. E aşa de firesc acest lucru, încît pentru aceasta nu este nevoie de nici o colecţie de documente şi de nici un fel de erudiţie.

Noi credem că doamna Oltea-Maria a fost înmormîntată la Pobrata nu incidental, ci după dorinţă şi dorinţa ei era ca să fie alături de soţ, iar Ştefan cel Mare n-a făcut altceva decît să respecte dorinţa firească a mamei sale, înmormîntînd-o acolo unde o chema umbra şi sufletul soţului ei.

Cînd vechea mănăstire din Poiană-Probata, era pe cale să se năruie, din cauza locului nepotrivit unde fusese construită, Petru Rareş a ridicat în

---

26 *Acad. R.P.R.*, op. c., nr. 23, 37, etc.
27 *Ibidem*, nr. 224, 238, etc.
28. *Mitropolia Moldovei şi Sucevei*, l.c., p. 174.
29 *Academia R.P.R.*, op. c., nr. 37.
30 *Damian Bogdan*, Pomelnicul mănăstirii Bistriţa, Bucureşti, 1941, p. 26.
31 *Academia R.P.R.*, op. c., nr. 292.
32 *Ibidem*, nr. 297.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

imediata apropiere mănăstirea cu același hram, care mai dăinuie încă și astăzi, aducînd din vechea mănăstire, ponorîtă, osemintele bunicii sale și punîndu-i piatra mormîntală făcută tot de Ștefan cel Mare.

Deci, jumătatea care lipsește din piatra de mormînt a lui Bogdan al II-lea, la Probota trebuie căutată : ori pe locul unde a fost vechea mănăstire, ori la noua mănăstire. Mai sigur, că mormîntul lui Bogdan al II-lea a rămas în vechea mănăstire, stă la mijloc faptul, că de ar fi fost găsit, atunci cînd a fost strămutată doamna Oltea-Maria, ar fi fost strămutat și Bogdan al II-lea — soțul ei — și atunci, strămutat și el în mănăstirea nouă, netrebnicii călugări n-ar fi îndrăznit să-i ia piatra de pe mormînt și apoi s-o cedeze vecinilor de moșie, de la Secueni.

Se mai poate judeca și astfel : Dar dacă celeilalte jumătăți din piatra mormîntală, cu inscripție, care lipsește, i s-a dat o aceeași întrebuințare ca și aceleia care a ajuns la Secueni ? Atunci taina va rămîne multă vreme nedezlegată !

În orice caz, trebuiesc imediat întreprinse cercetări ,atît în mănăstirea Probota, cît și pe locul unde a fost vechea mănăstire și apoi de cercetat bisericile mai vechi de prin împrejurimi, căci osemintele lui Bogdan al II-lea își strigă, din ponorîturile de la Sf. Nicolaie din Poiană, piatra, care să-l acopere din nou, alături de doamna sa Oltea-Maria, fiindcă aceasta, cu siguranță, lîngă soțul ei a fost înmormîntată, cu toată durerea, evlavia și pompa, de către falnicul ei fiu.

OÙ A ÉTÉ ENTERRÉ BOGDAN II VOÏEVOD ?

Résumé

L'auteur dans cet article reprend la question concernant le fregment en pierre du tombeau de Bogdan II-le voïevod de la Moldavie, découvert en 1937 à Secueni (dép. de Suceava). Il arrive a la conclusion que Bogdan II a été enterré au monastére Saint Nicolas de village Poiana Siretului (la monastére est connue dans les documents sous le nom de Probota), o côte de sa femme Oltea, la mére de Etienne le Grande.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UN TEZAUR MONETAR DIN SECOLELE XVI-XVII DESCOPERIT LA MĂGURA (JUD. BACĂU)

AL. ARTIMON

Tezaurul de monede de care ne ocupăm — păstrat în colecţia muzeului din Bacău — a fost descoperit în anul 1966 în grădina unui locuitor din Măgura, cu ocazia săpării fundaţiilor unei construcţii [1]. Cu acest prilej au fost scoase la iveală un număr de 23 monede de argint emise pentru Polonia, Lituania, oraşul Riga şi Ungaria în secolele XVI şi XVII.

Dăm mai jos descrierea monedelor:

I. *Monede emise pentru Polonia*

Sigismund I (1506-1548)

1-2. Jumătate gros, 1508. Av. MONETA SIGISMUNDI. Înainte de primul cuvînt o cruce de Malta. Între cele două cuvinte două cerculeţe. Legenda între două cercuri de perle. Vulturul polonez.

Rv. REGIS POLONIE, 1508. Înainte de REGIS o cruce de Malta. Cuvîntul POLONIE încadrat de cîte două cerculeţe. Legenda între două cercuri de perle. Coroană regală. Gumowski [2], tabel XXII, nr. 559 (fig. 1/1).

II. *Monede emise pentru Lituania*

Alexandru I (1501-1506)

3-4. Jumătate gros, 1501-1506. Av. MON (eta) ALEXANDRI. Legenda între două cercuri de perle. În centru călăreţul Lituaniei.

Rv. MAGNI DUC(at) LITUANIE, în dublu cerc de perle. În mijloc acvila Poloniei. Gumowski, tabel XXII, nr. 550 (fig. 1/2).

Sigismund I (1506-1548)

5. Jumătate gros, 1511. Av. MONETA SIGISMUNDI. 1511. Legenda între două cercuri. În mijloc călăreţul Lituaniei.

---

1 Monedele au fost donate muzeului în anul 1966 de Bobîrnac Elisabeta din Măgura şi înregistrate în inventar la numerele 6809—6831. Mulţumim colegului V. Căpitanu care ne-a pus la dispoziţie prezentul tezaur pentru publicare.

2 M. Gumowski, *Podrecznic Numizmatyki Polskiej*, Krakovie, 1914.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

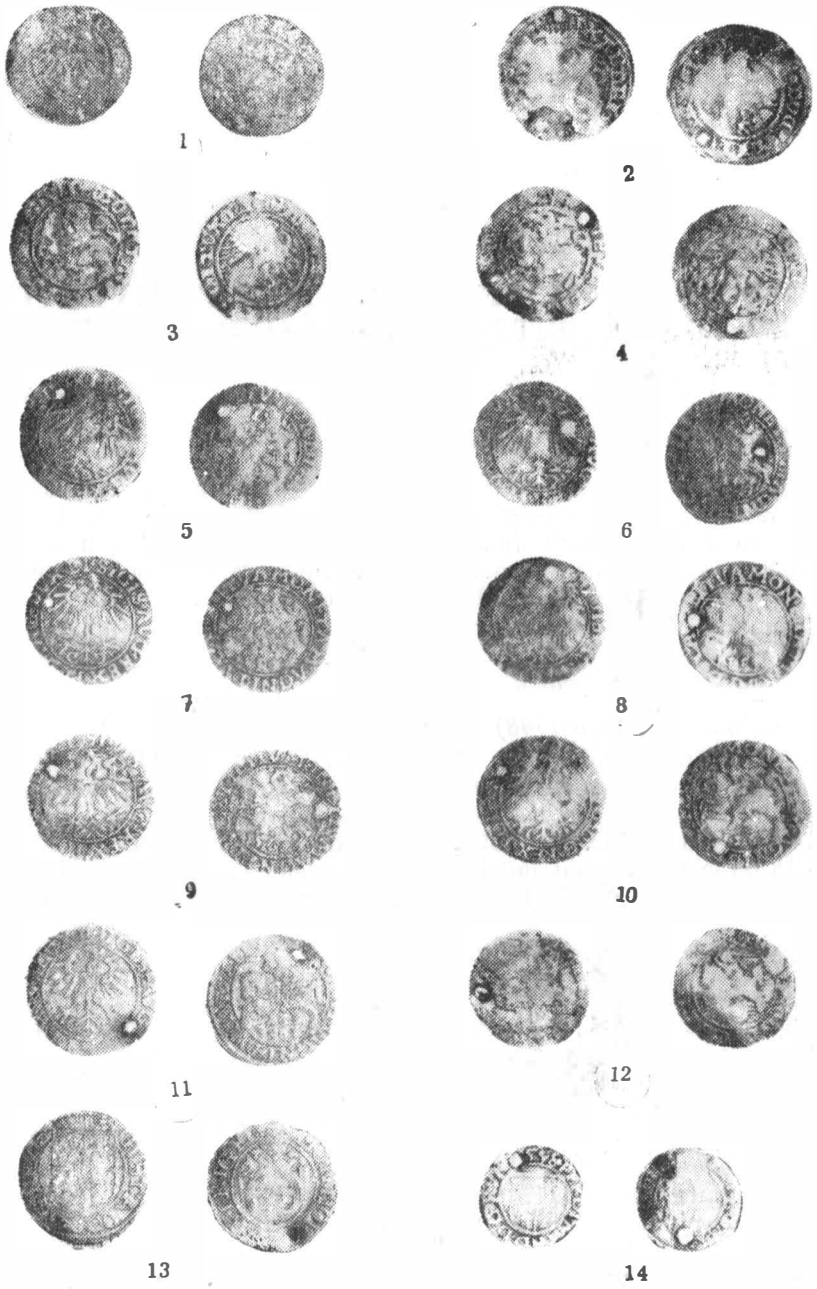

Fig. 1. Monede de argint din tezaurul de la Măgura

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Rv. MAGNI DUCIS LITUANIE, între două cercuri. În mijloc vulturul polonez. Gumowski, tabel XXIV, nr. 589 (fig. 1/3).

6-7. Jumătate gros, 1518. Identici cu nr. 5, dar cu data 1518.

8-9. Jumătate gros, 1519. Identici cu nr. 5, cu singura deosebire că literele ce compun legenda sînt de alt tip [3]. Aceste monede au fost emise în anul 1519, așa cum se specifică pe aversul lor (fig. 1/4).

10. Jumătate gros, identică cu nr. 8-9, dar anul e șters.

Sigismund al II-lea August (1544-1572)

11. Jumătate gros, 1546. Av. SIGIS. AUG. REX. PO. MAG. DUX. LI(tuanie). Legenda între două cercuri de perle. În mijloc acvila Poloniei.

Rv. MONETA. MAGNI. DUCAT. LITV. Legenda între două cercuri de perle. În centru călărețul Lituaniei ; sub cal cifrele 1546 (anul baterii monedei). Gumowski ,tabel XXV, nr. 680 (fig. 1/5).

12. Jumătate gros, 1549. Av. SIGIS. AUG. REX. PO. MAG. DUX. LI. Identic ca la nr. 11.

Rv. MONETA. MAGNI. DUCAT. LITVA. Identic ca la nr. 11, numai că jos sub călăreț apar cifrele 1549 (fig. 1/6).

13. Jumătate gros, 1556. Av. SIGIS. AUG. REX. PO. MAG. DUX. LI. Identic ca la nr. 11.

Rv. MONETA. MAGNI. DUCAT. LITVA. Identic ca la nr. 11, numai că sub călăreț apar cifrele 1556 (fig. 1/7).

14. Jumătate gros, 1558. Av. SIGIS. AUG. REX. PO. MAG. DUX. LI. Identic ca la nr. 11.

Rv. MONETA. MAGNI. DUCAT. LITVA. Identic ca la nr. 11 ; dedesubt 1558 (fig. 1/8).

15. Jumătate gros, 1560 Av. SIGIS. AUG. REX. PO. MAG. DUX. L. Identic ca la nr. 11.

Rv. MONETA. MAGNI. DUCAT. LITVA. Identic ca la nr. 11, numai că jos în cîmp cifrele 1560 (fig. 1/9).

16-17. Jumătate gros, 1563. Av. SIGIS. AUG. D. G. REX. POLO. M. D. L. Identic ca la nr. 11.

Rv. MONETA. MAGNI. DUCAT. LITVA. Identic ca la nr. 11, numai că jos sub călăreț apar cifrele 1563 (fig. 1/10).

18. Jumătate gros, 1564. Identică cu nr. 16-17, numai că dedesubt 1564.

19. Jumătate gros, 1565 Av. SIGIS. AUG. REX. PO. MAG. DUX. L. Identic ca la nr. 11.

Rv. MONETA. MAGNI. DUCAT. LITV. Identic ca la nr. 11, dar anul 1565 (fig. 1/11).

Sigismund al III-lea (1587-1632)

20-21. Groși de Lituania, 1626. Av. SIG(ismund) III D(ei). G(ratia) REX PO(loniae) M(agnus) D(ux) L(ituaniae). Bustul regelui, cu coroană și guler plisat, spre dreapta.

Rv. GROSS (us) MAG(ni) DUCA(tus) LIT(uanie). Între două cercuri de perle legenda. În mijloc călărețul Lituaniei. Gumowski, tabel XXXIX, nr. 1598 (fig. 1/12).

3 M. Gumowski, *op. cit.*, p. 56—57.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

III. *Monede emise pentru oraşul Riga*

Gustav Adolf (1611-1632)

22. Piesă de 1½ gros, 1624. Av. GUST (avus) ADOL (phus) D (ei) G (ratia) REX. S(ueciae). Legenda între două cercuri de perle. Scut împărţit în patru cîmpuri, cu armele Suediei: trei coroane (stînga sus şi dreapta jos) şi leul suedez (stînga jos şi dreapta sus). În mijloc armele familiei Vasa. Deasupra scutului o coroană regală.

Rv. MON (eta) NOVA 3 CIVI (tatis) RIGE. Legenda între două cercuri de perle. Glob cruciger. Deasupra crucii două steluţe. Sub braţele crucii 2-4, adică 1624, cinci emisiuni. Pe glob, 24, număr ce indică raportul dintre moneda de 1½ gros şi taler. H-C [4], I, 1624 (fig. 1/13).

IV. *Monede emise pentru Ungaria*

Ferdinand I (1527-1564)

23. Denar, 1558. Av. FERDINAND (us) D (ei) G (ratia) R (ex) UNG (ariae) 1558. Legenda între două cercuri de perle. Scut împărţit în patru cîmpuri cu armele Ungariei (stînga patru benzi orizontale, dreapta cruce patriarhală cu braţul de jos din stînga lipsă), Dalmaţiei (două cappete de panteră încoronate), jos stînga, şi Boemiei (leu), jos dreapta. În mijloc: scutul austriac; scut lunguieţ cu o bandă orizontală.

Rv. PATRONA UNGARIE; K-B. Legenda între două cercuri de perle. Fecioara cu coroană şi nimb, pe tron, ţine pruncul în braţe. Iniţialele K-B arată că moneda a fost bătută la Kremnica (Kremnitz-Bergstadt), actualmente în R. S. Cehoslovacă (fig. 1/14).

Tezaurul monetar de la Măgura se eşalonează pe o perioadă de 125 de ani. Cele mai vechi monede sînt jumătăţile de gros de la Alexandru I (1501-1506) emise pentru Lituania, iar cele mai recente monede sînt groşii emişi de Sigismund al III-lea, la anul 1626, pentru Lituania. Majoritatea monedelor sînt emisiuni ale regilor polonezi din secolul al XVI-lea. Se cunoaşte faptul că Lituania este unită cu Polonia încă din vremea lui Wladislaw Jagello (1386-1434), iar dieta din Lublin votase la 1569 uniunea monetară dintre Polonia şi Lituania. [5] Referitor la moneda emisă de Gustav Adolf, se ştie că suedezii ocupă în 1621 Riga, care se afla în stăpînirea polonilor din 1561. Piesele de un gros şi jumătate sînt emise de suedezi, la Riga, între 1622-1624, după model şi măsură poloneză. Reversul monedelor păstrează numele oraşului Riga şi tipul emisiunilor poloneze dintre 1616-1621. Pe avers apare însă numele regelui suedez Gustav Adolf.

Tezaurul de care ne ocupăm este format din 20 piese de jumătate gros, două piese de un gros, o piesă de 1 ½ gros şi un dinar. Monedele reprezintă un capital destul de modest, valoarea totală a tezaurului ridicîndu-se la 13 groşi şi un dinar; o sumă mică pentru timpurile de atunci. Aşa după cum arată tabelul pe care îl dăm mai jos, cu repartizarea monedelor pe ţări şi ani,

4 Emeric Hutten-Czapski, *Catalogue de la Collection des médailles et monnaies polonaises*, vol. I—IV, 1871—1891.

5 M. Gumowski, *Handbuch der Polnischen Numismatik*, Graz, 1960, p. 38.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ele se împart din punct de vedere cronologic în trei grupe distincte. Monedele primei grupe se datează între 1501—1506—1519 ; monedele celei de-a doua se datează între anii 1546—1565 ; monedele grupei a treia se datează între anii 1624—1626. Între cele trei grupe există un hiatus de 27 ani între prima și a doua grupă și un hiatus de 59 ani între a doua și a treia grupă. Intervalul de timp destul de mare în care se întinde tezaurul și hiatusul între cele trei grupe de monede, ne determină să considerăm că tezaurul a fost acumulat în trei etape de două persoane deosebite, în timp de două generații. În același timp o mențiune specială trebuie făcută asupra faptului că majoritatea monedelor sînt perforate (vezi tabelul) în scopul de a fi înșirate în salbe, scop în care probabil au și fost folosite. Această caracteristică pe care o prezintă tezaurul descoperit la Măgura (numărul mare de monede perforate) ne obligă să tragem concluzia că ele au fost tezaurizate nu pentru schimb, ci pentru valoarea intrinsecă a argintului, pentru a servi la împodobire (salbe). O situație similară o prezintă și tezaurul monetar descoperit la Suceava, [6] însă cu un număr mai mare de monede.

Anul emiterii	Polonia	Lituania	Riga	Ungaria	Perforate	Neperforate	Total
1501—1506	—	2	—	—	2	—	2
1508	2	—	—	—	1	1	2
1511	—	1	—	—	—	1	1
1518	—	2	—	—	2	—	2
1519	—	3	—	—	3	—	3
1546	—	1	—	—	1	—	1
1549	—	1	—	—	1	—	1
1556	—	1	—	—	1	—	1
1558	—	1	—	—	1	—	1
1558	—	—	—	1	1	—	1
1560	—	1	—	—	1	—	1
1563	—	2	—	—	2	—	2
1564	—	1	—	—	1	—	1
1565	—	1	—	—	1	1	1
1624	—	—	1	—	—	1	1
1626	—	2	—	—	1	1	2
Total general					19	4	23

În ce privește îngroparea monedelor din tezaurul de la Măgura este greu de precizat în ce împrejurări a avut loc și cînd anume. Ar trebui să ne limităm la presupuneri care nu ar corespunde cu adevărul istoric. În orice caz, avem doar un terminus postquem de care se poate ține seama, anul 1626.

Majoritatea monedelor din tezaurul de la Măgura sînt emise în secolul al XVI-lea. În această vreme în Moldova circulau monede proprii și străine, dintre care cele mai frecvente erau zloții tătărăști (ducații venețieni de aur),

6 Gr. Foit, *Un tezaur monetar din secolele XV—XVII descoperit la Suceava*, în *SCN*, III, p. 739.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

taleri bătuți de Țările de jos, monedele de aur și argint turcești, monede ungurești, poloneze [7] etc.

Monedele bătute de voievozii Moldovei în secolul XVI, sînt în continuă descreștere. Dacă în timpul lui Ștefan cel Mare (1457—1504) emisiunile de monede moldovenești cunosc o înflorire deosebită [8], remarcată și prin faptul că moneda de bază, grosul, era de argint și avea o valoarea proprie ridicată, sub urmașii lui, Bogdan al III-lea (1504—1517) și Ștefăniță (1517—1527), valoarea grosului scade, fiind bătut în argint de calitate inferioară, bilon și bronz. Se știe că după Ștefăniță Voievod — emisiunile monetare moldovenești încetează pentru cîteva decenii, din cauza lipsei argintului și a dominării pieții de către monedele străine [9]. Sporadic se vor mai emite monede de voievozii Alexandru Lăpușneanu, Despot Vodă, Ștefan Tomșa, Ion Vodă cel Cumplit, Ștefan Răzvan, iar începînd cu secolul al XVII-lea baterea de monede proprii încetează în Moldova. Datorită și acestui fapt pe piața Moldovei circulă numeroase monede străine, printre care și cele poloneze. Monede poloneze de valoare mică și mijlocie s-au bucurat de o largă circulație în Moldova secolului al XVI-lea. Dacă în tezaurul de la Măgura majoritatea monedelor sînt emise de regi polonezi, acest lucru nu reprezintă o descoperire izolată, deoarece și în alte puncte ale Moldovei au fost găsite numeroase tezaure cu monede poloneze. În această direcție enumerăm descoperirea la Borzești [10] (jud. Bacău) a unui tezaur compus din 600 monede din care 99 exemplare sînt jumătăți de groși lituanieni de la Alexandru I, 125 piese de la Sigismund I și 284 piese de la Sigismund al II-lea August, emise pentru Lituania. La Suceava [11] s-au descoperit două tezaure, din care primul cu un număr de 95 exemplare emise pentru Polonia și Lituania de Alexandru I, Sigismund I, Sigismund al II-lea August, Sigismund III, iar al doilea cu un număr de 846. Menționăm în continuare tezaurele monetare de la Piatra Neamț [12] și Șerbești [13]. La fel ca și la tezaurul de la Măgura se constată că monedele poloneze au fost emise, atît pentru Polonia cît și pentru marele ducat al Lituaniei. Această prezență masivă a monedei poloneze trebuie pusă în legătură cu relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia. Într-adevăr, în secolul al XVI-lea legăturile comerciale dintre cele două țări continuă să se dezvolte, ele fiind reglementate prin tratatele ce se încheie în această epocă. Deși în prima parte a domniei lui Petru

7 *Istoria României*, II, p. 587—588 și p. 847—848.

8 Oct. Iliescu, *Emisiunile monetare ale Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare*, în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 191—192.

9 *Istoria României*, II, p. 588.

10 Tezaurul de la Borzești se află în colecțiile Cabinetului Numismatic al Academiei R.S.R. (Înregistrare nr. 663/944).

11 Gr. Foit, *op. cit.*, p. 511; idem, *Noi tezaure monetare medievale descoperite în regiunea Suceava*, 1967, p. 15—23.

12 C. Mătasă, O. Iliescu și V. Mihăilescu-Bîrliba, *Date noi cu privire la circulația monetară în Moldova (secolul al XVI-lea)* în *Arheologia Moldovei*, VII (sub tipar).

13 Elena Isăcescu, *Tezaurul de monede medievale de la Șerbești (jud. Neamț)* în *Memoria Antiquitatis*, III, p. 499.

14 C. Mătasă, O. Iliescu și V. Mihăilescu-Bîrliba, *op. cit.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Rareș se observă o întrerupere a relațiilor economice între cele două țări, ca urmare a politicii antipoloneze a voievodului (acest lucru resimțindu-se și în descoperirile monetare; nu mai departe în tezaurul nostru se observă un hiatus între anii 1519—1546, ca și în tezaurul de la Piatra Neamț [14], reluarea acestor relații va cunoaște o intensitate deosebită începînd cu domnia lui Alexandru Lăpușneanu [15]. În același timp trebuie să arătăm că un impediment în dezvoltarea mai puternică a relațiilor comerciale dintre cele două țări l-a avut aservirea Moldovei dominației Imperiului Otoman. Numai așa se explică de ce, în interesul negustorilor Imperiului, care puteau fi concurați pe piața moldovenească de cei poloni, la ordinul Porții, se iau măsuri ca mărfurile acestora din urmă, introduse sau scoase din țară, să fie supuse unor mari taxe vamale. Pentru revenirea la situația anterioară, însuși regele Poloniei intervine, în 1577, pe lîngă sultan, invocînd tratatul de pace și prietenie care-i lega [16]. E și firesc ca aceste legături comerciale cu regatul Poloniei să ducă la o intensă circulație monetară și la prezența pe piața Moldovei a numeroaselor monede poloneze.

În tezaurul de la Măgura există și un dinar emis pentru Ungaria de Ferdinand I la anul 1558. Este cunoscut faptul că în Moldova, la mijlocul veacului al XVI-lea, după G. Reichersdorffer, circulau în egală măsură monedele ungurești și cele turcești [17]. Acest lucru e confirmat de numeroasele monede ungurești din secolul al XVI-lea (în special dinari) găsite în Moldova [18].

În acest fel explicăm prezența monedelor în tezaurul descoperit la Măgura și care a aparținut unui localnic ce l-a îngropat aici în urma unui pericol.

UN TRÈSOR MONÈTAIRE DES XVI—XVII SIÉCLE DÉCOUVERT À MĂGURA (DÉPARTEMENT DE BACĂU)

Résumé

L'auteur présente un trésor monétaire découvert en 1966 dans la commune de Măgura, district de Bacău.

Le trésor se compose de 23 monnaies en argent, emission Pologne, Lituanie, la ville d'Riga et l'Hongrois en XVI—XVII siécle.

Les monnaies déchiffrées ont été émises entre les années 1501—1506—1626.

L'auteur décrit en détail le 19 demi-gross létuaniennes appartenant à Alexander I, Sigismund I, Sigismund II August, Sigismund III. Aussi sont décrit un case deux demi-gros qui sont emis pour Pologne par Sigismund I, une mon-

15 *Istoria Românieí*, II, p. 846.
16 *Ibidem*, p. 845.
17 *Ibidem*, p. 847.
18 Gr. Foit, *Noi tezaure...*, p. 15—22.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

naie à une valeur de $1^1/_2$ grosses émies pour l'ville de Riga par Gustav Adolph et un dinoire emis pour l'Hongrois par Ferdinand I. L'étude de ce trésor permet à l'auteur à faire une suite de considerations sur la circulation monnaitare de la Moldavie du XVI-em siècle.

On soit que les monnaises polognois qui ont une petite et moienne valeur avoit une circulation intense — à l'époque.

Cette presance masive des monnaies étrangeres est determiné pour les relations comercielles entre la Moldavie et autres pays.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Monnaies d'argent du trésor de Măgura.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DATE NOI DESPRE ROSEȚEȘTI ȘI PĂMÎNTURILE LOR LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XVIII-LEA

ANDREI PIPPIDI

Nu avem decît pentru cîteva moșteniri din trecut dosarele complete, atît de folositoare în privința vechiului drept succesoral și, nu mai puțin, sub raportul genealogic. O dată cu știri istorice despre satele care își schimbau adeseoci stăpînii, ele dezvăluie numeroase amănunte de valoare, ca numărul meșteșugarilor robi din preajma unei curți boierești sau inventarul averii unei moșii. Același interes îl pot trezi materialele inedite, dintr-o vreme nu prea îndepărtată, care au prilejuit însemnările următoare.

Boierii moldoveni pomeniți în actele ce se publică mai jos sînt lesne de identificat. Numele cel mai cunoscut e al lui Lascarachi Roset, dregător dintr-a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, a cărui carieră a fost stabilită, în 1938, de Radu R. Rosetti [1]. Nu este nimic de adăugat la acele observații, în care cititorul va afla mai toată bibliografia subiectului. Lectura întregului studiu e pasionantă ca un roman (unul — „fluviu"), urmînd de-a lungul labirintului unei erudiții multiple firul neîntrerupt al unei tradiții de familie. Destinul ai cărui martori sîntem astfel nu e numai al unui neam vechi sau al unui grup social proeminent, ci al boierimii însăși.

În domeniul, deosebit de favorabil cercetărilor interdisciplinare, al prosopografiei, nu dispunem încă de instrumente de lucru metodice, chiar scrierile pregătitoare fiind cu totul rare în literatura noastră [2]. Cel dintîi repertoriu biografic demn de relevat este, în secolul al XVIII-lea, *Genealogia Cantacuzinilor* de Mihai Cantacuzino banul [3]. Principala diferență față de spițele de neam, mai vechi sau mai noi, constă în urmărirea ramificațiilor unui arbore genealogic foarte stufos pe temeiul documentelor. Nu-i de mirare însă că acest scrupul științific îl părăsea pe orgoliosul boier cînd intrau în discuție

1 *Familia Rosetti. I. Coboritorii moldoveni ai lui Lascaris Rousaitos*, Buc., 1938, p. 83.

2 În această privință sînt de recitit reflecțiile prof. M. Berza, *Genealogia — disciplină auxiliară a istoriei* (extras din „Hrisovul", IV, 1944). Știința istorică din țările vecine a dobîndit în ultimii ani unelte prețioase ca, de exemplu, volumul lui Wlodzimierz Dworzaczek, *Genealogia — tablice*, Warszaw, 1959. La noi, cînd rîndurile de mai sus erau sub tipar, a apărut lucrarea lui N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova în sec. XVI-XVII*, București, 1971.

3 Ediția definitivă de N. Iorga, București, 1902. Vezi și Ilie Corfus, *În legătură cu opera lui Mihai Cantacuzino*, Revista istorică română, XVI, 1946, fasc. 2, p. 129—141.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

originea sa bizantină şi descendenţa din regii Franţei. Cu vreo şaizeci de ani mai tîrziu, *Arhondologia Moldovei* de paharnicul Constantin Sion [4], pamflet din cele mai virulente, furnizează numeroase indicaţii îndoielnice şi interesează numai din punct de vedere literar [5] sau în măsura în care sugerează condiţiile *generale* ale clasei dominante în prima jumătate a veacului al XIX-lea. Meritul de a fi deschis calea investigaţiei ştiinţifice îi revine lui A. D. Xenopol, autorul *Istoriei şi genealogiei casei Callimachi* (Bucureşti, 1897).Informaţia acestei lucrări avea să fie curînd întregită de publicaţiile lui N. Iorga [6]. Se mai remarcă numele lui Ştefan D. Grecianu [7] şi, în aceeaşi oridne de preocupări, nu pot fi trecute cu vederea nici contribuţiile lui Gh. Ghibănescu, culegător sîrguincios al documentelor întrunite mai cu seamă în colecţia *Surete şi Izvoade* [8]. I. C. Filitti, după ce a editat *Arhiva Gheorghe Gr. Cantacuzino* (Buc., 1919), a analizat sumar *Arhondologia Munteniei de la 1822 la 1828* [9]. Mobilitatea socială fără precedent caracteristică epocii [10] a făcut necesare recensămintele amănunţit întreprinse de ocupaţiile străine din aceeaşi perioadă ca, de pildă, *Vidomostia de boieri aflaţi în ţară la 1830* [11] Cum o arată şi enumerarea noastră, oricît de rapidă, ineditul se împleteşte la fiecare pas cu texte notorii, în acest domeniu. Pentru cercetătorii istoriei claselor, pregătiţi să recunoască preţul unor asemenea monografii menite să le înlesnească munca, lucrarea amintită a generalului Rosetti nu şi-a pierdut din interes [12]. Ea învie nenumărate figuri uitate. Dar tocmai personajul la care ne-am referit nu e din cele mai puternic reliefate.

4 Ed. Gh. Ghibănescu, Iaşi, 1892,. Cf. Gh. Ungureanu, *Familia Sion*, Iaşi, 1936

5 Şerban Cioculescu, *Varietăţi critice*, Buc., 1966, p. 137—176.

6 *Documente privitoare la familia Callimachi*, I—II, Buc., 1902—1903, şi *Despre Cantacuzini, studii istorice bazate în parte pe documentele inedite din arhiva d-lui Gh. Gr. Cantacuzino*, Buc., 1902, sînt o adevărată mină de informaţii prosopografice, ca şi cele două volume, cu un an mai vechi, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea* (ultima ediţie, la Editura Didactică şi Pedagogică, Buc., 1969, e grăbit întocmită şi cu totul necritică).

7 *Genealogii documentate ale familiilor boiereşti*, 2 vol. + un fragment din vol. III (1913—1916).

8 Îndeosebi, vol. VII — *Cuzeştii*, VIII—X, *Răşcăneştii*, IX— *Catargieştii*.

9 Revista Arhivelor, II, 1927—1929, şi Revista istorică, XIV, 1928, nr. 4—6.

10 Vizibilă şi din documentul editat de I. Corfus în Revista istorică română, XVI, 1946, fasc. IV. Cf. unele precizări utile la Gh. Ungureanu, *Frămîntări social-politice premergătoare mişcării revoluţionare din 1848 în Moldova*, Studii, XI, 1958, nr. 3, p. 51—53.

11 La Biblioteca Academiei, ms. 5382, din care A. V. Sava a extras *Boierii ţinutului Putnei la 1830*, Milcovia, V—VII, 1936. A fost cunoscut şi de N. Docan, în arhiva personală a căruia există o copie (XII, varia 4).

12 Din altă serie de cercetări folositoare, amintim : G. D. Florescu, *Divanele domneşti din Ţara Românească*, I (1389—1495), Buc., 1943 ; A. Sacerdoneanu, *Divanele lui Ştefan cel Mare*, Analele Universităţii „C. I. Parhon" — Istorie, 3, Buc., 1956, p. 150—205 ; Ileana Leonte, *Sfatul domnesc al Ţării Româneşti din anii 1601—1611*, Revista arhivelor, II, 1959, nr. 1 ; *Lista dregătorilor din sfatul domnesc al Ţării Româneşti în sec. XV—XVII*, Studii şi materiale de istorie medie, IV, 1960 ; Ion Ionaşcu, *Marii dregători în domnia lui Antonie Vodă din Popeşti (1669—1672)*, Rev. arh., IX, 1966, nr. 9 ; M. Sturdza-Săucesti şi N. Nistor, *Sigiliile boierilor din sfatul lui Radu cel Mare*, ibid., X, 1967, nr. 1. Se înţelege că simplele genealogii, aşa cum le-au studiat O. G. Lecca, E. Rizo-Rangabé, C. Mano, R. Rosetti, I. Tanoviceanu, P. V. Năsturel, Sever Zotta sau M. Racoviţă-Cehan nu-şi au aici locul.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Se știe că el era fiul hatmanului Vasile, la călugărie Varlaam, Roset (către 1711—1767) și al Ilincăi, odrasla logofătului Ilie Catargiu. Pornind de la funcția de treti-logofăt (1763), a 15-a demnitate din starea întîia, după ierarhia stabilită de Dimitrie Cantemir acordată de-obicei unor cărturari [13], cariera lui se desfășoară lin și repede. În 1775 îl întîlnim pe Lascarachi Roset vel comis și, un an mai tîrziu, ispravnic al ținutului Neamț. La acea dată el, pare-se, beneficiază de favoarea lui Grigore-vodă Ghica, cu atît mai mult cu cît se înrudea cu sfetnicul domnesc Lucachi Ianculeo della Rocca pe a cărui fiică, Ecaterina, o luase în căsătorie [14] De atunci încă două decenii, pînă aproape de sfîrșitul vieții, figurează ca vel spătar. Totodată, îndeplinește vremelnic alte dregătorii — dovadă cinstirea lui de către Constantin Moruzi cu demnitatea de hatman (1777—1779). În 1783, același Roset a fost caimacan în perioada dintre mazilirea lui Alexandru Const. Mavrocordat, care-l numise vel vornic [15], și sosirea la Iași a succesorului la tron, Alex. Ioan Mavrocordat ,vărul său, apoi fugar în Rusia [16]. Fără a intra în amănunte, nu poate fi trecut cu vederea faptul că, între 1787 și 1797, a avut în seamă vistieria țării, „slujbă cé întâi și mai puternică în Moldova" [17],. Faptul că a păstrat-o sub două ocupații străine: austriacă și rusă, și cinci domni: Al. Ipsilanti, Manuil Giani (o rudă a Roseteștilor), Al. Moruzi, M. Suțu și Al. Callimachi, arată la acest fruntaș al boierimii moldovene un rar tact politic. Putem bănui și un alt motiv: pentru această funcție, cea mai expusă la mari cheltuieli neașteptate, îl recomandă averea lui, cele 30 de moșii despre care dăm astăzi bogate lămuriri. În legătură cu data morții, Radu R. Rosetti se mărginea să releve indicația lui I. Tanoviceanu, potrivit căreia „la 15 martie 1789 este arătat ca încetat din viață". Văduva lui, vistierniceasa Catinca, a mai trăit cîțiva ani [18]

Informațiile ce preced au și altă importanță decît cea biografică, în măsura în care deslușim în ele trăsăturile unui latifundiar înzestrat cu avuțiile și puterea încă nedespărțită de consîngenii lui, într-o epocă în care se destramă o bună parte din marile domenii închegate cu cel puțin un secol mai devreme. Moștenirea lui Lascarachi Roset s-a împărțit în 1808, la moartea văduvei sale, lăsînd actele date abia acum la iveală. După ce au aparținut Profirei Roset, soția vornicului C. Cantacuzino—Pașcanu, aceste hîrtii, reprezentînd tot atîtea titluri de proprietate, au trecut în mîinile ginerelui ei, beizade Neculai Suțu. Peste mai mulți ani, prin 1854—1856, ele au fost încredințate lui Teodor

13. N. Stoicescu, *Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XI—XVII)*, Buc., 1968.

14 I. C. Filitti, *Arhiva Cantacuzino*, p. 271.

15 În 1781, după R. R. Rosetti, *op. laud.*

16 În domnia nouă a lui Alex. Callimachi (1795), apare ca postelnic.

17 Postelnicul Manolachi Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani pînă în zilele noastre*, II, Iași, 1857, p. 75.

18 În august 1800, împărțea niște țigani cu văduva stolnicului Enache Kogălniceanu, presupusul cronicar (document inedit din Biblioteca Academiei, CCLVI—167). La 3 octombrie 1800 (doc. CXXV—171), C. Ipsilanti judecă pricina de despărțire a moșiei Bulăești, stăpînită de vornicul C. Balș, de moșia Căcărăzeni, din care Catinca Ianculeu avea o jumătate, cealaltă fiind a spătarului C. Costachi, ginerele ei. Aceleiași boieroaice îi aparținea în 1803 satul Bălțați (T. Codrescu, *Uricarul*, VIII, p. 332, și doc. din 6 nov. 1803, CDXIX—221). Iscălind greceşte, ea îl ruga în 1805 pe Al. Moruzi să-i întărească drepturile asupra unor părți din Cornești. Filipești, Pădureni și Călugăreni, în ținutul Neamțului (doc. CDXIX - 132 și 138).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Codrescu [19]. Mulţumită bibliofilului Al. Saint-Georges, care le agonisise pentru propria sa colecţie, documentele se găsesc în clipa de faţă în arhiva de manuscrise a Bibliotecii Centrale de Stat [20]

I. — 1808, iunie 5. Listă de ţigani robi. „Înpărţala ţăganilor vătraşi, rămaşi de la răposaţii socrii noştri, Lăţcărachi Roset vist. i Caterina Ianculeu vist. ce s-au găsit la Dumeşti şi Mărgineni, bez ţăganii daţi prin izvoadile de zăstri, după cum mai gios se arată". Treizeci şi patru de sălaşe sînt doar „parte dumnealui post. Constandin Costachi i a soţii dumnealui Marioarii", cuprinzînd următoarele 128 de nume:

„Eftimie vezeteu, Marie ţăganca lui, Ioan snă lor, Anton Guzi bucătar, Paraschiva ţăg. sa, Ion snă lor, Catrina tij, Gheorghii vezeteu, Paraschiva ţăg. sa, Lupul snă lor, Catrina tij, Filip postăvar, Catrina ţăg. sa, Toader snă lor, Vasile Alevant croitor, Marie ţăg. sa, Ioan snă lor, Ion Alevant croitor, Marie ţăg. sa, Gligoraş snă lor, Constandin tij, Marie tij, Iordachi Gaşcă blănar, Buna ţăg. sa, Vasile snă lor, Manolachi tij, Nanul ferar, Marica ţăg. sa, Stoica ferar, Aniţa ţăg. sa, Stan snă lor, Marie tij, Catrina tij, Niţă Paic, Catrina ţăg. sa, Ilie Paic, Marie ţăg. sa, Toader snă lor, Ioan tij, Năstasie tij, Gligori Floare, Tudosăe ţăg. sa, Marie snă lor, Zmaranda tij, Ion Dălju, Acsăniie ţăg. sa, Toader snă lor, Necolai tij, Toader Pirştină, Elinca ţăg. sa, Iordachi snă lor, Simina tij, Iordachi Clipe, Măriuţa ţăg. sa, Nechifor snă lor, Tofan tij, Ştefan tij, Ilinca tij, Vasile Crudul, Căsandra ţăg. sa, Gligoraş Negruţu pitar, Catrina ţăg. sa, Păuna snă lor, Zmaranda tij, Iftimie snă Dediul grădinar, Sofroniia ţăg. sa, Anuţă snă lor, Neculai Paic, Aniţa ţăg. sa, Chiriac snă lor, Paraschiva tij, Nastase tij, Irimie purcar, Marie ţăg. sa, Necolae snă lor, Niţă tij, căldărar, Varvara tij, Năstasăe tij, Aniţa tij, Vasile cîrlig, Marie ţăg. sa, Ştefan One, Nastasăe ţăg. sa, Ioan snă lor, Mihalache Dărvar, Marie ţăg. sa, Toader snă lor, Vasile Marmurachi, Vărvara ţăg. sa, Necolai snă lor, Simion snă Stoica, Paraschiva ţăg. sa, Ghiorghi Guzi, Gherghina ţăg. sa, Niţă snă Dumitru, Ilina ţăg. sa, Toader One, Ioana ţăg. sa, Ion snă lor, Safta tij, Mirce, Văsălca ţăg. sa, Nastasie snă lor, Agafie, Iliana ţăg. sa, Nastasăi snă lor, Ion tij, Ion Ciolănel, Safta ţăg. sa, Mărgărinta snă lor, Domnica tij, Gligoraş Pîrştina, Dumitra ţăg. sa, Ioana snă lor, vadana Marie lui Duţă Gaşcă, Nastasăe snă ei, Necolae tij, Aniţa fata Iftimiei, Ion a Olariului, Mihălachi Bogdan păsărar, Paraschiva ţăg. sa, Gherghina snă lor, Catrina tij, Irina fata lui Ion Bogdan, Marie fata lui Alivant, Catrina fata lui Ioniţă Avram, Parascheva fata lui Toader Bucur, Safta fata lui Nopcel Herariul".

II. — 1808, iunie 8. Moştenitorii marelui vistier Lascar Roset îşi împart averea lui.

1808 iunie 8

Împărţeala ci să faci între Dumnealor ginerii i fiicile răposaţilor Vist. Lăscărachi Roset i Vist. Catinca, pentru moşiile şi altile ci li-au rămas clironomie, afară de zăstre, după diiata răposatului Vist. cari împărţări a moşăilor s-au făcut după contracturile cumpărătorilor ci li-au avut cumpărate cu anul, după cum într-acest chip s-au învoit dumnealor, arătîndu-se la parte fiştecăruia şi sineturile moşăilor precum s-au găsit vîndute.

19 T. Codrescu, *Uricarul*, VII, Iaşi, 1886, p. 212.
20 B. C. S., Fond St. Georges, LXIII—1.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Parte dumisali post. Constandin Conachi i a dumisali cucoanii Mărioara soțăia dumisali

Lei

2500 moșiia Cunicea de la ținut Soroca după cuprinderea scrisorilor,

2025 doao părți din moșăile Hăsnășănii, Vale Țarigradului, Pustiiul ci este sat danie de la domnul Grigorie Ghica Vvd. cari s-au numit Săngurenii, Pustiiul de la pah. Toma Cozma[21] ce-i zicu și Vasiliuți i pol. sat Pătrășcanii și altile ce vor mai fi după cuprinderea scrisorilor, cari toate aceste moșii s-au făcut în cinci părți și dintr-aceste cinci părți să să cuprindă satul Hăsnășanii cu locurile ci sînt pe această moșie.

———

4525 facu, și osăbit de aceste au să mai tragă dumnelor în parte dumilorsale aceste mai gios arătate :

— țăganii lingurari dăjdieri toți, după hrisoave și izvoadele dăjdii,

— o a patra parte din locul căsălor din Eși în cari să să analoghisască și locul ci s-au cumpărat pe urmă de la banul Toader Bașotă, deosăbit au să mai tragă dumnelor și *cinci mii* lei a patra parte din *douăzeci mii* lei, prețul binalilor ce sînt pe locurile acestea, cari bani au a-i tragi de la dumnealui vornic Dimitrie Bogdan,

— a patra parte din toți țăganii vătrași ci sînt acas, afară di cei dați di zăstri, al cărora înpărțări ari a să faci în urmă, luînd fiștecare și din cei mai buni și din cei mai proști, viile de la Odobești din deal, după scrisorile lor[22],

— locul ci s-au cumpărat de răposatul de la herariul cari să cuprinde în ograda casălor dumisale,

— o a patra parte din dobitoacile ei sînt la casă,

— a patra parte din toată pojăjié casălor de aice din Eș și de la Dumnești,

— moșie Vălenii i părțile din Sărbi de la ținut Niamțului după cuprindire scrisorilor, precum s-au stăpînit și pînă acum, după diiată, bez i analogon a clironomiii.

Sfărșitul aceștii părți.

Panait Cazimir căminar

Parte dumisale spatarului Iordachi Catargiu și a cucoanii Elenco soțăe dumisali

Lei

3000 Ruptura, părțile din Cărligi i din Cornești i Filipești i Pădureni, Călugăreni i Urzăci i altile după scrisori la ținut Niamțului, după scrisori,

160 părțile din Păhnești tij la ținut Niamțului, după scrisori,

850 Bălțați i parti din Frăteni la ținut Cîrligăturii, după scrisori,

600 Dăngenii la ținut Orheiului, după scrisori,

———

4610 facu, și osăbit de aceste au să mai tragă dumnelor în parte dumilorsale aceste arătati mai gios, însă :

21 Gh. Ghibănescu, *Banul Toma Cozma*, 1930.

22 Totuși, C. C. Giurescu, *Istoricul podgoriei Odobeștilor*, Buc., 1969, p. 156-158, nu înregistrează viile lui Lascar Roset.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

— dughenile i crîşma din Eşi ot cizmărie ci sînt cumpărati de la Iordachi Aslan cu locul lor, după scrisori,
— locul din dosul Sfîntului Spiridon ci este cumpărat de la banul Sturza, după scrisori,
— ţăganii lăeţi dăjdieri toţi, ciata lui Ion Şchiop giudile, după izvod de dajdie,
— *doaosprezăci mii cinci suti* lei de la dumnealui vornic Dimitrie Bogdan pentru a patra parte din locul casălor ot Eşi i a binalilor,
— o a patra parte din toţi ţăganii vătraşi bez cei daţi de zăstri,
— viile din Eşi i de la Spărieaţi, după scrisori,
— o a patra parte din toate dobitoacile ci sînt a casăi,
— o a patra parte din toată pojăjiea casălor de aici din Eşi şi de la Dumneşti,
— moşăe Mărginenii cu toati săliştile di prin pregiur, după scrisori, care această moşăe, după învoiala ce s-au făcut împreună ca să fim următori după dieată, şi nu după izvod de zăstri ce ari dumnealui, s-au dat în stăpînire dumisali şi au rămas moşia Cunice, ci era în izvod de zăstri a dumnelor, de înpărţală, cum şi moşia Ţahnăuţii, ci era tij în izvod de zăstri a dumilorsale, s-au dat dumisale vornicului Dimitrie Bogdan, după diiată,

Sfărşitul aceştii părţi,

Panait Cazimir cămănar.

Parte dumisale vornicului Costachi Canta i a cucoanii Prohiriţăi soţăe dumisale

Lei

4000 Dumeşti i cu toate săliştile de prin pregiur, după cuprindire scrisorilor la ţinut Cîrligăturii, iar pentru casăle şi alte binale de acolo s-au învoit între dumnelor şi s-au hotărît în preţ de bani *treizăci şi doao mii* lei, din care scăzîndu-se o a patra parte, parte dumisale vornicului Costachi, trei părţi ari să le răspunză celorlanţi trei cumnaţi, care această moşie cu casăle, măcar că esti în izvod de zăstri a cucoanei dumisale vornicului, dar, după învoiala ci s-au făcut între dumnelor, au rămas di s-au pus la înpărţală, însă în parte dumnelor de clironomie,

450 părţăle din Pungeşti i Gărceni i Trohani i alte hotară, după scrisori, ot ţinut Tutovei,

75 spre împlinire analogon a părţilor dumilorsale au să tragă de la dumnelui spătar Iordachi Catargiu, cari mai mult la parte dumisale şi s-au învoit dumnelor ca să răspunză dumnealui spatar în bani, iar nu în venit de moşie, după socoteală dîndu la *cinci* lei *una sută*

4525 facu, şi osăbit au să mai tragă dumnelor în parte dumilorsale acesti mai gios arătati, însă :
— dughenile şi hanul din tîrgul Bîrladului cu locul lor, după scrisori [23],
— *doaosprezăci mii cinci sute* lei au să ei de la dumnealui vornic Dimitrie Bogdan, pentru a patra parte din locul casălor i din binale.

23 Vor fi vîndute cu 12.000 lei obştiei tîrgului Bîrlad, la 12 martie 1818 (Pr. I. Antonovici, *Documente bîrlădene*, II, Bîrlad, 1912, p. 221—222).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

— viile din doao ogrăzi de la Huşi, după scrisori,
— doao locuri de vii la Cotnari ţinut Hîrlăului, însă unul Piscop şi unul între viea domnească şi între viile boerilor Cantacuzineşti,
— o a patra parte din toţi ţăganii vătraşi, bez cei daţi de zăstri,
— *şapte mii cinci sute* lei, bani din vînzare hergheliii, după cum au luat cielanţi,
— o a patra parte din tot feliul de dobitoaci ci sînt la casă,
— o a patra parte din toată pojăjăea căsălor de aice din Eşi şi de la Dumeşti.

Sfărşitul aceştii părţi.

Panait Cazimir căminar

Într-acest chip, precum mai sus se arată, cu bună priimire noastră, ni-am învoit şi ni-am împărţit moşiile şi altile ci ni-au rămas clironomie afară de zăstri ce am luat fieştecare din noi, deci să avem a stăpîni fieştecarile parte sa, întocma precum mai sus să arată, trăgînd veniturile de la moşii şi altile de la veliat *1808 aprile 23* [24]) şi daca după cuprindire scrisorilor de moşie ce au luat fieştecare pe parte sa să va întîmpla ori să dobîndiască ori să piardă vreo parte din moşie cu numi de împresurări, pagubă sau dobîndă să fie însuşi a sa, fără să poată pretindarisi dispăgubire di la celelanti părţi, iar dacă se va întîmpla ca prin drum giudecăţei să piardă oricari din noi vreun trup întreg de moşie, din moşiile ce au luat în parte sa, atunci să rămîie păgubaş acela numai de a patra parte analogon a părţii sale iar celelante trei părţi să i le răspundă cilanţi trei cu moşie de potriva acei moşăi care o va perde.

Cheltuială ci să va faci la dispărţăre moşiilor de la Soroca, Hăsnăşanii, Ghizdita şi celelanti cu ingineri şi alţii să să plătiască din mijlocu.

Costandin Costachi post.,
Dimitrachi Bogdan vornic,
Iordachi Catargiu spătar,
Costandin Canta, vornic,

Fiind şi eu poftit de dumnelor la facire împărţelii aceştie care săvîrşindu-se cu învoire de bună priimire dumilorsale mai sus iscăliţilor, adiverez şi eu cu a me iscălitură.

Panait Cazimir căminar.

Fiindcă dumnealor boierii gineri a răposatului Vist. Lascarachi Rosăt au venit tuspatru la noi aceştia mai gios iscăliţi şi ni-au poftit ca asupra împărţării aceştiei clironomii între dumnealor să fim noi privitori a nu să face vreunue strîmbătate, şi la celi care nu să vor putè dumnelor învoi să să facă de cătră noi cuviincioasa îndreptare, ca să nu rămîie lucru a întra în giudecăţi şi în supărări pricinuitoare de păgubire, am priimit cerire dumilorsale, şi alegîndu-se de către însuşi dumnelor, cum şi de către noi, pe dumnelui căminar Panaite Cazimir ca să stè împreună cu dumnelor ca să facă împărţala pe care, rînduindu-să şi de cătră Divan prin ţădulă poroncitoare ca să dè de sfîrşit aceştii împărţăli, au urmat după poronca şi după pofta dumilorsale, şi stînd împreună cu dumnelor îndelungată vreme au făcut destură silinţă spre a să face împărţala

24) Probabil, data morţii vistiernicesei Catinca Roset-Ianculeu.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cu cè mai dreaptă cumpănire, cercînd toate cuviincioasăle chipuri ca să nu urmeze asuprire nici la o parte. Şi în curgire vremii acestii, multe pricini de neînvoire ce s-au născut între dumnealor, arătîndu-le şi către noi, precum am socotit a fi cu cale şi cu dreptate am povăţuit şi i-am învoit ca să să urmeză, şi sfărşindu-se împărţala precum mai sus să arată, s-au iscălit numai de trii boeri, gineri a răposatului adeverindu-să şi de către dumnealui căminar Panaite Cazimir. Iar unul din ginerii răposatului, adică dumnealui spatar Iordache Catargiu [25], găsind nişte mici pricini pentru ţiganii lingurari, ca să să dè în parte dumisale sau să să împartă de către tuspatru, dumnealui n-au vut să iscălească, care ceriri a dumisale socotindu-să de către noi că este fără de cuvînt, şi înţălegînd din arătările şi vorbele dumisale că aceste pretenţii a dumisale nu sînt pentru alt sfărşit, fără numai că voinţa dumisale iaste ca să aducă pricină a să face sinisfora, lucru care nici într-un chip nu să poatt, din vreme ce iaste diiata răposatului socru dumilorsale, prin care hotărăşti că numai aceli ci vor rămîne după moartea sa şi a răposatei soţiei sale, care nu li-au împărţit însuş prin diiată, să le împartă fiicele sale drept frăţeşti, după care diiată şi însuşi dumnealor s-au priimit şi s-au învoit să fie următori, precum adeveriază scrisoare iscălită de tuspatru dumnelor, cercetîndu-să dar şi de către noi împărţala aceasta s-au văzut că cele ce au rămas nerînduite de către răposatul prin diiată -sau împărţit cu bună alcătuire drept frăţeşti, şi nici un chip spre asuprire şi păgubire dumisale spatar Iordachi Catargiu nu s-au urmat. Ce mai ales moşiile care însuş dumnealui li-au cerşut, acele i s-au dat şi cu aceli preţuri cu care s-au găsit vînduti cu anul precum însuş între dumnealor s-au învoit. Deci cunoscînd că împărţala s-au făcut dreaptă şi că dumnealui spatar nu are nici un cuvînt al adevărului şi a dreptăţii ca să pricinuiască a nu iscăli sau a mai cere ceva de la celelalte părţi în parte dumisale adeverim cu a noastre iscăliturі.

Gherasim episcop Romanului
Costachi Ghica logofăt
Iordachi Balş vistier

/Pe V⁰/ „Împărţala moşiilor între ginerii vist. Lascarachi Roset".

III. — 1808, iunie 28. Anaforaua veliţilor boieri pentru împărţirea averii lui Lascarachi Roset.

„Divanul cnejiei Moldaviei.

Înfăţoşîndu-să la Divan înnainte noastră dumnelor boerii gineri a răposatului Vist. Lascarachi Roset, ni-au rămas de la casa răposatului Vist. care s-au văzut iscălită de trii din dumnelor, adecă dumnealui post. Costandin Costachi, dumnealui vornic Dumitrachi Bogdan i dumnealui vornic Costachi Canta, şi adiverită de dumnealui căminar Panaite Cazimir, care a fost şi de dumnealor poftit cum şi prin ţidula Divanului au fost orînduit să facă această împărţală împreună cu dumnelor, şi dăosăbit încredinţată de Preosfinţie Sa Gherasim episcopul de Roman şi de dumnealui logof. Costachi Ghica i de dumnealui vist. Iordachi Balş, care au fost aleşi şi rugaţi de tuspatru dumnealor boerii gi-

25 Iordachi Catargiu (1783—1846), căsătorit cu Elena Roset (1780—1819) apoi cu Maria, fiica lui Manolachi Catargiu, a condus în 1832 departamentul din lăuntru. Cunoscîndu-l atunci, N. Suţu îl judecă destul de sever (*Mémoires du Prince Nicolas Soutzo, Grand logothète de Moldavie — 1798-1871, publiés par Panaioti Rizos*, Vienne, 1899, p. 99. Din 1798 era comis (doc. din 18 mai, CXLII-5, şi 4 iunie, CXLII-43), iar spătar din 1804 (doc. din 16 ianuarie, CLXXXVI-161).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

neri a răpousatului vist. Lascarachi, ca să le fiie povățuitori și îndreptători la înpărțirea între dumnelor a aceștii clironomii, făgăduindu-să că vor fi următori povățuirilor la orice ce cunoștința dumilorsale va găsi cu cale. Iar unul dintre dumnelor boerii gineri adecă dumnealui spat. Iordachi Catargiu nefiind iscălit și aflîndu-se de față, s-au întrebat de către noi pentru care pricină n-au iscălit, dumnealui au răspunsu că nu s-ar fi făcut înpărțeala driaptă și că se cunoaște strîmbătăți, deci zicîndu-i dumisale ca să facă arătare ce asuprială i s-au făcut, întăi au arătat că o moșie anume Cunice se s-au dat în parte dumisale post. Costandin Costache ar fi vîndută cu anul în 3250 lei, și de înpărțală s-au pus venitul ei numai 2500 lei, pentru care făcîndu-se întrebare celorlalți trii boerii cumnați a dumisale, cum și dumisale căminar Panaite Cazimir de este arătarea dumisale spat. adevărată și cu ce cuvînt s-au urmat întru acest chip, ni-au arătat că arătarea dumisale spat. este adevărată pentru suma banilor venitului moșiii, dar cuvîntul pentru care s-au urmat într-acest chip este că dumnealor, cînd au făcut începire de lucrarea înpărțirii aceștii clironomii, cerșind trebuința a pune zapis după care să fie următori ca să alcătuiască înpărțala, cu învoirea și priimirea a tuspatru dumnealor, au hotărît că, fiind moșiile toate vîndute la orîndatori cu anul de către răpousata visterniceasa Catinca, soacra dumnilorsale, să nu mai cerce alte chipuri prelungitoare spre aflarea veniturilor, din care prelungiri pot să să nască multe pricini spre păgubirea dumnilorsale a tuturor, ce să caute contracturile orîndatorilor, și după contracturi făcîndu-se izvod de venituri, suma ce să va cuprinde peste tot să să analoghisască în patru părți, după cum într-acest chip s-au și urmat și s-au sfărșit înpărțala, însă fiindcă celelalte moșii care li-au avut casa în stăpînire s-au aflat vîndute cîte de patru și cinci ani mai înnainte, iar această moșie Cunice aflîndu-să în stăpînirea dumnisale spat. Iordachi Catargiu, fiindu-i dată zestre prin izvod, și acum luînd dumnealui spat. moșie Mărginenii, după cum s-au învoit între dumnelor, s-au pus aceasta la înpărțală. Au cerșut dar trebuința a să întreba pe dumnealui cu ce preț o are vîndută, și dumnealui au arătat că pe anii de mai înnainte au avut-o vîndută dumnisale post. Mihalachi Manul cîte 2500 lei pe an, iar pe anul trecut și acest curgător au vîndut-o cu 3250 lei pe an. Deci socotind că după cum celelalte moșii să pun la înpărțală cu somile vînzătorilor anilor celor mai dinnainte, așa să cuvine a să pune și moșiie aceasta, ca să să potrivească cu celelalte moșii să pun la înpărțală cu somile vînzărilor anilor celor mai dinnainte, așa să cuvine a să pune și moșiie aceasta, ca să să potrivească cu celelalte, pentru aceasta s-au pus prețul venitului cel mai dinnainte, căci și celelalte moșii, de s-ar fi vîndut în anul trecut, putè negreșit să să vîndă cu mai mari prețuri, după cum aceasta este știut de toți că veniturile moșiilor s-au sporit pe fiiștecare an ce au trecut [26], care la

26 Consecința războiului ruso-turc din 1806—1812. „Pe lîngă greutățile ce au suferit Moldova în cursul acestui război, este netăgăduită și înlesnirea ce mare care au avut cu îmbielșugarea monedii, că nu era văduvă ce luora cu mînile spre a se hrăni să nu aibă în legăturica sa rubiele și carboave păstrate pentru comînd, nici țaranu să nu se gioace cu galbini, după proverbul moldovinesc, iar boerii cumpăra la moșii, făcînd stări colosale din podraturile rusești" (Manolachi Drăghici, *op. cit.*, II, p. 80). Cronicarul mai adaugă : „Atunci au luat toate mosiile clirosului din Bucovina unii din boeri, ce s-au vîndut cu îngiosite prețuri". Acești cumpărători erau N. Roset, Iordachi Roset-Roznovanu, Iordachi Balș și Panaite Cazimir pe care l-am întîlnit (B.A.R., doc. CDXXVI-159, la 6 iunie 1805). Părți din satele Cohorești și Cozmeni îi aparțineau din 1800 (doc. CDXXVI-132, vezi și LXXII-161, LXXVI-147 și CCCXXVI-45).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

aceasta s-au cunoscut şi de către noi cuviincioasă urmare, şi răspunzîndu-se dumisale spat. că n-are cuvînt a zice că s-au urmat asuprire, au adaos să zică că nu s-ar fi făcut între dumnealor această hotărîre ca să să socotească venitu-rile moşiilor după vînzările contracturilor, la care zicere a dumnisale, osăbit de încredinţarea ce ni-au dat prin cuvînt atît dumnealor cumnaţii dumnisale, cum şi dumnealui căminar Panaite Cazimir, dar spre mai multă dovadă că dum-nealui spat. au fost priimit acestii hotărîri, şi acum vrînd să găsească pricini tăgăduieşte adevărul, ni-au arătat izvodul acel de veniturile moşiilor ce s-au făcut după contracturi, în care este şi moşiia Cunice pusă 2500 lei, cu care sumă s-au pus şi la înpărţală, după cum s-au pus şi celelalte moşii cu sumile vînzării anilor mai dinnainte, care izvod s-au văzut că în sfărşit analoghie ce să face cîte vine pe parte o face însuş dumnealui spat. cu condeiul dumnisale, şi dintru aceasta vederat s-au cunoscut că au fost şi cu priimirea dumnisale aceas ă hotărîre a dumilorsale, şi nu i-au rămas mai mult cuvînt. Acesti pricini numai de nemulţămire arătîndu-ne dumnealui spat. Iordachi Catargiu, s-au anereait cu destulă dovadă de către celelalte părţi, precum se ara ă, şi s-au cunoscut şi de către noi că nici o dreptate nu are, fără numai că piste tot cuvîntul drept şi fără de nici o pricină asupritoare, să arată nemulţămit. Apoi pe lîngă aceste ni-au mai arătat celelalte părţi împreună cu dumnealui căminar Panaite Cazimir cum că dumnealui spat. dintru-nceput au fost împreună lucrător la săvîrşirea înpărţelii şi toate prin buna priimire a dumnisale s-au alcătuit, care spre mai bună încredinţare ni-au arătat şi înpărţala care s-au făcut întăi pe ciorna scrisă cu însuş condeiul spat., şi că în partea dumnisale spat. s-au dat acele moşii care însuş dumnealui li-au cerşut şi li-au voit, şi cu acele preţuri cu care din trecuţii ani s-au găsit vîndute la orîndatori, fără a să mai spori cît de puţin, şi că la nimică nu s-au arătat nemulţămit, fără numai că pe ţiganii lingurari, care să puseră în parte dumisale vornic Dumi-trachi Bogdan, n-au rămas, ce cu învoială s-au dat în parte dumnisale post. Costandin Costachi, încredinţîndu-ne la aceasta şi dumnealor boierii aleşi şi rugaţi de dumnealor cum că toate pricinile care s-au născut între dumnealor în vremea cînd s-au alcătuit înpărţala arătîndu-se dumilorsale, prin a dumi-lorsale sfătuire şi povăţuire s-au îndreptat şi s-au sfîrşit, şi nici cît de puţină asuprială şi strîmbătăţire nu s-au făcut dumisale spat., şi că însuş dumnealui întru toate altele au rămas priimit şi mulţămit, numai pentru ţigani, cunoscînd dumnealor că cerirea care o face era fără drept cuvînt, n-au găsit cu cale a să da în parte dumisale, şi la aceasta întăi s-au primit, apoi în urmă s-au arătat nemulţămit. Ce dar după toate aceste cunoscîndu-să de către noi toţi că este cu totul greşită nemulţămirea dumnisale spat. şi pricinile ce arată sînt fără cuvînt, s-au zis dumnisale că n-are nici o dreptate, şi dumnealui au răspuns că dacă Divanul soco este că nu are dreptate, partea dumnisale după cuprinderea înpărţălii o va trage la stăpînire, şi scrisorile a doao moşii, anume Cunice şi Ţahnăuţii, ce să află la dumnealui le va da, cum şi scrisorile moşăilor ce sînt în partea dumnisale le va lua, iar înpărţala nu o va iscăli, fiindcă tot i se pare a fi strîmbătăţit. Însă noi cu toţii cunoscînd vederat şi cu îndestule dovezi şi încredinţare că nici cît de puţină asuprială şi păgubire nu s-au pricinuit dumnisale şi că înpărţala s-au făcut cu bună alcătuire şi dreptate fără a să strîmbătăţi vreo parte, am găsit cu cale şi hotărîm şi întărim ca înpărţiala ce s-au făcut să rămîi şi fără iscălitura dumnisale spat. temeinică şi întru toată statornicie sa şi fiiştecare dintre dumnealor să-şi tragă la s ă-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pînire partea sa întocma după cuprinderea înpărțelii, și făr de nici o prifacire să stăpînească cu bună pace din niam în niam în veci nestrămutat.

1808, iunie 28

Gavril mitropolit și exarh

Costachi Ghica logof., Iordachi Balș vist., Lupul Balș vorc., Iordache Roset vist., D. Sturza vorc., Alesandru Ianculeu vorc., Dumitru Saul post." (alte 6 iscălituri nu s-au putut citi) [27].

LES NOUVEAUX DONNÉ DE ROSETESTI ET LEUR FIEUS A LA FIN DU XVIII-e SIÈCLE

R é s u m é

L'auteur retrace la carrière de Lascaraki Rosetti, boyard moldave du XVIII-e siècle, en y ajoutant quelques précisions généalogiques. A ce sujet, on publie trois documents concernant le partage des biens de Rosetti, après sa mort et celle de sa femme. Dans ces inventaires se trouvent des indications précises sur la fortune d'un grand seigneur moldave vers la fin de l'époque phanariote.

27. Bibli. Acad., doc. LXXVI-117. Alte informații despre averea funciară a familiei la R. Rosetti, *Cronica Boletinului*, An. Acad. Rom., S. II, secția istorie, I XXVIII, 1905, p. 157—323, și *Cum se căutau moșiile în Moldova la începutul anului XIX*, ibid., I, XXXI, 1909, p. 217—351, la N. Iorga, *Împărțirea, pe la 1802, a averii lui Mihai (Minà) Roset din Bălănești*, Rev. istorică, XIX, 1933, nr. 1-3, p. 44-51, și Ioana R. Rosetti, *Iordache Ruset*, Rev. ist. rom., VII, 1937, p. 310—318.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

TEZAURUL MONETAR DIN SECOLUL AL XVIII-LEA DESCOPERIT LA MĂNĂSTIREA CAȘIN (JUD. BACĂU)

AL. ARTIMON și C. EMINOVICI

În primăvara anului 1962, cu prilejul lucrărilor agricole, locuitorul Nicolae N. Avădanei a descoperit în grădina sa, pe locul numit Sărățel, un tezaur de monede turcești din secolul al XVIII-lea [1].

Monedele au fost depuse inițial într-un vas ce se afla la o adîncime ce nu depășea 0,20 m de la suprafața actuală a solului și din care s-au păstrat doar cîteva fragmente. Fragmentele ceramice păstrate (printre care și fundul vasului, cu un diametru de 8 cm.) ne arată că vasul era lucrat la roată, dintr-o pastă fină, de culoare cărămizie, bine frămîntată și arsă puternic. La exterior, în anumite porțiuni, vasul era smălțuit. Deasupra smalțului era depusă o crustă puternică de arsură. După forma fundului vasului păstrat cît și după compoziția pastei el datează din secolul al XVIII-lea.

Tezaurul de care ne ocupăm se compune din 43 monede, emisiuni ale sultanilor Ahmed III, Mahmud I, Osman III și Mustafa III. Toate monedele ce alcătuiesc tezaurul sînt din argint și au o greutate totală de 919,10 grame.

Dăm mai jos descrierea monedelor din tezaur :

I. *Emisiuni de la Ahmed III (1703—1730)*

1—4. Guruși. Anul hegirei 1115. Monetăria Constantinopol (fig. 1/1) Nuri Pere [2], nr. 516.

5. irmilik. Anul hergirei 1115. Monetăria Constantinopol (fig. 1/2) Nuri Pere, nr. 517.

II. *Emisiuni de la Mahmud I (1730—1754)*

6—29. Guruși. Anul hegirei 1143. Monetăria Constantinopol (fig. 1/3) Nuri Pere, nr. 573.

1 O mențiune asupra descoperirii acestui tezaur vezi la C. Buzdugan, *Descoperiri de monede antice intrate în colecțiile Muzeului de istorie al orașului Gh. Gheorghiu-Dej*, în *SCN*, IV, p. 445.

2 Pentru identificarea monedelor turcești am folosit pe Nuri Pere *Osmanlilarda Madeni paralar*, Istanbul, 1968 (în continuare se va cita prescurtat Nuri Pere).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

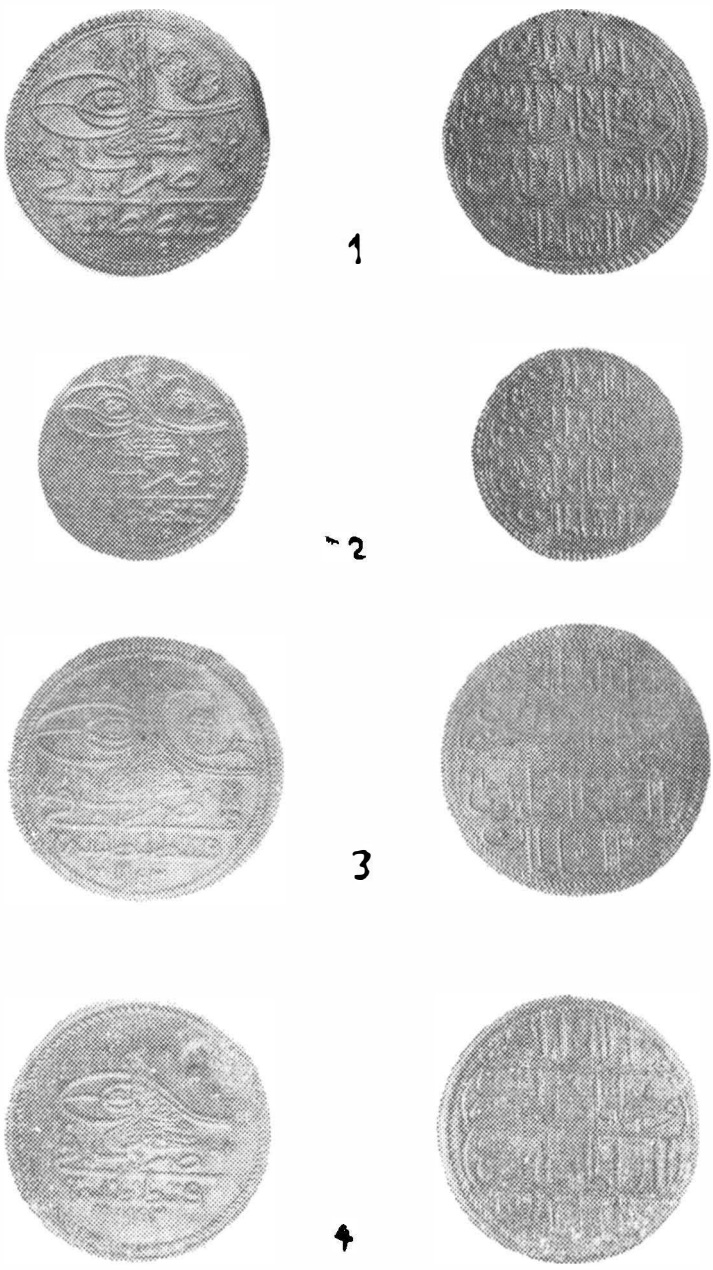

Fig. 1. Monede din tezaurul de la Mănăstirea Caşin

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

30—36. Guruși. Anul hegirei 1143. Monetăria Constantinopol (fig. 1/4) Nuri Pere, nr. 572.
37—38. irmilik. Anul hegirei 1143. Monetăria Constantinopol (fig. 2/1) Nuri Pere, nr. 569.
39. irmilik. Anul hegirei 1143. Monetăria Constantinopol (fig. 2/2) Nuri Pere, nr. 574.
40. onlyk. Anul hegirei 1143. Monetăria Constantinopol (fig. 2/3) Nuri Pere, nr. 575.

III. *Emisiuni de la Osman III (1754—1757)*

41—42. onlyk. Anul hegirei 1168. Monetăria Constantinopol (fig. 2/4) Nuri Pere, nr. 600.

IV. *Emisiuni de la Mustafa III (1757—1774)*

43. irmilik. Anul hegirei 1171. Anul II de domnie (1758—1759). Monetăria Istanbul (fig. 2/5).
Nuri Pere, nr. 636.

După cum se poate observa, tezaurul se eșalonează pe o perioadă de 56 de ani. Cele mai vechi monede sînt emisiuni de la Ahmed III (1703-1730), iar cea mai recentă monedă este un irmilik emis de Mustafa III în anul II de domnie (1758—1759). În marea lor majoritate monedele sînt bine conservate. O piesă prezintă urme de perforare, cîteva sînt tăiate pe margine, iar 6 au crestături marginale ce constituie defecte de batere. Unele din ele sînt tocite pe o parte și pe alta, probabil, datorită circulației lor. Diametru și greutatea pieselor variază în raport cu valoarea lor :

Astfel, gurușul — piesă de 40 parale are diametru 37—39 mm și greutatea de 22—25 grame.

— irmilikul, piesă de 20 parale ; diametru 30—32 mm, greutatea 10—12 grame.

— onlyk-ul, piesă de 10 parale ; diametru 24—25 mm, greutatea 5,23 grame.

Descoperirea de la Mănăstirea Cașin ridică o serie de probleme legate de circulația monedelor turcești în această vreme în Moldova. Este cunoscut faptul că începînd cu secolul al XVI-lea, o dată cu expediția lui Soliman Magnificul de la 1538, Moldova devine dependentă din punct de vedere politic și economic față de Imperiul otoman. Această dependență politică și economică, fără a înlocui cu totul relațiile cu celelalte state, dă o pondere mare relațiilor comerciale cu Imperiul otoman. Iar ca o consecință firească a acestor stări de lucruri, pe piața Moldovei circulă o mare cantitate de monedă turcească, alături de celelalte monede străine (poloneze, rusești, austriece, venețiene, olandeze). Acest lucru este documentat de numeroasele descoperiri de monede efectuate pe teritoriul Moldovei din secolul al XVIII-lea. Între monedele turcești, pornind de la aspri care reprezentau cea mai mică monedă în circulație, în ordine ascendentă veneau paraua, piesă de 3 bani, și piastrul care se fixează în secolul al XVIII-lea la 120 de aspri sau 40 de parale. Această monedă, echivalentă într-o oarecare măsură cu talerii olandezi, austrieci, germani a început să fie emisă la sfîrșitul secolului al XVII-lea, mai precis

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

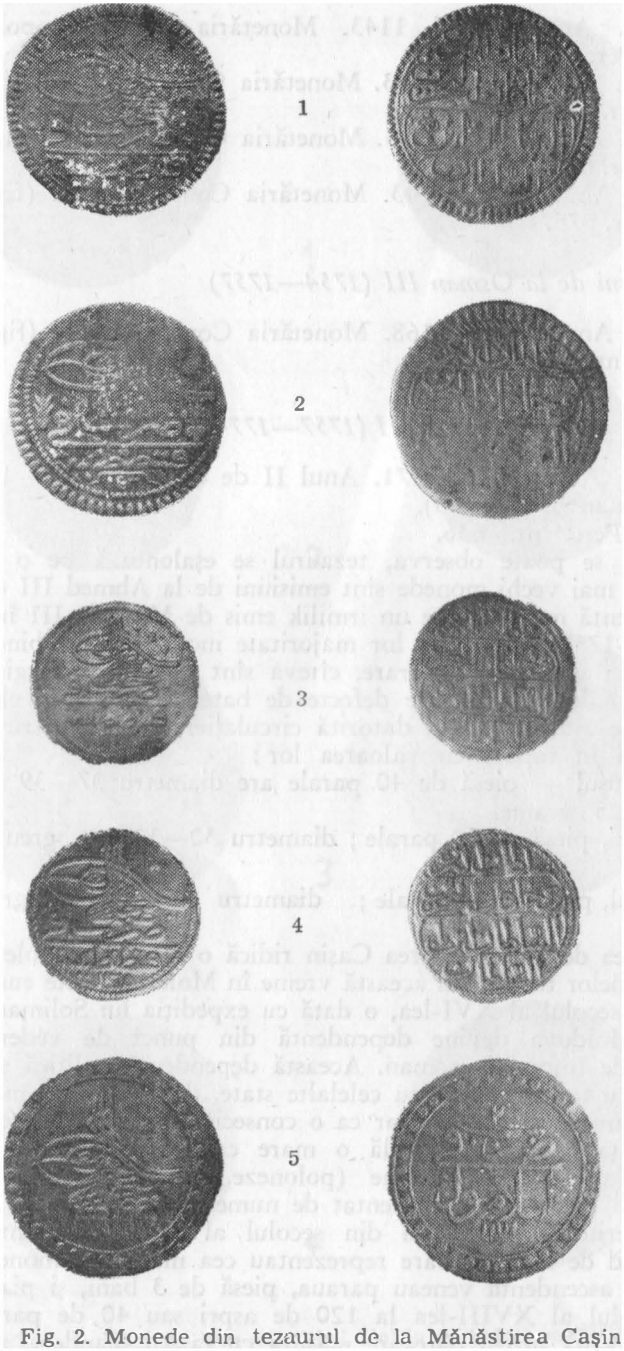

Fig. 2. Monede din tezaurul de la Mănăstirea Caşin

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

începînd cu anul 1687 în timpul sultanului Soliman II[3]. La mijlocul secolului al XVIII-lea piastrul ajunge să fie echivalent cu leul, fixat și el la 120 de bani[4]. Dintre monedele turcești care circulau în secolul al XVIII-lea în Țările Române enumerăm: gurușii, altmislik-uri, onlyk, irmilik, zoltta etc. Circulau de asemenea o serie de monede de aur turcești: galbeni stambolîi (de Istanbul), zingirlii, turalii, funduclii, zarmacupi[5].

Pe teritoriul Moldovei în mai toate localitățile s-au descoperit monede turcești din secolul al XVIII-lea. Tezaure monetare turcești s-au găsit la Focșani[6], Cîrlige[7], Copăcești[8], Cleja[9], Burca[10], ale căror monede prezintă analogii cu cele de la Mănăstirea Cașin.

O altă problemă ce se pune este aceea a explicării prezenței la Mănăstirea Cașin a tezaurului de monede turcești din secolul al XVIII-lea, a condițiilor tezaurizării lor și a valorii acestui lot de monede.

Se cunoaște faptul că localitatea Mănăstirea Cașin se află într-o zonă cu așezări rurale străvechi.

Primele mențiuni documentare privind localitățile ce au existat pe aceste locuri datează de la începutul secolului al XV-lea. Astfel, într-un document dat de Alexandru cel Bun la 15 martie 1410, sînt menționate șase sate pe Cașin și Oituz[11]. Într-un al document dat la 20 iunie 1443 este menționată siliștea de la Cașin[12].

Nu putem să nu arătăm faptul că în localitatea unde s-a descoperit tezaurul, voievodul Gheorghe Ștefan construiește în anul 1655 biserica „Sf. Voievozi", punînd bazele viitoarei mănăstiri a Cașinului, pe apa cu același nume.

Locuitorii stabiliți în jurul mănăstirii se ocupau cu treburile gospodărești, cu lucru la călugării de aici, iar o altă categorie de țărani slobozi, numiți bîrsani, trecuți cu oile și vitele lor din Transilvania se ocupau cu creșterea vitelor, agricultura și cu vînzarea produselor în tîrguri, pe piața internă sau la Galați, pentru export. Ei au venit în aceste locuri din timpuri mai vechi, cu toate că documentele îi înregistrează numai în legătură cu neînțelegerile avute cu stăpînii[13]. Numărul lor a crescut simțitor către mijlocul secolului al XVIII-lea. Ocupîndu-se cu comerțul și beneficiind de anumite avantaje din partea domniei, așa cum se arată în așezămîntul din 1740 că „pentru mei și alte bucate de brînză, lînă, cergi, burci ce ar duce la Galați și la alte tîr-

3 Octavian Iliescu, *Moneda în România*, București, 1970, p. 51.
4 *Istoria României*, III, p. 380.
5 *Ibidem*, p. 381.
6 M. Chitescu, Gh. Constantinescu, *Trei tezaure monetare feudale descoperite în raionul Focșani*, în *Danubius*, I, 1967, *p. 224 și urm.*
7 *Ibidem.*
8 V. Căpitanu și C. Buzdugan, *Un tezaur de monede turcești descoperite la Copăcești (jud. Vrancea)*, în *Carpica*, 1969, p. 349.
9 Tezaurul a fost descoperit în anul 1969 în Cleja, la locul „Dealul Alexandrina" (se păstrează în colecția muzeului din Bacău).
10 Tezaurul a fost găsit în anul 1971 în localitatea Burca, comuna Vidra, jud. Vrancea. Monedele în număr de 72 bucăți au fost descoperite într-o ulcică de lut. Informația o deținem de la I. Mitrea, lect. univ. Institutul pedagogic Bacău.
11 *Documente privind istoria României, seria A, Moldova, sec. XIV—XV*, vol. I, p. 22—23 (nr. 27).
2 *Ibidem*, p. 197 (nr. 233).
13 V. Mihordea, *Relațiile agrare din secolul al XVIII-lea în Moldova*, București, 1968, p. 147.
14 *Ibidem*, p. 147, nota 354.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

guri, de vînzare şi ori ce ar vinde la oamenii noştri de ţară nici o vamă să nu dea" [14], e normal ca să dispună de anumite sume de bani.

În această situaţie e firesc ca tezaurul descoperit la Mănăstirea Caşin să fi aparţinut unui locuitor din categoria mai sus menţionată, antrenat în producţia pentru piaţă şi care a ascuns această sumă în urma unui pericol.

În ce priveşte valoarea monedelor din tezaur, constatăm că cele 43 piese reprezentau un capital de 1530 parale echivalente la mijlocul veacului al XVIII-lea cu 38 de lei şi 30 de bani. Studierea cîtorva documente privind unele vînzări de bunuri sau tranzacţii comerciale ce au loc în primele şase decenii ale secolului al XVIII-lea ne va permite să ne facem o idee despre ceea ce se putea cumpăra cu această sumă în epoca respectivă. În 1742 negustorii plăteau în Moldova 3 lei şi jumătate chila de grîu de 18 dimirlii şi un leu şi 30 de bani pe chila de orz. În 1755 egumenul de la Voroneţ a cumpărat porumb de pe piaţă cu doi lei merţa, adică 4 lei chila. [15]

La 1715 un cal se vindea cu 20 lei, iar la 1748 s-au vîndut 5 boi drept 85 lei, adică 17 lei un bou [16].

Într-un document din 19 august 1742 în conflictul dintre bîrsani cu egumenii de la mănăstirile Caşin şi Bogdana s-au oprit 5 oi pentru 5 lei [17].

În concluzie, la mănăstirea Caşin avem de a face cu o sumă bănească ce putea proveni dintr-o tranzacţie comercială curentă. Condiţiile ascunderii acestei sume rămîn încă necunoscute. În orice caz monedele au fost îngropate după anul 1759, data celei mai recente piese monetare din tezaur.

DER MÜUNZSCHATZ VON MĂNĂSTIREA CAŞIN, KREIS-BACĂU (18 Jahrhundert)

Zusammenfassung

Im Frühjahr 1962 wurde in der Artschaft Mănăstirea Caşin aus dem Bezirk Bacău ein Schatz türkischer Münzen aus dem 18 jh. gefunden.

Der Schatz enthält 43 Silbermünzen die während der Regierungen der Sultane Ahmed III, Mahmud I, Osman III, und Mustafa III geprägt wurden.

Die Untersuchung dieses Schatzes führt die Verfasser zu einigen interessanten Schliissen über den Umlauf der türkischen Münzen in der Moldau des 18 jhs. Desgleichen werden die Ursachen der Verhortung sowie der Wert der geborgenen Münzen bescprochen ; die geborgene Summe Konnte aus üner gewöhnlichen Handelstransaktion herkünftig sein ; die Münzen wurden nicht früher als im jahre 1759 — das Prägungsdatum der neuesten Münze des Schatzes — in die Erde eingegraben.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Fig. 1. — Münzenschatz von Mănăstirea Caşin.
Fig. 2. — Münzenschatz von Mănăstirea Caşin.

15 *Ibidem*, p. 39.
16 *Ibidem*, p. 40, nota 221.
17 *Documente privind relaţiile agrare în veacul al XVIII-lea, vol. II, Moldova*, 1966, p. 251—252.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

PRESA DIN ITALIA DESPRE MIŞCAREA REVOLUŢIONARA CONDUSĂ DE TUDOR VLADIMIRESCU

D. ZAHARIA

Mişcarea revoluţionară de la 1821, în fruntea căreia s-a situat „cel mai bun fiu al patriei" sale, aşa cum s-a autointitulat eroul din Vladimir, a izbucnit într-un moment istoric în care viaţa politică europeană era dominată de sistemul reacţionar al Sfintei Alianţe.

Arbitrarul şi nedreptul sistem impus popoarelor europene de suveranii statelor feudal-reacţionare, participante la războaiele împotriva lui Napoleon, a stîrnit mînia şi opoziţia maselor largi populare ale naţiunilor europene.

După ce popoarelor europene li se impusese nu numai un regim social-politic depăşit ci şi o stagnare a vieţii economice, a procesului revoluţionar ce se făcuse simţit la finele secolului al XVIII-lea, şi o totală inactivitate intelectuală, forţele sociale şi politice cele mai reprezentative ale naţiunilor din vestul şi estul continentului se pregăteau intens pentru lupta care, conform planurilor elaborate, trebuia să le aducă cucerirea puterii politice în stat, înlăturarea suveranilor reacţionari instalaţi şi menţinuţi cu sprijinul forţelor militare ale statelor care iniţiaseră şi încheiaseră Sfînta Alianţă.

Iată pentru ce, în Europa de la Cadix la Arhipelagul grecesc şi din Regatul celor Două Sicilii pînă în interiorul imperiului rus se pregăteau cu febrilitate şi intensitate, acţiuni revoluţionare menite să pună capăt înapoierii economice, sărăciei intelectuale şi reacţionarismului politic impus prin voinţa ţarului Rusiei şi a cancelarului austriac Meternich.

În aceste condiţii politice a izbucnit şi s-a desfăşurat mişcarea revoluţionară în fruntea căreia s-a aflat Tudor Vladimirescu.

Evenimentelor ce s-au succedat în prima jumătate a anului 1821 în Ţara Românească, presa europeană le-a acordat largi spaţii. În coloanele ziarelor ce apăreau în statele germane, Franţa, Anglia, Imperiul habsburgic, Rusia, Imperiul otoman, statele italiene au fost publicate numeroase articole, ample relatări, ştiri, fragmente din rapoartele unor diplomaţii, multe scrisori care circulau de la un capăt la altul al continentului prin intermediul cărora opinia publică era informată asupra evenimentelor revoluţionare care se extinseseră în mai tot teritoriul românesc dintre Carpaţi şi Dunăre.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Presa italiană, reprezentată în acea epocă istorică prin Gazeta piemonteză, Gazeta genoveză, Jurnalul Regatului celor Două Sicilii, Observatorul triestin, a publicat interesante relatări şi articole cu privire la mişcarea revoluţionară din Ţara Românească.

Unele materiale publicate în ziarele amintite accentuau gradul excesiv, al exploatării exercitate asupra poporului român de către domnitorii fanarioţi.

Astfel, Gazeta piemonteză din 10 martie 1821, publica o ştire transmisă din Constantinopol prin care se relata că numai în ultimii şapte ani domnitorii fanarioţi storseseră de la populaţia Ţării Româneşti 60 milioane de piaştri, din care mai mult de jumătate întraseră în visteria sultanului [1].

Presa italiană, în genere bine informată asupra scopurilor urmărite de mişcarea poporului român, aprecia că aceasta era îndreptată împotriva boierilor, care beneficiau de toate privilegiile [2], şi domnitorilor fanarioţi [3], exponenţi ai dominaţiei turceşti asupra Principatelor.

Gazetele italiene ale vremii au publicat interesante materiale asupra rolului pe care l-a avut Tudor în perioada de început a mişcării. Astfel, Gazeta piemonteză în numărul său din 31 martie 1821 publica ştirea că „imediat după moartea lui Suţu valahul Tudor însoţit de 50 de arnăuţi a părăsit Bucureştii, îndreptîndu-se spre Oltenia pentru a răscula pe ţăranii de acolo a căror nemulţumire o cunoaşte". De asemenea, în acelaşi număr al ziarului se preciza că „pe oriunde trece Tudor lansează chemări" prin care îndeamnă poporul la răscoală [4].

Tudor Vladimirescu, suflet din sufletul neamului său, s-a bucurat de o stimă deosebită din partea ţăranilor olteni şi munteni. Dovada acestei stări de lucruri ne-o oferă ştirea, transmisă din Sibiu la 19 februarie 1821 şi publicate în Gazeta piemonteză din 31 martie, în care se aprecia că populatul conducător, susţinut de o armată de 8.000 oameni, pe care reuşise să-i mobi izeze şi să-i organizeze rapid, tindea să devină domnitorul ţării [5].

Angajarea ţărănimii la lupta pentru dobîndirea drepturilor ţării şi instaurarea egalităţii sociale a asigurat,, chiar de la început, progrese rapide şi triumfale mişcării organizate şi conduse de Tudor [6]. Aşa explică majoritatea ziarelor europene ale timpului înaintarea rapidă a lui Tudor către Bucureşti.

N-au fost trecute cu vederea de către presă din statele italiene nici evenimentele petrecute în Moldova, unde, nu mult după cele petrecute în Oltenia a sosit din Basarabia aventurierul Alexandru Ipsilanti. Acesta, prin proclamaţiile sale încerca să ducă un război împotriva Imperiului otoman

1 Arh. Stat. Bucureşti, microf. Italia, rola 31, c. 2, Gazeta piemonteză din 10 martie 1821.

2 Ibidem, c. 3-4 Gazeta Piemonteză din 31 martie 1821.

3 Idem, fotocopii Italia, Jurnalul Regatului celor Două Sicilii din 26 iunie 1821, aprecia că mişcarea izbucnită în Oltenia „era îndreptată contra grecilor, sau mai precis împotriva marilor familii greceşti care locuiesc în cartierul Fanar din Constantinopol, cunoscuţi sub denumirea de fanarioţi, din rîndurile cărora erau recrutaţi domnitorii celor două Principate".

4 Idem, microf., Italia, rola 31 c. 3-4.

5 Ibidem.

6 Ibidem c. 5-6. Gazeta piemonteză din 7 aprilie 1821 „Insurecţia a făcut în timpul interregnului, progrese atît de rapide încît Tudor poate străbate nepedepsit cea mai mare parte a Olteniei (şi în special districtul Craiova)".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

bazîndu-se mai de grabă pe idealuri şi himere, decît pe o forţă armată capabilă să dea lovituri nimicitoare trupelor turceşti de la Dunăre.

Intrarea lui Alexandru Ipsilanti în capitala Moldovei a avut ca antecedent evenimentele sîngeroase de la Galaţi, unde, grecii revoltaţi sub conducerea lui Vasile Caravia „au ucis pe toţi turcii care n-au putut să se salveze prin fugă, iar oraşul a fost aproape în întregime transformat în cenuşă" [7].

După omorîrea tuturor turcilor găsiţi în Iaşi, chiar în ziua sosirii sale acolo, Alexandru Ipsilanti a adresat mai multe proclamaţii prin care chema la luptă contra Imperiului turcesc populaţia din Principate şi întreaga naţiune greacă, pentru înlăturarea jugului otoman [8].

Nu este lipsit de importanţă şi semnificaţie să relevăm cum a privit presa italiană poziţia adoptată de ţarul Rusiei faţă de evenimentele revoluţionare din Principate.

Atît Gazeta de Genova, Gazeta piemonteză, Jurnalul Regatului celor Două Sicilii cît şi Observatorul triestin au publicat aproape concomitent şi în termeni similari hotărîrile adoptate de ţar la Leibach cu privire la situaţia din Principatele române [9].

Interesant este faptul că ziarele amintite relatau pe larg ordinele transmise de curtea de la Petersburg însărcinatului său din capitala otomană baronul Stroganov [10].

Ordinul dat de ţar ministrului rus de la Constantinopol era determinat de faptul că Ipsilanti, în dorinţa de a inspira mai multă încredere populaţiei din ţările române şi naţiunii greceşti anunţa, prin intermediul incendiarelor sale proclamaţii, că întreaga sa acţiune se îndrepta împotriva Porţii şi se baza „pe sprijinul unei mari puteri vecine" [11].

Concomitent cu atitudinea potrivnică a Rusiei faţă de mişcarea revoluţionară condusă de Tudor Vladimirescu şi acţiunile aventurierului Ipsilanti, cealaltă mare putere vecină, Imperiul habsburgic, făcea cunoscut Porţii, prin intermediul internunţului austriac la Constantinopol, că împăratul avea „cele mai serioase intenţii" în vederea menţinerii păcii şi tratatelor, asigurîndu-l pe sultan de sprijinul său militar pentru restabilirea liniştii în Principate, în care scop dăduse dispoziţii ca un corp al armatei austriece să fie deplasat, în mare grabă, la hotarele dintre Transilvania şi ţările române [12], pentru a putea observa mai atent ce se petrecea în teritoriul românesc dintre Carpaţi şi Dunăre.

Cu toată poziţia duşmănoasă a celor trei mari imperii reacţionare, Tudor Vladimirescu, deşi conştient de primejdia la care se expusese prin acţiunea îndreptată, contra boierilor şi a Porţii, încerca să stabilească o înţe-

7 Ibidem, Gazeta piemonteză din 7 aprilie 1821.

8 Ibidem.

9 Ibidem.

10 Ibidem. Conform acestor dispoziţii publicate în ziarele italiene Stroganov trebuia să-l informeze pe sultan că politica ţarului era potrivnică oricărei mişcări revoluţionare indiferent de ţara în care ar fi izbucnit ea.

11 Idem. Xerosuri Italia. Gazeta genoveză din 11 aprilie 1821.

12 Idem, microfilme Italia, rola 31 c. 7-8, Gazeta piemonteză din 10 aprilie 1821.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

legere cu Serbia, pentru ca şi acolo să pornească o acţiune similară şi să provoace răscoala popoarele de la sudul Dunării [13].

Ziarele italiene informate la timp şi corect asupra desfăşurării acţiunilor întreprinse de Tudor Vladimirescu relatau cu lux de amănunte teama manifestată de boierime la vestea extinderii mişcării.

Se subliniază faptul că frica boierimii a cunoscut şi mai mari proporţii atunci cînd la Bucureşti s-a aflat despre trecerea de partea revoluţionarilor a celor care au fost trimişi să-l oblige pe Tudor ca, prin forţă, să facă cale întoarsă.

După trecerea Oltului drumul lui Vladimirescu către Bucureşti era deschis mai ales că ţărănimea îl întîmpina cu bucurie şi entuziasm.

Triumfala intrare a lui Tudor în capitala ţării este prezentată de presa italiană lapidar dar conclusiv [14].

Nici intrarea în Bucureşti a lui Alexandru Ipsilanti n-a scăpat atenţiei celor care transmiteau ştirile către ziarele ce apăreau la Genova, Napoli, Torino sau Triest.

Jurnalul Regatului celor Două Sicilii prezenta în următoarea manieră intrarea în capitala Ţării Româneşti a conducătorului Eteriei. „La 9 aprilie ajunse şi prinţul Ipsilanti în fruntea unui corp de eleni de aproximativ 1000 oameni şi cu trei tunuri..., ocupă castelul lui Grigore Ghica situat în rească alte scopuri decît colaboratorul său şi din acest considerent refuză să publică o prezenta cu totul exagerat, se cifra la 5.000 oameni, care dispun de şapte tunuri de nave" [15].

Sosirea şi mai ales intrarea în Bucureşti a oamenilor lui Ipsilanti, conform celor scrise în Jurnalul Regatului celor Două Sicilii, a provocat mari nemulţumiri în rîndurile partizanilor lui Tudor căci ei porniseră la luptă pentru a scăpa ţara de boieri şi fanarioţi, iar în acel moment se temeau de o colaborare cu greci mai ales că nu aveau nimic comun cu cauza acestora din urmă [16].

Nu este exclus ca Tudor să fi dispus retragerea principalelor sale forţe la Cotroceni tocmai din acest motiv, căci aşa cum se preciza într-o informaţie transmisă din Bucureşti la 15 aprilie 1821 şi publicată în Gazeta genoveză din 16 mai acelaşi an, conducătorul românilor, părea să urmărească alte scopuri decît colaboratorul său şi din acest considerent refuză să se supună dispoziţiilor lui Ipsilanti [17].

Neînţelegerile dintre Vladimirescu şi Ipsilanti s-au accentuat destul de mult, iar turcii profitînd de atitudinea împăratului şi ţarului adoptată la

13 Ibid., c. 13. Gazeta piemonteză din 5 mai 1821 informa că „Tudor intenţiona să treacă Dunărea, să pună stăpînire pe Nicopole, să-şi conducă forţele sale pînă la Sofia pentru a provoca revolta grecilor din Bulgaria". Se pretindea că el a încheiat unele înţelegeri cu conducătorii din Serbia în acelaşi scop.

14 Idem. Xerosuri din Italia, Gazeta genoveză din 13 mai 1821

15 Idem fotocopii Italia, Jurnalul Regatului celor Două Sicilii din 18 mai 1821.

16 Idem microf. Italia rola 31 c. 15-17. Aceiaşi idee o exprimă şi Gazeta piemonteză în numărul său din 8 mai 1821.

17 Idem. Xerosuri Italia, Gazeta genoveză din 16 mai 1821. Faptul este consemnat de mai multe ori în ziarul Jurnalul Regatului celor Două Sicilii, dar în numărul de la 21 mai se aprecia: „Între capii revoltei există puţină înţelegere". Planurile lui Tudor şi ale cetelor sale sînt cu totul diferite de cele ale lui Ipsilanti şi ale grecilor ce-l urmează".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Leibach şi temîndu-se de o eventuală invazie ruso-austriacă în Principate sub pretextul cunoscut al ajutorării sultanului pentru „restabilirea liniştii" [18] au luat hotărîrea de a trimite armatele lor împotriva „rebelilor" de la Bucureşti.

Poarta, chiar după izbucnirea mişcării conduse de Tudor se pregătea să intervină în Principate cu scopul de a suprima din faşă acţiune întreprinsă de Tudor, dar teama de un conflict militar cu Rusia a determinat-o să se abţină, pentru început, de la o astfel de acţiune. Nu mult după ce s-a aflat la Constantinopol, prin intermediul baronului Stroganov şi a internunţiului austriac despre poziţiile adoptate de ţar şi împăratul vienez, în privinţa mişcărilor din Principate, sultanul a ordonat armatelor sale concentrate pe linia de la Dunăre să treacă la nordul fluviului.

Tudor Vladimirescu cunoscînd intenţiile turcilor ca şi pregătirile militare împotriva sa, lua măsuri să întîmpine armatele otomane aşa cum se cuvenea unor duşmani şi exploatatori multiseculari.

Măsurile de apărarea ţării în faţa armatelor otomane sînt prezentate de ziarele din Italia astfel :

„Tudor Vladimirescu, care în acel moment era pe deplin stăpîn al Bucureştilor, lua măsuri de apărare" [19].

„Tudor continua să fortifice mînăstirea de la Cotroceni" [20].

„Tudor este decis să se apere pînă la sfîrşit. [21]

„Tudor făcu proba celor şapte tunuri, din care trei de provenienţă suedeză, sînt în bună stare, dar celelalte din fier sînt de calitate inferioară" [22].

Cu toate pregătirile făcute la Bucureşti de către Tudor Vladimirescu, totuşi el a fost nevoit să părăsească capitala ţării şi să se retragă către Piteşti [23].

În drumul către Piteşti au intervenit cunoscutele evenimente care au dus la arestarea şi mişeleasca omorîre a lui Tudor.

Arestarea şi ducerea Vladimirescului la Tîrgovişte este descrisă în felul următor de către Gazeta piemonteză din 28 iunie 1821. „Un martor ocular raportează că Tudor Vladimirescu, la puţin timp după sosirea sa la Piteşti, a fost surprins de un căpitan de cavalerie din rîndurile răsculaţilor şi pus în lanţuri, a fost condus la cartierul general al lui Ipsilanti de la Tîrgovişte" [24], unde a fost omorît.

---

18 Ibidem. Gazeta genoveză din 30 mai 1821, Gazeta piemonteză din 29 mai şi Jurnalul Regatului celor Două Sicilii din 16 mai şi 15 iunie relatau despre concentrarea unor puternice forţe militare austriece în Banat, Transilvania şi Galiţia. Unele dintre unităţile militare austriece începuseră să se deplaseze către graniţele Ţării Româneşti şi acest lucru se făcea cu acordul Porţii.

19 Idem, fotocopii Italia, Jurnalul Regatului celor Două Sicilii din 11 iunie 1821.

20 Idem, microfilme, Italia. rola 31 c. 38-39. Gazeta piemonteză din 14 iunie 1821.

21 Ibidem c. 32-33. Gazeta piemonteză din 2 iunie 1821.

22 Ibidem, c. 37. Gazeta piemonteză din 7 iunie 1821 şi Jurnalul Regatului celor Două Sicilii din 18 iunie 1821.

23 Idem, fotocopii Italia. Jurnalul Regatului celor Două Sicilii, din 28 iunie 1821. Ziarul scria : „Tudor Vladimirescu, Hagi Prodan şi Bimbaşa Sava, atunci cînd au avut veşti certe despre apropierea turcilor, evacuară la 27 mai atît mînăstirea de la Cotroceni cît şi oraşul Bucureşti".

24 Idem microf. Italia, rola 31, c. 48-49. Gazeta piemonteză din 28 iunie 1821.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cu toate că gazeta din Torino publicase încă de la 28 iunie 1821 ştirea omorîrii lui Tudor Vladimirescu, totuşi, chiar şi după aceia continua să primească şi să publice informaţii privitoare la asasinarea revoluţionarului român.

Astfel, în numărul său din 12 iulie 1821, apărea o informaţie transmisă din Braşov prin care se preciza că Ipsilanti l-a ucis pe Vladimirescu imediat după ce acesta a fost adus la Tîrgovişte [25].

Interesante sînt ştirile şi informaţiile publicate de amintitele ziare cu privire la pătrunderea armatelor turceşti pe teritoriul Ţării Româneşti şi al Moldovei, urmărirea şi înfrîngerea eteriştilor, rezistenţa populaţiei româneşti în faţa armatelor invadatoare.

Concomitent cu luptele duse de armatele otomane pentru înfrîngerea eteriştilor în Principate, Imperiul habsburgic ordinase concentrarea unor noi forţe militare în Bucovina, Transilvania şi Banat. Fenomenul nu scăpa atenţiei observatorilor de presă aflaţi în monarhie şi în consecinţă în ziarele italiene ale timpului apăreau ştiri referitoare la acest lucru.

Astfel, în Jurnalul Regatului celor Două Sicilii din 24 iulie 1821, apărea ştirea transmisă din Viena la 23 iunie, prin care opinia publică era informată asupra faptului că „cordonul trupelor austriece se întindea de la Cernăuţi... pînă la Mehadia, în Banat. Aripa stîngă a acelui corp acoperea partea Bucovinei care se mărginea cu Moldova. Centrul se întindea de la Berceţ, care este situat la extremitatea acelui principat, pînă la Sibiu, în Transilvania, aripa dreaptă se întindea pînă în Banat.

Principalele forţe austriace sînt concentrate în împrejurimile Braşovului, care ocupă o poziţie centrală, de unde, la nevoie, ar fi putut fi trimise trupele respective, conform necesităţilor, fie către frontierele Moldovei sau ale Banatului, sau chiar asupra celor cu Ţara Românească, care atrăgeau atenţia în mod deosebit. „...Alte trupe austriece sînt dispuse în aşa fel încît să poată întări, la nevoie, corpul de observaţie". „Se vorbeşte despre formarea unei armate de rezervă la Cluj" [26].

Nu sînt lipsite de importanţă să prezentăm şi opiniile unor ziare din Italia în legătură cu pierderile pe care le-a suferit Ţara Românească din cauza jafurilor făcute de eterişti şi armatele invadatoare turceşti, pînă la începutul lunii iulie 1821.

Conform celor publicate în Gazeta piemonteză din 24 iulie 1821, pagubele cauzate economiei Ţării Româneşti de către jefuitorii turci şi eterişti, prin nesupunerea la lucru a ţăranilor revoltaţi în timpul mişcării revoluţionare conduse de Tudor, prin pierderile de recolte se ridicau la suma de 50 milioane de piaştri.

Referindu-se la aceiaşi problemă ziarul ajungea la concluzia că vor trebui să treacă două decenii pînă cînd „bogata Valahie îşi va reveni din nenorocirile" [27] în care se afla.

25 Ibidem, c. 58-59.

26 Idem, fotocopii Italia, Jurnalul Regatului celor Două Sicilii din 24 iunie 1821.

27 Idem, microfilme Italia, rola 31, c. 65-66.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Din cele expuse rezultă că mişcarea revoluţionară a românilor de la 1821 s-a bucurat de numeroase aprecieri din partea poporului din rîndurile căruia s-a ridicat eroul ei.

Presa internaţională a timpului şi cea din Italia a consacrat sute de articole acţiunii române şi eroului ei Tudor Vladimirescu.

Pentru generaţiile de români care au urmat luptătorilor de la 1821, Tudor Vladimirescu a constituit un exemplu de patriotism şi revoluţionarism.

Urmaşii eroilor din 1821 au privit acţiunea acelora ca pe ridicare menită să ducă la triumful dreptăţii pe pămîntul locuit de români, la înfăptuirea idealului de libertate şi unitate a neamului românesc.

Prin faptele sale, care, în orice ocazie, merită să fie cinstite, Tudor Vladimirescu, a ocupat de multă vreme, un loc de frunte în galeria personalităţilor de seamă a neamului.

LA PRESSE DE I'TALIA CONCERNANT LES MOUVEMENTS CONDUIT PAR TUDOR VLADIMIRESCU

RÉSUMÉ

L'auteur dans cet article, s'appuyant sur les journaux italiens contemporains a cherché de presenter l'écho international du mouvement dirigé par Tudor Vladimirescu, l'attitude politique adopté, à Leibach, par les grandes empires voisins de la Valachie concernant les événements revolousionnaires de 1821 et les consequences, pour les roumains, des décisions prises par l'empereur de la Russie et de l'Autriche.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ŞTIRI NOI ÎN LEGĂTURĂ CU ÎNVĂŢĂMÎNTUL AGRICOL DE LA ACADEMIA MIHĂILEANĂ

AL. ANDRONIC şi VL. GHEORGHIU

Întors din Franţa, unde se specializase în agronomie şi economie politică, Ion Ionescu a fost recomandat de domnitorul Mihail Sturza să ţină un curs de agricultură la Academia Mihăileană [1].

Ştim că această recomandare s-a produs în septembrie 1841 ca urmare a cererii adresate domnitorului de către tînărul Ion Ionescu, care a studiat în Franţa ca bursier al lui Mihail Sturza [2].

În legătură cu începerea cursului de agricultură la Academia Mihăileană putem întregi ştirile ce le avem, publicînd în anexă un document inedit de la Ion Ionescu. Astfel, întîrziind, din motive bugetare, numirea lui Ion Ionescu ca profesor la Academia Mihăileană, viitorul profesor, din dorinţa de a fi folositor cît mai curînd posibil, atît şcoalelor cît şi instruirii tineretului studios din Moldova, cere la 26 octombrie 1841 ca Epitropia Învăţăturilor Publice să-i aprobe ţinerea gratuită a cursului de agricultură (vezi anexa şi planşele I-II).

În cererea sa, Ion Ionescu a menţionat că va ţine cursul său de agricultură adaptat stării economice a Moldovei, fiind conştient că aplicarea practică a cunoştinţelor, din domeniul agriculturii, va contribui, în primul rînd, la ridicarea nivelului economiei ţării.

Acest curs, deşi facultativ, urma totuşi să se adreseze ascultătorilor din clasele superioare ale Academiei şi, în consecinţă, Ion Ionescu a cerut să se organizeze de către Comitetul Academiei audierea cît mai grabnică a acestui curs, care era pregătit la acea vreme.

Din alte documente ştim că Ion Ionescu şi-a început cursul efectiv în luna martie 1842 [3], deşi, după cum am văzut, îl avea pregătit cu mult mai înainte.

---

1 Vl. Hornutescu şi Al. Andronic, *Cursul de agricultură a lui Ion Ionescu de la Brad ţinut la Academia Mihăileană*, în *Omagiu lui Ion Ionescu de la Brad*, Iaşi, 1957, p. 31.

2 *Ibidem.*

3 *Ibidem;* Vezi şi Al. Andronic şi Vl. Gheorghiu, *Ion Ionescu de la Brad, profesor la Academia Mihăileană*, în *In Memoriam. Ion Ionescu de la Brad (1818—1968)*, Bucureşti, 1971, p. 225-239

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Din documentul pe care-l publicăm în anexă şi în facsimil rezultă şi preocuparea de căpetenie a lui Ion Ionescu de a nu pierde timpul şi de a deveni neîntîrziat folositor societăţii, mai ales că era recunoscător atît domnitorului cît şi Epitropiei Învăţăturilor Publice pentru dobîndirea cunoştinţelor de agricultură şi economie politică foarte necesare la acea vreme într-o ţară ca Moldova. Tocmai aceste cunoştinţe teoretice şi practice aveau să-l consacre mai tîrziu pe Ion Ionescu de la Brad ca fondatorul ştiinţei agricole, iniţiatorul şi întemeietorul învăţămîntului agricol din ţara noastră.

Anexa

Către Cinstita Epitropie a Învăţăturilor Publice

Potrivit cu înalta rezoluţie prin Înălţimea sa recomănduieşte pe iscălitul Epitropiei spre a fi întrebuinţat la Academie în folosul tinerimii prin cunoştinţele ce am dobîndit cu particulara cheltuială a Înălţimii sale întru totul plecat mă rog Cinstitei de a bine voi ca să poroncească instalarea şi începerea cursului de agricultură, căci timpul fiind Economul cel mai de potrivă despre care agricultorul cu toate puterile se sileşte a-l întrebuinţa cu cît se poate mai cu Economie, Iscălitul mai ales ca economist cu mare părere de rău priveşte c-o trece fără a-l întrebuinţa ; drept aceia pînă ce Cinstita Epitropie va regularisi Contabilitatea ca şi pînă ce va însămna şi iscălitului o remuneraţie, cu supunere aduc la cunoştinţa Cinstitei Epitropii că această împregiurare deşi însămnează mult, mai ales pentru un nevoiaş ca eu, dar totuşi e socotită de puţină cînd se ia în băgare de seamă o înfocată rîvnă de a putea fi norocit să se numere printre cei ce lucrează pentru luminarea şi fericirea soţietăţii, încît comparînd toate binefacerile ce am primit de la Cinstita Epitropie şi dorind de a fi recunoscătoriu, auzind şi de stare finanţului schoalelor, mă rog ca aceasta să nu fie o piedică spre a mă opri de a nu mă face folositor Patriei, de a nu împlini dorinţa Înălţimii sale, ci întrucît să atinge de mine, Eu gratis voi propune odată pe săptămînă cursul de agricultură la Academie mărginindu-mă de a vorbi despre cele ce eu socot că iartă starea de faţă a împregiurărilor comerţiale şi economice a ţării de a se pute pune în lucrare încît de va bine voi Cinstita Epitropie a primi aceasta a me propunere apoi regularisindu-mi materia o voiu şi începe.

Ascultătorii trebuind a fi dintre clasele cele mai înalte ale Academiei apoi Cinstita Epitropie va binevoi a porunci Comitetului Academiei de a-i îndatori a veni la un curs facultativ şi multe persoane interesîndu-să de acest curs, apoi, Cinstita Epitropie va binevoi a porunci ca prin afiş să li se împărtăşească ştiinţă de începerea cursului.

Aceasta fiind plecata me cerere, mă rog de a-mi da voi a mă însemna.

Al Cinstitei Epitropii plecată slugă

Ionescul

26 octombrie 1841
Iaşii

Arhivele Statului Bucureşti, Arhiva Istorică Centrală, fond Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, Moldova, dosar 321/1838, f. 2.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

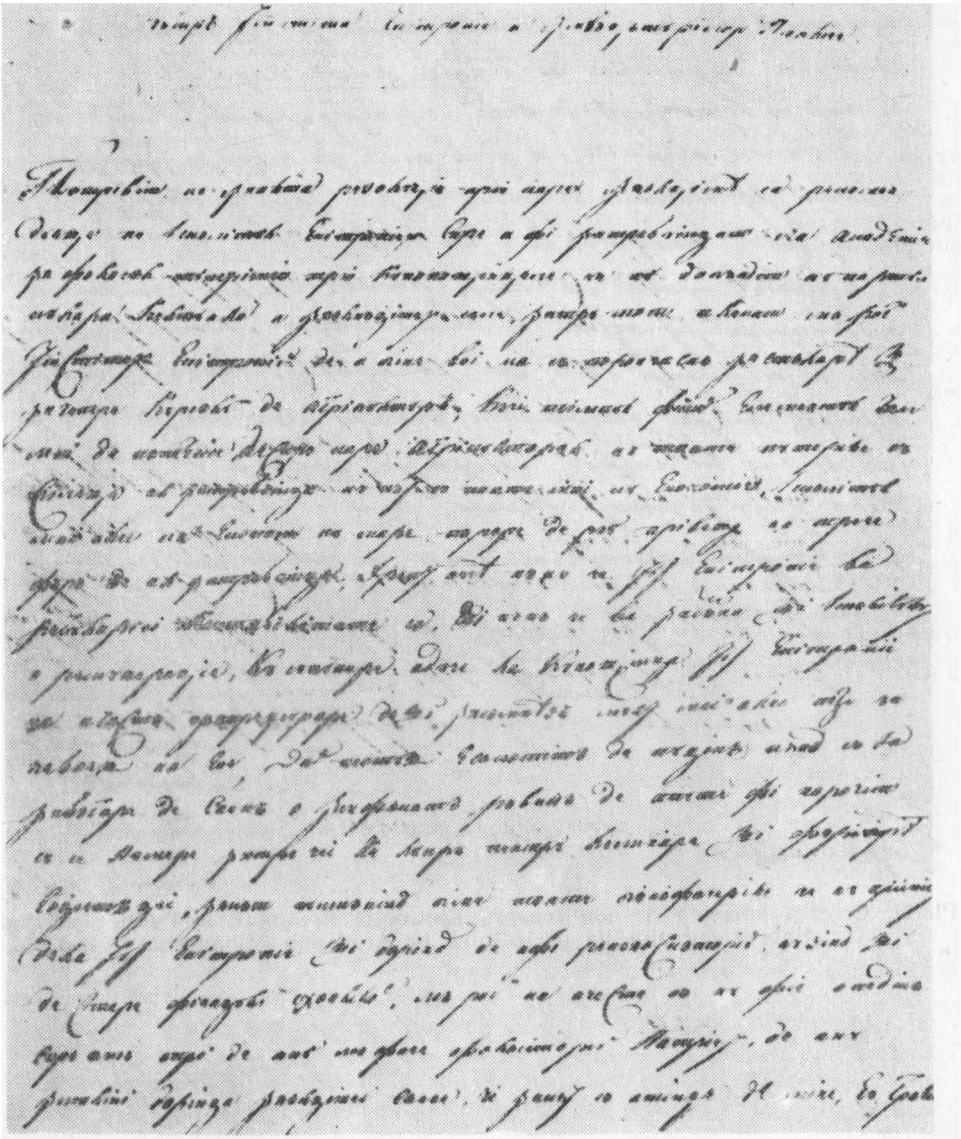

Pl. I. Cererea adresată de Ion Ionescu Epitropiei Învăţăturilor Publice privind ţinerea cursului de agricultură la Academia Mihăileană.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

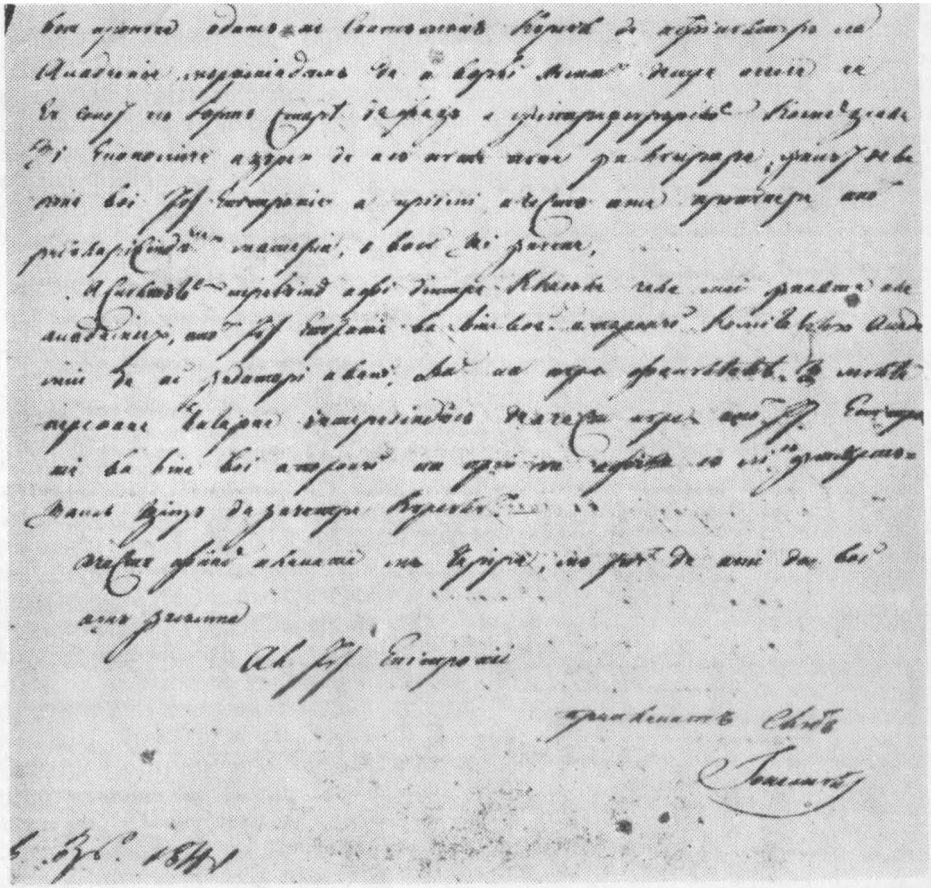

Pl. II. Cererea adresată de Ion Ionescu Epitropiei Învăţăturilor Publice privind ţinerea cursului de agricultură la Academia Mihăileană

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

NOUVELLES DONNÉES CONCERNANT L'ENSEIGNEMENT AGRICOLE À L'ACADEMIE DE IASSY

RÉSUMÉ

An présent la suplique médite adresée en 1841 à l'Epitropie d'Enseignement Publique de la Moldavie par l'agronomme Ion Ionescu de la Brad, qui avait fait des études de spécialité en France. Les auteurs mettent en evi vence la préocupation du jeune agronomme pour être utile à l'Academie de Iassy *(Academia Mihăileană)* enseignant gratuitement san cours d'agriculture adeptée à la situation économique concrète de la Moldavie de ce temps.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ACTIVITATEA SOCIAL - POLITICĂ A LUI ION IONESCU DE LA BRAD *

I. SAIZU şi C. BOTEZ

Ascensiunea orînduirii capitaliste în România, care avea loc într-un cadru social-economic cu manifestări contradictorii, a determinat ca în frontul luptei pentru reforme sociale să apară o generaţie de intelectuali militanţi, cu vederi progresiste. La dezvoltarea rolului intelectualilor în viaţa socială o contribuţie de seamă au adus-o şcolile româneşti înfiinţate de Gh. Asachi şi Gh. Lazăr, primele ziare apărute, ca şi asociaţiile culturale care nu erau decît grupări politice ale intelectualilor progresişti, societăţile ştiinţifice, cercurile de lectură, cluburile, societăţile secrete. În acestea au activat şi colaborat cei mai străluciţi revoluţionari din ţările române, între care şi Ion Ionescu de la Brad. Gata să servească poporul cu întregul lor devotament, intelectualii, care s-au situat pe poziţii burghezo-democratice, au salutat cu entuziasm reformele menite să înlocuiască instituţiile feudale, să acorde drepturi egale tuturor locuitorilor ţării. Activitatea intelectualilor exprimă, de asemenea, specificul şi imperativele caracteristice luptei împotriva asupririi naţionale [1].

Fixîndu-şi ca principiu al activităţii social-politice ridicarea bunăstării poporului şi progresul patriei, Ion Ionescu de la Brad s-a încadrat cu toate firele existenţei şi muncii sale în istoria modernă a României. Figură reprezentativă în marea generaţie a veacului trecut de gînditori militanţi, revoluţionari şi patrioţi, el s-a plasat, încă din tinereţe, în frontul de luptă pentru progres şi pentru sporirea tuturor puterilor patriei. Dîrzenia cu care a luptat împotriva feudalismului şi pentru emanciparea poporului, opera teoretică şi practică atît de vastă şi atît de puternic ancorată în realităţile vremii, atît de sudată de aspiraţiile democratice ale epocii, sînt pătrunse în cel mai mic detaliu de dragostea-i fierbinte pentru patria şi poporul lui. A dobîndit astfel un loc de cinste în rîndul oamenilor iluştri ai României care au onorat cu activitatea lor cronica celor mai de seamă evenimente ale secolului trecut : 1848, 1859 şi 1864. În acest cadru, Ion Ionescu de la Brad apare pe cît de fecund, pe atît de multilateral : luptător pentru emanciparea

* Cu prilejul împlinirii a 80 de ani de la moartea sa.

1 Vezi, Gáll Ernë, *Intelectualitatea în viaţa socială*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1965, p. 131-142.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

clăcaşilor, conducător de fapt al comisiunei proprietăţii în august 1848, figură proeminentă în revoluţia paşoptistă, de o competenţă neegalabilă în dezbaterea tuturor problemelor economiei româneşti din anii unirii şi ai organizării statului modern, deschizător de drumuri în domeniul teoriei şi practicei agricole, pionier al mecanizării agriculturii, partizan al industrializării ţării, preşedinte al Asociaţiei lucrătorilor tipografi din Bucureşti, profesor şi cercetător eminent, publicist, organizator, gospodar, adept al introducerii noului în arena istoriei şi al îndepărtării vechiului.

Teoria şi practica se bazează la el pe o dialectică, la nivelul căreia n-au ajuns decît puţini contemporani. Aportul lui la rezolvarea atîtor probleme s-a datorat solidei pregătiri pe care o dobîndise în ţară şi străinătate, pusă în slujba patriei şi poporului român. Intereselor poporului, el subordonează întreaga sa viaţă şi capacitate de muncă. Activitatea social-politică a lui Ion Ionescu de la Brad este, prin urmare, suma efortului depus într-o multitudine de compartimente, dublată de un înalt sentiment patriotic. El n-a părăsit nici o clipă, de-a lungul vieţii, postul de slujitor al poporului.

★

Autorii lucrărilor şi studiilor privitoare la viaţa şi opera lui Ion Ionescu de la Brad au analizat cu precădere activitatea sa în domeniul ştiinţelor agricole şi economiei rurale şi, într-o măsură mai mică, cea social-politică. Adevărul e demonstrat şi de faptul că în timp ce lucrările sale cu caracter agricol s-au bucurat de o oarecare popularizare, studiile şi articolele sale de luptător, doctrinar, cercetător meticulos al fenomenului social ş. a., au rămas risipite în ziarele şi revistele timpului. Investigaţiile efectuate în ultimii ani au pus în evidenţă cu prisosinţă faptul că agronomului Ion Ionescu de la Brad nu i-a fost străină niciuna din marile probleme sociale şi politice ale perioadei în care a trăit, că el s-a dovedit a fi un propagator consecvent a unor transformări de natură socială menite să contribuie la îmbunătăţirea soartei poporului şi că a participat activ în această direcţie [2]).

Ion Ionescu de la Brad se făcuse binecunoscut în ţară cu mult înainte de anul revoluţionar 1848. Pînă pe la 1844, el s-a numărat printre acei care credeau că starea deplorabilă a ţărănimii se datora îndeosebi folosirii unei practici rutinare, insuficienţei progresului agrotehnic [3]). Măsurile de îmbunătăţire erau, ca urmare, conforme cu aceste puncte de vedere. Curînd însă, cunoscînd exploatarea boierilor asupra ţăranilor clăcaşi, dispreţul lor pentru

2 E. Gheran, E. Mewes, *Activitatea politico-socială a lui Ion Ionescu de la Brad şi contribuţia sa la dezvoltarea ştiinţelor agricole din România*, în „Probleme agricole/, nr. 1/1955, p. 15-29 ; Vasile Maciu şi Constantin Vasilescu, *Ion Ionescu de la Brad, luptătorul revoluţionar, gînditorul progresist, introducătorul ştiinţelor agricole în patria noastră*, în „Studii", an VII (1954) nr. 3 ; I. Saizu şi D. Şandru, *Ştiri despre Asociaţia lucrătorilor tipografi din Bucureşti şi activitatea lui Ion Ionescu de la Brad ca preşedinte al ei*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice", Istorie, Iaşi, nr. 1/1962 ; Constantin C. Angelescu, *Contribuţii la istoricul Asociaţiei lucrătorilor tipografi din România (1858-1865)*, în „Anuarul Institutului de istorie şi arheologie", Iaşi, tom. II (1965).

3 Virgil Ionescu, *Mihail Kogălniceanu. Contribuţii la cunoaşterea vieţii, activităţii şi concepţiilor sale.* Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1963, p. 192.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

știință și dobîndind încrederea în forțele creatoare ale poporului, a înțeles că în afară de o transformare tehnico-economică a agriculturii era necesară și o transformare cu caracter social-politic. La aceasta au contribuit și legăturile lui cu Ion Ghica, trimis la Iași de Societatea revoluționară „Frăția".

Ideea împroprietăririi țăranilor, ca pîrghie principală a îmbunătățirii stării social-politice a lor, și care a format un punct din programul revoluționar de la 1848, a fost însușită de Ion Ionescu de la Brad și alți intelectuali de frunte din Moldova, prin N. Bălcescu, încă din primăvara anului 1845. Atunci, la Mînjina, în casa lui C. Negri, s-a întîlnit Bălcescu cu Alecu Russo, Ion Ionescu de la Brad și alți moldoveni, punînd în discuție problemele de bază ale dezvoltării țărilor române, inclusiv principiile fundamentale ale chestiunii emancipării clăcașilor [4]. Prin acceptarea ideii de necesitate a împroprietăririi țăranilor mișcarea antifeudală a căpătat cea mai largă bază de masă.

Înființarea, în iulie 1846, la Paris a Societății Studenților Români, la care a subscris și Ion Ionescu de la Brad [5], a prilejuit dezbaterea problemelor sociale și politice de către N. Bălcescu, M. Kogălniceanu, Ion Ionescu de la Brad și alți studenți români, care au jucat, în anii ce au urmat, un rol de frunte în istoria poporului român. Membrii societății s-au străduit să coordoneze revoluția română cu celelalte revoluții din Europa. Ion Ionescu de la Brad s-a numărat printre acei români entuziaști care au revenit în țară pentru a propaga în continuare ideile revoluției și a o organiza. După ce a participat în 1848 la mișcarea revoluționară din Moldova [6], Ion Ionescu de la Brad, rămas pentru toată viața adeptul marelui democrat revoluționar N. Bălcescu, căruia, i-a recunoscut prioritatea în rezolvarea problemei agrare, vine în 1848 la București, ascultînd chemarea acestuia pentru conducerea lucrărilor de împroprietărire a țăranilor clăcași. „La vocea puternică a timpului aceluia — explică el — am lăsat totul la pămînt și am alergat în ajutorul și sprijinul intereselor celor mai vitale ale neamului românesc" [7], Ion Ionescu de la Brad, care fusese mai de mult cîștigat pentru lupta de emancipare a țăranilor, publică la 2 august 1848 în „Poporul suveran", deci cu cîteva zile înainte de a începe lucrările pentru care fusese chemat la București, articolul *Cauza revoluțiilor*. În acest articol el consideră ca legitimă lupta revoluționară a claselor oprimate pentru libertatea și înlăturarea robiei. Revoluțiile sînt pentru el un fenomen social-natural și necesar în istoria popoarelor; ele sînt manifestațiile omenirii de a scăpa de robie, rezultînd din contradicția dintre exploatați și exploatatori; ele apar pretutindeni căci „pretutindeni se află bogați și săraci, burghezi și muncitori, proprietari și țărani" [8]. Pentru el este evidentă lupta contrariilor și alte elemente dialectice.

Alături de N. Bălcescu, țăranii clăcași au avut în Ion Ionescu de la Brad un apărător ferm al intereselor lor. În comisiunea proprietății, insti-

4 Vezi Valerian Popovici, *Dezvoltarea mișcării revoluționare din Moldova după evenimentele din martie 1848*, în „Studii și cercetări științifice", Iași, an V (1954) nr. 1-2, p. 437-481.

5 *Anul 1848 în Principatele Române*, tom. I, București, 1902, p. 81.

6 Amilcar Vasiliu, *Ion Ionescu de la Brad*, Editura agro-silvică, București, 1967, p. 45.

7 Ion Ionescu de la Brad, *Opere*, vol. II, București, 1944, p. 196.

8 „Poporul suveran", 2 august 1848.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tuită de guvernul provizoriu emanat în timpul revoluţiei din 1848, care avea să se ocupe de întocmirea unui proiect de lege pentru înfăptuirea art. 13 din proclamaţia de la Islaz, a desfăşurat o scurtă, dar intensă activitate, intervenind în favoarea deputaţilor ţărănimii clăcaşe. În confesiunea de credinţă făcută la 7 septembrie 1848 în „Poporul suveran", el declară în acest sens că „mi-am înnoit puterile cu duhul proclamaţiei şi m-am pus pe calea dreptăţii şi a frăţiei, trasă de autoritatea ce a deschis lucrările comisiei" [9].

Aflat în deplină concordanţă cu principiile şi concepţia lui N. Bălcescu, Ion Ionescu de la Brad, cu toată ostilitatea proprietarilor, în cadrul comisiei, faţă de rezolvarea problemei ţăranilor, a stăruit argumentat pentru împroprietărirea clăcaşilor prin răscumpărare. După ce protestase la început împotriva încercării de a se rezerva un rol pasiv deputaţilor clăcaşi în comisiunea proprietăţii el îşi dezlănţuie cunoştinţele şi capacitatea de luptă în şedinţele care au urmat pentru apărarea intereselor ţărănimii. În a doua şedinţă subliniază că Regulamentul Organic, fiind întocmit fără consultarea ţăranilor, i-a împins pe aceştia „în cea mai mare ticăloşie" [10]. În aceeaşi comisiune, el a cerut delegaţilor boierilor să dea dovadă că sînt adevăraţi patrioţi pentru a se putea curma cauza revoluţiilor şi a vărsărilor de sînge [11], că ţăranului trebuie să i se facă dovada că i se doreşte îmbunătăţirea stării, deoarece „nu ştie jocul cuvintelor, el este simplu ; pentru dînsul fapta este tot" [12].

Dreptele cereri ale ţăranilor au fost întîmpinate cu refuz de deputaţii proprietarilor. Numai în urma stăruinţelor deputaţilor clăcaşi şi a lui Ion Ionescu de la Brad, delegaţii proprietarilor au votat cu greu, în a şasea şedinţă, trei mari principii, care stau, după concepţia sa, la baza puterii şi înavuţirii unei ţări : 1) libertatea muncii ; 2) dreptul de proprietate şi de expropriere de către stat prin despăgubire şi pentru cauză de utilitate publică ; 3) împroprietărirea ţăranilor este un caz de urgenţă, de interes public.

Prin glorificarea, în timpul dezbaterilor, a tezei că numai munca creează valoare, el contesta de fapt boierimii dreptul de stăpînire asupra pămîntului. Acesta trebuie, ca urmare, să aparţină — după expresia sa — celor ce-l muncesc „fără folos propriu". Dezvoltarea politică şi economică a naţiunii era concepută numai prin „libertate şi producţiune".

În a noua şedinţă (19/31 august 1848), cînd comisia urma să ia o hotărîre cu privire la împroprietărirea clăcaşilor, i s-au suspendat lucrările, între altele, pentru motivul că Ion Ionescu de la Brad din „zel dictat de simpatii" a căutat să rezolve cererile ţăranilor [13]. Într-un articol publicat în „Pruncul român", el a subliniat că formula la care se opriseră liberalii era redusă numai la emanciparea clăcaşilor, convenabilă şi boierilor. Sub formula mascată a emancipării clăcaşilor se ascundea de fapt „emanciparea moşiilor" [14] Bălcescu l-a îmbărbătat în greaua sa misiune, în timp ce „toţi îl biciuiau, îl acuzau ca aţîţător la anarhie, la dezordine" [15]. Pentru activitatea sa ca vicepreşedinte al comisiunii proprietăţii, va fi acuzat de socialism şi comu-

9 *Anul 1848 în Principatele Române*, tom. IV, Bucureşti, 1903, p. 249-250
10 Idem, tom. III, Bucureşti, 1902, p. 342.
11 *Ibidem*, p. 398.
12 *Ibidem*, p. 399.
13 *Ibidem*, p. 541.
14 Idem, tom. IV, p. 209-210.
15 George Fotino, *Din vremea renaşterii naţionale a României. Boierii Goleşti*, III, Bucureşti, p. 108-109.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

nism [16]. Căutînd să explice activitatea sa în comisiunea proprietății, el subliniază că „emancipația și împroprietărirea clăcașilor trage din întuneric la lumină, din robie la libertate, din sărăcie la bogăție pe toți lăcuitorii țării... Această reformă soțială — explică el — n-au plăcut acelor ce speculau simplitatea și ignoranța omului, acelor deprinși a răpi rodul muncii țăranului și pentru aceia văzurăm la București uneltirile boierilor în contra revoluției" [17] Mai tîrziu, în a sa autobiografie, amintindu-și de suspendarea lucrărilor comisiunii și de emigrare, scria că „împroprietărirea țăranilor, propusă și foarte susținută de mine, ne-a adus o ură neîmpăcată din partea boierilor" [18] În scrisoarea din 24 august 1848, Vasile Maiorescu explică lui Ion Maiorescu că activitatea comisiunii proprietății a încetat „numai pentru că Ionescu s-a purtat cumsecade, în spiritul revoluțiunii. Și lui îi găsiră cauza că a prea întărîtat partidele" [19]. Pînă atunci, ca și după aceea, Ion Ionescu de la Brad, înțelesese perfect că emanciparea clăcașilor și împroprietărirea lor — ca o soluție de a scăpa de exploatarea de tip feudal — corespundea sarcinilor obiective ale revoluției burgheze de la noi, a luptat pentru interesele poporului fără a face economie de efort. În timpul lucrărilor comisiunii, ca de altfel de-a lungul întregii sale vieți, a îmbinat excepțional cunoștințele sale cu interesele poporului.

Arestat după intrarea turcilor în București, închis la Cotroceni, apoi dus la Giurgiu și exilat [20], el avea să fie rugat de deputații țărani să meargă la Constantinopol unde să susțină emanciparea și împroprietărirea lor cu despăgubire. Înainte de a pleca la Constantinopol a mers în Transilvania, unde a stat pînă în februarie 1849. De la Abrud emigră pentru a se regăsi cu exilații moldoveni în efortul de a duce mai departe lupta pentru binele poporului și a patriei.

Comunitatea conștiinței naționale a emigranților îi va apropia în pregătirea unirii Țărilor Române. Corespondența particulară, articolele din presă, manifestările publice ale revoluționarilor, participarea unor oameni dintr-o țară în alta la actele istoriei [21], au constituit pîrghii care au multiplicat efortul pentru înfăptuirea Unirii. Revendicarea unității naționale a răsunat în popor ca o aspirație fundamentală cu un puternic substrat economic. Cît timp a stat în mijlocul românilor transilvăneni, Ion Ionescu de la Brad văzuse și înregistrase sensul economic al acestor năzuințe în cuvintele: „Ideea de a se uni toți românii o am găsit foarte răspîndită chiar între popul; el în rădicarea vămilor dintre Banat, Ardeal și Principate vede foloasele materiale ale Unirii. Însă românilor nu le este ertat a căuta de a

16 I. Heliade Rădulescu, *Amintiri asupra istoriei regenerării române*, București, 1893, p. 177.

17 G. Bogdan-Duică, *Viața și opera întîiului țărănist român*, Craiova, 1921, p. 107.

18 Ioan Ionescu (de la Brad), *Viața mea de mine însumi*, Iași, 1889, p. 8.

19 *Anul 1848 în Principatele Române*, tom. III, p. 661.

20 Idem, tom. VI, București, 1910, p. 260-261; *Documente privitoare la anul revoluționar 1848 în Moldova*, București, 1960, p. 401.

21 Ion Ionescu de la Brad, moldovean, chemat la București să conducă lucrările comisiei proprietății, odată cu slujirea obiectivelor revoluției muntene, apără cauza țărănimii din ambele țări surori (*Studii privind Unirea Principatelor*, Editura Academiei, 1960, p. 126).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

se uni, pe cînd toate neamurile celelalte caută a se uni. Noi, pe unde am umblat am dat impulsie mai departe acestei constituiri a românismului şi de pretutindenea ne-am despărţit cu părere de rău că pînă acum am trăit o viaţă individuală sau mai bine zicînd provincială, fără a ne gîndi unii pentru alţii" [22]

În Turcia, prin intermediul lui Ion Ghica a păstrat contactul cu N. Bălcescu. Corespondenţa dintre el şi Ion Ghica dezvăluie, în afară de noi aspecte ale bogatei sale activităţi, gîndirea şi sentimentul lui de vrednic român. Deoarece speranţa în izbucnirea unei noi revoluţii îi stăpînea pe mulţi dintre conducătorii revoluţionari emigraţi, Ion Ionescu de la Brad a întreprins în primăvara anului 1850 o călătorie în Dobrogea cu scopul aparent de a descoperi resursele economice ale provinciei, în realitate pentru a stabili contactul de reorganizarea luptei revoluţionare [23]. Preocupat de soarta mişcării revoluţionare, el merge atît de departe încît schiţează un adevărat plan de acţiune, subliniindu-i lui Ion Ghica: „Eu mă simt cu destul curaj ca să-mi vîr capul în astfel de treabă, dacă mă vei socoti capabil a lucra şi eu" [24] Însuşi N. Bălcescu se interesă îndeaproape de activitatea lui Ion Ionescu de la Brad. După 1851 nădejdea că o nouă revoluţie va izbucni în Europa a slăbit. Cu toate acestea, între 1851-1857 Ion Ionescu de la Brad, cît a mai stat în exil, se străduie să găsească noi posibilităţi financiare pentru a alimenta lupta pentru Unirea Moldovei cu Ţara Românească [25]. Nostalgia de patrie şi dorinţa de a face cît mai mult pentru popor îl va determina să mărturisească la 19 iunie 1855 din Constantinopol lui Ion Ghica: „Un lucru îmi sfîşie inima: că activitatea noastră o cheltuim în locuri străine" [26]

Alături de alte personalităţi cu vederi înaintate, ou care s-a întors în patrie, are prilejul de a-şi intensifica lupta pentru unirea Ţărilor Române. Unionistul Ion Ionescu de la Brad, între alte acţiuni, semnează la 30 decembrie 1858 o petiţie, alături de mai mulţi cetăţeni, adresată Adunării elective a Moldovei în care îi cere să cerceteze dacă momentul era oportun unirii şi a hotărî, la nevoie, mijloacele pentru înfăptuirea ei. Unirea era — după expresia înserată în petiţie — „dorinţa cea mai vie a naţiei întregi", singurul mijloc de a asigura prosperitatea Ţărilor Române [27].

Pentru modificarea edificiului social-politic al României moderne în sens democratic, Ion Ionescu de la Brad a dezvoltat o bogată activitate în instituţiile noi, îndeosebi în acelea care înregistrau gradul şi tendinţele de dezvoltare a societăţii. Astfel, el, împreună cu Dionisie Pop Marţian, are meritul nu numai de a fi fondatorul şi organizatorul statisticii sitematice, ci şi acela de a fi scris lucrări în care a abordat cu competenţă problemele teoriei şi metodologiei statistice. Sarcina i-a fost uşurată de numirea sa la

22 *Studii privind Unirea Principatelor...*, p. 128-129.

23 Victor Slăvescu, *Corespondenţa între Ion Ionescu de la Brad şi Ion Ghica, 1846-1874*, Bucureşti, 1943, p. 51-57.

24 *Ibidem*, p. 23.

25 Vasile Maciu şi Constantin Vasilescu, *op. cit.*, p. 149.

26 Victor Slăvescu, *op. cit.*, p. 151.

27 *Acte şi documente relative la istoria renaşterii României*, vol. VIII, Bucureşti, 1900, p. 311-313.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1 iulie 1859 ca director al statisticii din Moldova. În această funcție [28], ca și aceea de profesor [29], publicist, el propagă teoriile sale bazate pe date statistice, urmărind să demonstreze necesitatea aplicării unor măsuri care să asigure propășirea țării și a poporului român. Alături de alți economiști, el a creat în această perioadă o literatură de specialitate, care a putut servi apoi la dezvoltarea concepțiilor economice de mai tîrziu ale lui A. D. Xenopol și alții [30].

Avînd o încredere nelimitată în forțele și capacitatea omului de a transforma natura și societatea, scrie, după înfăptuirea unirii, noi articole de un conținut și o orientare uimitor de avansată pentru acel timp. În iulie 1859 în articolul *Contra lui Grigore A. Ghica Voevod*, el demonstrează că „au trecut timpurile acelea cînd gloatele de oameni ca niște turme de dobitoace erau exploatate de domni și de păstorii lor" [31]. În anii 1861-1863 „Teranul român", de sub redacția lui, devine o tribună de luptă pentru progres și îmbunătățirea stării țărănimii. „Pentru dînsul (pentru țăranul român — n.n.) —scria el — nu e nici dreptate, nici libertate, dar nici egalitate înaintea legilor și înaintea dărilor" [32]. În articolul program intitulat *Calea noastră* al aceluiași ziar susținea că „regenerarea noastră trebuie să înceapă cu reformele sociale, cu emanciparea poporului, și mai ales cu îmbunătățirea stării sociale a țăranului" [33] Ziarul se declară hotărît să lupte ca și țăranii să devină cetățeni liberi „prin a lor împroprietărire cu despăgubire". Se cerea ca toate interesele națiunii să fie reprezentate în adunarea națională pe baza unei legi electorale foarte largi. Se expunea aproape în întregime programul social-politic al lui N. Bălcescu. În „Tribuna română" el cere, între altele, înființarea băncilor agricole, egalitatea tuturor cetățenilor în fața dărilor și lărgirea dreptului de vot prin reducerea cansului.

Activitatea pentru rezolvarea problemei agrare îi aduc ura proprietarilor, darea lui în judecată ca agitator în 1861 și o închisoare de trei luni la Mănăstirea Neamțului, unde călugării s-au purtat admirabil cu el, lăsîndu-i chiar libertatea de a se plimba prin sate și a sta de vorbă cu locuitorii lor.

Momentul crucial al eliberării clăcașilor l-a găsit alături de Al. I. Cuza, M. Kogălniceanu și de ceilalți partizani hotărîți ai reformei. Atunci, în 1864, Al. I. Cuza, i-a cerut părerile în problema agrară. Cu toate limitele și semnele ei de întrebare, ce nu puteau scăpa unui observator atît de competent al fenomenului social cum era Ion Ionescu de la Brad, legiuirea din august 1864, i-a trezit totuși acestuia speranța că în vederea emancipării țărănimii va putea folosi noi posibilități [34].

---

28 D. Rusu, *Probleme economice în opera lui Ion Ionescu de la Brad*, în „Cronica", Iași, an I (1966), nr. 46, p. 9.

29 Victor Slăvescu, *Ion Ionescu de la Brad profesor de economie politică, oct. 1859*, în „Buletinul Institutului Economic Românesc", nr. 10-12/1941, p. 375-393,

30 N. Gogoneață și Z. Ornea, *A. D. Xenopol. Concepția socială și filozofică*, Editura științifică, București, 1965, p. 108.

31 G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 139.

32 „Terenul român", 26.XI.1861.

33 Idem, 12.XI.1861.

34 Vezi N. Adăniloaie, D. Berindei, *La reforme agraire de 1864 en Roumanie et son application*, București, 1966.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Contribuţia lui Ion Ionescu de la Brad la legea din august 1864 a fost lăsată în umbră. Legea a rămas a lui Al. I. Cuza şi apărarea ei a lui M. Kogălniceanu. Structura legii porneşte însă — fără să ştirbească strălucirea domnitorului sau a sfetnicului său — de la Ion Ionescu de la Brad [35], căruia domnul i-a şi încredinţat aplicarea reformei prin crearea în buget a funcţiei de inspector general al agriculturii. Hotărît să lupte pentru desfiinţarea „boieresculuí" şi împropietărirea ţăranilor cu o despăgubire, pe care statul — după părerea lui — trebuia s-o achite proprietarilor prin înfiinţarea unei Bănci Naţionale de emisiune, sau contractarea în străinătate a unui împrumut de 50 milioane lei garantat cu moşiile ce urmau a fi ipotecate [36], el nu uita să adauge că nu era suficient să se împartă pămîntul, ci trebuia să se aibă o mare grijă şi de modul cum se va lucra pămîntul. El cerea să se creeze un minister al agriculturii, în seama căruia să cadă întreaga sarcină a organizării unei culturi agricole raţionale, ştiinţifice (şcoli de agricultură, crearea unor unităţi de credit la sate ş.a.).

Concepînd reforma agrară ca pivot principal al acceleărării dezvoltării ţării, al ridicării nivelului material şi spiritual al majorităţii poporului, s-a preocupat nu numai de aplicarea ei, ci şi de organizarea acelor activităţi care puteau să stimuleze forţele productive de la sate şi oraşe. Acum, el a pus mai pe larg în practică ideea la care s-au gîndit după unire toţi economiştii români, la înfiinţarea de expoziţii, ca forme de emulaţie şi schimb de experienţă. Deşi inspector general al agriculturii, el a acordat o atenţie deosebită industriei şi tehnicii noi în cadrul expoziţiilor, căutînd să adauge o nouă piatră la temelia progresului social al României, pentru care a luptat cu totală dăruire de sine [37]

În calitate de inspector general al agriculturii a depus muncă stăruitoare, dar n-a putut schimba caracterul legiuirii şi nici împiedica nenumăratele abuzuri în aplicarea ei. Curînd avea să exprime deziluzii, deoarece împropietărirea nu s-a făcut conform intereselor ţărănimii. Reforma agrară din 1864 a dat ţăranilor loturi mici neroditoare şi la mare distanţă de casă. Ion Ionescu de la Brad observă, între altele, că aproape în întreg judeţul Mehedinţi clăcaşii au fost strămutaţi din pămînturile lor şi la puţine moşii li s-au dat pămînturi de aceeaşi calitate cu aceea ce li s-au luat ; în genere, s-au luat pămînturile cele bune şi s-au dat altele rele" [38] Analizînd aplicarea reformei în judeţul Dorohoi, el constată că în urma acesteia s-a produs „îngustare în locurile de hrană, sporire în locurile de ca e şi grădini şi micşorarea simţitoare (17.552 de fălci) în suma totală a pămîntului ce aveau ţăranii încă în 1859" [39]. El constată, de asemenea, că în ajunul războiului de independenţă s-a accentuat procesul de pauperizare al ţărănimii. Monografiile sale privind agricultura judeţelor Dorohoi, Mehedinţi şi Putna re-

35 D. G. Chiţoiu, *Comemorarea lui Ion Ionescu de la Brad*, în „Viaţa agricolă", an XIII (1922), nr. 1, p. 21.

36 G. Zane, *Economia de schimb în Principatele Române*, Bucureşti, 1930, p. 386.

37 Matei Ionescu, *Despre activitatea expoziţională a lui Ion Ionescu de la Brad*, în „Revista muzeelor", Bucureşti, an II (1965), nr. 2, p. 138—140.

38 Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura română în judeţul Mehedinţi*, Bucureşti, 1868, p. 150.

39 Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura română din judeţul Dorohoi*, partea I-a, Bucureşti, 1866, p. 17.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

prezintă nepreţuite documente de acuzarea regimului social-politic din vremea sa.

Agitaţia lui împotriva moşierilor a cauzat scoaterea din buget în 1869 a postului de inspector general al agriculturii, dată de la care se retrage la Brad, pentru a organiza cu propriile sale mijloace, o fermă model şi şcoala particulară de agricultură.

Alături de bogata activitate desfăşurată pe tărîm agricol, la Ion Ionescu de la Brad un loc important îl ocupă munca dusă pentru dezvoltarea industriei. Ca şi alţi militanţi şi patrioţi contemporani, el a recunoscut necesitatea industriei şi a modernizării agriculturii. Avînd încredere în dezvoltarea industrială a ţării, el a combătut în Cameră nu problema înfiinţării de întreprinderi industriale, cum s-au grăbit unii să afirme, ci modul îngust cum era ea rezolvată, oferind, ca în cazul fabricii „Letea", prilej de speculă şi înavuţire pentru guvernanţi, pe seama bugetului statului. El face numeroase consideraţii prin care subliniază importanţa ce o prezintă industria, avantajele dezvoltării anumitor ramuri ale industriei legate de prelucrarea materiilor prime interne [40]

Legat de aspiraţiile democratice ale poporului, Ion Ionescu de la Brad a înţeles în acelaşi timp şi necesitatea îmbunătăţirii condiţiilor de viaţă ale tuturor păturilor sociale asuprite, dar concepţia sa în legătură cu remedierea acestei stări conţine unele elemente de natură utopică, explicate prin stadiul de dezvoltare al capitalismului din ţările române [41] şi prin însuşirea ideilor socialismului utopic, care în preajma anului 1848 se bucurau, în Principatele Române, de prestigiu [42]. Ion Ionescu de la Brad cunoscuse, încă înainte de 1848, concepţiile socialiştilor utopici Charles Fourier, Robert Owen, Saint-Simon şi alţii, manifestînd în tinereţea sa simpatie pentru fourierism. El a revenit în repetate rînduri după 1848, îndeosebi după împroprietărirea din 1864 la părerea că asociaţia prin muncă şi mai al s pentru credit putea fi cheia emancipării din robia banilor [43] Cum proletariatul industrial nu era dezvoltat numericeşte, Ion Ionescu de la Brad nu putea să vadă propăşirea poporului decît prin emanciparea ţărănimii.

Cunoscător profund al stării de lucruri din epocă, el şi-a legat activitatea şi de cauza îmbunătăţirii soartei muncitorilor. Renumele de neobosit susţinător al drepturilor celor asupriţi şi contactul îndelungat cu lucrătorii tipografi i-au adus meritul ca între 1862-1865 să fie ales preşedinte al uneia din primele asociaţii muncitoreşti din ţara noastră. Ca preşedinte al Asociaţiei lucrătorilor tipografi din Bucureşti, el aduce un nou spirit de muncă în conducerea asociaţiei, subordonînd efortul şi priceperea sa intereselor

40 I. Veverca, *Problema industrializării în literatura economică din România (secolul al XIX-lea)*, în „Probleme economice/, an XVIII (1965), nr. 9, p. 77-89.

41 Olga Constantinescu şi N. N. Constantinescu, *Cu privire la problema revoluţiei industriale în România*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1957, p. 13-14.

42 Vezi I. Cojocaru, Z. Ornea, *Falansterul de la Scăieni*, Editura politică, Bucureşti, 1966, p. 5, 41 ; Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, Bucureşti, 1959, p. 141 ; Dan Bădărău, *Socialismul utopic la Teodor Diamant*, în „Iaşul literar", nr. 7/1961, p. 53-57 ; M. Stanciu, *Despre unele manifestări ale socialismului utopic în România*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", nr. 3/1956, p. 129.

43 Vasile Maciu şi Constantin Vasilescu, *op. cit.*, p. 153.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

celor asociaţi [44]. Deşi n-a abandonat ideea de natură utopică a colaborării dintre lucrători şi patroni, el a depus strădanii numeroase pentru găsirea unor soluţii practice care să permită asigurarea traiului tipografilor la bătrîneţe prin înfiinţarea unui azil al asociaţiei. Nenumăratele intervenţii făcute la autorităţile guvernamentale [45], în vederea obţinerii terenului necesar construcţiei acestui azil, spiritul de colaborare a muncitorilor pentru înfăptuirea acestui deziderat, activitatea asociaţiei în anii preşedinţiei lui Ion Ionescu de la Brad, vin să sublinieze o dată în plus eforturile depuse de el în direcţia ameliorării soartei poporului. Cu toate că strădaniile sale n-au găsit o rezolvare conformă cu dorinţa muncitorilor tipografi, încercarea lui Ion Ionescu de la Brad de a realiza prevederile statului asociaţiei lucrătorilor tipografi [46], ca şi stăruinţele lui de a găsi mijloace care să sporească veniturile asociaţiei au contribuit la consolidarea ei. Deşi patron, largile sale vederi democratice l-au apropiat atît de mult de năzuinţele lucrătorilor tipografi, încît el a pus la dispoziţia acestora priceperea, corectitudinea şi puterea sa de muncă, în scopul îmbunătăţirii vieţii lor.

Truda de a sluji cu un rar devotament cauza emancipării poporului a avut un larg răsunet în sufletul ţăranilor, pentru care luptase şi suferise o viaţă întreagă. De aceea, în 1875, sătenii îl trimit în parlament, ca ales al colegiului al 4-lea. În introducere la *Dările de seamă,* el declară că „ţăranii m-au ales deputatul lor, pentru că cu mult mai înainte de a fi mandanţii mei, am început a lucra pentru îmbunătăţirea soartei lor..., n-am încetat a susţine desfiinţarea boerescului pînă ce nu s-a desfiinţat". În această nouă misiune, în care a rămas pînă în 1883, el a avut prilejul să lupte pe un nou front, în cadrul activităţii sale social-politice pentru progresul patriei şi poporului.

Om cu vederi profund democratice, deputatul Ion Ionescu de la Brad a ţinut să facă, ceea ce puţin se obişnuia, dări de seamă în fiecare an în faţa alegătorilor, prin care-i lămurea de atitudinea avută de el în diferite împrejurări, rezultatele obţinute în favoarea ţăranilor, ca şi piedicile care se opuneau activităţii sale democratice. Acest act — considera el pe drept cuvînt — era o datorie indispensabilă a fiecăruia din acei care trăiesc sub regimul juridic modern. Dările de seamă publicate dezvăluie în toată măreţia activitatea lui parlamentară, strălucirea cuvîntărilor lui temeinic documentate, competenţa desăvîrşită a lui de economist şi financiar, dragostea fierbinte pentru limba, patria şi întregul popor român. De la tribuna parlamentului, el a demascat exploatarea, a semnalat neregulile administrative, a cerut împroprietărirea însurăţeilor şi a dobîndit-o, a stăruit de s-a elaborat şi legea pentru a se vinde în loturi la ţărani moşiile statului, a criticat bugetul statului, a cerut împroprietărirea fără plată a soldaţilor distinşi prin bravură în războiul pentru dobîndirea independenţei, a obţinut să se modifice legea comunală, să se dea ţăranilor dreptul de a alege şi de a fi aleşi, a combătut legile care loveau în interesele ţărănimii îndeosebi legea învoielilor agricole, considerată mai reacţionară ca prevederile Re-

44 I. Saizu şi D. Şandru, *op. cit.*, p. 111.

45 *In memoriam Ion Ionescu de la Brad 1818-1891,* Editura Academiei R. S. România, 1971, p. 197-211.

46 *Ibidem.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

gulamentului Organic, a susținut problema învățămîntului general, a celui agricol și a celui de meserii pentru a scoate poporul din robia ignoranței, ca și înființarea de școli sau cursuri practice pentru țăranii adulți, a obținut sporirea salariilor învățătorilor, a pledat pentru drepturi politice egale în societate, a criticat cu insistență sistemul impozitelor și modul cum se percepeau, cîrdășia dintre burghezie și moșierime, a dat soluții documentate pentru folosirea rațională a sumelor din buget la construirea căilor ferate, utilizarea științifică a fondului forestier, pentru a se putea evita risipa, s-a ridicat împotriva încheierii de convenții înrobitoare cu diferite state, a cerut ca întreaga sumă dată de contribuabili să fie folosită pentru construirea de poduri și șosele, pentru a se înfrînge practica de a se întrebuința o însemnată pondere din ea numai la plata funcționarilor, s-a declarat împotriva despotismului și pentru „dreptatea populară", subliniind că sub domnia dreptului modern „publicitatea și controlul, darea de seamă de ceea ce face, sînt condițiunile indispensabile ale unui guvern constituțional" [47].

Un loc aparte în activitatea sa parlamentară îl ocupă lupta pentru emanciparea țăranilor din robia banilor în care au căzut după emanciparea din robia pămîntului. „Precum am lucrat o viață de om la desrobirea muncitorilor săteni de pămînt, — sublinia el —, asemenea lucrez acum și la desrobirea muncii din puterea banilor" [48]. Aceasta era consecința faptului că pe măsură ce se înființau băncile, exploatarea cămătărească și-a mutat centrul de greutate la sate, unde țăranii erau în permanență în căutare de bani pentru a putea plăti ratele de împroprietărire, prestațiile către moșieri și arendași, impozitele etc. De regulă, dobînzile cămătărești depășeau sumele împrumutate [49] Proprietarii cei mici, sătenii împroprietăriți și cei rămași fără pămînt — arăta Ion Ionescu de la Brad — nu puteau să contracteze împrumuturi decît supunîndu-se celor mai oneroase condiții. De aceea, în iulie 1876, el a propus „emanciparea săteanului din robia banilor prin înființarea unei instituțiuni de credit popular, sub numirea de Banca sătenească" [50] Depusese chiar un proiect de lege, semnat de mai mulți deputați, pentru înființarea acelei bănci, care, deși n-a fost luat în discuție, n-a estompat lupta lor pentru emanciparea țăranilor. „Am cerut dară, și voi cere — mărturisește el țăranilor —, ca să vi se facă și vouă dreptate ; căci dreptatea este, cum ziceți voi, mai bună decît toate ; căci dreptatea este, cum ziceau strămoșii noștri romani, sufletul statului. Să vi se facă dar și vouă dreptate, răscumpărînd prin servicii sacrificiile ce faceți pentru stat. Să vi se facă dreptate înființîndu-se stabilimente neapărat trebuitoare pentru a vă lumina mintea și pentru a vă îmbunătăți inima. Să vi se facă dreptate, am cerut, puindu-se în lucrare legile ce sînt făcute pentru folosul vostru și pot zice pentru folosul întregii țări" [51].

Revolta sa împotriva banului care înrobise după 1864 majoritatea țărănimii n-a fost încununată de succese datorită rezistenței cu care a fost întîmpinată. Opoziția sa în parlament față de dictatura brătienistă a făcut ca

47 Ion Ionescu de la Brad, *Opere*, vol. II, p. 311-312.
48 *Ibidem*, p. 335.
49 Aurel Vijoli, *Sistemul bănesc în slujba claselor exploatatoare din România*, Editura științifică, București, 1958, p. 124.
50 *Documente privind Istoria României. Războiul pentru independență*, vol. I, partea I-a, Editura Academiei, 1954, p. 354.
51 Ion Ionescu de la Brad, *Opere*, vol. II, p. 335.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

în 1883 el să nu mai poată fi ales deputat al țăranilor, deoarece sătenii, după cum singur mărturisește, au fost împiedicați de a-l vota. Se retrage la Brad, unde peste cîțiva ani se va stinge din viață între acei pentru a căror eliberare socială și politică luptase încă din tinerețe.

★

Plasat în momentul cînd se intensifica lupta pentru înlăturarea feudalității pe pozițiile înaintate ale acestei lupte, partizan al unor idei avansate pentru acel timp, convins că prin revoluție țăranii și proletarii industriali vor putea scăpa de asuprire, că la progresul social-economic se putea ajunge prin aplicarea neîntrerupată a științei în producție și societate, prin aplicarea tehnicii și mecanizare, că cea mai importantă problemă a economiei din epoca sa o constituia ridicarea agriculturii la nivelul celei din țările avansate, că propășirea neamului se putea accelera prin emanciparea țăranului și dezvoltarea industriei, că știința trebuie să slujească practica socială a omului, convins că societatea modernă trebuie să fie întemeiată pe libera dezvoltare a muncii, Ion Ionescu de la Brad, cu spiritul său vast și multilateral, și-a îndreptat întreaga sa activitate spre rezolvarea problemelor economice și social-politice care frămîntau România secolului trecut. Dintre toate acestea, trecerea la o agricultură bazată pe folosirea forței de muncă libere, a uneltelor perfecționate și a unor metode științifice, care să asigure o sporire a producției și o diversificare a ei, a constituit, alături de întregul efort și întreaga capacitate depusă pentru propășirea neamului românesc, pe care îl consideră făuritorul propriei lui istorii, idei dominante în activitatea sa social-politică.

În dragostea sa nemărginită pentru popor, Ion Ionescu de la Brad avea să facă în Cameră, cu prilejul discutării legii privitoare la împroprietărirea însurăților, un apel patriotic și mereu viabil, cu semnificația unei ștafete transmise de la o generație la alta: „iară dv. cei tineri care mai rămîneți (în viață — n.n.), și care sînteți datori să continuați lupta pe calea progresului și a civilizațiunii pentru dezvoltarea și mărirea poporului român, binevoiți a mă scula și a lua în primire ideile de dreptate și de frățietate ale generațiunii ce se duce, ca să știți ceea ce s-a făcut și ceea ce a mai rămas a se face" [52].

52 D. G. Chițoiu, *Ion Ionescu de la Brad*, București, 1922, p. 24.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

PROBLEMA EDITĂRII IZVOARELOR ÎN ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ DIN EPOCA MODERNĂ

AL. ZUB

Cercetarea izvoarelor este singura cale către restituirea trecutului în aspectele lui multiple, iar primul pas în această direcție este, desigur, depistarea și tipărirea lor. „Mai ales în domeniul științelor istorice și filologice — observa I. Vianu — identificarea izvoarelor constituie condiția fundamentală a cercetării, deoarece în aceste științe cunoașterea textelor ocupă locul și joacă rolul deținut de celelalte ramuri ale științelor de metodele observației și ale experimentării" [1] Era firesc, așadar, ca modalitățile de aflare a adevărului istoric pe bază documentară *(euristica)* să fie studiate în cadrul unei discipline speciale. *Critica izvoarelor* face parte integrantă din munca oricărui istoric, recursul la sursele directe fiind obligatoriu. Chiar utilizarea unor ediții judicios întocmite presupune familiarizarea cercetătorului cu problemele ridicate de critica și clasarea textelor, care, deși un act preparatoriu, mijloc și nu scop al investigației propriu-zise, se cere însușită [2]. Exigențele au mers, în această direcție, pînă la negarea oricărei cercetări care nu se întemeiază pe izvoare („pas de documents, pas d'histoire" [3], iar critica acestora s-a constituit într-o disciplină auxiliară riguroasă, *die Quellenkunde* [4] al cărei scop este clasarea lor metodică în vederea editării [5] Fie că este vorba de izvoare scrise sau nescrise (figurative), cercetarea lor angajează domenii interferente, precum arheologia, etnografia, lingvistica, numismatica, bibliologia etc., procurînd istoricului certitudinile de care are nevoie în abordarea documentului, considerat în accepția lui cea mai cuprinzătoare, de mărturie ce confirmă existența unui fapt, a unui eveniment [6]

1 Tudor Vianu, *Bibliografia literaturii române ca instrument de valorificare literară*, „Studii și cercetări de bibliologie", IV, 1961, p. 89.

2 Cf. Ch.-V. Langlois et Ch. Seignobus, *Introduction aux études historiques*, Paris, 1898, p. 91-92.

3 *Ibidem*, p. 2.

4 Ernst Bernheim, *Einleitung in die Geschichtswissenschaft*, Berlin u. Leipzig, 1926, p. 91-136. Apud Dan Simionescu, *Spiritul critic în istoriografia veche românească*, București, 1943, p. 4.

5 Aurelian Sacerdoțeanu, *Sarcinile științelor auxiliare ale istoriei*, „Revista arhivelor", s. nouă, IX, 1966, nr. 1, p. 19.

6 Cf. Ch.-V. Langlois et Ch. Seignobos, *op. cit.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Depistarea și conservarea documentelor precede în chip necesar studiul propriu-zis, înlesnit prin multiplicarea lor tipografică. Editarea izvoarelor istorice a fost, de aceea, una dintre problemele fundamentale ale istoriografiei noastre din epoca modernă și continuă să fie astfel, dat fiind că sursele de informare nu pot fi, practic, epuizate niciodată, dacă nu sub raport cantitativ, în orice caz sub acela al modalităților de valorificare editorială. „Istoria unui timp, scria Xenopol, se clădește întotdeauna cu materialul adunat pînă atunci. Dacă ar fi să așteptăm ca tot materialul istoric al unui popor să fie descoperit, n-am mai ajunge niciodată să expunem cursul vieții sale; căci descoperirile se fac neîncetat, cunoștințele se întind și se adîncesc, mărind fără încetare orizontul istoriei" [7]

O privire generală asupra eforturilor editoriale din epoca modernă, în legătură cu valorificarea surselor istoriei, nu intră în intenția noastră. Ea s-a făcut de altminteri, cu deplină competență, în mai multe rînduri. A. D. Xenopol [8], N. Densușianu [9], N. Iorga [10], I. Bogdan [11], Al. Lapedatu [12], Constantin C. Giurescu [13], A. Sacerdoțeanu [14], Vasile Maciu [15], I. Ionașcu [16], Dan Simonescu [17], Iorgu Iordan [18] ș.a. s-au rostit în această privință, pe domeniile de specialitate sau în ansamblu [18bis], trăgînd concluziile cuvenite, iar cîteva încercări bibliografice recente sprijină efortul de regăsire a lucrărilor

---

7 A. D. Xenopol, *Precuvîntare* la *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Iași, 1888.

8 Idem, *Roumanie*, „Revue historique", Paris, t. 15 (1881), t. 19 (1882), t. 25 (1884), t. 28 (1885), t. 43 (1890), t. 50 (1892), t. 55 (1894), t. 73-74 (1900), t. 96 (1908).

9 Nic. Densușianu, *Die historische Literatur der Romänischer Länder*, „Romänische Revue", Budapest, II, 1886, p. 252-260.

10 N. Iorga, *Despre adunarea și tipărirea izvoarelor relative la istoria românilor. Rolul și misiunea Academiei Române*, în *Prinos lui D. A. Sturdza la împlinirea celor șapte zeci de ani*, București, 1903, p. 1-127 ; *Note critice asupra culegerilor de documente interne românești*, București, 1903, 34 p. ; *Roumanie* în *Histoire ei historiens depuis cinquante ans. Méthodes, organisation et résultats du travail historique de 1876 à 1926*, vol. I, Paris, 1926, p. 320-340 ; *Les études d'histoire en Roumanie pendant le XIX-e siècle*, „Revue historique du Sud-Est Européen", București, X, 1933, nr. 4-6, p. 105-118.

11 Ioan Bogdan, *Istoriografia română și problemele ei actuale*, București, 1905.

12 Al. Lapedatu, *Istoriografia română ardeleană în legătură cu desfășurarea vieții politice a neamului românesc*, București, 1923.

13 Constantin C. Giurescu, *Considerațiuni asupra istoriografiei românești în ultimii douăzeci de ani*, București, 1926. Extras din „Revista istorică", XII.

14 A. Sacerdoțeanu, *Izvoarele istoriei românilor*, „Arhiva românească", s. nouă, t. V (1940) și extras (București, 1940, 23 p.) ; *Ceva despre un corpus al izvoarelor istoriei românilor*, „Arhiva românească", t. IV (1940) și extras (București, 1940, 30 p.). Ambele studii au fost retipărite în volumul *Îndrumări în cercetări istorice*, București, 1943, p. 65-100, 101-128.

15 Vasile Maciu ș. a., *Introduction à l'historiographie roumaine jusqu'en 1918*, București, 1964, 99 p.

16 I. Ionașcu, *publicarea izvoarelor medievale*, „Studii", t. 15, 1962, nr. 6, p. 1547-1567.

17 Dan Simonescu, *Publicarea izvoarelor istorice naționale în preocupările Academiei Române*, „Studii", t. 19, 1966, nr. 6, p. 1121-1129.

18 Iorgu Iordan, *Despre ediții de texte*, în vol. *Studii de limbă literară și filologie*, București, 1969, p. 259-268.

18 bis Vezi *Documente privind Istoria României. Introducere*, I, București, 1956, p. 7—21.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mai importante [19]. Ne vom opri în cele ce urmează asupra editării izvoarelor istorice ca *preocupare*, urmărind sumar extinderea progresivă a orizontului documentalist de la începuturile istoriografiei moderne pînă la cristalizarea deplină a şcolii critice. Firește, expunerea noastră nu va putea fi completă. Fiecare dintre istoricii reprezentativi din această epocă merită o cercetare aparte, sub raportul concepției şi al inițiativelor sale privind editarea izvoarelor istorice, şi aceasta nu s-a făcut decît în foarte puține cazuri. Recenta *Bibliografie a arhivisticii românești* (Buc. 1969, 106 p.) lasă să se întrevadă lipsa unor cercetări metodice şi a unei expuneri critice asupra domeniului. Este de aşteptat ca *Bibliografia istorică a României* din epoca modernă, anunțată de atîta vreme [20] şi volumul ce va fi consacrat istoriografiei naționale în cadrul tratatului de *Istoria României* să stimuleze cercetările în această direcție, permițînd formularea unui răspuns complet şi obiectiv la apelul lansat de N. Iorga cu o jumătate de secol în urmă [21]. Nu vom putea, deci, în aceste rînduri, decît să schițăm preocupările ca atare, distincțiile de nuanță în evoluția diferiților istorici din epocă reclamînd o cercetare mai amănunțită, alt cadru.

★

Efortul de reconstrucție istorică se întemeiază atît pe mărturiile nescrise (arheologice, etnografice, lingvistice, folclorice), cît şi pe mărturiile scrise. Ponderea lor variază după epoci, interesul cercetătorilor deplasîndu-se de la o categorie de izvoare la alta, dar ele trebuie considerate desigur împreună. Pînă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea istoriografia română s-a întemeiat exclusiv pe izvoare narative şi pe tradiția orală. Numai accidental Miron Costin invocă în sprijinul latinității noastre o monedă aflată în Moldova, pe care citise inscripția *Hereditas romana*, iar Cantemir s-a referit uneori la constatări de ordin arheologic. Ca să pună „cap şi începătură moşilor", scriind *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Gr. Ureche a recurs la „cărțile şi izvoadele şi ale noastre şi cele străine", la cîteva texte bisericeşti şi la tradiția familiei [22]. El a întocmit chiar şi o listă a istoricilor care scriseseră mai înainte despre Moldova. Mai erudit şi mai critic, Miron Costin acuza insuficiența mărturiilor istorice la care putea face apel, deplîngînd faptul că „scriitorii cari izvodesc puțini se află, iar tipar nu se află". Natura izvoarelor de care dispunea cronicarii a impus abordarea doar a istoriei politice şi aceasta într-un chip inexo-

19 Amintim, din ultimii ani, contribuțiile lui Paul Cernovodeanu şi Paul Simionescu, *Essai de bibliographie selective concernant l'histoire de Roumanie*, „Revue Roumaine d'Histoire", IV, 1965, nr. 3, p. 641-663; V, 1966, nr. 3, p. 547-572; Sanda Cîndea, *Istoria României. Ghid bibliografic*, Bucureşti, 1968, 519 p.; Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, *Bibliografia arhivisticii românești*, Bucureşti, 1969, 106 p.

20 Paul Simionescu, Bibliografia istorică a României pentru secolul al XIX-lea, în *Prima sesiune ştiințifică de bibliologie şi documentare, Bucureşti 15—16 dec. 1955*, Bucureşti, 1957, p. 115-120.

21 Vezi Const. C. Giurescu, *op. cit.*

22 Const. C. Giurescu, *Introducere la Letopiseţul Ţării Moldovei pînă la Aron Vodă (1359-1595)* întocmit de Grigore Ureche vornicul şi Simion Dascălul, Ed. III, Bucureşti, 1943, p. LVIII.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

rabil limitat. Cu toate acestea învățatul stolnic Constantin Cantacuzino a sesizat importanța documentelor interne în construcția istoriografică și s-a silit să le adune: „trudit-am încă... din hrisoavele domnilor ce sînt pe la boierime și pe la mănăstiri date și lăsate, cîte am putut vedea“ [22 bis] Gîndul de a aduna izvoarele istorice exista așadar, îl aflăm iarăși la Constantin Brîncoveanu și la primii fanarioți, dar nu e vorba de *editarea,* ci de *prelucrarea* lor. Aceeași nevoie de informație determina pe boierii din secolul al XVIII-lea să adune documente, pe care le invocă în alcătuirea „ponturilor“ [23].

Să se observe însă că ceea ce s-a realizat mai temeinic pînă la începutul secolului al XIX-lea, în istoriografia noastră, se datora în primul rînd cercetării bibliotecilor și arhivelor străine: cronicarii moldoveni în Polonia, stolnicul Cantacuzino în Italia, D. Cantemir la Istambul și St. Petersburg, cărturarii transilvăneni de mai tîrziu la Budapesta, Viena și Roma. Gh. Șincai, pentru a da un exemplu, a cercetat vreme de 34 ani numeroase biblioteci și arhive din imperiu, alcătuind zeci de tomuri de documente. În căutarea unui tipograf generos, va însemna Hasdeu, cu veneratie, într-un pasaj din ziarul „Traian“, „divinul cerșetor, cu desagii pe umăr, cu cronica în sac, cu o națiune într-o cîrpă, rătăcea printre noi strălucindu-i zdrențele ca tunica lui Christ pe muntele Taborului“ [24]. Pentru seriozitatea informării, maturitatea critică și abundența documentară (diplome, tratate, note de călătorie) adunate cu atîta trudă, Ed. Quinet îl așeza pe autorul *Cronicii românilor* în rîndul creatorilor din marea școală istorică a secolului al XIX-lea [25]. La rîndul său, P. Maior a întreprins critica izvoarelor istorice pe baza analizei selective a știrilor, făcînd apel totodată și la mărturiile etnografice, folclorice și arheologice [26] Pe la 1812, mitropolitul Grigore al Ungro-Vlahiei căuta la Sf. Munte manuscrise privitoare la biserica română și aduna, ceva mai tîrziu, cronici în vederea unui corpus sistematic [27]. Lui Ion Budai-Deleanu, a cărui activitate literară a făcut ca posteritatea să-l ignoreze pe nedrept ca istoric, i se datorează prima încercare de alcătuire a unui corpus de cronici românești [28]. În Transilvania, asemenea preocupări beneficiau — este adevărat — de mai bune condiții decît în Principate. Pentru îmbogățirea fonudului de izvoare, Iosif Benkö a întreprins, de pildă, în aceeași epocă, îndelungate cercetări în arhive și biblioteci, adunînd texte narative pe care Ioseph Carl Eder avea să le editeze în colecția *Scriptores rerum Transylvanicarum* [29]

Totuși volumul de informații istorice sporește și dincoace de Carpați, odată cu exigențele critice, mai ales prin lărgirea ariei documentare. Dionisie Fotino recurge la antichități, monede, hrisoave [30], iar Damaschin Bojincă își

22 bis Dan Simonescu, *op. cit.*

23 A. Sacerdoțeanu, *Ceva despre un corpus al izvoarelor istoriei românilor,* Extras, București, 1940, p. 15

24 A. Papiu Ilarian, *Viața, operele și ideele lui Georgiu Șincai din Șinca. Discurs de recepțiune.* București, 1869, p. 144.

25 Ed. Quinet. *Les Roumains.* Articol reprodus de A. Papiu Ilarian *(op. cit.,* p. 134-138), anexa XIII.

26 Șt. Pascu și Eug. Stănescu, *Istoriografia modernă a României. Încercare de periodizare,* „Studii“, XVII, 1964, nr. 1, p. 133.

27 I. Ionașcu, *Știri noi despre mitropolitul Grigore Dascălul,* București, 1938, p. 4-8 (Extras din „Biserica ortodoxă română“, LXI, 1938).

28 Șt. Pascu și Eug. Stănescu, *op. cit.,* p. 135-136.

29 *Ibidem,* p. 136.

30 *Ibidem.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

intitulează una din lucrări *Anticele romanilor* (2 vol., 1832—1833). În *prefaţie* la *Istoria romanilor*[31] (1829), el mărturisea că lucrarea pe care o înfăţişa publicului fusese întocmită cu destulă anevoinţă, „cernînd şi cercînd toate istoriile vestite care se află în Crăiasca Bibliotecă din Pesta“[32]. Sînt iniţiative private, ale căror rezultate nu puteau fi decît parţiale. Ca să facă posibilă tipărirea *Hornicului romano-moldo-vlahilor*, întocmit de Cantemir, mitropolitul Veniamin Costachi se adresa (5 febr. 1833) generalului Kiseleff, rugîndu-l să mijlocească o dezlegare oficială pentru copierea manuscrisului, „singur în feliul său“, aflat în „împărătească arhivă a Moscovei“[33]. I se răspundea cu bunăvoinţă (22 sept. 1834) că lucrarea cerută, împreună cu alta, *Historia moldo-valahica*, au fost transportate la consulatul din Iaşi, pentru transcriere supraveghează, după care „orighinalurile” vor fi înapoiate[34]. Scrisoarea de mulţumire a mitropolitului, adresată consulului Grigore Timkovski, merită o menţiune aparte pentru căldura cu care sublinia importanţa istoriei naţionale: „visterie de mare preţ“, „cel mai nobil decument al naţiei“, menit să contribuie la „renaşterea noastră politicească“[35]. În consecinţă, el însărcina pe Gh. Săulescu, profesor de filozofie şi istorie, cu transcrierea şi „tipărirea acestei singrame istorice în limba patriei“[36]. Asumîndu-şi această sarcină, profesorul publica o *Înştiinţare*, în care se străduia să pună în lumină interesul „neîntrecut” al lucrării: istoria patriei, privită, din ignoranţă, ca „o insulă rătăcită în mijlocul oceanului“, se întregea simţitor, risipind „ceţile revărsate“ în cursul vremii[37]. Lucrarea a apărut în adevăr, în 1836, fără să aibă ecoul dorit, iar proiectele imediat următoare ale lui Kogălniceanu şi C. Negruzii nu vor avea o soartă mai bună.

Statul n-a intervenit în strîngerea şi organizarea informaţiei istorice decît începînd din deceniul al patrulea din secolul trecut, potrivit Regulamentului organic, care rînduia „o comisie literară“, cu menirea de „a strînge cunoştinţe de o arheologie sistematică, spre luminarea geografiei şi a istoriei ţării“[38]. Cunoaşterea amănunţită şi completă a vechilor instituţii necesita punerea în rînduială a documentelor. Hotărînd înfiinţarea „Arhivei statului“, Regulamentul organic al Moldovei destina o „masă“, un birou al arhivelor, pentru păstrarea „acturilor publice“ precum: „anaforale, hrisoave, hatişerifuri atingătoare de drepturile şi privilegiile Moldovei“. În plus, Kiseleff dispunea să se strîngă de la mănăstiri şi biserici inscripţii, odoare, portrete, pomelnice, calendare, tot ce putea prezenta interes documentar. Se puneau astfel bazele unei instituţii noi, a cărei funcţie ştiinţifică, documentară, era dublată de una politică, aceea de a contribui la „consolidarea şi dezvoltarea statului abia

31 Lucrare întocmită în 1829-1830 împreună cu A. Gheorghe Cuciuran din Moldova, C. Leca, pictorul, şi Ioan Trifu (Ioan Maiorescu).

32 Prefaţa a fost publicată şi în „Biblioteca românească“, 1829, partea I, pagini liminare.

33 Scrisoarea a fost reprodusă în *Hronicul romano-moldo-vlahilor* editat de Gh. Săulescu, t. I, Iaşi, 1835, p. VII-VIII.

34 *Ibidem*, p. VIII-IX.

35 *Ibidem*, p. XII-XIII.

36 *Ibidem*, p. XIII-XIV. Vezi şi adresa Mitropolitului către Gh. Săulescu, *ibidem*, p. XV-XVI.

37 *Ibidem*, p. XVI-XIX.

38 Florian Aaron, *Manual de istoria principatului României*, Bucureşti, 1839, p. 206.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

desprins, în marginile prevăzute de tratatul de la Adrianopol, din strînsa dependenţă faţă de Imperiul otoman" [39].

Anterior, a tele de interes public mai importante fuseseră păstrate, fără finalitate ştiinţifică, la mitropolie. S-a văzut în aceasta un rudiment de organizare arhivistică [40]. În tot cazul, cel care a procedat sistematic la adunarea documentelor aflate la mănăstiri, în aşezăminte publice sau în arhive particulare, propunîndu-şi să procure şi copii după documentele din arhivele polone, ruse şi transilvane, a fost Gh. Asachi — primul arhivist al Statului [41]. „Am adunat, mărturisea acesta în 1849, interesante documente ale ţării, răspîndite şi dosite şi am păstrat cu sfinţenie acest sanctuar al drepturilor compatrioţilor" [42]. Mai precis defineşte rostul *Arhivei statului* V. Alecsandri, succesorul lui Asachi. „Ea este, lămurea poetul-arhivist, colecţia tuturor actelor publice, atît administrative cît şi judecătoreşti şi politice, carele slujesc de temei leguirilor şi istoriei ţării" [43]. Iar istoria ţării era necesară în primul rînd pentru legitimarea drepturilor ei politice. Apelurile lansate de Aaron, Kogălniceanu, Bălcescu ş.a. pentru adunarea şi tipărirea izvoarelor istorice comunică o vibraţie patetică, specifică epocii. „Copilăria oricărei ştiinţe sociale, s-a spus, e urmată în general de o perioadă în care sarcina ei principală este compilarea documentelor", cercetarea adevărului istoric pentru el însuşi fiind cu necesitate atributul unei epoci mai tîrzii şi mai sofisticate [44]. Afirmaţia conţine o evidentă exagerare, întrucît generalizează, dar ceea ce trebuie să se reţină este acest amestec al interesului ştiinţific cu scopuri subsidiare. Nimic mai caracteristic pentru istoriografia română de la începuturile epocii moderne decît efortul spre cunoaştere şi spre o amplă documentare, dublat de necesitatea de a furniza luptei naţionale noi argumente, întemeiate pe cercetarea trecutului. „N-am avut pe ce să ne întemeiem şi să ne apărăm dreptăţile", afirma Kogălniceanu, relevînd carenţele documentare ale istoriografiei [45], iar această afirmaţie, făcută mai înainte, în alţi termeni, şi de Florian Aaron era, cum s-a spus, „refrenul dramei" naţionale [46]. Aaron era convins că publicarea izvoarelor va pune în lumină „o mulţime de fapte şi întîmplări istorice ce zac întru întuneric" pregătind „materialul pentru o istorie a patriei, lucrată astfel ca să fie vrednică de acest titlu" [47]

39 D. Berlescu, *Arhivele statului — izvor de cercetare a istoriei patriei noastre*, în vol. *Arhivele statului. 125 de ani de activitate, 1831-1956*, Bucureşti, 1957, p. 11. Vezi şi Const. Moisil, *Arhivele Statului şi Regulamentul organic*, „Revista arhivelor", V, 1928-1929, p. 269-289; George Ptora, *Contribuţiuni la istoricul arhivelor româneşti*, „Revista arhivelor", 1944, nr. 1, p. 1-29. Sanda Bădărău ş. a., *Istoricul arhivelor statului, 1831-1956*, în vol. *Arhivele Statului — 125 de ani de activitate*, Bucureşti, 1957, p. 17-218.

40 D. Onciul, *Din istoria arhivelor statului*, în vol. *Prinos lui D. A. Sturdza,...* Bucureşti, 1903, p. 330.

41 D. Berlescu, *op. cit.*, p. 11-12.

42 *Ibidem*, p. 12.

43 Gh. Ungureanu ş.a., *Îndrumător în Arhivele statului Iaşi*, II, Bucureşti, 1956, p. 174.

44 R. R. Florescu, *Struggle against Russia in the Roumanian Principalities, 1821-1854*, Monachii, 1962, p. 26.

45 M. Kogălniceanu, *Cuvînt introductiv la cursul de istorie naţională...*, Iaşi, 1843.

46 A. Sacerdoţeanu, *Cuvînt de deschidere ţinut în ziua de 11 nov. 1943...*, „Hrisovul", II, 1943, p. 125.

47 Florian Aaron, *Idee repede de istoria Principatului Ţării Româneşti*, I, Bucureşti, 1935, p. XXII.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Munca istoricului, mai ales în faza de organizare a disciplinei, se confundă cu aceea a editorului. Kogălniceanu, Bălcescu, Hasdeu, Iorga etc. au fost totodată istorici și editori, fiindcă așa cereau împrejurările. Cazul lui Kogălniceanu e poate cel mai semnificativ pentru această stare de lucruri. El a debutat cu lucrări de sinteză, în 1837, dar lovindu-se de lipsa documentelor a abandonat opera de construcție spre a se dedica adunării și tipăririi izvoarelor istorice. În 1838, abia întors de la studii, el plănuia, împreună cu C. Negruzzi, editarea operelor lui Dimitrie și Antioh Cantemir, în nouă volume [48], continuînd oarecum, într-un cadru sensibil lărgit, gîndul lui Veniamin Costachi și al lui Gh. Săulescu. Argumentul cu care editorii sperau să obțină sprijinul prenumeranților nu era cel științific, care nu se bucura de prea multă considerație, ci unul patriotic, mai adecvat spiritului public al societății românești din deceniul al patrulea: „toate națiile civilizate, se spunea în apel, fac nemuritor numele marilor compatrioți prin bronz, pînză și tipar. Iar noi nu avem în limba noastră măcar scrierile întregi a acestor doi moldoveni, carii cu condeiul lor au făcut patriei atîta bine, poate cît Ștefan prin sabia sa" [49] Exaltînd astfel sentimentul național în plină resurecție și promițînd că va scoate o ediție care „va face cinste epohei în care vietuim", Kogălniceanu credea că va obține sprijinul necesar. Apelul n-a avut însă ecoul așteptat și editorii au trebuit să renunțe la ambițiosul proiect [50] Ceea ce trebuie să se rețină este faptul că editorii își impuseseră exigența de a porni de la textele originale, urmînd să dea *operele complete,* însoțite de ilustrații și de studii introductive. Procedeul constituia un progres evident al textologiei [51].

Kogălniceanu s-a îndreptat apoi spre tipărirea documentelor („urice și documente vechi") în revista „Arhiva românească" (1841), pentru alimentarea căreia se adresa prietenilor și îndeosebi lui C. Hurmuzaki. Pe acesta îl înștiința, la 21 martie 1840, că — în afară de revista pentru care îi solicita „colaborația" —era hotărît să tipărească un vast corpus narativ, *Scriptores rerum rumanicarum sive valachicarum,* în care ar fi intrat Ureche, Miron și Neculai Costin, Cantemir, Neculce, Radu Greceanu, Radu Popescu, Șincai, Beldiman ș.a., precum și *Istoria literaturii românești, cu o antologie din prozaiștii și poeții vechi și noi* [52] În coloanele „Daciei literare", proaspăt ieșită de sub teasc, el vestea în același timp că „pregătește tipărirea letopisețelor Valahiei și Moldovei", în șase tomuri [53] Proiectul a fost realizat doar parțial, iar antologia literară care ar fi fost, la noi, cea dintîi culegere de acest gen, a fost abandonată [54]. În editarea izvoarelor narative (cele trei tomuri cuprinzînd *Letopisițile Țării Moldovei* au apărut între 1845—1852), Kogălniceanu urma, după cît se pare, pilda eruditului profesor Pertz care publica, chiar în vremea studiilor sale la Berlin, colecția *Monumenta Germaniae Historica.* Concepția asupra izvoarelor istorice Kogălniceanu și-a

48 „Albina românească", Iași, 1938, nr. 99 (Supl.), p. 426-427.

49 Dan Simonescu, *Mihail Kogălniceanu ca tipograf și editor la Iași,* „Studii și cercetări de bibliologie", II, 1957, p. 169.

50 *Ibidem,* p. 169.

51 *Ibidem.*

52 Al. Bardieru, *Kogălniceanu inedit,* „Ateneu", 1967, nr. 12, p. 2.

53 „Dacia literară", 1840, p. 217; *Telegraful Daciei.*

54 Vezi l. n., *M. Kogălniceanu — orizont bibliologic și documentalist,* în *Probleme de bibliologie,* III, București, 1970, p. 145-158.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

expus-o în *Introducţia* la „Ahiva românească" (1841) şi în prelegerea inaugurală de la Academia Mihăileană (1843), retipărită ca introducere la ediţia cronicilor. „Istoria noastră, declara în *Introaucţia* aminaită, este în tradiţiile poporului, în movilele nenumărate ce împestriţează întinsele noastre cîmpii, în mănăstirile ce cuvioşii şi vitejii noştri domni au zidit în aducere-aminte a biruinţilor cîştigate, în hrisoave şi în urice, şi în sfîrşit hronicele Grecenilor, Popeştilor, Urecheştilor, Costineştilor şi atîtor alţi bărbaţi, cari într-o mînă ţinea sabia spre apărarea patriei şi întru alta condeiul spre a scrie măreţele lor fapte" [55]. Alături de documentele interne şi de izvoarele narative, el invoca astfel, ca mărturii istorice demne de luat în seamă, monumentele, tradiţia populară şi urmele arheologice. Nimic nu trebuia ignorat din ceea ce putea să contribuie la reconstituirea culturii materiale şi spirituale a poporului. Dar în primul rînd se cereau date la iveală mărturiile scrise : cronici, inscripţii, documente. Documente adunase încă din vremea studiilor, sporindu-le an de an, iar la întoarcerea în ţară făcu un popas la biserica unitilor din Liov, unde bibliotecarul — arhivar Dionis Zubricki îi puse la îndemînă numeroase acte de la domnii Moldovei, începînd cu Alexandru Lăpuşneanu, iar tînărul întocmi în grabă un catalog al acestora, care s-a pierdut în împrejurări bizare [56].

Publicării izvoarelor Kogălniceanu i-a consacrat multă vreme, convins că numai prin editarea lor sistematică se poate ajunge la întocmirea unei istorii naţionale demne. Ele erau menite în acelaşi timp să contribuie la cristalizarea conştiinţei civice în direţia a ceea ce tînărul învăţat numea „spiritul veacului". Îndeosebi cronicile erau adecvate acestei finalităţi. „Spre a păstra românilor acest paladium", nici un sacrificiu nu era prea mare şi, în ceea ce-l privea pe el, Kogălniceanu dădea asigurări că „numai să vedem ceva ajutor şi îmbrăţoşare şi nici o trudă nu ne va părea prea grea" [57]. Silit să se „deştăreze", după ce scosese al doilea tom al „Arhivei româneşti" (1845) şi tipărise, pentru uzul străinătăţii, cunoscutele *Fragments tirés des chroniques moldaves et valaques* (Iaşi, 1845) [58], Kogălniceanu a asigurat mai întîi tipărirea, de către Asachi, a „rămăşiţei din Letopiseţul Moldovei" [59], precum şi a altor lucrări pe care noul proprietar se obliga să le continuie [60]

55 „Arhiva românească", I, 1840, p. VI.

56 Pe altă cale, s-a ajuns mai tîrziu la tipărirea unui indice al documentelor luate cu sine de Mitropolitul Dosoftei, cu ocazia expatrierii. Vezi George Popovici, *Index Zolkievensis*, „Candela", 1884, p. 541-576, 657-700 ; 1855, p. 22-23, 92-103.

57 „Arhiva românească", I, 1840, p. VII.

58 Titlul complet : *Fragments tirés des chroniques moldaves et valeques pour servir à l'histoire de Pierre-le Grand Charles* XII, Stanislav Leszczynski, Démètre Cantemir et Constantin Brancovan, par le Major M. Kogălnicean, Iassy, Au bureau de la Feuille communale, 1845.

59 B. A. R., Documente MCCXCI/156, f. 287.

60 Vezi scrisoarea lui Kogălniceanu din 29 aug. 1850, în „Zimbrul", Iaşi, 31 aug. 1850 şi recenzia lucrării lui Dan Simonescu, întocmită de Constantin C. Angelescu, în „Studii şi cercetări ştiinţifice", Istorie (Iaşi), X, 1959, fasc. 1-2, p. 233.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Asupra ediției de cronici tipărite de Kogălniceanu s-a scris mult (Hasdeu [61], Xenopol [62], Tocilescu [63], I. Bogdan [64], N. Iorga [65], C. Giurescu [66], D. Russo [67], Mircea Tomescu [68], A. Oțetea [69], Dan Simionescu [70], Virgil Ionescu [71] ș.a. [72], iar volumul considerabil al referințelor indică durabilitatea operei întreprinse. În ciuda erorilor ce se pot întîlni în textele editate de Kogălniceanu, a căror reexaminare critică a beneficiat ulterior de mijloace documentare mult mai bogate, ele continuă a fi utilizate. „Vor trece sute de ani, profetiza Hasdeu, dar niciodată nu se va aluneca pe buze memoria lui Ureche, Costinești, Neculea etc., fără ca să nu apară în aceeași clipă dinaintea ochilor umbra lui Kogălniceanu!" [73]. Numeroase manuscrise vechi de la Biblioteca Centrală Universitară din Iași și de la Biblioteca Academiei, conținînd însemnări autografe, completări, identificări etc., atestă faptul că istoricul nu s-a mulțumit să le adune și să le ofere tiparului, ci le-a cercetat cu atenție, comparîndu-le între ele, selectînd. Era convins că pînă la întocmirea unei *istorii naționale*, încă prematură, „letopisețele scrise de bătrînii noștri, cu toate defectele și neîndeplinirile lor, sunt cea mai bună și mai interesantă istorie a României" [74]. Le-a retipărit de aceia într-o nouă ediție (*Cronicile României*, vol. I—III, Buc., 1872—1874), adăugînd la letopisețile cunoscute altele noi și făgăduind să le întregească cu un auxiliar prețios, *Tablele istorice ale României*, ghid indispensabil pentru evenimentele întîmplate între 1766 și 1866. Pînă la ivirea istoricului care să întreprindă sinteza, devenită atît de necesară, Kogălniceanu își asuma sarcina de „a scăpa de la pieire analele noastre, care, fiind în manuscrise, din zi în zi au dispărut și, din nenorocire, dispar și

---

61 B. P. Hasdeu, în „Arhiva istorică", I, p. 117, n.: III, p. 1-32; *Ioan Vodă cel Cumplit*, ed. II, p. 244-246; *Anuarul general al instrucțiunii publice pe anul școlar 1864-65*, București, 1868, p. XIX; „Columna lui Traian", III, 1872, p. 274 (și „Românul", 18 sept. 1872).

62 A. D. Xenopol, recenzie în „Convorbiri literare", VI, p. 278-283; *Istoria românilor din Dacia Traiană*, IV, p. 580-587.

63 Gr. G. Tocilescu, *Studii critice asupra cronicelor române*, „Columna lui Traian", VII, 1876, p. 385-419 (retipărit în „Rev. ist., arh., fil.", III, 1884, p. 241 și urm.).

64 I. Bogdan, *Vechile cronice moldovenești pînă la Urechie*, București, 1891; *Cronice inedite atingătoare de istoria românilor*, București, 1895; *Istoriografia română și problemele ei actuale*, București, 1905, p. 11.

65 N. Iorga, *Istoria lit. rom.*, II, p. 531-599; *Despre adunarea și tipărirea izvoarelor relative la istoria românilor*, *loc. cit.*, p. 16-20 etc.

66 C. Giurescu, *Noi contribuții la studiul cronicelor moldovene*, București, 1908, p. 4-5; *Pseudo-cronicari: Enache Kogălniceanu*, București, 1916 etc.

67 D. Russo, *Studii greco-romane*, II, București, 1939, p. 615.

68 Mircea Tomescu, *Mihail Kogălniceanu ca editor*. Extras din „Convorbiri literare", București, 1941, p. 9-12.

69 A. Oțetea, *Introducere* la Mihail Kogălniceanu, *Opere*, t. I, București, 1946, p. 32-33.

70 Dan Simonescu, *op. cit.*; *Studiu introductiv* la M. Kogălniceanu, *Texte social-politice alese*, București, 1967, p. 19-20.

71 Virgil Ionescu, *Mihail Kogălniceanu. Contribuții la cunoașterea vieții, activității și concepțiilor sale*, București, 1963, p. 35-36, 42.

72 Prezintă interes, din acest punct de vedere și observațiile făcute de I. G. Sbiera, Aron Densușianu, Em. Picot, V. A. Urechia, Șt. Orășanu, I. Tanoviceanu etc.

73 B. P. Hasdeu, *Cronicele României de Kogălniceanu*, în „Columna lui Traian", III, 1872, p. 274.

74 M. Kogălniceanu, *Prefață* la *Cronicele României*, I, București, 1872, în *Opere*, I, București, 1946, p. 688.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

astăzi" [75]. Nu era totuşi — credea el — opera unui „simplu editore". Istoricul, animat de „un sfînt scrupul", îşi afirma prezenţa în actul selectiv, în confruntarea şi colaţionarea manuscriselor, în îndreptarea greşelilor strecurate de copişti, în restabilirea arhetipului cronicilor, care, publicate cu îndelugă osteneală, aveau să fie „cartea fundamentală de atunci încoace pentru istoria acestei ţări" [77], oferind materialul de studiu pentru o întreagă serie de istorici. Apreciindu-i opera, nu fără observaţii critice, Hasdeu îi aducea omagiul suprem: „Kogălniceanu în literatura istorică a României şi Alecsandri în literatura noastră poporană, joacă pînă la un punct rolul lui Columb în privinţa geografică" [78]. La opera lui editorială se gîndea şi Perspessicius atunci cînd definea întreaga epocă drept „veacul *Letopiseţelor* lui Kogălniceanu" [79]. După ce încercă să publice şi un al patrulea tom din *Cronicile României,* pentru întocmirea căruia cerea să i se pună la dispoziţie manuscrisele existente în „bibliotecile publice" [80], el cedă Ministerului Instrucţiunii, în 1882, manuscrisele de cronici, catastihuri şi sămi de visterie etc. Comisia de evaluare aprecia, cu această ocazie, că opera de adunare şi tipărire a cronicilor, întreprinsă de Kogălniceanu era „cel dintîi pas temeinic [...] pentru publicarea unei ediţii critice a analelor române" [81]

Apreciind, în 1872, că „un singur mare talent nu s-a ivit", în ultimele decenii, spre a da ţării ceea ce-i lipsea, *o istorie naţională,* Kogălniceanu făcea amendă onorabilă lui Bălcescu [82]. Îl apreciase şi cu altă ocazie, pe cînd marele său prieten se mai afla în viaţă, iar colaborarea lor, începută, fructuos, înainte de apariţia *Propăşirii,* ar fi putut avea urmări pozitive în dezvoltarea istoriografiei. O legătură strînsă exista între cei doi istorici, nu numai în ordinea intenţiilor, ci şi în aceea a realizărilor efective. Cel ce editase „Arhiva românească", aprecia „Magazinul istoric pentru Dacia", scos de Bălcescu şi Laurian oarecum în prelungirea celeilalte publicaţii, ca „o vrednică clironoamă a soliei sale". În adevăr, noua revistă afirma aceleaşi preocupări şi aceeaşi concepţie largă cu privire la necesitatea editării sistemtice a izvoarelor istorice. În prospectul tipărit cu această ocazie şi care a cunoscut o largă difuziune, redactorii apelau la toţi cei ce ar poseda „documente istorice despre Dacia noastră", să le trimită spre publicare, indicîndu-le, eventual, şi pe cele ce s-ar afla „în locuri şi în mîini streine" [83] *Magazinul* îşi propunea să publice cronici româneşti, acte oficiale, hrisoave, anaforale, tratate, convenţii, excerpte din lucrările istoricilor greci, latini, bizantini etc., descoperiri geografice şi etnografice, împreună cu un buletin bibliografic care să avertizeze asupra lucrărilor de is-

75 *Ibidem,* p. 689.
77 I. Bogdan, *op. cit.,* p. 11.
78 Hasdeu, *op. cit.*
79 Perpessicius, *Menţiuni critice,* vol. V, Bucureşti, 1946, p. 373-374 .
80 Vezi scrisoarea lui Kogălniceanu către T. Maiorescu, ministru al instrucţiunii, din 14 dec. 1874, prin care cerea să dea dispoziţii în acest sens şi (Arh. St. Bucureşti, Fond Min. Cultelor şi Instr. Publ., dos. 2588/1874, f. 117) şi conceptul de răspuns, favorabil, al ministrului *(ibidem,* f. 118).
81 În acelaşi an, ministrul în funcţiune le dărui Academiei Române, instituţia cea mai autorizată să le conserve şi să le valorifice.
82 Prospectul a apărut în „Curierul românesc", dar şi în „Foaie pentru minte, inimă şi literatură".
83 N. Bălcescu, *Opere,* I, Bucureşti, 1940, p. 102.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

torie mai noi [84]. În vederile lui Bălcescu intra și cercetarea folclorului, ca o altă sursă de documentare. Voia să publice chiar o culegere, iar mai tîrziu s-a oferit să adune balade populare pentru colecția lui Alecsandri.

Înțelegînd că eforturile individuale, oricît de lăudabile, nu pot rezolva dificila sarcină a publicării izvoarelor și a valorificării lor critice, Bălcescu punea mare preț pe colaborarea cu ceilalți istorici și preconiza crearea unei *societăți istorice*, care să preia această sarcină, cu speranța că „și guvernele române vor îmbrățișa cu inimă aceasaă lucrare folositoare și vor înlesni mijloacele pentru culegerea documentelor" [85]. Ea urma să trimită pretutindeni cercetători pentru adunarea izvoarelor istorice. Faptul merită a fi reținut, fiindcă asemenea inițiative, chiar dacă n-au fost servite de împrejurări, marcau un moment important în dezvoltarea istoriografiei naționale. Concepția individualistă ceda pasul, într-o anumită măsură, organizării moderne a muncii științifice, pentru realizarea căreia nu era nevoie decît de condiții mai prielnice. Accentul se deplasează cu timpul de la adunarea, pur și simplu, a fondurilor de documente spre perfecționarea mijloacelor de utilizare a acestora, faza artizanală era oarecum depășită [86]

Orientîndu-și atenția spre studiul aspectelor social-economice ale trecutului (instituții, agricultură, industrie, comerț, moravuri etc.) [87], Bălcescu a publicat în „Magazin istoric", nu fără anumite șovăieli arheografice, inerente [88], acte privitoare la problema țărănească, îndeosebi la relațiile dintre boieri și țărani. Într-o epocă în care burghezia lupta pentru abolirea feudalității, această orientare era semnificativă. Aceeași concepție o afirmă și în *Cuvînt preliminatoriu despre izvoarele istoriei românilor*. O bună istorie, credea Bălcescu, nu se putea *țese* decît recurgînd cu discernămînt critic la *izvoare originale*, adunînd cu stăruință „toate daturile putiincioase". Istoricul își putea culege informațiile deopotrivă din documentele scrise, din cele cu caracter figurativ sau din cele de circulație orală. Fără să le ierarhizeze strict, Bălcescu distingea cinci categorii de izvoare: „1) poeziile și tradițiile populare; 2) legile și actele oficiale; 3) cronicile cari cuprind faptele generale; 4) inscripțiile și monumentele; 5) scrierile cari zugrăvesc obiceiurile private". Nimic important nu se putea adăuga la această schemă, pe care Bălcescu avea să o urmărească stăruitor în sourta lui carieră. El sugera astfel lărgirea orizontului documentalist prin cercetarea bibliotecilor și arhivelor străine. Erau necesare în primul rînd investigații în depozitele din Transilvania, Ungaria, Polonia, Austria, Rusia, Suedia, Danemarca etc. iar această operă nu putea fi lăsată în seama unuia singur, ci se cuvenea preluată de o *societate istorică*.

Prospectul amintit mai sus, ca și studiul privitor la izvoarele istoriei dezvăluie orientarea modernă a lui Bălcescu în privința documentării și a modului de elaborare a istoriei naționale [89]. Similitudinea de concceție cu M. Kogălniceanu, sub acest raport, este evidentă. „În adevăr, scria editorul *Letopisiților*, spre a avea o istorie și îndeosebi istoria țării sale, nimic mai bun, mai

84 *Ibidem*, p. 102-103.
85 „Magazin istoric", I, 1845, p. 14. Vezi și Vasile Maciu, *Activitatea istoriografică a lui N. Bălcescu*, în *Studii și articole de istorie*, I, 1956, p. 198; I. Ionașcu, *Problema izvoarelor medievale*, „Studii", t. XV, 1962, nr. 6, p. 1546.
86 Cf. D. Berlescu, *op. cit.*, p. 12.
87 Bălcescu, *Opere*, I, ed. 1940, p. 101.
88 I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 1546.
89 Cf. Dan Berindei, *Bălcescu*, București, 1969, p. 68.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

folositor, mai neapărat decît de a se întoarce la izvoarele originale, adică de a avea înaintea sa cronicile, biografiile, diplomele, toate acele acte scrise care se raportează la întîmplările politice, la dreptul public, la legile, la instituţiile, obiceiurile şi moravurile tipurilor trecute, căci, puşi în faţă cu aceste originaluri, suntem, cum am zis, la izvoarele istoriei, fără ca nici un intermediar să se puie între noi şi aceste monumente vrednice de tot onorul. Noi vedem că în toate părţile, unde este ceva progres, staturile, ocîrmuirile, societăţile, învăţaţii, cu o deosebită emulaţie se ocupă cu adunarea, cu publicarea, cu cercetarea cronicelor, hrisoavelor, actelor, în sfîrşit a tuturor rămăşiţelor secolilor trecuţi. Numai după această uriaşă lucrare naţiunile au putut ajunge a avea o istorie" [90] Planul lui Kogălniceanu nu s-a realizat, după cum nu se realizase nici acela al lui Bălcescu, despre care Quérard ştia că adunase „multe materiale" pentru a întocmi o *Historie de l'ancienne Dacie* [91]. Faptul e confirmat şi de Ubicini [92] şi de „Curierul românesc", în care se laudă, odată cu „talentul eminent", rîvna lui Bălcescu în adunarea de „materialuri" [93].

Interesul pentru istorie nu se limitează însă la cercul specialiştilor, iar o sinteză asupra trecutului naţional e aşteptată pretutindeni. După introducerea Regulamentului organic, chiar ocîrmuirea începe să se preocupe, timid şi intermitent, de „antichităţi". În 1839 Eforia şcoalelor din Bucureşti adresa ocîrmuirilor ţinutale instrucţiuni cu privire la obiectele antice din teritoriul aflat sub privegherea lor [94]. Mulţimea ştirilor arheologice publicate în presă, mai ales, în „Curierul românesc" (de către Boliac şi Laurian), în „Albina românească" şi „Spicuitorul moldo-român" (de către Asachi şi Săulescu), atestă şi o anumită preferinţă a opiniei publice. Se publică totuşi frecvent, dar fără o preocupare metodică, hrisoave, cărţi de judecată şi de jurămînt, inscripţii etc., colportate dintr-o gazetă în altă, mai mult spre a mulţumi pe abonaţi [95] Unele iniţiative de acest gen presupun erudiţie, precum acele ştiri excerptate din istoricii greci, cu privire la populaţia dacă sau exilul lui Ovidiu [96] Într-o mai mică măsură preocuparea se reflectă şi în publicaţiile oficiale. La un moment dat, pentru a da numai un exemplu, se tipărea lista unor hrisoave şi cărţi domneşti găsite în „rămasurile" paharnicului Alecu Vlastos [97]. Cele mai multe dintre documentele publicate în presă urmăresc un scop politic, fiind legate de aspiraţia către independenţă a poporului. Chiar şi în revistele de specialitate, precum în „Magazin istoric", finalitatea ştiinţifică e însoţită uneori de interesul politic. Se publică anumite acte diplomatice, convenţii

90 Kogălniceanu, *Letopiseţile Ţării Moldovii*, I, Iaşi, 1852, p. IX.

91 J M. Quérard, *La Roumanie, Moldavie, Valachie et Transylvanie (ancienne Dacie)*, Paris, 1857, p. 15.

92 J. A. Ubicini, *Valachie, Moldavie, Bukovina*, Paris, 1856, p. 163.

93 „Curierul românesc", XVI, 1844, p. 347.

94 „Albina românească", X, 1859, nr. 95 p. 387 : *Eforia şcoalelor naţionale.*

95 O imagine fidelă a acestor preocupări se poate realiza urmărind capitolul respectiv din *Bibliografia analitică a periodicelor*, întocmită de O. Papodima, Nestor Camariano şi I. Lupu, I_3, Bucureşti, 1967, p. 1121-1147.

96 „Muzeul naţional", Bucureşti, II, 1837-1838, p. 9-12, apud *Bibl. anal. per.*, I_3, p. 1122. Vezi şi „Arhiva Albinei", Iaşi, 1844, nr. 5, p. 18-19.

97 „Buletin. Foaie oficială", Iaşi, 1834, p. 482-484 : *Comisia ipitropicească.* Vezi şi „Foaie sătească", IX, 1847, p. 225-292.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cu Poarta otomană (așa-zisele capitulații[98], *tractaturi* politice și comerciale ale țărilor vecine, prezentînd interes și pentru istoria națională etc., tocami spre a legitima lupta burgheziei române pentru un stat unitar și autonom. Bălcescu publică *Acte diplomatice atingătoare de istoria lui Mihai VV.*[99], tratate de alianță între domnitorii Țărilor Române, precum acela dintre Radu Mihnea și Gheorghe Ghica din 1658[100]. În genere atenția e îndreptată către domnitorii care au promovat o politică de independență națională: Mihai Viteazul, Mihnea III ș.a.[101]. Notița epigrafică înserată de A. T. Laurian, prin care se reproducea inscripția de pe crucea înălțată de Șerban Cantacuzino lîngă Viena, la 1683, nu avea alt rost decît să exalte sentimentul național[102]. Publicarea unor excerpte din corespondența și actele de stat ale lui Iosif II în „Foaie pentru minte, inimă și literatur " avea menirea să opună, antitetic, lărgimea de vederi ale acestuia față de monarhul în funcțiune[103], după cum corespondența din 1812 între Napoleon Bonaparte și Alexandru I nu făcea decît să divulge intenția Rusiei țariste de a-și extinde granițele „pînă la Dunăre"[104]. Astfel, corespondenții sau redactorii neștiuți, *obscura diligentia* vrednice de stimă dar ignorate întotdeauna, participau la formarea acelui mediu de emulație civică menit să contribuie deopotrivă la crearea statului român unitar și la întocmirea unei istorii naționale.

Mai semnificative apar, din acest punct de vedere, sugestiile și inițiativele exterioare privind activitatea istoriografică. S. Marcovici publică, în 1838, un apel pentru alcătuirea unei societăți cu scopul de a tipări manuscrise și cărți privitoare la istoria românilor, sugerînd chiar și modul de conducere, cotizarea, sistemul de lucru etc.[105] În 1841, Emile Kohly de Guggsberg, perceptor în casa comisului Gherghel din Botoșani, propunea înființarea unei academii moldo-muntene, pentru studiul limbii, și a unui institut cu mai multe departamente. Unul dintre acestea avea să se ocupe cu adunarea izvoarelor: medalii, stampe, tablouri, manuscrise etc. Un altul urma să se îngrijească de inscripții și de înregistrarea evenimentelor curente[105 bis] În același timp, inimosul colecționar și cercetător moldovean Alexandru Popovici, așezat la Turnu Severin, plănuia o revistă de istorie, „Dacia veche și nouă", în care să poată tipări documentele adunate[106] Un anonim ieșean deplîngea, în 1845, lipsa unei

98 Vezi „Foaie pentru minte"..., V, 1842, p. 116-117, 123-125, 130-131, 137-138, unde căp. G. Bucăreanu a tipărit o *Adunare de cele dintîi hatihumaiunuri (fermane) ce s-au dat după vremi de către Poarta otomană Țării Românești de la cea dintîi capitulație a sa supt Mircea cel Mare, la anul 1393, și pînă în veacul cest de pe urmă.* Într-un loc se face și mențiunea izvorului: după „oarecare cărticică a răposatului întru fericire Alexandru Văcărescu", care o avea, la rîndul său, de la Ienache Văcărescu *(ibidem*, p. 124-125).

99 „Magazin istoric"..., III, 1846, p. 355-370.

100 *Ibidem*, II, p. 181-186.

101 *Ibidem*, V, 1847-1848, p. 83-91.

102 „Magazin istoric"..., II, 1846, p. 190-192. Reprodusă și în „Curierul românesc", XVIII, 1846, p. 346-347; „Foaie pentru minte...", IX, 1846, p. 345-346.

103 „Foaie pentru minte...", IX, 1846, p. 346-348, 353-355.

104 *Ibidem*, VII, 1844, p.170-172: *Două scrisori împărătești.*

105 „Muzeul național", București, II, 1837-1838, p. 47-49, apud *Bibl. anal. per.*, I_3, p. 1125.

105 bis). Em. Kohly de Guggsberg, *Le Philo-dace, apperçu sur l'éducation chez les Roumains*, Iași, 1841. Apud N. Iorga, *Cea dintîi idee a Academiei Române*, „Neamul românesc literar", I, 1909, p. 295-296.

106). „Arhiva românească", I, 1845, p. 369.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

istorii complete a românilor și sublinia necesitatea de a se aduna, pe lîngă documente istorice, povestirile, cîtecele, tradițiile și proverbele populare, ca elemente de sprijin în reconstituirea trecutului istoric [106 bis]. În același timp G. Barițiu își îndemna compatrioții să cerceteze colecțiile de documente aflate în bibliotecile „Brukenthal" din Sibiu, „Națională" din Cluj, „Batthyáni" din Alba Iulia și „Teleki" din Tîrgu Mureș [107]. Cu altă ocazie el atrăgea atenția asupra unei însemnate colecții de documente interesînd istoria românilor, deținute de istoricul Iosif Kemény și care trebuia cercetată cu toată atenția [108]. Iar în altă parte consemna, în aceeași ordine de idei, o serie de publicații și documente de sursă maghiară prezentînd interes pentru istoricii români [109].

Necesitatea unei sinteze istorice asupra trecutului nostru se simțea în cele mai variate medii. N. Istrati pleda în 1850 pentru întocmirea unei asemenea lucrări, enumerînd chiar izvoarele istorice pe care le știa disponibile în Moldova: hrisoave, literatură populară, inscripții, scrieri aflate în biblioteci străine etc. Totodată el ruga posesorii de documente să i le trimită, în original sau în copii fidele, spre a le tipări [110]. Editorul G. Ioanid era preocupat, la rîndul său, de necesitatea lărgirii orizontului documentalist prin investigarea bibliotecilor și a locurilor de interes istoric [111].

Inițiativelor particulare în direcția depistării și publicării izvoarelor li se adaugă cele întreprinse de *arhiva statului*. În Moldova, G. Sion se hotăra să se ocupe de „edarea documentelor vechi privitoare la istoria Principatelor și care se află răspîndite în arhivele din Iași, din București și din deosebite mănăstiri" [112], iar Kogălniceanu se declara satisfăcut că în sfîrșit poetul „și-au lăsat talentul la acte" [113]. Dar Sion n-a stat decît foarte puțin la conducerea arhivelor din Iași (1855—1856), astfel că lăudabila hotărîre a rămas fără urmări.

Succesorul său, publicistul și editorul Teodor Codrescu, a stat și mai puțin (apr.-oct. 1856), dar era pus pe lucruri mari [114]. „Cea dintîi datorie a mea a fost [...] de a căuta hrisoave domnești și alte așezăminte ale Moldovei, în original, spre a putea înființa în adevăr un început de arhivă națională" [115]. El a făcut apel către toți posesorii de documente, invitîndu-i să le depună la arhivele statului, „căci a se ține ele îndosite nu aduc nici un folos, ci pagubă Românii întregi" [116]. Voia să le și tipărească, pe rînd, iar cele mai importante au apărut în volumul IV al publicației sale „Uricarul". În prefața primului volum (1852), el scria, referindu-se la bogata-i colecție de documente: „M-am hotărît a le publica, temîndu-mă ca nu cumva vreo fatală întîmplare să le arunce în mîna cuiva care, neștiind a prețui așa o comoară, le-ar nimici, ar lipi ferestrele

106 bis *Colecție de documente vechi*, „Foaie pentru minte...", VIII, 1845, p. 17—19.
107 „Foaie pentru minte...", VII, 1844, p. 169-170.
108 *Ibidem*, p. 88: *Pentru istoricii patriei.*
109 „Gazeta Transilvaniei", VIII, 1845, p. 195.
110 „Gazeta de Moldavia", XXII, 1850, p. 2-3, 6: *Din istorie.*
111 G. Ioanid, *Istoria Moldo-Românei*, București, 1858.
112 „Steaua Dunării", I, 1855, nr. 8, p. 31: *Arhiva statului.*
113 *Ibidem*, nr. 13, p. 52.
114 Cf. D. Ivănescu, *Teodor Codrescu*, „Revista arhivelor", s. nouă, IX, 1966, nr. 1, p. 213-226, vezi și vol. *Figuri de arhiviști*, București, 1971.
115 „Uricarul", IV, p. II.
116 „Zimbrul", nr. 147, 9 iul. 1856. Apud, D. Ivănescu, *op. cit.*, p. 218.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ori le-ar ține aruncate în pod, precum au fost soarta acestor acte originale [117]). Cu un zel neobosit, el a adunat de pretutindeni, de la particulari sau din „basca bisericii Sf. Sava", tot ce i s-a părut că merită a fi cunoscut de istorici și le-a tipărit în cele 25 de volume ale colecției sale. Oricît de îndreptățite ar fi criticile ce s-au formulat la adresa acestei opere, mai ales de B. P. Hasdeu și Iorga [117 bis] ea a adus servicii importante istoriografiei. „Fără prețioasa dumitale culegere, îi scria A. D. Xenopol în 1890, nu aș fi fost niciodată în stare să scriu *Istoria românilor*" [118]. Ea a avut, în afară de aceasta, darul să stimuleze și alți cercetători ai trecutului în direcția editării de izvoare. Pe unii T. Codrescu i-a sprijinit direct, dîndu-le posibilitatea să se manifeste în acest domeniu. „Fără ajutorul și îndemnul bătrînului Codrescu, însemna pios Gh. Ghibănescu, mărturisesc că nu știu ce s-ar fi ales din munca mea și ce trup i-aș fi dat" [119], După moartea fondatorului, el a propus continuarea colecției „Uricarul" pînă la 50 volume și întocmirea unui indice, devenit indispensabil pentru utilizarea ei [120]. N-a izbutit, căci asemenea întreprinderi nu erau rentabile, dar gratitudinea lui avea să găsească un alt mijloc de a se manifesta. Editînd în 1915 o *revistă istorică*, el o intitula, în amintirea uceniciei sale, „Teodor Codrescu".

În ciuda sistemului defectuos de a edita documentele, T. Codrescu a exercitat o înrîurire favorabilă asupra istoriografiei noastre [121]. Trebuie să spunem că publicînd cele aproximativ 2000 de documente [122], el a avut în vedere diverse probleme de interes istoric : administrație, statistică, judecăți, economie etc. [123], din care, spera editorul, „alții [...] vor trage concluziile unei istorii critice naționale" [124]. Sacrificîndu-și avutul personal și „sorbind din cupa ingratitudinii", T. Codrescu a fost preocupat să adune și să publice cît mai multe documente pe care să se sprijine restituirea „trecutului istoric și mai cu seamă autonomic" [125], al țării. El a publicat astfel, fără alegere, tot felul de izvoare : hrisoave, fragmente de cronici, inscripții, însemnări de pe cărți, corespondență, memoriale de călătorii, descieri de sigilii, steme, cărți vechi etc., documente care, în ciuda deficiențelor arheografice [126], rămîn încă utilizabile, îndeosebi pentru perioada de după 1626 [127]. Nu i-a lipsit nici preocuparea pentru stabilirea autenticității acestora, căci era convins că „adevărul este esența istoriei" [128].

În epocile de regenerare națională istoriografia are, în chip necesar, un caracter militant. Încercînd să tipărească, în 1846, Regulamentul organic, Ko-

117 „Uricarul", I, p. III.

117 bis). N. Iorga. *Note critice asupra culegerilor de documente interne românești*, București, 1903, p. 5-10.

118 „Uricarul", XV, p. 224.

119 *Ibidem*, XVIII, p. III-IV.

120 Gh. Ghibănescu, *Teodor Codrescu*, „Opinia", Iași, II, nr. 35, 13 iunie, 1898, p. 1-2.

121 A. Sacerdoțeanu, *Bogdan Petriceicu Hasdeu arheograf*, „Revista arhivelor", VIII, 1965, nr. 2, p. 23-24.

122 Cf. „Uricarul", XXV, p. XIII.

123 *Ibidem*, VII, p. II.

124 *Ibidem*, XVIII, p. 531.

125 *Ibidem*, IV, p. II.

126 Vezi raportul lui B. P. Hasdeu asupra „Uricarului", apreciat ca „o colecțiune fără exegeză, dezordonată și fără explicațiune științifică". „Analele Academiei", s. II, t. 10, 1877-1888, p. 145.

127 I. Ionescu, *Publicarea izvoarelor medievale*, „Studii", XV, 1962, nr. 6, p. 1547.

128 „Uricarul", I, p. I.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

gălniceanu intenționa să facă nu atît operă de istoric, cît să atragă luarea aminte asupra discordanței dintre prevederile regulamentare și realitățile din epoca „protectoratului" rusesc. Tot astfel proiectul de editare, în zece volume, a unei colecții de *Documente privitoare la istoria românilor*, tradusă în limba franceză, spre a fi „citită cu interes de toată Europa", urmărea și un scop politic. Ea trebuia să cuprindă cele mai variate categorii de izvoare: hărți, tratate politice și comerciale, condici, regulamente organice, mărturii ale cărturarilor și diplomaților străini, cîntece populare, portrete istorice, numismatică etc., pentru a oferi puncte de sprijin în abordarea istoriei noastre de către acei care nu ne cunoșteau limba sau erau lipsiți de mijloace de informare [129]). Proiectul pare a fi fost însușit și de guvern care dispunea instituirea unei subscripții publice pentru tipărire. Finalitatea politică a colecției plănuite era neîndoielnică. Ea trebuia să fie, anume, „un element de cercetare retrospectivă pentru trebuința comisarilor europeni carii vor prezida în curînd reorganizarea Moldo-României" [130]. Anunțînd-o la 5 ianuarie 1856 „l'Étoile du Danube" mărturisea speranța că această culegere va dovedi că „românii din Principatele dunărene oferă toate elementele ce constituie o națiune" [131]). Lucrarea urma să fie publicată în străinătate, în formatul „Panteonului francez al lui Firmin Didot" [132] N-a mai apărut, din pricina lipsei de „prenumerați" și a lipsei de pregătire a inițiatorilor [133]., dar i se cunoaște planul general precum și o serie de manuscrise ale emigrației române, pregătite în acest scop și păstrate în biblioteca poloneză din Paris [134].

Să notăm, din aceeași epocă, și activitatea arheografică a lui A. T. Laurian, care tipărea la Viena *Documente despre starea politică și ierarhică a românilor din Transilvania* (1850) [135]. În 1853—1854, George Ioanid publica, la Iași, o ediție a cronicii lui Șincai, pentru întocmirea căreia se formase o comisie de specialiști: M. Kogălniceanu, G. Săulescu ș.a.

Interesul pentru adunarea documentelor istorice sporește continuu și o mulțime de proecte private sînt sortite abandonului. În afară de *Urzirile istorice sau curs metodic de istorie* (1851), pe care N. Iorga o considera „cea dintîi operă, cea mai originală, pe terenul istoriei", arhimandritul Neofit Scriban adunase din arhivele rusești numeroase acte relative la țările române pe care nu le-a putut tipări [136].. Intrînd în posesia lor, C. Erbiceanu le-a publicat, în bună parte, în revista „Biserica ortodoxă română".

În ceea ce privește Transilvania, editarea izvoarelor istorice, desfășurată și aici la nivelul eforturilor individuale, nu se afla într-o situație mult mai bună. Planul lui Alexandru Gavra de a tipări opera lui Șincai eșuase

129 A. Sacerdoțeanu, *Documente privitoare la istoria românilor. Un proiect de editare din 1856*. Extras din vol. *In amintirea lui C. Giurescu*, București, 1944, p. 442.

130 *Ibidem*.

131 N. P. Smochină, *Les émigrés roumaine à Paris (1850—1856)*, Paris, 1933, p. 17—19.

132 A. Sacerdoțeanu, *loc. cit.*

133 Idem, *Bogdan Petriceicu Hasdeu arheograf*, „Revista arhivelor", VIII, 1965, nr. 2, p. 23.

134 N. P. Smochină, *op. cit.*, p. 19. Vezi și N. Iorga, *Histoire des rélations entre la France et les Roumains*, 2-e ed., Iassy, 1917, p. 160.

135 A. Sacerdoțeanu, *Ceva despre „Magazin istoric pentru Dacia" și publicațiile lui Laurian*, „Arhiva românească", VII, 1941, p. 356-360.

136 N. Iorga, *Adunarea și tipărirea izvoarelor...*, *loc. cit.*, p. 45.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

(1844) [137], iar inițiativele editoriale ale lui Timotei Ciparu, îndreptate mai cu seamă spre cercetarea limbii și a istoriei eclesiastice (v. *Acte și fragmente latino-românești pentru istoria bisericii românilor*, 1855), prezentau un interes limitat [138]. Eforturile eruditului filolog de a descoperi și publica izvoarele inedite, narative și documentare, spre a înlesni întocmirea unei istorii complete, erau legate și de necesitatea de a sublinia procesul formării și dezvoltării conștiinței naționale [139]. Publicînd mai tîrziu revista „Archiv pentru filologie și istorie" (Blaj, 1867), el avea în vedere nu numai „cuprinsul" filologic, ci și pe acela istoric-geografic, în care înțelegea să promoveze, deasemenea, „cercetări arheologice, topografice, etnografice", „tot ce poate ilustra, clarifica și determina vreun punct din istoria românului sau a altor popoare cu care istoria lui e împreunată" [140].

Recursul la o arie documentară cît mai cuprinzătoare, era un punct cîștigat sub raportul concepțiilor. Practic el nu se putea realiza decît parțial, căci aproape toți istoricii acuzau lipsa unor corpusuri diplomatice și narative bine întocmite, caracterul dispersat și lipsit de organizare judicioasă a arhivelor etc. Am amintit deja unele manifestări de felul acesta la G. Barițiu. Adăugăm că neobositul publicist și istoric, care în 1888—1892 va tipări *Părți alese din istoria Transilvaniei*, aprecia fenomenul istoric în toată complexitatea lui, reclamînd editarea izvoarelor ca o premiză „a elaborării istoriei naționale". Aceeași concepție cu privire la scrierea istoriei o profesa Simion Bărnuțiu, pentru care numai cercetarea critică a documentelor de orice natură putea oferi o bază sigură de reconstrucție istorică [141].

La lărgirea acestei baze au contribuit firește și istoricii de naționalitate străină din Transilvania. Dincolo de subtextul politic, adesea emulatoriu, al unor inițiative, publicarea de documente interesînd și istoria românilor era un fapt pozitiv. Prezintă interes din acest punct de vedere publicațiile „Magazin für Geschichte, Literatur and alle Denk-und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens" (Brașov, 1844—1846), „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde" (Sibiu, 1843—1851, 1853), lucrările întocmite de Iosif Benkö, J. Tartler, Hermann, Eder, A. Szeredai, Engel, Kósa, Kemeny etc., precum și colecțiile de documente publicate de I. Batthyány, A. Schlözer, I. K. Schuller, Georg-Daniel, Teuasch și Fr. Firnhaber [142].

Dar nivelul la care se editau documentele la jumătatea secolului al XIX-lea, pretutindeni scăzut [143], nu putea fi, în țările române, decît cu totul deficitar. Cîtă vreme problemele vitale, în condițiile transformării capitaliste a țării, nu erau rezolvate, o cercetare sistematică a trecutului nu se putea închipui. Fără unire și fără independență, forțele științifice rămîneau dispersate, orice silință istoriografică era condamnată la izolare și ineficiență. Ilustrativ este și

137 A. Sacerdoțeanu, *Bogdan Petriceicu Hasdeu arheograf*, *loc. cit.*, p. 24.

138 *Ibidem*. Vezi T. Cipariu, *Elemente de limba română după dialecte și monumente vechi*, Blaj, 1854; idem, *Acte și fragmente latino-românești...*, Blaj, 1855; idem, *Crestomația sau analecte literarie...*, Blaj, 1858.

139 St. Pascu și Eug. Stănescu, *op. cit.*, p. 142.

140 T. Cipariu, *Programa Archivului*, „Archiv pentru filologie și istorie", I, 1867, nr. 1, p. 5.

141 St. Pascu și E. Stănescu, *op. cit.*, p. 141.

142 Vezi indicațiile bibliografice din A. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 24-25.

143 Asupra arheografiei europene din epocă, vezi A. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 25-26.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

aici cazul lui Kogălniceanu şi al lui Bălcescu, cei mai înzestraţi dintre istoricii români de la începutul epocii moderne. Amîndoi au început prin a face investigaţii temeinice asupra izvoarelor, schiţînd planuri de editare a acestora şi de sinteză, dar au fost constrînşi să le întrerupă sau să le abandoneze pentru a răspunde altor imperative. Activitatea istoriografică trecea astfel pe plan secundar, toată energia lor fiind absorbită în pregătirea, desfăşurarea sau justificarea revoluţiei. S-ar putea invoca pentru destinul acestor istorici de vocaţie, cărora le-a fost dat să activeze într-o epocă de răspîntie, cuvintele cronicarului : „ce nu stăm de scrisori, ce de griji şi de tocmele". Fapta trecea înaintea „gîndului slobod" de care aveau nevoie şi nici unul dintre ei nu se va putea ocupa exclusiv cu cercetările istorice. Căci ceea e i-a interesat în primul rînd pe aceşti „p ofeţi cu faţa întoarsă spre trecut", după formula cu care Schlegel îi definea pe istoricii romantici, a fost construcţia de stat, cu toate implicaţiile ei în planul social-politic şi cultural. Era nevoie de înfăptuir a prealabilă a unor ţeluri politice pentru ca înjghebări mai temeinice să poată avea loc şi în domeniul istoriografiei.

Unirea Principatelor şi crearea statului român modern au stimulat dezvoltarea culturii în toate direcţiile şi mai ales în acelea care aveau menirea să perfecteze unitatea spirituală şi politică a poporului nostru. A. T. Laurian propunea, în chiar anul Unirii, înfiinţarea a trei societăţi, dintre care una avea sarcina culegerii, publicării şi studierii critice a tuturor documentelor privitoare la istoria naţională [144]. Ideea revine stăruitor în 1860, iar G. Sion adresează, prin „Revista Carpaţilor", un apel pentru fondarea unei academii menită să se îngrijească mai ales de problemele limbii şi de ordonarea documentelor istorice [145]. În acelaşi sens se rostea, peste cîteva luni, Ioan Maiorescu, propunînd înfiinţarea unei „societăţi academice sau literare [...] pentru cultura limbii, pentru studiul istoriei naţionale" Ideea circula aşadar în societatea cultă, căci era enunţată în acelaşi timp şi de V. A. Urechia, D. A. Sturdza [145 bis], G. Creţianu, Constanţa Dunca ş.a. [146], iar laitmotivul proiectelor schiţate era studiul limbii şi al istoriei naţionale. Laurian, Sion, I. Maiorescu, F. Aaron, Odobescu ş.a.,constituiţi în comisie pentru adunarea documentelor istorice, au întocmit chiar, în toamna anului 1860, statutele unei asemenea *societăţi*, avînd o secţie argheologică-istorică şi una filologică-lexicografică [147]. În acelaşi an lua fiinţă, la Iaşi, din îndemnul lui Kogălniceanu, „Societatea Ateneului Român", cu marcate preocupări de istorie, iar peste munţi numeroşi cărturari, între care G. Bariţiu, T. Cipariu, I. Puşcariu şi A. Şaguna, făceau demersuri pentru înfiinţarea unei *Asociaţii culturale*, urmărind emanciparea naţională, prin cultură, a românilor din Transilvania [148]. Ea va fi inaugurată la 21 oct. 1861 (*Astra*), cu o secţie filologică şi literară, una istorică şi alta ştiinţifică, prefigurînd astfel viitaorea alcătuir

144 Dan Berindei, *Proiecte de înfiinţare a unei societăţi academice în vremea lui Alexandru Ioan Cuza*, în „Studii şi articole de istorie", III, 1961, p. 221.

145 *Ibidem*, p. 220-221.

145 bis Axente Banciu, *Primele cărămizi la temelia Academiei Române*. Extras din „Ţara Bîrsei", Braşov, 1936, 11 p.

146 Şt. Pascu, *Centenarul Academiei*. Extras din „Anuarul Inst. de ist.", Cluj, IX, 1966, p. 5.

147 Dan Berindei, op .*cit.*, p. 225-226.

158 Şt. Pascu, *op. cit.*, p. 6.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a Academiei Române. În 1863, V. Boerescu şi N. Creţulescu stăruiau pentru înfiinţarea unei *Societăţi academice* sau *literare*. Sub numele din urmă, ea a luat fiinţă în 1866 (transformată repede în *Societatea Academică*, 1867) [149], având ca scop, iniţial, îndrumarea studiilor lingvistice şi istorice.

Dominată la început de filologi, Societatea Academică, din care se va dezvolta Academia Română (1879), s-a preocupat îndeaproape de tipărirea izvoarelor istorice [150]. În această privinţă, Secţiunea istorică a desfăşurat o activitate deosebit de fertilă, preocupîndu-se de adunarea, conservarea şi valorificarea mărturiilor trecutului. În rîndurile ei au activat personalităţi pentru care studiul istoriei reprezenta o constantă a vieţii : M. Kogălniceanu, G. Baritiu, A. Odobescu, V. A. Urechia, Gr. Tocilescu, A. D. Xenopol, D. A. Sturdza ş.a., precum şi noua generaţie de istorici care avea să constituie, la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui următor, şcoala critică a istoriografiei române : I. Bogdan, D. Onciul, N. Iorga, V. Pârvan, C. Giurescu ş.a. Academia Română a devenit curînd, cu mijloacele limitate de care dispunea, forul suprem în îndrumarea cercetărilor istorice, iar cea mai importantă dintre sarcinile ei privea editarea izvoarelor. Ceea ce nu se putea înfăptui la nivel individual, trebuia să se realizeze prin eforturi convergente, prin organizarea cercetării în cadrul unei instituţii speciale. Este, în bună parte, meritul lui D. A Sturdza, de a fi mobilizat în jurul Academiei numeroase personalităţi care au contribuit substanţial la progresul studiilor istorice : Odobescu, Hasdeu, E. Hurmuzaki, A. Papiu-Ilarian, apoi I. Bianu, G. Tocilescu, N. Iorga etc., în vederea adunării şi tipăririi izvoarelor istorice [151]. Istoria, declara G. Baritiu în discursul de recepţie, este mijlocul miraculos prin care un popor îşi manifestă viaţa naţională, *diploma* prin care se legitimează în faţa lumii [152]. Se cuvenea, prin urmare, să i se acorde cea mai mare atenţie, iar cercetări temeinice, în vederea viitoarei sinteze, nu se puteau face decît publicînd sistematic izvoarele. Acestui scop Academia Română i-a consacrat forţe ştiinţifice însemnate. Realizarea ei cea mai importantă, sub acest raport, a fost desigur publicarea bogatei colecţii de documente externe adunate de E. Hurmuzaki, sporită apoi cu alte achiziţii din aceeaşi categorie. Mii de documente au intrat astfel în patrimoniul ştiinţific, îmbogăţind substanţial informaţia istorică privitoare la România. Cel ce s-a îngrijit mai ales de această operă a fost D. A. Sturdza [153] În dedicaţia din *prinosul* ce i-a fost oferit în 1903, scrisă de N. Iorga, se invoca şi această latură a activităţii sale : „a sprijinit necurmat tipărirea izvoarelor externe ale istoriei româneşti, făcînd din colecţia Hurmuzaki una din grijile sale de căpetenie". Culegătorul acestor documente cercetase vreme îndelungată, modest şi sîrguincios, arhivele din Viena, dar s-a stins înainte de a culege roadele [154] Istoria scrisă de el, neîncheiată, a fost tipărită

149. Dan Berindei, *Înfiinţarea Societăţii literare (Academice) (1866) şi sesiunea din 1867*, „Studii", IX, 1956, nr. 5, p. 21-44.

150 Idem, *Societatea Academică Română (1867-1878)*, „Studii", t. XIX, 1966, nr. 6, p. 1069-1089 şi Dan Simonescu, *Publicarea izvoarelor istorice naţionale în preocupările Academiei Române*, „Studii", t. 19, 1966, nr. 6, p. 1121-1129.

151 Dan Simonescu, *op. cit.*, p. 1122.

152 G. Barit, *Viaţa, operele şi ideile lui George Şincai*, Bucureşti, 1869.

153 Nerva Hodoş, *Documentele Hurmuzaki*, „Voinţa naţională", XX, nr. 5601, 5/18 dec. 1903, p. 1-2. Articol reprodus din „l'Independance Roumaine".

154 Vezi Teodor Balan, *Eudoxiu Hurmuzachi*, Cernăuţi, 1924, 14 p.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de D. A. Sturdza sub formă de *Fragmente zur Geschichte der Rumänen* (Bd. 1—5, Buc., 1878—1886). „Mulţi bărbaţi, iubitori de ştiinţă şi laborioşi — scria editorul, prezentînd traducerea primului tom al *Fragmentelor* — se vor nutri la fîntînele ce el a deschis exploratorilor adevărului" [155]. Documentele adunate au oferit material primelor volume din colecţia amintită, pentru îngrijirea căreia se alcătuise o comisie compusă din M. Kogălniceanu, A. Odobescu, T. Rosetti şi D. A. Sturdza, avîndu-l ca secretar pe I. Slavici. S-a hotărît apoi ca documentele aflate în depozitele Academiei să fie tipărite în aceeaşi colecţie, dîndu-se prioritate documentelor externe. Mai mulţi istorici români şi străini s-au oferit să facă investigaţii în arhivele străine. În depozitele veneţiene, C. Esarcu a transcris acte de cea mai mare însemnătate privitoare la Ştefan cel Mare şi Petru Cercel, care au fost tipărite în diverse reviste şi republicate în colecţia Hurmuzaki, împreună cu altele procurate de B. Cecchetti, directorul arhivelor din Veneţia, de Gian Luigi Frollo, profesor la universitatea din Bucureşti şi de alţii.

Misiunile ştiinţifice în străinătate se dovedeau a fi mijlocul cel mai eficace de îmbogăţire a informaţiei istorice. În 1876, la sugestia lui Kogălniceanu, Hasdeu a fost trimis în Galiţia, unde a copiat numeroase documente polone şi slave ; Gr. Tocilescu a cercetat, în 1877, bibliotecile din Rusia, transcriind numeroase manuscrise cantemiriene. N. Densuşianu a adunat documente din arhivele Ungariei (1878), iar I. Bianu materiale preţioase din Polonia, din arhivele Vaticanului şi din bibliotecile milaneze (1881 şi 1883) [156] N. Ionescu a întreprins cercetări în Elveţia şi în Bulgaria, Melchisedec la Odesa, Gh. Sion la Chişinău [157], Odobescu la Paris (1885). Cele mai importante şi mai substanţiale descoperiri pe această cale se datoresc însă lui N. Iorga, care a întreprins cercetări în multe arhive şi biblioteci europene.

Atenţia societăţii Academice s-a îndreptat mai întîi spre *izvoarele narative*, continuînd desigur activitatea mai veche a unora dintre membrii săi. Între aceştia, A. Papiu Ilarian se dedicase, după înfrîngerea revoluţiei paşoptiste din Transilvania, adunării şi publicării izvoarelor istorice, „monumente rătăcitoare" fără de care nu se putea scrie „adevărata istorie a românilor" [158] El a iniţiat publicarea acestora într-un „Tezaur de monumente istorice", din care n-au apărut d cît trei volume (1862—1865), şi începea — semnificativ — cu „istoria lui Mihai Eroul scrisă de Walther" (1599), menită desigur şi aceasta să fortifice sentimentului naţional. Impulsul era acela al luptătorului care, nemaiputînd purta lancea, continua să combată cu pana. Critica lui Hasdeu că Papiu Ilarian ar fi pus în circulaţie naraţiuni externe „lipsite de valoare" era desigur excesivă. Editorul intenţiina să pună la îndemîna cercetătorilor izvoare necunoscute sau inaccesibile privitoare la trecutul naţional. Două cronici interne au fost publicate după manuscrise autografe, ceea ce indică un nivel arheografic superior : *Cronograful Ţării Româneşti* de Dionisie Eclisiarhul şi *Istoria preaputernicilor împăraţi otomani* de Ienăchiţă Văcărescu.

155 Bucureşti, 1879, p. XII, (trad. de I. Slavici).
156 Dan Simonescu, *op. cit.*, p. 1123.
157 Cf. A. Oţetea, D. Berindei şi I. Goliat, *Académie de la Republique Socialiste de la Roumanie*, 1866--1966, Bucureşti, 1966, p. 34.
158 A. Papiu-Ilarian, *Leptorelui salute*, „Tezaur de monumente istorice", I, 1862, p. VI

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Alte documente prețioase au fost adunate din diasporaua lor firească, de la anticari, din biblioteci din arhive, și publicate în *Tezaur* cu convingerea că astfel adaugă „o mică petricică la marele edificiu al naționalității române "[160]. Multe dintre acestea le adunase în timpul studiilor efectuate în Germania și Italia. La Berlin, ajutat de cunoscutul turcolog Zinkeisen, el a reușit să excerpteze din cele 48 volume de manuscrise italiene *(Informazioni politice)* știrile încă neutilizate cu privire la români. În arhiva principelui de Hohenzollern aflase, ajutat de eruditul arhivar Friedländer, acte diplomatice provenind de la mai mulți domnitori și pretendenți români, începînd de la Petru Rareș, documente privitoare la pierderea Bucovinei, întemeierea consulatului prusian, comerț etc. La Viena, în fondul *Hungarica* și în biblioteca contelui Dzianlynski din Posnania a transcris corespondența lui Mihai Viteazul ș.a.[161]. N-au scăpat atenției sale nici portretele domnești, sigiliile, documentele cartografice (hărți, planuri de cetăți și de bătălii etc.). De remarcat, preferința lui Papiu—Ilarian pentru izvoarele relative la domnia lui Mihai Viteazul și la răscoala lui Horia, evenimente ce ocupă o bună parte din *Tezaur*. Sînt cele două valențe fundamentale ale activității și crezului său politic, în care lupta națională se îmbina cu lupta socială.

Concepția profesată în privința izvoarelor istorice indică în Papiu Ilarian un spirit exigent și luminat. În *salutul inaugural* către lector, el observa nu numai lipsa, dar și imposibilitatea unei sinteze istorice, în condițiile în care cele mai importante știri erau „acoperite de pulberea bibliotecilor și învăluite întru întunericul arhivelor"[162] Dacă nu exista o asemenea lucrare, cauza era „simplă și evidentă" pentru a scrie istoria românilor era necesară, înainte de toate, „deplina cunoștință a elementelor din care să se compună acea istorie". Editorul se referea astfel la faptele istorice, dar pe acestea — se întreba — „cum le vei cunoaște dacă-ți sunt necunoscute fîntînile de unde să le culegi ?"[163]. Publicația inițiată voia să fie un răspuns, unul pentru care cheltuise multă energie și toate resursele avutului său[164]

Ostenelile lui Papiu Ilarian nu erau singulare. În 1852, A. Odobescu scosese „Revista română" în care, alături de valoroase studii istorice și literare, au fost tipărite și documente de mare însemnătate, iar T. Codrescu începea tipărirea „Uricarului". Oarecum imitîndu-l pe acesta, P. Teulescu, director al arhivelor statului, tipărea sub titlul de *Archiva romana* (1860), o culegere de documente, fără criterii precise și fără note[165], iar Aron Pumnul avea să dea la iveală, curînd, nu numai cunoscutul *Lepturariu românesc* (4 tomuri, 1862—1864), care reproducea, într-o ortografie bizară, texte scoase din manuscrise și

160 A. Papiu-Ilarian, *op. cit.*, p. IX.

161 *Ibidem*, p. VII.

162 *Ibidem*, p. V.

163 *Ibidem*, p. VI.

164 Cf. N. Iorga, *Adunarea și tipărirea izvoarelor...*, *loc. cit.*, p. 53-60 ; Clopoțel, *Al. Papiu-Ilarian în fața problemelor românești contemporane*, Alba Iulia, 1939, p. 89-96 ; V. Netea, *Alexandru Papiu-Ilarian și locul său în dezvoltarea istoriografiei române*, „Studii", XVII, 1964, nr. 6, p. 1371-1389.

165 *Ibidem*, p. 61. D. Onciul, *Din istoria arhivelor statului*, în *Prinos lui D. A. Sturdza*, p. 336.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

vechi tipărituri, necesare pentru studiul limbii, ci şi o cercetare pe bază de documente a unor proprietăţi mănăstireşti din Bucovina [166].

În ceea ce priveşte actele de cancelarie şi de caracter privat din secolele XIV—XVI, faptul că acestea erau scrise în limba slavă a constituit multă vreme o piedică în valorificarea lor arheografică. Ele se publicau doar în vechi traduceri, fără textul original. Lacuna o va împlini, în parte, Bogdan Petriceicu Hasdeu. Poliglot, avînd enormul avantaj de a cunoaşte limbile slave, el s-a distins repede ca unul dintre marii istorici ai ţării. Remarcabilă este mai ales activitatea lui de editare a izvoarelor istorice şi filologice [167]. Mai întîi în publicaţii efemere, precum acea *Foiţă de istorie şi literatură* (1860), apoi în *Archiva istorică a României* (1865—1867), care constituie, după aprecierea lui N. Iorga, adevăratul „titlu de glorie" al lui Hasdeu, în „Revista istorică a arhivelor României" şi în *Cuvinte din bătrîni* (1878—1881), el a tipărit numeroase documente, fiind — după remarca lui Xenopol — „unul din cei mai spornici îmbolditori pe tărîmul istoriei şi al filologiei" [168]. În programul primei publicaţii el ţinea să observe că o sinteză asupra istoriei noastre, imposibilă deocamdată din pricina carenţei documentare, rămînea „una din *pia desideria* ale ştiinţei şi ale naţiunei". Ea trebuia să fie pregătită prin cercetarea şi editarea critică a izvoarelor şi prin studii monografice menite a izgoni „poveştile" şi a „astupa" lacunele existente. Era necesar să se publice, de aceea, vechile documente interne, necunoscute pînă atunci, „apăsate sub obrocul monastirilor şi al familiilor particulare" [169]. Subtitlul „Archivei istorice a României" lămurea, odată cu limitele cronologice, caracterul acestei publicaţii: „Colecţiune critică de documente asupra trecutului român, începînd de la timpii cei mai îndepărtaţi pînă la anul 1800". Avea să tipărească, aşadar, acte oficiale, note de călătorie, memorii, epistole etc. Fără să ierarhizeze diversele categorii de documente, concepţia lui asupra izvoarelor istorice corespundea în totul exigenţelor moderne, care condiţionau actul sintetic, reconstructiv, de cercetarea completă şi riguroasă a mărturiilor. *Istoria critică a românilor*, din care a tipărit doar un singur volum (1873—1875), atestă în primul rînd acribia documentară a lui Hasdeu, care îşi culegea informaţia din „patru specii de fîntîne": *textele, ştiinţa naturală, filologia şi economia politică*, cu alte cuvinte, din „complexul ştiinţelor biosociologice". Fără acestea, insista el, e imposibil a fi cineva istoric în secolul al XIX". În privinţa conţinutului, izvoarele erau chemate să răs-

166 Arune Pumnul, *Privire repede peste 267 din proprietăţile aşa-numite moşiile mănăstireşti din care s-a format măreţul fund religiunar al bisericei dreptcredicioase din Bucovina*, Cernăuţi, 1865.

167 Vezi A. Sacerdoţeanu, *Concepţia istorică a lui B. P. Hasdeu*, „Studii", 1957, nr. 5, p. 141-159; *Bogdan Petriceicu Hasdeu arheograf*, „Revista arhivelor", VIII, 1965, nr. 2, p. 21-45; V. Maciu, *Activitatea istoriografică a lui B. P. Hasdeu*, „Studii", XVI, 1963, nr. 5, p. 1021-1033; (v. şi „Analele Academiei R.P.R.", vol. XIII, 1963, p. 257-267); Ştefan Ştefănescu, *Bogdan Petriceicu Hasdeu*, „Revista muzeelor", II, 1965, nr. 3; V. Sandu, *Academia Română şi Hasdeu*, „Analele Universităţii Bucureşti", seria Filologie, XVI, 1967; P. Panaitescu-Perpessicius, *Viaţa şi opera lui Bogdan Petriceicu Hasdeu*, în vol. *90 de ani de viaţă academică*, Bucureşti, 1956, p. 105-128; Cicerone Poghirc, *B. P. Hasdeu lingvist şi filolog*, Bucureşti, 1968; M. Drăgan, *Studiu introductiv* la B. P. Hasdeu, *Pagini alese*, Bucureşti, 1968.

168 A. D. Xenopol, *B. P. Hasdeu*, „Arhiva societăţii ştiinţifice şi literare", Iaşi, XVIII, 1907, nr. 7-8, p. 367.

169 „Archiva istorică a României", t. I_1, 1865, p. IV.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pundă celor mai diverse probleme : politice, sociale, juridice, administrative, militare, comerciale, lingvistice, biografice, etnografice, literare, artistice etc. [170] În altă parte se rostea asupra valorii graduale a ştirilor, care trebuie privite cu ochi critic şi considerate în mod diferenţiat. Istoricul, recomanda Hasdeu, să nu-şi întemeieze afirmaţiile decît pe „date sincronice evenimentelor", să coroboreze ştirile şi să nu accepte necritic opiniile altora : „nu există — afirma el, proclamînd dubiul metodic — nici o autoritate în istorie şi cu atît mai puţin nici o nefailibilitate" [171]

Dîndu-şi seama de insuficienta cunoaştere a izvoarelor istorice, Hasdeu a făcut apel la deţinătorii de acte vechi, rugîndu-i să i le comunice, fiindcă „documentele în testuri originale [...] sînt astăzi unicele baze serioase ale unei istorii naţionale pozitive" [172]. Pentru depistarea lor, el a întocmit o *programă* pe care a difuzat-o în ţară, cu gîndul de a antrena în această acţiune de interes naţional pe învăţători, revizori şcolari, preoţi etc. [172 bis] Era decis să acorde „un larg spaţiu publicării fîntînelor inedite sau puţin cunoscute : diplome, cronici, vocabulare, basme, cîntece populare etc." [173]. Trebuia avut în vedere nu numai textul, dar şi contextul izvoarelor, nu numai litera, ci în primul rînd spiritul lor [174]. Adevărul se cerea proclamat în toate, fără îngustare, căci „falsificîndu-se o singură verigă, nu vom putea înţelege totalitatea catenei" [175] Cuvîntul său de ordine era critica, iar în această privinţă a fost el însuşi necruţător, „Cu făclia criticii în mînă", Hasdeu, a supus fiecare document unui examen minuţios, uneori cu exces de pedanterie, spre a-i stabili autenticitatea şi valoarea informativă.

Dar această activitate de colecţionar şi editor, prezentă încă în *Foaea de storia română* (Iaşi, 1859) şi căreia el însuşi îi acorda o „supremă importanţă" [176]), nu reprezenta decît o etapă necesară către elaborarea unei sinteze critice. „Mi-am înţeles misiunea pe o scară colosală", daclara Hasdeu, cutremurat de presimţirea că „Meşterul Manole" ar putea să cadă de pe schele înainte de a sfîrşi zidirea începută [176 bis] În adevăr, toate proiectele lui Hasdeu au fost concepute la un nivel grandios şi nu stătea în puterile lui să le ducă pînă la capăt. Contribuţia pe care a adus-o la cunoaşterea izvoarelor istorice, metoda de publicare şi spiritul de erudiţie introdus în comentarea acestora au pregătit însă o nouă şcoală istoriografică, ale cărei roade vor fi culese către sfîrşitul veacului [177] şi căreia îi răscolise, răbdător, terenul [178] Sarcina pe care şi-o asumase, cu deplină competenţă, fusese aceea de „a grămădi şi a

170 *Ibidem*, p. III.

171 Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, I_1, Bucureşti, 1873, p. II-III.

172 Idem, *Trei lume peste munţi*, „Columna lui Traian", V, 1874, p. 135.

172 bis). Idem, *Obiceiurile juridice ale poporului român...*, Bucureşti, 1878.

173 „Columna lui Traian", VII, 1876, p. VIII.

174 Hasdeu, *Istoria critică...*, I_1, p. III.

175 *Ibidem*.

176 „Arhiva istorică a României", I, 1865, p. VIII.

176 bis). Cf. l.n., *Decalogul lui B. P. Hasdeu*, „Cronica" III, nr. 8, 24 febr. 1968, p. 10.

177 V. Maciu, *Activitatea istoriografică a lui B. P. Hasdeu*, „*Studii*", XVI, 1963, nr. 5, p. 1031.

178 N. Iorga, *B. P. Hasdeu ca istoric*, „Analele Academiei Române. Mem. sect. ist.", S. III, t. XIII, 1933, p. 168-169. Idem, *Adunarea şi tipărirea izvoarelor*, *loc. cit.*, p. 70-77.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

limpezi materialul din care se va clădi odată, mai tîrziu, doritul edificiu al istoriei române" [179] Ca să-l adune, a trebuit să cerceteze nu numai arhivele statului, pe care le-a condus multă vreme (1876—1900), ci și arhive și biblioteci din Rusia, Cracovia, Genova, Londra etc. [180] În *Cuvinte din bătrîni* el a chițat un întreg program arheografic, potrivit căruia „toate documentele să se poată publica treptat, în întregul lor, nu numai fără nici o abatere în fond sau în formă, dar încă — ceea ce importă foarte mult — într-o ordine foarte sistematică, adecă sub rubrice omogene, cuprinzînd fiecare corp cîte o materie de aceeași natură, animată — așa zicînd — de un singur suflet" [181] Prin Hasdeu critica de proveniență, tehnica transcrierii, a colaționării și emendării, critica de autenticitate și comentariile, au făcut însemnate progrese [182] El a folosit cel dintîi, la noi, termenul de *bibliologie,* înțelegînd să armonizeze, într-o deplină convergență, studiul cărții cu arheografia. Pentru studiul documentelor propriu-zise eruditul propunea un termen special, *diplomatologia,* care avea să facă mai tîrziu carieră, iar pentru studiul auxiliar al lexicului, *glosologia* [183].

În ceea ce privește izvoarele narative, Hasdeu a subliniat necesitatea publicării în ediții critice a textelor păstrate în copii și variante. El a și întocmit, cel dintîi, o asemenea ediție, publicînd în 1859 *Pomelnicul domnilor Moldovei* de Mitropolitul Dosoftei [184]. La baza vastului corpus narativ pe care îl concepuse, trebuia să stea principiul confruntării variantelor. Referindu-se, în 1867, la întîia ediție a *Letopisiților,* Hasdeu scria: „Încercarea d-lui Kogălniceanu în privința analelor moldovene este parțială și nu satisface toate exigențele științei moderne. Nu-și poate închipui cineva cîtă lumină ar revărsa asupra istoriei noastre măcar contextul analitic al variantelor" [185] Recomandarea lui Hasdeu avea să devină mai tîrziu normă în editarea textelor narative. În același timp documentele publicate în „Arhiva istorică" și în *Cuvinte din bătrîni* au croit — după precizarea lui D. Russo — o nouă cale în arheografia română, servind ca model viitorilor editori [186]

O activitate editorială remarcabilă a desfășurat, în cadrul Academiei Române, dar și în afara ei, Gr. G. Tocilescu, istoric, arheolog și epigrafist, căruia Hasdeu îi lăuda îndeosebi rîvna arheografică. „Modul critic cu care d. Gr. G. Tocilescu debută în publicarea izvoarelor — aprecia criticul în 1870 — ne face să-i urăm de pe acum toată persistența de a urma înainte pe această aspră cale, singura călăuză și singurul prag la templul istoriei naționale" [187]. Tocilescu a urmat, în adevăr, sfatul fostului său dascăl, editînd *Hronicul* lui Cantemir [188], îmbogățind colecția Hurmuzaki cu un volum de documente,

179 „Archiva istorică a României", I, 1865, p. III.
180 A. Sacerdoțeanu, *op. cit.,* p. 33.
181 Hasdeu, *Cuvinte din bătrîni,* I, p. 3.
182 A. Sacerdoțeanu, *op. cit.,* p. 34.
tum", I, 1943, p. 78-104.
183 Theodor Ludu, *Armonizări bibliografice și sugestii catalografice,* „Scriptum", I, 1943, p. 78-104.
184 „Foaea de istoria română", I, 1859, p. 43-48, 61-62.
185 „Arhiva istorică a României", III, 1867, p. 33-34.
186 D. Russo, *Critica textelor și tehnica edițiilor,* în *Studii istorice greco-române,* II, București, 1939, p. 616.
187 „Columna lui Traian", I, nr. 18, 17 mai 1870.
188 *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor,* de Dimitrie Cantemir, București, 1901.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

culese împreună cu A. Odobescu [189], tipărind apoi *534 documente istorice slavo-române din Țara Românească și Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul* [190] etc. A făcut cercetări arheologice, publicînd inscripții [191], monografii [192] etc. În „Revista pentru istorie, arheologie și filologie", întemeiată în 1882 și care avea să apară, neregulat, și după moartea fondatorului, s-au publicat texte vechi, mai cu seamă de interes filologic (dr. Moses Gaster), monumente epigrafice și sculpturale (Gr. Tocilescu), documente istorice medievale sau moderne, precum interesantul *Memorand despre raporturile românilor cu nemții, cu slavii și cu ungurii, în timp de pace și în cazul unei revoluțiuni în răsăritul Europei,* prezentat de A. Papiu Ilarian domnitorului Cuza în 1860 [193], ca și utile *Note asupra monumentelor, ruinelor și locurilor însemnate istorice* [194], însemnări de călătorie (T.T. Burada), foi de zestre, documente transilvănene *(Monumenta comitialia Regni Transylvaniae,* publicate de G. Maior) [195] Tocilescu aducea astfel o contribuție însemnată la îmbogățirea fondului documentar al istoriei naționale, lărgindu-i sfera prin cercetări arheologice, epigrafice și folclorice. În acest ultim domeniu, el găsea „nesecate comori de informațiuni, moștenire a veacurilor trecute, cel mai temeinic, mai folositor și mai bun material al lor" [196] Credințe populare, mituri, legende, obiceiuri și datini, cîntece, jocuri, cimilituri, proverbe, toate prezintă interes documentar, constituind zestrea cea mai durabilă, *tradiția populară.* „Căci ele nu sînt altceva decît niște documente istorice", a căror autenticitate trebuie controlată și dovedită. Un asemenea „arhiv real și cu totul obiectiv, alcătuit din documente autentice", era menit să servească drept izvor de informare nu numai istoriei, dar și etnologiei, antropologiei, mitologiei, etnopsihologiei, istoriei culturii, istoriei literare etc. [197].

Materiale folclorice au fost culese și mai înainte, începînd de la Anton Pann. O valoare documentară limitată aveau poeziile populare publicate de Alecsandri (1852—1853) [198], datorită intervenției poetului în modelarea expresiei. At. Marienescu a tipărit, la rîndul său, balade populare și colinde, culegeri de farmece, descîntece, doine etc., de o valoare documentară netăgăduită [199] Folclor a publicat mai apoi S. F. Marian, căruia i se datorează și

189 *Documente privitoare la istoria românilor.* Supl. I, vol. I, 1518-1780, București, 1886.

190 Volumul, întocmit în urma unor cercetări efectuate la Brașov și Bistrița, cu ajutorul lui Stoica Nicolăescu ș.a., a fost imprimat la Viena în 1905-1906, urmînd a fi inclus în colecția Hurmuzaki. Academia Română refuzînd această formulă, volumul n-a putut apărea pe piață decît în 1931, cu o *Însemnare premergătoare* a lui I. Bianu.

191 Gr. G. Tocilescu, *Inschriften aus der Dobrodscha* (1882), *Neue Inschriften aus der Rumänien* (1896), *Un monument epigrafic găsit la Iglița* (1898), *Fouilles et recherches archeologiques en Roumanie* (1900); *Monumentele epigrafice și sculpturale ale Muzeului Național de Antichități din București,* (1908) etc.

192 Idem, *Das Monument von Adamklissi: Tropaeum Traiani* (1893, în colaborare cu G. Niemann și O. Benndorf).

193 „Revista pentru istorie, arheologie și filologie", I_1, 1882, p. 134-146

194 *Ibidem,* p. 162-177.

195 *Ibidem,* p. I_1, p. 193-233; I_2, p. 433-460.

196 Idem, *Precuvîntare la Materialuri folkloristice,* I_1, București, 1900, p. IV.

197 *Ibidem,* p. III.

198 V. Alecsandri, *Balade adunate și îndreptate,* 2 vol., Iași, 1852-1853.

199 Cf. Răspunsul lui V. A. Urechia la discursul de recepție al folcloristului (At. Marienescu, *Viața și operele lui Petru Maior,* București, 1884, p. 150-152).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cîteva inscripţiuni şi documente din Bucovina (1885), G. Dem Teodorescu, Petre Ispirescu, Artur Gorovei ş.a. [199 bis]. O pleiadă de folcloriştі se dezvoltă la începutul secolului nostru , îmbogăţind substanţial cunoştinţele istoricilor în acest domeniu. Numai între 1908—1913, au apărut 40 volume în colecţia *Din viaţa poporului român,* la care au colaborat, între alţii, C. Rădulescu-Codin şi Tudor Pamfile.

În aceeaşi ordine de idei trebuie amintită activitatea lui N. Densuşianu. Pentru a înlesni cercetările folclorice, el a lansat un *Cestionariu despre tradiţiunile istorice şi anticităţile ţărilor locuite de români* [200] Apelul n-a avut efectul scontat, dar a contribuit la îndrumarea eforturilor de depistare a izvoarelor. „Valoarea istoriografiei, proclama N. Densuşianu, depinde de la calitatea fîntînilor" [201]. Cercetînd arhive străine şi îndeosebi pe cele din Transilvania, el a publicat numeroase documente, cele mai multe în colecţia Hurmuzaki [202]. Întrucît documentele interne din primele veacuri ale evului mediu, „arhivele domestice", cum le-a numit Densuşianu, fuseseră în mare parte distruse, „lovite de fier şi de foc", odată cu altarele, oraşele şi satele noastre, se impunea cea mai mare grijă faţă de resturile conservate [203] Reluînd unele documente din colecţia lui Theiner [204], editorul îşi propunea să îndepărteze erorile de tipar, lecţiunile incorecte şi suplinirile de texte, aducînd prin aceasta servicii importante istoriografiei naţionale.

Documente a tipărit — în aceeaşi epocă, dar fără metodă [205] — şi episcopul Melchisedec Ştefănescu, în diverse publicaţii periodice, mai ales în *Cronica Huşilor* (1869) şi în *Cronica Romanului* (2 vol., 1874—1875). Neavînd o formaţie riguroasă de istoric, el a susţinut autenticitatea „cronicii lui Huru" [206], a cărei falsitate fusese dovedită (Kogălniceanu, Hasdeu, T. Cipariu, Tocilescu [207]. Melchisedec cercetase însă arhive ruseşti şi a putut da indicaţii utile în privinţa unor surse istorice necunoscute [208]

Un moment cu totul distinct în dezvoltarea istoriografiei noastre moderne îl constituie, desigur, opera lui A. D. Xenopol. Sub raport arheografic ea prezintă un interes secundar, întrucît istoricul îşi propusese de la început să valorifice la nivelul sintezei documentaţia existentă. Fiindcă a aştepta ca izvoarele istoriei unui popor să fie integral adunate înseamnă a amîna fără

199 bis. Vezi Adrian Fochi ş.a., *Bibliografia generală a etnografiei şi folclorului românesc*, I (1800-1891), Bucureşti, 1968, XIII+739 p.

200 N. Densuşianu, *Cestionariu...*, Pt. I, Bucureşti, 1893, Pt. II, în „Revista critică-literară", Iaşi, III, 1895, nr. 7-9, p. 189-206.

201 Idem, *Prefaţă* la *Documente privitoare la istoria românilor, 1195-1345*, Bucureşti, 1887.

202 Idem, *Cercetări istorice în arhivele Ungariei şi Transilvaniei* (1880), *Monumente pentru istoria Ţării Făgăraşului*, (1885), *Documente privitoare la istoria românilor* (7 vol. în colecţia Hurmuzaki) etc.

203 Idem, *Prefaţa* citată.

204 *Vetera Monumenta slavorum meridionalium* şi *Vetera Monumenta historica Hungariam sacram ilustrantia.*

205 N. Iorga, *Adunarea şi tipărirea izvoarelor, loc. cit.*, p. 75.

206 *Cronica lui Huru*, „grosolanul falsificat", cum o califică N. Iorga, fusese tipărită de G. Asachi în 1856.

207 Vezi Gr. Tocilescu, *Studie critice asupra cronicelor române*, „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie, II, 1885, p. 464.

208 Ioan Kalinderu, *Episcopul Melchisedec, Discurs de recepţiune*, Bucureşti, 1894.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

termen întocmirea acesteia [209]. Asumîndu-şi sarcina ce incumba generaţiei sale, aceea de a întocmi totuşi o istorie a românilor, Xenopol era convins că „lineamentele generale" ale acestuia puteau fi stabilite [210] Rezultatul acestei decizii temerare se cunoaşte şi el îndreptăţea întru totul punctul de vedere afirmat de autor [211] Dar Xenopol prezintă un anumit interes şi din perspectiva arheografiei, ca unul care s-a rostit frecvent asupra izvoarelor istorice tipărite de alţii şi a publicat el însuşi documente. Începînd din 1881 el a scris în „Revue historique" din Paris o serie de *buletine* (două dintre ele în colaborare cu D. A. Teodoru) asupra istoriografiei române, în care problema editării izvoarelor ocupa locul cuvenit. Preocupat pînă în ultimii ani de activitate de progresele disciplinei căreia i se devotase, el a făcut observaţii de aceeaşi natură şi în „La Revue roumaine" (1912—1913). Ca director, multă vreme, al revistei „Arhiva Societăţii ştiinţifice şi literare" din Iaşi (apărută în 1889), Xenopol a încurajat, în afară de aceasta, tipărirea de documente istorice, publicînd el însuşi acte din arhiva Spiridoniei sau întocmind note pentru acele trimise redacţiei. În volumul II din *Domnia lui Cuza Vodă* (Iaşi, 1903), el a adăugat — ca anexe — documente provenind din arhiva familiei Cuza, procurate prin T. Rosetti [212]). Unele dintre acestea apăruseră în revista „Arhiva". Tot astfel, în lucrarea *Serbarea şcolară de la Iaşi*, scrisă împreună cu C. Erbiceanu (1885), el a tipărit documente privitoare la dezvoltarea învăţămîntului din Moldova, iar *Istoria şi geonologia casei Callimachi* (1897) era prevăzută, la rîndul ei, cu numeroase documente din arhiva familiei. O menţiune aparte se cuvine cercetărilor efectuate de Xenopol în fondurile de documente aflate la Academia Română, în arhiva familiei Kogălniceanu, în arhivele statului, precum şi în arhiva consulatului rus din Iaşi, în care a descoperit *Primul proiect de constituţiune a Moldovei din 1822* [213] .

Contemporan cu Xenopol, profesor universitar şi membru al Academiei Române, V. A. Urechia a avut şi el preocupări arheografice. *Istoria românilor* (13 vol., 1891—1901), care îmbrăţişa perioada destrămării feudalismului, cea mai puţin cercetată, nu este, în realitate, decît o colecţie de documente, deficitară sub raportul sistematizării şi al metodei de editare [214]. La fel, cele 4 volume din *Istoria şcoalelor de la 1800—1864* (Buc., 1892—1901) sînt, în bună măsură, documente extrase din arhive şi vechi publicaţii periodice, excerptate în legătură cu dezvoltarea învăţămîntului. În afară de acestea V. A Urechia a editat *Inscripţiuni după manuscrise* [215] , documente diplomatice [216], , legende istorice [217] şi mai ales *Operele complete* ale lui Miron

209 A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, I, 1888, p. 7.
210 *Ibidem*, p. 8.
211 Cf. N. Iorga, *Les études d'histoire en Roumanie pendant le XIX-e siècle*, „Revue Historique du Sud-Est Européen", X, 1933, p. 4-6.
212 Constantin I. Andreescu, *Lista unor documente întrebuinţate de A. D. Xenopol în Domnia lui Cuza Vodă*. Extras din „Arhiva românească", t. VIII, 1942.
213 A. D. Xenopol, *Primul proiect de constituţiune*, „Analele Academiei Române", Mem. secţ. ist., s. II, t. 20, 1898.
214 I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 1548.
215 V. A. Urechia, *Inscripţiuni după manuscrise*, „Analele Academiei Române", Mem. secţ. ist., s. II, t. 17, 1887.
216 Idem, *L'Alliance des Roumains et les Hongrois en 1859 contre l'Autriche*, Bucureşti, 1894.
217 Idem, *Legende române*, Bucureşti, 1891.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Costin (2 vol., 1886—1888), pentru adunarea și cercetarea cărora a depus îndelungate eforturi. Valoarea acestei ediții este însă foarte scăzută și nu se mai poate utiliza [218]. Merită subliniat, cu toate acestea, efortul documentar cu totul remarcabil al lui V. A. Urechia. Foarte productiv [219], el a tipărit uneori documente interne, narațiuni, memorii etc. în reviste și gazete obscure, precum „Adunarea națională" (1869), „Informațiunile bucureștene" (1870—1871), „Gvardistul civic", „Ateneul român" etc. și a impulsionat întrucîtva interesul pentru adunarea izvoarelor prin societatea istorică „Miron Costin", prezidată de Kogălniceanu [220], și prin conferințele rostite în cadrul Ateneului.

Necesitatea colaborării în domeniul istoriografiei, se simțea tot mai mult. Într-o vreme în care D. A. Sturdza acuza „apatia științifică" a forurilor conducătoare, n-au lipsit unele inițiative, individuale, de organizare a cercetărilor istorice. În 1883 se propunea chiar, în cadru Ateneului Român, înființarea unei *Societăți pentru istoria patriei*, cu ramificații în toată țara, urmărind salvarea și tipărirea documentelor istorice. Ea își propunea, de asemenea, să sprijine cercetările în biblioteci și arhive străine [221]. M. Kogălniceanu reclama stăruitor, în Parlament și la Academie [222], alocarea de fonduri speciale pentru călătorii de studii în străinătate, menite să lărgească orizontul documentalist, și mai ales pentru „publicarea diferitelor monumente prețioase care se găsesc în arhiva din București și pe la deosebitele mănăstiri" [223], fiindcă era necesar ca țara să aibă „istorie și corpuri savante" [224].

O activitate cu totul remarcabilă în această direcție au desfășurat D. A. Sturdza și I. Bianu [225]. Primul, ca secretar general al Academiei Române și ca ministru în mai multe rînduri, a sprijinit activitatea de tipărire a izvoarelor istorice, aducînd el însuși o contribuție substanțială în acest domeniu prin publicarea (împreună cu C. Colescu—Vartic, Chenadie Petrescu, D. C. Sturdza și J. J. Skupiewski) celor zece volume de *Acte și documente relative la istoria renașterii României* (1889—1909), a culegerii *Anul 1848 în Principatele Române (6 vol.*, 1902—1910) și a documentelor privitoare la chestiunea Dunării [226]. El s-a îngrijit apoi de editarea colecției Hurmuzaki și a stimulat cercetările în depozitele arhivalice din străinătate. Lui i se datorează, în bună măsură și înființarea cabinetului numismatic de la Academia Română, pe temeiul colecției mai vechi a lui N. Mavros [227].

---

218 Cf. D. Russo, *op. cit.*

219 Vezi Al. Iordan, *Bibliografia scrierilor lui V. A. Urechia*, București, 1942.

220 Arhiva acestei societăți, pe care V. A. Urechia a condus-o efectiv, ca secretar, se află în Biblioteca municipală din Galați. Un articol asupra activității desfășurate în cadrul acesteia, inedit, a scris Gh. Hîncu.

221 „Românul", 26 nov. 1883, p. 1058: *O societate pentru „Istoria Patriei"*.

222 Cf. Const. C. Angelescu, *Mihail Kogălniceanu și Academia Română*, „Anuarul Inst. de ist. și arh.", Iași, III, 1966, p. 9 - 38.

223 „Monitorul oficial", 1867, nr. 39 supl., p. 282.

224 *Ibidem*, 1878, nr. 205, p. 5239.

225 Dan Simonescu, *op. cit.*, p. 1122-1123.

226 *Recueil de documents relatifs à la liberté de navigation du Danube*, Berlin 1904; *Les travaux de la commission européenne des Bouches du Danube de 1859 à 1911*, Vienne 1913. Un alt volum de documente privitoare la chestiunea dunăreană, avînd însă și un caracter justificativ, apăruse în 1883, tot din inițiativa lui D. A. Sturdza.

227 Cf. C. Sturdza, *Despre numismatica română*, București, 1911 (Discurs de recepție, cu răspuns de D. A. Sturdza); D. A. Sturdza, *Bibliografia numismaticei române*, „Analele Societății Academice", XI, 1879.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În ceea ce-l privește pe I. Bianu, rolul său de organizator al fondurilor documentare ale Academiei, de inițiator al publicării cataloagelor și bibliografiilor speciale, este bine cunoscut[228]. Împreună cu Remus Caracaș și Gh. Nicolăiasa, el a editat *Catalogul manuscriptelor românești* (3 vol., 1907—1931). iar pe C. Litzica l-a îndrumat spre întocmirea *Catalogului manuscriptelor grecești* (1909— 1912). Aceste instrumente, la care se adăugau *Bibliografia românească veche* (elaborată între 1903—1912 de I. Bianu împreună cu Nerva Hodoș și continuată de Dan Simonescu), *Creșterea colecțiunilor Bibliotecii Academiei Române* (începînd din 1905) și *Publicațiunile periodice* (Buc. 1913), ultima lucrare fiind întocmită de Al. Sadi Ionescu și Nerva Hodoș, au contribuit într-o bună măsură la cunoașterea fondurilor Academiei și la progresul cercetărilor istorice.

Ion Bianu a publicat însă și texte vechi, de interes istoric și filologic, aproape toate risipite în reviste, urmînd cele mai moderne norme ale arheografiei. În 1907 el a tipărit, din fondurile Academiei și un volum de *Documente românești* reproduse după originale sau după fotografii, cu gîndul de a crea o nouă serie a colecției Hurmuzaki. Publicațiile s-au oprit însă aici.

Marea lui operă este, desigur, organizarea Bibliotecii Academiei, cel mai important depozit de documente privitoare la istoria și cultura națională. Ca să se instruiască plecase — îndrumat de Hasdeu — în Italia, Franța, Germania, Anglia etc., însușindu-și soluțiile cele mai avansate ale bibliologiei și bibliotecoconomiei. Se întoarce cu convingerea că era necesară „o largă și sistematică organizare a bibliotecilor, arhivelor, muzeelor în țară". Biblioteca Academiei era menită, în proiectul pe care tînărul învățat îl prezenta lui D. A. Sturdza, să cumuleze „toate izvoarele pentru istoria națională și a popoarelor vecine, precum și principalele opere și izvoare ale istoriei generale". Arhivele statului, muzeele, urmau să fie îndrumate de Academie, în vederea unei organizări metodice, unitare. Proiect ambițios care implica raționalizarea fondurilor, o strictă evidență a acestora, tipărirea de ghiduri, inventare, cataloage, bibliografii etc., în vederea valorificării, editoriale a izvoarelor și pentru înlesnirea cercetărilor istorice. „Marea idee — va mărturisi mai tîrziu I. Bianu — a rămas un vis de tinerețe al unui blăjan entuziast" [229]

Dar I. Bianu n-a fost singurul entuziast, nici singurul care s-a interesat de organizarea cît mai rațională a documentării. Aceeași generație i-a dat pe D. Onciul, pe I. Bogdan și pe N. Iorga, spre a nu aminti decît vîrfurile ei cele mai înalte din domeniul cercetării istorice, triada critică de la care va porni o remarcabilă mișcare în istoriografia națională.

Format la școala vieneză, într-un moment în care aceasta era reprezentată cu strălucire de C. Jireček, F. X. Miclosich, T. Siekel, O. Lorenz ș.a., D. Onciul și-a însușit o metodă riguroasă de cercetare și a creat el însuși, ca profesor la Universitatea din București, o școală istorică. Seminarul său era —

228 D. Simonescu, *op. cit.*, p. 1127-1128 ; Idem, *Ion Bianu*, „Revista de istorie și teorie literară", XV, 1966, nr. 3, p. 431-439 ; G. Strempel, *Ion Hîncu 1856-1935*, în vol. *Prima sesiune științifică de bibliologie și documentare*, București, 1957, p. 145-151.

229 I. Bianu, *Visuri, gînduri și planuri dinainte cu o jumătate de secol pentru organizarea bibliotecilor, arhivelor și muzeelor țării*, „Revista arhivelor", 1928-1929, nr. 5, p. 265-268 ; Idem, *Academia Română și biblioteca ei.* Extras din „Boabe de grîu", I, nr. 1, București, 1930.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

după expresia lui N. Iorga — „cel mai metodic din seminarii" [230] Pe lîngă studiile de istorie, care i-au format o bună reputație de la început, el a publicat uneori și documente privitoare la istoria românilor în revista „Candela" [231], „Revista pentru istorie, arheologie și filologie" [232], „Convorbiri literare" [233]. Documentele adunate din arhivele străine le-a depus la Academia Română, iar înalta instituție hotărîse la un moment dat tipărirea lor în colecția Hurmuzaki [234]. Totuși aceste documente n-au mai apărut și se pare că din pricina istoricului însuși [235].

D. Onciul n-a editat texte și documente decît accidental, dar atunci cînd a făcut-o, opera lui poartă pecetea exemplarității. El a contribuit însă în mod esențial la formarea spiritului critic al noii generații de istorici, printr-o îndrumare metodică și perseverentă [236]. Existau deja unele culegeri de documente, publicarea izvoarelor narative, chiar parțială, era un fapt pozitiv, dar „cronicile nu erau în stare să ne facă a deosebi adevărul de neadevăr, știrea corectă de mit" [237] Era nevoie, prin urmare, de o severă cercetare a datelor cuprinse în ele. Cu această convingere, refractar la improvizație și la frazeologia sterilă, D. Onciul a întreprins cercetări care l-au adus la concluzii importante asupra evului mediu românesc [238] Pe de altă parte, el a contribuit substanțial la îndrumarea cercetărilor critice asupra izvoarelor. „Istoriografia românească — declara Onciul, adresîndu-se elevilor săi —, este abia la începuturile ei. Capitole fundamentale sînt încă nelămurite. Domnii de cea mai mare însemnătate nu sunt încă cercetate ; nu avem nici ediții critice pentru izvoarele narative, nu se publică îndeajuns documentele — sau se publică greșit. Gîndiți-vă serios la răspunderile care vă apasă, căci în condițiile de azi, și multă vreme încă, nu se va putea scrie istoria generală a românilor" [239] Îndemnurile lui, se va vedea, n-au rămas fără efect.

Opera cea mai însemnată în materie de editare a izvoarelor istorice, ca erudiție și ca metodă, a realizat-o fără îndoială, I. Bogdan. Spirit critic remarcabil, cunoscător desăvîrșit al limbilor slave, el a făcut cercetări în arhivele rusești, poloneze etc., a tipărit cronicile slavone din secolul al XVI-lea privind

---

230 N. Iorga, *D. Onciul*, „Bul. com. ist. a României", vol. III, 1924, p. XI.

231 D. Onciul, *Acte privitoare la instalarea Episcopului Dosoftei...*, „Candela", IX, 1890, nr. 3, p. 149-158.

232 Idem, *Document inedit de la Roman Vodă*, „Revista ist., arh., fil.", VII, 1894, p. 367-370.

233 Idem, *Un act domnesc de la mama lui Mihai Viteazul*, „Convorbiri literare", XXXV, 1901, p. 715-718 ; *Scrisori inedite de la N. Bălcescu*, Ibidem, XXXVI, 1902, p. 277-294 *N. Bălcescu, Scrisoare către Eudaxiu Hurmuzaki, ibidem*, XLI, 1907, p. 561-562.

234 I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, VII, p. 243, (Scrisoarea lui D. Onciul către N. Iorga din 1893).

235 Cf. Ștefan Ștefănescu, *Concepția și metoda istorică a lui D. Onciul, Scrieri istorice*, vol. I, București, 1968, p. 65.

236 Cf. V. Pârvan, *La mormîntul lui Onciul*, în *Memoriale*, București, 1923, p. 87.

237 Teodor Balan, *Dimitrie Onciul, 1856—1923*, 1938, p. 112.

238 Cf. Ștefan Ștefănescu, *Concepția și metoda istorică a lui D. Onciul*, „Studii", XVI, 1963, nr. 6, p. 1241-1242 ; I. Minea, *Locul lui D. Onciul în istoriografia românească*, în vol. *Paralipomena*, Iași, 1939, p. 1-9.

239 Victor Papacostea, *Opera lui Constantin Giurescu și dezvoltarea ideilor politice la începutul secolului XX*, în *In amintirea lui C. Giurescu*, București, 1944, p. 80.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

istoria Moldovei (1891—1895, 1909) [240], *Documente şi regeste privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul* (1902), completate cu un alt volum, apărut în 1905 *(Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi Ungaria în sec. XV şi XVI), Documente moldoveneşti din sec. XV şi XVI în arhiva Braşovului* (1905), *Documentele lui Ştefan cel Mare* (1913) etc. Traducerea, note asupra genezei actelor şi asupra numelor de persoane şi locuri întîlnite, indici şi lămuriri asupra vechilor instituţii, însoţesc fiecare document, făcînd din lucrările sale admirabile instrumente de lucru [241]

În discursul de recepţie la Academia Română, rostit în 1905, Ioan Bogdan observa necesitatea cercetării cu precădere a factorilor interni, lenta evoluţie a „instituţiilor primitive", pe baza surselor directe. Activitatea istoricilor trebuia îndreptată spre „studiul organizaţiunii noastre sociale sau, pentru a întrebuinţa un termen mai cuprinzător, al culturii române" [242]. Publicarea imensului material documentar existent apărea, în această lumină, ca o sarcină urgentă a istoriografiei. Preconizînd editarea unui *Codex diplomaticus* cît mai complet, el ţinea să observe că fără această operă „istoria noastră va păstra un caracter provizoriu", iar istoria culturii româneşti nu va putea fi scrisă [243]. De aici trebuiau să pornească cercetările monografice şi sintezele. Nu pierdea din vedere nici ediţiile critice de cronici, nici întocmirea unui *Corpus inscriptianum romanicarum* [244]. Sub preşedenţa lui a luat fiinţă, în 1910, Comisia istorică a României [245], cu menirea de a edita cronici, documente, monumente literare şi de a îndruma cercetările asupra izvoarelor istorice. Sub egida acestei instituţii au şi apărut primele ediţii critice de cronici, o publicaţie de documente şi excelente studii asupra izvoarelor istorice, la elaborarea cărora contribuţia lui I. Bogdan a fost dintre cele mai active [246]

În ceea ce priveşte documentele slavo-române [246 bis], I. Bogdan este primul care a întocmit o ediţie ştiinţifică (1888) [247] Cîţiva ani mai tîrziu Gh. Ghibănescu publică şi el documente slavone în colecţia lui T. Codrescu [248], adăugînd ulterior altele, autonom [249] Au mai tipărit documente de acest fel

240 I. Bogdan, *Vechile cronice moldoveneşti pînă la Urechie*, Bucureşti, 1891 ; *Cronice inedite atingătoare de istoria românilor*, Bucureşti, 1895 ; *Letopiseţul lui Azarie*, Bucureşti, 1909.

241 Const. C. Giurescu, *Consideraţii asupra istoriografiei româneşti în ultimii douăzeci de ani*. Extras din „Revista istorică", Bucureşti, 1926, p. 7.

242 Ioan Bogdan, *Istoriografia română şi problemele ei actuale*, Bucureşti, 1905, p. 19.

243 Idem *Documente şi sugestii privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi Ungaria în sec. XV şi XVI*, Bucureşti, 1902, p. LXXXII-LXXXIII.

244 Idem, *Istoriografia română...*, Bucureşti, 1905, p. 21, 25-26.

245 Asupra preparativelor, vezi „Voinţa naţională", 18/31 ian. 1909, p. 1-2.

246 A se vedea Gh. Mihăilă, *Ioan Bogdan (1864-1919)*. Studiu introductiv la *Scrieri alese*, Bucureşti, 1968, p. 7-90.

246 bis Vezi Damian P. Bogdan, *Diplomaţia slavo-română*, în *Documente privind istoria României. Introducere*, II, 1956, p. 9-17.

247 . I. Bogdan, *Cinci documente istorice slavo-române din arhiva curţii imperiale de la Viena*, „Analele Academiei. Mem. sect. ist.", S. II, t. II, 1888/89.

248 „Uricarul", XVIII, 1892, XXIII, 1895 ; XXV, 1895.

249 Gh. Ghibănescu, *Opt urice slavone*, Iaşi, 1904.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Orest Popescu [250], Polihron Sîrcu [251], Stoica Nicolaescu [252], Al. Ştefulescu [253], Ilie Bărbulescu [254], Gr. Tocilescu, Eugen Kozak ş. a.

O menţiune aparte se cuvine însă, în acest cadru, lui Gh. Ghibănescu, elev şi emul al lui T. Codrescu. În 1906 el începea să tipărească seria de *Ispisoace şi zapise*, cuprinzînd documente moldoveneşti slave şi române aflate în arhiva Eforiei Sf. Spiridon din Iaşi, arhivă cercetată anterior de T. Codrescu, V. A. Urechia, Xenopol, Onciul, I. Tanoviceanu, N. Iorga ş.a. [255]. Un an mai tîrziu el iniţia culegerea de *Sucede şi izvoade*, cuprinzînd — fără o ordine anumită — documente moldoveneşti şi rareori documente din Ţara Românească. Editarea lor a continuat şi după primul război mondial, dar numărul de volume apărut pînă la această dată era deja impresionant. „Am publicat — mărturisea Ghibănescu, la 10 iul. 1914, cu ocazia jubileului «Arhivei» din Iaşi — trei volume din *Uricar...*, zece volume din *Surete şi izvoade...*, opt volume din *Ispisoace şi zapsie...*, în total 21 volume de documente cu începere de la 1399 pînă azi" [256] Avea adunat material pentru încă 37 volume, însumînd peste 20.000 documente, culese din mai mult de o mie de arhive particulare şi publice [257]. Cantitativ, era o performanţă impresionantă. Cum s-a observat deja, ediţiile lui Ghibănescu sînt însă departe de a satisface exigenţele ştiinţifice. Autodidact, formaţia lui de paleograf era deficitară. I-au lipsit discernămîntul şi metoda ştiinţifică de editare. Meritul său era însă acela de a fi adunat şi pus la îndemîna cercetătorilor un material imens care — cu precauţiile critice de rigoare — poate fi încă utilizat [258]

Figura cea mai proeminentă a generaţiei, cu o activitate multiplă, desfăşurată atît în domeniul cercetărilor propriu-zise, cît şi în acela al editării izvoarelor istorice, este fără îndoială N. Iorga, Constatînd că slăbiciunea principală a istoriografiei se datora carenţei documentare, el şi-a îndreptat atenţia de la început către noi surse. În 1893 efectua cercetări în bibliotecile din Paris şi Berlin, adunînd — pe urmele lui Papiu Ilarian — corespondenţa ambasadorilor prusieni la Constantinopol şi Petersburg. Şi-a extins apoi cercetările asupra corespondenţei consulare prusiene din Iaşi şi Bucureşti. La Nüruberg, Leipzig, München şi Innsbruck a culeş altă serie de documente privitoare la istoria românilor. Tot astfel la Veneţia, Milano, Genova [259]. O excepţională putere de muncă şi o pasiune fără echivalent au fost investite în strîngerea şi publicarea izvoarelor inedite. În cadrul colecţiei Hurmuzaki, N. Iorga a

250 Orest Popescul, *Citeva documente moldovene*, „Candela", 1895.
251 Damian P. Bogdan, *O ediţie de documente slavo-muntene, din Arhivele Sibiului şi Braşovului a lui Sîrcu necunoscută la noi*, „Hrisovul", II, 1942, p. 41.
252 Stoica Nicolaescu, *Documente slavo-române cu privire la relaţiile Ţării Româneşti şi Moldovei cu Ardealul în sec. XV şi XVI*, Bucureşti, 1905.
253 Al. Ştefulescu, *Documente slavo-române relative la Gorj*, Tg. Jiu 1908.
254 Vezi Ilie Bărbulescu, *Prof. Oheinko despre publicarea documentelor româno-slave*, „Arhiva", Iaşi, XLIV, 1937, nr. 1-2, p. 102-104.
255 G. Ghibănescu, *Ispisoace şi zapise*, I, Iaşi, 1906, Prefaţa, p. I-II.
256 Idem, *De la serbarea jubiliară a „Arhivei"*, „Arhiva", Iaşi, XXVI, 1915, nr. 1-3, p. 75-76.
257 *Ibidem*.
258 Damian P. Bogdan, *Diplomatica slavo-română*, *loc. cit.*
259 N. Iorga, *Adunarea şi tipărirea izvoarelor*, *loc. cit.*, p. 117-18. Vezi *I. n.*, *Nicolae Iorga şi editarea izvoarelor istorice în cadrul Academiei Române*, „Revista arhivelor", XLVIII, 1971, nr. 3, p. 367-373.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

publicat cinci volume de documente (1897—1913), la care se adaugă trei volume de *Acte şi fragmente cu privire la istoria românilor adunate din depozitele de manuscrise ale Apusului* (1895—1897). Documentele interne, cîte le adunase în necurmatele lui călătorii, le-a publicat în colecţia de *Studii şi documente* (31 vol., 1901—1916), oferind cercetării un material documentar de excepţională valoare. I s-a reproşat lipsa de sistematizare a materialului, prezentarea rezumată a documentelor slave, absenţa indicelui la unele volume [260], dar cu toate acestea „culegerea a fost şi rămîne utilă, mai ales că originalele unor importante piese s-au pierdut" [261]. Alte documente au fost date la iveală în volume separate, cu privire la istoria diplomatică [262], istoria dreptului românesc [263], diverse domenii sau case boiereşti [264], scrisori domneşti, scrisori de negustori, scrisori vechi de studenţi, scrisori şi zapise de meşteri, note de călătorie etc. Unele acte au putut fi tipărite, aşadar, graţie interesului genealogist manifestat de familiile boiereşti, în faza lor crepusculară. Xenopol tipărise documentele casei Callimachi, Ghibănescu „depănase" actele privitoare la familia Cuza, Racoviţă, Catargiu, Răşcanu etc. şi îndemna şi alte familii să- ofere spre publicare documentele, cu gîndul la cele pe care le bănuia în casele Roset, Sturdza, Mavrocordat, Roznovanu ş.a. [265].

Urmărind întregirea „tezaurului istoric al neamului nostru" [266], N. Iorga a publicat de asemenea costume vechi, portrete, podoabe religioase, inscripţii din biserici etc., alarmat că preţioasele relicve se distrug în permanenţă [267]. Inscripţii bisericeşti publicaseră mai înainte şi Melchisedec şi Gr. Tocilescu. N. Iorga era hotărît să le adune pe toate şi să le aducă la lumina tiparului. „Apoi într-o zi — scria istoricul, cu tristeţea de a vedea ignorîndu-se imboldul din care pornea atîta muncă — va veni un aşezămînt de cultură, va veni un învăţat demn, solemn, impunător, vor veni lucrători precişi care vor pune la cale, cu ce am dat eu, ceva mai întins, mai strălucitor decît pot da astăzi" [268]. Tot ce putea contribui la scrierea istoriei naţionale, înţeleasă nu ca un şir de „portrete dinastice" sau ca o „cronică de războaie", ci ca o restituire fidelă a vieţii trecute în toată complexitatea ei [269], trebuia adunat cu sîrguinţă, cercetat şi dat la lumină în mod sistematic. Alături de „slovele săpate în aur şi în argint", lîngă „lespezile scrise ce acopăr morminte", „pomelnice săpate în piatră şi altare" [270], trebuiau adunate mărturiile străine, monezile, documentele etnografice şi folclorice, într-un efort colectiv de edificare a istoriei

260 I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 1549.
261 *Ibidem.*
262 N. Iorga, *Correspondance diplomatique roumaine sous le roi Charles I*, Paris, 1923.
263 Idem, *Anciens documents de droit roumain*, vol. 1-2, Vălenii de Munte, 1930-1931.
264 Idem, *Corespondenţa lui Ştirbei Vodă*, I, Bucureşti, 1904 *Documente privitoare la Constantin Vodă Brîncoveanu, la domnia şi sfîrşitul lui*, Bucureşti, 1901 ; *Documente privitoare la familia lui Callimachi*, vol. I-II, Bucureşti, 1902-1903 ; *Documente privitoare la familia Cantacuzino...*, Bucureşti, 1902.
265 Gh. Ghibănescu, *Istoria şi genealogia casei Callimachi*, „Opinia", I, nr. 128, 3 oct. 1897, p. 1.
266 N. Iorga, *Sfaturi pe întunerec*, Bucureşti, 1936, p. 160.
267 Idem, *Prefaţă* la *Inscripţii din bisericile Românie*i, I, Bucureşti, 1905, p. V.
268 *Ibidem*, p. VIII.
269 Idem, *Generalităţi cu privire la studiul istoriei*, ed. 3, Bucureşti, 1944 p. 91.
270 Idem, *Inscripţii din bisericile Românie*i, I, p. VI.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

naţionale. „Ştiinţa, dacă e bine îndrumată, scria N. Iorga, înseamnă totdeauna o înălţare a punctului de vedere, o lărgire de orizont, o lămurire a zărilor" [271]. Seminariilor de istorie el le cerea, aceea, „să pună pe student în contact cu izvorul, să-i dea fiorul realităţilor, să-l cufunde în curentul timpului trecut, să-l împărtăşească de intimitatea lui sufletească" [272] Istoricul avea datoria să cerceteze toate categoriile de izvoare.

Utilizarea exclusivă a actelor oficiale determină erori deosebit de grave. Colaborarea acestora cu documentele private, îndeosebi cu jurnalele intime şi corespondenţa, oferă un corectiv necesar. Memoriile, impresiile de călătorie, scrisorile particulare etc. deschid calea către o înţelegere mai adîncă a realităţii nesofisticate şi îngăduie nuanţarea naraţiunilor istorice. Ele se pot interpreta însă „după regulile logicii şi potrivit unui anume sens psihologic" [272 bis] Reclamînd respect pentru „hîrtia veche", pentru „mărturiile trecutului", atît de uşor destructibile, N. Iorga înfiera cu violenţă dispreţul şi neglijenţa manifestate de unele instituţii [273] „Omenirea care a trăit — scria în 1898 — a lăsat *monumente* de tot felul: clădiri, statui, tablouri, monede, vase, resturile, morminte, în sfîrşit *urme scrise*" [274]. Istoricul era chemat să le cerceteze în toată varietatea lor, urmînd cele două direcţii principale de studiu: pe de o parte cercetările de teren, arheologice, etnografice, folclorice etc. („Pămîntul nostru va fi întrebat în toate părţile şi va vorbi învăţaţilor [...] tainele străvechilor culturi locale"), iar pe da alta studiul minuţios şi cuprinzător al izvoarelor scrise, care „tr buie centralizate în originale sau în copii, clasate şi puse comod la dispoziţia cercetătorilor pregătiţi — cu adaosul de repertorii genealogice şi geografice" [275]. Gîndind astfel încă de la începutul activităţii sale ştiinţifice, N. Iorga a adunat şi tipărit documente istorice în tot cursul vieţii sale, în limbile română, latină, slavonă, germană, franceză, italiană şi engleză însoţindu-le în ample comentarii, note şi indici. Un mare editor, dar şi un creator de izvoare, căci, notele sale zilnice, memoriile şi însemnările de călătorie au această calitate [276]

N. Iorga a editat, în afară de aceasta, numeroase izvoare narative. Pornind de la trei manuscrise, el a încercat să restituie cronica lui Constantin Cantacuzino (1901), compunînd o versiune proprie, „aşa cum aveam simţul că a trebuit să-l scrie stolnicul şi cu o ortografie care să reproducă pe cea curentă în epoca lui". La fel a procedat şi la stabilirea textului cronicii întocmite de căpitanul Filipescu (1902), pentru care dispunea de şase manuscrise. Procedeu subiectiv, alc cărui neajunsuri au fost relevate de D. Russo [278] Fiindcă numai acea ediţie inspiră încredere care a fost alcătuită pe baza despuierii tuturor manuscriselor şi al cărei aparat critic înregistrează întreaga tradiţie, istoria textului aşa cum se reflectă în toate variantele [279]

271 Idem, *Generalităţi cu privire la studiul istoriei...*, p. 88.
272 *Ibidem*, p. 142.
272 bis Idem, *Les études d'histoire en Roumanie pendant le XIX-e siècle*, „Rev. hist. du Sud-Est europ.", 1933, nr. 4-6, p. 107.
273 Idem, *Conferinţe şi prelegeri*, Bucureşti, 1943, p. 19-20.
274 Idem, *Generalităţi...*, p. 52.
275 *Ibidem*, p. 92-93.
276 Cf. Vasile Maciu, *N. Iorga istoric al românilor*, „Analele Universităţii Bucureşti", şt. sociale, istorie, XIV, 1965, p. 14-16.
277 *Operele lui Constantin Cantacuzino*, Bucureşti, 1901.
278 D. Russo, *op. cit.*, p. 578-580, 618.
279 *Ibidem*, p. 598, 600.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Din Cantemir a publicat, spre a înlesni cercetările, *Descrierea Moldovei şi Viaţa lui Constantin Cantemir.* Din autorii antici, a publicat pe Herodot, după un manuscris aflat la mănăstirea Coşula (1909). Lui îi datorăm publicarea preţioasei cărţi a lui Anton Maria Del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia* (1914), acea *Storia del sogiorno di Carlo XII in Turchia,* de Alessandro Amira (1905), precum şi cele şase serii de *Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croisades au 15-e siècle* (1899-1916), spre a nu aminti decît pe cele mai însemnate, unele interesînd în mod direct istoria generală [280]. N. Iorga se prezintă astfel şi ca un editor cu o întinsă gamă de preocupări. Pentru a scrie istoria, a trebuit, ca şi înaintaşii săi mai de seamă (Kogălniceanu, Bălcescu, Hasdeu), să adune mai întîi izvoarele — *membra disiecta,* risipite în depozitele din ţară şi de peste hotare. El a oferit, cu aceasta, un exemplu istoricilor din generaţia mai nouă.

Între aceştia, cel ce s-a distins printr-o bună metodă în publicarea izvoarelor istorice a fost C. Giurescu. Scrupulozitatea verificării datelor, „rigoarea de metodă şi forţa dialectică", exegeza amănunţită a surselor narative interne, cu larg recurs la materialul diplomatic, critica filologică aplicată la ediţiile unor cronici moldoveneşti, întocmite de el, oferă încă un model nedepăşit [281]. Ceea ce-l deosebea de D. Onciul era abaterea de la istoria politică, profesată cu predilecţie de maestrul său, în favoarea criticii textelor şi a istoriei sociale, domenii cu totul deficitare în momentul în care îşi începea el activitatea. De observat că orientarea lui C. Giurescu către critica şi editarea izvoarelor narative [282] pornea, ca şi orientarea lui V. Pârvan către arheologie şi preistorie, de la constatarea că aceste domenii necesitau o restructurare severă, spre a fortifica terenul viitoarelor cercetări. Undeva aceste spirite, înrudite în nevoia acută de rigoare, se întîlnesc. În afară de ediţiile de texte binecunoscute [283], C. Giurescu a publicat şi documente, cu acelaşi scrupul metodologic [284].

Un nume, cel puţin, se cade încă a fi amintit în această privire sumară asupra problemei editării izvoarelor istorice: V. Pârvan. Cunoscut îndeosebi prin activitatea sa de arheolog şi creator de şcoală în acest domeniu, el a avut şi preocupări legate de organizarea informaţiei şi documentării istorice, în spiritul şcolii critice, cu care se declara solidar. Distingînd între *adunători*

---

280 Pentru alte indicaţii, v. Barbu Theodorescu, *Bibliografia istorică şi literară a lui N. Iorga, 1890-1934,* Bucureşti, 1935; idem, *Nicolae Iorga,* Bucureşti, 1968; V. Arimia, *Nicolae Iorga,* „Revista arhivelor", VIII, 1965, nr. 2, p. 153-163; D. Ivănescu, *Nicolae Iorga,* „Revista arhivelor", XI, 1968, nr. 2, p. 271-285.

281 Aurel Iordănescu, *Opera istorică a lui Constantin Giurescu,* în vol. I, *In amintirea lui C. Giurescu,* Bucureşti, 1944.

282 A se vedea *Contribuţiuni la studiul cronicelor moldovene,* Bucureşti, 1906; *Noui contribuţiuni la studiul cronicelor moldovene,* Bucureşti, 1908; *Contribuţiuni la studiul cronicelor muntene,* Bucureşti, 1906; *Izvoadele lui Tudosie Dubău, Miron Logofătul şi Vasile Damian,* Bucureşti, 1914; *Pseudo-cronicari. Enache Kogălniceanu,* Bucureşti, 1916.

283 *Letopiseţul Ţării Moldovei de la Istratie Dabija pînă la domnia a doua a lui Antioh Cantemir (1665-1705),* Bucureşti, 1913; *De neamul moldovenilor,* de Miron Costin, Bucureşti, 1914; *Letopiseţul Ţării Moldovei pînă la Aron Vodă,* Bucureşti, 1916.

284 *Documente şi regeste privitoare la Constantin Brîncoveanu,* culese adnotate şi publicate de C. Giurescu şi N. Dobrescu, Bucureşti, 1907; *Oltenia sub austrieci,* I, Bucureşti, 1909; *Material pentru istoria Olteniei sub austrieci,* I, Bucureşti, 1913.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de izvoare, istorici şi filozofi, el indica cu destulă claritate, încă în timpul studenţiei, sarcinile fiecăreia dintre aceste categorii, reprezentînd cele trei etape în abordarea istoriei [285]. Cele cîteva *cronici istorice* publicate în „Viaţa românească", (1906—1907), clarifică în bună măsură concepţia sa asupra organizării cercetărilor istorice. El pleda pentru fondarea unei reviste istorice speciale, plecînd de la convingerea că numai în cadrul unei asemenea publicaţii, cu profil riguros ştiinţific, puteau progresa studiile istorice [286]. O specializare pe ramuri, înlăuntrul aceleiaşi discipline, îi apărea ca necesară, în profitul aprofundărilor [287] Preconiza de pe acum întocmirea unui *corpus diplomatic* menit să înlesnească cercetările de amănunt, precum şi o serie de *albume de istorie culturală,* complexe, la îndemîna istoricului dar şi a marelui public. Întregul tezaur artistic trebuia dezvăluit pe calea tiparului, paralel cu documentele, inscripţiile şi sursele narative [288] Era necesară crearea unui *seminar de istorie* pentru îndrumări metodologice şi a unui *institut istoric* care să grupeze toate forţele cercetării [289]. Va reveni asupra acestei chestiuni, cu altă autoritate, după primul război mondial, cînd a întemeiat şi condus Şcoala Română de la Roma, care se preocupa nu numai de cercetări arheologice, ci şi de valorificarea fondurilor arhivalice italiene, precum şi de studiile de artă [290] El a propus de asemenea înfiinţarea unui institut de cercetări istorice la Viena, cu scopul de a înlesni explorarea bogatelor arhive ale fostului imperiu [291]. Demersul se situa în prelungirea unor preocupări mai vechi. V. Pârvan întemeiase în 1914, împreună cu N. Iorga şi G. M. Murgoci, Institutul de studii Sud-Est Europene din Bucureşti, la baza căruia stătea aceeaşi necesitate de lărgire a bazei documentare în cercetările istorice, care nu mai puteau fi limitate între hotarele unei ţări, ci trebuiau să aibă în vedere interferenţele continue cu spaţiile învecinate. Opera de arheolog şi epigrafist a lui V. Pârvan interesează într-o bună măsură şi istoria veche a popoarelor din jur. El a colaborat, de altfel, la marele *Corpus Inscriptionum Latinarum,* elaborat în cadrul Uniunii Academiei Internaţionale şi a organizat, la Roma, cea mai completă bibliotecă asupra romanităţii orientale. Gîndul lui Mommsen, care dorise înfiinţarea unui birou internaţional, la Bucureşti, cu menirea de a publica rezultatele cercetărilor epigrafice şi arheologice din sud-estul Europei, rodea sub o altă formă [292].

Încheind aceste rînduri, sîntem datori să mărturisim că n-am avut intenţia să abordăm întreaga problematică pusă de editarea izvoarelor istorice în epoca modernă. Numărul celor ce au avut preocupări de aecastă natură este

285 V. Andrei, *Adunături de izvoare, istorici şi filozofi,* „Voinţa naţională", Bucureşti, XX, nr. 5522, 29 aug. 1903, şi nr. 5523, 30 aug. 1903.

286 V. Pârvan, *E nevoie la noi de o revistă istorică?,* „Viaţa românească", I, 1906, p. 590-593.

287 Idem, *Studii de istorie bisericească* „Viaţa românească", II, 1907, p. 140-144.

288 Idem, *Albumuri de istorie culturală,* „Viaţa românească", II, 1907, p. 347-353.

289 *Ibidem.* Vezi şi l.n., *Vasile Pârvan — preocupări bibliografice şi documentariste,* „Carpica", Bacău, 1968, p. 329-336.

290 Cf. l.n., *Vasile Pârvan şi Italia,* „Anuarul Institutului de istorie şi arheologie", Iaşi, III, 1966, VI, 1969.

291 „Analele Academiei Române", Dezbateri, t. 45, 1924-25, p. 72.

292 Lorrenzacio, *Viaţa de marmoră,* „Evenimentul", X, nr. 128, 9 iul. 1902, p. 1.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

desigur mult mai mare decît acela menţionat în cuprinsul lucrării. Se cuvenea poate, să amintim măcar seria de memorii justificative privind revoluţia de la 1848 (Heliade Rădulescu, Bolliac, Ion Ghica ş.a.), activitatea editorială a lui C. D. Aricescu, legată îndeosebi de răscoala poporului sub conducerea lui Tudor Vladimirescu [293], preocupările lui Vasile Maniu şi I. G. Sbiera de critică a diferitelor izvoare, stăruinţele lui Ion Puşcariu în adunarea documentelor privitoare la nobilimea română din Transilvania, preocupările arheologice, etnografice şi numismatice constatate sporadic la Săulescu, Bolliac ş.a., şi acelea, mai sistematice, ale lui Odobescu. Dintre istoricii din Transilvania meritau o menţiune, pentru interesul arătat publicării izvoarelor, Vincenţiu Babeş, Augustin Bunea, I. Lupaş, S. Albini, Al. Lapedatu, T. V. Păcăţeanu, N. Popea, Imre Miko, Balasz Orban, Janos Karácsonyi, Fr. J. Zimmermann, Georg Müller ş.a. Încă mai îndreptăţită ar fi fost luarea în consideraţie a activităţii editoriale a lui D. Sturdza-Scheianu şi Radu Rosetti, legată de istoricul chestiunii agrare [294], aceea a lui I. C. Filitti, privitoare la istoria eclesiastică şi relaţiile româno-franceze, precum şi aceea desfăşurată de Iacob Antonovici [296]. O menţiune deosebită s-ar fi cuvenit lui Gh. Popa-Lisseanu, a cărui operă de editare a izvoarelor narative antice *(Fontes Historiae Dacoromanorum)* începe la limita dintre epoca modernă şi cea contemporană [297]

Noua şcoală, ce se va dezvolta în perioada interbelică sub semnul obiectivismului [298], a profitat din plin de eforturile predecesorilor în adunarea şi publicarea izvoarelor istorice [299]. Nesoluţionată pînă astăzi, în ciuda activităţii desfăşurate de cîteva generaţii de istorici, problema editării izvoarelor este de o actualitate permanentă. Fiindcă un corpus complet al acestora rămîne o operă ideală, susceptibilă de sporuri cantitative, dar şi de amendări sub raport metodologic. O operă deschisă aşa dar, la care fiecare generaţie îşi aduce contribuţia. Şi trebuie să mărturisim că multe din dezideratele formulate de istoriografia modernă sînt încă sarcini de viitor [300]. Iar în această direcţie iniţiativele de larg orizont documentar ale lui Kogălniceanu, virtuozitatea critică a lui Hasdeu, excepţionala rîvnă arheografică a lui N. Iorga, spiritul metodic al lui I. Bogdan şi minuţia comparatistă a lui C. Giurescu, constituie imbolduri permanente.

---

293 Vezi Vasile Maciu, *Activitatea istoriografică a lui C. D. Aricescu.* Extras Bucureşti, 1957.

294 *Acte şi legiuiri privitoare la chestia ţărănească,* Bucureşti, 1907—1908 (S. I, vol. 1-4; S. II, vol. 1-6).

295 *Din arhivele Vaticanului,* I-II, Bucureşti, 1914; *Lettres et extraits concernant les relations des Principautés Roumaines avec la France (1728—1810),* Bucureşti, 1915.

296 *Documente bîrlădene,* din care, în intervalul menţionat, au apărut 3 volume (Bîrlad, 1911-1915).

297 În 1916, Gh. Popa Lisseanu publica *Breviarium historiae Romanae* al lui Eutropius.

298 Cf. D. Bodin, *Priviri generale asupra istoriei românilor.* Extras din „Revista istorică română", XV_1, Bucureşti, 1945, p. 2.

299 Observaţii critice asupra prelucrării arheolografice a izvoarelor în epoca modernă, la I. Ionaşcu, *op. cit.,* p. 1550-1551.

300 A. Sacerdoţeanu, *Cuvînt de deschidere...,* „Hrisovul", III, 1942, p. 126; idem, *Probleme actuale ale arheografiei noastre,* „Revista arhivelor", I, 1958, p. 22-33.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LA QUESTION DES SOURCES DANS L'HISTORIOGRAPHIE ROUMAINE DE L'ÉPOQUE MODERNE

R é s u m é

La seule voie vers la réstitution du passé dans ses multiples aspects c'est la recherche des sources historiques, et le premier pas dans cette direction le constitue, sans doûte, leur décèlement et leur édition. La critique des sources a été donc partout, au commencement des recherches modernes, une preoccupation fondamentale de l'historien. D'autant plus dans les Pays Roumains où les conditions historiques toute particulières ont déterminé un certain retard dans le développement de l'historiographie.

L'auteur recherche, dans ces pages, le problème des sources historiques comme préoccupation, l extension progressive de l'horizont documentaliste chez les historiens roumains de l'époque moderne.

Jusqu'à la deuxième moitié du XVIII-e siècle l'historiographie roumaine s'est fondée presque exclusivement sur les sources narratives et sur la tradition. L'érudit Constantin Cantacuzino a saisi pourtant l'importance des documents internes dans la construction historique, en essayant de les trouver chez les familles des boïars et aux monastères. Les resultats les plus importants ont été obtenus sans doûte à l'occasion de la recherche des bibliothèques et des archives etrangères : les chroniqueurs moldaves en Pologne, Constantin Cantacuzino en Italie, Démètre Cantemir en Turquie et en Russie, les érudits de l'école latiniste en Autriche et en Italie. Les derniers cités ont ajouté aux sources traditionnelles des témoignages ethnographiques, folkloriques et archéologiques.

Au commencement du XIX-e siècle le Métropolitain Grégoire et le lettré I. Budai-Deleanu tachaient à organiser un corpus des chroniques roumaines, tandisque Dionisie Fotino, Damaschin Bojinca etc. attachaient une grande importance aux antiquités. Le Métropolitain Veniamin initiait la publication des manuscrits cantemiriens. Le projet a été repris et augmenté par M. Kogălniceanu et C. Negruzzi, sans resultats pratiques et plus tard par l'Académie Roumaine.

L'état n'est pas intervenu dans le recueil et dans l'organisation des renseignements sur le passé que grâce au Réglement Organique qui a initié une commission spéciale avec la tâche d'additionner les informations concernant la géographie et l'histoire du pays. La fondation des archives nationales vont stimuler progressivement les recherches. Gh. Asachi, V. Alecsandri, Gh. Sion, T. Codrescu etc ont contribué beaucoup, comme directeurs, à l'accomplissement de cette mission.

Dans l'effort de dépouiller les archives et de publier les documents concernant l'histoire du pays, l'auteur distingue quelques étapes. La première, représentée surtout par M. Kogălniceanu et N. Bălcescu, se caractérise par le doublement du but scientifique avec la necéssité d'appuyer la lutte nationale sur les données historiques. La tâche de l'historien dans cette phase se confonde avec celle de l'éditeur. Kogălniceanu a publié surtout des chroniques roumaines, Bălcescu — les anciens documents du moyen-âge et aussi des textes narratives. Cherchant l'extension de l'horizon documentaliste, on consigne la diversification progressive des sources historiques. Presque tous les historiens de l'époque accusent la manque des corpus diplomatiques et narratifs bien constitués, le caractère dispersé des archives, leur organisation déficitaire. Ce qui interressait avant tout, dans cette époque de carrefour, était la construction d'état avec toutes ses implications sur le terrain social-politique.

La deuxième étape doit être située apr„e l'Union des Principautés, quand la Société Academique (1867) s'est assumé la tâche du décèlement et de la publication des sources historiques. Plusieurs historiens ont collaboré à cette oeuvre : B. P. Hasdeu, A. Odobescu, V. A. Urechia, Al. Papiu-Ilarian, D. A. Sturdza etc., dont l'apport documentaliste a été relevé par l'auteur. La résultat le plus remarquable reste sans-doûte la collection Hurmuzaki dans laquelle on a publié les documents rassemblés par le baron Eudaxiu Hurmuzaki et, plus tard, les documents découverts dans les archives et les bibliothèques étrangères par les autres

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

historiens : Gr. Tocilescu, A. Odobescu, N. Densusianu, I. Bianu, N. Ionescu etc. Les découvertes les plus substantielles ont été faites par l'infatigable explorateur des archives roumaines et européennes, N. Iorga. A coté de I. Bogdan et de D. Onciul, il a contribué beaucoup à la formation de l'esprit critique de la nouvelle génération, réprésentée surtout par C. Giurescu, V. Pârvan, D. Russo etc. C'est la troisième étape.

Mais l'édition des sources historiques reste toujours une oeuvre ouverte à laquelle contribue chaque génération, et nous devons reconnaître que plusieurs desidérata formulés par l'historiographie moderne sont encore des tâches pour l'avenir. Dans cette direction, les initiatives d'un horizon si large que celles de Kogălniceanu, la virtuosité critique de Hasdeu, le zèle archéographique tout exceptionnel de N. Iorga, l'esprit méthodique de I. Bogdan et la minution comparatiste de C. Giurescu constituent des impulsions permanentes.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

PRINCIPALELE LEGI CU PRIVIRE LA MUNCA DIN ROMÂNIA PÎNĂ LA 1918 ŞI ATITUDINEA MIŞCĂRII MUNCITOREŞTI FAŢĂ DE ACESTEA

DUMITRU D. RUSU

Pe plan general, procesul apariţiei legislaţiei muncii este legat de perioada istorică a începuturilor şi ascensiunii orînduirii capitaliste şi, implicit, de formarea şi întărirea clasei muncitoare. În condiţiile dezvoltării marii industrii mecanizate creşte gradul dependenţei şi exploatării maselor muncitoare, fapt care face necesară elaborarea normelor legislative menite să asigure condiţii minime de existenţă clasei muncitoare şi desfăşurarea neîntreruptă a activităţii întreprinderilor industriale. Astfel, legislaţia muncii este un fenomen obiectiv a cărui expresie clasică — sub raportul genezei şi conţinutului general — apare în orînduirea capitalistă, fiind un produs firesc al industriei maşiniste [1].

La noi în ţară, după primele elemente embrionare de reglementare a muncii în sectorul industrial, aparţinînd ultimei treimi a secolului al XVIII-lea şi primei jumătăţi a secolului al XIX-lea, abia din a doua jumătate a secolului trecut se vor elabora legiuiri sau părţi de legi expres pentru reglementarea raporturilor de muncă din diferite sectoare ale activităţii industriale. Dacă pentru perioada începuturilor, asemenea prevederi erau deter-

1 Referindu-se la geneza legislaţiei muncii, Karl Marx preciza: „Legislaţia cu privire la reglementarea muncii în fabrici, această primă reacţie conştientă şi sistematică a societăţii faţă de forma spontană a procesului de producţie, este, după cum s-a văzut un produs tot atît de necesar al marii industrii ca şi firul de bumbac, maşinile de filat automate şi telegraful electric" (Karl Marx, *Capitalul*, vol. I, în Karl Marx — Friedrich Engels, *Opere*, vol. 23, Ed. pol., Bucureşti, 1966, p. 489).

Vorbind despre consecinţele socializării muncii „pe care fabrica o provoacă în proporţii enorme", Lenin evidenţia faptul că „spre deosebire de stadiile precedente, marea industrie mecanizată necesită neapărat o reglementare sistematică a producţiei şi un control social asupra ei (una din manifestările acestei tendinţe este legea pentru reglementarea muncii în fabrici)". (V. I. Lenin, *Dezvoltarea capitalismului în Rusia*, în *Opere*, vol. 3, Ed. pol., Bucureşti, 1955, p. 513).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

minate, în principal, de interesele statului sau ale proprietarilor de întreprinderi, o dată cu ultimele decenii din secolul trecut — epocă în care burghezia părăsise idealurile revoluționare din perioada pașoptistă și din anii unirii, în condițiile în care politica socială a burgheziei și moșierimii nu satisfăcea masele muncitoare — rolul hotărîtor în smulgerea unor acte legislative referitoare la muncă — avantajoase muncitorilor — va reveni clasei muncitoare. Aceasta, încă de la începutul afirmării ei, a antrenat în lupta pentru o legislație ocrotitoare mase din ce în ce mai largi de oameni ai muncii, funcționari, mici meseriași și alte pături interesante în asemenea revendicări. Prin urmare, factorul principal care a determinat elaborarea unor legi cu conținut mai înaintat rămîne atitudinea fermă a maselor muncitoare, acțiunile mișcării muncitorești. De fapt, evoluția legislației muncii din țara noastră pînă la 1918, determinată în mare măsură de creșterea luptei muncitorești, va reflecta — în anumite limite — raportul de forțe dintre proletariat și clasele exploatatoare. Din acest punct de vedere remarcăm o creștere a influenței și rolului clasei muncitoare care, în confruntarea cu burghezia și moșierimea, a obținut din ce în ce mai multe concesii și îmbunătățiri în domeniul condițiilor de muncă și de viață.

Totuși, și pentru perioada în care elaborarea legilor privitoare la muncă era determinată — în principal — de acțiunile muncitorești, trebuie să menționăm influența favorabilă asupra promulgării acestor acte a unor factori izvorîți din realitățile epocii : necesitatea organizării statului modern, creșterea producției și productivității muncii, necesitatea stabilității forței de muncă și chiar spiritul mai larg al unor reprezentanți ai burgheziei.

În sfîrșit, atunci cînd analizăm geneza legislației muncii din România, trebuie să avem în vedere și influența exercitată de legiuirile similare din alte țări [2].

Urmărind apariția prevederilor legislative referitoare la muncă în România, constatăm o evoluție, treptată și continuă, de la primele elemente de reglementare desprinse din legiuiri, hrisoave, învoieli sau alte acte asemănătoare, aparținînd perioadei de trecere de la feudalism la capitalism, către adevăratele începuturi de reglementare — în sensul modern al terme-

2 Atîta timp cît legile străine au servit ca exemplu, ca izvor de inspirație sau termen de comparație pentru măsurile similare de la noi, influența acestora putea avea un rol pozitiv. Mai mult, progresele simțitoare în domeniul relațiilor dintre state, înregistrate la finele secolului al XIX-lea și începutul secolului nostru, ușurau și chiar impuneau — în anumite limite — să se țină cont de realizările de aici.

Similitudinea dezvoltării capitalismului în statele Europei și întărirea legăturilor internaționale între masele muncitoare la începutul veacului al XX-lea — după cum remarca V. I. Lenin — ducea la „creșterea numărului de probleme care reclamă *o rezolvare principială* (s. n.) identică în țări diferite" (V. I. Lenin, *Opere*, vol. 16, Ed. pol., București, 1963, p. 69).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

nului — din cea de a doua jumătate a secolului trecut. Acum, paralel cu prevederile asupra igienei muncii și a unor condiții de angajare în diferite locuri de muncă, cuprinse în legile generale sau unele regulamente speciale, întîlnim o legislație cu caracter mai precis, concretizată prin regulamentele pentru funcționarea tipografiilor din 1873, 1876 și 1886, regulamentele industriilor insalubre din 1867, 1875 și 1894, prevederile de natură socială din legea minelor (1895) și reglementarea repausului duminical din 1897. Se trecea astfel, încă din ultimul sfert al secolului trecut, către o adevărată legislație a muncii. Măsurile legislative referitoare la muncă din România modernă vor cunoaște însă o dezvoltare mai largă, către sfîrșitul secolului trecut și în primele două decenii ale secolului nostru, în sensul diversificării conținutului legilor și a aplicării normelor legislative în aproape toate sectoarele activității industriale. Actele legislative privitoare la situația muncitorilor industriali, elaborate în această perioadă, vor alcătui o legislație a muncii în sensul propriu al termenului.

Primul deceniu din secolul nostru, dominat de lupta împotriva corporațiilor (instituite prin legea meseriilor din 4 martie 1902) printre alte acte legislative, va înregistra legea pentru reglementarea muncii femeilor și copiilor din 1906, legea asigurărilor sociale în Transilvania (1907), iar în decembrie 1909, legea „Orleanu", îndreptată împotriva organizării libere și a luptei clasei muncitoare. În deceniul următor, după noua reglementare a repausului duminical din 1910, măsurile de siguranță asupra muncii din 1910-1912 și după legea pentru organizarea asigurărilor muncitorești din 25 ianuarie 1912, practic se încheie șirul actelor legislative privitoare la muncă din perioada modernă a Istoriei României [3]. Politica socială din anii primului război mondial va fi dominată de legile cu caracter excepțional din anii 1914-1918.

---

3 Pentru unele date asupra legislației muncii din perioada modernă a istoriei României a se vedea: Virgil N. Madgearu, *Ocrotirea muncitorilor în România*, Inst. „Flacăra", București, 1915, 47 p.; D. R. Ioanițescu, *Istoricul legislațiunii muncii în România*, București, 1919, 88 p; Marco Barasch, *Legislația muncii în România*, Ed. Curierul judiciar, București (f. d.), 24 p.; Dr. Marcu Onescu, *Caracterul reacționar al trecutei legislații muncitorești române — Aspecte actuale*, în „Studii", anul I (1948), nr. 2, p. 208—230; Virgil I. Cîmpeanu, *Scurtă privire asupra legislației capitaliste a muncii din România*, în „Studia Universitatis Victor Babeș et Bolyai", seria III (Juridică), fasc. 2, Cluj, 1958, p. 39—74; D. V. Firoiu, *Legislația privind conflictele de muncă în anii regimului burghezo-moșieresc*, în „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.", anul XII (1966), nr. 4, p. 39—60; Gh. Brătescu, *Istoria ocrotirii sănătății lucrătorilor din România* (pînă la 23 August 1944), Ed. medicală, București, 1957, 338 p.; Lörincz Ernö, *Reglementarea relațiilor de muncă în Transilvania între 1848—1918*, (în limba maghiară) Ed. șt., București. 1958, 302 p.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

După primele elemente de reglementare a relațiilor de muncă [4], asupra cărora nu mai stăruim, în perioada istorică de organizare a statului modern român — pe lîngă prevederile „Codului civil" din decembrie 1864, împovărătoare pentru lucrători, care într-un fel sînt puși la discreția patronilor [5] — multiple aspecte ale relațiilor de muncă și ocrotirea muncitorilor și-au găsit loc în cadrul unor legi și regulamente cu caracter mai special privitoare la organizarea sanitară, pensii, administrația tipografiilor, exploatarea pădurilor, căi ferate, construcții etc.

Prima legiuire din vechea Românie [6] care acordă un spațiu mai larg reglementării condițiilor de muncă ale unei categorii de lucrători este „Regulamentul pentru organizarea și administrația Imprimeriilor Statului și Monitorului Oficial" din 1 iunie 1873.[7] Separat de funcționari, pentru „personalul uvrier" din diferitele ateliere se prevedea timpul de lucru, regulile muncii, condițiile executării de munci suplimentare, repausul duminical, concediile și, în final, tariful de plată pentru diverse lucrări. Un conținut asemănător îl au și „Regulamentul pentru organizarea și administrarea Monitorului Oficial" din 21 septembrie 1876 [8] și „Regulamentul pentru organizarea serviciului monetăriei statului, fabricei și depozitului general de timbre" din 5 martie 1886 [9]

---

4 Pe lîngă unele prevederi cuprinse în diferite hrisoave, la începutul secolului al XIX-lea găsim o prezentare amănunțită a condițiilor de învoieli (tocmeală) referitoare la durata tocmelilor, sistemul de plată, modul executării lucrărilor, răspunderea reciprocă a părților angajate, cuprinse în legiuiri ca: „Codul lui Andronache Donici" (Moldova, 1814—1817), „Legiuirea Caragea" (Țara Românească, 1819), „Codul civil al Moldovei" (1833). Dar aceste prevederi — departe de ceea ce ar fi putut însemna o legislație a muncii — au izvorît din preocuparea ocîrmuirii de a impune anumite norme pentru ușurarea judecării litigiilor de muncă și din necesitatea stabilirii ordinii în țară.

5 Art. 1472 din Codul civil reglementa plata salariului lucrătorilor în sensul atotputerniciei patronilor, care în caz de litigiu cu lucrătorii, referitor la salar, „se credea pe cuvîntul său pentru plata salariului anului expirat și pentru acomturile date pe anul curgător" (C. Hamangiu, *Codul general al României. Legi uzuale*, vol. I, (f. d.) (f. l.), p. 278).

6 În teritoriile românești aflate pînă la 1918 în afara granițelor României, se vor aplica legile statelor stăpînitoare. Corespunzător unei dezvoltări mai rapide a capitalismului din Imperiul Austro-Ungar, legiuirile referitoare la muncă din a doua jumătate a secolului trecut, aplicabile în Transilvania și Bucovina, au un conținut mai înaintat, reglementînd unele aspecte ale asigurărilor sociale, repausul duminical, exercitarea meseriilor, durata muncii, condițiile de muncă ale copiilor din industrie etc.

Deși Transilvania și Bucovina, față de vechiul regat, cunosc o legisiație privitoare la muncă mai completă, și mai înaintată, situația muncitorilor români din aceste provincii nu va fi mai bună. Asuprirea națională alături de dominația capitalistă vor constitui principalele piedici în calea aplicării acestor legiuiri. Și aici vom asista la o luptă dîrză a clasei muncitoare pentru respectarea legilor, în general pentru dreptate socială și libertate națională.

7 „Monitorul oficial", nr. 119, 6 (18) iunie 1873, p. 776—780.

8 Ioan M. Bujoreanu, *Collecțiune de legiuirile României vechi și nuoi cîte s-au promulgat de la 1 ianuarie 1875 și pînă la finele 1885*, (vol. III al colecției), București, 1885, p. 748—753.

9 „Monitorul oficial", nr. 72, 3 (15) iulie 1886, p. 1562—1577.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

După prevederile asupra situației muncitorilor din industrie — destul de avansate în raport cu cerințele maselor, dar aproape totalmente formale — cuprinse în „Regulamentul pentru industriile insalubre" din 1894 [10] și „Legea minelor" din 1895 [11], o primă cucerire mai însemnată a maselor muncitoare, în privința ameliorării condițiilor de muncă, este marcată de reglementarea repausului duminical prin legea din 28 februarie 1897 [12]. Față de conținutul limitat al ei — deoarece se prevedea repaus numai pentru jumătate de zi și cu multe posibilități de eludare — lipsa de grijă pentru aplicarea legii și încălcarea ei fățișă, masa muncitorilor din comerț, meserii, porturi și din unele întreprinderi industriale, va protesta prin presă și memorii, întruniri și demonstrații, ajungînd pînă la mișcări cu caracter grevist. Ne găsim astfel în fața unei lupte susținute, desfășurată în ultimii ani ai secolului trecut și în primul deceniu al secolului nostru, atît împotriva încălcării legii, cît, mai ales, pentru obținerea repausului duminical complet.

În atmosfera de efervescență generală a maselor muncitoare pentru legiferarea acestui însemnat deziderat, din confruntarea tendințelor pro și contra la nivelul ocîrmuirii, se va impune definitiv, în a doua jumătate a anului 1909, curentul favorabil acordării repausului duminical complet. Noua lege a repausului duminical, promulgată la 10 aprilie 1910 [13], alcătuită din 14 articole, stabilea, principial, repaus integral duminica și încă alte 11 zile de sărbătoare pentru toate categoriile de muncitori și funcționari, cu excepția locurilor de muncă unde, normal, activitatea nu se putea întrerupe. Noua legiuire, cu un conținut mult mai avansat decît cea anterioară și cu profunde implicații sociale în rîndul maselor muncitoare, va fi primită cu încredere de acestea, cerîndu-se să se lupte pentru aplicarea ei. Prin întruniri și demonstrații, încheiate cu moțiuni sau petiții, cele mai diverse categorii de lucrători s-au unit în luptă pentru respectarea zilei de odihnă săptămînală. Asemenea manifestații au cunoscut o intensitate deosebită în anii 1910-1912, cuprinzînd toate centrele mai importante din țară. O amploare mai deosebită au avut acțiunile lucrătorilor brutari din Iași, Brăila și București, care erau obligați să lucreze și duminica, fără a li se asigura o zi liberă pe săptămînă. În final, lucrătorii reușesc să impună aplicarea legii.

---

10 Ibidem, nr. 138, 24 septembrie (6 octombrie) 1894, p. 4769—4786.

11 Ibidem, nr. 16, 21 aprilie (3 mai) 1895, p. 475—487.

12 Ibidem, nr. 269, 6 (18) martie 1897, p. 9289—9290. Vezi și An. Iordache, *Lupta pentru reglementarea și legiferarea repausului duminical. Legea din 1897*, în „Studii — revistă de istorie", XIX (1967), nr. 2, p. 277—288.

13 „Monitorul oficial", nr. 12, 14 (27) aprilie 1910, p. 530—531. Referitor la reglementarea repausului duminical a se vedea și lucrarea în curs de tipărire: Dumitru D. Rusu, *Din istoricul legislației muncii în România. Legea repausului duminical din 1910*, în „An. șt. Univ. Iași", seria Istorie, fasc. 1, 1971.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Dintre toate măsurile legislative din primul deceniu al secolului nostru, „Legea pentru organizarea meseriilor", promulgată la 4 martie 1902 [14] a avut cel mai puternic ecou, angajînd chiar de la început forțe însemnate pentru aplicarea ei și mari mase de oameni potrivnici măsurilor împovărătoare preconizate de această lege. Analiza conținutului legii meseriilor din 1902 duce la constatarea că dispozițiile acesteia nu puteau să asigure realizarea îmbunătățirilor reclamate cu atîta insistență de lucrătorii din meserii, care sperau într-o reglementare menită să stăvilească exploatarea patronală. Prevederile referitoare la corporații [15] evidențiază principalele trăsături negative ale legii: organizarea comună a lucrătorilor cu patronii, caracterul eterogen al corporațiilor (cuprinzînd lucrători diferiți ca ocupație și depărtați teritorial), insuficiența îndatoririlor privitoare la propășirea meseriilor și ocrotirea muncii trecute asupra lor, formalismul organelor desemnate să judece litigiile de muncă, asigurarea majorității patronale la conducerea acestor organizații ș.a. Corporațiile s-au născut ca organizații rupte de interesele maselor muncitoare și vor rămîne unelte în mîna patronilor și a organelor administrative, instituții de spoliere a lucrătorilor și de reprimare a tendințelor de organizare și luptă specifice proletariatului. Ele au fost instituite și conduse după reguli stabilite de guvern, acționînd în folosul claselor dominante care s-au înțeles în legiferarea lor. În ultimă instanță, legea meseriilor avea drept țel să împiedice unitatea clasei muncitoare prin separarea muncitorilor ocupați în industria mică și mijlocie de proletariatul din marile întreprinderi industriale.

Departe de a da rezultatele scontate, de a instaura „ordinea și munca organizată acolo unde era dezordinea și neprieceperea" [16], cum spera D. A. Sturdza, șeful guvernului sub care se adoptase legea, aplicarea acesteia va trezi o indignare generală printre muncitori, declanșînd o puternică mișcare de opoziție, cu un pronunțat caracter de masă. Vom asista, pe întreg parcursul primului deceniu din secolul nostru, la o mișcare continuă și mereu ascendentă, legată indisolubil de lupta clasei muncitoare pentru ușurarea condițiilor sale de muncă și de trai. Refuzul de a se înscrie în corporații, neparticiparea în masă la activitatea acestora, nesupunerea la prevederile legii, protestele contra abuzurilor comisiei de organele corporatiste și, în ultimă instanță, cererea de a se renunța definitiv la aceste instituții nefolositoare și împovărătoare pentru

14 Ibidem, nr. 266, 5 (18) martie 1902, p. 10.487—10.494. Vezi și: I. Iacoș și V. Petrișor, *Lupta clasei muncitoare din România împotriva corporațiilor (1902—1908* în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.C.R.", VIII (1962), nr. 5, p. 117—147.

15 Deși cele nouă capitole ale legii meseriilor se ocupă de diferite probleme, toate stipulațiile cuprinse în articolele legii vin în sprijinul unui scop central: organizarea corporațiilor, și, prin aceasta, să se asigure supunerea maselor muncitoare.

16 Biblioteca Academiei R.S.R., mss., Arhiva D. A. Sturdza, II, mss. 32, f. 22 (un discurs al lui D. A. Sturdza din 1904).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

lucrători, au constituit formele de protest cele mai des întîlnite. Atacînd corporațiile prin presă și întruniri, prin demonstrații și greve, întărindu-se organizatoric, prin centralizarea organizațiilor sindicale și unificarea cercurilor socialiste, mișcarea muncitorească va ajunge, către finele primului deceniu din secolul nostru, să anihileze activitatea și influența regimului corporatist determinînd înlocuirea acestei legi.

Intensificarea folosirii muncii femeilor și copiilor în industrie, însoțită de înrăutățirea situației acestor categorii, la care se adaugă neaplicarea dispozițiilor regulamentului din 1894 și ale legilor din 1895 și 1902, referitoare la femeile și copiii angajați în sectorul industrial, explică geneza „legii asupra muncii minorilor și femeilor în așezămintele industriale și exploatări miniere" din 14 februarie 1906 [17] Deși legea stabilea condiții destul de grele pentru femeile muncitoare și ucenici, unele prevederi reprezentînd chiar un regres față de legile anterioare, cu toate că excepțiile prevăzute în lege făceau posibilă aplicarea unor dispoziționi cuprinse în ea ; apoi lipsa elementelor referitoare la salarizare, asigurări și a datelor precise privitoare la sfera de aplicare, totuși, prin clauzele cuprinse în unele din cele 24 de articole ale legii, muncitorimea obținea o victorie în lupta pentru legislația ocrotitoare a muncii. Dacă legea din 1906 s-ar fi aplicat întocmai și n-ar fi rămas „chiar de la început aproape în întregime literă moartă" [18] — după cum recunoștea un bun cunoscător al realităților epocii — situația acestor categorii de lucrători ar fi fost cu totul alta.

În condițiile creșterii mișcării muncitorești din anii 1907—1909, guvernul liberal a recurs la noi mijloace pentru a supune masele muncitoare. Printre altele se va veni cu așa-numita „Lege pentru reglementarea dreptului de asociațiune al funcționarilor, meseriașilor, muncitorilor statului, județelor, comunelor și stabilimentelor publice" din 19 decembrie 1909 [19], numită și „Legea Orleanu", după numele autorului ei, calificată de muncitori ca „Lege scelerată".

17 „Monitorul oficial", nr. 258, 22 februarie (7 martie) 1906, p. 9050—9051 ; vezi și Dumitru D. Rusu, *Din istoricul legislației muncii în România. Legea din februarie 1906*, „Cercetări istorice", nr. 1, Iași, 1970, p. 231—242.

18 N. Petrescu-Comnen, *Studiu asupra intervenției statului între capital și muncă*, București, 1910, p. 23—24.

Mărturiile documentare ne relevă că la patru ani după intrarea în vigoare a legii asupra muncii femeilor și minorilor situația acestor categorii nu se schimbase, lucru ce rămîne invariabil și în anii 1910—1914. Amplul raport „Ocrotirea muncii femeilor și copiilor", prezentat la Congresul sindical din ianuarie 1914, aprecia — nu fără temei — că „Legislația ocrotitoare a muncii copiilor și femeilor la noi se află abia la început, de fapt nici nu există, fiindcă și cea existentă nu se aplică" („România muncitoare", nr. 103, 10 decembrie 1913, p. 2).

19 „Monitorul oficial", nr. 214, 20 decembrie 1909 (2 ianuarie 1910), p. 8370. Vezi și : N. Copoiu, *Refacerea Partidului Social-Democrat din România (1900—1910)*, București, Ed. șt., 1966, p. 244—256 ; Dumitru D. Rusu, *Legea împotriva sindicatelor și grevelor din decembrie 1909 și acțiunile clasei muncitoare pentru înlăturarea ei*, în „An. șt. Univ. Iași" (serie nouă), secțiunea III, Istorie, tom. XVI, 1970, fasc. 2, p. 185—197.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Conținutul legii, exprimat concis în primele două articole, se referea la interzicerea asociațiilor profesioniste libere pentru toți salariații statului (art. 1) și interzicerea dreptului la grevă pentru aceeași categorie precum și pedepsirea tuturor „instigatorilor" (art. 2). Al treilea articol, relativ la crearea „caselor de ajutor și asigurae pentru accidente și bătrînețe", era introdus formal în lege.

Aplicarea imediată și consecventă a legii, cum nu se mai întîmplase anterior cu nici o altă legiuire referitoare la muncitori, va ridica opoziția maselor la o amploare rar întîlnită. La chemarea Uniunii Socialiste și a Comisiei Generale a Sindicatelor, se vor desfășura marile întruniri publice din zilele de 10 și 11 ianuarie 1910, în sala „Dacia" din București, însoțite de greva generală de luni 12 ianuarie [20] Concomitent cu acțiunile din București, unde armata și poliția s-au aflat în stare de alarmă, au loc asemenea adunări la Galați, Brăila, Ploiești și Cîmpina. Apoi, scrisorile și telegramele sosite din orașele țării, adresate întrunirilor din București în semn de solidaritate, creează o amplă imagine a protestului general care cuprinsese întreaga țară.

Deși, de drept, legea contra sindicatelor rămîne în vigoare pînă după primul război mondial, în realitate, acțiunile muncitorești din anii 1910—1916, apoi intrarea României în război, determină o aplicare sporadică a acesteia. Legea Orleanu rămîne ca o măsură antimuncitorească, cu rezultate minime pentru regimul burghezo-moșieresc, ea ducînd temporar la scăderea numerică a sindicaliștilor și, pentru moment, la o accentuare a asupririi muncitorilor. Deasupra acestora stă însă lupta proletariatului, aflat în fruntea maselor muncitoare, care a zădărnicit în mare măsură aplicarea legii.

În condițiile lipsei unui sistem eficient și unitar de asigurare în caz de boală, invaliditate și la bătrînețe, progresele mișcării muncitorești — prin întărirea organizațiilor sindicale după 1906 și refacerea partidului muncitorilor în 1910 — au impulsionat lupta proletariatului pentru obținerea unei reglementări a acestei doleanțe. Însăși dezvoltarea mai rapidă a economiei capitaliste, creșterea numărului întreprinderilor industriale mari, la care adăugăm intensificarea acțiunilor internaționale pentru o legislație a muncii, au grăbit elaborarea „Legii pentru organizarea meseriilor, creditului și asigurărilor muncitorești" din 25 ianuarie 1912 [21]. În principal, cele 239 de articole ale legii se refereau la organizarea breslelor și corporațiilor și instituirea asigurărilor obligatorii pentru bătrînețe, în caz de accidente și boală pentru toate categoriile de lucrători din industrie și transporturi.

Aplicarea legii, începînd cu 1 aprilie 1912, a urmărit mai întîi, organizarea breslelor și corporațiilor și, paralel cu acestea, instituirea asigurărilor munci-

20 Întreaga desfășurare a mitingurilor din 10 și 11 ianuarie 1910 este prezentată într-un număr din „România muncitoare" pe 4 pagini (*Loc. cit.*, nr. 95, 14 ianuarie 1910, p. 1—4).

21 „Monitorul oficial", nr. 236, 27 ianuarie (9 februarie) 1912, p. 10754-10774.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

torești. Dacă aplicarea prevederilor referitoare la asigurări satisfăcea în parte doleanțele muncitorilor, care revendicau în această privință doar unele îmbunătățiri ale legii, partea referitoare la „organizarea meseriilor" a întîmpinat o rezistență dîrză din partea maselor muncitoare, cerîndu-se cu insistență abrogarea ei. Îmbunătățirea părții referitoare la asigurări și înlăturarea aceleia referitoare la meserii, a constituit, în termenii cei mai generali, obiectivul luptei maselor muncitoare în privința legii meseriilor și asigurărilor muncitorești din ianuarie 1912 [22].

Numeroasele date existente asupra situației asigurărilor sociale din perioada 1912—1916, permit să constatăm că rezultatele generale ale aplicării legii sînt totuși satisfăcătoare pentru muncitori, constituind un progres evident în raport cu situația anterioară. Fără a neglija limitele legii, considerăm că elementele pozitive primează, ceea ce justifică plasarea ei pe prim plan în categoria măsurilor legislative ocrotitoare a muncii din perioada cercetată. Această lege situează România printre primele țări din Europa care au adoptat un sistem mai complet de asigurare.

În Transilvania, legile din 1891 și 1893 nu și-au atins scopul, ceea ce impune reorganizarea asigurărilor sociale prin noua lege din 9 aprilie 1907 [23] De data aceasta se instituie asigurările obligatorii în caz de accidente și boală pentru muncitorii din industrie, construcții, trasporturi și agricultură. Legea, aplicată cu începere de la 1 iulie 1907, va avea efecte pozitive asupra situației lucrătorilor, îndeosebi din centrele mai mari.

Pe lîngă legiuirile succint analizate pînă aici, care prezintă un interes mai aparte pentru cunoașterea fenomenului cercetat, alte numeroase acte legislative din perioada modernă a istoriei României se referă la diferite aspecte ale condițiilor de muncă și viață ale muncitorilor [24]

Situația excepțională în care se va afla România după 1914 își pune amprenta și asupra activității legislative din anii 1914—1918, care va avea același caracter excepțional [25] Legiuirile elaborate în acești ani au răspuns unor

---

22 Și în cazul legii asigurărilor mijloacele de acțiune ale maselor muncitoare au fost aceleași ca și în cazul celorlalte acte legislative: numeroase adunări și demonstrații, folosirea largă a presei, memorii și proteste adresate organelor conducătoare, nesupunerea la unele dispoziții din lege, grevele. La mobilizarea și conducerea maselor muncitoare un rol însemnat l-a avut Partidul Social-Democrat și Uniunea Generală a Sindicatelor, a căror prezență directă și activitate nemijlocită s-a făcut simțită în toate momentele principale ale luptei.

23 „Monitorul asigurărilor muncitorești", nr. 7—9, iulie-august 1912.

24 Cele aproape 200 de legi, regulamente, decizii, statute, proiecte de legi etc., cu referiri la muncă, elaborate în perioada 1830—1918, cuprind aproape întreaga gamă de cerințe, specifice epocii, solicitate fie de masele muncitoare, fie de nevoile organizării producției, siguranța muncii etc. A se vedea „Anexa".

25 Pentru unele informații asupra legislației muncii din perioada 1914—1918, a se vedea: Valeriu D. D. Bulgaru, *Legislațiunea excepțională. (Studiu de drept politic)*, Tiparul românesc, București, 1922, 136 p.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

nevoi dictate de înrăutățirea considerabilă a nivelului de trai, de necesitatea apărării țării și pentru întărirea dominației burghezo-moșierimii.

O trăsătură generală a legislației muncii din perioada istorică la care ne-am referit o găsim în faptul că aceasta va păstra amprenta modului și condițiilor istorice în care a fost elaborată. Elaborarea legilor, aparținînd exclusiv reprezentanților claselor conducătoare, va scoate în evidență bunul plac, formalismul și lipsa de grijă a burghezo-moșierimii față de soarta maselor muncitoare. Așa că, toate legile privitoare la muncă promulgate pînă în 1918, indiferent de înlesnirile aduse clasei muncitoare, conțineau și dispoziții de natură să favorizeze dominația statului asupra acestei clase.

Aplicarea legilor a constituit mijlocul principal prin care organele locale și proprietarii industriali adaptau legile intereselor lor, în sensul că se opreau numai asupra unor dispoziții sau deseori ignorau legiuirile în întregime. Neaplicarea legilor muncitorești era facilitată, în primul rînd, de conținutul imprecis și incomplet, echivoc și contradictoriu al acestora, apoi de neexistența unui control eficient și competent asupra aplicării lor. Lipsa unui organism central care să exercite un control permanent asupra aplicării legislației muncii, alături de atitudinea refractară a proprietarilor industriali față de această activitate, fac din neaplicarea legilor un fapt caracteristic perioadei studiate. În plus, legile erau deseori necunoscute, fiind trecute expres sub tăcere și ferite de orice popularitate.

Mișcarea muncitorească, vital interesată în obținerea de consfințiri legale asupra unor drepturi și revendicări pentru masele largi muncitoare, va avea o atitudine fermă și deosebit de activă în privința legislației muncii. Lupta pentru obținerea și respectarea legislației muncii constituie — alături de cerința votului universal — principalul obiectiv al programului minimal al mișcării muncitorești pînă la primul război mondial. De fapt, partea economică a programelor muncitorești din 1893 și 1910 este subordonată în întregime realizării obiectivelor relative la legislația muncii.

Lupta clasei muncitoare pentru o legislație a muncii — parte integrantă din lupta generală dusă în anii regimului burghezo-moșieresc [26] — a urmărit, în

26. Esența, scopul și locul acțiunilor muncitorești în lupta pentru o legislație democratică a muncii, o surprindea foarte clar fruntașul socialist Iosif Nădejde-Armașu, care, în articolul *Reformele imediate și socialismul*, menționa că „muncitorimea are nevoie de îmbunătățiri momentane, îmbunătățiri pe care e în drept și trebuie să le ceară claselor stăpînitoare. Scurtarea zilei de muncă, repausul duminical, asigurarea împotriva accidentelor, salarii mai ridicate, participarea la viața publică prin votul universal etc., toate sînt de natură a aduce oarecare ameliorări în starea actuală a muncitorimii și muncitorimea trebuie să lupte pentru cîștigarea lor. În lupta pentru aducerea la îndeplinire a acestor îmbunătățiri nu trebuie să uităm țelul final al socialismului. (...). În propaganda noastră trebuie să facem o permanentă deosebire între mijloace și scop, între reformele imediate și scopul final pentru a nu fi confundate niciodată. Pentru muncitorime să nu se reducă socialismul numai la micile îmbunătățiri pe care le poate avea chiar astăzi, ci să i se arate clar ceea ce urmărim noi. Să i se arate muncitorimii că aceste reforme sînt numai niște mijloace aplicabile și de dorit spre a ajunge la ținta către care ne mînă evoluția, în colectivism" (I. Armașu, *Reformele imediate și socialismul* (II), în „Lumea nouă", 2 aprilie 1900, p. 2).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

primul rînd, să ducă la o reglementare a relaţiilor de muncă, apoi la aplicarea legilor promulgate şi la împiedicarea aplicării dispoziţiilor legislative cu caracter retrograd care loveau în masele muncitoare. În fruntea muncitorimii — care a atras în luptă şi alte pături sociale cu orientare democratică şi interesate în reglementarea muncii — au stat reprezentanţi de seamă ai mişcării muncitoreşti şi militanţi socialişti de frunte, organizaţiile de partid şi sindicale. Un rol important în demascarea politicii legislative a guvernului şi în mobilizarea maselor la luptă a revenit presei muncitoreşti şi socialiste, în speţă ziarului „România muncitoare".

Rezultatele luptei clasei muncitoare pentru o legislaţie a muncii s-au concretizat, pe de o parte, în îmbunătăţirile obţinute prin legile elaborate şi, pe de altă parte, prin întărirea organizatorică şi ideologică a mişcării muncitoreşti, prin maturizarea sa politică.

Concluzia fundamentală care se desprinde din succinta analiză făcută legislaţiei muncii pînă la 1918 este că dezvoltarea mişcării muncitoreşti din ţara noastră, întărirea organizaţiilor profesionale şi politice ale clasei muncitoare, combativitatea sporită a muncitorilor în lupta pentru cucerirea revendicărilor imediate, a impus burgheziei, statului burghezo-moşieresc să se orienteze spre introducerea şi la noi în ţară a unui regim al legalităţii muncii, care, în limitele orînduirii burgheze, a intereselor claselor dominante şi a forţei de luptă a clasei muncitoare, va fi continuu îmbunătăţit în folosul acesteia. Pe lîngă ameliorările aduse în situaţia materială şi morală a clasei muncitoare, legislaţia muncii din perioada anterioară primului război mondial a constituit şi o bază de plecare pentru măsurile legislative similare realizate în noua epocă istorică de după desăvîrşirea constituirii statului naţional unitar.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ANEXĂ

TABLOUL CRONOLOGIC CUPRINZÎND LEGILE, REGULAMENTELE, DECRETELE, DECIZIILE, INSTRUCŢIUNILE, PROIECTELE DE LEGI ŞI ALTE DISPOZIŢII LEGISLATIVE SIMILARE REFERITOARE LA MUNCĂ DIN ROMÂNIA ÎN PERIOADA 1830—1918 [1]

1831

— „Pentru alcătuirea pensiilor" (Anexa B la cap. al III-lea al Regulamentului Organic al Moldovei) [2].

1851

Iunie 2 — „Modificări făcute la anexa E, cap. III din Regulamentul Organic pentru pensii care vor avea tărie de lege". „Legiuirea pentru pensii votată de Divanul general la 2 iunie 1851 şi încuviinţată de domn".

1852

Mai 20 — „Anexă pentru îndeplinirea legiuirii pensiilor" (Ţara Românească). Întărită cu domnescul ofis nr. 786 din anul 1852, mai 20).

1853

Martie 11 — „Legiuire pentru pensiile acelor amploiaţi ce primesc leafă de la 200 lei în jos" (Întărită prin domnescul ofis nr. 477 din 11 martie 1853).

1854

Mai 23 — Legea generală minieră austriacă [3].

---

1) Pentru depistarea legilor şi textul acestora indicăm cîteva surse mai principale: „Monitorul oficial", Bucureşti, 1859—1918. (Pînă la 1874 se numeşte „Monitorul oficial al României"); Gheorghe Alexianu, *Repertoriu general alfabetic al tuturor codurilor legilor, decretelor legi, convenţiuni, decrete, regulamente, etc., 1 ianuarie 1860—ianuarie 1940.* (Publicate în „Monitorul oficial", colecţia C. Hamangiu, Consiliul legislativ şi în alte colecţii similare), vol. I—II, Bucureşti, 1940—1941, 1812 p.; Ion M. Bujoreanu, *Collecţiune de legiuirile României vechi şi noi* (...), vol. I—III, Bucureşti, 1873—1885; C. Hamangiu, *Codul general al României* (Codurile, legile şi regulamentele uzuale în vigoare), vol. I—X, ediţia a II-a, Ed. librăriei Leon Alcalay, Bucureşti (f. a.); Dimitrie Ioan, *Repertoriu la Monitorul oficial cuprinzînd legile şi regulamentele de interes general* (perioada 1862—1937), trei ediţii respectiv din anii 1931, 1934 şi 1937; Ministerul Justiţiei, *Colecţiune de legi, decrete, deciziuni ministeriale şi orice alte măsuri luate în vederea stării de război* (14 august 1916—5 ianuarie 1918), Imprimeria statului, Iaşi, 1918, 700 p. Menţionăm că data legilor este aceea a promulgării lor.

2) Dispoziţii similare găsim şi în „Regulamentul organic" al Ţării Româneşti.

3) Legea s-a aplicat şi în Bucovina.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1859

— Codul industrial austriac [4]

1860

Februarie 29 — „Condiţii generale de executare a lucrărilor publice luate în antrepriză".

Aprilie 13 — „Proiect de legiuire pentru pensiile de serviciu".

1862

— „Proiectu pentru consiliile de igienă şi salubritate publică din Bucureşti şi Iaşi".

— „Instrucţii pentru medicii primari ai districtelor".

Octombrie — Referatul Ministerului de Interne şi Jurnalul Consiliului de Miniştri „relativ la noua organizare ce trebuie a se introduce în serviciul administraţiei Tipografiilor Statului".

Decembrie 17 — „Proiect pentru întocmirea consiliilor locale de higienă şi salubritate publică din oraşele Craiova, Ploieşti, Brăila, Focşani, Galaţi şi Botoşani".

1863

— „Regulament şi instrucţiuni pentru serviciul pădurilor şi al brigadierilor".

Martie 11 — „Lege privitoare la reţinerea de 10% pentru pensii".

1864

Septembrie — „Legea privind reintrarea pensionarilor în serviciu".

Octombrie 20 — „Regulamentul pentru exploatarea în regie a salinelor".

Noiembrie 27 — „Lege pentru starea de asediu".

Decembrie 4 — „Codul civil" [5]

Decembrie 5 — „Lege asupra instrucţiunii publice".

1866

Iulie 1 — „Constituţiune" [6]

1867

Aprilie 26 — „Regulament pentru industriile insalubre".

1868

Februarie 3 — „Condiţii generale pentru întreprize de lucrări publice".

Februarie 15 — „Lege pentru pensiuni".

Martie — „Regulamentul legii de pensiuni".

August 26 — „Regulament pentru exploatarea în regie a căii ferate Bucureşti—Giurgiu".

---

4) *Ibidem.*

5) Vezi articolele : 1410, 1412—1433, 1470—1472, 1478—1482 şi 1485—1490.

6) Vezi articolele : 5, 10, 12, 13, 17, 19, 24, 26 şi 27.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1872

— Legea nr. VIII din anul 1872 privitoare la industrie (Transilvania) [7]

Aprilie — „Regulamentul casei de pensii".

Aprilie 9 — „Lege pentru stingerea deficitului Casei de pensii".

1873

— „Proiect de lege pentru organizarea meseriilor".

Iunie 1 — „Regulament pentru organizarea și administrațiunea Imprimăriilor Statului și Monitorului Oficial".

1874

Aprilie 5 — „Lege pentru modificări la legea comunală" [8]

Iunie 8 — „Lege pentru organizarea serviciului sanitar".

Iunie 3 — „Regulament pentru sărbătorile ce trebuie a ține creștinii ortodoxi în curgerea anului".

Iulie 3 — „Regulament pentru consiliile de higienă publică și salubritate".

Iulie 3 — „Regulamentul serviciului sanitar pe județe".

1875

Iunie 27 — „Regulament pentru industriile insalubre".

1876

Septembrie 21 — „Regulament pentru organizarea și administrațiunea Monitorului Oficial".

1881

— „Lege pentru meserii" (proiect) [9]

Aprilie 7 — „Lege asupra străinilor".

1883

Martie 6 — „Lege pentru exploatarea căilor ferate ale statului".

Martie 30 — „Lege pentru înființarea Ministerului agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor".

Iunie 17 — Lege asupra numirii inspectorilor industriali.

1884

Mai 29 — Legea industrială din Ardeal (Legea XVII) [10]

---

7 Vezi art. 39—55 pentru minori, art. 56—65 pentru calfe și art. 66—75 asupra raporturilor de muncă în industrie.

8 Vezi și „Legea comunală" din 1 (13) aprilie 1864 și „Regulamentul asupra serviciului sergenților" din 7 iunie 1903.

9 Publicat în „Monitorul oficial" din aprilie 1888.

10 Vezi art. 51—87 pentru situația ucenicilor și școalelor de ucenici, iar art. 88—121 asupra situației calfelor și lucrătorilor industriali.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

— „Ordonanță de punere în aplicare a legii a XVII-a din 1884".

Decembrie 5 — „Regulamentul exploatării în regie a pădurilor statului".

1885

Aprilie 1 — „Lege pentru modificarea legii sanitare în vigoare".

Iulie 12 — „Regulamentul Consiliului sanitar superior".

1886

Martie 5 — „Regulament pentru organizarea serviciului monetăriei statului fabricei și depozitului general de timbre".

Septembrie 29 — „Regulament pentru serviciul sanitar de orașe".

Noiembrie 24 — „Regulamentul exploatării în regie a pădurilor statului".

1887

— Legea relativă la asigurarea contra accidentelor (Bucovina).

Aprilie 16 — „Codicele de comerciu al regatului României".

Aprilie 21 — „Măsuri generale spre a veni în ajutorul industriei naționale".

Iulie 8 — „Regulament pentru consiliile de igienă și salubritate publică".

Iulie 24 — „Regulament pentru aplicarea legii intitulată: „Măsuri generale pentru a veni în ajutorul industriei naționale".

1888

— Lege care institue asigurările contra boalei (Bucovina).

— „Statutele casei de pensii instituite pentru impegații căilor ferate române".

1890

— „Lege pentru pensiunile funcționarilor civili și ecleziastici".

1891

— „Proiectul de lege pentru repausul în zilele de duminică și sărbători" [11]

— Legea nr. XIII din 1891 privitoare la repausul duminical în munca industrială (Transilvania).

— Legea nr. XIV din 1891 privind ajutorarea angajaților industriali în caz de boală (Transilvania).

1892

Aprilie 3 — „Condițiuni generale pentru întreprinderi de lucrări publice".

11 Pentru acest proiect a se vedea „Dezbaterile Adunării Deputaților", nr. 21, ședința din 16 martie 1892, p. 176 și nr. 49, ședința din 11 mai 1892, p. 700.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Iunie 16 — „Legea austriacă pentru aprobarea statutului şi acordarea personalităţii juridice societăţilor de ajutor mutual“ [12]

Decembrie 10 — „Ordonanţa imperială nr. 203 din 10 decembrie 1892, privitoare la evidenţa caselor de ajutor“ [13].

1893

— Legea nr. XXVIII din 1893 pentru protecţia împotriva accidentelor din industrie şi despre inspectorii industriali (Transilvania).

Ianuarie 26 — „Regulament pentru acordarea dreptului de a căuta şi exploata petrolul pe moşiile statului“.

Aprilie 7 — „Lege pentru organizarea învăţământului profesional“.

Iunie 14 — „Lege pentru modificarea legii sanitare“.

Septembrie 29 — „Regulament pentru consiliile de igienă şi salubritate publică“.

1894

Mai 11 — „Regulament pentru aplicarea legii de organizarea învăţământului profesional“.

Septembrie 20 — „Regulament pentru industriile insalubre“ [14].

1895

Aprilie 20 — „Legea minelor“.

Mai 5 — „Regulament pentru aplicarea legii minelor, privitor la titlurile I—VII, X—XV şi XVII din lege“.

Mai 5 — „Regulament pentru acordarea dreptului de a căuta şi exploata petrolul pe moşiile statului“.

Mai 5 — „Regulament pentru exploatarea carierelor din proprietăţile statului“.

1896

August 31 — „Regulament pentru aplicarea legii de organizare a învăţământului profesional“.

Noiembrie 27 — Lege pentru înfiinţarea judecătoriilor industriale

1897

Februarie 28 — „Lege pentru repausul în zilele de duminică şi sărbători“.

Martie 28 — „Regulament asupra serviciului la bord“.

---

12 Lege aplicabilă şi în Bucovina.

13 *Ibidem.*

14 Regulamentul a fost modificat de multe ori. Pentru acestea vezi C. Hamangiu, *Codul general al României*, vol. IV, ediţia a II-a, (f.a.), (f.l.), p. 59.

15 În Bucovina judecătoria industrială a fost înfiinţată prin ordonanţa din 19 mai 1906.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1898

Decembrie 29 — „Lege pentru Casa de pensiuni pentru cantonieri, şefi cantonieri şi alţi impegaţi (lucrători) inferiori ai ministerului lucrărilor publice".

1899

Ianuarie 19 — „Lege pentru modificarea şi completarea art. 30, 32, 33 şi 34 din legea pentru exploatarea căilor ferate ale statului" [16].

Februarie 25 — „Regulamentul pentru punerea în aplicare a legii pensiunilor pentru cantonieri, şefi cantonieri şi alţi impegaţi ai Ministerului lucrărilor publice".

Martie 31 — „Lege asupra învăţământului profesional".

1900

Aprilie 5 — „Regulament pentru acordarea dreptului de a căuta şi exploata petrolul pe moşiile statului".

Mai 27 — „Regulament pentru „Casa de pensiuni şi ajutoare" a funcţionarilor Domeniului Coroanei".

Iunie 26 — „Lege asupra învăţământului profesional".

August 2 — „Regulament pentru bilete de liberă petrecere în România".

Octombrie — „Proiect de lege al meseriilor de toate breslele şi specialităţile din ţară".

1901

August 19 — „Lege asupra învăţământului profesional".

1902

Februarie 22 — Lege generală de pensiuni".

Martie 4 — „Lege pentru organizarea meseriilor".

Martie 15 — „Regulamentul legii generale de pensiuni".

August 12 — „Regulamentul şcoalelor profesionale de fete de gradul I".

August 17 — „Regulament privitor la punerea în aplicare a legii pentru organizarea meseriilor".

Decembrie 11 — „Regulamentul legii generale al caselor de pensii judeţene şi comunale".

1903

Aprilie 1 — „Lege asupra organizării poliţiei generale a statului".

1904

Martie 12 — „Regulamentul şcolilor elementare de meserii".

Aprilie 26 — „Regulamentul şcolilor profesionale de fete de gradul I".

Mai 28 — „Regulament pentru şcolile de adulţi".

1905

Octombrie 25 — „Statutul casei de economie, împrumut şi ajutor pentru lucrătorii imprimeriei statului".

Decembrie 4 — „Regulament asupra condiţiunilor ce trebuie să îndeplinească căpitanii, secunzii, mecanicii şi piloţii pe bastimentele comerciale sub pavilion român".

16 O altă lege din 1 martie 1900 amînă aplicarea acestei modificări.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1906

Februarie 14 — „Legea asupra muncii minorilor şi femeilor în aşezămintele industriale şi exploatări miniere".

Martie 11 — „Lege pentru participarea personalului inferior al serviciului maritim la casa de pensiuni a cantonierilor" [17].

Martie 17 — „Lege pentru înfiinţarea de secretari inspectori pe lîngă camerele de meserii".

Martie 24 — „Decizie asupra atribuţiunilor secretarilor inspectori ai camerelor de meserii".

Martie 31 — „Regulament de administraţia şi exploatarea serviciului maritim român".

Aprilie 26 — „Regulamentul şcoalelor superioare de arte şi meserii".

Mai 19 — „Ordonanţa pentru constituirea judecătoriilor de muncă în Bucovina".

Mai 23 — „Regulamentul legii drumurilor".

August 9 — „Regulament relativ la punerea în aplicare a legii asupra muncii minorilor şi femeilor în aşezămintele industriale şi exploatările miniere".

Septembrie 28 — „Regulament de administraţiune şi poliţie minieră pentru exploatarea petrolului" [18]

1907

— „Instrucţiuni asupra întrebuinţării armatei în caz de turburări. Somaţiuni — stare de asediu" [19].

Februarie 5 — „Lege relativă la înfiinţarea unei Case de ajutor pentru impegaţii inferiori, lucrătorii şi oamenii de serviciu şi navigaţiei fluviale române şi ai şantierului naval din Turnu Severin".

Februarie 12 — „Lege pentru organizarea marinei comerciale".

Februarie 14 — Statutele Uniunii lucrătorilor constructori români".

Februarie 19 — „Lege privitoare la pensiunile şi ajutoarele meseriaşilor civili din serviciul armatei".

Martie 7 — „Lege" pentru pensiile funcţionarilor judeţelor şi comunelor.

Martie 17 — „Lege" pentru starea de asediu.

Aprilie 9 — „Lege maghiară de asigurare a muncitorilor din industrie şi comerţ în contra boalei şi accidentelor" (Legea a XIX-a).

Mai 5 — „Regulament pentru punerea în aplicare a legii marinei comerciale".

August 2 — „Regulamentul casei generale de ajutoare şi pensiuni a lucrătorilor din manufacturile, fabricile şi salinele regiei monopolurilor statului".

August 10 — „Regulamentul legii pensiunilor şi ajutoarelor meseriaşilor civili din serviciul armatei".

1908

Martie — „Proiect de statute pentru casa comună de asigurare contra accidentelor de muncă".

Aprilie 1 — „Lege pentru înfiinţarea unui Minister al Industriei şi Comerţului" [20]

17 Vezi legea din 29 decembrie 1898.

18 Vezi proiectul de modificări şi regulamentul modificat din 1910.

19 Vezi şi „Extract din instrucţiunile ministeriale asupra întrebuinţării armatei în caz de tulburări care privesc pe autorităţile civile", în C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. VII, p. 663—666. (Trecute la legile din 1912).

20 Vezi şi legea din 4 aprilie 1909.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Aprilie 10 — „Statutele societății de salvare și de primire de ajutoare în cazuri de accidente".
Decembrie 2 — „Statutele modificate ale casei de ajutor pentru impegații inferiori, lucrătorii și servitorii căilor ferate române" [21]

1909

Martie — „Regulamentul școalei de maiștri sondori și de fochiști".
Martie 26 — „Legea pentru modificarea unor articole ale legii generale de pensiuni de la 22 februarie 1902 cu modificările ei".
Aprilie 2 — „Regulamentul școalei județene de meserii din Craiova".
Aprilie 4 — „Lege pentru organizarea Ministerului Comerțului și Industriei".
Aprilie 21 — „Regulamentul legii generale de pensiuni".
Iunie 9 — „Regulamentul școalei profesionale de fete de gradul I".
Iulie 13 — Legea care interzice întrebuințarea fosforului alb sau galben la fabricarea chibriturilor (Bucovina).
Decembrie 19 — „Lege în contra sindicatelor, asociațiilor profesionale a funcționarilor statului, județelor, comunelor și stabilimentelor publice".
Decembrie 19 — „Lege pentru cooperative de muncitori și meseriași".

1910

Ianuarie 11 — „Proiect de lege pentru contractul de muncă și asigurări pentru muncitori" [22].
Ianuarie 14 — Lege pentru durata muncii (Bucovina).
Februarie 3 — „Statutele societății „Locomotiva" a mecanicilor CFR".
Februarie 10 — „Lege pentru construirea de locuințe sănătoase și ieftine".
Februarie 10 — „Lege relativă la măsurile de siguranță pentru cazane, mașini, instalațiuni mecanice și electrice, precum și la măsurile igienice din stabilimentele industriale".
Februarie 23 — Decizie ministerială pentru oprirea oamenilor de servici de a învîrti motoare.
Martie 16 — „Lege pentru suprimarea art. 32, modificarea art. 30 și a tablei de funcțiuni și retribuțiuni din legea pentru exploatarea căilor ferate ale statului din martie 1883 și completarea unor dispoziții din acea lege" [23].
Martie 18 — „Deciziune pentru distanța ce trebuie păstrată de casa cazanelor în exploatările de petrol".
Aprilie 4 — „Lege pentru organizarea Ministerului Comerțului și Industriei".
Aprilie 10 — „Legea asupra repausului duminical" [23-a].
Aprilie 10 — „Regulament privitor la condițiile de recrutare și avansare a personalului și organizarea administrației CFR".
Mai — „Regulamentul și programul școalei de maiștri sondori din Cîmpina".
Mai 11 — „Lege relativă la înființarea unei societăți comunale pentru construirea de locuințe în București".
Mai 31 — „Regulamentul legii repausului duminical".
Mai 31 — „Decret pentru modificarea regulamentului de administrație și poliție minieră pentru exploatarea petrolului".

21 Vezi și modificările din iunie 1910.
22 *Proiecte și legi de prevedere socială*, București, 1910. Anexe.
23 Vezi și modificările din 1 august 1918
23-a Semnalăm existența unor proiecte anterioare din 1908 și 1909.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Iunie 23 — „Decret pentru modificarea statutelor casei de ajutor pentru impegaţii inferiori, lucrătorii şi servitorii căilor ferate române".

Iulie 8 — „Deciziune pentru distribuirea fondului pentru încurajarea meseriilor şi industriilor casnice".

Septembrie 20 — „Regulament pentru aplicarea legii relativă la măsurile de siguranţă pentru cazane, maşini, instalaţiuni mecanice şi electrice, precum şi la măsurile igienice din stabilimentele industriale".

Octombrie 28 — „Regulament pentru aplicarea legii de construire de locuinţe ieftine şi sănătoase".

Noiembrie 5 — „Regulamentul şcoalei de maiştri potcovari înfiinţată pe lîngă atelierul de potcovărie al şcoalei superioare de medicină veterinară din Bucureşti".

Noiembrie 6 — Decizie pentru înfiinţarea unui atelier cooperativ pentru practica absolvenţilor şcoalelor profesionale.

Decembrie 18 — „Noua lege sanitară din 1910".

1911

— Legea a V-a din 1911 pentru interzicerea fabricaţiei chibriturilor cu fosfor alb sau galben (Transilvania).

— Legea a XIX-a din 1911 privitoare la interzicerea muncii de noapte a femeilor angajate în întreprinderile industriale (Transilvania).

Mai 4 — „Lege prin care se modifică art. 2—15 şi 37 din legea sanitară".

Mai 31 — „Regulamentul arsenalului marinei militare".

1912

Ianuarie 25 — „Legea pentru organizarea meseriilor, creditului şi asigurărilor muncitoreşti".

Februarie 13 — „Lege pentru încurajarea industriei naţionale".

Aprilie — „Statutele Asociaţiunii patronale din România pentru asigurarea lucrătorilor în contra riscurilor provenite din accidentele muncii".

Aprilie 2 — „Regulamentul legii generale de pensiuni".

Mai 17 — Lege privitoare la salariul plătit lucrătorilor din mine. (Bucovina).

Septembrie 5 — „Regulament asupra art. 213, 214, 223 şi 237 din legea meseriilor, creditului şi asigurărilor muncitoreşti, întocmit în temeiul art. 239 din aceeaşi lege".

Septembrie 5 — „Regulament asupra comisiunilor de judecăţi întocmite prin aplicarea art. 97—100 din legea pentru organizarea meseriilor, creditului şi asigurărilor muncitoreşti în temeiul art. 102 şi 239 din această lege".

1913

Aprilie 21 — Lege pentru modificarea codului industrial în privinţa prevenirii accidentelor şi conservării sănătăţii lucrătorilor (Bucovina).

Aprilie 26 — „Lege pentru modificarea şi adăugirea unor dispoziţiuni din legea pentru organizarea meseriilor, creditului şi asigurărilor muncitoreşti".

Mai 3 — „Regulament pentru perceperea de taxe sanitare lucrătorilor străini care intră în ţară, conform art. 46 din legea sanitară din anul 1910".

Mai 31 — „Lege pentru modificarea şi adăugirea unor dispoziţiuni la art. 2, 116, 133, 138, 144, 148 şi 157 din legea pentru organizarea meseriilor, creditului şi asigurărilor muncitoreşti".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Iunie 5 — Decizia Ministerului industriei şi comerţului relativ la instalaţiile electrice în petrol.

Noiembrie 2 — „Prescripţii relative la întrebuinţarea electricităţii în exploatările de petrol".

1914

Martie 9 — „Regulament pentru perceperea de taxe de la lucrătorii străini ce intră în ţară şi pentru măsurile sanitare la care ei trebuie să fie supuşi".

Mai 1 — „Lege pentru stingerea urmăririi rămăşiţelor provenite din cotizaţiuni şi amenzi pentru nelipirea timbrelor asigurărilor muncitoreşti".

Decembrie 23 — „Lege specială autorizînd luare de măsuri excepţionale" [24]

1915

— „Proiect de lege pentru crearea sindicatelor profesionale" [25].

Martie 7 — „Lege asupra rechiziţiilor" [26].

Martie 19 — „Lege pentru controlul străinilor, controlul unora din stabilimentele publice şi pentru înfiinţarea unui birou al populaţiunii".

Martie 19 — „Regulament pentru controlul străinilor şi controlul unora din stabilimentele publice".

Iunie 19 — „Prescripţii pentru prevenirea de accidente şi siguranţa lucrătorilor în întreprinderile de exploatări forestiere".

1916

— Legea nr. XVI din 1916 pentru mijlocirea oficială a recrutării şi repartizării forţelor de muncă (Transilvania).

August 14 — Lege pentru declararea stării de asediu.

August 14 — Decret prin care se declară stare de asediu.

August 17 — „Decret privitor la sporirea lefurilor brute lunare pînă la 300 lei inclusiv ale funcţionarilor statului".

Decembrie 17 — Lege pentru interzicerea ocupării în munca industrială regulată a femeilor lehuze înainte de a trece 6 săptămîni de la naştere. (Bucovina).

1918

Iunie 30 — Decret pentru prelungirea stării de asediu.

Septembrie 5 — „Lege pentru schimbarea unor articole din „Legea pentru organizarea meseriilor, creditului şi asigurărilor muncitoreşti".

Noiembrie 18 — „Decret privind sistemul electoral".

---

24 Vezi întreg cortegiul de decizii, decrete, legi, date în spiritul acestei legi din perioada 1914—1918 ; Remarcăm pe cele referitoare la preţurile maximale.

25 *Proiect de lege pentru crearea sindicatelor profesionale*, Buzău, 1915, 18 p.

26 Modificată la 19 martie 1916.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LES LOIS PRINCIPALES CONCERNANT LE TRAVAIL DES OUVRIERS DE LA ROUMANIE JUSQU'À 1918. L'ATTITUDE DU MOUVEMENT OUVRIER VIS-À-VIS DE CELUI-CI.

RÉSUMÉ

L'ouvrage présent le tableau général des lois concernant la situation des ouvries industriels de la Roumanie jusqu'à 1918.

Après avoir exposé les considérations générales sur la génès de la législation du travail, dont l'apparition et l'évolution sont liées aux débuts et au développement du régime bourgeois, on passe en revue plusiers lois les plus importantes de la deuxième moitié du siècle passé.

Les deux lois sur le repos dominical (de 1897 et de 1910), comprises dans la législation du travail, bien qu'elles présentent des restrictions et des difficultés quand il s'agit de les traduire en vie, ont marqué certains avantages pour les masses ouvrières. Au début de notre siècle, la loi de 1902 sur l'organisation des métiers à l'aide de l'institution des corporations, a suscité une puissante réaction défavorable parmi les masses ouvrières.

Après avoir présenté la loi de 1906 sur la réglementation du travail des femmes et des enfants dans les entreprises industrielles, l'auteur s'arrête sur la loi dirigée contre les syndicats et les gréves du décembre 1909. Par la loi sur les assurances sociales des ouvriers du janvier 1912 s'achève la série des actes législatifs concernant le travail des ouvriers de la Roumanie moderne.

Cet ouvrage met aussi en évidence la position active du mouvement ouvrier vis-à-vis des actes legislatifs qu'on a cités, ce que fera déterminer l'application des prévayances législatives favorables aux ouvriers et repousser celles au caractère antiouvrier.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

AL. PĂUNESCU, L'ÉVOLUTION DES OUTILS ET DES ARMES EN PIERRE TAILLÉE DÉCOUVERTS SUR LE TERRITOIRE DE LA ROUMANIE,

Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1970, 359 p.

Le volume du rechercheur principal Al. Păunescu, de l'Institut d'Arhéologie de Bucarest, comme un ouvrage de synthèse concernant l'évolution des outils et des armes en pierre découverts sur le térritoire de notre pays, constitue dans la meme mesure un guide pour les spécialites aussi bienque pour le grand public.

L'ouvrage comprend cinq chapitres, six annexes, un riche illustration réalisée d'une manière irréprochable, qui comprend les principaux types d'outils et d'armes, des cartes, des reconstitutions d'outils et d'armes ainsi que des graphiques en tenant compte des cultures et des établissementes, qui représentent la majorité des types d'outils et d'armes.

Dans les premiers trois chapitres sont présentés les types d'outils et d'armes en pierre taillée pour chaque culture à part, en commencent avec la culture du gravier qui appartient aux premiers Homines faberi, dont l'ancienneté est évoluée à presque 2 millions d'ans présente chez nous dans la région renfermée entre Olt et Argeş, par le decouvertes de Farcaşele, sur la Vallée de Dîrjov pres de Slatina, sur la Vallée de Mozaci, de Dîmbovnicului et Argeşului et en finissant avec la culture „Noua", de la période de la fin de l'epoque du bronze, répendue sur un espace plus large qui comprend la Moldavie, la platforme de Transylvanie, le territorire de la Republique Socialiste Sovietique Moldoveneşti et de l'Ucraina Soucarpathine, avec le bassin du Nistre supérieur.

Le quatrième chapitre se rapporte à la matière première (silex, obsidienne, etc.) nècessaire au remaniement des outils, en faisant aussi une description succinte de la structure, des propriétés physique et de la dispertion des diverses roches employées par les populations primitives qui ont vècu sur le territoire de la Roumanie. On prèsente aussi les lieux d'approvisionnement ; les ateliers de remaniement et les relations d'échange entre les tribes qui ont permis qu'on véhicule parfois sur des espèces assez grands de différentes pièces et roches.

En fin, le 5 ème chapitre se rèfère à la technique du dégrossissage et de la retouche des pièces nècessaires à une meilleure compréhension de la typologie morphologique, en prenant fin, avec quelques observation de typologie fonctionelle concernant les fonctions des principaux types d'outils et d'armes.

Les 6 chapitres annexes se réfèrent d'une part à la description des pièces et d'autre part aux analyses microscopues des différentes roches (silex, roches siliceuses, etc.) on aux analyses chimiques et spectrales d'obsidienne.

L'auteur remarque que pendant la longue période de plus de 2.000.000 ans qui sépare la culture du grevier de la fin de l'époque du bronze on le commencement de Hallstatt, quand la pierre cesse d'être employée, les outils sont devenus graduellement plus nombreux et plus variés comme typès. Dès les simples copeaux taillés ou dès les dolaires (planes) sur des blocs de pierre découverts dans la Vallée de Dîrjov au Farcaşele et jusqu'aux conteaux courbés en silex travaillés dans la tehnique biffaciale ou des pointes de flèche faits par le diverses populations de l'époque de bronze, il a existé une longue évolution. L'outil s'est developpé au rythme de l'évolution humaine et l'home primitif a cherché de la modifier pour lui donner une forme prédéterminée.

A la réalisation du volume dont il s'agit l'auteur a travaillè sans fatigue en faisant des récherches dans les collections de tour les musées du pay airesi que dans les collections particulières.

A la fin, Al. Păunescu conclutque : „les recherches de jusqu'a prèsent semblent prouver que les outils et les armes en pierre taillée ne sont plus recontrés dans l'inventaire des établissements hallsattienes précoces de la Roumanie et qu'ils sont remplacés par leurs semblables en os, cornuiller et surtout en bronze

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

et fer. En échange, dans les régions de l'est et du centre de l'Europe et dans celles du sud et l'est le remanicment des outils en pierre a aussi subsisté au Hallstatte precoce".

L'ouvrage d'orè on a fait un compte rendu reprèsente une synthèse concernant l'évolution des outils et des armes en pierre sur le téritoire de la Roumanie et il contribuera, nous le croyons, à la comprehension du rôle si important joué par les outils en pierre dans la vie des hommes primitifs. Par cet ouvrage l'auteur a reussi valorifer les nombreuses colections d'outils paleolithiques et post paléolithiques, beaucoup d'entre elles inédites, provenues d'une série de decouvertes plus anciennes aussi bien que d'une série plus récentes, dans l'ouevre minucieuse, délicate mais d'autant plus généreuse de la valorification intègrale historique et culturelle de la terre roumaine.

VIOREL CÂPITANU

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

EUGENIA ZAHARIA, SĂPĂTURILE DE LA DRIDU CONTRIBUȚII LA ARHEOLOGIA ȘI ISTORIA PERIOADEI DE FORMARE A POPORULUI ROMÂN, București, Editura Academiei R.S.R, 1968, 271 p.

În ultima vreme cercetările arheologice referitoare la civilizația veche românească, efectuate sub egida Comisiei pentru studiul formării limbii și poporului român, au luat o mare dezvoltare. Acestei activități îi datorăm și apariția, mult așteptată, a monografiei arheologice Dridu.

Săpăturile arheologice de la Dridu au fost efectuate de Eugenia Zaharia începînd cu anul 1956 și pînă în 1962.

În lucrarea sa monografică, Eugenia Zaharia, chiar de la primele pagini (Cap. I, *Introducere*, p. 7-10), pornind de la constatarea că „elementele de cultură materială din vremea formării poporului român și a primelor sale nuclee politico-militare au fost, fie necunoscute, fie neînțelese ca dată și atribuire etnică", a urmărit să identifice și să prezinte cultura materială „din perioada de cristalizare etnică social-economică și politică a românilor din secolele X—XI".

Descrierea săpăturilor și a descoperirilor (locuințe, cuptoare, vetre, gropi, resturi de locuire sezonieră) constituie miezul lucrării (Cap. II, *Așezarea de la Dridu. Situație generală, descoperiri, structura și stratigrafia lor*, p. 11-78), făcîndu-se totodată și precizarea că numele culturii descoperite vine de la satul Dridu-Movilă, din cuprinsul comunei Coșereni, pe Ialomița, la 40 km sud-est de București.

Stratigrafia locului cercetat se caracterizează prin două depuneri principale, una de pămînt, castaniu, aparținînd orînduirii comunei primitive, alta din pămînt negru, aparținînd perioadei feudale timpurii.

Cele mai vechi descoperiri de la Dridu aparțin culturii Gumelnița. Mai numeroase sînt resturile de cultură materială din epocile bronzului (cultura Glina III), Hallstattului (cultura Basarabi) și La Tène-ului dacic (secolele III—II î.e.n.).

În așezarea feudală timpurie de la Dridu există două niveluri de locuire, unul mai vechi, cu 23 locuințe de tipul semibordeielor cu vetre în groapă, și altul mai nou cu 6 locuințe de tipul semi-bordeielor, dar cu pietrare.

Locuințele din ambele niveluri de locuire sînt de regulă rectangulare, aproape patrate sau trapezoidale, cu pereții ușor înclinați, cu intrare în formă de gîrlici, cu acoperiș, probabil în două ape. În prima fază ele au fost eva-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cuate, fără să fi fost distruse prin foc. În schimb, în faza mai nouă locuințele au fost incendiate.

În așezarea feudală timpurie s-a găsit foarte multă ceramică, lucrată cu mîna și la roata înceată. Ultima categorie de vase este studiată analitic, autoarea adoptînd o clasificare în funcție de formă (Cap. III, *Ceramica,* p. 79-96). Astfel, vasele fără toartă alcătuiesc *grupa A,* iar restul vaselor cu torți formează *grupa B.*

Ornamentarea vaselor din *grupa A* s-a făcut cu pieptenele, remarcîndu-se trei motive ornamentale: 1) striuri (orizontale, verticale sau oblice); 2) benzi în val; 3) împunsături. Existînd o anumită ordine în ceea ce privește locul fiecărui ornament pe vas, precum și anumite asocieri, autoarea constată că diferența de la o fază la alta este mică sub raportul ornamentării. În felul acesta putem înțelege mai bine caracteristica ceramicii de la Dridu din secolele X—XI: vase cu marginea îngroșată la exterior și cu ornament, *„alcătuit din benzi de linii în val, sau benzi de linii verticale peste striuri orizontale"* (p. 112 ș.a.).

Grupa B cuprinde vase din pastă fină, arse cenușiu sau cărămiziu, ornamentate prin lustruire cu linii verticale, oblice sau în rețea. Uneori acest ornament este asociat cu benzi de linii incizate, orizontale sau în val, caneluri sau dungi în relief.

Semnalarea în așezarea feudală timpurie de la Dridu a numeroase resturi de zgură de fier, a fragmentelor de cuțite și seceri, precum și descoperirea unui otic, unealtă aflată în nemijlocită legătură cu practicarea agriculturii pe bază de plugărit, reprezintă vestigii importante privind ocupația locuitorilor din așezarea respectivă.

În continuare, autoarea, bazîndu-se pe descoperirile de la Bisericuța-Garvăn, Satu Nou, precum și pe cele din cimitirele de la Capul Viilor, Castelu, Sultana, Ciumbrud și de la monumentul rupestru de la Basarabi (Cap. IV, *Considerații generale despre cultura Dridu,* p. 97-134), analizează legăturile genetice cu culturile anterioare și contemporane așezării de la Dridu. Meritul deosebit al monografiei îl constituie faptul că autoarea a putut stabili, pe baza unui studiu comparativ, că dezvoltarea și prezența culturii Dridu la Dunărea de Jos, pe ambele ei maluri, este consecința unui proces istoric petrecut aici datorită fondului etnic traco-daco-getic, romanizării populației, moștenirii dacice și rolului imperiului roman de răsărit, devenit apoi bizantin, care a garantat și păstrat cultura romanică. Importanta constatare a Eugeniei Zaharia, privind prezența unei populații romanice în Cîmpia Munteniei, infirmă ideea din trecut că neamul românesc s-a format exclusiv în zona muntoasă și deluroasă, cîmpia fiind lăsată pe seama invadatorilor migratori. Se face astfel dovada, pe baza datelor arheologice certe că elementele constitutive naturale ale cadrului geografic armonios și unitar în care s-a format poporul român au cuprins cele trei forme de relief dominante: cîmpie, deal, munte.

Cercetarea arheologică din ultima vreme, care a adîncit cunoașterea fondului băștinaș din secolele IV—VIII, în urma identificării în țara noastră a culturilor Sîntana de Mureș-Bratei și Bratei-Morești în Transilvania, Ipotești-Cîndești în Muntenia, Costișa-Botoșana și Hlincea I în Moldova, a permis să se precizeze cu claritate rădăcinile locale ale culturii Dridu din secolele X—XI (Cf. I. Nestor, *Arheologia perioadei de trecere la feudalism*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pe teritoriul R.P.R., în *„Studii"*, IV, 6, p. 1436), şi totodată să se adauge la cele 118 localităţi din ţara noastră aparţinînd culturii Dridu, încă 98 localităţi în Moldova (Dan Gh. Teodor, *Contribuţii la cunoaşterea culturii Dridu pe teritoriul Moldovei*, în *SCIV*, 19, 2, 1968, p. 227 şi urm.), precum şi altele, foarte numeroase, din Transilvania, Muntenia şi Oltenia (I. Nestor, *Continuitate în istoria formării poporului român. II*, în *Magazin istoric*, III, 6/27, iunie 1969, p. 26).

Plecînd de la considerentul că cultura Dridu reprezintă ultima expresie a unei evoluţii cu temeiuri mai adînci şi mai vechi (I. Nestor, *op. cit.*, în *Studii*, IV, 6, p. 1437), trebuie să subliniem că este meritul monografiei de a fi stabilit locul şi timpul de formare a culturii Dridu, şi evoluţia acesteia. În felul acesta, după cum a subliniat şi arheologul D. Gh. Teodor (*op. cit.*, p. 227), „s-a putut clarifica conţinutul uneia din cele mai complexe probleme legate de etapa finală a procesului de formare a poporului român". Însă, descoperiri arheologice aparţinînd culturii Dridu au fost identificate şi în afara teritoriului ţării noastre avînd o încadrare cronologică şi o atribuire etnică variată. De aceea Eugenia Zaharia a fost obligată să consacre în monografia sa un capitol special unor probleme controversate (Cap. V. *Cronologia şi caracterul etnic al culturii Dridu*, p. 135-150).

Autorarea a constatat, prin analogie cu descoperirile de la Dinogentia şi Păcuiul lui Soare, care beneficiază de aportul descoperirilor monetare, că ambele niveluri de locuire de la Dridu corespund primelor două niveluri de locuire de la Dinogenţia. În felul acesta aşezarea de la Dridu datează de la sfîrşitul secolului al X-lea şi prima jumătate a secolului al XI-lea, permiţîndu-ne încadrarea culturii Dridu între două evenimente istorice deosebit de importante: anul 969 (campania ruşilor sub conducerea lui Sviatoslav contra bulgarilor) şi anul 1065 (invazia uzilor). În plus, luînd în considerare faptul că în nivelul I al aşezării de la Dridu ar putea exista două etape sau subfaze, lucru dovedit de întretăierea unor locuinţe din acest nivel, din punctul nostru de vedere, am putea coborî limita inferioară de datare a aşezării de la Dridu la începutul secolului al X-lea, eventual la sfîrşitul secolului al IX-lea. În felul acesta am avea următorul tablou istoric: cultura Dridu I ar data pînă la venirea ruşilor sub conducerea cneazului Sviatoslav contra bulgarilor, deci pînă către anul 969, cînd probabil are loc evacuarea aşezării, iar cultura Dridu II ar data începînd cu 971, cînd bizantinii revin la Dunăre şi pînă în 1040 cînd încep năvălirile pecenege (mai recent P. Diaconu, *Despre pecenegii de la Dunărea de Jos în secolul al X-lea*, în *Studii*, 18, 5, p. 1117 ş. urm.).

Un alt merit deosebit al lucrării Eugeniei Zaharia constă în faptul că autoarea a reuşit să stabilească elementele constitutive ale culturii Dridu (vatra, cuptorul cu pietrar, rîşniţa, olăria), care sînt de origină daco-romană, Eugenia Zaharia are dreptate cînd afirma că civilizaţia Dridu s-a dezvoltat pe fondul local al culturilor materiale din secolele IV—VIII (Sîntana de Mureş-Bratei, Ipoteşti-Cîndeşti, Botoşana-Hlincea) şi că elementele de origine daco-romană sînt prezente în cultura materială autohtonă pînă la constituirea statelor feudale româneşti. Această importantă concluzie istorică la care a ajuns autoarea este fundamentată în primul rînd de documentele arheologice. De altfel, trebuie să observăm că şi în altă parte a ariei de răspîndire a culturii materiale dacice, influenţa moştenirii dacice a fost dove-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

dită tot pe baza descoperirilor arheologice. Este vorba de descoperirile dacice din vestul țării și din Ungaria. Astfel, încă din 1944, învățătorul ungur M. Parducs scria că moștenirea dacică „se poate urmări în Ungaria în descoperirile arheologice ale hunilor, ale avarilor ba chiar a perioadei arpadiene timpurii" (M. Parducs, *Dankmäler der Sarmatenzeit Ungarns*, II, 1944, p. 44).

Totodată, fiind vorba de o populație sedentară cu tradiții atît de puternice și adînci, autoarea precizează că „așezările românești din secolele X—XI ni se înfățișează în marea lor majoritate sub forma de sate și tîrguri, uneori chiar aglomerări de sate, și printr-un început de viață urbană în cetățile de la Dunăre. Acest proces pe care îl surprindem începînd din secolele X—XI este o puternică dovadă că „societatea românească" din acea vreme era un grup social sedentar, avînd ca ocupație principală agricultura și creșterea vitelor.

De aceea, în partea finală a lucrării (Cap. VI, *Concluzii arheologice și istorice*, p. 151-165), Eugenia Zaharia prezintă cadrul istoric general care a favorizat dezvoltarea și înflorirea culturii Dridu pe o arie atît de răspîndită, precum și caracterul relațiilor social-economice existente la acea vreme în sînul societății românești.

Într-adevăr cultura Dridu aparține populației românești sedentare care încă din ultimul pătrar al secolului al X-lea este cunoscută și pe baza izvoarelor scrise. Astfel, este suficient să ne referim la notița greacă a toparhului necunoscut de la finele secolului al X-lea pentru a ne da seama că bizantinii cunoșteau la acea vreme o populație autohtonă „barbară" la Dunărea de Jos, în sînul căreia își făcuseră deja loc relațiile social-economice feudale (Al. Andronic, *Români, bulgari, ruși și bizantini la Dunărea de Jos la sfîrșitul secolului al X-lea*, în *Memoria Antiquitatis, I*, Piatra Neamț, 1969, p. 207-213). În afară de aceasta, lămuririle recente ale savantului grec N. A. Oikonomides, privind organizarea provinciilor imperiului bizantin după 971, așa cum rezultă din *taktikon*-ul descoperit în biblioteca Escorialului (manuscrisul R II-11, cunoscut sub numele de *Codex Scorialensis*), completează datele oferite pînă în prezent de izvoarele scrise. În acest *taktikon* se menționează și provincia Mesopotamia în Balcani, numită de istoricul grec N. A. Okonomides Mesopotamia Occidentală și care cuprindea nu numai Dobrogea propriu-zisă, dar și partea de est a Cîmpiei Munteniei și sudul Moldovei (N. A. Oikonomides, *Recherches sur l'histoire de la Bas-Danube au X-e—XI-e siècles : La Mésopotamie de l'Occident*, în *Revue des Études Sud-Est Européennes*, III, 1965, 1-2, p. 57 și urm.). În cele din urmă, se impune atenției și prezența autorităților bizantine la nord de Dunăre, în vremea existenței ducatelor Bulgaria și Paristrion (Paradunavon) (M. Bănescu, *Les dechés byzantins de Paristrion (Paradounavon) et de Bulgarie*, București, 1946), în deosebi în urma descoperirii la nordul Dunării a sigiliului drongarului Leon, comandantul flotei bizantine din timpul asediului cetății Durostor, adică atunci cînd bizantinii se luptau cu rușii. Sigiliul prezintă o mare importanță și prin aceea că este menționată pentru prima dată tema *Istrion*, care la început s-ar fi putut extinde și în nordul Dunării (I. Barnea, *Sceaux de deux gouverneurs inconnus du thème de Paristrion*, în *Dacia*, N. S., VIII, 1964, p. 244). Tocmai aici în nordul Dunării, a existat o populație autohtonă care s-a încadrat perfect în felul de

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

viață al impeciului bizantin și a beneficiat din plin de noua conjunctură internațională, cînd de la Dunărea de Jos concomitent au fost înlăturați și bulgarii și rușii. Pînă la mijlocul secolului al XI-lea populația autohtonă de la Dunărea de Jos a cunoscut perioada de maximă înflorire, datorită atît procesului social-economic intern cît și contactului direct cu bogata și înfloritoarea civilizație bizantină.

În felul acesta, lucrarea Eugeniei Zaharia *Săpăturile de la Dridu* are meritul de a fi lămurit, pe baza bogatului și variatului material arheologic, una din cele mai complexe probleme ale istoriei medii a României, oferindu-ne totodată și un model de monografie arheologică cu implicații istorice dintre cele mai fructuoase pentru noua noastră istoriografie materialist-dialectică.

AL. ANDRONIC

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LISTA PRESCURTĂRILOR

AM sau Arch Mold	— Arheologia Moldovei
AS	— Anatolian Studies
BSNR	— Buletinul Societăţii Numismatice Române
Dacia	— Dacia, recherches et découvertes archeologiques en Romanie, Bucureşti
Diss Pann	— Dissertationes Pannonicae, Budapesta
ED	— Ephemeris Dacoromana, X, Roma, 1945
IGB	— Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae, edit. G. Mihailov, Sofia, 1956
Izvestia-Institut	— Izvestüa — Buletin de l'Institut Archeologique Bulgare
Jahrb RGZM	— Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz
Materiale	— Materiale şi cercetări arheologice, Bucureşti
Mem. Ant.	— Memoria Antiquitatis, Piatra Neamţ
MIA	— Materialî i issledovania po arheologhii SSSR
PMMB	— Publicaţiile Muzeului Municipiului Bucureşti, I-II, 1934-1936.
PZ	— Prähistorische Zeitschrift
SCIV	— Studii şi cercetări de istorie veche, Bucureşti
SCN	— Studii şi cercetări de numismatică
SCS Iaşi	— Studii şi cercetări ştiinţifice, Iaşi

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ERATĂ

Pag.	Rîndul	În loc de	Se va citi
22	14	locul	lacul
25	26	palitologice	palinologice
37	2	decortate	decorate
49	33-34	după cuvîntul diferită urmează: ale motivelor eliptice sau poliacee de pe umărul vaselor cu suport de la Gura Văii.	
81	18	Protoselkeo	Protoseskio
93	16	Cronokalaca	Cronokalačka
166	13	nu	cu
167	3	intereselor	intenselor
195	8	Horidus	Hosidius
207	1	în	de
207	7	oupa	ocupa
212	6	se va citi: Explicația trebuiește căutată de asemeni	
213	9	suprapuse	supuse
228	1-2	lucrate cu mîna	lucrate la roată și cu mîna
228	4	Muceș	Mureș
233	39	secolele VI—VII. Din	secolul al IV-lea
242	12	botul	bobul
251	3	Ipotești—Cîndeni	Ipotești—Cîndești
257	15	Se va adăuga: conform Wroth, I, nr. 205, p. 93	
272	5	Bercheciului	Berheciului
284	nota 34	M. Coșma, E. Coșma	M. Comșa, E. Comșa
287	14	Se va adăuga și Neamț	
288	30	Antonimis	Antoninus
316	35	după „capul" urmează cuvîntul, tatălui	
317	27	între cuvintele „de" și „altul" a se introduce „la"	
322	25	fregment	fragment

Lei 30

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pag.		Rîndul	În loc de	Se va citi
325		46	1598	1398
332	nota	12	A. Sacerdoneanu	A. Sacerdoţeanu
335		26	Dumneşti	Dumeşti
333	nota	13	Sec. XI—XVII	Sec. XIV—XVII
341	nota	27	începutul anului XIX	începutul veacului XIX
351		6	ocaşul	oraşul
352		13	lapidac	lapidar
352		20	după cuvîntul situat urmează : în afara oraşului, la Colentina. Întreaga armată a lui Ipsilanti, pe care opinia publică o prezenta cu totul exagerat, se cifra la 5 000 oameni, care dispun de şapte tunuri de nave.	
352		34	colaboratorul	concurentul
353		6	cu	în
354		13	ordinase	ordonase
374		30	scula	asculta
406		8	Sucede	Surete
408		3	aceea	de aceea
408		8	Colaborarea	Coraborarea
422		17	după	la
443		23	Deidu datează	Dridu ar data
445		1	impeciului	imperiului

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Tiparul : Întreprinderea Poligrafică Bacău, cd. 12136-972

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro